

અર્પણ

અતિમ દેવળક્ષ્મીની શ્રી જ્યોત્સ્વમીના જિજ્ઞાસુ જીવનના ઉત્કૃષ્ટ ઇતિહાસની અર્પણ પત્રિકા અતિમ વીરજીત પરમ હથાણુ જગદ્ગુરુશ્રી શ્રી રામચાન મહાવીર દેવને આપી કૃતાર્થ ધારીશું

વીરબાળ—જીવન.

સ્તુતિ

જગદ્ગુરુ મગધેશ્વર શ્રી મહિતા, સિદ્ધાન્ત સિદ્ધિ સ્થિતા ।
જાત્યાર્થાં જિજ્ઞાસામોદ્ધતિકરા, પૂર્યા ઉપાધ્યાયકા ॥
શ્રી સિદ્ધાન્તસુપાઠકા મુનિશ્વરા રત્નમયારાધકા ।
યૈવેતે પરમેષ્ઠિનાઃ પ્રતિવિર્ત કુર્વેમુ તો મંગલમ્ ॥

(સર્વેશ્વર સ્વાધીન)

શ્રી ધીતાબરદાસ શીવલાલ-સાયલા

જન્મ સ. ૧૯

૫૫૬ સુ. ૧

અવસાન સ. ૧૯૮૬

આવસાન સુ. ૧૩

સરેલા આદિ શ્રી આબરદાસ

શ્રીમાન શેઠ પિતાંબરદાસ શીવલાલ સાયલાવાળાનો ટુંક પરિચય.

કાઠીયાવાડમા આવેલા ગામ સાયલામાં દશા શ્રીમાળી વણિક કોમમા સંવત ૧૯૪૦ ના જ્યેષ્ઠ શુદ્ધિ ૧૦ ના રોજ શ્રીચુત્ પિતાંબરદાસલાઈનો જન્મ થયો હતો. તેમના પિતાશ્રીનું નામ શીવલાલલાઈ, અને માતૃશ્રીનું નામ લહેરીબાઈ બંને ધર્મ પરાયણ, દેવગુરૂલક્ષિતા આરાધક અને સુસસ્કારી હતા. પોતે સુખી, છતાં નિરભિમાની અને દયાળુ હતા ‘યથા નામા તથા ગુણા’ એ સુત્રાનુસાર શીવલાલલાઈ અને લહેરીબાઈ જનસમાજને કદયાણુ અને આનંદ કર્તા હતા, એમ કહિયે તો વિશેષ અતિશયોક્તિ જેવું નથી સઘસેવા, એ જેમના જીવનનું મુખ્ય ધ્યેય હતું, એવા શ્રીમાન શીવલાલલાઈ સ્વધર્મ પ્રેમ, શાત સ્વભાવ અને કુનેહથી સંઘપતિનું કાર્ય સુવ્યવસ્થિત અને સતોષપ્રદ રીતે બજાવતા હતા.

માતાપિતાના સસ્કારો સ્વાભાવિક રીતેજ પુત્રમા ઉતરે, એ નિયમાનુસાર પિતાંબરદાસલાઈમા પણ ન્હાનપણથીજ ધર્મના સસ્કારો ઢાળાલ થયા શિક્ષણ વિષયક તેમની બુદ્ધિ અને ધાર્મિક સસ્કારિતા જોઈ માતાપિતાને આનંદ થતો નૈતિક, ધાર્મિક અને વ્યવહારિક કૅળવણી લઈ પિતાંબરદાસલાઈ તેમના પિતાની સાથે વ્યાપારમા જોડાયા વ્યાપારી કુનેહ, વ્યવહાર કુશળતા અને એક વચનીપણના ગુણે થોડાજ વખતમા તેમણે સારી પ્રતિષ્ઠા

મેળવી, એટલું જ નહિ પણ તે સાથે સપત્તિમાં પણ સુવૃદ્ધિ કરી 'આખા જેમ ફળે તેમ નીચે નમતો બાપ' એ ન્યાયે જેમ જેમ પિતાંજીદાસભાઈ સપત્તિ અને જ્ઞાતિ મેળવતા ગયા તેમ તેમ તેમનામાં ધીરજ, ઉદારતા નિરભિમાનીપણું આદિ શુભે વૃદ્ધિ પામતા ગયા.

તેઓ રાજ્યનાં ઘણાજ વિધાસુ અને માનનિય હતા. રાજ્ય પ્રત્યેની તેમની વફાદારીએ તેમને રાજ્યમાં પણ ઘણું ઉંચું સ્થાન મળ્યું હતું. માતાપિતાના મુસદ્દાઓએ તેમના જીવન પર ધર્મની ઉંઘી છાંય પાડી હતી, અને તેથીજ તેઓનામાં પણ ધાર્મિક ભાવનાનો મુઠ્ઠો વિકાસ થયો હતો. હરેક ધર્મકામ કે સાર્વજનિક કામમાં તેઓ અગ્રભાગ લેતા અને પોતાની શક્તિ તથા સપત્તિનો યથા યોગ્ય યજ્ઞવ્યય કરતા, 'મનુષ્ય જ મની સદ્ગત્ય શેમાં રહેલી છે, અને મળેલી લક્ષ્મીનો શો ઉપયોગ કરવો' એ તેઓ સારા રીતે સમજતા હોવાથી, પ્રસંગોપાત સ્વલક્ષ્મીને શુભકાર્જમાં ખર્ચી તેઓ આનંદ પામતા અને પોતાને સ્વકર્મથી ખજૂ કૃતાર્થ માનતા.

તેમના પિતાશ્રીના તો તેઓ સુસ્વ ભક્ત અને સેવા પરામણ હતા. હરેક કામ, પોતે ભળતા હતાં પણ પિતાને પૂછીનેજ કરતા. પિતાની માફગી પ્રસંગે સતત તેઓ તેમની પાસેજ બેસી રહીને સેવા કરતા. પિતાના મૃત્યુથી બાંહે પોતે સેવા કરવાનું રજાન શુભાંશુ બેવા ભાણે આઘાતથી પિતાના મૃત્યુ બાદ આઠમેજ દિવસે પિતાંજીદાસભાઈ પણ ૪૮ વયની ઉંમરે ચાલત. ૧૬૮૬ ના માત્રસર શુધી ૧૩ રવિવારના રોજ આ દાનિ કુટિયાનો ત્યાગ કરીને

પરલોક સિધાવ્યા ! પ્રભુ ! સદ્ગતના આત્માને શાંતિ આપો !

‘ સુલભ બોધી જીવોને અંતિમ સમય સુધી પણ સદ્વિચાર શ્રેણિ રહે છે ’ તે સુજળ પિતાબરહાસલાઈએ પણ અંતિમ સમયે અહંત્વ ધર્મનું સ્મરણ કરી, પોતાની બંને ધર્મપત્નીઓ જલ્પબાઈ અને ચંચળબાઈને પોતાની પાછળ કલ્યાત નહિ કરવાનો અને સંસારની અસારતા સમજાવી ધર્મમાર્ગેજ જીવન વ્યતિત કરવાનો અંતિમ ઉપદેશ આપ્યો હતો.

આવા એક પુણ્યશાળી અને ધર્મચુસ્ત સજ્જનની ખોટ કેવળ તહેમના કુટુંબ કે સગા બહાલાનેજ નહિ, કિંતુ સકળસઘ અને તેમની પ્રત્યેક પરિચિત વ્યક્તિને પડી છે, જે પૂરાવી ઘણી મુશ્કેલ છે.

તેમના અંતિમ ઉપદેશને ગ્રહણ કરી, તેમની ઈચ્છાનુસાર તેમની બંને ધર્મપત્નીઓ પોતાની મિલકતનો સદુપયોગ પરોપકારી કાર્યમાં કરી રહ્યા છે, એ જોઈ ભારે આનંદ થાય છે આ બંને જહેનો પણ ધર્મપ્રેમી અને સુચસ્કારી હોઈ, પતિ અને શ્વસુરના પગલે ચાલી ધર્મમાર્ગને દિપાવી, જીવનની સાફલ્યતા સાધી રહ્યા છે આ ઉદાર જહેનો હસ્તક અઘાપિ પર્યંત જૈન પાઠશાળા, પાજરાપોળ, ધર્મશાળા, ધાર્મિક પુસ્તકો આદિ વિધવિધ જ્ઞાન, દયાના પારમાર્થિક કાર્યમાં હજારો રૂપિયા ખર્ચાયા છે, અને હજીયે તે જહેનો ખર્ચે છે, તે ખરેખર અતિ પ્રશંસાપાત્ર છે ઈત્યલન્ ઝ શાંતિ

પ્રથમ વૈશાખ, શુકલપચમી । લી સઘસેવક
પચ્ચમાઈની પોળ, અમદાવાદ. } જીવનલાલ છગનલાલ સઘવી.

પ્રસ્તાવના

આજમુખીનાં મ્હારાં લખાવેલાં પુસ્તકોની પ્રસ્તાવના લખતાં મને ૭ મુશ્કેલી ન્હોતી પડી, તે મ્હારે આ પુસ્તક પસંને અનુભવથી પડે છે. ૭ મહાભાગ્યવાન, તીવ્ર વૈરાગી મહાપુરુષ શ્રી જીજ્ઞાસુભાઈને પ્રજા મહાવીરના પત્રમ મળ્યું હતું અને સુધમાં સ્વામીને સદગ્ સમગ્રમ થતા, હરણની અપૂર્વધારા ઉઠસી છે મળ્યું મરડેવાની જોડા અપૂર્વધારાને જોતા હરણમાં સસારની અભ્યારણને પ્રવેશ થયો છે તે સરળ પ્રજાની જીજ્ઞાસુભાઈ આઠ આઠ સ્ત્રીકૃત સુપત્ર રમણિયા અને કંઈકેની થત સંપત્તિને ધન જોઈમાં પશ્ચિમ કંઈ આત્માના જોઈએ સાધવા નીકળી પડે છે એટલું નહિ પણ મોતને સસારમાં રહેવાને અને સંસારિક સુખને સ્વાદ લઈ છૂટા સદગ્ કરવાને ઉપદેશ આપનાર પ્રભુભાઈ તથા તેમની આઠ શ્રીઓને પણ વિશ્વવિદ્ય જાતની વૈરાગ્ય પ્રેરક કથાઓ પડે સસાર સુખની અભિચરતા સમ નથી સદ્બોધ પમાડે છે, અને પોતે તેમના માતા પિતા આઠ શ્રીઓ, તેમના માતા પિતા તથા પ્રભુભાઈ પ મોર જોઈ પડે જીવિત થાય છે તેનું અદ્ભુત વૃત્તાંત આ પુસ્તક વાંચનાથી જાણી શકાય.

દીક્ષા લીધા પછી પણ શ્રી જીજ્ઞાસુભાઈ જોઈ રિશ્તિમાં નહિ જોઈ રહેતાં ઉત્તરોત્તર જ્ઞાન, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને તપશ્ચર્યામાં વૃદ્ધિ કરી ૭ સાધના માટે પોતે નીકળ્યા છે તેને સિદ્ધ કરી દેવસ્થાનમાં પ્રાપ્ત કરે છે અને જ મ મરણના અંતર દુઃખને ઉઠ કરનાર શ્રી સિદ્ધવર્તિને વરે છે.

પ્રજા મહાવીરના સાસનમાં ઉત્થા કરનાર મહા માન માની જનાર એ પરમપુરુષનું અદ્ભુત સૌભાગ્ય વૃત્તાંત વાંચનાં હરણ ખરેખર દરથી પ્રશ્નિત જાત છે એટલું નહિ પણ તેમને કંઈ વૈરાગ્યજનક થાય જ પ્રમાણને માટે અદ્ભુત મધી જોઈ

દેશિક છે કે તે વાચતા સંસારની અસારતા સહેજે સમજાય છે, અને સમજીને જો સરળ પ્રણામી જીવો સ્વાત્માને ઉચ્ચ શ્રેણિ પર મૂકવા પ્રયત્ન કરશે, તો તે અત્યંત ફળદાયી નીવડશે.

કળિકાળ સર્વજ્ઞ શ્રીમાન હેમચંદ્રાચાર્ય મહારાજે સંખ્યા-બંધ ગ્રંથો લખીને સમસ્ત જ્ઞેન-જ્ઞેનેતર આલમ ઉપર અગાધ ઉપકાર કર્યો છે; અને જો સમાજની અથસ્તૃદ્ધિ અદ્ય સંખ્યામા કંતી, તેને વિમ્મત બનાવીને ભવ્યાત્માઓને તરવા માટે સાનુકુળતા કરી આપી છે, તે માટે તે ગ્રંથાત પરોપકારી મહાત્માનો જ્ઞેન સમાજ ખરેખર ઋણિ છે, આ પુસ્તક પણ તે મહાત્માની કૃતિનો એક અંશ છે, 'ત્રિપથી શલાકા પુરૂષ' ચરિત્ર બનાવ્યા પછી તેઓએ સસ્કૃતમા 'પરિશિષ્ટ' પર્વ રચ્યું છે. જેમા ૧૩ સર્ગો છે તેમાના પ્રથમના ચાર સર્ગોમા આ જીયુસ્વામી ચરિત્ર પૂર્ણ થાય છે, જે પણ કથાઓના ભંડાર જેવું છે તેમા વિધવિધ જાતની ૨૬ કથાઓ આવેલી છે. જેમાની પ્રથમ પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિ અને વલ્કલચીરીની કથા ખાસ વાચવા લાયક છે, ત્યારબાદ પ્રભવના પૂછવાથી જીયુકુમારે કહેલી મધુબિહુની, કુમેરદત્તની અને મહેશ્વર-દત્તની એ ત્રણ કથાઓ, તેમજ તેમની આઠ પત્નીઓના ઉત્તર રૂપે કહેલી આઠ કથાઓ, એ બધી અત્યંત બોધદાયક અને જીવને વૈરાગ્ય પામવાના કારણભૂત છે.

'જીયુસ્વામી ચરિત્ર' એ નામનું પુસ્તક લગભગ ૪૦ વર્ષ પહેલાં બહાર પડેલું, ત્યારપછી એવું અલગ પુસ્તક બહાર પડ્યાનો ખ્યાલ નથી. કેટલાક જીનાસ બધુઓ તરફથી વારંવાર તે પુસ્તકની માગણી થતી હોવાથી, તેમજ હાલ તે અલબ્ધ હોવાથી મને લાગ્યું કે, અદ્યક્રિમતનું અને અતિ ઉપયોગી, બોધપ્રદ આ પુસ્તક બહાર પડે તો જનસમાજને ઘણાજ લાભ થવા સંભવ છે, તેથી મેં યત્નિચિત પ્રયત્ન કરી આ પુસ્તક છપાવવાનું યોગ્ય ધાર્યું, અને તે

માટે ફેટલાક બંધુઓએ અમારું માલક મધ અધારાં જૈન સાપ્તમ્ય પ્રકાશન કાર્યને ઉત્તેજન આપ્યું તે માટે હું તે સર્વ માલક મધ સમેતે અત્યંત આભારી છું.

આ પુસ્તક લખવામાં રા. રા. કચરાભાઈ ઝોપાળદાસ તરફથી જઠાર પટેલ શ્રી જીજ્ઞુસામી ચરિત્ર (ભાર્યાતર) અને શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા તરફથી જઠાર પટેલ શ્રી પરિસિદ્ધ પર્વ (ભાર્યાતર) એ એ પુસ્તકોનો ખાસ આધાર લેવામાં આવ્યો. જે ફેટલેક ડેકાણે કઠીન સન્દેહ વાક્યો અને ભાષામાં ફેરફાર કરી ફેટલેક ડેકાણે વધા શોધ વિવેચન કરી કો, પુરુષ અને નાગકો. સૌ ક્ષેત્ર સરળતાથી વાંચી શકે, તે માટે સરળ ભાષા કુદા વાક્યો પરિચિત સન્દેહ અને ખેરમાફો મુખી આ પુસ્તક લખવામાં આવ્યું છે અને તે લખવામાં ખાસ આશ્રયશ્રુત મનાર તે બંને પુસ્તકના પ્રકાશકો રા. રા. રા. કચરાભાઈ ઝોપાળદાસ અને શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાનો હું અત્યંત ધન્યવાદ આભાર માનું છું.

કુકર્માં આ આપુરે પુસ્તક જૈન સમાજને જોષદાયક અને આત્મકલ્યાણકારી આદર ૩૫ છે. તે તે વાંચી પ્રત્યેક અક્ષિત હંસે મનુષ્ય સાર મૂકેલું કરી આ પુસ્તકના ચરિત્ર નાથક મહાત્મા શ્રી જીજ્ઞુસામીના ત્યાગ છત્રને અનુસરવા ચત્કિચિત પ્રવર્તન કરવાની પ્રેરણા પામશે. તે આ પુસ્તક જઠાર પાઠવાનો અધારો મુલાકાત સક્ષમ થશે મજાશે. કે જાહેના મુખે!

શ્રી. ચતુર્વિંધ સંચનો નામ સેવક

છવનલાલ હમનલાલ સુબનીના જયબીર !

શ્રી જંબુસ્વામી ચરિત્ર

શ્રીમતે વીરનાથાય સનાથાયાદ્ભુતશ્રિયા ॥

મહાનંદસરોરાજમરાલાયાર્હતે નમઃ ॥ ૧ ॥

જ્ઞાન, અતિશય આદિ અદ્ભુત લક્ષ્મીએ કરી સહિત,
અને મહાનંદ (મોક્ષ) રૂપી સરોવરમાં રાજહંસ સમાન એવા
શ્રી વીર પરમાત્માને નમસ્કાર થાઓ (૧)

સર્વ જ્ઞાનિઓમાં મુખ્ય, સર્વ પરમેષ્ઠિઓમાં મુખ્ય, અને
સર્વ દેવોના અધિદેવ એવા સર્વજ્ઞ શ્રી વીરપ્રભુનું અમે
ધ્યાન ધરીએ છીએ (૨)

કલ્યાણરૂપી વૃક્ષોના ઉદ્યાન સમાન, શ્રુતરૂપી ગંગાની
ઉત્પત્તિમાં હિમાચળ સમાન, અને વિશ્વના પ્રાણિયોરૂપી
કમળોને વિકસ્વર કરવામાં સૂર્ય સમાન શ્રી જ્ઞાતપુત્ર-
મહાવીર દેવને હુ વાહુ છુ (૩)

ભવ્ય પ્રાણીઓના અભ્યંતર મળને ક્ષાલન કરવામાં
નિર્મળ જળ સમાન શ્રી મહાવીર સ્વામીની દેશનાની વાણી
તમારૂં રક્ષણ કરે (૪)

(આ ચરિત્રના આઠકતી શ્રીમાન હેમચંદ્રાચાર્ય કહે
છે કે) પ્રથમ ત્રેસઠ શ્લોકોના ચરિત્ર કહેવા માટે
દશ પર્વો મે રચ્યા છે. અને હવે હુ અપરિશિષ્ટ પર્વ રચુ
છુ. (૫)

૧ ૨૪ તિર્થંકર ૧૨ ચક્રવર્તિ ૯ વાસુદેવ. ૯ બળદેવ. ૯ પ્રતિ-
વાસુદેવ. એ ત્રેસઠ

૨ દશ પર્વોની અદર નથી આવ્યું, તે આ ચરિત્રમાં આવશે.

આ પર્વમાં વિઠ્ઠના કંઠને અલ્પદેવ કણ્ણ સ્પાટે મનો
હર હારના જેવી જ શુસ્તામી વિગેરે સ્વવિરાની કથા
કહેવામાં આવશે (૧)

૧ પ્રમુખચક્ર શાળર્ષિ અને વક્કલચીરીની કથા

આ જ શુદ્ધીપના દક્ષિણ ભરત અર્ધમાં પૃથ્વીને શાસ્ત્ર
વ્યાસ મુખે નામે દેશ છે તેમાં બેાષો (ઢારને રહેવાના
વાસ) આમણ જેવાં છે આમણ શહેરો જેવાં છે અને
શહેરો અશુભ લક્ષ્મીએ કરીને વિષાધરના નગર જેવાં છે
તે દેશમાં બેકજ વખત વાવેલાં ખા ચો, બેકનોએ લવચા
છતાં, પલ્લુ ખરા (વાસ)ની જેમ વારવાર થાય છે ત્યાં
ક્રામ રહિત, રાજ રહિત, અતોષી અને દીર્ઘ આયુષ્યવાળાં
લોકો વસે છે બાલે કે તેઓ મુખમાં કાળમાં (બીજા આરામો)
ઉત્પન્ન થયાં હોય નહિ । તે દેશમાં રહેલી આયો કામધેનુની
જેમ નિરતર ક્રમને ઝરતી, કુશળના જેવડાં મ્હોડાં આંચળ-
વાળી, સુમતા (સુવાળી, સોણ) અને શાન્તિ દિવસ ધમ્મ
પ્રમાણે હોઈયા કે તેવી હતી ધર્મનાજ બેક સ્થાનરૂપ તે
મુખ દેશમાં સર્વત્ર રચાળ પૃથ્વી હતી બેકને ત્યારે
વરસાદ વરસતો હતો અને સર્વ લોક ધર્મ કર્તવ્યમાં અને
વ્યવહાર કાર્યમાં કુશળ હતા

આ દક્ષિણ ભરત અર્ધમાં સર્વ વસ્તુઓના સદા
સમાન અને લક્ષ્મીના કિશોર સમાન શાળગ્રહ નામનું
નગર છે ત્યાં દેવમંદિરો ઉપર રહેલાં મુખર્ણના ધ્વજ અને
કળશના કિરણો વર્ષાકાળના મેઘની વિજળીઓ જેવાં ચોસે

છે. ત્યાં ચંદ્રકાંત મણિના વાસગૃહમાં રાત્રિએ પ્રતિબિંબિત થયેલો ચંદ્ર, જાણે કસ્તૂરીથી ભરેલો રૂપાનો થાળ હોય તેવો શોભે છે, તે નગરની ફરતો સુંદર આકારવાળો સુવર્ણનો ફાટ, જાણે કે દેવોએ જિનેશ્વરના સમવસરણમાથી લાવીને મૂક્યો હોય તેવો શોભે છે તે નગરમાં રહેલી વાવોનું જળ, બંને બાબુથી મળતા પગથીઆઓના કિરણો વડે જાણે તેના ઉપર પૂલ બાધ્યો હોય, તેવું મનોહર દેખાય છે ત્યાં બાળાઓ ઘેર રમવાના પક્ષીઓને પણ હંમેશા એક-જ શરણુ એવા શ્રી જિનધર્મના મહાપુરૂષોની સ્તુતિ શીખવે છે તે નગરમાં રાત્રિને સમયે ઉઝા જિન ચૈત્યોના શિખરને સ્પર્શ કરનારા નક્ષત્રો સુવર્ણ કળશની જેમ શોભે છે. ત્યાં સોના રૂપાના ફાગરાઓ વાળો કિલ્લો, સૂર્ય અને ચંદ્ર-માના બિંબો વડે માનુષોત્તર પર્વતની જેવો શોભે છે, તે નગરમાં વાસગૃહને વિષે બળતા ધૂપના સુગંધથી વાસિત થયેલો પવન આકાશમાં ચાલતી વિદ્યાધરીઓના શરીરને લાગવાથી પ્રિયની જેમ તેમના હૃદયને માટે થતો હતો.

આ રાજગૃહ નગરમાં શ્રોણિક નામનો ઘણો યશસ્વી રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેણે ચતુર અધિકારીની માફક પોતાના ગુણોવડે પૃથ્વી અને લક્ષ્મી ઉપર વિજય મેળવ્યો હતો તેના હૃદયમાં સમક્ષિરૂપી રત્નનો પ્રકાશ પ્રસરતો હતો તેથી તેમાં મિથ્યાત્વરૂપી અધકારને જરા પણ અવકાશ ન હતો. કર્ણથી પીવાય એવી નવિન સુધા (અમૃત) હોય તેવી, દેવીને હર્ષ આપતી તે રાજાની કીર્તિ સુધર્મ સલામાં અસરાઓ પણ ગાતી કેદ્રસ્થાનમાં રહેલા હૃષ્ટ

મદની જેમ, તે શબ જે યતુઓની ઉપર પ્રતિકૂળ થતો હતો, તે યતુઓ ચોતરફથી જનજને જ ચામતા હતા. ઉદ સમાન તે શબની આંધાર કાંઈ ઉલ્લસન કરતું નહિ. વળી આકાશને જેમ ઘટ, જોકળ છત્ર સમાન છે, તેમ પૃથ્વીને તે શબ જોકળ છત્રરૂપ હતો. તેનો જન્મ મોટા ત્યારથી જ તેનામાં સામુદ્રિક લક્ષણોની પેઠે ઉદાસતા, ખીસ્ક, આંબિય, મથા અને ચોમ વિગેરે જુલો દેખાતા હતા. પૃથ્વીને જોકે છત્રવાળી કરતા તે મહા જળવાન શબની આસપાસ ઈંદ્રના વજની જેમ કાંઈએ ખંડિત કરી ન હતી.

જોકલા તે શબગૃહી નબરીની બહાર જુલુસીક નામના જીવાનમાં મુર અને અમુરના પરિવાર સહિત શ્રી મહાવીર ભગવાન સમવસર્વથી તે જમતે તે સ્થાને દેવોએ રૂપ, મુવર્ણ અને મણિમય ત્રણ પ્રાકાર (બદ) વડે વિભુષિત સમ વસરજુ રમ્મુ તેની મધ્યમાં બેસતે દેવોએ અઘોર વૃક્ષ રમ્મુ તે વૃક્ષ, વામુએ હલાવેલા પાંદડાં વડે સબ્બ પ્રાણીઓને બધે બોલાવતું ન હોય તેવું શોભતું હતું. પછી શરીર ધારી મુમેરુ પર્વત જેવા ઉત્તમ મુવજની સમાન કપ્તિવાળા શ્રી પ્રભુએ પૂર્વ દારે મધને તે સમવસરજુમાં પ્રવેશ કર્યો. શબકેસ જેમ કમળ પુષ્પ ઉપર વિરાજે તેમ અઘોર વૃક્ષની નીચે દેવચંદ્રા (પીડિકા) ઉપર શ્રી વીરમજુ જગો લીપ્યસ્ત કહીને ચિહ્નાશન ઉપર બિરાજ્યા એટલે અતુર્પિંધ સદા જગાસ્થાને બેઠો, અને ભગવાને અમૃતની વૃષ્ટિ સમાન દેશનાનો પ્રારભ કર્યો.

એટલામાં તો, તે સ્થાનમાં રહેનારા લોકોએ તરતજ

મૃગની જેમ ક્રૂરતા ક્રૂરતા શ્રેષ્ઠિક રાજાની પાસે જઈ, તેને સ્વામી સમવસ્યાની વધામણી આપી. પ્રભુના આગમનના વૃત્તાતરૂપી અમૃતનુ પાન કરતા રાજાનું શરીર એકદમ હાં વડે ફણસના ફળ જેવું રોમાચિત થયું. તરત જ તે મગધ દેશના રાજા શ્રેષ્ઠિકે સિંહાસન તથા પાદુકાનો ત્યાગ કરી, મનમા શ્રી વીર પ્રભુનું ધ્યાન ધરી, પૃથ્વી તળ સુધી મસ્તક નમાવી નમન કર્યું. પ્રભુના આગમનની વધાઈ લાવનારાઓને ઈનામમા રાજાએ ઋણુથી મુક્ત કરનાર એવું અઢળક દ્રવ્ય આપ્યું. ત્યાર પછી રાજાએ જિનવદન માટે જતા, પહેર-રવાને લાયક છેડા સહિત અને જાણે ક્ષીર સાગરના તરંગો વડે વહ્યા હોય તેવા ઉજ્જવળ બે વસ્ત્રો ધારણ કર્યા, અને મુગટ વિગેરે ઘણા રત્નોના આભરણોએ કરીને અલંકૃત થયેલો રાજગૃહ નગરનો સ્વામી કલ્પવૃક્ષની જેમ શોભવા લાગ્યો.

તરતજ રાજાની આજ્ઞાથી જાણે લક્ષ્મીના બધુઓ હોય, તેવા હસ્તીઓ અને અશ્વો વિગેરે વાહનો સજ્જ થઈને રાજદ્વારમા હાજર થયા પછી તે તેજસ્વીઓમા શ્રેષ્ઠ શ્રેષ્ઠિક રાજા કલ્યાણના કારણભૂત ભદ્રજાતિના હસ્તી ઉપર ઉઠ્યા-અળ પર્વત ઉપર સૂર્યની જેમ આરૂઢ થયો તે હસ્તીની ફરતા ધીજા અનેક હસ્તીઓ ફરી વળ્યા કે જેઓના કુલ સ્થળો નવા સિંહુર વડે રંગેલા હોવાથી તેઓ સધ્યાકાળના વાદળા જેવા શોભતા હતા પછી હસ્તીઓના ઘટાના શબ્દ વડે ચોતરફ આકાશને પૂરી ઢેતો પૃથ્વીપતિ-શ્રેષ્ઠિક રાજા ઉત્સુકતા સહિત તીર્થકરને વાંઘવા માટે આદ્યો. ગજેન્દ્રોની

મજ્જના અધ્યાના અવાળે, અને રમ્યાના ચીત્કાર શબ્દો
આકાશતળમાં એકત્ર મવાથી આકાશનો સુણ જે શબ્દ
કહેવાય છે તે સાર્થક થયો.

સ્તે વ્યાસતાં રાજાના બે સૈનિકોએ એકાગ્રધ્યાનવાળા
એક મુનિને બોધ્યાં તે મુનિ એક મૂળવાળા વૃક્ષની જેમ
એક પલે ઉભા રહ્યા હતા, બાજુ કે સિદ્ધિદેવતું આકર્ષણ
કરતા હોય તેમ તેમણે પોતાના બંને હાથ ઉભા રાખ્યા
હતા વળી તેમણે સૂર્ય તરફ ઈર્ષ્યુની જેમ પોતાના હો
બનો (નિત્રો) ઉભા રાખ્યા હતાં સૂર્યના વાપથી પરસેવા
ના ટીપાં વાળ્યાં હતાં તે બાજુ તેમને હોશી થઈ હોય,
તેમ તે દેખાતા હતા મુનિની શાંત મુદ્રા અને તેજસ્વિતા
બેઠને બેખાંચો એક સૈનિક બોલ્યો—“ અહો ! મન્ય છે
આ મુનિને ! એ મહાત્મા વહનિય છે કારણ કે તે આ
પ્રમાણે તપ કરે છે અથ્થ સમય પણ એક પલે કોણ ઉભુ
રહી શકે, અને સૂર્ય સાગું કોણ બેઈ શકે ? અહો ! અગ્ની
કર્કિન તપસથી આસિર્વકારક છે સ્વર્ગ કે મોક્ષ પણ આ
મહાત્માને દ્રશ્ય નથી. અસાધ્ય જોવું કરું કારણ કેમ તપ વડે
સાધી શકાતું નથી ?”

આ સાંભળી બીજા સૈનિકે કહ્યું—“ હો મિત્ર શું તું
આ મુનિને જોળખતો નથી ? આ તો પ્રસન્નચદ્ર રાજ્ય
છે એને આવા કદથી કંઈપણ ખમ થાય તેમ નથી એ
સર્વજિનો તપ અદ્ભુત છે કારણ કે તેણે પોતાના આશ્વન
થના પુત્રને રાજ્યગાદિ પર સ્થાપન કર્યો છે, તેમો વૃક્ષ
૧૨થી કામુ ફળ તોડી નાખે તેમ, તેના મનિજ્યો તેને રાજ્ય

ગાદિ પરથી ભ્રષ્ટ કરવા તૈયાર થયા છે આ રાજાએ ખિલા-
ડને દૂધ લળાવવાની જેમ તેજ દુરાત્મા મંત્રિઓને રાજ્યની
રક્ષા સોંપી છે, તેઓ તે ખાળક રાજાનો વિનાશ કરશે ત્યારે
આ ધ્યાનસ્થ રાજર્ષિનો વશ સર્વથા વિચ્છેદ જશે અને
જોઈથી, પૂર્વજોના નામનો નાશ કરવાથી આ મુનિ મહા
પાપી ઠરશે વળી દિક્ષા લેતી વખતે તેણે જે પ્રિયાઓનો
ત્યાગ કર્યો છે, તે અનાથ સ્ત્રીઓની પણ તે વખતે શી ગતિ
થશે ? તે મારાથી કહી શકાય તેમ નથી ”

સૈનિકોના આ શબ્દો, વાયુની મદદ વડે પ્રસન્નચંદ્ર
રાજર્ષિની કણ્ઠે દ્રિયમા પેસવાથી તેનું સમાધિરૂપી વૃક્ષ લગ્ન
થઈ ગયું તેથી તે વિચાર કરવા લાગ્યા કે—“ અહો ! તે
દુષ્ટ મંત્રિઓનું મેં જે સન્માન કર્યું, તેનો વિશ્વાસ રાખ્યો,
તે ખરેખર મેં ભસ્મને વિષે હોમ કર્યા જેવું કર્યું છે મહારા
પુત્ર ક્ષીરકંઠનું રાજ્ય લઈ લેવાની ઇચ્છા કરનારા તે
વિશ્વાસઘાતીઓને ધિક્કાર છે ! જે હું ત્યાં હોત, તો તે
દુરાત્માઓને વિવિધ પ્રકારે શિક્ષા કરત કુમારનો પરાલભ
સાલળું છું, ત્યારે હવે આ જીવન પણ શા કામનું ? આવું
ઉત્ત્ર તપ પણ શા ઉપયોગનું ? આમ વિચારતા વિચારતા તે
રાજર્ષિ, વધતા વધતા અશુભ ધ્યાનની શ્રેણિએ પહોંચ્યા,
અને ક્રોધ રૂપી ચડાળે તેમના શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો, તેથી
“ પોતે સાધુ છે ” એ પણ વિસરી ગયા

સિંહાવલોકનના ન્યાયથી તે પ્રથમના પોતાના ક્ષત્રિય
તેજ વડે વ્યાપ્ત થયા, અને પુત્રનો દ્વેષ કરનારા તે મંત્રિઓ
જાણે પોતાની સામેજ ઉભા હોય તેમ તેમણે જોયા તેથી

પ્રથમનીજ જેમ સત્તામ રૂપી રમ મડપના જોક સુત્રધાર સમાન, તે સુનિ મન વઢે તરવારની ધારથી સૂર્યની જેમ તેમના કંઠમાં કરવા લાગ્યા. કીધથી અધ યથેલા તે રાજા પિંજો મનવઢે કરીનેજ તે મંધિઓનું છેદન લેદન અને ધીલું પછુ બચકર અનિદ શું શું ન કર્યું ? મલકબઢે જે જે બન્યું તે બધું કર્યું.

ઘેટલામાં જિનધર્મ રૂપી વૃક્ષના પછી સમાન રાજા બૃહ નગરનો સ્વામી આ સ્થળે આવી પહોંચ્યો. ધ્યાનસ્થ સુનિને જોઈ કેલિંક રાજા હાથી પરથી નીચે ઉતર્યો અને ભૂમિવળ મુખી પોતાનું મસ્તક નીચું નમાવી તેણે સુનિને વહન કર્યું. ઉઘા હાથ રાખી, જોકે પગે ઉભા રહી આ તાપના હેતા તે સુનિને જોઈને મગધિધર હર્ષ પામી બહુ મોહના કરવા લાગ્યો, અને તેમના વપોબળનું મિત્તન કરતો કરતો તે કેલિંક રાજા વીર વીરકર પાસે પહોંચ્યો. પહોંચ નમાવીને તેણે કી વીર પ્રજાને હુકમના ભાવ પૂર્વક વહન કર્યું, અને પછી તે રાજા પદ્મજેશ (જીમ્મવર્ણ કમળ) ના જેવી જાળથી કરી યોગ્ય સ્થાને બેઠો.

ઘોડીવાર પછી તે રાજાશિશુમણીએ જયજાયને નમસ્કાર કરી સુખ પાસે વળનો. છેલ્લે રાજા પૂછ્યું : “ હે સ્વામી, જે વળતે મેં પ્રસન્નબદ્ધ સુનિને ધ્યાનમાં રહેતા જોયા હતા, તે વળતેજ કહિ તે કાળ કરે તો કય બધિ પામી ? ”

પ્રશ્નને જવાબ આપ્યો.—“ હે રાજા ! તે સમયે જો

તેણે કાળ કયો હોત, તો તે પ્રસન્નચદ્ર રાજર્ષિ સાતમી નરકે જાત. ”

તે સાબળી સરળ બુદ્ધિવાળા શ્રમણો પાસકે રાજાએ વિચાર કયો કે:-અહો, ઉગ્રતપ કરનારા આ મહામુનિની આ શી ગતિ ! એમ વિચારી રાજાએ ફરીથી પૂછ્યું.

“ પ્રભો ! આ સમયે જો તે મહામુનિ કાળ કરે, તો કઈ ગતિ પામે ? ” પ્રભુએ કહ્યું:-“ રાજન્ ! તે મહા તપસ્વી અત્યારે કાળ કરે તો સર્વાર્થ સિદ્ધિ વિમાનમાં જાય ” આ સાબળી શ્રેષ્ઠિક રાજા આશ્ચર્ય પામ્યો, અને બોલ્યો: ‘ ભગવાન ! આવું જો પ્રકારનું વ્યાખ્યાન આપે કેમ કર્યું ? ’ હું અજ્ઞાની છું, માટે કૃપા કરી મને સ્પષ્ટ રીતે કહો સર્વજ્ઞની વાણી અન્યથા કેમ હોય ? ”

પ્રભુએ ઉત્તર આપ્યો:-“ હું રાજન્ ! તે જ્યારે એ રાજર્ષિને વદન કર્યું, ત્યારે એ રૌદ્ર ધ્યાનમાં હતા, પરંતુ હમણાં તે મુનિ શુકલ ધ્યાન ધ્યાય છે, એટલે તે રૌદ્ર ધ્યાનની પરપરાએ ચડ્યા હતા, ત્યારે તે નારકીમાં જવાને યોગ્ય હતા, પણ હવે જ્યારે તે શુકલ ધ્યાનની શ્રેષ્ઠિમાં પ્રવર્તે છે, ત્યારે તે સર્વાર્થ સિદ્ધિએ જવાને યોગ્ય થયા છે ”

તે સાબળી શ્રેષ્ઠિક રાજાએ ફરીથી જ્ઞાનનો પ્રકાશ કરવામાં સૂર્ય સમાન અર્હત પ્રભુને પૂછ્યું:-“ ભગવાન ! પ્રસન્નચદ્ર રાજર્ષિ તે વખતે રૌદ્ર ધ્યાની કેમ હતા ? અને હમણાં શુકલ ધ્યાની કેમ થયા ? તે કૃપા કરી કહેશો ? ” આ પ્રભુએ કહ્યું -રાજન્ ! તારા મુખ્ય સૈનિકોના સવા-

હથી તેણે બાપુ કે મહારા પુત્રનો પરાભવ કરવાના છે, જોતલે પુત્ર ઉપરના મમત્વને લીધે પ્રસન્નચદ્ર પુનિ પાતાનું મત બૂલી જઈ, તે દૂર મંત્રિઓની સાથે મનમાં મુદ્દ કરવા લાગ્યાં અને વધારે ને વધારે મુદ્દ કરતા હોય, તેમ કીધે કરી શસ્ત્ર મુકવા લાગ્યા છેવટે પોતાની પાસે શસ્ત્ર જૂટી ગયા છે એમ વિચારતાં તેઓ અપ્રસન્ન થયા તેમણે પાતાને જામતરવાળા મુનીને કીધથી વિચાર્યું કે મસ્તકના ટોપ વડે પશુ આ દુષ્ટીને હું હણુ કારણ કે પરાક્રમીઓને સર્વ વસ્તુ શસ્ત્ર રૂપજ હોય છે એમ વિચારી તેમણે ટોપ બૂકણુ કરવાની હાજીથી મસ્તક પર હાથ મુક્યો ત્યાં તસ્તજ હોય કરેલું મસ્તક જોઈ તેમને પાતાનું વાસ્ત્ર સમરણમાં આંખું જોતલે તેમણે વિચાર્યું કે, શૈલ ધ્યાનનો અનુભવ કરનાર અને પિત્તાર છે, હું મમતા રહિત થયો છું જોતલે મહારે તે પુત્ર કે મંત્રિઓ સાથે શો જાળવ છે ! એમ વિચારતાં તેમનો મોહાધાર છૂટ થયો અને ફરીથી દેહિન્ધમાન વિવેકરૂપી સૂર્ય પ્રગટ થયો પછી અમે, બંધે કે તેની પાસેજ રહ્યા હોઈએ તેમ ભક્તિપૂર્વક જામને વહન કરી તે કુદ ધ્યાનની આલોચના તથા પ્રતિક્રમણ કરી પ્રશસ્ત ધ્યાનને પામ્યા છું તે પ્રસન્નચદ્ર રાજર્ષિએ કુદ ધ્યાન રૂપી અરણ્યમાં ઉત્પન્ન થયેલા કર્મરૂપી માસને શુભ ધ્યાન રૂપી અગ્નિ વડે જાળીને લસમ કરી નાખ્યું છે.

તે રાજર્ષિનું આત્મા ઉત્તમ અરિત સાંભળીને ધર્મવીર શ્રેષ્ઠ નૃપતિએ શીત્ શીર પ્રજુને બિનાંતિ કરી પૂછ્યું—
જામવાનું ! પાતાના જાળપુત્રને શબ્દાભિષેક કરી પ્રસન્ન

ચદ્ર રાજાએ શા વાસ્તે દિક્ષા અગીકાર કરી ? તે કૃપા કરી કહેશે ? લગવાને કહ્યું —

હે રાજન, પોતાનપુર નામના નગરમા પોતાના સૌમ્ય શુભૃથી ચદ્રસમાન એવો સૌમચદ્ર નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને ધારિણી નામની પત્ની હતી. તે ધર્મને ધારણ કરનારી, શીળડપી અલકારવાળી અને વિવેક રૂપી જળની વાવ સમાન હતી એકવાર તે ગવાક્ષમા ખેઠેલા પોતાના પતિના કેશ, પોતાના હસ્તકમળ વડે ઓળાતી હતી તે વખતે ધારિણીએ, રાજાના મસ્તકપર બાણે કે વૃદ્ધાવસ્થાએ પોતાને નિવાસ કરવાનું સ્થાન નિશ્ચિત કર્યું હોય એવો એક પળી (શ્વેત વાળ) જોયો. તે જોઈ તેણીએ રાજાને કહ્યું — હે સ્વામી ! આ દૂત આવ્યો. તે સાંભળી રાજાએ સર્વ દિશાઓમા જોઈને કહ્યું — તે કેમ મને દેખાતો નથી ? ત્યારે રાણીએ રાજાના મસ્તકનો પળી તેમના હાથમા આપીને કહ્યું — પ્રાણેશ, ધર્મરાજનું દૂતપાણું કરનાર આ કેશ રાજપ્રસિદ્ધ છે યુવાવસ્થાનો નાશ કરનાર અને બાણે ત્રીજી વયનું શસ્ત્ર હોય તેવા તે મસ્તકના પળીને જોઈ રાજા અત્યંત દુઃખી થયો. ત્યારે ધારિણી બોલી — હે સ્વામીન ! શુ વૃદ્ધાવસ્થા આવવાથી તમે લજ્જા પામો છો ? જો માત્ર એકજ શ્વેત વાળ જોઈને તમે મનમા ખેદ પામતા હો, તો હું પકડની ઘોષણા કરાવીને સર્વ લોકોને નિષેધ કરીશ કે આપની વૃદ્ધાવસ્થાની વાત પ્રકાશમા ન લાવે.

આ સાંભળી રાજાએ કહ્યું — હું શ્વેત વાળ જોઈને શસ્માતો નથી પરંતુ હે પ્રાણપ્રિયે ! મ્હારા ખેદનું કારણ

તો જો છે કે, અમારા પૂર્વજો મ્હેંત વાળ જોયા પહેલાં,
જેટલે વૃદ્ધ થયા પહેલાં શિક્ષા અર્પીકાર કરતા, અને હું
વૃદ્ધ થયા છતાં પણ નિયમમાં કૃપ્પ શરીર તેમ છતાં પણ
હું હવે જાણી આપિત્ર પ્રકૃત્ત કરીશ. પરંતુ પુત્ર (પ્રસન્નવદ્ર)
હવે જાણક છે, તેની ઉપર શબ્દનો આશય કેમ થાય ?
અથવા તો મને મત લેવાની ઇચ્છા થઈ છે તો હવે મારે
શબ્દ કે પુત્રનું શું કામ છે ? તેનું જે વ્યવસ્થા હોય તે થાલો.
માટે કે બુદ્ધિશાળી સ્ત્રી, હું તો મત પ્રકૃત્ત કરીશ અને
હું વારા પુત્રને ઉછેરી મ્હેંતો કરશે

આ સાંભળી ખારિણી બોલી—હે નાથ. હું તમારા
વિના જોકલી રહી શકીશ નહિ. જો તેવા સમયમાં પણ
સતીજી પતિના આર્જનેજ અનુસરનારી હોય છે. આપ,
આપણા બાળપુત્રને પણ શબ્દ સેધિ હું આપના શરી
રની છાયાની પેઠે આપની સાથે જાવી, વનમાં આપની
સેવા કરીશ. વનમાં જેમ જાક ઉછરે છે તેમ આપણો
બાળપુત્ર પ્રસન્નવદ્ર પણ પિતાના કર્મ વડે ઉછરે મારે
તેનું કાંઈ કામ નથી.

તે સાંભળી સોમવદ્ર શબ્દ પુત્રને શબ્દ અર્પણ કરી,
શણી અને ખાત્રી (માવમાતા) સહિત પ્રવાસી તારસ થયા.
મણા કાળથી શબ્દ થઈ ગયેલાં કેઈ જોકે અજમનો તેજે
અજમ થયો અને સૂઈ પાંદડાં વધેરેનું સોજન કરી કૃષ્ણ
તપ કરવા લાગ્યો. તેજે પલાશ વૃક્ષનાં પાંદડાં લાવી, તેના
વડે મૂનો તથા મુસાફરોને સિતળ લાવા રૂપ અમૃતની
પરમ સમાન જોકે હુંપડી બનાવી. પત્નીના પ્રિય રૂપી તટુકી

બધાયલો તે સોમચંદ્ર અત્યંત સ્વાદિષ્ટ જળ અને વનસ્પતિના ફળો તેને લાવી આપતો હતો. તેમજ પતિ ઉપર અત્યંત ભક્તિવાળી તે ધારિણી ત્યાં પણ પતિને માટે કૌમળ તૃણની શય્યા કરી આપતી હતી ઇંદુદના પાકા ફળો લાવી તેને પીસીને દિવસે તેમાથી તેલ કાઢતી હતી અને રાત્રિએ તેના દીવા કરતી હતી. પતિના સુખને માટે અરણ્યના આર્ય છાણુ વડે આશ્રમના આગણુને લીંપતી હતી અને વારવાર તેને વાળીને સાફ કરતી હતી ત્યાંના હરણુના બચ્ચાને રમાડવાથી તેમને તપનું કષ્ટ મુદ્દલ જણાતું નહિ.

આમ કેટલોએક કાળ વ્યતિત થયો સતોષ સુખવાળી ધારિણીને તાપસપણુ અંગીકાર કર્યા પહેલા ગર્ભ રહેલો હતો, તે વનમા અનુક્રમે કાઈ પણ વ્યથા વિના વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો સમય થતા ધારિણીને સંપૂર્ણ લક્ષણવાળો પુત્ર અવતર્યો ત્યારે સુતિકાગૃહમા તેલ વિના પણ દીપકના જેવો પ્રકાશ થયો આશ્રમની અદર વલ્કલોજ (ઝાડની છાલના વસ્ત્રો) હોવાથી તેને વલ્કલો વડે વીંટયો તે કારણથી તેના પિતાએ તેનું નામ વલ્કલચીરી પાડ્યું થોડા વખતમાંજ ધારિણી સૂતિકા રોગથી મરણ પામી એટલે તે પુત્ર મૂર્ખની જેમ અભણ રહ્યો તે બાળકને સોમચંદ્ર વારવાર અરણ્યની ભેસનું દુધ પાતો હતો અને એક ધાત્રીને ઉછેરવા આપ્યો હતો કેટલેક કાળે તે ધાત્રી પણ દૈવયોગે બાણે ધારિણીની પાછળ જવા ઇચ્છતી હોય તેમ મરણ પામી તેથી સોમચંદ્ર તે બાળકને પોતેજ ભેસનું દુધ પાઈને ઉછેરવા લાગ્યો સૂતા, બેસતા કે ક્યાઈ જતા,

તે બાળકને પોતાની પાસેજ રાખતો. બાળકને તે બાળક
 વૃદ્ધિ પામી સાલતાં શીખ્યો, અને હંમેશાં વનમાં રહેતાં
 મૂંઝા બચ્ચાઓ સાથે ધૂળમાં રમવા લાગ્યો. તપસ્વી
 સોમવદ્ર પોતેજ ઉઘન વગેરે લાવી, હાથે જાંબીને બાળ
 કને જમાવતો. આ પ્રમાણે વનનાં ફળ, અને ધાન્ય વડે
 બાળકનું પોષણ કરી સોમવદ્ર ઉચ્ચ તપમાં પણ મુખ્ય
 માનવા લાગ્યો.

વસ્ત્રલચીરી પણ યુવાન થવા આગ્યો અને સર્વ
 કાર્યમાં કુશળ થયો; એટલે તે પિતાની સેવામાં પ્રવિણ
 બે. હંમેશા ફળ વિગેરે લાવીને અને પિતાના અગ્રિ
 પાત્ર આંખીને તેની સેવા કરવા લાગ્યો; કારણ કે 'સેવાજ
 સર્વ મતમાં શ્રેષ્ઠ છે' જન્મથીજ પ્રજાપારી એવો
 વસ્ત્રલચીરી, જ્યાં સીંચાણનો સચ્ચાર નથી, એવા વનમાં
 રહેવાથી સીંચુ નામ પણ બાળ્યો ન હતો.

એવામાં એક વખતે પ્રસન્નચર શબ્દજે આંતર્યું કે,
 વનમાં વસતા રહાશ પિતાને ધારિણીની કુલિથી એક મુત્ર-
 રહાશ બાઈ જવવથી છે તે રહાશ લાઇ કેવો કરો ! અને
 મને તે શી રીતે મળશે ? એવો વિચાર કરતાં તે શબ્દને
 પોતાના ન્હાના બાઈને મળવાની તીવ્ર ઉત્ક્રાંધ ધઈ તેથી
 તેણે વિતારાઓને આજ્ઞા કરી કે—હું બિચકાશ ! તમે
 પિતાશીના ચરણ કમળથી પવિત્ર કરાચેલા તે તપોવનમાં
 જાઓ અને ત્યાં પિતાના ચરણ કમળમાં હસ સમાન મારા
 નાનો બાઈ વસે છે તેનું રૂપ આંખેળીને જણાવી દાવો.

તે સાલળી “આપની આજ્ઞા પ્રમાણુ છે” એમ કહી ચિત્રકારે વલ્કલચીરીએ પવિત્ર કરેલા તે વનમા ગયાં. વિશ્વકર્માની ખીણ મૂર્તિઓજ હોય નહિ, એવા તે ચિત્રકારેએ ખડકોશલ્ય દાખવીને, દર્પણમા પ્રતિબિંબ પાડે તેવી રીતે આબેદૂખ તેની છબી આબેખી પછી તે ચિતારાઓએ આવીને, રાજાની દ્રષ્ટિને અમૃત સમાન, એવું તે વલ્કલચીરીનું રૂપ તેને ણનાવ્યું તે જોઈ રાજાએ વિચાર્યું કે, આ મ્હારો ભાઈ આકૃતિએ કરીને મ્હારા પિતાથી જરાપણુ ન્યૂન નથી ‘પિતા પોતેજ પુત્ર રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે’ એ શ્રુતિ વાક્ય સત્યજ છે મ્હારા ધન્ય ભાગ્ય કે મેં મ્હારા ભાઈને જોયો ! એમ બોલી પ્રસન્નચદ્ર રાજા તે છબીને વારવાર મસ્તક વડે સ્પર્શ કરવા લાગ્યો, અને તેને સુધવા લાગ્યો તેને પોતાનો ભાઈ બોળામાથી નીચે સુકવો પણ ગમે નહિ વલ્કલચીરીએ છાલના વસ્ત્ર પહેર્યા છે, એવું જોઈને તો મેરૂમાથી જળ વહે તેમ, તેની આબોમાથી અશ્રુધારા વહેવા લાગી હુ ખિત મને તે બોલ્યો—“મ્હારા પિતા તો વૃદ્ધ છે, તેથી ભલે તે પ્રત આચરે, પરતુ મ્હારો બાળભ્રાતા તો વનવાસને ચોગ્ય નથી હું અહિ હંસની પેઠે રાજ્ય સુખના ઝરણુમા મગ્ન થઈ કીડા કર છું અને મ્હારો ભાઈ વનચરની પેઠે ફરે છે વનમા જન્મેલો, એટલે તેને વનજ પ્રિય હોય, તેથી તેને નગરમા લાવવો મુશ્કેલ છે, પણ મેં જ્યાં સુધી તેને રાજ્યનો ભાગ આપ્યો નથી, ત્યાં સુધી હું સુખી કહેવાઈ નહિ.

આ પ્રમાણુ પોતાના ન્હાના ભાઈના વનના કષ્ટને

વિચારીને, યોગ કરવા સંભળે તત્તુર વેશ્યાઓને હકમ કર્યો છે મુનિના વેશે ત્યાં જઈને અભોષણે સ્વર્ગ કરાવીને વિવિધ પ્રકારનાં વચનો વડે મોઢું પમાડીને, અથવા સાકરના મનોહર ફોગાથી યોગમાં નાળીને પણ, મહારા ન્હાના લાકડેને જાદુ લઈ આવે.

એ પ્રકારની સંભળી અથા સાંભળી વેશ્યાઓ મુનિ વેશ ખાસ કરી સોમચંદ્રના આશ્રમમાં ગઈ ત્યાં નિહુ વિવેરે ફળ લઈ આવતા, વસ્ત્રલચ્છીરીને મુગાણી વેશ્યાઓએ બેથે મુનિ વેશને ખાસ કરનારી વેશ્યાઓને બેઈ સરળ ભુલિ વાળા વસ્ત્રલચ્છીરીએ તેઓને પ્રણામ કર્યા અને પૂછ્યું—
“હે મુનિઓ તકેમે કોણ છો ? અને તમારા આશ્રમ ક્યાં છે ?

વેશ્યાઓએ ઉત્તર આપ્યો—“જમી પાતાનાશ્રમમાં વસનાર જીવિઓ છીએ અને તમારા અતિથિ લઈને આશ્રમ છીએ. તકેમે અમારૂં શું અતિથ્ય કર્યો ?”

વસ્ત્રલચ્છીરીએ કહ્યું—હે મહારિઓ ! આ પાકાં અને મધુર ફળો હું વનમાંથી લાગ્યો છું તે તમે ખાઓ.

તે સાંભળી વેશ્યાઓએ કહ્યું—“અમારા આશ્રમમાં આવ્યા નિવસ ફોગાને કોઈ નિવસ માણસ પણ જાતો નથી અમારા આશ્રમના વૃક્ષોનાં ફળની વાનગી તમે જુઓ ? એમ કહી તેઓ એક વૃક્ષની નીચે બેઠી અને વસ્ત્રલચ્છીરીને પણ ત્યાં બેઠાડી, સ્વાદિષ્ટ ફળો (મોઢક) ખાવા આપ્યા. એ રીતે તેમનો આશય સફળ થયો સ્વાદિષ્ટ અને નવિન પ્રકારના સાકરના આ ફળો ખાવાથી જીવિગુરુ

વલ્કલચીરીને, તેના બિલુ વગેરે કુળ ઉપર અરુચિ થઈ. એકાંતવાસ હતો, તેથી વેશ્યાઓ તેની પાસે પોતાના અંગોનો સ્પર્શ કરાવવા લાગી, અને તેનો હસ્ત પોતાના વક્ષ સ્થળ ઉપરના સ્તન પ્રદેશ પર મૂકાવ્યો. સ્પર્શ અનુભવી ઋષિ-પુત્ર બોલ્યો — હે મહર્ષિઓ ! તમારૂં આ શરીર આટલું બધું કૌમળ કેમ છે, અને તમારા વક્ષ સ્થળ ઉપર આ બે સ્થળો ઉંચા કેમ છે ? ત્યારે તેઓ પોતાના કૌમળ હસ્તરૂપી પલ્લવ વડે વલ્કલચીરીને સ્પર્શ કરતા બોલી —

“ અમારા આશ્રમના કુળોનો આસ્વાદ કરવાથી આત્મ કૌમળ અગ થાય છે, અને અમારા મહારસવાળા વન કુળોનો આસ્વાદ કરવાથી, હૃદય ઉપર અત્યંત વૃદ્ધિ થવાને લીધે આવા ઉંચા બે સ્થળો થાય છે તેથી હે મુનિ, ત્હમે આ આશ્રમને અને આ નિઃરસ કુળોને મૂકી અમારા આશ્રમમાં આવો ત્યાં આવવાથી ત્હમે પણ અમારા જેવા થશો ”

આ સાંભળી સાકરના કુળનો આસ્વાદ કરવામાં લુબ્ધ થયેલા તે મુગ્ધ સ્વભાવવાળા વલ્કલચીરીએ તેમની સાથે જવાનો સંકેત કર્યો. પછી તે વલ્કલચીરી પોતાના મઠમાં શુભ રીતે જઈ, તાપસના ઉપકરણો ત્યાં મૂકી જે સંકેત કરેલા સ્થાને વેશ્યાઓ રહી હતી, ત્યાં ગયો એટલામાં વૃક્ષ ઉપર ચડેલા ચર પુરૂષોએ સોમચંદ્ર ઋષિને આવતા જોયા તેમણે તે બખર વેશ્યાઓને આપ્યા વેશ્યાઓએ ધાર્યું કે સોમચંદ્ર ઋષિ આપણને દેખશે તો શાપ આપશે એમ ધારી તેનાથી ભય પામી, શિકારીના ભયથી જેમ મૃગ-

લીએ નાસે, તેમ તેઓ પરસ્પર એક બીજાને મળ્યા વગર છૂટી છૂટી વાતો નાચી ગઈ

જાણી સોમવાદ આશ્રમમાં આવ્યો ત્યારે ઋષિપુત્ર વલ્લભચીરી, જોવાએલા ધનવાળો ધનને શોધે, તેમ તે આશ્રમ વનમાં વેરવાળોને શોધવા લાગ્યો. તે વનમાં ધૂમની જેમ ફરતા ફરતા તેણે એક રથવાળાને ભેટ્યો. તેને પણ ઋષિજી આનીને તે કહેવા લાગ્યો કે વાત, હું વનને પ્રણામ કરું છું. રથવાળાએ કહ્યું—હે ઋષિપુત્ર ! ત્યારે ક્યાં જવું છે ? વલ્લભચીરીએ ઉત્તર આપ્યો—હે મહારિ, મારે પોતાન આશ્રમમાં જવું છે. રથવાળાએ કહ્યું—હું પણ પોતાન આશ્રમ માં જ જવાનો છું. તે સાંભળી વલ્લભચીરી પણ જેમ જોઈ સરેની પાછળ જાય તેમ તેની પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યો.

રસ્તે ચાલતા ચાલતા વાપસકુમાર રથમાં બેઠેલી સ્ત્રીને ‘વાત’ જેમ કહીને બોલાવવા લાગ્યો. તે ઉપરથી તે સ્ત્રીને પોતાના પતિને પૂછ્યું—સ્વામિનિ ! આ વાપસકુમાર મને વાત’ શબ્દથી બોલાવે છે તેવું શું કારણ ? બેની આવી ઉપચારવાળી કેમ છે ?

રથી બોલ્યો—આ જાતિ મુજબ છે અને સ્ત્રી સહિત વનમાં રહે છે, એટલે સ્ત્રી પુરુષના લેહને તે જાણતો નથી તેથી વનને પણ તે પુરુષજી માને છે. જાણી આજુકાલી કામવા જગતને એક વલ્લભચીરીએ રથીને કહ્યું—હે વાત, આ મુજોને રથમાં બેઠીને કેમ કહિ છે ? આવું કાંઈ કરવું ધુનિને શોભ્ય નથી.

તે સાંભળી રથીએ હસીને કહ્યું -હે સુનિકુમાર, આ મૃગોનું આજ કાર્ય છે. તેને મારવામા કાઈ ઢોષ નથી. પછી તે રથીએ વલ્કલચીરીને સ્વાદિષ્ટ મોઢકો ખાવા આપ્યા. તે ખાઈ તેના સ્વાદમા મગ્ન થયેલો તે બોલ્યો -“પોતાના-શ્રમવાસી મહર્ષિઓએ આપેલા આવા સ્વાદિષ્ટ વનફળ પ્રથમ પણ મેં ખાધા છે.” તે મોઢકના આસ્વાદથીજ વલ્કલચીરી પોતાનપુર જવાને ઉત્સુક થયો હતો અને કપાયલા તથા લુખા બિલ્વ, આમળા વગેરે ફળો ઉપર તેને અભાવ થયો હતો.

માર્ગે ચાલતા તે રથીકને એક બળવાન ચોરની સાથે શુદ્ધ થયું. તેમાં તે રથીકે ગાઠ પ્રહારથી તે ચોરને મારી નાખ્યો. મરતા મરતા ચોરે કહ્યું -આ ત્હારો ઘા ચતુનો, પણ તે પ્રશસાપાત્ર છે હે માનવ ! તે મને પ્રહારથી છુત્યો છે, તેથી હું ત્હારા ઉપર તુષ્ટમાન થયો છું અહિ મ્હારૂ પુષ્કળ દ્રવ્ય છે, તે તુ લે પછી તે ત્રણે જણાએ તે ચોરનું બધું ધન લીધું અને રથમા નાખ્યું અનુક્રમે ચાલતા તેઓ પોતાનપુર પહોંચ્યા, એટલે રથીકે વલ્કલચીરીને કહ્યું -“તું જે પોતાનાશ્રમમા જવા ઇચ્છે છે, તે આશ્રમ આ રહ્યો.” એમ કહી તે રથીએ માર્ગમા મિત્રરૂપ થયેલા તે તાપસ કુમારને થોડુંક ધન આપ્યું અને હસતા હસતા કહ્યું.-આ આશ્રમમા ધન વિના રહેવાનું સ્થાન મળશે નહિ. તેથી તારે આશ્રમમા રહેવા માટે કોઈને ભાડા તરીકે આ ધન આપવું એમ કહી તે રથી ચાલ્યો ગયો.

હવે તે સુનિકુમાર વલ્કલચીરી નગરમાં મોટી મોટી

‘કેવલીએ’ બેતો. “હું અહિં બાઈ કે અહિં બાઈ ?” એમ તઈવિતઈ કરતો. આખા શહેરમાં રજકચો. સ્ત્રીઓને તેમજ પુરુષોને ઝડપિએ બાઈને તે પ્રણામ કરતો, કંતો, તેથી નબરના દોકો તેની કાંઠી કરવા હતા નમરમાં ભમતા ભમતા, ખનુખ્ત પરથી છિડેલા બાજુની એમ, રખડના પામ્યા બિતા તેણે એક વેરવાના ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો તે ઘરને વજ્ર લાગીરીએ આશ્રમ માન્યો, અને તેમાં રહેલી વેરવાને તેણે સુનિ માન્યો. તેથી તેણીને પણ તેણે કહ્યું - ‘તાવ ! તકમને હું પ્રણામ કરૂ છું.’ વધુમાં તેણે વેરવાને પ્રાર્થના કરીને કહ્યું કે-“હે મહર્ષિ, મને રહેવા માટે એક કુપડી આપો અને તેના સાડા જાલ આ રૂબરૂ ચૂકવ્યું કરો.”

તે સાંભળી વેરવાએ કહ્યું - ‘આ આખી કુપડી તમારી જ છે. કુશીસી તમે તેમાં રહેા.’ એમ કહી તે વેરવાએ તેના શરીરનો સંસ્કાર કરવા માટે તસ્તજ એક કલમને મોલાવ્યો. તે કલમે તે કાપિની ઇચ્છા વિના પણ વેરવાની આશાથી તેના મુપ્પા જેવા કામવચના નજો. તેને કાંઈપણ પીડા ન થાય તેમ ઉતાવળ પછી તે વેરવાએ તે કુમારને સ્નાન કરાવવા માટે તેનું વજ્રલ વજ્ર દૂર કરી બીજી બાજુ વજ્ર પહેરાવ્યું. વજ્રચત્ર વજ્ર દૂર કરવી વખતે તે સુનિ જાણકની એમ જૂમી પાડવા લાગ્યો અને મોઢ્યો-હે મહાસુનિ ! જ મચીજ ધારણ કરેલો આ મારો સુનિવેશ તમે ન ઉતારો.

વેરવા મોલી-આ આશ્રમમાં જે મહર્ષિએ અતિથિ

થાય છે, તેમને આવોજ ઉપચાર કરવામા આવે છે. તે તમે કેમ નથી સ્વીકારતા ? જો તમે અમારા આશ્રમની આવી રીતિનો સ્વીકાર કરશો, તોજ તમને અહિં રહેવા માટે ઝુપડી મળશે

તે સાભળી ત્યા વસવાના લોભથી તે તાપસક્રમારે મત્રથી વશ થયેલા સર્પની જેમ પોતાનુ શરીર હલાવ્યું નહિ. પછી વેશ્યાએ પોતેજ તેના જટાવાળા વાળને તેલ લગાવી, ઉનના તતુની જેમ ધીમે ધીમે તેને છૂટા પાડ્યા. પછી તેણીએ તેના શરીરે તેલ ચોળી મઠ્ઠન કર્યું. તે વખતે ખજવાળાતા ખજાની જેમ, તે સોમચદ્રના પુત્ર વલ્કલચીરી-ને સુખે નિદ્રા આવવા લાગી પછી તે ગણિકાએ કાઠક ઉષ્ણ અને સુગંધી જળ વડે તેને સ્નાન કરાવી મુલ્યવાન વસ્ત્રાલકારો પહેરાવ્યા, અને તેનુ પોતાની પુત્રી સાથે પાણી-ગૃહણ કરાવ્યું તે વખતે તે કન્યા જાણે ગૃહસ્થાશ્રમની લક્ષ્મીજ ન હોય, તેવી શોભવા લાગી

પછી સર્વ વેશ્યાઓ એકઠી થઈ, તે વધુ-વરના ગીત ગાવા લાગી આ દ્રશ્ય જોઈ વલ્કલચીરીએ વિચાર્યું કે, આ બધા ઋષિઓ શું ભણે છે ? તે ગણિકાએ માગણિક વાણત્રો વગડાવ્યા, ત્યારે “આ શુ ?” એમ વિચારી ભગભિત બની તે ઋષિક્રમારે પોતાના કાન ઢાકી દીધા.

હવે મુનિનો વેશ ધારણ કરી જે વેશ્યાઓ વલ્કલચીરીને તેડવા માટે વનમા ગઈ હતી, તેમણે પાછા આવી પ્રસન્નચદ્ર રાજાને વિરજિત કરી કે-હે દેવ ! તે વનવાસી

કુમારને જામે વિવિધ પ્રકારે લલચાવ્યો, ત્યારે જાદુ આપવાને તેણે જમારી સાથે સંકેત કર્યો પણ જોટલામાં તે જામે તેના પિતાને દૂરથી આવતા જોયા જોટલે તેના શાવના લખથી, જામે જી બતિ સ્વભાવથી બીજા હોવાને હીમે નાસી આવી. હવે જમારા જતાનેલા લોકને વશ થયેલા તે જામને સોધવા માટે લખતો લખતો જોકે વનથી બીજા વનમાં જાયે, પણ તે પિતાના આશ્રમમાં તે જાયે નહિ. જોવી જામને પૂર્ણ ખાતરી છે.

આ સાંભળી પ્રલન્નચદ્દ સજાને પક્ષાતાપ થયો. તે મન સાથે બોલ્યો—જહો! મેં મૂર્ખે આ કું કરું? જોકે તો મેં પિતા અને પુત્રનો વિચાર કરાવ્યો જોટલું જ નહિ પણ મ્હને મ્હારો નાનો ભાઈ મળ્યો નહિ પિતાથી વિષુદ્ધ પડેલા તે હવે શી રીતે જાયે? કારણ કે જળની મ્હાર રહેલા મત્સ્ય ઢેટલા કાળ જાયે? આ પ્રમાણે કુખથી અત્યંત મુગ્ધયેલા રાજા, યોગ્ય જળમાં આછવાની જેમ રાખ્યા માં તરફવા લાગ્યો.

જેવામાં તેણે પેલી વેરવાના વરનો પાલવ—ખનિ સાંભળ્યો. તે તેને જામિય જાતિયે જેવો લાગ્યો તેથી તે કહેવા લાગ્યો—મ્હારા નમસ્ના સર્વ લોકો મ્હારા કુખે કુખી છે છતાં આવું લોકોત્તર મુખી કોણ નીકળ્યું? કે જેને ત્યાં આવે પાલવનો ખનિ યાજ છે? અથવા તે કહું કોઈ સ્વાર્થીજ છે આ પાલવનો ખનિ કોઈને આ નહિ આપતો હશે, પરંતુ મ્હને તો તે મુદ્ગજના લા જેવો લાગે છે.

તરતજ રાજના આ શબ્દોએ, પાણી જેમ નીક વાટે
ક્યારાને પૂરી નાખે, તેમ લોકોના કર્ણની પરપરા વડે તે
વેશ્યાના કાનરૂપી ક્યારાને તત્કાળ પૂર્ણ કરી દીધો. મત-
લબ કે રાજના આ શબ્દો પેલી વેશ્યાને કાને પહોંચ્યા,
એટલે તે વેશ્યા પ્રસન્નચદ્ર રાજ પાસે આવી અને બે
હાથ જોડી નિર્ભયપણે બોલી-હું નાથ ! પૂર્વે મને એક
નિમિત્તિયાએ કહ્યું હતું કે-તારે ઘેર મુનિના વેશ વાળો
જે કોઈ યુવાન આવે, તેને તું તારી પુત્રી પરણાવજે તેથી
ગાયના જેવો સરળ, વ્યવહારથી તદ્દન અજ્ઞાન એવો કોઈ
ઋષિપુત્ર આજ મ્હારે ઘેર આવેલો છે તેને મેં મારી
પુત્રી સાથે પરણાવ્યો છે હું દેવ, તેના મહોત્સવમાં મ્હારે
ઘેર ગીત, વાદ્ય વગેરે થાય છે આપ હુ ખી છો એમ હું
જાણતી નહોતી. કૃપાનાથ ! મ્હારો જે અપરાધ હોય તે
ક્ષમા કરો.

એ સાક્ષી રાજએ, ઋષિપુત્રને જે લોકોએ પ્રથમ
જોયો હતો, તેમને તેને ફરીથી જોઈ આવવા આજ્ઞા કરી
તેઓએ ઋષિપુત્રને ઓળખ્યો, તેથી પાછા આવીને રાજને
તે પ્રમાણે કહ્યું આ સાક્ષી પ્રસન્નચદ્ર રાજ જેમ સારું
સ્વપ્ન જોયું હોય તેમ ઘણાજ ખુશી થયો. પછી તે રાજએ
વલ્કલચીરીને તેની વહુ સહિત હાથણી પર બેસાડીને
પોતાના મહેલે તેડી મંગાવ્યો. પછી રાજએ તેને અનુક્રમે
સર્વ વ્યવહારમાં કુશળ બનાવ્યો. પડિત પુરૂષો પશુઓને
પણુ શીખવે છે, તો પુરૂષને શીખવે તેમાં શી નવાઈ ! પછી
તેને રાજ્યનો વિભાગ આપી રાજ કૃતાર્થ થયો અને તેને

દેવાંજના જેવી રાજ કન્યાઓ પણ પરણાવો. જેના વાંછિત
અર્થાંકિત છે, જે મુખ ફપી સમુદ્રના જળમાં હસ્તિ સમાન
છે, જેનો તે વલ્લભવીરી તે શ્રીઓની સાથે કીધ કરવા
લાગ્યો.

એકવાર વલ્લભવીરીને માર્ગમાં મળેલો પેલો રશિક,
ચોરે આપેલા સુવર્ણના અલકાર વેચવા માટે નગરમાં ફરતો
હતો, તે વખતે જેનું ધન ચોરે ચોરી લીધું હતું, તેઓએ
પાત પાતાનું ધન જોળખીને, ઈચ્છા હાથ કરીને મુલટોને
ખબર આપી તેમી તરતજ મુલટોએ આવી તે રશિકને પક-
ડ્યો, અને તેને માંખીને રાજસભામાં લઈ ગયા ત્યાં બેઠેલા
રાજના નાના ભાઈ વલ્લભવીરીએ અમુત જેવી મધુર હાસિએ
તેને બોલ્યો વલ્લભવીરીએ રાજને પાતાના માર્ગના ઉપકા-
રી તરીકે તે રશિકને જોળખા ચો અને ઊંડી મૂકાવ્યો
અરેખર ! સત્યુકથો ઉપકારને કાંઈ જુલ્મી જવા નથી

અહિ વલ્લભવીરીના ગયા પછી સોમવદ્રમંત્રિ, પાતાના
પુત્રને નહિ બેવાથી વૃદ્ધાને આંસુથી સિંચતો આખા વનમાં
નિરતર ભ્રમવા લાગ્યો કેટલાક દિવસ પછી પ્રસન્નબદ્ર
રાજાએ વલ્લભવીરીના સમાચાર કહેવાયાં તો સાંભળી
સોમવદ્ર મુનિના નેત્રો પ્રપ્રુહિત થયા પરંતુ પુત્રના વિષે
ગને લીધે બહુજ દુઃખ કરવાથી તેને કિંવસે પણ રાત્રિને
કરનાઈ અંધપણ પ્રાપ્ત થયું તે જુદા તાપસને, સાથે
તપ કરનાર બીજા તાપસોએ, તપને જતે દુઃખ વિજેરેનું
પ્રાર્થુ કરાવ્યું

બાર બાર વર્ષના વહાણા વીતી ગયા પછી, એકદા મધ્ય રાત્રિએ જાગૃત થયેલા વલ્કલચીરીએ વિચાર કર્યો કે—હું મદ ભાગ્યવાળો ઉત્પન્ન થયો, કે જન્મતાજ મારી માતા મરણ પામી ! અને મહારા પિતાએ વનમાં રહીને પણ, મને બાલ્યાવસ્થામાં ઉછેર્યો. હું મેશાં પિતાની કેડમાં રહેલા, એવા મે દુરાત્માએ પિતાને તપકષ્ટ કરતા પણ અધિક કષ્ટ આપ્યું યૌવનાવસ્થામાં પ્રત્યુપકાર કરવાને હું શક્તિમાન થયો, ત્યારે દૈવયોગે ઇંદ્રિયોને વશ થયેલો હું પાપી અહિં આંચો. મારા પિતાનો મહારા પર એટલો બધો ઉપકાર છે કે આ જન્મે તો શું ? પણ અનેક જન્મોમાં પણ હું ઋણમુક્ત થઈ શકનાર નથી.

આ પ્રમાણે વિચાર કરી કુમાર વલ્કલચીરી પોતાના વડિલભાઈ પ્રસન્નચંદ્ર રાજા પાસે ગયો અને કહ્યું.—હે દેવ ! હું પિતાશ્રીના દર્શન કરવાને ઘણો આતુર થયો છું. રાજાએ કહ્યું.—હે ભાઈ ! આપણા બંનેના પિતા એકજ છે. તો તેમના દર્શન કરવાને મહારી પણ ત્યારા જેટલીજ ઉત્કંઠા છે. પછી પ્રસન્નચંદ્ર રાજા, યુવરાજ વલ્કલચીરી અને રાજ્ય સભાનો અધિકારી વર્ગ વિગેરે સોમચંદ્ર રાજર્ષિએ અલકૃત કરેલા તપોવનમાં ગયા.

બંને ભાઈઓ વાહનમાથી નીચે ઉતર્યા, એટલે વલ્કલચીરીએ મહોટા ભાઈને કહ્યું—હે બધું ! આ તપોવન જોવાથી હવે મને રાજ્ય લક્ષ્મી તૃણ સમાન લાગે છે. આજ તે સરોવરો, કે જ્યાં હું વાનરની માફક ફળ ખાતો,

આજ તે મૃતો, કે જેણે મહારી જાલ્યાવસ્થામાં મહારા
સ્નેહિતો હતા, આજ તે મહારી માતા સમાન મહિરીજો,
કે જેટ હું રૂપ ખીતો, હે લાઈ ! આ પ્રમાણે આ
તપોવનનાં કેટલાં મુજ હુ વતને કરું ! શબ્દમાં તો મહારે
પિતાની સેવાનું મુજ સરખું નથી.

કેટલામાં બને જાણ્યો આશ્રમ આગળ જાવી પહો
આ ત્યાં તેમણે નેત્ર કમળને સૂર્યસમાન જોવા
પોતાના પિતા સોમચંદ્ર ત્રિપિને જોયા પ્રસન્નચંદ્ર પોતાના
પિતાને પ્રણામ કરીને બોલ્યો—હે વાત ! આપનો પુત્ર
પ્રસન્નચંદ્ર આપને નમસ્કાર કરે છે તે સાંભળી સોમચંદ્રે
પ્રણામ કરતા શબ્દને, જ્યેષ્ઠ કે વસ્તામાં તેના શરીરને
વળગેલી રજા દૂર કરતો હોય તેમ હાથ વડે સ્પર્શ કર્યો
આ સ્પર્શના પ્રભાવે પ્રસન્નચંદ્ર શબ્દ કળીવાળા કંઠન વૃક્ષની
પેઠે શામાંલિત થયો પછી પ્રસન્નચંદ્ર શબ્દને ન્હાને લાઈ
પણ, પોતાના પિતા—ત્રિપિને વંદન કરીને બોલ્યો—હે વાત !
આપના વરજીકમળમાં જન્મર સમાન જોયો આપનો પુત્ર
વરજીચીરી આપને પ્રણામ કરે છે.

તે સાંભળી કમળની જેમ તેના મસ્તકને સૂચીને
હર્ષ પામેલા સોમચંદ્ર ત્રિપિને નવો મિત્ર પર્વતનું આલિંગન
કરે, તેમ તેને સર્વ જાણે આલિંગન કયું કોટલે તેના નેત્ર
માંથી ઉખળુ જાણુ અવાહ જાણી નીકળ્યો, જે તેજ હણે
સોમચંદ્ર મહાપિતા અધ્યપણને દૂર કરવા પરમ યોગ્ય
રૂપ થયો તત્કાળ પ્રકાશિત થયેલાં નેત્રો વડે મુનિએ તે
બને પુત્રોને જોયા અને તેમને પૂછ્યું—હે પુત્રો ! તમે

મુખે મુખે કાળ નિર્ગમન કરો છો ? ખંનેએ જવાબ આ-
પ્યો—પિતાજી, કહ્યાણુ રૂપ વૃક્ષને દોહદો સમાન એવી
આપની કૃપાથી અમારો કાળ મુખમાં નિર્ગમન થયો છે
ને થાય છે

ત્યારબાદ વલ્કલચીરીએ વિચાર કર્યો કે, મહારા તાપ-
સના ઉપકરણો આટલો વખત માગ જોયા વિનાના રહ્યા
છે, તે કેવા હશે ? એમ વિચારી વલ્કલચીરી તે લેવા માટે
ઝુપડીમા પેઠો, ત્યાં તે પોતાના તાપસપણાના ઉપકરણો
જોઈ, તેના પર તેને પૂર્વની મમતા ઉત્પન્ન થવાથી, પોતાના
ઉત્તરિય વસ્ત્ર વડે તે તેનું પડિલેહણ (ખારીકાઈથી તપા-
સવું, પુંજવું) કરવા લાગ્યો. અત્યંત ઝીણવટથી તપાસતા
તેને એકાએક વિચાર સ્ફૂરી આવ્યો કે:—“ શું મેં પૂર્વકાળે
કોઈ વખતે યતિના પાત્રોને પુજણી વડે પ્રતિલેખ્યા છે ? ”
આ પ્રમાણે વિચારતા તત્કાળ તેને જાતિસ્મરણુ જ્ઞાન
ઉત્પન્ન થયું, અને ગઈ કાલેજ કરેલા કાર્યની જેમ, તેને
પોતાના પૂર્વના દેવ અને મનુષ્યોના બધા સ્મરણુમા આવ્યા

પૂર્વ લવમા પાળેલા ચારિત્રનું સ્મરણુ થતા, વલ્કલ-
ચીરી મોક્ષ લક્ષ્મીના મિત્ર રૂપ ઉત્કૃષ્ટ વૈરાગ્યને પામ્યા;
અને ધર્મ ધ્યાનને ઝોળાંગી શુકલ ધ્યાનની પરમ શ્રેણિમા
પ્રવર્તતા, તત્કાળ તેમને કૈવલ્યજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું પછી
દેવળી મહાત્મા સોમચંદ્રના પુત્ર વલ્કલચીરીએ પિતાને
અને બાઈને અમૃતના જેવી ધર્મદેશના આપી તેથી તે
ખંનેને સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન થયું, ને તેઓએ વલ્કલચીરી, કે જેને
દેવતાઓએ યતિનો વેશ અર્પણુ કર્યો હતો, તેને વદન કર્યું.

“ હે એલિફ રાજા ! જોઈશાં તુમિ વિહાર કરતા પોતન પુરની શાસેના મનોરમ નામના ઉવાનમાં સમવસથી તે વખતે પ્રત્યેક જુદા વસ્તુલચીરીએ, તેના પિતાને જામને ચોંધી અન્ન સ્વજો વિહાર કર્યો પ્રસન્નવદ્ રાજા પોતન પુરમાં ગયો, અને વસ્તુલચીરીના વચનથી તે સ્થિર વૈરાગ્ય વત સયો ત્યાર પછી પ્રસન્નવદ્ રાજાએ, પોતાના બાળ પુત્રને રાજ્યગાદિ પર બેસાડી, વૈરાગ્ય ભાવના વડે જમારી શાસે શિક્ષા ચૂકવ્યું કરી.

આ પ્રમાણે પ્રસન્નવદ્ રાજાપિતૃ ચરિત્ર કહી કીવીર ભગવાન વિરામ શામ્લા, જોટલામાં એલિફ રાજાએ આજ્ઞા કર્યાં દેવોને આવતા બેઠા આ બેઈ એલિફ નૃપતિએ ફરીથી પ્રભુને વહન કરીને પૂજ્યુ—અહો ભગવાન ! આજ્ઞા-કરને પ્રત્યક્ષ કરતો આ દેવોનો સમૂહ શા કારણે આવતો દેખાય છે ?

પ્રભુ બોલ્યા—રાજા ! પ્રસન્નવદ્ રાજાપિને હમણાં જ કેવળગાન હત્યન્ન થયું છે તેથી તેનો મર્કિમા કરવા માટે આ દેવો આવે છે ફરીથી એલિફ પ્રશ્ન કર્યો—પ્રભુ ! કેવળગાન ક્યારે બિચેઈ જશે ? પ્રભુએ જવાબ આપ્યો—

“ આ પ્રહોદ્રનો સામાનિક દેવ વિષુ ખાલી, જે આર દેવીએ સહિત આક્રિ બેઠેલા છે તે આજ્ઞાથી સાતમે દિવસે સ્થળીને ત્હારાજ નગરમાં જાણસદ્ગત એકિને પુત્ર જ છુ નામે થશે. તે અરમ કેવળી (ઉચ્છા કેવળ રાની) થશે ત્યારબાદ કેવળગાન બિચેઈ જશે. ” ફરી એલિફ રાજાએ

પૂછ્યું:—ભગવાન ! આ દેવનું ચયન નજીકમાં હોવા છતાં, તેનું તેજ અદ્યાપિ ક્ષિણ કેમ નથી થયું ?

પ્રભુએ કહ્યું.—રાજન ! જે દેવો એકાવતારી હોય છે, તેઓને તેજનો ક્ષય થવાના ચિન્હો થતા નથી.

એટલામાં તો, અનાદિત નામનો જંબુદ્રીપનો દેવ હર્ષથી ઉઘા સ્વરે બોલી ઉઠ્યો.—અહો ! મારૂ કૂળ બહુ ઈચ્છુ જણાય છે

આ સાંભળી શ્રેણિક રાજાએ પુન હાથ જોડી શ્રી પીર ભગવાનને પૂછ્યું.—કૃપા સાગર ! આ દેવ આ પ્રમાણે પોતાના કૂળની પ્રશંસા કેમ કરે છે ? સર્વજ્ઞ પ્રભુએ જવાબ આપ્યો —

૨ ઋષભદત્ત અને જીનદાસની કથા.

હે રાજા, આજ નગરમાં પૃથ્વીને વિષે પ્રસિદ્ધ, એવો ગુપ્તમતિ નામે શેઠ રહેતો હતો. તેને અનુક્રમે બે પુત્રો થયા હતા તેમાં મ્હોટાનું નામ ઋષભદત્ત અને ન્હાનાનું નામ જીનદાસ હતું મ્હોટો પુત્ર સદાચારી હતો, અને ન્હાનો બુગારી અને દુર્વ્યસની હતો.

બુદ્ધિમાન ઋષભદત્તે જિનદાસને દુરાચારી બાણી, સર્વ સબધી વર્ગની સાક્ષીએ તેનો ત્યાગ કર્યો. અને ‘હવે મ્હારે કોઈ ભાઈ નથી’ એમ કહી તેણે ન્હાના ભાઈને શ્વાનની માફક ઘેર પાણી આવવા દીધો નહિ.

એકવાર બુગારીઓની સાથે રમતા, જીનદાસને તેમની

સાથે વાંધા પાડવાથી જમઠો થયો તેમાં કોઈ બેઠા જુગારની લાગણીને લીધે થયેલો નહોતો. આ કથા જુગારથી વિવરણ કરી રૂપ, યજ્ઞના પ્રકારથી વેદનાને અનુસરતો તે બિનદાસ રહી જેમ પૃથ્વી પર આવીટલા થાયો તે વખતે જમલ ઇત્તને તેના સજાઓને કહ્યું:—હે જાહેર પ્રમોદા ઉપાસક! આવીમાત્રમાં આપણે જેવી રીતે લાગીને તું તારા ન્હાના ભાઈનું રક્ષણ કરે. જે પુરુષ જમુને તથા સેવકને કદ રૂપી રૂપામાંથી બહાર કાઢે છે તેજ ખરે જમુ તેજ ખરે નાથક અને તેજ ખરી કીર્તિનું પાત્ર બધાય છે.

આ પ્રમાણે સજાઓને કહેવાથી જમલજીતે તેના ન્હાના ભાઈ પાસે ગયો અને કહ્યું:—હે ભાઈ, સાંત થા. હું તને બોધિ વજેરથી આરામ કરીશ જ્યાંના બિનદાસે કહ્યું:—હે વહિવ જમુ! તારા દુરાચરણને માફ કરે અને કહે લખવાની આજ્ઞા નથી, માટે પરલોકમાં તારા ક્રોધ થાય, તેની આરાધના કરાવો. હું પરલોક જવાને તૈયાર થયો છું તો કહે મને અન્યથાપૂર્વક પ્રમોદાએ રૂપ ભાતું આપે.

જમલજીતે કહ્યું:—સતે ભાઈ જેવી તારી ઇચ્છા તું સત્કારની મમતાનો ત્યાગ કરે, અને સ્થિર બિંદુ રાખીને, પદ પરમેષ્ઠિ મત્રનો બદલ કરે. ઇત્યાદિ ઉપદેશ આપી સુદ્ધ બુદ્ધિવાળા જમલજીતે પોતે ન્હાના ભાઈને અન્યથાપૂર્વક આરાધના કરાવી તેથી લખવાસ પશ્ચિત મરણે મૃત્યુ પામીને, આ પરમ સદ્ધિ વાળા જગુદીપનો સ્વામી હોવો થયો છે. આ હોવે અમારું આ વચન સાંભળ્યું કે, રાજ

ગૃહ નગરમા ઋષભદત્તનો પુત્ર જંબુ ચરમ કેવળી થશે. તેથી પોતાના કૂળમા કેવળીનો પવિત્ર જન્મ થશે, એમ સાલળીને આ દેવ પોતાના કૂળની અત્યંત પ્રશંસા કરે છે.

પુન મગધેશ્વર શ્રેષ્ઠિક ભૂપાળે વીર પ્રભુને પૂછયું—
ભગવાન ! આ વિદ્યુન્માળી દેવ, થહોને વિષે સૂર્યની જેમ
સર્વ દેવોમા અધિક તેજસ્વી છે તેનું શું કારણ ? પ્રભુએ
કહ્યું —

૩ ભવદત્ત અને ભવદેવની કથા.

આ જ બુદ્ધીપના ભરતક્ષેત્રમા મગધ નામના દેશમાં
સુગ્રામ નામે ગામ છે તેમા આર્યવાન્ નામનો ગ્રામ-
પતિ (ગામેતિ) રહેતો હતો. તેને રૈવતી નામે સ્ત્રી હતી,
અને ભવદત્ત તથા ભવદેવ નામે બે પુત્રો હતા. તેમાના
ભવદત્તે યુવાવસ્થામાજ સુસ્થિત નામના આચાર્યની પાસે,
સસારરૂપી સમુદ્રને તારવામા નૌકા સમાન, એવી દીક્ષા
અગીકાર કરી અને સર્વ શાસ્ત્રમા પારગત થઈને, ખડ્ગની
ધાર સમાન ઉગ્રવ્રત પાળતો, શુરની સાથે તેનું બીજું
શરીર જ ન હોય, તેમ તે વિચરવા લાગ્યો.

એકદા એ ગચ્છના એક સાધુએ, આચાર્ય મહારાજને
વિનંતિ કરી કે—હે પુણ્ય ! મને આજ્ઞા આપો તો હું
જ્યા મહારા બધુઓ રહે છે ત્યા જઈ, ત્યા મહારો એક
નાનો ભાઈ છે, તેનો મહારા ઉપર બહુ સ્નેહ છે તે મને
જોઈને મૂળથીજ ભદ્રિક હોવાને લીધે, જરૂર દિક્ષા લેશે.

તે સાંભળી શુદ્ધને તેને બીજા કુતખર સાધુની સાથે
જવાની રજા આપી પરોપકાર કરવામાં તત્પર બેવા શિષ્ય
ઉપર હંમેશાં શુદ્ધ મહારાજ પ્રસન્નજ હોય છે પણ તે
સાધુ પાતાના પિતાને ઘેર બધા તે જાતે તેમણે પાતાના
જાઈનો, કામદેવ રૂપી વૃક્ષના ડોકડ સમાન વિવાહોત્સવ
પ્રારંભેલા બેથે વિવાહના કાર્યમાં બાજુ લેયેલા તે યુનિને
જાનો ભાઈ, જન્મ કાર્ય મૂઠી જઈને હરણેલા લેયે હોય,
તેથી વિવાહના જાતે આવેલા પાતાના મોટા ભાઈ, યુનિને
જાણે તે જોજાતોજ ન હોય તેમ તેણે તેનું સ્વાગત જવું
હવું નહિ, બિહાબ્યા જવું નહિ તો પણ જવ લેવાની તો
વાતજ ક્યાં રહી ?

આમ યજમાની તે યુનિ તો, શરમાઈ જઈને શુદ્ધ પાસે
પાછા આવ્યા, અને ઈશીપયિકા (માર્ગે આવતાં લાવેલ
હોખનું નિવારણ) આલોપી, નાના જાઈની સર્વ કથા શુદ્ધની
પાસે કહી વત્તાવી. તે સાંભળી જનકજી યુનિ બોલ્યા—
અહો ! ન્હાના જાઈની કોણવા કેવી ? કે મોટા જાઈને
જળી યુનિ પાતાને ઘેર આવિયે તરીકે આવ્યાં છતાં પણ
તેની અવમલુના કરી ? શુદ્ધની જાણિત કરતાં, મું તહેણે
વિવાહોત્સવને અધિક માન્યો કે તે મહોત્સવનો ત્યાગ
કરીને તે હવસકિત મોટાં જાઈની સાથે ન આવ્યો !

આ સાંભળીને કોઈ બીજા સાધુ બોલ્યા—હે જનકજી,
જે તમે તમારા ન્હાના જાઈને દીક્ષા અપાવો, તો તમને
હું ખરા પડિત કહું જાણતે કહું—જે શુદ્ધમહારાજ
મગધ દેશમાં વિકાર કરશે, તો તે કોતક પણ હું તમને

એકદા આચાર્ય મહારાજ વિહાર કરતા કરતા મગધ દેશમા પધાર્યા. કારણ કે સાધુઓ પણ વાચુની પેઠે એકજ સ્થળે રહેતા નથી. ત્યા પહોચ્યા પછી, ભવદત્તે આચાર્ય મહારાજને વંદન કરીને કહ્યું:-હે ગુરુદેવ ! આપની આજ્ઞા હોય તો અહિંથી નજીકમા રહેલાં મહારા સ્નેહિજનને હું મળવા જાઉં તે સાભળી ગુરુએ તેને એકલાને પણ જવાની રજા આપી. કારણ કે ઇંદ્રિયોને વશ કરનાર મુનિનો એકલ વિહાર પણ યોગ્ય જ છે.

આથી ભવદત્ત મુનિ, પોતાના ન્હાના ભાઈને દિક્ષા આપી ઉપકાર કરવા માટે તેને ઘેર ગયા. તે વખતે ભવદેવ વાસુકીની કુક્ષીએ જન્મેલી, નાગદત્તની પુત્રી નાગિકા વેરે પરણ્યો હતો. વિવાહ કાર્યમાથી છૂટા થયેલા સર્વ સંબંધીઓ, ભવદત્ત મુનિને જોઈને તેમની સામા ગયા, અને તેમના સમાગમને ઉત્સવરૂપ માનવા લાગ્યા. તરતજ પ્રાસુક જળ વડે તેમના પગ ધોઈને, તે પાદોદકને તિર્થોદકથી પણ વધારે પવિત્ર માનીને તેમણે ભવદત્ત મુનિને નમન કર્યું પછી સસાર સમુદ્રમા ડૂબવાના ભયથી, જાણે આલ્મનને ઇચ્છતા હોય, તેમ તે સર્વ બધુઓએ મુનિના પગમાં પડી વંદન કર્યું.

એટલે મુનિ બોલ્યા -તમે વિવાહોત્સવમાં બ્યાકૂળ થયેલા છો, માટે અમે જીજ્ઞે ઠેકાણે વહોરવા જઈએ છીએ. તમને ધર્મલાભ થાઓ, અને તમે પાપ રહિત બનો. ત્યારે સર્વ બધુઓએ તે મુનિને જીજ્ઞે સ્થળે ન જવા દેતા, હર્ષથી નિર્દોષ કદપતો અને સુગંધો આહાર વહોરાવ્યો.

આ પ્રસંગે ભવદેવ, કુળાચાર કરવામાં પ્રવર્તેલો હતો, અને સખીઓ વડે પરિવરેલી નવી પરણેલી સ્ત્રીને સહુમાં સ્ત્રી હતો તેમાં બાલે કે ચંદ્રમાંથી આકર્ષણ કરેલો ચંદ્રિકાનો રસ હોય, જોવા માનના રસ વડે તે પ્રિયાને જળ રાગ કરતો હતો તેણીના મસ્તક ઉપર, જેણે ચંદ્રને પ્રસંગે છે (જળી જયો છે) જોવો રાહુની ચોલાને હરનાથે પુણ્ય માળા સહિત વેણીબધા (અભિષેક) બાધતો હતો. તેણીના માલ ઉપર, બાલે કામદેવના વિજયની કીર્તિ લખી હોય, તેવી કસ્તૂરીની પત્ર વેણી (પીળ-આઠ) બાળેજતો હતો અને ત્યાર પછી જેવોય તે, પ્રિયાના સ્તન વદનું મહન કરવા હતો હતો, તેવામાંજ તેણે સાંભળ્યું કે મહામુનિ ભવદેવ પધાર્યા છે

વિજય મેળબ્યા પછી જેમ કેલું ભુગારી ઠી બાલ, તેમ અર્ધ સહુચારેલી પ્રિયાને છાત્રીને જોઈતમ તે ઉભો થયો, તે વખતે 'અર્ધ સહુચારેલી પ્રિયાને ત્વછને જનુ જે તમને ચોખ્ખ નથી જેમ તેણીની સખીઓએ કહ્યું છતાં જહેરા માણસની જેમ સખીઓના તે સખો ભવદેવે હાથમાં લીધા નહિ. સખીઓએ જ્યારે જાણ્યું આગ્રહ કર્યો, ત્યારે તેણે કહ્યું— 'બાળાઓ, શુદ્ધને વદન કરીને હું વસ્ત્ર પાછો આવેશ '' જેમ કહીને, તે સ્થાનથી વાનરની આકૃતિ દૂર કરી મારીને ભવદેવ, ભવદેવ મુનિ પાસે ગયાં, અને તેમને વદન કર્યું

વદન કરીને ભવદેવ ઉભો થયો કે વસ્ત્ર આશ્રિત આપવાનું બાલે શાકૃત કર્યું હોય જેનું ઘીનુ પાત્ર મુનિએ

તેના હોથમાં આપ્યું પછી ભાઈની ઉપર જોરોડે દ્રષ્ટિ નાખીને ખુદ્દના નિધાન તે સાધુ શિરોમણિ તેના ઘરની બહાર નીકળ્યા ધીનું પાત્ર હોથમાં ધારણ કરીને મુનિના ચરણ કર્મળમાં શ્રમર રૂપ તે ભવદેવે પશુ-મુનિની પાછળ પાછળ ચાલ્યો ખીંતે પશુ ઘણા સ્ત્રી પુરૂષો ભવદેવની જેમ હુધે રૂપી સરોવરના તરંગો હોય તેમ ભવદેવ મુનિની પાછળ ચાલ્યા

મુનિએ તેઓમાના કાંઈને પાછા વળવાનું કહ્યું નહિ. કારણ કે મુનિઓનો એવોજ આચાર છે. મુનિએ રજા નહિ આપવાથી તેઓ તરત પાછા ફર્યા નહિ, પણ ઘણે દૂર સુધી ગયા પછી, જ્યારે તેઓ થાકી ગયા, ત્યારે મુનિને વદન કરી પોતાની મેળેજ તેઓ પાછા વળ્યા તેમાં પ્રથમ સ્ત્રીઓ પાછી વળી, અને પછી પુરૂષો પાછા વળ્યા.

પછી ભદ્ર સ્વભાવવાળા ભવદેવે વિચાર કર્યો કે -મુનિએ રજા આપ્યા વિનાજ આ સ્ત્રી પાછા વળ્યા, તો ભલે. કેમકે તેઓ બધા એમના સહોદર નથી; પરંતુ હું તો તેમનો સહોદર (ભાઈ) છું અને બંને પરસ્પર પ્રીતિવાળા છીએ એટલે તેમના કદા સિવાય મ્હારે પાછું વળવું ચોક્કસ નથી ખરેખર! આ મોટા ભાઈ ભાતપાણીના ભારથી શ્રમિત થયેલા છે, તેથી મ્હારા પર પ્રસન્ન થઈને આ ધીનુ પાત્ર મને ઉપાડવા આપ્યું હશે વળી મારા ભાઈ ઘણા દિવસે અહિં આન્યા છે, અને થાકી ગયા છે, તેથી તેમને તેમના સ્થાને પહોંચાડ્યા વિના હું પાછો જવા ઇચ્છતો નથી.

ભવદત્ત યુનિએ, એ પાછો ન વળી બંધ બેઠેલા માટે તેના મનની ગમતને અર્થે મુકેશ્વાસનની વાત કહી-

હે ભાઈ ! આજ તે ગામને સિમાડે આવેલા વૃદ્ધો, ને મુસાફરોને માટે બંધાવેલા મકાનો, કે અર્થા આપણે વાનસ્પતી બાફે બેઠેલા રમવા આ જ તે સરોવરો, કે અર્થા આપણે જને બાલ્યાવસ્થામાં કમળ પુષ્પના નાજવડે સુચોભિત કાર જનાવીને કઠમાં પહેરવા આ જ તે સિમાડે આવેલી રેલી વાળી જમીન, કે અર્થા આપણે વર્ષાઋતુમાં વેલુના ઘર જનાવી રમવા. આ પ્રમાણે ભવદત્ત રસ્તામાં ન્હાના ભાઈની સાથે વાત કરતા કરતા, આજ્ઞાઈ મહાશયે ચલિત કરેલા ગામે આવી પહોંચ્યા.

નાના ભાઈ સંહિત ભવદત્ત યુનિને ઉપાસનના કારણે આવેલા બેઠ જીવ નાના સાધુઓ પરસ્પર હેઠ વાકા કરીને બોલ્યા-જરેખર ! આ યુનિ પોતાનું વચન સત્ય કરવા માટે દિવ્ય વેશને ધારણ કરનાર પોતાના નાના ભાઈને દિક્ષા આપાવવા માટેજ અહિં લાન્ધા બસ્યાવ છે આજ્ઞાઈ મહાશયે પૂછ્યું-હે ભવદત્ત, આ સુવાન મેલું છે ?

ભવદત્ત યુનિએ કહ્યું-“ મહાશય ! આ માથે ન્હાનો ત્વર્ષ છે અને તે આપની પાસે દિક્ષા લેવા આવ્યો છે ”

આજ્ઞાઈે ભવદેવને પૂછ્યું-“ હે ભદ્ર ! શું ત્યારે મત મુકવું કરવું છે ? ”

તે સંભળી “ મહાશય ભાઈ અસલવાદી ન કરે ” એમ નિચારી ભવદેવે બચાવ આપ્યો-“ હાલ ’ બેઠેલ

જે વખતે આચાર્યે ત્હેને દિક્ષા આપી અને ખીજા બે પ્રાધુઓ સાથે ખીજે ઠેકાણે વિહાર પણ કરાવ્યો.

આ તરફ ‘ભવદેવ હજી કેમ ન આવ્યો.’ એવી ચિંતા થવાથી તેના સખધીઓ ભવદેવ મુનિ પાસે આવ્યા અને કહેવા લાગ્યા.—ભવદેવ, તેની અર્ધ શત્રુગારાયેલી વહુને મૂઢીને તમારી પાછળ આવ્યો છે અને તેથી અમને શોક થાય છે, કેમકે તેમના વિના અમે જીવતા મુવા જેવા થઈ ગયા છીએ અમુક અપેક્ષાએ વિધવા જેવી થયેલી તે વહુ ચક્રવાકીની જેમ ખેદ કરે છે, અને નીઝરણાના પાણીની જેમ તેના નેત્રના પાણી સૂકાતાજ નથી

વળી અમને પૂછ્યા વિના ભવદેવ એકલો કોઈ ઠેકાણે જાય, એવો સ્વપ્નમા પણ સભવ નથી, અને આજે ક્યાંય પણ ગયો તે શુ ? હે ઋષિ, ભવદેવને દેખતા નથી, ત્યાં સુધી અમે તેના સખધીઓ અમારૂં સર્વસ્વ ખોઈ બેઠા છીએ તો કૃપા કરીને કહો કે, તે તમારો ન્હાનો ભાઈ ક્યા છે ?

ભવદેવને ધર્મનું શુભ પરિણામ થાય, એ હેતુથી મુનિએ અસત્ય જવાબ આપતા કહ્યું—ભવદેવ અહિં આવીને તરત ગયો છે, પણ ક્યાં તે હું જાણતો નથી.

તે સાંભળીને ‘શુ ભવદેવ ખીજે રસ્તેથી ગયો હશે ?’ એમ બોલતા બોલતા તેના સખધીઓ, ચોરાએ લૂટી લીધા હોય તેમ, દીનમુખે તરતજ ત્યાંથી પાછા ફર્યા.

અહિં ભવદેવ મુનિ, પાતાની નથી પરણેલી બીડું
 હૃદયમાં ધ્યાન ધરતો માત્ર ભાઈ ઉપરની બહિને લીધેજ
 શસ્ત્ર સહિત પ્રવળગીને પાળવા લાગ્યો. આ તરફ વણે
 કાળ અતિત કર્યો પછી, ભવદેવ મુનિ અનશન કરી, વિધિ
 પૂર્વક મરણ પામી સૌમ્ય દેવલોકમાં દેવ થયા.

આરણ્યક ભવદેવે વિચાર કર્યો કે—પ્રાજિણ મારી
 પ્રિયા છે, અને હું તેનો પ્રિય છું જેકની વાત છે કે
 અમારા બંનેનો બાળપણનો વિયોગ થયો છે. ભાઈના અગ-
 કલી મેં જાટલો કાળ સુધી મત પાળ્યું છે પણ કંવે
 બ્યારે તે સ્વર્ગમાં ગયો છે, ત્યારે આ જેકજનક વૃત્ત થા
 કામનું છે? અને મારી પ્રિયાના વિયોગથી જેવી પીડા
 યાદ છે તેવી ડિલ્લાના દુઃખર કષ્ટથી પણ અને થતી નથી.
 અહો! તેણીનું શું થયું કર્યો! હું ખાદે છું કે બંધનમાં
 રહેલી કાચણીની જેમ, કિમથી કરમાયેલી કમલિનીની
 જેમ, મારવાડમાં રહેલી કસીની જેમ બીજાનો તાપ સહન
 કરતી વૃદ્ધતાની જેમ, તે નિઝારીની લોકો. હથ ખાતા
 કર્યો? નો હું લાંબા નેત્રવાળી મ્હારી તે પ્રિયાને છવતી
 મેળવું તો શુદ્ધભાગ્યમથી તૃપ્તિ નહિ પામેલો હું કલુષે
 પણ તેણીની સાથે કીડા કરૂં આ પ્રમાણે તત્તુવડે બીડાયેલા
 કરેળાવાની જેમ, જિતા રૂપી તત્તુથી પોતાના આત્માને
 બાંધતો તે ભવદેવ સ્થવિર મુનિઓને પૂછવા વિનાજ ત્યાંથી
 નીકળી ગયો.

ત્યાંથી તે મુગ્ધાત નામના વામ આસજ આપ્યો,
 અને પ્રામની બહાર બંધ કરેલા આરણ્યાવાળા બેઠે મંદિ

રની પાસે રહ્યો એટલામા ત્યાં-એક પ્રાદ્મણીની સાથે મુગં-
ધીમાળા વિગેરે લઈને એક સ્ત્રી આવી તેણીએ મુનિ-
ધારીને તેને સંદન કર્યું. ભવદેવે તેણીને પૂછ્યું -હે ભદ્રે ! અહિં
આર્યવાન નામનો રાષ્ટ્રકૂટ અને તેની સ્ત્રી રેવતી હતા, તે
શુવે છે કે નહિ ?

તેણીએ જવાબ આપ્યો -“ આર્યવાન રેવતીને તો,
મૃત્યુ પામ્યાને આજ ઘણો કાળ થઈ ગયો છે ”

ભવદેવે ફરીથી પૂછ્યું -આર્યવાનના પુત્ર ભવદેવે,
પોતાની નવવધુને ત્યજી દીધી હતી, તે નાગીલા હજી
શુવે છે કે નહિ ?

આ સાંભળી તે સ્ત્રીએ વિચાર કર્યો કે ખરેખર, આતો
ભવદેવ પોતેજ જણાય છે તેમણે પોતાના મહોટા ભાઈ
પાસે દિક્ષા લીધી હશે તેથીજ તેઓ આ મુનિવેશમાં છે,
માટે તે બાબત અહિં આવેલા વિશુદ્ધ સાધુને પૂછી ખુલાસો
કરે એમ વિચારીને તે બોલી:-શું આર્યવાન અને રેવતીના
પુત્ર ભવદેવ ત્હમે છો ? હે તપોધન ! ત્હમે અહિં કેમ
આવ્યા છો ?

ભવદેવ બોલ્યો:-તમે મને બરાબર જાણખ્યો તેજ
હું નાગીલાનો પતિ ભવદેવ છું. તે વખતે મહોટા ભાઈના
આગ્રહથી હું તેને છોડી આવ્યો ગયો હતો, અને મહારી
ધમ્મ્યા વિનાજ મેં વૃત્ત ગૃહણ કર્યું હતું પરંતુ મહારો
ભાઈ મૃત્યુ પામ્યો છે, તેથી હું અંકુશ રહિત બન્યો છું,
અને નાગીલાની હવે શી સ્થિતિ હશે, તે જાણવાની
ધમ્મ્યાથી તેને મળવા માટે હું અહિં આવ્યો છું.

નાગિલાએ વિચાર્યું કે, આ ભવદેવે મને ઘણા જમત પહેલાં જોઈ છે, મ્હારાં વજ્ર અને રૂપ જાહેરાત જમા છે તેથી મને તે જોળખવા નથી પરંતુ હમણાજ હું તેમને મ્હારી જોળખાણુ ખાતું છું જોમ વિચારી નાગીલા જાણી—"તમે જે નવોદાનો ત્યાગ કર્યો હતો, તેજ હું નાગીલા છું આટલો કાળ જવાથી મારી યુવાવસ્થા પણ જતી રહી છે તો હે પુરુષશાળી ! મ્હારામાં જોવું શી લાવણ્ય છે ? કે તમે મ્હારા પર મોહ પામ્યા છો ? વિચારે, હે મહાશય ! સ્વર્ગ અને મોક્ષના ફળને આપનાર ત્રણ રત્નો (સાત્ત્વ, રજ્જન, આશ્તિ)નો ત્યાગ કરીને માત્ર કોઠીના જેવી મને હવે મૂકણુ કર્યો નહિ અત્યંત ઘેર નરકમાં પાડવાના સાધીરૂપ અને કામદેવના શસ્ત્ર સમાન વિષમોથી રૂપા કરી હવે વિખાશે નહિ તમારા બાઈએ કિત-ગુનિથી તમને વૃત મૂકણુ કરાખું છે, તો પાપની ખાણ રૂપ મારામાં આસક્ત થઈને તમે વૃત નથી લીધું જોમ ન ખાશે માટે હંણુ પણ તમે જાહિ થી પાછા વળેા શુદ્ધતા ધરણુ પાસે જાઓ અને તેમની પાસે મારા ઉપર રાગથી કરેલા પાપની આલોચના કરેા

આ પ્રમાણે નાગિલા ભવદેવને ઉપદેશ આપતી હતી, તેવામાં પેઢી જાણણીનો પૂત્ર દુષપાક પીને ત્યાં જાઓ અને કહેવા લાગ્યો—હે માતા ! મેં જાને અમૃત જેવું સ્વાદિષ્ટ દૂધ પીધું છે, તેનું મારે વમન કરવું છે માટે તું જોઈ પાત્ર નીચે ધરી રાખ જાજે અને જીલ જળાનેથી આમ વણુ ખાંખું છે અને જાં દક્ષિણા પણ મળવાની છે

ને હું પીધેલા દૂધનું વમન નહિ કરૂં, તો ત્યાં કાઈ ખાઈ
શકીશ નહિ. દક્ષિણા લઈને અહિં આવ્યા પછી, મેં વમન
કરેલું દૂધ, હુંજ પાછો પી જઈશ. આપણુંજ એકું જમ-
વામા શરમ શી ?

બ્રાહ્મણીએ કહ્યું. — “ પુત્ર ! વમન કરેલું જમતા તને
ધિક્કાર છૂટશે આવું ધિક્કારવા યોગ્ય કાર્ય કરવું તને
ઉચિત નથી ”

તે સાલળીને ભવદેવે પણ કહ્યું — હે બહુક ! તું વમન
કરેલાને ખાઈશ, તો શ્વાનથી પણ નીચ ગણાઈશ ત્યારે
નાગીલાએ તે મુનિને કહ્યું — જો તમે આવું જાણો છો અને
કહો છો, તો માફ વમન કરીને ફરીથી મને લોગવવાને કેમ
ઈચ્છો છો ? માસ, ચરબી, હાડકાં, અને મળમૂત્રથી ભરેલી
હું અધમમા અધમ અને વમનથી પણ વધારે નિંદ્ય છું.
તો મને ઈચ્છતા તમે કેમ લજ્જા પામતા નથી ?

પર્વત ઉપર બળતા અગ્નિને જુઓ છો; પરંતુ પગની
નીચે બળે છે, તેને કેમ જોતા નથી ? જે તમે બીજને
શીખવો છો, તે તમે પોતે કેમ શીખતા નથી ? બીજને
બોધ દેવામા ડહાપણ વાળાઓની, પુરૂષોમા ગણના નજ
થાય જેઓ પોતાને બોધ દેવા ચતુર હોય, એવાજ મનુ-
ષ્યોની પુરુષવર્ગમા ગણના થાય છે

આ પ્રમાણે નાગિલાને ઉપદેશ ભવદેવ મુનિના રજે
રગમા ઉતરી ગયો તેમણે નાગિલા સ્ત્રી પ્રત્યે કહ્યું — હે
નિબ્ધાપી સ્ત્રી ! આજે તેં મને ખરી શિક્ષા આપી છે.

જન્માંધની જેમ હું ઉન્માર્ગે જતો હતો તેને તે ધ મારે
જાણ્યો છે. હવે હું સ્વજનોને મળીને માછિ જાય પાસે
જઈશ અને વૃત્તમાં લાગેલા આ પ્રતિજ્ઞાને આલોચી,
ફાંસ તપ કરીશ.

આ શાંભળી નાગિલા યોલી.—“તમારે સ્વજનોને
મળવાનું શું પ્રયોજન છે? તમે તમારો જઈ સાધી રહ્યો.
નાહક સ્વજનો પાસે જવાથી, તેઓ તમને સુરક્ષામાં
સાક્ષાત્ વિખરૂપ સર્થ પાડે. માટે તમે સુર મહાશય
પાસેજ જાઓ, ઇંદ્રિયો વશ રાખીને જવ આશરો, અને હું
પણ સાંખીલ પાસે જઈ દિક્ષા ગ્રહણ કરીશ.”

નાગિલાના આવાં જાણે શાંભળીને જવદેવ મુનિને
અસ્થિતની પ્રતિભાઓને વહના કરી, ચાંત બની, સુર
પાસે જઈ આલોચનાદિ ક્રિયા કરી બાર પછી અતિવાર
રહિત આશ્રિત પ્રતિપાલન કરતાં, કાળજઈને પામી,
જવદેવ મુનિ પહેલાં દેવલોકમાં ઇંદ્રના આમાનિક દેવ પસે
ઉત્પન્ન થયા.

૪ સાગરદંત કુમારની કથા.

હવે જવદંત મુનિનો ભવ સ્વર્ગમાં જઈને, મહાવિ
રેક ક્ષેત્રમાં પુષ્કલાવતી વિજયમાં, પુકરીકિણ્વી નામની
નગરીમાં, વજ્રદંત નામના અક્રવર્તીની યસોધરા નામની
સ્ત્રીની કુક્ષિમાં જવતથી સંસારમાં જેમ હવે તેમ
કુક્ષિને વિષે તે ભવ આન્યાથી, યસોધરા રાણીને સમુદ્રમાં
નંદાવાનો દોહક ઉત્પન્ન થયો તેથી રાજાને સમુદ્ર જેવી

સીતા નદીમા રાણીને કિડા કરાવી તેનો દોહલ પૂર્ણ કરાવ્યો. પછી મહાદેવી યશોધરા દોહલ પૂર્ણ થવાથી, વૃક્ષની લતાઓ જેમ લાવણ્યમા વૃદ્ધિ પામવા લાગી. સમય પૂર્ણ થતા, તે ચક્રવર્તીની રાણીઓ, ગંગા જેમ સૂવર્ણ કમળને જન્મ આપે તેમ ઉત્તમ પુત્રને જન્મ આપ્યો.

યશોધરાને ઉત્પન્ન થયેલા દોહલને અનુસારે, તે પુત્રનું સાગરદત્ત નામ પાડવામાં આવ્યું. દૂધપાનાદિ ક્રિયાઓ વડે ધાત્રિઓથી લાલન પાલન કરાતો, તે રાજપુત્ર અનુક્રમે વૃક્ષની જેમ વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. જ્યારે તે કુમાર બોલતા શીખ્યો, ત્યારે તે સુવર્ણની સોટી ઉઘી કરીને આનંદપૂર્વક ચોપટ અને મેનાને લણાવવા લાગ્યો. પ્રોઠ (તરૂણ) થયો, ત્યારે તે મિત્રોની સાથે રત્નના હડે રમવા લાગ્યો. તે વખતે તેના માણિક્યના કુડળો તેના મજાનુત ખલા ઉપર, રંગ ભૂમિ ઉપર નૃત્ય કરતા હોય તેવા દેખાતા હતા.

યોગ્ય વખતે રાજાએ તેને ગુરૂ પાસે લણવા મોકલ્યો. મૂસાફરો ક્રવામાંથી પાણી પીએ, તેમ તેણે ગુરૂ પાસેથી સર્વ કળાઓનું પાન કર્યું. અર્થાત સર્વ કળાઓ ગુરૂપાસે તે શીખ્યો.

સમસ્ત જગતને ચોતાના નેત્ર કમળથી અત્યંત આનંદ આપતો તે રાજપુત્ર, ચંદ્ર જેમ સપૂર્ણ કળાએ પહોંચે, તેમ સર્વ કળામા પ્રવિણ થઈ યુવાવસ્થા પામ્યો; ત્યારે માતાપિતાએ તેને સ્વયંવરમા આવેલી કન્યાઓ સાથે

પરણાંબો. કાણુકે રત્નાકર (સમુદ્ર)ની પાસે નદીઓની
 જેમ સજકન્યાઓ પણ આવ પાસે પોતાની મેળેજ આવે
 છે. બાથોની સાથે જેમ બળત, હાથણીની સાથે હાથી,
 અને તારાઓની સાથે જેમ ભદ્રમા તેમ તે શ્રીઓની
 સાથે ક્રિયા કરવા લાગ્યો.

એકદા કામદેવના જેવો તે કુમાર પોતાના મહેલમાં
 શણીઓની સાથે ક્રીડા કરતો હતો તેવામાં તેણે જાહશમાં
 મેક પર્વતના જેવો વાહનાઓનો સમૂહ જોયો તે જોઈને
 તેને વિચાર થયો કે, શાસ્ત્રમાં મેક પર્વતનું જેવું વર્ણન
 કરવામાં આવ્યું છે તેવુંજ આ વાહનાઓનું મહાન દેખાવ
 છે અહો ! એની રમણિયતા કેવી અલોકિત છે ! આ પ્રમાણે
 મેક સમાન તે મેલ મહાને જોતાં, તેની દ્રષ્ટિ તેને વિષે
 ઝાટી મધ દોષ, તેમ સ્થિર ગર્હ ગર્હ કુમાર હંચી દ્રષ્ટિ
 શાખીને તે મેલ મહાને જોઈ ટથે જોઈ રહ્યો હતો,
 તેવામાં એકાએક તે મેલમાળા પાણીના પરપોટાનો જેમ
 વિખરાઈને હવાઈ જતી રહી.

તે જોઈ સાવચેત કુમારે વિચાર કર્યો કે, જેવી રીતે
 આ મેલ ક્ષણિક છે તેવીજ રીતે આ શરીર પણ ક્ષણિક
 છે. તો પછો સંપત્તિ ક્ષણિક હોય તેમાં શી નવાઈ ? જે
 વસ્તુ પ્રાપ્તકાળે દેખાય છે તે મધ્યાન્હે કાલે દેખાતી નથી,
 અને જે મધ્યાન્હે દેખાય છે, તે સાંજકાળે દેખાતી નથી
 અહો આ સંસારમાં પદાર્થોની અનિત્યતા કેવી છે ! તો
 હું વિશેષ રૂપ બળથી સીધેલા મનુષ્ય જ મરૂપી વૃક્ષના
 ફળફળ સકામ નિર્જરાના સાસ્વાળા વૃત્તને મૂંઢણ કરું.

આ પ્રમાણે વિચારી, વૈરાગ્યને પામેલા બુદ્ધિમાન સાગરહત્તે માતા પિતા પાસે બે હાથ જોડી વ્રત લેવા માટે રજામાગી ત્યારે માતા પિતાએ કહ્યું:—“હે પુત્ર ! યુવાવસ્થામાં વ્રત લેવાનો આગ્રહ કરવો, તે ત્હારે વીણા વાગતી હોય, તે વખતે શાસ્ત્રનો પાઠ કરવા જેવું છે. હમણા તુ યુવરાજ છે, અને હજુ રાજ થવાનો છે, માટે લાભા વખત સુધી રાજ્યતુ પાલન કરી, પછી સમય આવે ત્યારે દિક્ષા લેજે.

આ સાંભળી સાગરહત્તે કહ્યું —“ હે પુત્ર્ય માતા પિતા, મેં રાજ્યલક્ષ્મી ગૃહણ કરવાનું પ્રત્યાખાન (નિયમ) લીધું છે. તો તમે મને દિક્ષા લેવાની કેમ રજા આપતા નથી ? ” એ પ્રમાણે તે બુદ્ધિશાળી સાગરહત્તે પોતાના આગૃહ રૂપ કુંહાડા વડે માતા પિતાનો પ્રેમપાશ છેદી નાખ્યો, એટલે તેઓએ તેને દિક્ષા લેવાની અનુમતિ આપી. પછી અનેક રાજપુત્રો સહિત સાગરહત્તે સાગર નામના આચાર્યની પાસે અમૃત સમાન વૃત્ત ગૃહણ કર્યું વિવિધ પ્રકારના અભિગ્રહોને ધારણ કરતા, અને ગુરૂ સેવામાં તત્પર તે સાગરત્ત મુનિ અનુક્રમે શાસ્ત્ર રૂપી સમુદ્રમાં પારગત થયા તેમજ ‘તપશ્ચર્યાને કોઇ પણ વસ્તુ દૂર નથી’ એ મહા વાક્યને સિદ્ધ કરનાર અવધિજ્ઞાન સાગરહત્ત મુનિને તપશ્ચર્યા કરતાં ઉત્તમ થયું. (ઇતિસાગરહત્ત કુમારની કથા).

૫ શિવકુમારની કથા

ભવદેવનો છવ પણ, આયુષ્ય પૂર્ણ થયે સ્વર્ગમાંથી સ્ત્રીને તેજ વિજયમાં, સર્વ નગરીમાં શિરોમણી વીતશેઠા

નામની નગરીમાં પદ્મસુર્ય નામના મોટી યુદ્ધિ વાળા
રાજાની વનમહાળા મામની રાણીની કુશિને શિવ નામે
પુત્ર વધે માનથી ઉછેરાતો તે કુમાર કલ્પવૃક્ષની જેમ
વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો, અને જનુકામે મોટો વધે અત્યંત
શુદ્ધિયાળી તે કુમારને શુદ્ધ તો માત્ર સાદી રૂપજી જવા,
અને સર્વ કળાઓએ, બધે અસ્પર્શ સંકેત કરી રાખ્યો
હોય તેમ તેનામાં પ્રવેશ કર્યો હતાઓથી વૃક્ષ જેમ થોસે
તેમ તે કુપાવસ્થામાં, ઉત્તમ કૂળમાં જ મેલી રાજકન્યાઓ
સાથે જસુવાથી થોસવા લાગ્યો.

એકદા તે શિવકુમાર પાતાની સીમો સાથે મહેલમાં
બેઠો હતો, તેવામાં તે નગરીની બહાર ઉપવનમાં સાતર
દત્ત મુનિ પદાથી પછી બાહાર માટે નીકળતાં તે
નગરીમાં કાનસ્મૃત્ત નામનો એક સાર્વજનિક રહેતો હતો,
તેણે તે મુનિને જાણિત વડે માસ ક્રમણને પારણે, પ્રવિ
હાગ્યા તે વખતે સુપાત્રદાનના પ્રભાવથી કાનસ્મૃત્તના
વશમાં બ્રાહ્મણમાંથી થતી વૃદ્ધિ થઈ “સુપાત્રદાનના
પ્રભાવથી શુ શુ નથી થતું ?”

જ્યા અશુભ વૃત્તાંત શિવકુમારે જાણવું તેથી તે
મુનિ પાસે ગયો અને તેમને વદન કરી તેમના અશુ
કમળ પાસે રાજકુસની જેમ બેઠો. કૌટુંબિકારી સાતરદત્ત
મુનિએ પારણ સહિત શિવકુમારને બાહ્ય ધર્મને ઉપદેશ
આપ્યો અને વિદેર કરીને તે મુનિએ ‘શુદ્ધિમાન શિવ
કુમારના રક્ષાટિક જેવા નિર્મળ અવાકરણમાં સસારની
અસાસ્તાનો પ્રવેશ કરાવ્યો.

પછી શિવકુમારે તે ઋષિને પૂછ્યું—હે પ્રસો! આપને જોતા મને હૃદયમાં અત્યંત હર્ષ ઉત્પન્ન થાય છે. તો શું મારે આપની સાથે પૂર્વભવમાં ઉત્પન્ન થયેલો કોઈ સ્નેહ સબધ છે? આ સાલળી મુનિએ અવધિર્જાનના ઉપર્યોગ વડે જાણીને કહ્યું—હે રાજપુત્ર! પૂર્વજન્મમાં તું મારો પ્રાણુથો પણ અતિ વહાલો નાનો ભાઈ હતો. મેં દિક્ષા લીધી હતી, અને તને પણ તારી ઈચ્છા વગર, માત્ર તારા પરલોકના હિતની ખાતર મેં યુક્તિ કરીને દિક્ષા લેવડાવી હતી. ત્યાથી મરણ પામી, આપણે બંને સૌધર્મ દેવલોકમાં મ્હોટી ઋદ્ધિવાળા દેવ થયા. ત્યાં પણ આપણા વચ્ચે કુમુદને ચદ્રમાના જેવી પ્રીતિ હતી હવે આ ભવમાં હું પોતાના તેમજ પારકા ઉપર સમાન દ્રષ્ટિવાળો અને રાગ રહિત સાધુ થયો છું. જ્યારે તમે તો હજી પૂર્વભવ અનુસાર મ્હારા પર સ્નેહ રાખી રહ્યા છો.

આ સાંભળી શિવકુમારે કહ્યું—પૂજ્ય મુનિવર! ગયા ભવમાં વ્રત લેવાથી હું દેવ થયો હતો, તો આ ભવમાં પણ પ્રથમની જેમ મને વ્રત આપો હું મારા માતા પિતાની રત્ન લઈ વ્રત લેવા માટે તમારી પાસે આવું ત્યાં સુધી, કૃપા કરી તમે અહિંજ રહેજો.

અંત કહી શિવકુમાર પોતાને ઘેર ગયો અને માતા પિતાને વિરૂપિત કરતા કહ્યું—હે કૃપા નિધાન! આજે મેં સાગરદત્ત મુનિ પાસે ધર્મદેશના સાલળી છે અને તેમની કૃપાથી મેં સસારની અસારતા જાણી છે તેથી. જેમ ભાર

જીવાણી દાઢાના બારાણો નિરજત થાય, તેમ હું જ સંસારથી વિરજત થયો છું. માટે કૃપા કરી કરકોઈ પ્રકારે પણ મને દિક્ષા લેવાની પરવાનગી આપો. મોહરૂપી બધા કારનો નાશ કરવામાં પ્રાતઃકાળ સમાન સામસકાય મુનિદ્વં મૂકેને શરણુ છે.

જ્ય સંસારી તેના માતા પિતા બાલ્યા—હે પુત્ર ! તું જ્ય વૃદ્ધવયસ્માં વૃત્ત બૃહસ્પતિ ન કરે હજુતો જન્મારૂ ત્હારી દિક્ષા લેવાનું મુળ પણ પુરૂ થતું નથી. જોટલામાં તો તું જોડકમ જાટલો બધો. મમતા રહિત કેમ થઈ મયો ? મું તું ચારણ માણસોની પેઠે જામને પણ ભેદી જાણને ધીમે છે ? જો તું જન્મારો ભજન હો અને જન્મારી રત્ન લઈનેજ જાણો હો. તો જન્મારી ભક્ત તો તને માત્ર નકારજ દહેરી

જ્યમ માતાપિતાને રત્ન ન આપી, જોટલે શિવકુમાર દિક્ષિત મર્ધ શક્યો નહિ; પરંતુ તે સર્વ સાવચ મોળના રચ્ચણાણુ કરીને જાવશતિ થયો, ‘જને હું સામસકાય મુનિનો શિષ્ય છું’ જોનો નિશ્ચય કરીને તે ત્યાંજ મૌન ધારણુ કરીને બેસી મયો. મૌનજ સર્વકાયને સાધનાર છે પછી તેને જળાકારે સોજન કરવા બેસાયો, પણ તે કાંઈ જમ્યો નહિ અને ‘મને કાંઈપણ ક્ષતું નયો’ જ્યમ વારવાર જોજ જવન ધોલવા લામ્યો

જ્ય પ્રમાણે મોક્ષની ધંધાવાળા શિવકુમારે પિતાના પિતાને હૃદય પમાડ્યો, જોટલે તેના પિતાને દૃઢધર્મ નામના

એક શ્રેષ્ઠપુત્રને બોલાવીને કહ્યું:-કે, મારા પુત્ર શિવકુમારને મેં દિક્ષા લેવાની રજા ન આપી, તેથી તેણે પત્થરથી પણ કઠોર ચિત્ત કરીને મૌન ધારણ કર્યું છે. છલગમા નિષ્ક્રાંત ગયેલો સિંહ અથવા મદ્દોન્મત્ત થયેલો હાથી, જેમ બોરાક લેતો નથી, તેમ સેકડો વાર મનાવ્યા છતાં, શિવકુમાર ભોજન કરતો નથી. માટે હે વત્સ ! કોઈ પણ સુકિત વાપરીને તું મહારા પુત્રને ભોજન કરાવ મહાર આટલું કામ જો તું કરીશ, તો હું તારો અત્યંત આભાર માનીશ હે મહાશય ! મારો જીવરૂપી પક્ષી માળામાથી ઉડી જવા તત્પર થઈ રહ્યો છે, તેને તુ આશા રૂપી પાશના બંધન વડે બાંધી લે.

તે સાલળી બુદ્ધિરૂપી જળના સાગર જેવો દ્રઢધર્મ, પદ્મરથ રાત્રની આજ્ઞામાનીને શિવકુમારની પાસે ગયો ત્યાં નિરુસીહિ (અશુભ યોગ નિષેધિને) કહી, તેના ઘરમા પ્રવેશ કરી અનુક્રમે તે બુદ્ધિવાન શ્રેષ્ઠપુત્રે ધરિયાવહી પડિ-ક્ષ્મી પછી દ્વાદશાવર્ત વદન કરી, ભૂમી પુ જીને, ‘આણુ-જાણુહ’ (મને આજ્ઞા આપો) એમ કહીને તે તેની પાસે બેઠો.

આ દ્રશ્ય જોઈ શિવકુમાર બોલ્યો:-હે શ્રેષ્ઠ પુત્ર ! સાગરદત્ત મુનિવરની પાસે તેમના સાધુઓનો વિનય મેં જોયો હતો, તે આજે મહારા પ્રત્યે તમે કર્યો છે. તે મારા માટે કેમ યોગ્ય કહેવાય ?

શ્રેષ્ઠ પુત્રે કહ્યું —હે સ્વામીન ! સમ્યક્ દ્રષ્ટિ જીવોને જોતો, હંમેશા ગમે ત્યાં પણ સર્વ કોઈ તરફ સરખોજ વિનય કરવો યોગ્ય છે જે માણસનું હૃદય સમભાવ વાળું હોય,

તે વિનયને યોગ્યજ છે તેમાં કાંઈપણ શકા નથી. પરંતુ હે કુમાર ! હું કાંઈક વાતને પૂછુ છું, અને પૂછવા માટેજ આગ્યો છું. તે જો છે કે, તમે રસબજારથી પીકાતા માણસની જેમ લોકજનનો કેમ ત્યાગ કર્યો છો ? શિવકુમારે કહ્યું—મહારા માતા પિતા અને શિક્ષા શેવાની રજા આપતા નથી, તેથી ચૂકણાજમથી વિરહિત થયેલો હું જાવચતિ થઈને રહ્યો છું. તે જોવા હેતુથી કે, જો હું લોકજન ન હઉં, તો ઉદ્ધવેજ પામેલા મારા માતા પિતા મહારા પરથી મમતા ઉતારીને, મને શિક્ષા શેવાની પરવાનગી આપે.

આ સાંભળી તે શેક પુત્ર બોલ્યો—હે મહારાજ ! જો કે તમારો જો હેતુ બરાબર છે. પરંતુ તમારે લોકજન તો બળવર કરવુંજ જોઈએ. કારણ કે ધર્મ દેહને આધિન છે, અને દેહ આકારથીજ ટકી શકે છે. મહર્ષિઓ પણ નિર્વંશ (પાપ સહિત) આકાર ચૂકણુ કરે છે. શરીરને નિરાકાર રાખવાથી કર્મની નિર્જા થવી હુકમ છે.

રાજપુત્રે કહ્યું—હે મિત્ર ! જ્યારે મને નિરવંશ આકાર મળે તેમ નથી, તેથી આકાર ન કરવો. જોજ કેટલું છે એકિપુત્ર બોલ્યો—જરૂર, આજથી તમે મહારા ગુરૂ છો અને હું તમારો શિષ્ય છું. તમારે જો કાંઈ જોઈયું, તે હું નિરવંશ વાતને બાની આપીશ. કુમારે કહ્યું—જો જોમ હોય તો હે મિત્ર, હું નિરવંશ છઠ્ઠ તપ કરીશ અને તેને પાસે જાગ્રિત કરીશ.

ત્યાર પછી તે સમાધારી જાગૃત્યે એકિ પુત્ર જાવચતિ શિવકુમારનો નિરવંશ વિનય કરવા લાગ્યો. શિવકુ-

મારને એ રીતે તપ કરતા બાર વરસ થયા; પણ માતા પિતાએ
મોહને લીધે તેને શુર પાસે જઈ દિક્ષા લેવાની રજા આપી
નહિ છેવટે શિવકુમાર મૃત્યુ પામીને બ્રહ્મ દેવલોકમાં ઉત્તર
કાતિવાળો વિદ્યુન્માળી નામનો ઇંદ્રનો સામાનિક દેવ થયો.

શ્રી વીર પ્રભુ શ્રોણક રાજાને કહે છે-હે રાજા,
તેજ આ દેવ છે. તે પૂરુષાત્માનું સ્વયં નજીક આવ્યું છે,
તેથીજ તેની આવી કાતિ છે પરંતુ પહેલાં તો એની કાતિ
બ્રહ્મદેવલોકના ઇંદ્ર જેવી હતી. આ દેવ આજથી સાતમે
દિવસે સ્વર્ગને આજ નગરમાં ઋષભદત્ત શેઠનો પુત્ર જન્મ્યું
નામે છેલ્લો દેવળી થશે આ પ્રમાણે ભગવાનના મુખની
વાણી સાંભળી શ્રેણિક રાજા પ્રસન્ન થયા

ત્યાર પછી તે વિદ્યુન્માળી દેવ પ્રસન્નચદ્ર રાજર્ષિની
પાસે ગયો. તે વખતે વિદ્યુન્માળી દેવની ચાર સ્ત્રીઓએ
તે મહા મુનિને પૂછ્યું -પ્રભો! આ દેવભવથી વિદ્યોગી
થયેલી અમારે વિદ્યુન્માળી દેવનો સમાગમ ફરી કોઈ પણ
ઠેકાણે થશે કે નહિ? ઋષિએ કહ્યું -આજ નગરમાં સમુદ્ર,
પ્રિય સમુદ્ર, કુબેર અને સાગર નામના ચાર શ્રેષ્ઠો
વસે છે, તે ચારેની તમે ચાર પુત્રીઓ થશો, અને ત્યાં
મનુષ્યસ્વ પામેલા આ વિદ્યુન્માળી દેવની સાથે તમારો
સગમ થશે

ત્યાર પછી, સુર અને અસુર વર્ગ જેમના ચરણ
કમળની સેવા કરે છે, એવા ભવ્ય જીવો રૂપી કમળ પુષ્પોને
૫ સૂર્ય સમાન, અતિશય રૂપી ઋષિના સ્થાન રૂપ, કૃપાસિધુ
શ્રી વીર ભગવાન ત્યાંથી બીજે સ્થળે વિહાર કરી ગયા.

સુર્ગ ૨ જો

૧ જ શુ કુમારની કથા.

રાજગૃહી નગરીમાં રાજ્યજોને વિષે સિંશભણી જાને
 ઇંદ્ર તુલ્ય મોટી સમૃદ્ધિવાળો. ક્રેષ્ટિકે રાજ્ય સમજાવું પાલન
 કરતો હતો. તે નગરમાં જગજગદત્ત નામે એક શેઠ રહેતો.
 હતો. તે ક્રેષ્ટિકે રાજ્યની સલાહ શૂન્ય ધર્મ કાર્યમાં એક
 જાને પુરેપો રૂપી વૃષભોમાં જાણેસર હતો. અરિકત એવું
 હોય છે, જાને સાધુ એવું શુદ્ધ છે. એવા સર્વ વાંછિતની
 સિદ્ધિ કરનારા મર્ત્યો અપ હંમિયાં તે જાવતો હતો. તેનું
 મનરૂપી વજ, શુદ્ધની વાણીરૂપી રૂણું વડે વાંછિત વર્ણોથી
 દુહ જ્ઞાન રૂપી મળાને શાંત કરી નિર્મળ શુદ્ધ સરો
 વરના પાણીની જેમ જાને રસ્તાપર પડેલા વૃક્ષના ફળોની
 જેમ, તેનું જ્યેષ્ઠ કોને કોને ઉપકાર નોંધાવુ ઘડુ ?
 મતલબ કે તે પોતાની શ્રોમતાઈ જાને જાણવાને લીધે
 સર્વના ઉપર ઉપકાર કરતો.

આ જાણવાર શેઠને, ધર્મની અનુસરતી મતિવાળી
 જાને હસીને અનુસરતી મતિવાળી ધારિણી નામની પત્ની
 હતી. તેનામા ગાંભિર જાણિ જણા શુણે હતા, છતાં તેનો
 શીળશુણ તરફ વળેલા પ્રયત્ન હતો. કારણ કે ઉત્તમ ફળની
 શીળો શિવજનાજ બિન્દવાળો હોય. સર્વ અજ વજ
 વડે હાકીને, જાને હાજમાં રહીને સર્વ કિરણના સ્પર્શને
 પણ જાણે સહન કરી શકતી ન હોય તેમ તે અર્થમાં
 સમ્માર કરતી. શીળ જાને વિનય વળેરે અત્યંત નિર્મળ
 શુણે વડે તે સમુદ્રમાં અગાની જેમ, પતિના હૃદયમાં વસી

રહી હતી. નિરંતર સાથેજ રહેતા તેમને પરસ્પર નખ અને માસની પેઠે અખડ પ્રીતિ હતી. શરીર બનેના બુદ્ધિ હતાં, પરંતુ મન એક હતું.

એકદા પુત્ર વિનાની ધારિણી ચિતવવા લાગી કે -
અહો ! પુત્ર વિનાનું મ્હારું જીવન કળ વગરના વૃક્ષની જેમ નિર્થક છે. પુષ્કળ અમૃતના રસની માફક, શરીરને ઠંડક આપનાર પુત્ર જેના ખોળામાં રમે છે, તેવી સ્ત્રીઓને ધન્ય છે ! મૂળ તો ગૃહવાસ એજ પાપ છે, તેમાય વળી પુત્ર ન હોય ત્યારે તો શુ કહેવું ? ખરેખર, મ્હારો આ પુત્ર વિનાનો ભવ લવણ વિનાના ભોજન જેવો નિરસ છે.

આ પ્રમાણે ધારિણી જ્ઞાતા કરે છે, તેવામાં તેના પતિએ આવીને “ તું શી ચિંતાથી દુઃખી જણાય છે ? ” એમ પૂછ્યું ત્યારે ધારિણીએ પોતાના મનમાં વિચારેલું દુઃખ તેમને કહી બતાવ્યું. પુત્ર ચિંતાનું દુઃખ તેણે પતિને કહ્યા છતાં, તે એણે થયું નહિ, પણ ઉલટું વધ્યું. આવા હૃદય શલ્ય સમાન દુઃખને લીધે, ધારિણી બીજના ચંદ્રની કળા સમાન કૃશતાને પામી

ધારિણીનું આ દુઃખ બૂલાવી દેવાની ઇચ્છાએ, એકવાર તેના પતિએ રનેહરૂપ સમુદ્રના ઝરા જેવી વાણીથી તેણીને કહ્યું:- હે કૃશોદરિ ! (પાતળા પેટવાળી સ્ત્રી) ચાલો, આજે આપણે વૈભારગિરિ ઉપર જઈએ. ત્યાં આપણે નંદનન સરખા રમ્ય ખગીચામાં કીડા કરીશું. દુઃખ બૂલવાના હેતુએ ધારિણીએ પતિની આ વાત અગીકાર કરી. પછી તરત હસના વાળ જેવી કૌમળ શય્યાવાળા રથમાં ઋષભદત્ત

તેણીની સાથે બેઠો. અવીણ (શેઠ) બેઠ્યા છતાં, જન
ગોણ (શેઠ) જોનાં મોટાં રમને વિષે બેસીને તે હપતી
વેશાજીરી તરફ બાહ્ય.

“ હે પત્ની ! જેણાવાતા બેણિઠ મહારાજના અન્નોના
શીશુના પરપોટા વાળી આ બહારની ભુમિ છે સહેરને
શીમાઠે આવેલાં આ વૃક્ષો રાજ્યના મહોન્મત કાઠીઓને
આંધવાના ખીલા રૂપ ગણેલા છે, કારણ કે તેના જંધનથી
તે વૃક્ષોના ક્ષેત્રની છાલ ઉખડી ગયેલી દેખાય છે કે
મિથા ! જનરોના બાંકાર શબ્દ વડે મનોહર જોવા આ
મોઢુઓ છે રમના મોટા અવાજને લીધે, ન્હાના વાછ-
રણોએ ઉઘા ઠાન કરી રહ્યાં છે કે ડોહોહરિ ! રસ્તામાં આ
તરફ આગળના વૃક્ષો છે, કે જેના પક્ષવો કોચલને મધુર
મધુર બોલવાને કોમલ સમાન છે, આ રમના અવાજથી
ભલ પામેલાં મૂલો બલે પૃથ્વીનો ત્યાગ કરવાની ઇચ્છાથી
વાતુ પર બેઠેલા હોય નહિ ! તેમ તે પ્રાચ્ય આકાશમાંજ
બાહે છે કે મુખાણી ! શેરડીના જેવરમાં જળ વરસાવનાશં
આ રેટે, બલે કે પૃથ્વી પર જીલ્લ માર્ત ધારણ કરીને
પુષ્કલવર્ત નામના મેલ આબ્યા હોય તેવા દેખાય છે ન
આ પ્રમાણે જોવા લાયક વસ્તુઓ જતાવીને માર્ગમાં પત્નીને
બિનોદકરાવતો અવલગત પરિવાર સહિત વેશાજીરિ પહોંચ્યો.

પછી તે ગિરિના ઉવાતને જોવાની ઇચ્છાએ, તેમના
મન તત્તપી રહ્યાં છે જોવા તે હપતી રમમાંથી નીચે ઉતર્યા
રસ્તે ચાલતાં હરેક વૃક્ષનું નામ પૂછવી, કરાજોનાં સ્વાદિદ
જળનું આનંદન કરવી, આદ તરૂની છાયામાં પડતે પડતે
વિસામા લેવી, કેળના ચિતળ પાંદડાંઓનાં મુખર રપડને

અનુભવતી, પોપટના શબ્દ સાંભળી હર્ષ પામતી, મૃગના બચ્ચાંઓ ઉપર વાત્સલ્ય ધારણ કરતી, અને ખોળામાં બચ્ચાંઓને લઇને બેઠેલી વાનરીઓ ઉપર હેત બતાવતી, એવી ધારિણીને હાથનો ટેકો દઈ, ઋષભદત્ત, ચિત્તને હરણ કરનારી પર્વતના ઉદ્યાનની શોભા આગળી વડે બતાવવા લાગ્યો —

“હે પ્રિયા ! કળના ભારથી નમી ગયેલી આ માતુ-લિંગીઓને (બીજેરાના વૃક્ષો) તું બે રાતા પુષ્પોએ કરીને જાણે સધ્યાના વાદળાઓ વિશ્રાંતિ લેતા હોય, એવી આ ઠાઠમડીઓને બે સૂર્યના કિરણોને પણ પેસવા ન દે, એવા આ દ્રાક્ષના માડવાઓ છે, આ નૃત્ય કરતા મોરના પીંછા જેવા પાદડાવાળા તાલવૃક્ષો શોભે છે આ વિધ વિધ જાતના પુષ્પો, પરસ્પર સુગંધ આવવાથી ભ્રમરોના શબ્દના મિશ્રવડે સ્વજનપણાને જાહેર કરે છે જ ખૂ, કદબ, માકઢ (આખા) અને પારિભદ્ર વગેરે વૃક્ષોએ પોતાની છાયા રૂપી ચોલક (કબજો) પહેરાવ્યો હોય, તેવો આ પર્વત શોભે છે”

આ પ્રમાણે તેઓ પર્વતની શોભા જુએ છે, એટલામા ત્યા ઋષભદત્તે એકદમ જાણે આકાશમાથી કોઈ વિદ્યાધર આવ્યો હોય, તેમ સિદ્ધપુત્ર યશોમિત્ર નામના શ્રાવકને આવેલો પોતાના બધુની જેમ બોલ્યો. એટલે ઋષભદત્ત શેઠે તે સિદ્ધપુત્રને પૂછ્યું:-હે સિદ્ધપુત્ર ! તું મહારો સાધર્મિક છે, તો કહે, કે તું કયા જાય છે ? સિદ્ધપુત્રે કહ્યું -હે મિત્ર, આ ઉદ્યાનમા ચરમ તીર્થંકર શ્રી મહાવીર સ્વામીના શિષ્ય મુદ્ધર્મા નામે પાત્રમા ગણધર પધાર્યા છે તેમને વાદવા માટે હું

બાઈ હું એ તમારી વફા કરવા આવવાની ઇચ્છા હોય,
તો તમને બાલો. કારણ કે તેમ કરવાથી હું તમારા ધર્મ
કાર્યમાં અગ્રેસર થઈ

“ જોકુ સાફ ત્યારે બાલો. ” જોમ કહીને તે રાત્રી
તેની સાથે બાલવા જાવુંકે તે ત્રણે જણ સુખમાં સ્વામીને
પવિત્ર કરેલા સ્થાને પહોંચ્યા, અને વિષિ પૂર્વક શ્રી સુખમાં
સ્વામીને વફા કરીને તેમની સમીપે બેઠા પછી તેઓએ
હાથ ભેળીને કહ્યું રૂપી જાજી વડે શ્રી સુખમાં સ્વામીના
ધર્મોપદેશ રૂપ મેઢા જસુવનું પાન કરું

પછી બોલ્ય સમયે સિદ્ધપુત્રે શ્રી સુખમાં બલુધરને
પૂછ્યું—હે પ્રભો ! જેના નામ ઉપરથી જ જુલુપ બેલું નામ
પડેલું છે તે જ જુલુક કેલું છે ?

સુખમાં સ્વામીને જણાવ્યું—તે જ જુલુકની આદિ
સુવર્ણ અને રત્નમય છે અને પછી તેમણે તે વૃક્ષનું પ્રમાણ,
તેના પ્રભાવ તથા તેનું બીજુ સ્વરૂપ જાણ્યુંકે કહી બતાવ્યું

પછી પ્રસન્ન બેઠને પારિણીએ ખસુ બલુધર મહારાજને
પૂછ્યું—“ હે સ્વામિન, અને પુત્ર ઘસે કે નહિ ?

ત્યારે સિદ્ધપુત્રે કહ્યું કે, તમારે જુલુ મહારાજને સાવલ
પ્રમ કરવો ઉચિત નથી કેમકે મહારાજને બલુતાં ક્યાં
પણ, સાવલ પ્રમનો ઉત્તર આપતા નથી. પરંતુ હે કલ્યાણી !
જિનેશ્વરના ઉપદેશથી હું નિમિત્ત જ્ઞાનમાં પરિવ્રત થયો છું
તેથી તમારા પ્રમનો ઉત્તર હું જ આપું છું તે સાંભળો—

હે ભદ્રે ! મન વડે ખીર સ્વભાવવાળા, કાચા વડે
પરાક્રમી અને સિદ્ધ ઉપર ઘેરેલા શ્રી સુખમાં સ્વામી પાસે

તમે જે પુત્ર જન્મ સંબંધી પ્રશ્ન કર્યો છે, તેનો ઉત્તર એ છે કે—તમે સ્વપ્નમા ખોળામા બેઠેલા સિંહને જોશો, અને તે દિવસથી હે કલ્યાણી, તમારી કુક્ષિને વિષે સિંહ સમાન પરાક્રમી પુત્રને તમે ધારણ કરશો. ઉપર વર્ણવી ગયેલા જ ખુવૃક્ષની માફક ગુણુરત્ન વાળો, અને દેવતાઓ હંમેશાં જેનું રક્ષણ કરશે, એવો જ ખૂ નામે તમારે પુત્ર થશે.

આ સાલળી ધારિણીએ કહ્યું—હે પડિત ! તો હું જ ખુ-દેવને ઉદ્દેશીને એકસોને આઠ આયળિલ કરીશ પછી તેઓ ત્રણે જણા શ્રી સુધર્મા ગણુધરને વદન કરીને, વૈભાર ગિરિ પર્વત પરથી ઉતરીને નગરમા ગયા. ત્યા ગૃહસ્થાશ્રમ પાળતા ઋષભદત્ત અને ધારિણી, સિદ્ધપુત્રના વચનને સિદ્ધ થવાની આશામા દિવસો વ્યતિત કરવા લાગ્યા.

એકદા ધારિણીએ સ્વપ્નને વિષે શ્વેતાસહ જોયો. તે વાત તેણે હર્ષ પૂર્વક પોતાના સ્વામીને કહી તે સાલળી ઋષભદત્તે કહ્યું—હે સુહરી ! તે સિદ્ધપુત્રનું કથન સર્વદા તું સત્ય માનજે, કારણ કે આ સ્વપ્નથીજ તેની પ્રતીતિ થઈ છે. હે મહાભાગ્યે ! પવિત્ર આચરણુવાળો અને સર્વ લક્ષણે સંપૂર્ણ એવો તને જરૂર જ ખુ નામનો પુત્ર થશે પછી વિદ્યુન્માળી દેવ, બ્રહ્મદેવલોકથી રચવીને ધારિણીની કુક્ષિ રૂપી છીપને વિષે, મોતીની જેમ ઉત્પન્ન થયો.

ઉત્તમ ગર્ભના પ્રભાવથી ધારિણીને દેવગુરૂની પૂજા કરવાનો દોહદ થયો. સ્ત્રીઓના દોહદ હંમેશા ગર્ભના ભાવને અનુસરતા થાય છે ઋષભદત્ત શેઠે તેણીના દોહદ પુષ્કળ દ્રવ્ય ખર્ચાને પૂરા કર્યાં, જાણે તે શ્રેષ્ઠિને પણ ધર્મકાર્યમાં ધન ખર્ચવાની ઈચ્છા થઈ ન હોય !

અનુક્રમે ગર્ભરૂં પોષણ કરતી ખારિણી, ગર્ભને કોશ
 ઘરો જોવી બીકથી, સાવધાન પહેં જલ્પત ખીરે ખીરે સંભાળ
 કરતી. થણાજ પીળા પછી ગમેલા તેના ગાલ, પ્રભા-
 તના ચક્રગિજ જેવા રોળાવા લાગ્યા. અનુક્રમે નવ માસ
 અને સાઠ માત્ર દિવસ અતિત થયા, ત્યારે ખારિણીએ,
 કંતિવડે સૂર્યને ધણુ ન્યૂન કરનાર જેવા મહાન તેજસ્વી
 પુત્રને જન્મ આપ્યો.

તે વખતે મોતીના ચૂર્ણ વડે બાંધે જનાર્યા હોય
 તેવા અતિ નિર્મળ અક્ષતના (શાખા) બરેલા સુવર્ણના થાત્રે
 જપલકત ચોકને ઘેર આવવા લાગ્યા કૂળ વધુઓએ મેષિની
 ઉપર ઉઠાડેલા ધરો વાસના અકુશે તેના અસનની ચોતરફ
 પડ્યા. તેથી તે જગ્યા બાંધે ધરો વાસથી ઉભેલું વન ન
 હોય ! તેથી રોળાવા લાગી, સર્વ કલ્યાણર્થાં જાણેસર જેવા
 અનેક ઉત્તમ પ્રકારના પાણી, લક્ષ્મીને નૃત્ય કરવાના
 અસ્વરૂપ હોય તેમ તે મેષિના ઘર પાસે વાજવા લાગ્યા.

નવિન કુમકુમના સાધીઓ વડે પૂરેલા સેવાવાળી
 અને મધુરગીત ગાતી કૂળ બાળિકાઓ તેને ઘેર નૃત્ય કરવા
 લાગી. તે વખતે જપલકતે વિશેષ પ્રકારે રેવતુરની પુલ્ક
 કરી અને હાન લેવા આવેલા અર્ધાંજીને અપ્પત કર્ક વડે
 દાન આપ્યું ત્યાર પછી શુભ દિવસે જેનું મન કર્ક વડે
 આપ્ત થયું હતું જેવા જપલ મેષિએ પુત્રત જલુ વૃક્ષના
 સ્વપ્ન વડે સૂચિત જલુ કુમાર નામ પામ્યું માતાપિતા
 તેને જોનાર્થ બેસાડીને મોલાવતા મોલાવતા હરવેલા થયા
 અને અન્ય કાર્યને ભૂલી જવા લાગ્યા માતાપિતાના જોનારૂં

મૂષણ જંબુકુમાર પણ, તેમના મનોરથની સાથે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. અનુક્રમે તે ઋષભદત્તનો પુત્ર યુવાવસ્થાને પામ્યો, અને માતાપિતાની આશા રૂપી લતાના વૃક્ષ સમાન તે પરણવાને યોગ્ય થયો.

આ અવસરે તેજ નગરમા સર્વ શ્રેષ્ઠિઓમા શિરોમણી એવો સમુદ્રપ્રિય નામે શેઠ રહેતો હતો તેને પદ્માવતી નામે સ્ત્રી હતી, બીજો, સપત્તિએ કરીને સમુદ્રના જેવો સમુદ્રદત્ત નામનો શેઠ રહેતો હતો તેને શુભ્રાવડે શોભતી કનકમાલા નામની પત્ની હતી ત્રીજો, અદ્ભુત લક્ષ્મી વડે ગૌરવતાવાળો સાગરદત્ત નામનો શેઠ હતો, તેને વિનયશ્રી શોભતી વિનયશ્રી નામની સ્ત્રી હતી, અને ચોથો સ્મૃદ્ધિમા કુબેર સમાન કુબેરદત્ત નામનો શેઠ હતો, તેને શીળ રૂપી મહા ધનવાળી ધનશ્રી નામે પત્ની હતી.

હવે વિદ્યુન્માળી દેવની ચાર્પ્રિયાઓ સ્વર્ગથી ચવીને અનુક્રમે આ દપતીઓની પુત્રીઓ થઈ તેઓના નામ સમુદ્રશ્રી, પદ્મશ્રી, પદ્મસેના અને કનકસેના પાડવામા આવ્યા, આ ચારેય અત્યંત રૂપ વાળી હતી.

વળી તેજ નગરમા રહેતા કુબેરસેન નામના શેઠને કનકવતી નામની, શ્રમણદત્તને શ્રીષેણા નામની, વસુષેણુ ને વીરમતી નામની અને વસુપાલિત ને જયસેના નામની સ્ત્રીઓ હતી. આ ચારેય સ્ત્રીઓને અનુક્રમે નભ સેના, કનકશ્રી, કનકવતી અને જયશ્રી નામની પુત્રીઓ થઈ હતી.

એકલા તે આઠે કન્યાઓના પિતાઓએ જંબુકુમારના

પિતા પાસે આવીને વિનયપૂર્વક પ્રાર્થના કરી કે:—જમારે
 હરેકને રૂપ અને લાવણ્ય વડે મનોહર, સજ્જ કળાઓમાં
 પાર પામેલી, શુદ્ધોના સમુદ્ધરૂપ અને અપ્સરા જેવી ઝુંદર
 ભેટકે કન્યા છે તેમને વિવાહ રૂપ કલ્યાણના મિત્ર સમાન
 શોધત માત્ર થયું છે અને તેઓને યોગ્ય વર તો આપનો
 પુત્રજ છે જેમ જમી ભેઠજી છીએ કુળ, શીળ, વચ, રૂપ
 વગેરે જે શુદ્ધો વરમાં હોવાં ભેઠજી, તે સદગ્ધ આપના
 પુત્ર આ જુહુમારમાં છે આવો વર પુણ્યકોષ પાત્રી
 સજ્જ તેમ છે માટે હજી પ્રજાપતિની પુત્રીઓનો સ્વામી,
 જેમ જગ્ન થયો તેમ તમારી હાથવડે જમારી પુત્રીઓનો
 સ્વામી જુહુમાર થાઓ તમી લક્ષ્મીવાન અને કુળવાન
 છો, તેથી તમારી પાસે પ્રાર્થના કરવામાં અમને કાંઈ લજ્જા
 નથી માટે સર્વ પ્રકારે યોગ્ય ભેલો વગ વિવાહ સંબંધ
 કરીને જમારા પર અનુચિત કરો.

શુભસદાચ શેઠે તેમની વિનવિનો સ્વીકાર કયો કાચુ
 કે પોતે પુત્રનો વિવાહ કરવા ઉત્સુક હતો, તેવામાંજ આ
 ભેઠિઓએ પ્રાર્થના કરી હતી. “અતિ મોટા ભેલ જુહુ
 કુમાર લાગે આપણો વિવાહ થયો છે.” જેમ ભણીને તે
 ભેઠિઓની કન્યાઓ પોતાને ધન્ય માનવી કહી પામ્યા.

આ અવસરમાં ભવ્ય પ્રાણિઓને ઉપદેશ હોવા શ્રી
 મુખમાં સ્વામી વિકાર કરતા કરતા ત્યાંજ આવીને સમવસથા
 મુખમાં બહુધર પમાયો છે. જેવા વૃત્તાંત રૂપ અસૃતથી
 છટાવેલો જુહુમાર તત્કાળ કહ જની જેમ સમાચિત થયો.
 પછી વાહુ ચરણા વેગવાળા રથમાં ભેઠીને તે જુહુમાર,
 ખર્મની સ્મૃતિ વાળા શ્રી મુખમાં બહુધરને બદલ કરવા મયો.

મ્રોતાઓમાં અથણી એવો તે કુમાર, ગણુધર મહારાજને વદન કરીને, તેમના મુખકમળ થકી નીકળતી સુધા (અમૃત)ની ધારા સમાન ધર્મ દેશના સાલળવા લાગ્યો. તે દેશનાએ જ બુકુમારના હૃદયમાં નિર્ભાગી પુરૂષોને હર્લિલ એવો ભવ વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કર્યો વૈરાગ્ય રસથી ભિંબાયેલા જ બુકુમારે ગણુધર મહારાજને કહ્યું — “હે સ્વામિન! હું ભવબંધનને તોડનાર, એવી દીક્ષા અગીકાર કરીશ, માટે હું મહારા માતા પિતાની રજા લઈને આવું, ત્યાં સુધી આપ આ ઉદ્યાનમાં ધર્મવૃક્ષની શોભાને ધારણ કરજો ” સુધર્મા સ્વામીએ અનુમતિ આપી, એટલે જ બુકુમાર રથમાં બેસી ઘર તરફ ચાલ્યો.

જ બુકુમાર નગરના દરવાજા પાસે આવ્યો, તે વખતે નગરનું દ્વાર હાથી, ઘોડા અને રથોથી એટલે સુધી ભરાઈ ગયું હતું કે, તલનો દાણો ઉડાડ્યો હોય તોપણ તે જમીન, પર પહોંચે નહિ તે જોઈ જ બુકુમારે વિચાર કર્યો કે, જો હું આ દરવાજે પ્રવેશ કરવાની રાહ જોઈશ, તો ઘણો સમય વ્યતિત થઈ જશે અને હું તો સુધર્મા સ્વામીને ત્યાં રોકીને આવેલો હોવાથી, ઉતાવળે ઘર તરફ જવાને પક્ષી રૂપ થવા ઈચ્છુ છું, તેથી મહારે અહિં રોકાઈ રહેવું ઉચિત નથી હું રથને જલદી દોડાવી બીજે દરવાજેથી નગરમાં પ્રવેશ કરું કારણ કે ઉત્સુક જનને વાટ જોઈ રહેવા કરતા, બીજે રસ્તે લેવો ઉત્તમ છે એમ વિચારીને જ બુકુમાર બીજે દરવાજે આવ્યો, તો ત્યાં પણ તેણે દરવાજાને યત્રો વડે બંધ કરેલો જોયો અને તેની ઉપર આકાશમાંથી પડતા વજ્રના ગોળા જેવી મહોટી શિલાઓ લટકાવેલી જોઈ.

આ એક જ જુકુમારે વિચાર કર્યો કે, આ સવળા
 લેવારીઓ સત્તુના ધિન્વની બીકને લીધે કરવામાં આવી હોય
 તેમ લાગે છે, તો અણપાયો જનમ કરે તેવા આ દ્વારે જ્યાંમાં
 ચો લાજાં કદાચ હું આ દ્વારથી જઈ અને શિલા મહારા ઉપર
 પડે તો હું, વચ, જાણી અને સારથી જો જર્માય મરણને મરણ
 સર્ક જઈએ. એ હું આવી રીતે અવિસ્તીપણે ચત્તુ પામું,
 તો જરૂર મારે કુર્જાવમાં જતું પડે; મરણ કે કમીતે
 મરેલાં લોકોને સામતિ આપાશના પુષ્પો જેવી કુર્જાલ છે
 જળી મારે કોઈ રીતે જ્યારેથી જન્મ ન જવું જોઈએ, તેથી
 પાછો વળીને ફરીથી પવ્વું હું શ્રી સુખમી સ્વામીના જરણ
 કમળની સેવા કરું.

આ પ્રમાણે વિચાર કરી જ જુકુમાર વહ જઈની જેમ
 રજ પાછો વાળીને શ્રી સુખમી જણપર પાસે ગયો, અને
 તેમને વહન કરીને કહ્યું - હે સ્વામિનું ! હું લગન પર્વત
 મન વળન કાચાથી જાણાવું જાળીમાર કરવા ઉચ્છિ હું
 સ્વામીએ તેને અનુચા આપી જોડેલે તે નિવમને જાળીમાર
 કરી કુર્જા પામેલી જ જુકુમાર કામ ચિત્તાર સ્થિત થઈને
 પોતાને ઘેર ગયો.

ઘેર જઈને તેણે પોતાના માતા પિતાને કહ્યું - “ શ્રી
 સર્વજ્ઞે કહેલો અને કર્મ લગ કરવામાં જોયપ રૂપ જોનો ખર્મ,
 જણપર મહારાજના અનુચી જાણજ્યો ॥ તેથી હું શિલા
 લેવાને ઉત્સુક થયો છું, માટે મને વહ જાણી; મરણ કે
 પ્રાણીઓને આ જ સાર કાચાનું સમાન છે.

પુત્રના આવા વચનો જાણી માતા પિતાને ગમ્યા.

કંઠે રૂદન કરતા કહ્યું.—“આમ અચાનક અમારી આશા રૂપી લતાને ઉખેડી નાખવામાં હે પુત્ર ! તું વાયુ રૂપ ન થા. અમે તો હજુ એમ વિચારીએ છીએ કે, થોડા વખતમાં તું પરણીશ અને અમે દ્રષ્ટિ રૂપી કમળને ખીલવનાર અંદ્ર સમાન એવા પૌત્રનું મુખ જોવા ભાગ્યશાળી થઈશું. વિષયોને યોગ્ય આ યુવાવસ્થામાં દિક્ષાને અવકાશ નથી માટે તારી યૌવન વયને ઉચિત એવા આચારનો તું સ્વીકાર કર. તેમ છતાં જો દિક્ષા લેવાની તારો ઇચ્છા હોય; તોપણ ત્હારે અમારૂં વચન માનવું જોઈએ; કારણ કે અમે ત્હારા વડિલો છીએ. હે વત્સ ! અમે જે આઠ કન્યાઓ સાથે ત્હારો વિવાહ સંબંધ કરેલો છે, તેમને પરણીને તેમના મનોરથ તું પૂરા કર. એ પ્રમાણે કયાં પછી, ખુશીથી તું દીક્ષા અંગીકાર કરજે પછી કૃતાર્થ થયેલા અમે પણ ત્હારી પાછળ દીક્ષા લઈશું

આ સાલળી જંબુકુમારે કહ્યું —“ ભલે, હું તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તીશ, પરંતુ તે પછી તમે, ‘ભૂખ્યાને જેમ ભોજન થકી ન રોકવો જોઈએ, તેમ મને દિક્ષા લેતા રોકશો નહિ ”

જંબુકુમારના માતાપિતાએ એ પ્રમાણે હા કહી અને પછી તરત તે આઠ કન્યાઓના પિતાઓને બોલાવીને કંઈ સ્વરે કહ્યું.—જુઓ, અમારો પુત્ર જંબુ તમારી કન્યાઓને પરણીને તરતજ દિક્ષા લેવાનો છે. લગ્ન પણ તે અમારા આગ્રહથીજ કરવાનો છે માટે પાછળથી જો તમને પશ્ચાતાપ થાય તેમ હોય, તો તમે અત્યારથીજ લગ્ન કરવાની ના કહો; કેમકે પછીથી અમને દોષ આપશો નહિ.

આ સાંજની તે આઠે મેઢિઓ મુજવજુમાં પ.વા,
 અને હવે છુ કરવુ તેનો નિર્ણય કરવા, સીઓ અને
 સમઘીઓ સંકલિત એકત્ર મળી વિચાર કરવા હાજ્યા એક
 બીજાનો વાલીલાપ સાંજની તે કન્યાઓએ કહ્યું -દે પિતાઓ ?
 અમારા માટે નાહક આ માટે તમે વિચાર કરો છો ? આ
 જાળવમાં અમારો નિર્ણય સાંજનો-તમે જામને જ જુકુમારને
 આપી છે, તેથી આ સવમાં તેજ અમારા પતિ છે, માટે
 જમી બીજને હેવા યોગ્ય, નથી હોકમાં પણ એજ કહેવવ
 છે કે, સબ્યો એકજવાર બાવે છે સાધુ પુરુષો એકજવાર
 બાવે છે તથા કન્યા પણ એકજવાર અપાય છે માટે, તમે
 જામને કપસકટના પુત્રને આપી છે તેજ અમારી ગતિ
 છે, અને અમારૂં આ હવિતજ પણ તેમને / આપિત છે
 જ જુકુમાર દિક્ષા હેયો, અથવા ગમે તે બીજુ કાર્ન કર્યો
 તેજ કાર્ન પતિની બકિતવાળી અમારે પણ કરવું યોગ્ય છે

આ ઉપરથી તે મેઢિઓએ જ જુકુમારના પિતાને કહ્યું
 નિવાહની વેવારી કરે. અમારૂં પ્રથમ વચન અમારે
 પ્રમાણુ રૂપ છે ત્યાર પછી તે મેઢિઓએ તથા કપસકટે
 નિમિત્તકને બાહાવીને તે દિવસથી આવમે દિવસે હાનુ
 મૂકુર્ત નક્કી કર્યું તે આઠે મેઢિઓએ લાઇઓની જેમ એક
 મલ સધને એક મ્હોટો વિવાહ મહત્વ રચાઓ તેમાં વિવિધ
 પ્રકારનાં વસ્ત્રો વાળા બદરવા (ચકની) કરાઓ, તે બધે
 આકાશમાંથી સંખ્યા સમયના વાજાઓના કકમને નીચે
 જેથી હાવીને જનાઓ હોય નહિ ! તે ચકરવામાં ઘાત
 રહે માલીની માળાઓ લટકાવી રીધી, તે બધે અમારો
 પોતાના કિરણોનુ સર્વજ્ઞ ત્યાં સ્થાપિત કર્યું હોય નહિ !

તે મંડપને અત્યંત દેદિપ્યમાન તોરણો ખાંધેલાં હતાં, તેના પાંદડાંઓ વાયુથી હલતાં હતાં, તેથી તે મંડપ જાણે વરને ઘોલાવવાની સજા કરતો ન હોય ! તેવો જણાતો હતો. તે મંડપમાં ચોતરફ મોતીના સાથીયા પૂર્યા હતા, તે ઉપરથી જાણે મગળવૃક્ષોની આબાદીને અર્થે ધીજની પકિતઓ વાવી ન હોય ? તેવો તે મંડપ શોભતો હતો.

પછી દોષ રહિત એવા શુભ સુદર્ભે જ ખુકુમારને પીઠી ચોળવામા આવી તેણે કસુંખી વસ્ત્ર પહેરેલાં હોવાથી, તે પ્રાત કાળના ઉગતા સૂર્ય સમાન દેખાવા લાગ્યો. કન્યાઓને પણ પીઠીમા નાખી, તેથી રાજની રાણીઓની જેમ સૂર્યને પણ નહિ જોવાના નિયમમા જોડી હોય તેમ, તેઓને ઘડાર જવાનું બધું થયું ત્યારપછી શુભ અવસરે પોતપોતાને સ્થાને રહેલા કુમાર તથા કુમારીઓને વિધિ પ્રમાણે મગળ સ્નાન કરાવ્યું. નહાયેલા જ ખુકુમારના કેશમાથી પાણી ટપકતું હતું, તેથી તે કેશ થોડા વખતમાજ પોતાનો લોચ થવાનો છે, એવા ભયથી જાણે અશ્રુપાત કરતા હોય નહિ ! તેવા લાગતા હતા આભૂષણની લીલાને વધારતા એવા કપૂર અને અગરના ધૂમાડાએ કરીને જ ખુકુમારના કેશને, સુગંધી પદાર્થને રાખનારી સ્ત્રીઓએ સુગંધી બનાવ્યા. વળી તે સ્ત્રીઓએજ જ ખુકુમારના મસ્તક પર પુષ્પની માળા સહિત જાતિવત અશ્વની ડોક જેવો વક્ર ધમ્મિલ (કેશ સમૂહ) બાધ્યો. પછી જ ખુકુમારે કાનમા મોતીના

૭ બે સુઠર કુડળો પહેર્યા, તે મુખરૂપી કમળની પાસે વિશ્રાંતિ લેવા બેઠેલા હસયુગલ સમાન શોભવા લાગ્યા. ત્યારપછી

જાન્યારી નાજી કુખી લાંબા મોતીના કાર પહેર્યો, તે લાવ
 મુશ્કેલી નહીંના શીશુના મરણોટાની એણે જેવો યોગ્યતા
 હતો. શરીરે વ્યક્તિના લેપ કરેલો અને સ્વ બાંહે મોતીના
 અલકારે પહેરેલા, તેથી તે વાશબોની એણે વડે પૂર્ણ
 માના અહીં જેવો અલગ યોગ્યતા લાગ્યો.

પછી જાન્યારી દેવતાઓના વચ્ચે જેવાં દ્રવ્ય રહિત
 છે તેવો વચ્ચે શરીર પર ખાસ કર્યો, અને તે અતિવત
 અલગ પર અલગ કર્યો તેના મસ્તક પર મારતા પિંછાતું
 છત્ર ખાસ કરવામાં આવ્યું તેની મોતરફ સમાન વચ્ચે
 અને વેરવાળા અનુભવો આવતા હતા તેવું કુખી જુરખાથી
 હાંકી દેવામાં આવ્યું હતું તેની પાસે માંગળિક્રી ગીતો
 બગાડ્યાં હતાં છે પણે બેઠેલી છે શીજો તેને લૂણ ઉપા
 રતી હતી. તેની આગળ મંગળમથ પાછળે વામતાં હતાં
 અને મંગળપાંકડો મંગળ બાંધવા હતા. બા રીતે અલગનો
 પુત્ર સિદ્ધપણે વિચાર મહત્વના કાર પાસે આવ્યો.

ત્યાં આજ્ઞાત કામદેવ જેવા જાન્યારીને સમવા શીજો
 રહિ વિગેરે માંગળિક્રી વસ્તુ વડે પુનઃપા આવ્યો પછી અગ્નિ
 વાળા શરીર સંપૂર્ણને પગ વડે શાંતીને, તે કસ્થાવ્યક્તી
 હવેમીના ઘર હપ માવજીવ (આવરામાં) બેઠો ત્યાં તેણે તે
 અગ્નિ કમારિઓની સાથે બેસીને વરમાળા પહેરી પછી લગ્ન
 સમયે શરીરમાં જઈને માતાપિતાને પ્રસન્ન કરવા ખાતર
 તે કસ્થાવ્યક્તીને પરદેશી. રહિ મેળવવાને વળતે હર્ષ પામેલી,
 વરમાળા વળતે અગ્નિ પામેલી શરીરમાં ફેરા ફરતી વળતે
 અતિવ પામેલી, કસ્થાવ જમતી વળતે સિમત ફરતી પહેરામણી

વખતે સાવધાન, છેડાછેડી છોડતી વખતે કૃતાર્થ માનતી, વરકન્યા પગે લાગ્યાં, તે વખતે હર્ષાશ્રુવાળી, જોળામા ભેસા-ડવાની વખતે સંપૂર્ણ શાતિસુખને પામેલી, એવી જ બુદ્ધ-મારની માતા ધારિણી પુત્રના વિવાહ મંગળ પ્રસંગે સુખ પામી. કારણ કે સ્ત્રીઓ સંતતિના વિવાહમા અત્યંત હર્ષ-વાળી થાય છે.

વિવાહ થઈ રહ્યા પછી તે કન્યાઓને તથા વરને પોતપોતાના સગા, રનેહિઓ તરફથી પહેરામણીમાં એટલું અધુ ધન મળ્યું કે તેના વડે સુવર્ણનો એક પર્વત થઈ શકે. ત્યાર પછી તે પરણેલી આઠ વહુઓથી પરિવરેલો જ બુદ્ધમાર, અન્ય સ્ત્રીઓએ સાથે લીધેલા મંગળ દીવા સહિત, મનોહર ધવળ મંગળને ગાતી સ્ત્રીઓ સહિત, આગળ મધુર સ્વરે વાગતા મંગળમય વાણત્રો સહિત, ગીત નૃત્ય અને વાણત્ર એ ત્રણે પ્રકારના વાણત્રોને લીધે થઈ રહેલા મનોહર સંગીત સહિત અને હર્ષથી સાથે ચાલતા ન્હાના મ્હોટા બધુવર્ગ સહિત પોતાને ઘેર ગયો.

પ્રથમ સર્વશને અને પછી કુળદેવતાને પગે લાગીને તે વરવધુઓના મીઠળ છોડવામા આવ્યા ત્યારપછી હર્ષ પામેલા ઋષભદત્ત અને ધારિણીએ જંબુદ્રીપના અધિષ્ઠાતા દેવની પુજા કરી. પછી સર્વ અલકારોથી વિભુષિત જ બુદ્ધમાર પોતાની પત્નીઓ સહિત શયનગૃહમાં ગયો. ત્યાં સ્ત્રીઓ સહિત છતાં પણ તેણે બ્રહ્મચર્ય પાળ્યું. કારણ કે મહાશય જનો વિકારનું કારણ પાસે હોવા છતાં પણ અવિકારી રહે છે. (ઈતિ જ બુદ્ધમારની વિવાહ સખધી કથા.)

૭ પ્રભવ યોરની કથા

આ અવસરે આજ ભરતકોવમાં વિંધ્યાવળ પર્વતની પાસે જલપુર નામનું નગર છે. તેમાં વિંધ્યા નામનો રાજ્ય રાજ્ય કરતો હતો. તેને બે પુત્રો હતા. મોટાનું નામ પ્રભવ અને નાનાનું નામ પ્રજુ હતું. એકવાર તે રાજ્યને કંઈ કારણસર પ્રભવ મોટો હોવા છતાં નાના પુત્ર પ્રજુને રાજ્ય સોંપ્યું. તેથી પ્રભવ અભિમાન પૂર્વક નગરની બહાર નીકળી ગયો. અને વિંધ્યાવળ પર્વતની વિરમ ભૂમિમાં એક જામ વસાવી ત્યાં રહ્યો. ત્યાં તે પાવાના પરિવાર સહિત આવર પાડ્યો. હોઠોને ઠેક કરતો, રસ્તે લૂટ કરતો અને જેવાં જીવો અનેક પ્રકારના વાસુદાયક કામો કરતો, બીરો સહિત અલગિત જલાવવા લાગ્યો.

એકવાર તેના સોળતીઓએ જાવી પ્રભવને કહ્યું કે:-
 "જલુકુમાર પાસે એટલી જાણી રહ્યો છે કે, વડીભર કુલે રની રહ્યોની હાંસી થાય. એટલુંજ નહિ પણ તેના વિવાહ પ્રસંગે બધે ધન આપનારા મિત્રામણી રત્નો હોય, તેમ વધુ શ્રીમતો એકલ વચા છે."

આ સંજોગે જલુકુમારનો વિશાળ ધન ભંડાર લૂટવાની પ્રભવને ઇચ્છા થઈ અવસ્થાપિની (ઈશ લાવનારી) અને તાલોટ્ટાટિની (તાળા ઉઘાડનારી) જે અને પ્રકારની વિદ્યા બહુનારો તે પ્રભવ ધોર પાવાના સોળતીયો સાથે જલુકુમારને ધોર આપ્યો ત્યાં તેણે અવસ્થાપિની વિદ્યા વડે એક જલુ સિવાય બાકીના જામો માણસોને ઈશાદી

દીધા. તે વિદ્યા મહાન પુણ્યશાળી જ બુદ્ધિમાર ઉપર અસર કરવાને સમર્થ થઈ નહિ; કારણ કે પુણ્યશાળી નરોને પ્રાયઃ ઇંદ્ર પણ હુબ્બ દેવાને સમર્થ થઈ શકતો નથી.

પછી નિંદ્રાવશ થયેલા માણસોના અલકાર વિગેરે અન્ય ચોરો લઈ લેવા લાગ્યા તે લૂટારાઓને આમ લૂટતા જોવા છતાં, ઉદાર ગુણવાળો જ બુદ્ધિમાર તેમના પર ક્રોધાચ્છમાન થયો નહિ; પણ લીલાપૂર્વક આ પ્રમાણે બોલ્યો - “હે ચોરો, અહિં સૂતેલા વિશ્વાસુ અને મારા આમત્રણ કરેલા લોકોને તમે સ્પર્શ ન કરો. હું અહિં તેમની ચોક્કી કરું છું.”

પુણ્ય પ્રભાવી જ બુદ્ધિમારના આ શબ્દો સાંભળતાજ સર્વ ચોરો ત્યાં ચિત્રવત્ સ્થિતી ગયા. પ્રભવ પણ ચોતરફ જોવા લાગ્યો, તો તેણે હાથણીઓ વડે હાથીની જેમ આઠ પત્નીઓ સાથે જ બુદ્ધિમારને જોયો. એટલે પોતાની ઝાળ-ખાણ આપતો પ્રભવ ચોર બોલ્યો - “હે મહાત્મનું! હું વિધ્ય રાજાનો પ્રભવ નામનો પુત્ર છું. કૃપા કરીને મહારી સાથે તમે મિત્રાઈ બાધો અને તમારી સ્ત્રિની અને મોક્ષની (મુક્તિની) વિદ્યા આપો. બદલામા હું તમને મારી અવસ્થાપિની અને તાલોદ્ધાટિની વિદ્યા આપું.”

જ બુદ્ધિમારે કહ્યું - “હે પ્રભવ! પ્રાતઃકાળે હું આ આઠે નવી પરણેલી સ્ત્રીઓનો ત્યાગ કરી, મમત્વ રહિત બની દિક્ષા લેવાનો છું. હમણા પણ હું બાવસાધુ થયો છું, અને તેથીજ તારી અવસ્થાપિની વિદ્યા મને કાંઈ અસર કરી શકી નથી. બાકી મારી પાસે એવી કોઈ વિદ્યા નથી. વળી હું

જાઈ ! પ્રાતાકાળે હું તુલસી જેમ આ ધન સંપત્તિનો ત્યાગ કરવાનો છું તેથી શરીર ઉપર પણ હમિયા રહિત મારે વિદાયોની કાંઈ જરૂર નથી.

આ સાંભળી પ્રભવ હિંમતુદ્ધ જની ગયો તેણે પાતાની જાવસ્થાપિની વિદાય સફરી લીધી અને ત્રિ કાલ ભેટી જલુ કુમાર પ્રત્યે જોડયો—હે મિત્ર ! તું નવયોવન વાળો છે માટે આ વિષય સુખનો અનુભવ કર અને આ નવી પર દેહી સ્ત્રીઓ ઉપર અનુકંપા લાવ, કારણ કે તું વિવેકી છે. પ્રથમ આ પત્નીઓની સાથે સોગ સોગથી, તેના ફળનો અનુભવ કર તેમ ક્યો પછી એ તું ચોખ્ખ સમયે રિક્તા લઈશ તો તે શોભશે.

જલુકુમારે જવાબ આપ્યો—હે બંધુ ! વિષયસોગથી ઉત્પન્ન થતું સુખ ક્ષણિક છે, અને તેમાં દુઃખ વધુ છે તો દુઃખના હેતુરૂપ એવું સ્વરૂપ સુખ સોગવવાળી શે કાવરો ? વિષય સેવનતુ સુખ સરસવ કરતાં પણ જોહુ છે, અને દુઃખ મધન્ય બિદુવાળા પુરૂષની જેમ વધુ છે તેનું તને દર્શાવ કરું છું તે સાંભળ —

૮ મધુબિદુ પુરૂષની કથા.

કોઈએક પુરૂષ સાર્વની (સવ સોનલીઓ) સાથે એક દેશથી બીજે દેશ પરિજનમજુ કરતો હતો તેવામાં એકવાર તે, ધોરણી જળજલુની મઢા નદી જેવી ભવકર જટલીમાં પડે ત્યાં તે સાર્વને હુંદવા માટે ધોરણી બાપો દોડ્યા તેથી સાર્વમાં રહેલા સઘળા લોકો મુગની જેમ ધોતરફ નાસી ગયા તેમાં સાર્વથી છોડે પડી ગયેલા તે મુખ્ય

પુરૂષ ભયભિત બની પ્રાણ બચાવવાની ખાતર ઉછળતા ફૂવાના પાણીની જેમ મહા અટવીના અદરના ભાગમાં પેઠા. ત્યાં તેની પાછળ એક હાથી દોડ્યો. તે હાથી પર્વત જેવડો ઉંચો હતો, તેના ગંડસ્થળમાંથી મદ ઝરતો હતો. આકાશમાંથી વાદળાઓ પાડવાને બાજુ તે ઇચ્છતો હોય, તેમ તેણે પોતાની સૂઠ ઉચી કરી હતી તેનું મુખ તપાવેલા ત્રાખા જેવું રાતું હતું. તે મેઘના જેવી ગર્જના કરતો હતો, અને બાજુ સાક્ષાત્ ચમરાજ હોય તેવો ક્રોધથી ઉદ્ગત બનેલો હતો એવો વનનો હાથી પાછળ દોડવાથી ગભરાઈ ગયેલો તે પુરૂષ કંઈ દિશામાં જવું તે ન સૂઝવાથી દિગ્ભ્રમ બનીને આગળ દોડ્યો. ‘હું ત્હને મારી નાખીશ, માટે જલદી જતો રહે.’ એવી પ્રેરણા કરતો હોય, એવો તે હાથી સૂઠના જળખિડુઓ વડે તેની પીઠ ઉપર વારવાર છંટકાવ કરતો હતો તે પુરૂષ ભયથી દડાની માફક નીચે પડતો અને પાછો ઉભો થઈને નાસતો હતો તેની પાછળ હાથી પણ દોડતો હતો અને લગભગ તેની નજીક તે આવી પહોંચ્યો તેવામાં તે પુરૂષે તૃણથી ઢંકાયેલો એક ફૂવો જોયો. તેણે વિચાર્યું કે આમ દોડવાથી તો હાથી અવશ્ય મને મારી નાખશે, તે કરતા આ ફૂવામાં પડતું મૂક્યું હોય, તો કદાચ બચી શકાય એમ ધારી તેણે તે ફૂવામાં ઝંપાપાત કર્યો. કારણ કે સૌ કોઈને જીવવાની આશા રહેલી હોય છે

હવે તે ફૂવાને કાઠે એક વડનું ઝાડ હતું. તેની એક ડાળ સર્પની ફેણની જેમ ફૂવામાં લટકતી હતી તે પુરૂષે ફૂવામાં પડતા પડતાં વચ્ચે તે લાખી ડાળ પકડી લીધી,

એટલે રોશની બાંધેલાં બાંધની જેમ તે તેને વળગીને દૂધમાં
લટકતો રહ્યો પેલો હાથી પણ તેની પાછળ દૂધ પાસે
આવ્યો અને તે પુરૂષને પકડવા માટે તેણે પાવાની સુદ
દૂધમાં નાખી; પરંતુ જેમ મદ લાગ્યવાળો ઉત્તમ જોર
ધિને ન પામે, તેમ તે હાથી તેને પકડી શક્યો નહિ.

દૂધમાં લટકી રહેલા તે નિર્ભીંગ પુરૂષે પછી નીચે
દ્રષ્ટિ કરી, તો તેણે દૂધની અંદર એક મોટો અજબર જોયો
તે અજબર પણ હમણાં જ આશી લજ્જ મહારાં મોંમાં
પડ્યો. 'એવી આશાથી પોતાનું મોં કાઢી તે પુરૂષના
સામે જ એક રહ્યો હતો. ઉપરાંત તે દૂધની અંદર માથુંને
હરનાર ચમચાળના બાણે હોય તેવા આર વિચારે આર
સપ તેના જોવામાં આવ્યા હતા બુદ્ધિવાળા તે કંઈ પણ
તે પુરૂષને કશા દેવાની ઇચ્છાએ જોઈ દેખાડ્યો કરીને
કુદૃષ્ટ આવી રહ્યા હતા. વળી ઉપરના ભાગમાં વળા
જાયની તે ડાળ કાપવા માટે એક પાત્રો અને બીજા કાળો
જોવા બે ઉદ્દેશો કર્યા કર્યા' શબ્દ વડે પોતાના દાંતરૂપી
કર્ણવડને ઘડાવી રહ્યા હતા પેલો મોટો મન હાથી તે
પુરૂષને પકડવામાં નિમ્મળ નીવડવાથી વધુ કોપાવમાન
ઘડને આજ્ઞામ વળા જાડને ઉઘેડી પાડવાની ઇચ્છાએ
હતાવી રહ્યો હતો. તેથી પેલી જડ વૃક્ષની ઘણ દીર્ઘકાળી
જેમ હાલવી હતી, એટલે પછી જાનાના બપોથી તે પુરૂષ
તે ઘડને મજબૂત રીતે હાથ અને પગ વડે વળગી રહ્યો
હતો જે સાળાને પેલો હાથી હલાવતો હતો, તે
સાળા ઉપર એક મથપુરો હતો; તે હાલવાથી બાલા

જેવા તિક્ષ્ણ મુખવાળી મધમાખીઓ તેમાથી ચોતરફ ઉડી, અને જાણે પેલા મનુષ્યના જીવને ખડાર ખેચી કાઢવા તત્પર થઈ હોય તેમ, લોહાના સાણસા જેવા તિક્ષ્ણ મુખ વડે તેને દશ દેવા લાગી. ઉચી પાખવાળી માખીઓએ તેનું આખું શરીર રૂધી નાખ્યું, તેથી તે પુરૂષ જાણે પાખવાળો થઈને ફૂવામાથી ખડાર નીકળવા ઈચ્છતો ન હોય ! તેવો દેખાવા લાગ્યો.

આટલી રીતે આ પુરૂષ ફૂ.ખી હતો, છતાં તેને એક એવા પ્રકારનું સુખ હતું, કે જેના વડે તે હાથી, અજગર, સર્પ અને મધમાખીઓના દુખને ઘડીભર ભૂલી ગયો. તે એ કે, વડના ઝાડ પર જે મધપુડો હતો, તેમાથી મધનું એક એક બિંદુ વારવાર તે પુરૂષના લલાટ ઉપર પડતું હતું, અને ત્યાંથી દડતું દડતું તેના મોંમા જતું હતું. આ મધુબિંદુના સ્વાદમા તે પુરૂષ પોતાને મોહાદુ સુખ પ્રાપ્ત થયું હોય એમ માનતો હતો અને ઉપરના દુખને ભૂલી ગયો હતો.

“ હે પ્રભવ ! હવે આ દ્રષ્ટાંતનો ભાવાર્થ સામળ:— જે પુરૂષ કહ્યો તે સસારી જીવ, જે અટવી તે સસાર, જે હાથી તે મૃત્યુ, જે ફૂવો તે મનુષ્ય જન્મ, જે અજગર તે નરક, જે ચાર સર્પો તે ક્રોધાદિક ચાર કષાય, જે વડવૃક્ષની ઠાળ તે આયુષ્ય, જે શ્વેત અને કૃષ્ણ ઉદર તે આયુષ્યનો ક્ષય કરવામા તત્પર શુકલપક્ષ અને કૃષ્ણપક્ષ, જે મધમાખીઓ તે સંસારની વ્યાધિઓ, જે મધનું બિંદુ કહ્યું તે વિષય જન્ય ક્ષણિક સુખ સમજવું આવા સ્વરૂપ વિષય

સુખમાં કયો જુદિમાન પુરુષ આસક્ત જને ? હે મિત્ર !
કહાજ કોઈ દેવ કે વિદ્યાધર તે પુરુષને ક્રૂપામાંથી જહાર
કાઢવા માગે, તો દેવથી દ્રુપિત થયેલો તે પુરુષ જહાર
નીકળવા ઇચ્છે કે નહિ ?

આ સાંભળી પ્રભવે કહ્યું—જાવા પારાવાર વિપત્તિરૂપ
સમુદ્રમાં રહેલો કયો નિર્જાતી પુરુષ વહાણની જેવા
ઉપગતી તે નરન્યા કહેવા પ્રભાણે જહાર નીકળવા ન ઇચ્છે ?
આ જવાબ સાંભળી જ જુકુમારે કહ્યું—ત્યારે હવે કહે કે
મુખમાં સ્વામી જેવા તારનાર મળ્યા છતાં હું શા માટે
આ અપાર ભવસાગરમાં રુજુ ? પ્રભવે કહ્યું—હે જાતી !
તહારા માતા પિતાનો તહારા પર અન્યત્ત રનેહ છે, જને
તહારી આ સીઓ પણ તહારા પર અપાર પ્રીતિ ધરાવે છે
તો તે સર્વને તું કહોર થકને કેમ ત્યાગ કરી ચકીશ ?

આ સાંભળી જ જુકુમારે કહ્યું—જારે પ્રભવ ! આ
સસારના સજીવોનો તો ભવને સસારમાં ડુબાવનારા
હોવાથી શત્રુ દુસ્મજ છે તેના પર પ્રેમ થો કરવો ?
કાશ્વ કે જેવા સજીવ તો આ સસારમાં પ્રત્યેક ભવ
સાથે અનેક થાય છે જોડેલો જેવી જડુ મમતાથી તો
કુબેરદત્તની જેમ કર્મજનન થાય છે તેને બેક ભવમાં
પણ અનેક સજીવ થયા છે તેની કયા કહું ? તે સાંભળ —

૯ કુબેરદત્તની કથા.

મથુરા નગરીમાં કામદેવની સેના જેવી કુબેરસેના
નામની બેક બ્રહ્મિકા રહેલી હતી પહેલેજ બર્ણે તે અત્યંત
દુઃખ પામવા લાગી તેથી તેની માતાએ તેને વૈદને

બતાવી. વેદે તેની નાડી વગેરેના ચક્રારા ઉપરથી તેણીને રોગ રહિત જાણીને કહ્યું:—એને કાઈ પણ રોગ નથી; પણ તેના હુઃખનું કારણ તો એ છે કે, એના ઉદરમાં હુ-ખે કરીને વહન કરી શકાય એવા બે ગર્ભ ઉત્પન્ન થયા છે. તેથી તેને હુઃખ થાય છે, ને તે હુ-ખ તેને પ્રસવ થશે, ત્યાં સુધી રહેશે આ સાલણી તેની માતાએ કહ્યું—હૈ પુત્રી ! ત્હારો ગર્ભ હું પડાવી નાખું; કારણ કે પ્રાણઘાતક તે ગર્ભને રાખવાથી શો ફાયદો ? તે સાંભળી વેશ્યાએ કહ્યું—માતા ! ગર્ભનું કલ્યાણ થાઓ, હું હુ ખ સહન કરીશ; કારણ કે ભુકણી વારવાર ઘણા બચ્ચાઓને પ્રસવે છે, છતાં તે પણ જીવે છે.

પછી ગર્ભનો કલેશ સહન કરી સમય પૂર્ણ થયે તે ગણિકાએ એક પુત્ર અને એક પુત્રીને સાથે જન્મ આપ્યો. તે વખતે તેની માતાએ તેને કહ્યું:—હૈ પુત્રી ! આ બાળકો ત્હારા શત્રુઓ છે, કારણ કે ઉદરમાં રહ્યા છતાં પણ તેઓએ તને મૃત્યુના ઠારમાં મૂકી હતી વળી આ બંને બાળકો સ્તનપાન કરવાથી ત્હારા યૌવનનો નાશ કરશે. કારણ કે યૌવન એ તો વેશ્યાઓની આજીવિકાનું સાધન છે. માટે તું ત્હારા યૌવનનું રક્ષણ કર અને આ બંને બાળકો પરથી મોહ ઉતારી તેમને લજ્જા દે; કેમકે એ આપણા કુળાચાર છે.

આ સાંભળી તે વેશ્યાએ કહ્યું—માતા ! જો એમજ હોય તો દશ દિવસ સુધી ધીરજ ધર, પછી તું કહીશ તે પ્રમાણે હું કરીશ આ ઉપરથી તેની માતાએ એટલો

વખત ધીરજ રાખવાનું કણુલ કમુ જોટલે તે વેરવા
 પોતાના બાળકોને નિરતર સ્તનપાન કરાવી પોતલું કરવા
 લાગી. કશું દિવસ જોતજોતામાં પસાર થઈ ગયા, અને
 કાળસત્રિના જેવો અગીયારમો દિવસ આવી પહોંચ્યો.
 જોટલે તેણીને કુબેરદત્ત અને કુબેરદત્તા એવા નામના
 બાકાળી બે મુદ્રિકાઓ કરાવી, તે બંનેની આંખનીમાં
 પહેરાવી. પછી તે અતુર સ્ત્રીને એક લાકડાની પેટી કરાવી,
 તેને રત્નોથી પૂર્ણ કરી, તેમાં તે બંને બાળકોને મૂક્યા,
 અને તે પેટી તેણીને સમુદાય નદીના પ્રવાહમાં તરતી મૂકી
 દીધી. તે પેટી હાલની જેમ નિર્જીવે તરતી તરતી આવી
 પછી તે કુબેરસેના નેત્રરૂપી અબ્જનિ વડે તે બાળકોને
 સ્વર્ગની અબ્જનિ આપવી હોય તેમ, અનુપાત કરતી બાંધી
 પાછી ફરીને પોતાને દેવ આવી

સવાર થતાં, તે પેટી તરતી તરતી શીર્ષપુર નગરના
 દ્વાર પાસે આવવી પહોંચી. ત્યાં તેને બે મેદિ પુત્રોએ ઠીકી
 અને લઈ લીધી પછી તે પેટી જોડતાં તેમાં તેમણે એક
 બાળક અને એક બાળિકાને જોઈ આશ્ચર્ય એક બંધે બાળક
 લીધા અને બીજાને બાળિકા લીધી હાથ લેપરની મુદ્રિકાથી
 કુબેરદત્ત અને કુબેરદત્તા એવાં નામ તેમણે અપવા.

બંને મેદિઓને જ્યાં રત્નની જેમ રક્ષણ કરાતા બંને
 બાળકો વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા અનુક્રમે તેઓ સર્વ કળાઓ
 શીખ્યા અને શોનરત્નને પાવન કરનાર જોવા નવચોવન
 પામ્યા “આ છે જી શરદપર યોગ્ય છે.” જેમ ધારીને
 તે મેદિઓને અરદપરસ બંનેનો હર્ષપૂર્વક ધામધૂમથી

લક્ષ્મ મહોત્સવ કર્યો. યૌવનથી લીધાયેલા તે દંપતીના અગમા, પુરૂષો અને સ્ત્રીઓજ જેનું વાહન છે એવા કામદેવે પ્રવેશ કર્યો

એકવાર તે દંપતીએ પરસ્પર પ્રકુલ્લિત થયેલા પ્રેમ-રૂપી જળાની નદી રૂપ દ્યુતકીડા આરંભી. તે વખતે કુબેર-દત્તાના હાથમાની મુદ્રિકા નીકળીને કુબેરદત્તાના હાથમા પડી. કુબેરદત્તા પારખવા યોગ્ય નાણાની જેમ તે મુદ્રિકાને વારવાર ફેરવી ફેરવીને જોવા લાગી, અને વિચારવા લાગી:—“આ મુદ્રિકા મારી મુદ્રિકાની સાથે એકજ દેશમાં ઘડાયેલી હોય એમ લાગે છે.” એમ વિચારી તેની અને પોતાની મુદ્રિકાને વારવાર મેળવી જોતી તે કુબેરદત્તા વિચારના આવેશમા ધ્રુણ ઉઠી વિચારના અતે તેણે નિશ્ચય કર્યો કે, આ બંને વીટીઓ સહોદરની જેમ એકજ દેશમાં ઘડેલી છે, તોલમા સરખીજ છે અને સરખાજ નામ તથા અક્ષરવાળી છે તેથી કરીને આ વીટીની જેમ હું અને કુબેરદત્તા પણ સરખાજ રૂપવાળા છીએ માટે અવશ્ય અમે લાઇખંડેનજ છીએ, તેમા લેશ પણ શકા જેવું નથી વળી અમારા બંનેના રૂપ, રંગ અને શરીરમા જરા પણ તફાવત ન હોવાથી અમારા બંનેનો સાથે જ જન્મ થયો હોય તેમ લાગે છે અહો! ધિસ્તાર છે, કે દૈવે અમારા બંનેની વચ્ચે આવું વિવાહનું અકાર્ય કરાવ્યું. અમારા પિતા કે માતાએ તો બંને પરના સમાન પુત્ર પ્રેમને લીધે એક સરખી મુદ્રિકા કરાવી જણાવ્ય છે. અમે બંને લાઇખંડેન છીએ તેથીજ મને તેની તરફ પતિપ્રેમ

-યતો નથી; તેમજ તેને માણ વરફ પત્ની પ્રેમ યતો નથી

આ પ્રકારનો સંકલ્પ દૃઢ કરી કુબેરદત્તાએ તે બંને મુદ્દિકાઓ કુબેરદત્તના હાથમાં મૂકી. કુબેરદત્ત પણ બંને સમાન મુદ્દિકાઓ બોઈ આશ્ચર્ય પામ્યો અને તેને પણ તેજીની માફક શાઈબ્હેન નો નિશ્ચય થવાથી તે ખેદ પામ્યો અને કુબેરદત્તાને તેની મુદ્દિકા પાછી સોંપી. પછી તેણે પોતાની માતા પાસે જઈ સોવનપૂર્વક પૂછ્યું - 'હે માતા ! હું ત્હારો ખરો પુત્ર છું કે દત્તક લીધેલો છું, કે આજા ખરા માળાપે મૂકેને ત્વં છીધાથી તમે મને બૃહલ્લ ક્યો છો ? માતા ! જે હોય તે સત્ત્વ કહેા ' આ પ્રમાણે તેણે અત્યાચ્છંદપૂર્વક પૂછ્યું, ત્યારે તેની માતાએ પેટી હાથ આવી ત્યારથી માંદીને સર્વ બીના તેને જણાવી.

આ સાંભળી કુબેરદત્તે કહ્યું--હે માતા ! આતું અદૃત્ય તમે કેમ કર્યું ? અમને સાથે જન્મીલાં બાણતાં છતાં અમને પરસ્પર કેમ પરણ્યાંલાં ? તેજ માતા મેઠ છે કે જેણે અમારૂં પિયણ કરવાની અધાજિતને લીધે અમને અમારૂં ભાગ્ય સોંપીને નહીના પ્રવાહમાં ભલો દીધા આતું અકાર્ય કરાવવા માટેજ નહીનો પ્રવાહ અમારા માટે સુત્સુરૂપ ન થયો ! અફસોસ ! એવા લવિત કરતાં મરણ જ અમારા માટે મેય છે

આ સાંભળી તેની માતાએ કહ્યું--હે પુત્ર ! બલ્લ ભુદ્ધિવાળા અમે તમારા બંનેના એક સરખા મુદ્દર રૂપથી મોહ પામી આતું કાર્ય કર્યું કારણ કે ત્હને લાયક બીલ કેાઈ કન્યા અમને જડી નહીં અને ત્હને લાયક ત્હારો જેયો બીલો વર મળ્યો નહીં; તેથીજ અમે આ

કાર્ય કર્યું છે છતા હજી સુધી તમારા બંનેનું માત્ર લક્ષ્ય થયું છે, પરંતુ સ્ત્રી-પુરૂષના સંબંધથી ઉત્પન્ન થતું બીજું કાંઈ પાપકર્મ થયું નથી. માટે તું તેને 'આપણે લાઈ ખડેન છીએ' એ વાત કહીને ભલે છોડી દે હે સુંદર ! જો ત્યારે વેપારને માટે દેશાતર જવાની ઇચ્છા હોય તો ભલે તું જા, અને અમારી આશીશથી તું સુખપૂર્વક વેપાર કરીને શીઘ્ર પાછો આવજો હે પુત્ર ! તે વખતે અમે ત્હને બીજી કન્યા સાથે ધામધૂમથી પરણાવીશું.

આ સાલજીને ધર્મભુદ્ધિ કુબેરદત્ત, કુબેરદત્ત પાસે ગયો અને તેને પોતાનો નિર્ણય કહી સલાખાવ્યો, ને કહ્યું - 'હે ભદ્ર !' તુ ત્યારા પિતાને ઘેર જા, તું મહારી ખડેન છે, વિવેકી છે, ડાહી છે, તેથી જેમ યોગ્ય લાગે તેમ કર. આ પ્રમાણે તેને શીખામણ આપી, તેનો ત્યાગ કરી કુબેરદત્ત વ્યાપારની વસ્તુઓ લઈને મથુરા નગરીમા ગયો. ત્યાં વ્યાપારમા તેણે ઘણું દ્રવ્ય મેળવ્યું ચીવનને ઉચિત ઇચ્છા પ્રમાણે વિલાસ કરતો તે કુબેરદત્ત, ત્યાં ઘણા દિવસ સુધી રહ્યો

એકદા રૂપ અને લાવણ્યથી શોભતી તે નગરીની પ્રખ્યાત ગણિકા કુબેરસેનાને તેણે પુષ્કળ દ્રવ્ય આપીને પોતાની સ્ત્રી તરીકે રાખી આ કુબેરસેનાની સાથે વિષય-લોગ લોગવતા તેને એક પુત્ર થયો. અહો ! દૈવનું નાટક કેવું વિચિત્ર છે ?

આ તરફ કુબેરદત્તાએ પણ પિયરમા જઈ પોતાની માતાને પૂછ્યું ત્યારે તેની માતાએ પણ પેટીમાથી ત્હને

પ્રાપ્તિ થવા વિરેની અર્થ વાત કહી પાતાની અધી કથાથી
 જે પામીને, કુબેરહત્તાએ રીક્ષા લીધી અને અત્યંત ઉચ્ચ
 તપ કરવા લાગી રીક્ષા લીધા છતાં, તેણીએ પેલી
 મુદ્રિકા પાતાની પાસે છુપાવીને રાખી અને મુખ્ય સામ્બો
 સાથે પરિચલ સહન કરતી વિદ્યાર કરવા લાગી મુખ્ય
 સામ્બીના ઉપદેશથી અને તેની અધાર તપશ્ચર્યાના પરિણામે
 તેને અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું

પછી “કુબેરહત્ત કથા” અને શું કરે છે.” તે
 અણ્ણવાની ઇચ્છાએ તેણે ઉપયોગ મૂક્યો તો તેણે કુબેર-
 સેનાની સાથેના સળમથી કુબેરહત્તને પુત્ર સહિત બેયો
 આ ભય કર કરવા બેઠું તેણી અત્યંત જે પામી અને મન
 સાથે બોલી—“અહો! મ્હારો ભાઈ શુદ્ધી પેઠે અમૃત્ય
 રૂપ કાઢવામાં મળ્યો થઈ રહ્યો છે મ્હારે અવશ્ય ત્હેનો ઉદ્ધાર
 કરવો બેઠું” એમ વિચારી તે કુબેરહત્તા સામ્બી, ભાઈને
 બોધ દેવાને માટે અન્ન સામ્બીનો સાથે મથુરા નગરીમાં
 ગઈ ત્યાં તેણે કુબેરસેનાની પાસે જઈને, ખમંદાસ પૂર્વક
 ઉત્તરવાની જગ્યા માગી બેઠેલે વહન કરી કુબેરસેનાએ કહ્યું—
 “હે આર્ય, હું તો વારાંજના છું, પણ હમણાં બેઠું પતિ
 ઢોળાયે કુળવધુ જેથી છું કુલિન પતિના સસર્જથી આ
 મે કુળ સીનો વેળ પહેલો છે અને હવે મ્હારાં આશ્વર્ય
 પણ કુલિન છે તેથી હું આપની કૃપાને પાત્ર થઈ છું
 માટે અહીં આશ્વર્યની પાસેજ આ જગ્યા છે તેનો સ્વીકાર
 કરી ઇદ દેવતાની જેમ હમેશાં માધી પાસેજ રહો તે સંભળી
 તેણીનું કથ્યાણ કરવામાં કામપેનું સમાન તે કુબેરહત્તા

સાધ્વી પરિવાર સહિત તેણીએ આપેલાં મકાનમાં રહી. ત્યાં કુબેરસેના રાત્રિ દિવસ સાધ્વી પાસે આવીને બેસતી અને પોતાના બાળકને સાધ્વીના ચરણ કમળ પાસે પૃથ્વી પર આબોટતો મૂકતી. “જે પ્રાણી જે રીતે બોધ પામે, તે રીતે જ તેને બોધ પમાડવો જોઈએ.” એમ વિચારીને એકવાર તે સાધ્વીએ કુબેરસેનાને બોધ પમાડવા માટે બાળકને ઉદ્દેશી નીચે પ્રમાણે કહ્યું—

“હું બાળક ! તું મ્હારો ભાઈ છે, પુત્ર છે, દિયર છે, ભત્રિજો છે, કાકો છે, અને પૌત્ર છે !

જે ત્હારો પિતા છે તે મ્હારો ભાઈ છે, પિતા છે, પતિ છે, પુત્ર છે, દાદો છે અને સસરા છે !

જે ત્હારી માતા છે તે મ્હારી માતા છે, મ્હારા પિતાની માતા છે, ભોળાઈ છે, વહુ (પુત્રની સ્ત્રી) છે, સાસુ છે અને શોકય છે ! ”

આ સાલગીને કુબેરદત્તે પૂછ્યું—હું આયે° ! આવી પરસ્પર વિરૂદ્ધ સબધવાળી વાત કેમ કરો છો ! હું તો આ સાલગી આશ્ચર્ય પામું છું ત્યારે સાધ્વીએ કહ્યું—હું કુબેરદત્ત ! તેનું સ્પષ્ટીકરણ સાલગ —

“ આ બાળક મ્હારો ભાઈ છે, કારણ કે અમારા બંનેની માતા એક જ છે મારા પતિનો આ પુત્ર છે, તેથી તેને હું પુત્ર કહું છું. મ્હારા પતિનો આ ભાઈ છે, તેથી તે મ્હારો દિયર થાય છે, મારા ભાઈનો આ પુત્ર છે, તેથી હું તેને ભત્રિજો કહું છું. આ મારી માતાના પતિનો

જામ છે તેથી તે મારો કાકો થાય છે તથા આ જામ
મારી શોકમના પુત્રનો પુત્ર છે, તેથી મેં તેને પૌત્ર કહી છે.

વળી આ જામકનો જે પિતા છે તે મારો ભાઈ
થાય છે, કારણ કે અમારા જન્મેની માતા એક જ છે
આનો જે પિતા છે, તે મારી માતાનો ભત્રીય થયે, એટલે
તે મારો પિતા થાય છે તે મારા કાકાનો પિતા થાય છે,
તેથી તેને હું પિતામહ (કાકો) કહું છું, તે મારી આમે
પરવશ હતી તેથી તે મારો પતિ થાય છે તે મ્હારી
સપત્ની (શોકમ)ની કુલિમાં ઉત્પલ થયે છે તેથી તે
મારો પુત્ર થાય છે તથા તે મ્હારા દિવસનો પિતા
હોવાથી મ્હારો સસરા થાય છે.

તેમજ આ જામકની જે માતા છે તે મારી ખજી
માતા છે કેમકે હું તેનાથી ઉત્પલ થઈ છું તે મારા
કાકાની માતા હોવાથી મારી દાદી થાય છે તે મારા
ભાઈની સ્ત્રી હોવાથી હું તેને સોબઈ કહું છું તે મારી
શોકમના પુત્રની વહુ હોવાથી મ્હારી વહુ (પુત્રવધુ)
કહું છું આ મારા પતિની માતા છે, એટલે તે મ્હારી
ડાસ થાય છે અને મારા પતિની આ બીજી સ્ત્રી છે તેથી
હું તેને મ્હારી શોકમ કહું છું.

આ પ્રમાણે કહીને તે સામ્બીએ પોતાની પાસે જીમ
રાખેલી મુદ્રિકા આપી, તે બોધને તત્કાળ કુમેશ્વરે સર્વ
સળધ બાંધી લીધા. તેથી તરતજ તેણે વેરાવ્ય પામી
દીક્ષા અગ્નિકાન્ધ કરી.

સખ્ત તપ, જપ ક્રિયાઓ કરીને, મૃત્યુ પામી તે કુબેરદત્ત સ્વર્ગલોકનો અતિથિ થયો. કુબેરસેના પણ તે વખતથી શુદ્ધ શ્રાવિકા થઈ. પછી તે સાધ્વી કુબેરદત્તા પોતાની શુરૂણી પાસે ગઈ.

હે પ્રભુ ! આ પ્રમાણે મુગ્ધ ગ્રાણી પોતેજ કર્મથી બધાય છે મૂર્ખ માણસ છીપને જેમ રૂપુ ધારે છે, તેમ તે પોતાના સબંધી વર્ગને બધુ માને છે, પણ જે પોતે બધ રહિત હોય, અને જે બીજાઓને બધનથી મૂકાવનાર હોય, તે (સાધુ) જ ખરા બધુ છે. બાકી બીજા તો માત્ર નામના જ બધુ છે.

આ સાલળી પ્રભુને કહ્યું-હે કુમાર, તારા પૂર્વજે દુર્ગતિમા જતા અટકે, એટલા માટે પણ તું એક પુત્ર ઉત્પન્ન કર કારણ કે લૌકિક શાઓ કહે છે કે, જે પિતૃઓ સત્તાન રહિત હોય તો તે અવશ્ય નરકે જાય છે તેથી હે જ બુ ! જ્યાં સુધી ત્હને પુત્ર ઉત્પન્ન નથી થયો, ત્યાં સુધી તું પિતૃઋણથી મુક્ત થઈ શકશે નહિ.

આ સાલળી જંબુકુમારે કહ્યું-હે મિત્ર ! પુત્ર પિતાને તારે છે, એમ જે કહેવું તે તો કેવળ મોહ જ છે. તે ઉપર મહેશ્વરદત્તનું દ્રષ્ટાંત છે તે સાલળ —

૧૦ મહેશ્વર દત્તની કથા

તામલિમિ નામની નગરીમા મહેશ્વરદત્ત નામનો એક ધનાઢ્ય સાર્થવાહ રહેતો હતો તેનો પિતા સમુદ્રદત્ત

વડે તેને મસળવા લાગ્યો. દુકમા મહેશ્વરદત્તે તેને એટલો અઘો માર્યો કે તે લગલગ મરણતોલ થઈ ગયો. આખરે જારપુરુષ ત્યાથી છૂટીને ન્હાસી ગયો. થોડેક દૂર તે ગયો હશે, એટલામા તો તે એકદમ મૂર્છા ખાઈને જમીન પર ઢળી પડ્યો, અને તેના પ્રાણ કઠે આવ્યા. તે વખતે તે વિચારવા લાગ્યો—અહો ! મહને ધિક્કાર છે, કે મરવાની જ ઇચ્છાએ મેં આવું પાપિષ્ઠકામ કર્યું ! એટલું બોલતામા તો તે જારપુરુષના પ્રાણ ઉડી ગયા, અને મરીને તે પોતાના જ વિર્યમા, થોડા વખત પહેલા લોગવેલી ગાગિલાની કુક્ષિમા પુત્ર પછે ઉત્પન્ન થયો.

પછી થોડા સમયે ગાગિલાએ પુત્ર પ્રસવ્યો. તે જારપુરુષથી ઉત્પન્ન થયેલો, છતાં પોતાનાથીજ ઉત્પન્ન થયો છે, એમ માનીને મહેશ્વરદત્ત તેનું લાલન પાલન કરવા લાગ્યો. ગાગિલાએ પુત્ર પ્રસવ્યો, એ હર્ષમા તે તેણીનો કુલટાપણાનો દોષ ભૂલી ગયો, અને પુત્રને લાડ પાડથી ઉછેરવા લાગ્યો.

એકવાર મહેશ્વરના પિતાની મરણ તિથિ આવી. ત્યારે તેણે તેના પિતાનો જીવ કે જે પાડા થયો હતો, તેને તેના માસની ઈચ્છાથી ખરીદ કર્યો. પિતાની તિથિ ઉજવવા માટે હર્ષવેલા થયેલા મહેશ્વરે, તે પાડાને મારી નાખ્યો. પછી તે પાડાનું માસ ખાતો મહેશ્વર હર્ષ પામી, ખોળામા બેઠેલા તે બાળકને પણ ખવડાવવા લાગ્યો. તેવામા તેની માતા કે જે કુતરી થઈ હતી, તે પણ માસ ખાવાના લોભથી ત્યાં આગળ દોડી આવી તેણીને પણ તે

મહેશ્વરે માંસવાળા હાકાના કકા નાખ્યા ઉછરતપૂર્વક
પૂછ્યોને હલાવતી તે કુતરી, પોતાનાજ પતિના હાકા
ખાના લાગી

આ પ્રમાણે મહેશ્વર પોતાના પિતાનું માંસ ખાતો
હતો તેવામાં કોઈ જોકે મુનિ માસક્રમણની ભિક્ષાને માટે
તેને ઘેર આવ્યા જ્ઞાનના અતિશયની સપત્તિવાળા તે
મુનિએ મહેશ્વરદત્તની વિચિત્ર પ્રકારની ઘેટા બજી વિચાર
કર્યો:—“ જાહે! આ બિચારાના અજ્ઞાનને પિચ્છાર છે
કે જે પિતાનું માંસ ખાત છે! શત્રુને યોગામાં લીધો છે,
અને આ કુતરી અત્યંત કુર્ષ્ણી પોતાના પતિના હાકા
ખાત છે! જાહે! સસારની વિચિત્રતા તો જુઓ! ”

આ પ્રમાણે બજીને તે મુનિ તેના ઘરમાંથી બહાર
નીકળી ગયા જોઈતો મહેશ્વરદત્ત પછવાડે દોડીને મુનિને
વદન કરી ઘાલ્યો—“હે મુનિશાહ! આપ મહારે ઘેર
ભિક્ષા લીધા વિના પાછા કેમ બોલો છો! હું અજ્ઞાત
નથી તેમ મેં અપની કાંઈ અવગણ કરી નથી. ઉલટો
મને તો અપના પધારવાથી અત્યંત કુર્ષ્ણ થયો છે આ
જાંબળી મુનિએ કહ્યું:—“ હું કહિ માંસ ભક્ષણ કરનારને
ઘેર જતો નથી, તેથી મેં ત્હારા ઘરની ભિક્ષા ચૂકણ કરી
નથી, વળી મને ત્હારા ઘરની ઘેટા બેઈ, જોકે
નવોજ વેરાવળ ઉત્પન્ન થયો. આ જાંબળી મહેશ્વર
મુનિને ઘેટાનું કારણ પૂછતું જોઈતો મુનિએ તેને પાદ
અને કુતરીની સર્વ સ્ત્રી કથા જણાવી મહેશ્વરે કરી
પૂછ્યું:—“ મહારાજ! તેની ખાત્રી શી? ”

મુનિએ કહ્યું—પૂર્વે કાઈ પણ દ્રવ્યાદિ દાટેલું હોય, તો તે આ કુતરીને પૂછ. ત્યારે મહેશ્વરે તે કુતરીને પૂછ્યું. એટલે તરતજ તે કુતરી જાતિ-સ્વભાવથી જાણે સૂઈ જવાને માટે ખોદતી હોય, તેમ ધનવાળી જગ્યાને પોતાના ખર્ચ વડે ખોદવા લાગી. એટલે તે જગ્યાએથી ધન નીકળ્યું. આથી મહેશ્વરદત્તને પૂર્ણ ખાતરી થઈ. તેથી તેને સસાર પર તિરસ્કાર છૂટ્યો, અને પ્રવર્જિત થવા તૈયાર થયો. તેણે પોતાની ધન સંપત્તિ શુભ માર્ગમાં વાપરી અને દીક્ષિત થઈ તે ચાલી નીકળ્યો.

“ માટે હે પ્રભવ ! પુત્રો માતા પિતાને દુર્ગતિરૂપ ઝરામાથી તારે છે, તેવો નિશ્ચય શી રીતે કરવો ? ”

આ અવસરે સમુદ્રશ્રીએ જંણુકુમારને કહ્યું—હે નાથ ! તમે એક ખેડૂતની જેમ પાછળથી પશ્ચાત્તાપ કરવો. પડે તેવું કાર્ય ન કરો તેની કથા સાલજો —

૧૧ એક ખેડૂતની કથા.

મારવાડ દેશની અહર સુસીમ નામના ગામમાં એક ખેડૂત રહેતો હતો. તે ખેતી કરતો હતો અને કોદરા, કાંગ વિગેરે ધાન્ય વાવતો હતો. એક દિવસ તે પોતાની દીકરીને સાસરે ગયો ત્યાં સ્વજનોએ તેને ગોળ મિશ્રિત માલપુડા જમાડ્યા માલપુડાના સ્વાદથી તે ખેડૂત હર્ષ પામ્યો અને ખોલ્યો—અહો ! તમારું શુભિતબ્ધ ધન્ય છે, કે જેમનો આવો અમૃત સમાન મનોહર આહાર છે સ્વપ્નમાં પણ મેં આવો આહાર જોયો નથી કાગ

જાને કોઈના આઈને આશા આવશ્યક જણી બધા છે. માટે કહે, કે આ વસ્તુ શેની બને છે? ત્યારે તે સ્વજનોએ તેને શેરડી અને ઘઉંની ઉત્પત્તિની શીત કહી આશી તે ખેડત શેરડી અને ઘઉંનું બીજ હાઈ પોતાને ગામ ગયો.

પછી તે મૂળ ખેડત પોતાના ખેતરમાં ગયો, અને જોકે કદમ ફોલ્લા ઠાંગ અને કોઈના લણવા લાગ્યો તે વખતે તેના પુત્રોએ તેને કહ્યું—હે પિતા! આ અમી પાકેલી ખેતી આપણા કુટુંબની આશુવિકા છે તેને લણની જેમ જેમ લણી નાખો છો? ત્યારે તે ખેડત બોલ્યો—હે પુત્રો! આ કોઈના વગેરે શા કામના છે? હું જાદુી છું અને શેરડી વાવવાનો છું તે ઉપરો જોડે તેનાથી બોળના માલપુડા ખવાયો.

આ સાંભળી પુત્રો બોલ્યા—હે પિતા! આ દાણાઓ મોઝાજ દિવસમાં પાકી જશે, તે લણી લીધા પછી તમે જાદુી શેરડી અને ઘઉં વાવજો આ પાકવા આવેલો ખેતી નાશ પામે છે અને ઘઉં, શેરડી આપણા ખેતરમાં પાકશે કે કેમ? તેની ચકા છે આ પ્રમાણે તેના પુત્રોએ કહ્યું, છતાં તે હાજીરી ખેડતે માન્યું નહિ તેણે કોઈના અને કામનું ખેતર લણી નાખ્યું અને જમીન મેદાન જેવી સાદે કરી મૂકી. પછી પોતે પાણી માટે ફોલ્લા ખોદવા લાગ્યો, પરંતુ પાણી નીકળ્યું નહિ. તેથી તેને કામ ન થવા, કોઈના ન થવા, શેરડી ન થઈ અને ઘઉં પણ ન થવા આથી તેને ધણેજ પશ્ચાત્તાપ થયો.

માટે હે નાય! તમે આ બધું સંભળી આ, ધન

વગેરેનું પ્રત્યક્ષ સુખ મૂકીને પરલોકના સંશય ભરતા સુખને ઈચ્છો છો, તેથી કહાય તમે બનેથી બ્રહ્મ થશો

આ સાંભળી બુદ્ધિશાળી જ બુદ્ધમારે કહ્યું — હે સમુદ્ર-
શ્રી ! હું કાગડાની જેવો બુદ્ધિ રહિત નથી, કે એવું કહું.
સાંભળ.—

૧૨ કાગડાની કથા.

નર્મદા નદીને કિનારે એકવાર એક હાથી મરણ પામ્યો. ત્યાં ઘણા કાગડાઓ ભેગા થઈને આવજાવ કરવા લાગ્યા. જેમ દાનશાળામાં પ્રાદાણો મળે, તેમ ત્યાં કાગડાઓ એકઠા થયા હતા તેમાથી એક કાગડો તે મરેલા હાથીના શુદ્ધાદારમાં પ્રવેશ કર્યો અને માસ લુપ્થ થઈને ત્યાજ રહેવા લાગ્યો. એવામાં ગ્રીષ્મકાળ આવતા તેનું શુદ્ધાદાર સકુચિત થઈ ગયું, તેથી કાગડો અદરના ભાગમાજ રહ્યો. પછી વર્ષાઋતુમાં પાણીથી પૂર્ણ ભરાઈ ગયેલી તે નદી હાથીના કલેવરને સમુદ્રમાં લઈ ગઈ. ત્યાં તેના શરીરમાં પાણી પેસવાથી તે શુદ્ધાદાર ખુલ્લું થયું અને પેલો કાગડો તેમાથી બહાર આવ્યો.

પછી તે કાગડો હાથીના કલેવર પર બેસીને ચારે તરફ જોવા લાગ્યો. તો તેણે ચારેકોર જળજળાકાર પાણીજો જોયું તે જોઈ તેણે વિચાર કર્યો કે, હું અહીંથી ઉઠીને સમુદ્રને કાઠે જઉં. પછી તે ત્યાંથી ઉડ્યો, પરંતુ તે સમુદ્રનો પાર પામી શક્યો નહિ અને વારંવાર પાછો આવી આવીને કલેવર પર બેઠો. તે કલેવરને માછલા તથા મગર ફેલાવા અને ઘસડવા લાગ્યા, તેથી ભાર વડે દબાયેલા

વહાણની જેમ તે કહેવર સમુદ્રમાં ફળી ગયું આથી નિરાશાર થયેલા તે કાગડો પણ સમુદ્રમાં ફળી ગયો.

આનો શાવાર્ધ બે છે કે—મરેલા કાઠીના કહેવર જેવી સીઓ છે અને કાગડા જેવા વિચિત્રચક્ષુ પુરુષો છે. તે સ્વાસ્થ્યથી સમુદ્રજળમાં ફળે છે માટે કાઠીના કહેવર તુલ્ય વમારી ઉપર રાખી થઈને કાગડાની જેમ આ ભવ સાગરમાં ફું ફળીયા નહિ.

૪મી બીજી સ્ત્રી પદ્મસીએ કહ્યું—હે નાથ ! બે વર્ષે જન્મને ત્યજી દેશો, તો વર્ષને વાનરની માફક અલ્પત પશ્ચાત્તાપ થશે તેનું દ્રઢાંત.—

૧૩ વાનરની કથા.

એક જાટવીને વિશે પરસ્પર પ્રીતિવાળા એક વાનર અને એક વાનરી રહેતાં હતાં તે કહિં બુઢાં પડ્યા નહિ તેજો એક સામે સોજન કરતાં અને હરિહાર કરતાં હોય તેમ એક સામે વૃક્ષ ઉપર ચડતાં એકજ દોરી વડે બાંધેલા હોય તેમ સામેજ દોડતા અને એકજ કાપની ચિતા વાળા હોય તેમ, સર્વ ક્રિયાઓ સામેજ કરતાં એકજાજ જાનહીન કાંઠા પરના નેતરના વૃક્ષ ઉપર તેજો રમતા હતાં તેવામાં તે વાનર ફૂંકે માંચા જતા આન નહિ રહેવાથી જમીન ઉપર પડી ગયો. તેથી, તે વીજના પ્રભાવથી એક ક્ષણમાં તે વાનર વિધાના જગ વડે હોય નહિ ! તેમ દેવપુત્ર જેવો મનુષ્ય બની ગયો. વાનરને મનુષ્યનું રૂપ પામેલો એક, વાનરીને પણ તેજ થવાની ઇચ્છા થઈ, તેથી તેણે ખડું જમીન પર ફૂંકે માંચો, તે પણ તરતજ દેવાંગના જેવી

હ્રી થઈ ગઈ અને અત્યંત પ્રેમ વડે તે નરને ભેટી. પછી તે બંને મનુષ્ય જોડાઓ વાનરપણામાં જેમ વિલાસ કરતાં હતાં; તેમ વિલાસ કરવા લાગ્યાં

એકવાર નર રૂપ પામેલા વાનરે, નારીરૂપ પામેલી વાનરીને કહ્યું:—આપણે જેવી રીતે મનુષ્ય થયા, તેવી રીતે ચાલો હવે દેવ થઈએ. ત્યારે સ્ત્રીએ કહ્યું —“હૈ પ્રિય! અતિ લોભ કરવો સારો નહિ, આપણને જે સુખ મળ્યું છે, તેમાજ સતોષ માનવામા લાભ છે” આ પ્રમાણે સમજાવ્યા છતાં પણ નહિ માનતા, તેણે ફરીથી વૃક્ષ પર ચઢીને જમીન પર ભૂસ્કો માર્યો હવે તે તીર્થનો પ્રભાવ એવો હતો કે, જે તીર્થેય પડે તો મનુષ્ય થાય, અને મનુષ્ય પડે તો દેવ થાય, પણ જો ફરીને પડે તો હતા તેવાજ થાય આથી તે મનુષ્ય પાછો હતો તેવો વાનર થઈ ગયો, અને પોતે કરેલા અતિ લોભ માટે પસ્તાવો કરવા લાગ્યો, તેમજ પોતાની સ્ત્રી, કે જે મનુષ્યાણી થઈ હતી, તેને જોઈ જોઈને ખૂરવા લાગ્યો.

એકદા તે પ્રદેશમા ફરતા રાજપુરુષોએ આ સૌંદર્યવાન સ્ત્રીને જોઈ, તેથી તેઓએ તેને રાજ્યકચેરીમાં લઈ જઈ, રાજાને અર્પણ કરી, કારણકે જે જે વસ્તુ સ્વામી વિનાની હોય, તે સર્વની માલીકી રાજાનીજ ગણાય છે મનોહર આકૃતિ વાળી આ સ્ત્રીને રાજાએ પોતાની મુખ્ય પટ્ટરાણી બનાવી

હવે પેલો વાનર વગડામા ભટકતો હતો, તેને નટ લોકો લઈ ગયા અને પુત્રની જેમ વિવિધ પ્રકારનું તેને

નૃસીંહ શીખંબુ એકલા તે નટો તેજ રાજની પાસે ગયા અને તેમણે તે વાનર પાસેજ નાટક શરૂ કરાવ્યું. તેવામાં રાજના અર્ધ ગાયન પર બેઠેલી પોતાની પૂર્વની સ્ત્રીને એકને તે વાનર ખત. કરવાના ભાવ પ્રગટ કરતો હોય તેમ અકબીયાત કરી શેવા લાગ્યો. તે એક રાણી બાલી—હે વાનર ! જે અવસરે જે સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય તેને જ્ઞાનદયો જોળખવી એકને હવે પાછળનું સભારી બૂલ્યા કરવામાં કેઈ લાભ નથી.

આ ઉપરથી હે નાય ! આપ પણ પ્રાપ્ત થયેલાં વિવશ મુખનો ત્યાગ કરીને, તે વાનરની આજ્ઞા પાછળ ચોસ કર્યો નહિ.

આ સાંભળી જીજ્ઞાસુકાંઈ કહ્યું—હું જાણકારની જેમ વિવશની તુષ્ટિ વાળો નથી, કે જેથી મારે પસંદ પડે તેની કથા આ પ્રમાણે—

૧૪ જાણકારની કથા.

કેઈ એક જાણકારક ઉનાળામાં જંગલ પાડવા માટે મોટા અરણ્યમાં ગયો અને પોતાને પીવા માટે પુષ્કળ પાણી સાથે લઈ ગયો. ત્યાં તે જંગલ પાડવા અગ્નિના મોટા તાપથી તથા સૂકના તાપથી તપી જવાને લીધે અત્યંત તરસ્યો થયો; તેથી તે વારંવાર પાણી પીવા લાગ્યો અને શરીર પર પણ પાણી સોંઘવા લાગ્યો. શેઠ જમત પછી તે જમી પાણી ખલાસ થઈ ગયું; પરંતુ તેની તૃપ્તિ સાંત થઈ નહિ. તેથી તે જાણકારક પાણી પીવા માટે કેઈ જંગલમાં તરફ ગયો. પણ અર્ધ રસ્તે તે પહોંચ્યો.

નહિ હોય, તેવામા તો તે તૃપાંધ થવાથી એકદમ નીચે પડી ગયો. દૈવયોગે તે કોઈ વૃક્ષની નીચે, અમૃતની વાવ સમાન શીતળ છાયામા પડ્યો. છાયાની ઠંડકથી આરામ પામેલા તે પુરુષને કાંઈક નિદ્રા આવી. સ્વપ્નમા તેણે મત્રેલા અગ્નિના ખાણની જેમ વાવ, કૃષ્ણ, તળાવ વગેરે સર્વ જળાશયોના ખાણો પી પીને સૂકવી નાખ્યા, તો પણ તેની તૃપ્તા શાત થઈ નહિ પછી તે જાગૃત થઈને ખાણની ઈચ્છાથી લમતો લમતો એક જીર્ણ કુવા પાસે આવ્યો. તેના કાંઠા ઉપર તેણે કાઠવ વાળું થોડું ખાણી જોયું. તે ખાણી હાથના ખોળા વડે પી શકાય તેટલું ન હતું, તેથી તે જીલ વડે ચાટવા લાગ્યો, તો પણ દાહજ્વરથી પીડાતા માણસની જેમ તે તૃપ્ત થયો નહિ.

“માટે હે પ્રિયા ! અંગારકારકના જેવો આ જીવ છે, અને વાવ, તળાવ વગેરે જળાશયોના જેવા દેવ અને વ્યંતર આદિના સુખભોગો છે તો જે જીવ સ્વર્ગ વગેરેના સુખથી તૃપ્ત નથી થયો, તે મનુષ્યના ભોગથી કેમ તૃપ્ત થઈ શકશે ? માટે તું મને રોકવાનો ખોટો આગ્રહ ન કર.”

આ સાલળી પદ્મસેના બોલી — હે નાથ ! મનુષ્યે દરેક વાતનું પરિણામ પોતાના વિચારને અનુસરતું લાવે છે. માટે ખીજી સુક્તિઓ મૂકી દઈને, પૂર્વ પુણ્યના યોગે પ્રાપ્ત થયેલા આ સુભોગને ભોગવો, કારણકે સસારમા પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ કરનારા નૂપુરપડિતા અને શિયાળ જેવા ઘણા દ્રષ્ટાતો છે સાલળોઃ—

નૂત્ન શીળાંબુ બેઠકા તે નટો તેજ શાબની પાસે ગયા
 અને તેમણે તે વાનર પાસેજ નાટક શરૂ કરાવ્યું તેવામાં
 શાબના અર્ધ આસન પર બેઠેલી પોતાની પૂર્વની સ્ત્રીને
 બોધને તે વાનર અત્યઃકરુણા ભાવ પ્રગટ કરતો હોય તેમ
 અશ્રુપાત કરી શેષા લાગ્યો. તે બેઠે રાણી બોલી—હે
 વાનર ! હે અવસરે હે સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય તેને જાનકથી
 જોળખવી બેઠેલો. હવે પાછળનું સજારી ચૂરણ કરવામાં
 કંઈ લાભ નથી

આ ઉપરથી હે નાથ ! અપ પણ પ્રાપ્ત કરેલાં
 વિષય કુખનો ત્યાગ કરીને, તે વાનરની આફક પાછળ
 શોધ કર્યો નહિ.

આ સાંભળી જશુકમારે કહ્યું—હું અગારકારકની
 જેમ વિષયની તૃષ્ણા વાળો નથી, કે જેથી મારે પડ્યાનું
 પડે તેની કથા આ પ્રમાણે—

૧૪ અગારકારકની કથા.

કેઈ એક અગારકારક ઉનાળામાં અગાર પાડવા
 માટે મોટા અરણ્યમાં ગયો અને પોતાને પીવા માટે
 પુષ્કળ પાણી સાથે લઈ ગયો. ત્યાં તે અગાર પાડવાં
 અભિના મોટા વાપથી તથા સૂચના વાપથી વધી જવાને
 લીધે અત્યંત તરસ્યો થયો; તેથી તે વારંવાર પાણી પીવા
 લાગ્યો અને શરીર પર પણ પાણી ચીંચવા લાગ્યો. યોગ્ય
 વખત પછી તે જમું પાણી અલાસ થઈ ગયું; પરંતુ તેની
 તૃષ્ણા શાંત થઈ નહિ. તેથી તે અગારકારક પાણી પીવા માટે
 કેઈ જળશય તરફ ચાલ્યો પણ અર્ધ રસ્તે તે ખટકાયો

નહિ હોય, તેવામા તો તે તૃષાધ થવાથી એકદમ નીચે પડી ગયો. દેવયોગે તે કોઈ વૃક્ષની નીચે, અમૃતની વાવ સમાન શીતળ છાયામા પડ્યો. છાંયડાની ઠંડકથી આરામ પામેલા તે પુરૂષને કાઈક નિદ્રા આવી. સ્વપ્નમાં તેણે મત્રેલા અગ્નિના ખાણની જેમ વાવ, ફૂવા, તળાવ વગેરે સર્વ જળાશયોના પાણી પી પીને સૂકવી નાખ્યા, તો પણ તેની તૃષા શાંત થઈ નહિ. પછી તે જાગૃત થઈને પાણીની ઈચ્છાથી ભમતો ભમતો એક છાણું કુવા પાસે આવ્યો. તેના કાઠા ઉપર તેણે કાદવ વાળુ થોડું પાણી ભેર્યું. તે પાણી હાથના ખોળા વડે પી શકાય તેટલું ન હતું, તેથી તે છલ વડે ચાટવા લાગ્યો; તો પણ દાહજવરથી પીડાતા માણસની જેમ તે તૃપ્ત થયો નહિ.

“માટે હે પ્રિયા ! અંગારકારકના જેવો આ છવ છે, અને વાવ, તળાવ વગેરે જળાશયોના જેવા દેવ અને વ્યતર આદિના સુખભોગો છે તો જે છવ સ્વર્ગ વગેરેના સુખથી તૃપ્ત નથી થયો, તે મનુષ્યના ભોગથી કેમ તૃપ્ત થઈ શકશે ? માટે તું મને રોકવાનો ખોટો આગ્રહ ન કર.”

આ સાલળી પદ્મસેના ખોલી — હે નાથ ! મનુષ્યો દરેક વાતનું પરિણામ પોતાના વિચારને અનુસરતું લાવે છે. માટે ખીલ યુક્તિઓ મૂકી દઈને, પૂર્વ પુણ્યના યોગે પ્રાપ્ત થયેલા આ સુભોગને ભોગવો, કારણકે સ સારમા પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ કરનારા નૂરપરપડિતા અને શિયાળ જેવા ઘણા દ્રષ્ટાતો છે સાલળો:—

૧૫ દુપુર પદિતા અને શિમાળની કથા

રાજમુદી નગરીમાં દેવદત્ત નામનો એક સોની રહેતો હતો. તેને દેવદિત્ત નામનો પુત્ર હતો. તે પુત્રને દુર્લિંગ નામની સ્ત્રી હતી તે ચતુરસ્રાંશિમાં અગ્રેસર હતી એકદમ તે કામદેવના જાણસમાન કટાક્ષો વડે મુવાન પુરોના મનને ફોલ પમાડતી નદીએ ન્હાવા બેઠા સર્વજ્ઞને સુખ પૂરના આભરણુ પાળી અને સ્વેદ વચ્ચે વડે શોભતી તે સ્ત્રી, જાણે જળદેવતા હોય તેમ, નદીના તીરને શોભાવવા લાગી. ત્યાર પછી તેણે મોતાની કમુદી તથા ઉત્તરિય વજ્ર સખીને આપી, અર્ધ વજ્ર વડે સ્તન પ્રદેશને ઢાંકી, હંસીની જેમ ધીરે ધીરે નદીમાં પ્રવેશ કર્યો, અને તે એક કઠેલી બીજા દાદા મુખી બેઠા બાથ પામેલા મુવાની જેવા અપ્પાનેત્રવાળી તે કામળાંગી જળકીડ કરવા લાગી. જળકિડામાં મળા ઘયેલી તે જીવું વજ્ર સિધિલ ઘણું મધુ, તેણીના ઠેચ વીખરાઈ બધા અને તેણીની ઉત્તરપંક્તિ મોવાઈને સાફ થઈ; આથી જાણે તે સ્ત્રીકીડ કરીને હઠી હોમ તેવી દેખાવા લાગી.

દેવદત્તના જેવી તે સ્ત્રીને નદીના મધ્યમાં જળકિડ કરતી તે નગરના કોઈ એક દુઃશીલ મુવાને જોઈ એક વજ્રમી દહાયેલા તેના સર્વ જાણે. પાળીએ બીજાવાયો સારી રીતે દેખાતા હતા તેથી ફોલ પામી તે મુવાન બોલ્યો—આ નદી પૂછે છે, આ પૂછે પૂછે છે અને હું પણ તારા ચરણ કમગમા પદીને પૂછું છું કે તેં સારી રીતે જ્ઞાન કર્યું? આ સાંભળી તે સ્ત્રીએ ઉત્તર આપ્યો—

નદીનું કલ્યાણ થાઓ, વૃક્ષો આનંદમાં રહો અને
અને સુસ્નાન કર્યાનું પૂછનારના મનોરથ હું પુરા કરીશ.

આ પ્રમાણે પોતાના મનોરથ રૂપી લતાને ઉત્પન્ન
કરવામાં અમૃતના સિંચન જેવું તેણીનું વચન સાક્ષી તો
પુરૂષ, બાણે રાજાની આજ્ઞાથી રૂઢાયો હોય તેમ સ્થિર
થઈ ગયો, અને આ સ્ત્રી કોણ હશે ! તેમ તે વિચારવા
લાગ્યો. તેવામાં તેણે ત્યાં આગળ ફેટલાક બાળકોને
વૃક્ષ પરથી પથ્થર વડે ફળ પાડતા જોયા. આથી તેણે
તેમની પાસે જઈ પથ્થરના ઘા વડે ફેટલાક ફળો પાડી
આપી બાળકોને આપ્યા બાળકો આથી પ્રસન્ન થયા
એટલે તે પુરૂષે તેમને પૂછ્યું—આ સ્ત્રી નદીમાં સ્નાન કરે
છે તે કોણ છે ? અને તેનું ઘર કયા છે ? ત્યારે તે બાળકો
બોલ્યા—દેવદત્ત નામના સોનીની આ પુત્ર વધુ છે, અને
તેનું ઘર અમુક જગ્યાએ છે પછી તે દુર્ગિલા પણ એક
ચિત્તે તે યુવાનનું ધ્યાન ધરતી, સ્નાન કીડાથી પરવારી
પોતાને ઘેર ગઈ

પછી તે બંને રાત્રિ દિવસ વિચાર કરવા લાગ્યા કે:-
અમે બંને કયે દિવસે, કઈ રાત્રિયે, કયા સ્થાને અને કયે
વખતે ભેગા થઈશું ! આ પ્રમાણે વિચારી વિચોગથી પીડા
પામેલા તે બંને પરસ્પર સંગમની ઇચ્છા કરવા લાગ્યા.

એકવાર તે યુવાન પુરૂષે, કોઈ એક કુલટા સ્ત્રીઓની
કુળદેવતા જેવી તાપસીને ભોજન વગેરેથી ખુશ
કરીને કહ્યું—હું અને દેવદત્ત સોનીની પુત્ર વધુ પરસ્પર
પ્રીતિવાળા છીએ, તેથી રૂપા કરીને અમારા બંનેનો મેળાપ

તું કરાવી આપ. મેં તે સુદર સીને જોયું છે અને તેણીને પણ
મારી સાથે સજ કરવાનું કજીલ કર્યું છે તેથી તારા માટે
આ કામ કરવું સરળ છે. આ સાંભળી તે તાપસીએ તેમ
કરી આપવાની હા કહી અને તે શિક્ષાના બંદાને કેવલત્તને
દેર બંધ ત્યાં જોડી તપેલીના તળીયાને માંજલી મુવણ-
કારની પુત્ર વધુને તેણીને જોઈ અને કહ્યું—હે વિશાળ
નેત્રવાળી ! સાક્ષાત્ કામરૂપ જેવો જોકે મુવાન તારી સાથે
સજમ કરવાની તારા મારફત પ્રાર્થના કરે છે, માટે મને
તું નિરાશ કરીશ નહિ. રૂપ, વય, જુદિ, ચતુરાઈ, ઈત્યાદિ
શુદ્ધોભા તારાજ જેવા તે પુરુષને મળીને તારૂં ચૌવન
કુવાઈ કર.

આ પ્રમાણે તાપસીનું વચ્ચન સાંભળીને, જુદિયાળી
તે દુર્જિતાએ પોતાના હૃદયના ભાવને જીત રાખવા માટે
કઠોરતાથી તેણીને કહ્યું—હે મુકે ! શું તે મંદિરાપાન કર્યું
છે ? કે કુલિનની પાસે જાકુલિનને ચોખ્ખ વચ્ચન બોલે છે ?
માટે હે નાલાયક ! શું તું કુલટાં છે ? જરે ! તું તારી
પાસેથી જન્મી ચાલી જ, તને જોવાથી પણ પાપ થાય
છે તો તારી સાથે બોલવાથી તો કેવલ બાણે શું થાય !
આ પ્રમાણે તિસ્કાર કરવાથી પાછી જતી તે તાપસીની
પીઠ ઉપર, મહેલની ભીત ઉપર ઘાપા મારે તેમ,
દુર્જિતાએ મેવનો મલિન ઘાપા માયો તેણીના આશપને
નહિ સમજવાથી વખવાળી પડી ગયેલી તે તાપસીએ
જાંધને પેલા કુચીળ પુરુષને કઠોર શબ્દે કહ્યું—
જરે ! તું કેવો મૂર્ખ છે ? દુર્જિતા મને બોલે છે, જો તારા શબ્દો

કેવળ અસત્ય છે. તેણે તો સંપૂર્ણ સતીત્વના ગર્વમાં કુતરીની પેઠે મને મારીને કાઢી મૂકી; એટલુજ નહિ પણ ઘરકામમા ગુંથાયેલી તે સ્ત્રીએ, મહારા પર કોપાયમાન થઈને તેના મેષના કાળા હાથ વડે મારા વાસામા થપાટ મારી.” એમ કહીને તે તાપસીએ તે પુરુષને પોતાનો વાસો બતાવ્યો તે જોઈ તે બુદ્ધિશાળી યુવાને વિચાર કર્યો કે, તે સ્ત્રીએ તાપસીની પીઠ પર પાત્ર આગળીવાળો કાળો થાપો માર્યો; તેથી અવશ્ય તેણીએ મને કૃષ્ણપક્ષની પાત્રમની રાત્રિએ મળવાનો સંકેત કર્યો છે. તેણીની ચતુરાઈ કેવી છે કે જેણે આવી સમસ્યાથી મને સંકેતનો દિવસ જણાવ્યો ! પરંતુ હે મન ! ધીરજ રાખ. હજુ પણ સગમ સુખમા અતરાય છે, કારણકે તેણીએ સંકેતનું સ્થાન જણાવ્યું નથી.

એમ વિચારી તેણે ફરીથી તાપસીને કહ્યું—કૃપાકરી મહારી ખાતર એકવાર ફરીથી તું ત્યાં જા. અવશ્ય તેણી મહારા પર પ્રીતિવાળી છે, કારણકે થાપો માર્યાનો આશય ત્હારા સમજવામા આવ્યો નથી માટે હે માતા ! મહારા કાર્યમા તું જરાપણ ખેદ કરીશ નહિ આ સાલળી તાપસીએ કહ્યું:—“ હે ભાઈ ! તે કુલિન સ્ત્રી ત્હારું નામ પણ સહન કરતી નથી, તો પછી તેના મેળાપની આશા રાખવી તે તદ્દન બ્યર્થ છે, છતાં ત્હારી પ્રાર્થનાનો હું ફરી સ્વીકાર કરું છું.” એમ કહી તે તાપસી પુનઃ તે સુવર્ણકારની પુત્રવધુ પાસે ગઈ. અને મધુર વચ્ચને બોલી —“ હે ભદ્રે ।

ત્યારે ચોખ્ખે જોવા તે પુરુષની સાથે તું કીધા કર અને ચોખ-
નનું ફળ બહુષુ કર આ મુલાવસ્થાને તે સંમિતજ છે”

તે સાંભળી બાલે કોપ પામી હોય તેમ તે દુર્ગિલાએ
તિરસ્કારપૂર્વક તેણીને જળે ધાલીને અયોધ વનના પાછલા
દ્વારથી કાઢી મૂકી. આથી તાપથી યશમિત્રી વધતે, ખોં
સલાદી બેઠકમ તે પુરુષ પાસે ખોંજી મઈ અને જેટપૂર્વક
કહેવા લાગીઃ—“હે ભાઈ ! આ વખતે પણ તેણીને મ્હારી
તિરસ્કાર કયો અને મને જળે ધાલીને અયોધ વનના
પાછલે બેઠકથી કાઢી મૂકી.” તે સાંભળી ભુદિમાન
પુરુષે વિચાર કયો કે, બરેબર તેણીને મને અયોધ વનમાં
આવવાનો સંકેત કયો છે. જોમ વિચારી તેણે તાપથીને
કહ્યુંઃ—“હે પૂજ્ય ! તેણીને કહેલો આ તિરસ્કાર મ્હારી
આતર ત્યારે સહન કરવો અને કહેલી તે દુષ્ટાનું નામ ન લેવું

પછી તે મુલાવ કુખ્યપણની પાંચમની રાત્રિએ પાછ
ળના દ્વારથી અયોધ બાટકામાં બસે ત્યાં પોતાનો માર્ગ
લેવી તેણીને તેણે દ્વારથી બેઠક તેણીને પણ તેને દ્વારથી
આવતો બેસે આ પ્રમાણે તે જાનેના દક્ષિ યેગાચ બેઠ
કયે. બેઠકે જને જણા બેઠક યરીર હોય તેમ શીખવાથી
દોડીને પરસ્પર ભેટવા પ્રેમગમિત થતો વડે અને નવી
નવી મૈથુનની કીધા વડે સભોગરૂપી સરોવરમાં મળ્યેયેલા
તેજાએ જે પ્રકાર રાત્રી બલીત કરી. પછી સમિત વસેલા
જને જણ નિદાને આધિન મઈ બધા.

જે અવસરે દેવદત્ત ચોની કામગિતા કરવા માટે
ઉઠ્યો અને અયોધ વનમાં ગયો ત્યાં તેણે તે જાનેને

સૂતેલાં જોયા. તેણે વિચાર કર્યો કે, અહો ! ધિજ્જાર છે, આ મારી પાપિષ્ઠ પુત્ર વધુ પરપુરુષની સાથે ક્રીડા કરી થાકને લીધે અહિં ઉઘે છે આ જાર પુરુષ છે એમ નિશ્ચય કરવા માટે તે વૃદ્ધ સોની પુત્રના જોરડામા ગયો, તો તેણે ત્યાં પુત્રને એકલો સૂતેલો જોયો, એટલે તે અશોક વનમાં આવ્યો. ત્યાં તેણે વિચાર કર્યો કે, ધીમેથી હું વહુના પગનું એક તુપુર (ઝંઝર) કાઢી લઉં, કે જેથી જ્યારે હું તેને અસતિ કહું, ત્યારે મારો પુત્ર તે વાત સાચી માને. એમ વિચારી ચોરની જેમ શીઘ્રપણે તેણીના પગનું તુપુર દેવદંતે કાઢી લીધું અને ઘરમા ગયો.

તુપુર કાઢવાથી તે સોનીની વહુ તત્કાળ ભગી ગઈ; કારણકે ભય સહિત સૂતેલાની નિંદ્રા પણ જાણે ભયવાળી હોય તેમ થોડીજ હોય છે. સાસરાએ પગનું તુપુર કાઢ્યું છે, એમ જાણી ભયથી કપતી દુર્ગિલાએ જાર પુરુષને ઉઠાડીને કહ્યું કે, જલ્દી જતા રહો, કારણકે મહારા દુષ્ટ સાસરાએ આપણને જોયા છે આથી તે જાર પુરુષ એકદમ ત્યાથી જતો રહ્યો અને તે કુલટા સ્ત્રી પણ ત્વરાએ ઘરમાં આવીને પતિના પડખામા સૂઈ ગઈ.

પછી તે ચતુર સ્ત્રીએ હિંમત રાખીને ગાઢ આલિંગનપૂર્વક પતિને જગાડ્યો અને કહ્યું—હે સ્વામિનું અહિંયા મને બહુ ધામ (ગરમી) થાય છે, માટે અશોકવનમા ચાલો. આ સાંભળી સ્ત્રીને વશ થયેલો તે દેવદંત તેની સાથે અશોક વનમા ગયો. જ્યાં પેલા જારની સાથે તેણી સૂતેલી હતી, તેજ જગ્યાએ જઈને દુર્ગિલા પોતાના પતિને ગાઢ

આવિઝન આપીને સૂતી. ત્યાં પણ સરળ આચરણ વાળી તેનો પતિ નિદ્રાધિન થઈ બધે ત્યારપછી નદીની જેમ આકાર બોઢીને તે પૂતાંને પતિને જગાડીને કહ્યું:-“સ્વામીનાથ ! તમારા કુળમાં એવો યોગી રિવાજ છે કે, જે ભાઈ પણ શકાય નહિ ! છાતી પરથી વસ્ત્ર દૂર કરી તમને આવિઝન આપીને હું સૂતી હતી, તેવામાં તમારા પિતાએ આવી મારા આ પગમાંથી નૂપુર કાઢી લીધું સસરાએને અન્ન વખતે પણ વદુનો સ્પર્શ કરવો. એવું નથી તો કીડાગૃહમાં પતિની સાથે સુતેલી સ્ત્રીના સ્પર્શ કેમ કરી શકાય ! તે સાંભળી દેવદિત્ત બોલ્યો:-કે પ્રિય ! તું જિવા ન કરે માતાકાળે તારા દેખતાં હું એવું અકામ કરનાર પિતાને જરૂર કપડો આપીશ

પછી સવાર થતાં દેવદિત્તે પિતાના પિતાને કહ્યું:- ‘ત્કમે વદુન્યા પગમાંથી તુપુર કેમ કાઢી લીધું ?’ ત્યારે દેવદત્ત બોલ્યો:-ત્કારી વદુ બલિષ્ઠાચિત્તી છે. રાત્રિએ મે તેને પરચુરક સાથે સુતેલી એક હતી તે ક્કારીલા છે, એમ તને ખાતરી કથવવા માટે મે તેનું નૂપુર કાઢી લીધું હતું આમી પુત્ર બોલ્યો:-હે પિતા, ત્કમે જોડું ન બાંધ્યો તે વખતે તું જ સુતેલો હતો, તમે નિદ્રા થઈને મને પણ લજ્જા દેવે વદુલ તુપુર આપી યો તમે પિતા થઈને મને જોડાવો નહિ તે ખરેખરી પતિવ્રતા છે, તેની મને પૂર્ણ ખાતરી છે

આ સાંભળી વૃદ્ધે કહ્યું:-“ઉ વત્સ ! જે વખતે મે

નુપુર કાઢ્યુ, તે વખતે મેં આવીને તને ઘરમા જોયો હતો.”
 તે સાંભળી દુર્ગિલાએ કહ્યું -“ હું મહારા પરનો આવો
 ખોટો આરોપ સહન નહિ કરૂં દેવી ક્રિયા કરીને પણ હું
 તમારા પિતાને ખાત્રી કરી આપીશ ધોયેલા શ્વેત વસ્ત્રમા
 પડેલા મેષના એક ડાઘની જેમ મારી કુલીનતા વિષે આવું
 બોલાય તે મને શોભતું નથી માટે આ નગરની બહાર
 શોભન નામનો યક્ષ છે, તેની બે જઘાની વચ્ચે થઈને હું
 નીકળીશ, કેમકે જે પ્રાણી અશુદ્ધ હોય છે, તે તેની
 જઘામાથી નીકળી શકતો નથી. દુર્ગિલાની ધૂર્તતા ભરેલી
 આ પ્રતિજ્ઞા પિતાપુત્ર બંનેએ કબુલ કરી.

પછી સ્નાન કરી, ધોયેલા વસ્ત્ર પહેરી, ધૂપ પુષ્પ વગેરે
 પૂજાની સામગ્રી હાથમા લઈ, દુર્ગિલા સર્વ સંબંધી વર્ગની
 સાથે યક્ષને પૂજવા ચાલી ત્યાં તે યક્ષનું પૂજન કરતી
 હતી, તેવામા તેનો ચાર અગાઉથી કરી રાખેલા સંકેત
 પ્રમાણે, ગાડો થઈ ગયો હોય તેમ આવીને એકદમ તે
 દુર્ગિલાને ગળે વળગી પડ્યો ત્યાં તેને ગાડો છે, એમ
 કહીને ઢોઢોએ ગળુ પકડીને બહાર કાઢી મૂક્યો, ને તે સ્ત્રી
 ફરીથી સ્નાન કરી, યક્ષને પૂજી, આ પ્રમાણે કહેવા લાગી:-
 “આજ સુધી મેં પતિ સિવાય બીજા કોઈ પુરૂષનો સ્પર્શ
 કર્યો નથી, અને આ ગાડો મહારે ગળે વળગી પડ્યો, તે
 તો પ્રત્યક્ષ છે હવે મહારો પતિ તથા આ ગાંડો માણસ,
 એ બે સિવાય બે કોઈ અન્ય પુરૂષ મહારે શરીરે અડક્યો
 ન હોય, તો હે યક્ષ! મને સતીને શુદ્ધિ આપનારો થા.
 કારણકે તું સત્યપ્રિય છે આ સાંભળી યક્ષ પણ શું કરવું

તેની ચિતામાં પડ્યો, તેવામાં તો તે કુલટા, તેની જને
બધ વચ્ચે ચઢીને નીકળી ગઈ

તેજ ધણે લોકોને ‘આ શુદ્ધ છે, શુદ્ધ છે’ જેમ
ઘોલવા માંડ્યું, અને રાજાના અધિકારીઓએ તેણીના
કર્મમાં પુષ્પની માળા નાખી. પછી વાગતા વાજત સહિત
હજાર યાત્રીઓ બપુલનોએ પરિવરણી અને રેવડિને સ્વીકાર
કરીથી તે સસરાને ઘેર ગઈ નૂપુર ઠાઠી લેવાથી ઉત્સાહ
થયેલું કલક તેણીએ ઉતાર્યું તેથી લોકો તેને નૂપુર પાકિતા
કહેવા લાગ્યા. વહુએ સુદિવડે રેવડતનો પરાભવ કર્યો,
તેથી ચિતાને લીધે તેની ઉંચ નાશ પામી એટલે રાજાએ
તેને યોગીની જેમ નિકા રહિત બધીને પાતાના અંતઃ
પુરનો રક્ષક બનાવ્યો.

હવે રાત્રીને એક વખત તે રક્ષક ઉંચ છે કે બંધ
છે! તે ભેવાને એક રાણી વારવાર તેની વપાસ કરવા
લાગી. તેથી તેણે વિચાર્યું કે વારવાર હઠીને આ રાણી
મને એક બાબ છે તો તેનું કારણ શું! માટે બે ઠું
ઉંચવાનો ડોંગ કર્યો તો બળર પડે કે આ રાણી શું કરવા
પ્રયત્ન છે! જેમ વિચારી તે રક્ષક ખેડી નિકામાં ચઢ્યું
ગયો, રક્ષકને જરૂરમાં સૂતેલો બેઠો તે રાણી હજાર પામી,
અને ત્યાંથી હઠીને તે ખીર ખીર ઘોરની જેમ મોખ
વરડ્યું જવા લાગી. તે ઘોરની નીચે રાજાનો એક હાથી
બાંધ્યો હતો તેના માથા પર આ રાણી અચાક હતી.
નિત્યના અસ્વાસ્થ્યથી યીજેલા હાથીને રાણીને સૂક વડે
લઈને જમીન પર ધૂસી; પણ તે માથા તો તેને ભેળને

કોપાયમાન થયો. ‘તું દેમ મોડી આવી’ ? એમ કહીને લાલચોળ આખો કરી, દાસીની પેઠે તે રાણીને હાથીની સાકળ વડે ભારી. રાણીએ કહ્યું—મને મારો નહિ; આજે રાત્રીએ કોઈ નવો અતપુર રક્ષક મોકલ્યો છે તે જાગતો હોવાથી મ્હારે રોકાવું પડ્યું આથી માવતનો ક્રોધ શાંત પડ્યો અને તે કુલટા રાણી સાથે નિર્ભય રીતે ક્રીડા કરવા લાગ્યો. રાત્રી વીતી જવા આવી, એટલે હાથીની સૂઠની મદદ વડે તે રાણી પોતાના સ્થાનકે ગઈ.

આ જોઈ સુવર્ણકારે વિચાર કર્યો—અહો ! અજો અને કૂકડાના ચરિત્ર જેવું સ્ત્રીઓનું ચરિત્ર જાણવાને કોણ સમર્થ છે ! સૂર્યને કદિ નહિ જોનારી રાત્રીની રાણી પણ શીયળનો ભંગ કરે છે, તો પછી મ્હારી પુત્રવધુ અથવા તો અન્ય કુલટા સ્ત્રીઓ શીયળ ભંગ કરે તેમા શી નવાઈ ! રાણીની દુષ્ટ વર્તણૂક ઉપરથી તે, પોતાની પુત્રવધુના, દુષ્ટાચરણની ચિંતા ભૂલા ગયો, અને નિરાતે સૂઈ ગયો. પ્રાતઃકાળ થયું છતાં પણ તે નિશ્ચિત રક્ષક જાગ્યો નહિ, તેથી દાસ લોકોએ જઈને રાત્રીને વાત કરી આથી ગાંજાએ કહ્યું—કાંઈ કારણને લીધે તેમ થયું હશે, તેથી તે જાગે ત્યારે તેને મ્હારી પાસે મોકલજો.

નવો રક્ષક સાત દિવસ સુધી સૂઈ રહ્યો, આઠમે દિવસે તે જાગ્યો, ત્યારે તેને રાત્રી પાસે લઈ જવામા આંચો, રાત્રીએ આટલા દિવસ સુધી ઉઘ લેવાનું તેને કારણ પૂછ્યું, ત્યારે તેણે રાણી, હાથી તથા માવતની સઘળી વાત રાત્રીને નિવેદન કરી પછી રાત્રીએ સુક્રિતવડે તે રાણીને

જોળી કાઢી, અને તે ત્રણેના પ્રાણ લેવાનો શબ્દજો ફકમ
 ઉઠ્યો. પરંતુ હસ્તિવશને બચાવવાની લોકોની પ્રાર્થનાથી
 શબ્દજો હાથીને બચાવ્યો, અને માત્ર તથા રાણીને જ
 પ્રજાની વિનવણીથી જીવતદાન આપી પોતાનો દેશ છોડી
 જવાનો ફકમ ફરમાવ્યો. માત્ર અને રાણી જીવ લઈને
 ભાંભી નાસી ગયા.

તેજો નાસતાં નાસતાં સાંજે, જોકે બામ પાસે આવી
 પહોંચ્યા, ત્યાં તેજો સાથે જોકે સૂન્ય દેવાલયમાં સુષ રહ્યાં.
 મધ્યરાત્રિને સમયે, તેજ આમમાંથી જોકે ઘોર આરક્ષકો
 પાસેથી નાજીને તેજ દેવાલયમાં પેઠા. “પ્રાતાઃકાલે ઘોરને
 પકડી લઈશું. જોવો નિશ્ચય કરીને આરક્ષકોએ તે દેવાલયને
 ઘેરી લીધું. રહેલો ઘોર, આંધળાની મારફત હાથ ફેરવતો
 ફેરવતો પેલાં બે જણ સૂતા હતા, ત્યાં પહોંચ્યો. ઘોરથી
 સ્પર્શ કરાયા છતાં, અમથી યાદી બચેલો મહાવત બચ્યો.
 નહિ, પણ રાણી તો તેના હાથના જરાક સ્પર્શથી બહાર ગઈ
 અને સ્પર્શથીજ તેણી તે ઘોર પર આસ્રણ થઈ તેથી તેણીને
 તેને ખીંચી પાછું ખેંચી લેવા છે. ઘોર પણ ખીંચી કહ્યું—
 હું ઘોર છું. મહારા પાછળ પહેરેલીશો ડોહતા આવે છે, તેથી
 પ્રાણ બચાવવા માટે હું આંધિ આવ્યો છું.

આ સાંજની રાણીએ કહ્યું:— ‘જે તું અને તારી સ્ત્રી
 કરવા બધાતો હો, તો હું તારી જરૂર રક્ષણ કરું.’ આથી
 ઘોરે કહ્યું:— ‘તું મહારા સ્ત્રી બાજુ છે, અને વળી મહારા
 પ્રાણ બચાવે છે તેથી સોનું અને મુગધી જે જાતની પ્રાપ્તિ
 થતી હોય તો કંપો મૂળ તે ન હોય! પરંતુ હું મુદરી! હું

તને પૂછ્યું કે, તું મારું રક્ષણ શી રીતે કરીશ !” ત્યારે તેણે કહ્યું :-હે સુભગ ! જ્યારે તે આરક્ષકો અહિં આવશે, ત્યારે હું તને મારો ભત્રીયો કહીશ, એટલે આ મારી સાથે છે તે ચોર ઠરશે ચોરે કહ્યું, -આ ઉપાય તો બહુજ સરસ

પછી પ્રાતઃકાળ થતા હથિયાર સહિત સુભટો આવ્યા, અને તે ત્રણે જણને બ્રહ્મટી ચડાવીને પૂછ્યું —તમારા ત્રણમાથી કોણ ચોર છે ? ત્યારે તે સ્ત્રીએ, ચોર પુરૂષને ઢેખાડીને કહ્યું —આ તો મારો પતિ છે પછી તે હાથ જોડીને બોલી —હે ભાઈઓ, અમે પરગામ જતા હતા, માર્ગમા સધ્યાકાળ થઈ જવાથી અમે આ દેવાલયમા રાત્રિવાસો રહ્યા છીએ. તે સુભટોએ પણ વિચાર કર્યો કે— ચોરને ઘેર આવું સ્ત્રી રત્ન સહજે નહિ એ પ્રાદક્ષી, વાણિયણ કે રાજપુત્રી ગમે તે હો, પણ તેની મૂર્તિ પવિત્ર છે, તેથી તેનો પતિ ચોર હોઈ શકે નહિ વિવિધ પ્રકારના વસ્ત્રાભુષણવાળી, સાક્ષાત્ લક્ષ્મી જેવી, જેની પત્ની હોય તે પુરૂષ, શું ચોરીથી આજીવિકા ચલાવે ? માટે બાકી રહેલો આ પુરૂષજ (મહાવત) ચોર છે એ રીતે તેઓએ મહાવત ઉપર દોષનો આરોપ મૂકી તેને શૂળી પર ચડાવ્યો.

શૂળી પર ચડાવેલા મહાવતને તૃષા લાગવાથી તે જેને જેને માર્ગે જતા જોતો, તેને તે નમ્રતાથી કહેતો કે મને પાણી આપો, પાણી આપો, પરંતુ રાજાના ભયથી તેને કોઈએ પાણી આપ્યું નહિ કેમકે સૌ કોઈ યોતાનું રક્ષણ કરીનેજ ધર્મ કરે છે એવટે તે માર્ગે જતા જિન-દાસ નામના એક શ્રાવકને તેણે જોયો મહાવતે તેની પાસે

પાણી માગ્યું જિનઠાસે તેને કહ્યું — હે ભાઈ! હું તને પાણી
 પાઈ તારી તૃપા ચાંત કરીશ, પરંતુ મારું એક વચન
 માન્ય કર તેને કે, હું પાણી લઈને આવું તે દરમિયાન
 હું મમો બ્રહ્મજ્ઞ્ય એ શબ્દ બોલ્યા કર મહાવત પાણી
 પીવાની ઈચ્છાથી તે શબ્દ વારવાર બોલવા લાગ્યો. શાબ્દ
 પણ સજ્જુરૂપની આજ્ઞા લઈ તેને માટે પાણી લઈ આવ્યો.
 તેને પાણી લઈ દૂરથી આવતો જોઈને તે મહાવત ખીરજ
 ધાણું કરી માટે સ્વરે મમો બ્રહ્મજ્ઞ્ય એ મંત્ર બોલ્યો.
 તેવામાં તો તેના માથું નીકળી ગયા સહાચારનું નામ પણ
 બેઠું સાંભળ્યું ન હતું એવો તે મહાવત અકામ નિજ શ
 રવાથી નજરે મનના પ્રભાવ વડે અતર જાતિનો
 દેવ થયો.

હવે પેલી કુલટા શાફી પેલા ઘોડાની સાથે આલી
 માર્ગમાં પાણીના પૂરથી ભરેલી ન તરી શકાય એવી એક
 નદી આવી. તે જોઈ ઘોડે તે કુલટા જીને કહ્યું:—હે પ્રિય!
 વસ અને આજરણના ભારવાળો તને હું એક દેશ વડે જા
 નદી ઉતારી શકીશ નહિ. માટે પ્રથમ ત્હારાં વસ અને
 જલકારનો ભાર તુ અને આપ તેને હું સામે ઠઠિ લઈ જઈ,
 અને પછી તને સમત માત્રમાં લઈ જઈશ હું પાછો આવું
 ત્યાં સુધી તુ આ ઘાસના જુથમાં સતાઈને બેસજે. તુ
 જોઈશ તુ પણ જીવી નહિ. હું મારા વખતમાંજ પાછો
 આવીશ, ને તને પીક ઉપર બેસાડી તરતા માણસની જેમ
 સામે ઠઠિ પહોંચાડીશ માટે તુ ચંદાશ કહ્યા પ્રમાણે કર.
 તે જાણી તેણે તેના કહ્યા પ્રમાણે કર્યું અને પાતાના

વસ્ત્રાભરણેા ઉતારી આપી તે ઘાસના જુથમા લપાઈને બેસી ગઈ. ઘરેણાં, વસ્ત્રો વગેરે લઈને ચોર નદી ઉતરી સામે કાઠે પહોચી ગયો. ત્યા જઈ તેણે વિચાર કર્યો કે - જે સ્ત્રીએ મહારા પર આસક્ત થઈને પોતાના ધણીને મરાવી નાખ્યો, તે સ્ત્રી મને પણ કેમ ન મારી નાખે ? માટે આવી ક્ષણિક રાગવાળી સ્ત્રીનો સંગ કરવો ઉચિત નથી એમ ધારી તે ચોર પાછો વળીને તેણીને જોતો મૃગની જેમ નાઠો તેને જતો. જોઈને નમ્નાવસ્થાવાળી તે સ્ત્રી હાથણીની જેમ હાથ ઉચો કરીને બોલી - મને મૂકીને કેમ ચાલ્યો જાય છે ? ત્યારે ચોરે કહ્યું - “ વસ્ત્ર વિનાની અને ઘાસના વનમા રહેલી તને રાક્ષસીની જેવી જોતા મને ખીક લાગે છે; મારે ત્હારૂ હવે કામ નથી ” એમ કહીને પક્ષીની માફક તે ચોર અદ્રશ્ય થઈ ગયો, અને પતિનો નાશ કરનારી તે કુલટા ત્યાજ રહી.

હવે પેલા મહાવતનો જીવ જે દેવ થયો હતો, તેણે અવધિજ્ઞાન વડે તે બિચારીને આવી હાલતમા જોઈ તેથી પોતાની પૂર્વજન્મની સ્ત્રીને બોધ દેવા માટે તેણે, સુખમાં માસના કકડાવાળા એક શિયાળનું રૂપ ધર્યું, તે શિયાળ તે નદીને કાંઠે પાણીની બહાર રહેલા એક મત્સ્યને જોઈ, મહોડામાના માસના કકડાને પડતો મેલી, તે મત્સ્યને ખાવા માટે ઢોડ્યું. તે વખતે તરતજ તે મત્સ્ય નદીના જળમાં પેસી ગયો, અને તે દેવે વિકૂર્વેલા બીજા એક ગીધ પક્ષીએ આવી તે માસનો કકડો લઈ લીધો. તે કોતક જોઈ, નદીને કાંઠે ઘાસના વનમા બેઠેલી પેલી સ્ત્રી દુઃખથી

ચીન જની ગઈ હતી, છતાં પણ બોલી-હે દુર્મતિવાળા
જુલુક ! માંસના કબજાનો ત્યાગ કરી તે માછલાની ઇચ્છા
કરી, તેથી માંસ અને માછલું બે જોડે જોડાયાં હોય છે.
શું જુઓ છો ? તે સાંભળી શિવાળે કહ્યું—હે નાગિન !
પરણેલા પતિનો ત્યાગ કરી તે ભરપુરની ઇચ્છા કરી,
તેથી તુ પતિ અને ભાર બે જોડે જોડાયાં જાણ થઈ હોય તુ
પણ શું જુઓ છો ?

આ સાંભળી શાળી અત્યંત દુઃખ પામી. ત્યારે તે બે
તર દેવે પોતાનું મહાદેવ રૂપ બતાવી તેણીને કહ્યું—હે
પાપી સ્ત્રી ! બે દેવે તે જણાવ્યું પાપ કયાં છે, તો પણ બે
તુ તૈનધર્મને અંગીકાર કરીશ, તો તે પાપીના પૂરની
પેઠે તારા પાપ જકને દૂર કરશે. હે મુખે ! જોને તે
મરાવી નાખ્યો હતો, તે મહાવત હું પાતે જ છું પરંતુ
તૈનધર્મના પ્રતાપે હું દેવ થયો છું આ સાંભળી તેણીએ
નિશ્ચય કર્યો કે હું તૈનધર્મ અંગીકાર કરીશ. આથી
દેવે તેણીને કોઈ સાધ્વી પાસે લઈ લઈ દિલ્લા ચુકવ્યું કરાવી
પછી ચારિત્ર પાળીને પરિણામે તે સુખી થઈ

ઉપર પ્રમાણે કથા કહી પૂરમથી બોલી-હે નાથ !
આમાં પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિના દ્રષ્ટાંતોનો અનાદર કરીને આપ
પણ વિવેક મુખનો અનુભવ કરો ત્યારે જુલુકમારે કહ્યું—
હું વિષુભાળી નિવાસની પેઠે પ્રેમ લેતો થયો નથી. તેનું
ચરિત્ર સાંભળા—

૧૬ વિદ્યુન્માળીની કથા

આ ભરતશ્વેત્રની અહર બે પાખવાળા પક્ષીના જેવો ઉત્તર અને દક્ષિણ ભરતાર્ધને જોડો દેનારો વૈતાલ્ય નામે પર્વત છે ત્યા ગગનવહ્નિના નામનું મનોહર નગર છે. તેમા મેઘરથ અને વિદ્યુન્માળી નામના પરસ્પર પ્રીતિવાળા બે યુવાન વિદ્યાધર ભાઈઓ રહેતા હતા એકદા તે બંનેએ વિચાર કર્યો કે, આપણે વિદ્યા સાધવા માટે પૃથ્વી પર જઈએ, કારણ કે ત્યાજ તે વિદ્યા સિદ્ધ થશે વળી તે વિદ્યા સાધવા માટે એવો વિધિ છે કે—“નીચ કુળમા જન્મેલી કન્યા સાથે પરણવું અને એક વર્ષ સુધી બ્રહ્મચર્ય પાળવું.” આ પ્રમાણે વિચારી તે બંને ભાઈઓ માતા-પિતાદિકની રજા લઈ દક્ષિણ ભરત અર્ધના વસતપુર નામના નગરમા આવ્યા પછી તેઓ ચડાળનો વેષ ધારણ કરી ચડાળના પાડામા ગયા અને ચડાળોની સેવા કરવા લાગ્યા તેમની લક્ષિતથી પ્રસન્ન થઈ ચડાળોએ તે બંનેને પૂછ્યું —ભાઈઓ ! ત્હમે અહિ કેમ આવ્યા છો ?

વિદ્યાધર ભાઈઓએ પોતાની સત્ય હકીકત છૂપાવીને કહ્યું —અમે ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નગરથી આવ્યા છીએ. અમારા માતાપિતાએ અમને કાઢી મૂક્યા, તેથી ફરતા ફરતા અહિ આવ્યા છીએ આ સાલળી ચડાળોએ કહ્યું —તમે અમારો આશ્રય કરીને અહિ રહો વળી અમે તમને પૂછીએ છીએ કે, તમારે પરણવાની ઇચ્છા છે? જો હોય તો, અમે તમને બે કન્યા આપીએ, પણ જો તમે અમારી કન્યા સાથે પરણશો, તો તમારે અમારી જાતિને ઉચિત સર્વ કાર્ય કરવું પડશે. તેઓએ હા કહી; એટલે તે ચડાળોએ તે

જાનેને જોઈ કાણી અને જોઈ લાંબા કાંતવાળી જોમ છે
કન્યાઓ પરણાવી.

પછી વિદુ-માળી કહ્યુંપી અઘણ કન્યા પર જાતિ
મોહાંધ થયો તેથી તેણે વિદ્યાનું કાર્મવણ સાધન કરું નહિ.
સમજ જતાં તે વિદુ-માળીની સ્ત્રી બર્જાવતી થઈ આ
વરદ વર્ષ પુરે થતું ત્યારે મેઘરથે તો વિદ્યા સિદ્ધ કરી,
અને પ્રીતિને લીધે વિદુ માળી પાસે આવીને કહ્યું —હે
સાઈ! આજણી વિદ્યા સિદ્ધ થઈ છે, માટે આજ, હવે
આપણે આ અઘણનું કૃણ છેડીને વેતાદય પર્વત ઉપર
જઈએ અને ત્યાં જાતલ રૂપવાન વિદ્યાધર કન્યાઓને
પરણીને મનઝમતા મુજ લોગવીએ.

આ સાંભળી વિદુ-માળીએ લજ્જાને લીધે નીચું મુજ
કરી કહ્યું:—હે વિદ્યાવાન! હે મુવત! તું વેતાદય ઉપર
જા કારણ કે તે ત્હારા કાર્મ સિદ્ધ કરું છે જામવૃત્તિ
ચાળ્ય મે તો નિઃશરૂપ વૃદ્ધને તોડી નાખ્યું છે, તેથી અઘણ
બાળકમાં વિદ્યાસિદ્ધિ રૂપ કૃણ ક્યાંથી હોય? જળી આ
બિચારીને બર્જા ઉત્પન્ન થયો છે તેથી તેણીનો મારે ત્યાગ
કરવો. જો પણ ઉચિત નથી તેમજ તું વિદ્યા સદિત છે,
અને હું વિદ્યા સદિત છું તેથી હે પાપરહિત જંપુ! ત્હારી
સાથે આવતાં પણ હું લાલુ છું તે વિદ્યા સિદ્ધ કરી છે
તો પુરીથી તું જા તાર કન્યાઓ લાગ્યો. મે પ્રમાદીએ
મારા આત્માને ઉતર્યો છે તો હવે હું જીવથી થઈને વિદ્યા
સાધીશ. આ ત્હારા જાઈ ઉપર જનેદ રાખીને જોઈ વર્ષની
માખરે કૃપા કરી અને તેલવા આવજો તે વખતે જરૂર હું

વિદ્યા સિદ્ધ કરી લઈશ; એટલે ત્હારી સાથે આવીશ. આ રીતે ચાડાળપુત્રી સાથે પ્રેમપાશમાં બંધાયલા પોતાના ભાઈને મેઘરથ લઈ જઈ શક્યો નહિ, તેથી તે એકલો જ વૈતાલ પર્વત પર ગયો. ત્યાં તેના બંધુઓએ 'તું' એકલો દેમ આવ્યો, ત્હારો ભાઈ ક્યાં? એમ પૂછ્યું. ત્યારે તેણે વિદ્યુન્માળીની સર્વ હઠીકત કહી.

અહિં વિદ્યુન્માળીની કુરૂપા ચંડાળ સ્ત્રીએ એક પુત્રને જન્મ આપ્યો, તેનેજ વિદ્યાસિદ્ધિ ગણીને તે હર્ષ પામ્યો. પુત્ર પ્રેમને લીધે વિદ્યુન્માળી તે ચંડાળ સ્ત્રી ઉપર વધારે આસક્ત થયો; તેથી તે કુબુદ્ધિ, વિદ્યાધરના સુખને દુષ્ટ સ્વપ્નની જેમ ભૂલી ગયો તે કાણી અને લાખા હાતવાળી ચંડાળ સ્ત્રીએ તેની સાથે યથેચ્છ સુખ ભોગવતા બીજીવાર પણ ગર્ભ ધારણ કર્યો.

આ તરફ વિદ્યાસપત્ન મેઘરથે પોતાના ભાઈના વિરહ-દુઃખથી એક વર્ષ વ્યતીત કર્યું. પછી તેને વિચાર થયો કે-અહો ! હું અહિં દેવાગના જેવી વિદ્યાધરીઓ સાથે રહું છું, ત્યારે તે કદરૂપી મ્લેચ્છી સાથે, નરક સમાન ગૃહસ્થાશ્રમમાં વસે છે હું અહિં બાગ બગીચાવાળા સાત ભૂમિના મહેલમાં રહું છું, ત્યારે તે સ્મશાનમાં હાડકા અને માસથી સંતીર્ણ એવી એક ચંડાળની ઝુંપડીમાં રહે છે હું અહિં વિવિધ વિદ્યારૂપ ઋદ્ધિની મદ્દ વડે યથેચ્છ ભોગ ભોગવું છું, ત્યારે તે જીર્ણ વસ્ત્ર પહેરે છે અને હલકો ખોરાક ખાય છે.

એ ઉપરથી મેઘરથ, વર્ષ પુરૂ થયે ફરી વસતપુર ગયો અને ભાઈને કહેવા લાગ્યો—હે ભાઈ! હવે તું વૈતાલ પર્વત પર આવ, અને વિદ્યાધરના ઉત્તમ સુખને ભોગવ.

આ સાંભળી વિષુ માણી શરમાઈને હર્ષક સ્મિત કરી બાહ્યે—
 હે ભાઈ, આ મ્હારી બાળપુત્ર વાળી સી, ફરી જર્જવતી
 થઈ છે. વળી જેને બીજા કોઈના આધાર નથી, એવી આ
 મ્હારી સ્નેહાળ, સપુત્રા અને સગલાં સીને વચ્ચની જેમ
 કઠોર ધર્મને હું તેને શી રીતે ત્વણ થકું ? માટે હે
 ભાઈ ! આ વળતે તો તું જા, વળી બીજે જીવસરે મને
 હર્ષન આપજે આ સમયે તો હું અર્ધજ રહીશ તું મારા
 પર કૌશલ કરીશ નહિ. એવરથે તેને બહુ સમજાવ્યો; પરંતુ
 તે માન્યો નહિ. આજરે એવરથ ખિન્નવદને ત્યાંથી બાહ્યે
 ગયો. હિતકારી માણસ પણ અતિ જઠ માણસને શું
 કરી શકે !

અહિ વિષુ-માણીને બીજે પુત્ર થયો, તેથી તે જ્ઞાનક
 ચામી અઘળકુળને સ્વર્ગથી પણ અધિક માનવા લાગ્યો.
 વચ્ચે સોજન વચેરે જરાબર તેને મળવા નહિ, છતાં પણ
 તે અઘળીની કુશિથી જ મેઘાં બને બાળકોને લીલાપૂર્વક
 રમાડવામાં, તેને કાંઈપણ દુઃખ જણાતું નહિ. તે તેમને
 બેળામાં બેસાડતો. ત્યાં તે બાળકો વારંવાર પેશાબ કરતા,
 તેને પણ તે અધોઠકના સ્નાન જેવું લણતો. પાતાને સીજા
 જવાળી માનવી અઘળી પણ પગસે પગસે તેનો તિરસ્કાર
 કરતી; તોપણ તેનામાં આસક્ત થયેલો વિષુ માણી અઘળ
 કુળનો દાસ ધર્મનેજ રહ્યો.

આવ સ્નેહના અનુબધને લીધે, ફરી પણ એવરથે
 ત્યાં જાવી, તેને આસિગન હર્ષ બહુજ વાણી વડે કહ્યું—
 હે ભાઈ ! હે કુલીન ! તને આ અઘળના કુળમાં રહેવું

કેમ ગમે છે ? શું માનસ સરોવરમાં ઉત્પન્ન થયેલો હંસ, ઘરની ખાળના પાણીમાં રમે ખરો ? ધુમાડાવાળી અગ્નિ જેમ ઘરને મલિન કરે, તેમ તું તારા કુકર્મથી તારા કુળને મલિન ન કર. આ પ્રમાણે સમજાવ્યા છતાં પણ તેણે સાથે આવવાની ઈચ્છા બતાવી નહિ. તેથી ‘હુ હવે ફરીથી નહિ આવું’ એમ કહીને મેઘરથ સ્વસ્થાનકે આદ્યો ગયો.

પછી મેઘરથે દીર્ઘકાળ સુધી પિતાના રાજ્યનું પાલન કર્યું અને સમય આવ્યો ત્યારે, રાખેલી થાપણ જેમ પાછી સોપી દે, તેમ તે રાજ્ય પોતાના પુત્રને સોપી દીધું. પછી તે બુદ્ધિરૂપી ધનવાળો મેઘરથ સુસ્થિત નામના મુનિ પાસે દીક્ષા લઈ તપ કરીને દેવ થયો. એ પ્રમાણે તે મેઘરથ સુખની પરંપરા પામ્યો અને જડ બુદ્ધિવાળો વિદ્યુન્માળી ભવસાગરમાં ભટક્યો.

“માટે હે પદ્મસેના ! એ વિદ્યુન્માળીની પેઠે હુ રાગાંધ થઈને દુઃખી નહિ થાઉં, હુ તો ઉત્તરોત્તર સુખમાજ્ઞ લીન થઈશ.” આ ઉપરથી કનકસેનાએ કહ્યું.—સ્વામિન્ ! મ્હારૂં પણ કંઈક વચન માનો અને શંખધમકની જેમ અતિશય આગ્રહ ન રાખો—તેની કથા.

૧૭ શંખધમકની કથા

શાલિગ્રામ નામના ગામમાં એક ખેડૂત રહેતો હતો. તે હમેશા સવારથી સાજ સુધી પોતાના ખેતરનું રક્ષણ કરતો. તેના ખેતરમાં ઘણે ફરથી પ્રાણીઓ ભક્ષણ કરવા

આવતા, તેથી તે જેકુલ જોક, ખાટલા પર બિસીને થય
ફૂકતો અને તેમને નસાડી મૂકતો । । । । ।

બેકપાર કેટલાક ધોરો ઢોર ધોરી લાવીને તે જેતરની
નજીકમાં આવ્યા. જ્યાં તેમણે શખનાક સાંભળ્યો, બેટલે
તેણે વિચારમાં પડ્યા કે, જામના લોકો આ ઢોરને પાછા વાળો
જ્યાંને માટે આમળા ગયો હતો તેથીજ આ તેનો શંખ
નાક છે આમ વિચારી તે ઢોર લોકો, ઢોરને લાંબ
છેડી હતને, ધોરો ઢોર નકાસી ગયા. મૂંઝાં થયેલાં તે મર
ખીમે ખીમે ચરતાં ચરતા, સૂચોદમ વળતે તેના જેતર
પાસે આવ્યા. બેટલે તે જેકુલ ઢોરને લાંબી કાઢવા માટે
દોડ્યો, પણ ત્યાં તેણે ઢોરની સામે કોઈ મનુષ્ય જોઈ નહિ
તેથી તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“ જરેજર, મારા શંખનો
જવાબ સાંભળી, ઢોર લોકો ઢોરને જાદી મૂકી, બંદીને
નાસી ગયા લાગે છે, કેમકે પાપી માણસો અર્જન લાવ
વાળા હોય છે. જેમ વિચારી તે જેકુલ, ઢોરને આમમાં
લઈ ગયો અને જામલોકોને સોંપીને ફાંસી—આ ઢોર મને
દેવતાએ આપ્યા છે, માટે લેમો.

આ સાંભળી જામલોકો તે જેકુલ પર પ્રસન્ન થયા
અને પોતાના ઢોર પાછા લાવી આવ્યા જલદ તેનો ઉપકાર
માનવા લાગ્યા. જેકુલ પણ શખ ફૂંકવામાં ફાવવાથી
અન્યત્ર જુદી થયો, અને થી જીજે વરે પણ તે જેતરમાં
રાત્રિએ શાંત શંખ ફૂંકવા લાગ્યો.

બેકપાર તે ધોરો જીજે જામથી ઢોર ધોરી લાવીને,
મધ્ય રાત્રિએ તેનાજ જેતર પાસેથી નીકળ્યાં, બેટલામાં

નહિ. અતિ ધમ્યે (કુઠે) ચોલતું નથી. ધમવાથી જે મન મળ્યો હતો, તે અતિ ધમવાથી ગૂમાયો. ”

“ તેવી જ રીતે હે નાથ ! તમારે પણ અતિ કરવું ચોખ્ખું નથી, અને હે ઠીન હૃદયવાળા ! અમારી સર્વથા અવગણ કરવી તે પણ ચોખ્ખું નથી. ”

તે સાંભળી જ છુટકમાર જળ જેવી રીતે જ વાણીથી બોલ્યા કે—“ પર્વતના વાનરની જેમ હું બંધનથી અલગ થયો નથી કે ભુલ્ય છું ” તેની કથા આ પ્રમાણે—

૧૮ વાનરની કથા

વન લક્ષ્મીએ કરી રૂણકુપ વિધ્ય નામનો પર્વત છે તેમાં મોટા વાનરના મૂળનો ઉપરી એક વાનર હતો તે તે વિધ્યાદિનો પુત્ર (દેવ) હોય, તેમ તેના વનની શુદ્ધિમાં કીધ કરતો અને મૂળના સર્વ વાનરોને હરાવી દેતો સી સજાથી મોટા શબ્દના સામ્રાજ્યની મુખ લીલાને જતાથી આપતો હોય, તેમ તે મહા જગવાન એકલોજ, સર્વ વાનરીઓની સાથે કીધ કરતો.

એકવાર કોઈએક મહોન્મત મુવાન વાનર, વાનરીઓ સાથે કીધ કરવાની ઇચ્છાથી તે વાનરની અવગણ કરીને ત્યાં ગયાં અને પાકવાથી રાત્રી થયેલા અને દુટલા શકમની કળી જેવા પાળા હાંતના અકૂરાવાળી કોઈ વાનરીના રાત્રી મુખને તે મુખન કરવા લાગ્યો. કોઈના મુખને તેવું કેવળની રજાથી હાંકી લીધું, કોઈના કાઠમાં ચણાદીનો દાર કરી પહેરાયો, કોઈને વળો નિલવજનનાં બીધ કરી

કરીને આપવા લાગ્યો, અને કોઈ વાનરીને ગાઢ આલિંગન કરી કઠની માળાડપ હીચકા ઉપર આડઠ થયો. આ પ્રમાણે બાહુબળના મઠથી પ્રથમના યૂથપતિને જાણે જાણે છુતોજ ન હોય, તેમ નિર્ભય રીતે વાનરીઓની સાથે તે કીડા કરવા લાગ્યો.

એ વખતે પેલો વૃદ્ધ યૂથનાયક પર્વતના ઉચા શિખર પર બેઠો હતો તેણે દ્વરથી આ વાનર યુવાનને જોયો. એટલે તરતજ તે ક્રોધાયમાન થઈને ત્યાં દોડી આવ્યો. રોષમાં ને રોષમાં તેણે યુવાન વાનર સામે પથરનો ઘા કયો તે તેને વાગ્યો; એટલે તે પણ ક્રોધમાં આવીને, ધુર ધુર શબ્દ કરતો, ને ભયાનક દેખાતો, સિંહની પેઠે તેની સામે દોડ્યો. બંને વાનરો ભેગા થયા અને પરસ્પર યુદ્ધ કરવા લાગ્યા તેમાં યુવાન વાનરે યૂથપતિ વૃદ્ધ વાનરને હરાવ્યો અને લોહીલોહાણ કરી મૂક્યો. આથી તે ત્યાંથી ખસીને દૂર જતો રહ્યો.

પ્રહારની વેદનાથી હીન થયેલા અને તૃષાથી પીડાતા તે વૃદ્ધ વાનરે ફરતા ફરતા એક ઝરતા પર્વતમાં શિલારસ જોયો. તેણે પાણી ધારીને તેમાં મ્હો નાખ્યું. પણ તે મ્હોં તેમાં ચોટી ગયું. મ્હો જેથી લેવા માટે તેણે પોતાના બંને હાથ તેમાં નાખ્યા, એટલે તે પણ તેમાં ચોટી ગયા. પછી તેણે પગ નાખ્યા, તે પણ ત્યાં ચોટી રહ્યા, અને પાંચે અંગે ખીલાથી જડાઈ ગયો હોય તેમ તત્કાળ તે મૃત્યુ પામ્યો. જો કદાચ તે વાનરે હાથ પગ શિલારસમાં નાખ્યા વિનાજ મ્હોં જેવું કાત. તો તે શિલારસમાંથી

મકિળત, જોમાં કાંઈ સચર નથી, પણ તે બુદિરહિત
જીવાઓ તેમ કરી શક્યો નહિ.

૧૧ (જબુકમાર કહે છે) આ પ્રમાણે પ્રથમ બાલ્યા
વિસ્થામાં 'જિજ્ઞાસાદ્રિષ્ટમાં' શુભ થયેલો મનુષ્ય, કુવા
વસ્થામાં શિદ્ધારસ જેવી સ્ત્રીઓને વિશે શુભ મર્મને પાંચ
ક્રિયો સહિત સચારના મહત્વમાં દૂળતો મરણ પામે છે,
અહુ હું તેવો નથી (સર્ગ બીજો સમાપ્ત)

૧૨
૧૩
૧૪
૧૫
૧૬
૧૭
૧૮
૧૯
૨૦
૨૧
૨૨
૨૩
૨૪
૨૫
૨૬
૨૭
૨૮
૨૯
૩૦
૩૧
૩૨
૩૩
૩૪
૩૫
૩૬
૩૭
૩૮
૩૯
૪૦
૪૧
૪૨
૪૩
૪૪
૪૫
૪૬
૪૭
૪૮
૪૯
૫૦
૫૧
૫૨
૫૩
૫૪
૫૫
૫૬
૫૭
૫૮
૫૯
૬૦
૬૧
૬૨
૬૩
૬૪
૬૫
૬૬
૬૭
૬૮
૬૯
૭૦
૭૧
૭૨
૭૩
૭૪
૭૫
૭૬
૭૭
૭૮
૭૯
૮૦
૮૧
૮૨
૮૩
૮૪
૮૫
૮૬
૮૭
૮૮
૮૯
૯૦
૯૧
૯૨
૯૩
૯૪
૯૫
૯૬
૯૭
૯૮
૯૯
૧૦૦

સર્ગ ૩ જો.

૧૧ ત્યારપછી નભ સેનાને બે હાથ બેડી જબુકમારને
કેલું—હે સ્વામિનૂ! તમે પેલી વૃદ્ધ સ્ત્રી જેવા ન થાવ.
સિદ્ધી કયા આ પ્રમાણે.

૧૬ શુદ્ધિ અને સિદ્ધિની કથા

૧૭ કોઈ જોઈ બામમાં શુદ્ધિ અને સિદ્ધિ નામની બે
કુંડ સ્ત્રીઓ રહેલી હતી. તે જને પ્લેનપણીઓ હતી અને
જાત્યત દુઃખી હતી. તે બામની જહાર ધર્મિયત વસ્તુને
જાપનાર સોળક નામના મહાનું જોકે મહિર હતું. દારિદ્ર્ય
કૃપ વૃક્ષના ઉદ્યાન જેવી શુદ્ધિ નામની સ્ત્રી જાણ તે મહાની
કુંડ હતી અને તેની બાજળ નેવેલ પ્રતી. મળી તે
કિંવશમાં વસુ વાર દેવસ્થાનને સાફ કરતી બે રીતે કંઈક
તે મહાની બાજામના કરતી. જોમ કરતાં કરતાં જોકવાર તે

યક્ષ તેના પર પ્રસન્ન થયો, અને બોલ્યો — હે બુદ્ધિ !
ત્હારી અનન્ય લક્ષિતી આજ હું ત્હારા પર પ્રસન્ન થયો
છું બોલ, હું ત્હને શું આપું ?

આ સાલળી ઝીએ જવાબ આપ્યો — હે દેવ ! ને
તમે મારા પર પ્રસન્ન થયા હો તો, જેનાથી હું સુખ
અને મતોષપૂર્વક શુભ તેટલું મને ધન આપો યક્ષ
કહ્યું.—ભલે, તું સુખી થા મ્હારા પગની નીચે હમેશા તું
એક એક સોના મહોર ભેળેશ, તે લઈ લેજે આ પ્રમાણે
યક્ષ વરદાન આપ્યાથી રોજ તે સ્ત્રીને એક એક સોના
મહોર મળવા લાગી. આથી તે વૃદ્ધ ઝો પોતાના સગા
વહાલાથી તેમજ ગામના બીજા માણસોથી અધિક
સ્મૃદ્ધિવાળી થઈ

જેણે સ્વપ્નમા પણ દિવ્ય વસ્ત્ર જોયા ન હતા, તે
હવે રાત્રની રાણી જેવા કાણે કાણે નવા નવા વસ્ત્ર પહેરવા
લાગી. જેને પહેલા ખાટી છાશ પણ મળતી નહિ, તેને
ઘેર આજે મ્હોટા આગળવાળી હંભરો ગાયો ફૂંકતી થઈ
જે જન્મથી માડીને જીર્ણ ગ્રુપડીમા પડી રહેતી, તે ઝોટલા
અને ઝંખાવાળો સુંદર મહેલ કરાવી તેમા રહેવા લાગી.
જે પહેલાં પારકા ઘરનું છાણ વાસીદું કરી આજીવિકા
ચલાવતી, તે આજ સ્ત્રીની પુતળીઓ જેવી રૂપવત
દાસીઓથી સેવાવા લાગી જે હમેશા પોતાના ખોરાકને
માટે ચિતાતુર રહેતી, તે હવે યક્ષ આપેલી અપાર ધન
સંપત્તિ વડે દીન જનોનો ઉદ્ધાર કરવા લાગી.

અ પ્રમાણે જુદિની ધનસંપત્તિ જોઈ, સિદ્ધિને તેની
 અરેખાઈ આવી તેણે વિચાર કર્યો કે જુદિને આટલી
 બધી સંપત્તિ ક્યાંથી મળી? પણ ઠીક છે હું જોની સખી છું
 અને વિદ્યાસપાત્ર છું, તેથી તેની જુદામત કરીને હું જોનેજ
 પૂછુ જોમ વિચારી તે સિદ્ધિ જુદિને ઘર બાઈ જુદિને
 પોતાની પ્રિય સખી છે જોમ બાણી તેણીનો અત્યંત સત્કાર
 કર્યો. પણ સિદ્ધિને ત્હને પૂછ્યું-હે નહેન! આટલો બધો
 વૈભવ જોકાજોક ત્હને ક્યાંથી પ્રાપ્ત થયો? ત્હારા વૈભવ
 ઉપરથી મને લાગે છે કે, ત્હને કદાચ વિદ્યામણી રાત્ર
 પ્રાપ્ત થયું હોય? અથવા તારા પર કોઈ રાજા પ્રસન્ન
 થયો હોય? કે કોઈ દેવની ત્હારા પર કૃપા ઉતરી હોય!
 અથવા ત્હને કોઈ નિધાન જડી આપ્યું હોય? કે પછી તે
 કોઈ મુખર્જી રસ સાખ્યો હોય? કે સખી! ત્હને સંપત્તિ
 મળી, તે મનેજ મળી છે; જોમ હું માત્ર છું પ્રીતિને
 લીધે હું તે તું છું અને તું તે હું છું આપણા બંને
 વચ્ચે જોવી કાંઈ જુદાઈ નથી; કે જોથી આપણી પરસ્પરની
 વાત જોક ખીલવને ન કહેવાય? માટે કે સખી! કહે, કે
 આ અર્થ ત્હને ક્યાંથી પ્રાપ્ત થયો?

સિદ્ધિના આશયને નહિ સમજનારી જુદિને જે
 પ્રકારે વક્ષની આશયના કરી હતી, તથા જે પ્રકારે તેણે
 લશ્મી આપી હતી, તે સવળી વાત તેણીને કહી દીધી
 પછી સિદ્ધિને વિચાર કર્યો કે-ઠીક ઠીક, મને પણ લશ્મી
 મળવાનો ખરો ઉપાય કામ આવી ગયો હું પણ વક્ષની
 ખૂબ સજિયો આશયના કરે, કે જોથી મને આના કરતાં

પણ વધારે સપત્તિ મળે. એમ વિચારી બુદ્ધિએ બતાવેલી નીત પ્રમાણે સિદ્ધિ પણ હંમેશા યક્ષની આરાધના કરવા લાગી. પ્રથમ ભક્તિથી વિવિધ પ્રકારની રચનાઓ કરીને, તેણે મંદિરના પગથીઆની શ્રેણિ ખડી અને ગેરૂ વડે રંગી કરવા હાથક ભક્તિના કાર્યોને કલ્યાણ જેવાજ માનતી હોય તેમ તે હંમેશા યક્ષના આગળાને સ્વસ્તિક (સાથીયા) ની રેખા વડે શોભાવવા લાગી હંમેશા તેની સેવા કરવાનો નિયમ ધારણ કરીને, તે પોતેજ જળ લાવીને પોતેજ તેને સ્નાન કરાવવા લાગી. વળી પોતેજ લાવેલા ગિલ્લ, કણવીર, તુલસી અને કુખ્જક વિગેરે પુષ્પો વડે તે સવાર, બપોર, સાંજ એમ ત્રણે કાળ યક્ષની પુજા કરવા લાગી. એકાસણ અને ઉપવાસાદિ તપ કરવામા તત્પર, એવી તે સિદ્ધિ બાળે યક્ષને નિરતર સેવનારી વ્યતરી હોય, તેમ તેના મંદિરમાજ રહેવા લાગી.

આ પ્રમાણે અત્યંત આરાધના કરી, ત્યારે યક્ષે પ્રસન્ન થઈને તેણીને કહ્યું:-હે સિદ્ધિ ! હું તારા પર પ્રસન્ન થયો છું ! હે મહાભાગ્યે ! તારે જે જોઈએ તે આગ તેથી તેણે અખૂટ ભડારવાળા યક્ષને કહ્યું -તે મ્હારી સખીને જે આખું છે, તેથી બમણું મને આપ.

“એમ થશે ” એમ કહીને તે લોળક યક્ષ અતદ્યોન થયો. અનુક્રમે સિદ્ધિ તો બુદ્ધિ કરતા પણ વધારે સ્મૃદ્ધિવાળી થઈ એવું જોઈને બુદ્ધિએ યક્ષને ફરી આરાધ્યો; એટલે તે યક્ષ બુદ્ધિને પ્રતિદિન સિદ્ધિ કરતા બમણું ધન આપવા લાગ્યો. વળી તેની સ્પર્ધાને લીધે સિદ્ધિએ ફરી તેને આરાધ્યો;

તેથી થક પ્રસન્ન થયો અને માગવાનું કહ્યું આ વખતે
 હા સિદ્ધિને વિચાર કર્યો કે-થકને પ્રસન્ન કરીને એ હું
 દ્રવ્ય માગીશ, તો તેથી જમણું દ્રવ્ય તેવી રીતે પુદ્ધિ
 પણ માગ્યો તેથી હું એવું માણુ કે, એ પુદ્ધિ તેનું
 જમણું માલે તો તેને દુઃખદાયક થાય; અને તેમ થાય
 તોજ હું પુદ્ધિમાનુ કહેવાઈ એમ વિચારીને તેણે થકની
 પાસે માગ્યું કે- 'મારી એક જાંજ કાઢી કર' ત્યારે
 થકે 'એમ થાઓ એ પ્રમાણે કહ્યું એટલે તરતજ તે
 એક જાંજે કાઢી થઈ

પછી 'થકે સિદ્ધિને કાંઈક અધિક આપ્યું છે એમ
 ખારી તેનાથી જમણું માગવાની ઇચ્છાથી પુદ્ધિને ફરીથી
 થકની આરાધના કરી. થક તેના પર પ્રસન્ન થયો અને
 માગવાનું કહ્યું; એટલે પુદ્ધિને માગ્યું કે-તમે સિદ્ધિને જે
 આપ્યું હોય, તેનાથી મને જમણું આપો તે આજની
 'એમ થાઓ એ પ્રમાણે કહી થકે જલ્દરજ થયો તેથી
 પુદ્ધિ તરતજ અને જાંજે કાઢી થઈ 'દેવનું વચન અમૃત
 થતું નથી આ પ્રમાણે પુદ્ધિ પ્રથમ મળેલી સર્પિતથી
 સંતુષ્ટ નહિ થતાં દોષવશ થઈ, તો તેણે પિતાનો પિતાની
 મેલેજ નાથ કર્યો.

“માટે હે સ્વામી ! તમે પણ મનુષ્યની લક્ષ્મીને
 પામ્યા છતાં અધિક ઇચ્છો છો, તેથી તમને પણ વખતે
 અંધ સીના જેવું કદ થાય.”

તે સાંભળી જણક્યુંમારે કહ્યું-હે મૂર્ખા ! હું જાતિ

પ્રત અશ્વની જેમ ઉન્માર્ગે જનાર નથી, કે જેથી મને હાનિ થાય. તેની કથા સાંભળ—

૨૦ જાતિવત અશ્વની કથા.

વસંતપુર નામના નગરમાં પ્રતાપ વડે શત્રુને છતનાર અને અદ્ભુત લક્ષ્મીવડે શોભતો જિતશત્રુ નામે રાજા હતો. તે રાજાને યુદ્ધિ રૂપી ધનથી શોભતો જિનદાસ નામનો શ્રેષ્ઠિ વિશ્વાસનુ પાત્ર હતો. એકદા અશ્વોના પાળકુ વેપારીઓએ ત્યાં આવી રાજાને, જાણે રેવત અશ્વના પુત્રો હોય, તેવા શુભ લક્ષણો વાળા વછેરાઓ ખતાવ્યા, એટલે રાજાએ અશ્વના લક્ષણ જાણનારાઓને આદેશ કર્યો કે— આમાં કયા કયા અશ્વો કયા કયા લક્ષણોએ સંપૂર્ણ છે? તે કહો. ત્યારે તે અશ્વપરીક્ષકોએ એક અશ્વકિશોર (વછેરો) ને શાસ્ત્રોક્ત લક્ષણવાળો જોઈને રાજાને કહ્યું— “આ અશ્વ તેના સ્વામીની લક્ષ્મીમાં વૃદ્ધ કરે તેવો શુભ લક્ષણવાળો છે, કેમકે તેની ખરી ગોળ છે, જઘા અને ખરી વચ્ચેની સધિ ગુપ્ત છે, તેના ઠોંચણ, જઘા અને મુખ માસ રહિત છે, તેની ડોક સાકડી અને ઉચી છે, તેનો નિશ્વાસ કમળની જેવો સુગંધી છે, તેના રોમ સ્નિગ્ધ છે, તેનો સ્વર કોયલ જેવો છે, તેના નેત્રો મલિન-કાના પુષ્પો જેવા છે, તેના કાન નાના અને સ્થિર છે, તેની કેશવાળી લાંબી છે તેને પાંચ ઠેકાણે ભદ્રનુ ચિન્હ છે, તેનો વાસો ગુપ્ત છે, તે સ્કંધ વગેરે સાતસ્થાને પહોળો છે, છાતી વિગેરે જગ્યાઓએ તે દશ ધ્રુવ આવર્ત કરીને શોભિત છે, યુધ્ધાવર્ત વિગેરે દુષ્ટ આવર્તોથી રહિત.

છે અને તેના હાંત સિન્ધ છે, ” શબ્દ પોતે પણ
લક્ષણનો બધુ હતો, તેથી તે જાણવને તેઓજ બધી
પોતે કેશરના જળથી તેની સર્વાંગે પુલ્લ કરી. ત્યાં
શબ્દને પુષ્પપુલ્લ તથા વનપુલ્લ કરી તથા તેની
જીવાસ્થાની ક્રિયા કરાવી

પછી શબ્દને વિચાર્યું કે—આ અન્યનું રક્ષણ
કેણુ સમર્થ છે? કાણુકે પૃથ્વી પર જે જે સ્ત્રો
છે, તે તે ઘણાં વિખવાળાં હોય છે. પછી શબ્દને વિ
કરતાં બાક જાણ્યું કે—સર્વદા મારે વિધાસનું સ્થાન,
મારે વિરે પ્રીતિવાળો તથા આવકના મતવાળો છ-
નામનો આવક છે તે શુદ્ધિમાન, સ્વામી ભક્તિવાળો
પ્રમાદ રહિત છે. તો તેજ જા અન્ધરત્ન સોપવાના
પણાને હાથક છે. જેમ વિચારી શબ્દને છનક
બોલાવ્યો અને કહ્યું—મારા જાતમાની જેમ જા જા
ચોક્કસ તમારે પોતેજ રક્ષણ કરવું ‘જાપની જાજા પ્ર
છે જેમ કહી છનકાસ સેવકોથી પરિવરણ તે જ
પોતાને ઘેર લઈ ગયો. જ્યાં તેણે તે અન્ધક્રિયારને રહો
જગ્યા કામળ રેવી નાળીને જગ્યા કાંકા જેવી મુખ
જનાવી; અને તે જાણવને પોતેજ રક્ષવિનાનું અને સ્વા
લીલું ઘાસ ખવરાવવા લાગ્યો. રેવીવાળા અને કાંકરા
વિનાના પ્રદેશમાં પોતેજ હળામ પકડીને તેને ફેર-
વવી પોતે જગ્યાએ જગ્યાએ સ્નાન કરતો, ત્યારે તેને
મુખથી, ન્હાવા લાગકે ગરમ પાણીથી નવરાવતો, તે
નિશાળી ॥ કે નહિ? તેની પરીક્ષા કરવાને ગઈ,

નેત્રની પાપણ હુ મેશ ઉચલાવીને તે જોતો. વળી દરરોજ તે પોતેજ તે અશ્વ પર સ્વાર થઈ તેને સુખ ઉપજે તેમ પહેલી ધારાએ નચાવતો નચાવતો, પાણી પાવા માટે સરોવર પર લઈ જતો, અને ત્યાંથી બહારની સુદર ભૂમિ પર થોડો એક વખત તે અશ્વને ખેલાવ્યા પછી પોતાને ઘેર લાવતો. આ પ્રમાણે જીનદાસે તે અશ્વને એવી રીતે શીખવ્યો કે જેથી ઘર, સરોવર તથા તેની નજીકની બાહ્યભૂમિ એ ત્રણ સ્થળ સિવાય અન્ય કોઈ સ્થળે તે અશ્વ જાય નહિ.

આ અશ્વક્રિશોર જેમ જેમ વૃદ્ધિ પામતો ગયો, તેમ તેમ રાજાને ત્યાં સપત્તિ પણ વધતી ગઈ તેના પ્રભાવથી તે રાજા સર્વ રાજાઓને આજ્ઞા કરવામાં ઈદ્ર સમાન ઉત્કૃષ્ટ થયો તેની આ ચડતી, આજ્ઞામા રહેવાથી ઉદ્વેગ પામેલા કેટલાક રાજાઓથી સહન થઈ નહિ, તેથી તેમણે વિચાર કર્યો કે-જેના પ્રભાવથી આપણો પરાલભ થાય છે, તે અશ્વનું કોઈપણ પ્રકારે હરણ કરવું અથવા તો તેને મારી નાખવો. પરંતુ આ પ્રમાણે કરવાને તેઓ સઘળા અશક્ત હતા પછી તેઓમાના એક સામતનો મત્રી કે જે જીવિ સખંધી ગર્વના પર્વત સમાન હતો, તે બોલ્યો-હું કોઈપણ ઉપાયથી તે અશ્વનું હરણ કરીશ સામતે તેને તેમ કરવાનું કહ્યું એટલે તે જીવિ સાગર મત્રી માયા શ્રાવક થઈને વસતપુરમા જીનદાસને ઘેર આવ્યો, અને ધૂર્તપણાથી પોતાનું શ્રાવકપણું દેખાડતા તેણે જીનદાસને વદન કર્યું ત્યારે સાધર્મિકના વત્સલ એવા

અનહાસે ઉભા થઈ, તેને વહન કરીને કહ્યું—“હે મહા
શય” આપ ક્યાંથી આવો છો?”

તે કપટ આવકે કહ્યું—હું સસારથી વિરહત થયો છું,
જ્યાં સમયમાં મ્હારે શિષ્યા લેવી છે, હવે મ્હારે ગૃહસ્થા
સમમાં રહેવું નથી. ધર્મને બાધવ સમાન બહી, માથાનો
ત્યાગ કરી, વીર્ય પર્જન કરીને હું ઉત્તમ શુરની સમીપે
મોક્ષને પ્રગટ કરનાર જલ ગૃહજી કરીશ. આ સાંભળી
જિનહાસે તેને કહ્યું—“હે મહાત્મન! તમે જાહે બાબા,
સમાન આચરણવાળા આપણે બંને કુખે ધર્મજોષિ કરીશું.”
આ વાત તેણે માન્ય કરી, બેટલે ધર્મી પુરુષોમાં ઉત્તમ
બંને જ્ઞાનવીર બેવા અનહાસે પોતાના બહુની સમાન
પ્રેમથી તેને જ્ઞાન કરાવ્યું પછી વિશ્વવિદ્ય બતની રસોઈ
બનાવવાની, જ્યાં ત્વં હવે પૂર્વક તેને સોજન કરાવ્યું સોજન
કરી રહ્યા પછી મહાત્મા જિનહાસ, તે દુરાત્મા બેવા
કપટ આવક સાથે ધર્મકથા કરવા લાગ્યો.

બેવામાં જિનહાસનો કોઈ સજો આવીને કહેવા
લાગ્યો—“હે જહુ” જાણતી કાલે મ્હારે ઘેર શુભ અવસર
છે તે ઉપર આપ પધારજો. ત્યાં તમારે આપો દિવસ
બંને રાત્રી રહેવું પડ્યો; કારણકે આપ કસ્યાજી કરવામાં
કુશળ છે, તેથી આપના વિના કસ્યાજી કેમ થાય?” તેને
હા કહીને રજા આપ્યા પછી સરળ સુદિવાળો જિનહાસ
તે કપટ આવકને જાતિ મનોહર બાળીવડે કહેવા લાગ્યો—
“હે બાઈ! મ્હારે મ્હારાગે સિંહજીને ઘેર અવસર
જહુ પડ્યો; તેથી હું બાઈજી સાથે તમારે મ્હારાગે

‘પોતાના ઘરની પેઠે જાળવવું.’” તે માયા શ્રાવકે તે વાતની હસતાં હસતા હા કહી; એટલે તે દુર્ભંતિ ઉપર વિશ્વાસ રાખી જિનદાસ મિત્રને ઘેર ગયો.

તે દિવસે તે નગરમા એક મહોટો કૌમુદિ ઉત્સવ હતો. તેથી નગરની સ્ત્રીઓ ઉલ્લાસપૂર્વક ગીત નૃત્ય કરતી હતી. રાત્રિએ સઘળાં લોકો કૌમુદિના ઉત્સવમા મગ્ન હતા. તે વખતે લાગ જોઇને તે માયા શ્રાવક નિર્ભયપણે તે અશ્વને લઇને બીજે રસ્તે ચાલ્યો, પરંતુ કેળવાયેલો તે અશ્વ, પુષ્કળ વાર્યા છતાં પણ તેજ સરોવર પર ગયો, ત્યાંથી પાણી પી પાછો ફરતા તે બાહ્ય ભૂમિ પર કેટલોક વખત ફર્યો, અને અંતે તે પાછો જિનદાસને ઘેરજ આવીને ઉભો રહ્યો, પણ તે બીજે કોઇપણ ઠેકાણે ગયો નહિ, એટલુંજ નહિ પણ પેલો દુષ્ટ મત્રી તે અશ્વને બીજે કોઈ સ્થળે લઈ જઈ શક્યો નહિ તેવામા પ્રાતઃકાળનો સમય થયો, એટલે તે દુષ્ટાત્મા ત્યાંથી નાસી ગયો.

સૂર્યોદય થયો ત્યારે જિનદાસ પોતાને ઘેર પાછો ફર્યો. માર્ગમા આવતા, જિનદાસે લોકોના મોઢે સાલગ્રયું કે—“આજે તમારા અશ્વને આખી રાત્રી કૌમુદિ ઉત્સવમા ફેરવવામા આવ્યો છે” તે સાલળી ‘આ શું?’ એમ વિચારી લયભ્રાત થયેલો જિનદાસ શિષ્યપણે ઘેર આવ્યો, અને તે અશ્વને યાકેલો, દુર્ભાજ અને પરસેવાથી મલિન થયેલો જોયો તેણે વિચાર્યું કે—સાફ થયું કે આ અશ્વ ચોરાઈ શકાયો નહિ ખરેખર! ધર્મના ખડાને હું છેતરાયો! એમ વિચારી તત્કાળ તે હર્ષ અને શોકથી વ્યાપ્ત

થયો. જો કે બિનહાસ નિરતર જાવનું રક્ષણ તો કરતોજ હતો. પરંતુ હવેથી તો તે, તેની વધારે સલાજ દેવા લાગ્યો; કારણ કે તે જ માલે જયો નહિ તેથી વધારે પ્રિય થયો.

“માટે કે પ્રિયા ! તે જામ્વની પેઠે મને પણ કોઈ ઉપમાલે લઈ જવા શક્તિમાન નથી, તેથી હું પરલોકમાં મુજને આપનારા ઉત્તમ માર્ગનો ત્યાગ કરીશ નહિ.”

તે સાંભળી કનકેશી હાસ્યસહિત અને પ્રેમથી મનો હર વચને બોલી—હે સ્વામિન ! તમે પેલા જામ્વના મુખીના પુત્રની પેઠે જક ન થાઓ. તેની કથા આ પ્રમાણે—

૨૧ મુખીના પુત્રની કથા

કોઈ જોઈ જામ્વમાં મુખીનો જોક પુત્ર હતો. તેનો આપ મરી ગયો હતો, તેથી તેની મા જહુજ દુઃખી હતી. જોકવાર તેણે રહતાં રહતાં તેના પુત્રને કહ્યું:—હે પુત્ર ! હંમેશાં તું જરાજ માણસોની સોજતમાંજ રહ્યો રહે છે અને કંઈ પણ ઉદ્યમ કરતો નથી. ત્યારે ઉદ્યમી પિતા તો ઉદ્યમ વટેજ આલવિજા જણાવતો, અને આરસેલા કામનો હંમેશાં નિર્વાહ કરતો. પરંતુ તું તો હંજુ સુવાન છે, છતાં કંઈ પણ ઉદ્યમ કરતો નથી; તો પછી આરસેલા કામનો નિર્વાહ કરવાની વાત તો ક્યાં રહી? તારી સરખી ઉંમરના માણસો પણ પિતાના ઉદ્યમથીજ આલવિજા જણાવે છે, અને તું કામખંધા વગર પાદરના સાંકની જેમ રખાતા લાજતો પણ નથી! કહિશ જોવી હું મહેનત કદ જ, તેથી તું તારૂ પેટ ભરે છે; અને તારૂ જોક પેટ ભરાતું

એટલે જાણે ખજાનો લરાયો, એમ તું માને છે. માટે વિચાર કર અને કંઈક ધંધે વળગ.

આ સાલળી તે પુત્ર બોલ્યો—માતા ! હવે હું નિરંકુશ થઈ નહિ રખડું અને પૈસા કમાવાનો ઉદ્યમ કરીશ, એટલુંજ નહિ પણ પૈસા કમાવા માટે કરેલા ઉદ્યમનો હું મ્હારા પિતાની જેમ ખેદ પામ્યા વિના અહિંનિંશ નિર્વાહ કરીશ તે સાલળી તેની માતા સતોષ પામી અને પોતાના બોધ વચનની દીકરાને કંઈક અસર થઈ છે એમ તેને લાગ્યું.

હવે એકવાર તે સુખીનો પુત્ર ગામડીઆઓની સલામા બેઠો હતો. તેના દેખતા ગામના કોઈ એક કુલારનો ગધેડો પગનું બધન તોડાવીને નાઠો કુદકા મારતા તે ગધેડાની પાછળ કુલાર દોડ્યો, પણ તે તેને પકડી શક્યો નહિ. એટલે તે કુલાર બે હાથ ઉચા કરી બોલ્યો—હે ગામની સલામા બેઠેલા સર્વ છોકરાઓ ! તમારામા જે કોઈ બળવાન હો, તે આ મારા ગધેડાને પકડો આ સાલળી પેલો સુખી પુત્ર, તેની પાસેથી પૈસાનો લાભ થશે, એમ માની એકદમ તે ગધેડા પાછળ દોડ્યો અને શાખાના ફળની ચેઠે તેનું પુછડું પકડી લીધું લોકોએ તેને ઘણા વાર્યો, છતાં પણ તેણે ગધેડાના પુછડાને છોડ્યું નહિ; તેથી ગધેડે તેને પાટુઓ મારવા માડી, તેના પગની લાતોથી તે સુખી પુત્રના દાંત તુટી પડ્યા અને તે જમીન પર પછડાઈને પડ્યો. ગદ્દાપુચ્છ પકડી રાખવાના આગ્રહથી ઉલટો તે હુ ખી થયો. તેજ પ્રમાણે હે નાથ, આપ પણ ગદ્દાના

પુત્રની જેમ કહાણકને બોલતા નથી, તેથી નથી જણાતું કે આપ કેનું ફળ પામશે.

આ શાંભળી જણકમારે કાસ્ય પૂર્વક કહ્યું—તું પોતાના કાર્મમાં ઘેલા રહેલા સોહસકની જેવો નથી, કે જેથી મારે પસ્તાવું પડે. તેની કથા આ પ્રમાણે—

૨૨ સોહસકની કથા. ૧૨

કેઈ એક મેટવાળને એક ઉત્તમ ઘોડી હતી. તેનું પુત્રીની જેમ તે પોતેજ લાલન પાલન કરતો હતો. ત્યાર પછી તે એક સોહસક નામના અશ્વવિદ્યાને બાલુનાર પુરૂષને નોકર રાખી, તેની પાસે ઘી, તેલ ઘોખા વગેરે તે ઘોડીને ખવડાવી તેની સારવાર કરાવવા લાગ્યો. પણ તે સોહસકને જે જે સ્વાદિષ્ટ લોખન ઘોડીને માટે મળતું, તેમાંથી તે ઘોડીને થોડું થોડું આપતો. અને બાકીનું તે પોતેજ ખાઈ જતો. આ પ્રમાણે કપડ કપાંથી તે સોહસકે ઘોડીનાં છવ સાથે આભિયોગિક (સેવક) કર્મ ઉપાજન કર્યું. સમય જતાં તે સોહસક મૃત્યુ પામ્યો, અને અરુદમમાં રહ્યો. ન બાલુનાર મૂંઢ પછી ભટકે, તેમ ઘણા કાળ સુધી તે તિર્વિજ્ય પ્રતિમાં ભટક્યો.

ત્યાર પછી સિતિ પ્રતિષ્ઠિત નામના નમરમાં સોમદત્ત બ્રાહ્મણની સોમશ્રી નામની સ્ત્રીની કુશિમાં તે સોહસકનો છવ પુત્ર પછે ઉત્પન્ન થયો. ઘોડી પણ મરણ પામી જવશ્મય કરી તેજ નગરમાં કામપતાકા નામની ગણિકાની પુત્રી વરીકે ઉત્પન્ન થઈ તે બ્રાહ્મણપુત્ર માતા પિતાથી પોષણ પામી અનુક્રમે કલ્પલિણાનો આહાર કરી

યુવાવસ્થા પામ્યો. આ તરફ ગણિકા પુત્રી અનુક્રમે યુવા-
વસ્થા પામી અને અત્યંત રૂપવાન્ દેખાવા લાગી તેણીના
યૌવન અને રૂપથી અનંત, ગામના મહર્ષિ'ક યુવાનો પર-
સ્પરની સ્પર્ધાથી, માલતી પુષ્પમા શ્રમરની જેમ તે વેશ્યા
પુત્રીમા અત્યંત આસક્ત થયા. પેલો ગ્રાહણપુત્ર નિર્ધન
છતાં તેણીને વિષે અત્યંત આસક્ત થયો; તેથી કુતરાની
જેમ તેના દારનું સેવન કરવા લાગ્યો. 'ખરેખર! કામદેવ
સર્વનો નાશ કરનાર છે' મોટી સ્મૃદ્ધિવાળા રાજપુત્ર,
મત્રીપુત્ર અને શ્રેષ્ઠિપુત્રોની સાથે ક્રીડા કરતી તે વેશ્યા
તેનો તિરસ્કાર કરતી હતી, તોપણ તે ગ્રાહણ પુત્ર તેણીને
માત્ર જોવાથીજ છવતો હતો. તે વેશ્યા તો દ્રષ્ટિથી પણ
તેની સામે જોતી નહિ કારણકે વેશ્યાઓનો એજ સ્વભાવ
છે કે, ધનિકો ઉપર તે પ્રીતિ રાખે, અને નિર્ધનને હડધૂત
કરીને કાઢે. કામદેવના બાણથી વિધાયેલો તે ગ્રાહણપુત્ર
તેણીના સમીપપણાનો ત્યાગ કરવા સમર્થ ન હતો, તેથી
તે તેણીનો આકર થઈને રહ્યો. તે તેણીના જેતીકર્મને,
સારથીપણાને, પાણી ભરવાના અને દળવાના કામને તથા
બીજા અનેક કાર્યોને કરવા લાગ્યો. તેને મન કાંઈ પણ ન
કરવા લાયક કામ ન હતું તેને ઘરમાથી બહાર કાઢી
મૂક, તો પણ તે ઘરની બહાર નીકળતો નહોતો, એટલુંજ
નહિ પણ તે તૃપા, કુધા, તિરસ્કાર તથા માર પણ
સહન કરતો હતો.

માટે હે સ્ત્રીઓ! તે ગ્રાહણ પુત્રની જેમ હું ઘોડી
સમાન તમારે વિષે સેવકપણાને પ્રાપ્ત કરાવનાર એવું આભિ-

ચોક્કિ કમં ઉપાજન નહિ કહે; કે જેથી મ્હારે તિસ્તાર
અર્થ સકલ કરવા પડે, તેથી હવે તમારી કલ્પિત
મુક્તિઓ જવા ધી

આ સંજોગી કમળવતીએ કહ્યું:-કમળ સરખા મુખવાળા
હે નાથ ! માસાહસ નામના પક્ષીની જેમ તમે સાહસિક
ન થાઓ તેની કયા આ પ્રમાણે—

૨૭ મા-સાહસ પક્ષીની કથા

કોઈ એક પુરુષ, દુર્લ્લેખથી દુઃખી થઈ પોતાના
સળધીઓનો ત્યાગ કરી મોટા સરખી સાથે દેશાંતર
જવાને નીકળ્યો. અનુક્રમે તે સરખી એક મહાન અટવિમાં
પ્રવેશ કર્યો ત્યાં તુલ્ય કાદ વિભેરે લાવવા માટે તે પુરુષ
એકદોકરૂ કરવા નીકળ્યો, તે વખતે તેણે વનની બાડીમાં
સૂતેલા વાલના મુખમાંથી રૂતિ વળગેલા માંસના કકડને
લઈને, એક પક્ષી વૃક્ષ ઉપર બેઠો જતાં જોયું, વળી તે
માંસ જાનાર પક્ષી મા સાહસ' સાહસ ન કરવું, જેમ
વારવાર બોલતું હતું તે એક અત્યર્થ પામેલા તે પુરુષે
તેને કહ્યું:-હે પક્ષી ! મા સાહસ જેમ તું બોલે છે અને
વાલના મુખમાંથી માંસ લઈને તું જાણ છે માટે તું મૂળ
જણાવ છે; કારણકે જેવું તું બોલે છે તેવું તું જાણ
રહ્યું કરતું નથી.

આ કથાંત પ્રમાણે હે નાથ ! આજ સાક્ષાત્
સ સારના મુખનો ત્યાગ કરીને, બીજા અદ્વરશ મુખની અગાળે
તપ કરવાને ઈચ્છો છો તેથી આજ જો મા-સાહસ પક્ષીની
ઉપમાને લાગક છો.

તે સાલણી જંબુકુમારે સ્મિત કરી કહ્યું—હુ તમારી વાણીમાં મોહ પામું એવો નથી, તેમજ સ્વાર્થથી પણ ભ્રષ્ટ થાઉં એમ નથી, કારણકે ત્રણ મિત્રોની કથા હું જાણું છું તે આ પ્રમાણે—

૨૪ ત્રણ મિત્રોની કથા.

ક્ષિતિ પ્રતિષ્ઠિત નામના નગરમાં જિતશત્રુ નામે રાજા હતો. તેનો પુરોહિત સોમદત્ત સર્વ કાર્યમાં અધિકારી હતો. તેને સહમિત્ર નામનો એક મિત્ર હતો. તે ખાન પાન આદિ સર્વ કાર્યમાં તેની સાથેજ રહેતો, તેથી તે બંને વચ્ચે ઘણીજ પ્રીતિ હતી. વળી તે પુરોહિતને ધર્વમિત્ર નામનો બીજો એક મિત્ર હતો. તેનું તે ઉત્સવના દિવસોમાંજ ફક્ત સન્માન કરતો; તેને પ્રણામમિત્ર નામનો ત્રીજો એક મિત્ર હતો. તેને તો તે જ્યારે માર્ગમાં મળે, ત્યારે માત્ર પ્રણામ કરીનેજ મન વાળતો.

એકદા તે પુરોહિતે રાજાનો કાંઈક અપરાધ કર્યો, તેથી રાજાએ ક્રોધાયમાન થઈને તેને શિક્ષા કરવા માટે પકડી મગાવવાનું ઈચ્છ્યું. આ વાત પુરોહિતના જાણવામાં આવી, એટલે તે રાત્રિએ પોતાના મિત્ર સહમિત્રને ત્યાં ગયો અને કહ્યું—“હે મિત્ર ! આજે રાજા મહારા પર ક્રોધાયમાન થયો છે તેથી ત્યારે ઘેર ગુપ્ત રહીને મારા અશુભ દિવસો હું ગુજારવા ઇચ્છું છું તો હે મિત્ર ! મહને એટલો વખત આશ્રય આપ, અને આપણી મિત્રાઈને કૃતાર્થ કર.”

આ સાલણી સહમિત્ર બોલ્યો—ભાઈ, અત્યારે હવે આપણી મૈત્રી નથી જ્યાં સુધી તું રાજાનો ગુન્હેગાર ન

હતો, ત્યાં સુધી તો આપણી મિત્રાઈ વાસ્તવિક હતી. પરંતુ હવે જો હું તને મ્હારે ત્યાં રાજુ તો ઉઠાડો. હું પણ રાજાનો છું હેમણે જનું અને મ્હારા પર આક્રમણ આવે, માટે જાણતા પિટાને પોતાના શરમાં કોણ દાખલ કરે! ત્હારા જોઈ માટે સમને હું મ્હારા જાણ કુટુંબને આક્રમણ ઉઠાડું, જો તરૂન અશક્ત છે માટે તું અધિકારી બની જતો રહે. બા ત્હારે કલ્યાણ થાઓ.

આ પ્રમાણે સહમિત્રથી અપમાન પામીને સોમકંઠ તરતજ પોતાના બીજા મિત્ર પર્વમિત્રને ઘેર આજ્ઞો, અને રાજાની પોતાના પર અચેલી અપ્રસન્નતાની વાત કહી તેનો આશ્રય માગ્યો ત્યારે તે પર્વમિત્ર બોલ્યો—હે ભાઈ! તું ખરેખર ઉપકારી પુરુષ છે કારણકે અનેક પરોમાં તે મને સાચા આપી માથે પ્રેમ લીધી લીધો છે તેથી જો હું આવા કુળના સમયે ત્હને મદદ ન કરું, તો હું કૃતબીજ કહેવાઈ; વળી ત્હારા પ્રેમને લીધે મને જો તેટલું કદ પડે, તો પણ હું તે સમગ્ર સંકેત કરું; પરંતુ સીલગીરજ કે રાજાના કોપથી મ્હારા કુટુંબ પર આવી પડતી આક્રમણોથી લેવા હું તૈયાર નથી હું મિત્ર! માફ કુટુંબ મને વહાલું છે અને તું પણ મને તેટલોજ વહાલો છે, જો ત્હને મ્હારે તો જોઈ તરફ વાજ અને બીજા તરફ નહીં જોયો જાત થયો છે વળી કાલમાં મ્હારે ઘણા બાવડો છે, તો તેમના પર તું ક્યાં કર અને બીજા કોણે જ તારે કલ્યાણ થાઓ. આ પ્રમાણે મીઠાં વચનથી તેનો સત્કાર કરીને પણ પર્વમિત્રે તે પુરોક્તિને પોતાના શરની બદલાર કાઢ્યો અને

એક સુધી વળાવી આવ્યો. ખરેખર! ‘ભાગ્ય વિપરિત હોય ત્યારે પુત્ર પણ વિપરિત થાય છે.’

પર્વમિત્રને ત્યાંથી નીકળી તે આગળ ચાલ્યો. રસ્તામાં તેણે વિચાર કર્યો કે—“મેં જે મિત્રો ઉપર ઉપકાર કર્યો હતો, તેનું તો આ પરિણામ આવ્યું. અરે! હવે હું કેની ખાસે જાઉં?” એમ વિચારતાં તેને તેનો ત્રીજો મિત્ર યાદ આવ્યો. ત્રીજા મિત્રનું સ્મરણ થતા તેને વિચાર થયો કે, શું મહારો તે મિત્ર આવે વખતે મહેન મદદ કરશે? તેની સાથે તો મારે માત્ર છેદેથી પ્રણામ કરવા જેટલોજ સંબંધ છે. પણ કાંઈ નહિ જોઈ તો ખરો કેમકે બહુરતના વસુધરા એ ન્યાય સુજળ કદાચ કોઈ ઉપકારી મળી આવે એમ વિચારી તે પુરોહિત પ્રણામમિત્રને ઘેર ગયો. તેને આવતો જોઈને પ્રણામમિત્ર તરતજ બે હાથ જોડી ઉભો થયો અને બોલ્યો—હૈ મિત્ર! તમે ભલે આવ્યા. તમારી આવી અવસ્થા શાથી થઈ! જે હોય તે વિના સંકોચે કહો; હું મારાથી બનતી તમને સહાય આપીશ

આ સાંભળી પુરોહિતે રાજાનું વૃત્તાંત જણાવીને કહ્યું—
હૈ મિત્ર! હું રાજાની સીમનો ત્યાગ કરવા ઈચ્છુ છું. તો તેમા મને સહાય કર. આથી તેણે કહ્યું—હૈ મિત્ર! હું તમારો દેવાદાર છું, તેથી આ વખતે તમને સહાય કરીને હું તેમાથી મુક્ત થાઉં જરા પણ તમે ભય રાખશો નહિ. હું તમારું રક્ષણ કરવા સાથે આવું છું. જ્યાં સુધી મહારા બોળીયામા પ્રાણ છે, ત્યાં સુધી તમારો એક વાળ પણ વાકે કરવા કોઈ સમર્થ નથી. એમ કહીને તે પ્રણામમિત્રે

પાતાના બે ખજા ઉપર બાણના બે લાથાં ઘાબ્યાં અને
ધનુષ્યને દોરી ચપ્પવી હાથમાં લીધું પછી નિર્ભયપણે
તેણે પુરોહિતને આગળ કયો અનુક્રમે અને મિત્રો પ્રચિત
સ્થાને બસા, અને ત્યાં અનુક્રમપૂર્વક પુરોહિત મુખના કિવસો
નિર્ગમન કરવા લાગ્યો.

આ કથાનો સાવાઈ જો છે કે—સોમહતના જેવો આ
સસારી છવ છે અને સહમિત્ર સમાન આ શરીર છે આ
શરીરનો છવે નિરતર સત્કાર કયો છે, તે પણ અમારે કર્મ
ચલ મરણ રૂપી આપત્તિ આપવા તથા સમા છે, ત્યારે આ
શરીર છવની સાથે જોઈ કમળું પણ આગળ જતું નથી.
સર્વ સર્ગ વહાઈ છે તે પર્વમિત્રના જેવા છે, તેણે સર્વ
સ્મથાન સુખી જીવે પાછા વળે છે મુખનું કારણ જે ખર્મ,
તે પ્રણામમિત્ર જેવો છે અને તે પરલોકમાં પણ છવની
સાથેજ જાય છે.

તેથી કે એક મનવાણી સીજો ! હું આ લોક સળધી
મુખના સ્વાકર્ષમાં યુદ્ધ થઈને પરલોકનું મુખ કરનાર ખર્મની
જરા પણ ઉપેક્ષા નહિ કરું.

ત્યાર પછી જગમીએ કહ્યું—હે નામ ! તમે મુખને
નચાવનારી બુદ્ધિના નિધાન છે તેથી જોટી જોટી કથાઓ
કહોને નાગમીની આકૃષ્ટ જમને શોક ! પ્રમાદ છે,
તેની કથા આ પ્રમાણે—

૨૫ નાગમીની કથા.

૨મણિમ નામના નગરમાં કથામિત્ર નામે રાજ્ય
હતો. તે રાજ્ય રાજ્ય વારા પ્રમાણે નાગરિકો થાસે નથી

નવી કથા કહેવડાવતો. ત્યાં દારિદ્રને લીધે હું ખી એવો એક વિપ્ર રહેતો હતો. તે આખો દિવસ ભમી ભમીને દાણાની લિક્ષા માગી આજીવિકા ચલાવતો. એકવાર તે મુખ શિરો-મણી વિપ્રનો કથા કહેવાનો વારો આવ્યો, એટલે તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે-મહારૂં પોતાનું નામ કહેવું હોય તો પણ આ મારી જીભ ઉપડતી નથી, તો પછી કથા કહેવાની તો વાતજ શી કરવી ! વળી જો હું એમ કહું કે મને કથા કહેતા આવડતી નથી, તો તો જરૂર રાજા મને બદીખાનામાં પુરી દે, તેમા પણ શકા જેવું નથી. ત્યારે મહારે હવે શું કરવું ? એમ વિચારતા તે બ્રાહ્મણના મુખ પર ભયથી ચિત્તાની છાયા છવાઈ ગઈ.

આ બ્રાહ્મણને એક કુમારી પુત્રી હતી તેણે પોતાના પિતાને ગ્દાનિ પામેલા જોઈને પૂછ્યું —પિતાજી ! આપ શાની ચિંતા કરો છો ? ત્યારે તેણે ચિંતાનું કારણ કહ્યું. તે સાલળી પુત્રી બોલી —પિતાજી ! ચિંતા ન કરો. તમારા બદલે હું કથા કહેવા જઈશ. એમ કહી તે વિપ્ર-કન્યા સ્નાન કરી, શ્વેત વસ્ત્ર પહેરી રાજા પાસે ગઈ અને ‘જય પામો’ એવું આશીર્વાચન કહીને બોલી —હું રાજનું ! કથા સાલળો વિપ્રકન્યાની આવી નીડરતા જોઈ રાજા પણ વિસ્મય પામ્યો અને ગીતને સાલળવા જેમ મૃગ ઉત્સુક થાય તેમ તે તેની કથા સાલળવા ઉત્સુક થયો. તેણીએ કથા કહેવી શરૂ કરી—

હું રાજનું ! આજ નગરમા નાગશર્મા નામનો એક અગ્નિહોત્રી બ્રાહ્મણ છે. તે માત્ર કણલિક્ષા ઉપરજ પોતાનું

ગુજરાન બધાંને છે તેને સોમઝી નામની પત્ની છે, અને હું તેમની પુત્રી છું મ્હારું નામ નામઝી છે હું ચોવનાવસ્થા પામેલી છું માશ માતા પિતાએ મને મ્હું નામના પ્રાણપુત્ર વેરે આપેલી છે સ્ત્રીજીને હંમેશાં સપત્તિને અનુસારેજ વર મળે છે

જેકલા વિવાહ સળધી કોઈ કાર્ય પ્રસવે માશ માતાપિતા મને જોઈને ઘેર મૂકીને બીજે ગામ ગયાં જે દિવસે તેઓ ગયાં, તેજ દિવસે તે મ્હું વિગ્ર મ્હારે ઘેર આબ્યો. માશ માતાપિતા ઘેર ન હતા, તો પણ મેં તેને અમારી સપત્તિ પ્રમાણે સ્નાન લોબ્બાઈત્યાદિ કરાવ્યું પછી અમારે શાંજ પડી ત્યારે અમારા ઘરનું સર્વસ્વ જે જે જોઈજ ખાટલો પાવરવાનો હતો, તે મેં તેને સુધા માટે આપ્યો પછી મેં વિચાર કર્યો કે—“ખાટલો તો મેં આપ્યો આપ્યો અને ઘરમાં ભોવરક સર્પ દેખાં કરે છે, તો હું ઘરમાં જમીન પર શી રીતે સૂઈ શકું ? જમીન પર સૂઈ રહેતાં મને સર્પની બીક લાગે છે, માટે આપેલા ખાટલા પર હું પણ સૂઈ જઈ જાઉં અંધકાર-વાળી રાત્રિમાં મને કોઈ દેખશે નહિ.” જેમ વિચારીને નિર્વિકાર જિત્તે હું તો તેમાં જ સુવી; પરંતુ મ્હારા અજના સ્પર્શથી તે અત્યંત કામાતુર થયો તેણે લબ્બાને લીધે ફોલ પામી વિવશત્વ રૂંધન કર્યું તેથી વસ્ત્ર તેને સળ ઉત્પન્ન થતું અને તે સળની પીડામાંજ તેના પ્રાણ મથા.

તેને મ્હું પામેલો જોઈ જાણ પામીને હું વિચારવા-

લાગી કે—મારા પાપિણીના દોષથીજ આ દ્વીજના પ્રાણ ગયા છે અત્યારે આ વાત હું કોને કહું ? આનો શો ઉપાય કર ? વળી હું એકલી શું કર ? અને શી રીતે આને ઘરમાથી બહાર કાઢું ? એમ વિચારી છેવટ ઉપાયનો નિશ્ચય કરી મેં કોળાની જેમ તેના શરીરના કકડે કકડા કર્યા, અને ત્યાજ ખાડો ખોદીને નિધાનની જેમ મેં તેને દાટી દીધો. પછી તે ખાડો પૂરી દઈને ઉપર બધું સાફ કરી દીધું, અને તેની કોઈને ખબર ન પડે; એટલા માટે મેં તે જગ્યા ગારવડે લીપી નાખી પછી તે સ્થાનને પુષ્પ, ગંધ અને ધૂપ વડે સુવાસિત કર્યું, ત્યાર પછી આજે મારા માતાપિતા ગ્રામાતરથી ઘેર આવ્યા છે

આ વાત સાંભળીને રાજાએ તેને પૂછ્યું—હે કુમારી ! તે જે આ વાત કહી તે શું સત્ય છે ? ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો—હે રાજન ! તમે હમેશા જે જે કથાઓ સાંભળો છો, તે બધી શું સત્ય છે ? અને જો તે સત્ય હોય, તો મ્હારી આ કથા પણ સત્ય સમજવી

આ પ્રમાણે તે નાગશ્રીએ જેમ ખોટી કથા કહીને રાજાને વિસ્મય પમાડ્યો, તેમ હે નાથ ! તમે પણ કલ્પિત કથાઓ કહીને અમને શા માટે વિસ્મય પમાડી છેતરો છો ?

આ ઉપરથી જ બુકુમારે કહ્યું.—હે પ્રિયાઓ ! હું લલિતાગ કુમારની જેમ વિષયમા લુબ્ધ નથી, કે જેથી તમારી વાતો સાંભળી તમારામા લુબ્ધ થાઉં તેની કથા આ પ્રમાણે—

૨૧ લક્ષ્મીતાંત્ર કુમારની કથા.

વસતપુર નામના નગરમાં શતાયુધ નામનો રાજા
 રાજ્ય કરતો હતો. તે આસામાં ઈશ્રિ જેવો, વિભૂતિના
 સ્થાન રૂપ અને રૂપ વડે સાક્ષાત્ કામદેવ જેવો હતો.
 તેને સુરમુદરી સમાન સુહર આકૃતિવાળી લલિતા નામની
 રાણી હતી. તે સકળ કળાઓનું અધીતિય વિશ્વમ સ્થાન
 હતી. એકદા તે પાતાની દષ્ટિને આનંદ આપવા માટે
 મહેલના બહારમાં ભટ્ટી ભટ્ટી, માર્ગમાં જતા આવતા
 લોકો વરદ નિકાળી રહી હતી તેવામાં તેણે માર્ગમાં
 જતા એક યુવાન પુરુષને જોયો. તે પુરુષ કેટલો જામન
 અને મનોહર અગ્નિસ (કેસરમુદ્ર, ઘોટલો) વડે જાણે
 એ મસ્તકવાળો. હોમ તેવો કેળાવો હતો. તેના કાલે,
 મુઠ્ઠા કસ્તુરીવાળાં હતાં, તેથી તે મહવાળા કાંથી જેવો
 કેળાવો હતો. તેના શક્ય વૃષભના જેવા હતા, તેની
 છાતીને ભાજ પહેાળી હતો, તેના કાલ પગ કમળ જેવા
 કામળ હતા, તેણે કંઠમાં કાલમાં વચા પગમાં મુપર્ણના
 અલકાથી પહેાળ્યાં હતાં, તેણે કપુરમિત્ર વાંજુલ આવેઈ
 હોવાથી, તેનું મુખ મુગધમધ્ય મધ્ય રજુ હતું કામદેવની
 જ્ય પતાંગ જેવું તેનું કથાળ તિલક વડે ચોભતું હતું
 તેણે મુગધી પદ્માશીવાળાં વચો પહેાળ્યાં હતાં, તેથી આજો
 રસ્તો મુગધથી મહેાઈ રહી હતો. તેની તેજસ્વિતા પરત્વે
 વધુ શું કહીએ? દુઃખમાં તેના શરીરની કતિજ જોવી
 હતી કે જાણે તે સાક્ષાત્ શ્રી કેવીનો બીજો પુત્ર (કામદેવ)
 જ ન હોય ?

તેવુ આવુ રૂપ જોઈને, ઉન્મત્ત લોચનવાળી તે સુલો-
ચના તેનામા સુગ્ધ બની ગઈ, અને વિચારવા લાગી.—જો
આ પુરૂષને પરસ્પરની બાહુલતાના બંધનથી આલિંગન
કરાય, તો જ મ્હારો સ્ત્રીજન્મ સફળ થયો કહેવાય !
અરે ! જો આ વખતે મ્હારે પાખો હોત, તો શીઘ્રપણે હું
ઉડીને તેની પાસે પહોચી જાત, અને તેની સેવા કરત.
પરંતુ અફસોસ ! કે અત્યારે મ્હારી પાસે તેવુ સાધન
નથી. ખરેજ ! આ પુરૂષ કેટલો બધો મનોહર દેખાય
છે ! એ પ્રમાણે લલિતા પોતાના મનમા તે પુરૂષને મળ-
વાના મનોરથ સેવતી હૃદયમાં ચિંતા કરવા લાગી. આ
વખતે તેની પાસે રહેલી તેની ચતુર દાસીએ વિચાર કયો
કે—ખરેખર ! મ્હારી બાઈની દ્રષ્ટિ આ યુવાન પુરૂષ ઉપર
અત્યંત મોહ પામી છે એમ વિચારી તે બોલી—હું
સ્વામિની ! આપનુ મન આ યુવાન પુરૂષમા આસક્ત થયુ
છે, તેમા કાઈ આશ્ચર્ય નથી, કારણ કે ચંદ્ર કોના લોચનને
આનંદ નથી આપતો ? તે સાલળી લલિતા રાણીએ કહ્યું:-
હું બુદ્ધિશાળી ! તું ચતુર છે, તેથી મ્હારા મનનો લાવ
જાણી ગઈ છું માટે સાલળ:-જો હું આ મનોહર દેખાતા
પુરૂષ સાથે કીડા કરીશ, તો જ હું જીવી શકીશ. માટે
આ પુરૂષ કોણ છે ! તેની તું બળર કાઢી આવ, ને પછી
એવી રીતે કર કે, મ્હારી સાથે તેનો સગમ કરાવીને
મ્હારા શરીરને શાંતિ મળે

પછી ઘૈર્યરૂપ નાટકની એક મહાન નટી સમાન તે
દાસી સત્વર તેની શોધ લઈ આવી અને રાણીને કહેવા

૨૬ લક્ષ્મીતાંત્ર કુમારની કથા.

વસતપુર નામના નગરમાં શતાશુધ નામનો રાજા
 રાજ્ય કરતો હતો. તે આશામાં છદ્ધિ જેવો વિદ્યુતિના
 સ્થાન રૂપ અને રૂપ વડે આશ્વાત્ કાચદેવ જેવો હતો.
 તેને સુરમુંદરી સમાન સુહર આદૃતિવાળી લક્ષ્મીતા નામની
 રાણી હતી. તે સઠળ કળાઓનું અદ્વીતિય વિશ્રામ સ્થાન
 હતી. એકદમ તે પોતાની દૃષ્ટિને આનંદ આપવા માટે
 મહેલના વડ્ડામાં બેઠી બેઠી, માર્ગમાં જતા આવતા
 લોકો તરફ નિકાળી રહી હતી તેવામાં તેણે માર્ગમાં
 જતા એક કુવાન પુરુષને જોયો. તે પુરુષ દેહીખમાન
 અને મનોહર ધર્મિય (કેશચમૂક, ઘોટલો) વડે, બલે
 બે મસ્તકવાળો હોય તેવો દેખાતો હતો. તેના કાઠી,
 મૂંછ કસ્તુરીવાળાં હતાં, તેથી તે મહાવાળા કાઠી જેવો
 દેખાતો હતો. તેના સ્કંધ વૃષભના જેવા હતા, તેની
 છાતીને ભાગ પહેલો હતો, તેના કાચ પગ કમળ જેવા
 કમળ હતા, તેણે કંઠમાં કાચમાં તથા પગમાં કુવર્ણના
 અલકાણ પહેર્યાં હતાં, તેણે કપુરમિશ્ર તાંબુલ આદેર્શ
 હોવાથી, તેનું મુખ સુખમમમ થઈ રહ્યું હતું. કામદેવની
 જ્ય પતાકા જેવું તેનું કપાળ તિલક વડે ચોળતું હતું
 તેણે સુખથી પદાર્થોના વસ્ત્રો પહેર્યાં હતાં, તેથી આજો
 રસ્તો સુખમથી જોઈ રહ્યો હતો. તેની તેજસ્વિતા પરત્વે
 વધુ શું કહીયે? દુઃખમાં તેના શરીરની કતિજ બેવી
 હતી કે બલે તે આશ્વાત્ શી દેવીનો બીજો પુત્ર (કામદેવ)
 જ ન હોય?

તેનું આવું રૂપ જોઈને, ઉન્મત્ત લોચનવાળી તે સુલો-
ચના તેનામા મુગ્ધ બની ગઈ, અને વિચારવા લાગી:—જો
આ પુરૂષને પરસ્પરની ખાહુલતાના બંધનથી આલિંગન
કરાય, તો જ મ્હારો સ્ત્રીજન્મ સફળ થયેા કહેવાય !
અરે ! જો આ વખતે મ્હારે પાખો હોત, તો શીઘ્રપણે હું
ઉડીને તેની પાસે પહોચી જાત, અને તેની સેવા કરત.
પરંતુ અફસોસ ! કે અત્યારે મ્હારી પાસે તેવું સાધન
નથી. ખરેજ ! આ પુરૂષ કેટલો બધો મનોહર દેખાય
છે ! એ પ્રમાણે લલિતા પોતાના મનમા તે પુરૂષને મળ-
વાના મનોરથ સેવતી હૃદયમા ચિંતા કરવા લાગી. આ
વખતે તેની પાસે રહેલી તેની ચતુર દાસીએ વિચાર કર્યો
કે—ખરેખર ! મ્હારી ખાઈની દ્રષ્ટિ આ યુવાન પુરૂષ ઉપર
અત્યંત મોહ પામી છે. એમ વિચારી તે બોલી—હે
સ્વામિની ! આપનું મન આ યુવાન પુરૂષમા આસક્ત થયું
છે, તેમા કાઈ આશ્ચર્ય નથી, કારણ કે ચંદ્ર કેના લોચનને
આનંદ નથી આપતો ? તે સાલળી લલિતા રાણીએ કહ્યું:—
હે બુદ્ધિશાળી ! તું ચતુર છે, તેથી મ્હારા મનનો ભાવ
જાણી ગઈ છું માટે સાલળ:—જો હું આ મનોહર દેખાતા
પુરૂષ સાથે ક્રીડા કરીશ, તો જ હું જીવી શકીશ. માટે
આ પુરૂષ કોણ છે ! તેની તું બખર કાઢી આવ, ને પછી
એવી રીતે કર કે, મ્હારી સાથે તેનો સગમ કરાવીને
મ્હારા શરીરને શાંતિ મળે

પછી ધૈર્યરૂપ નાટકની એક મહાન નટી સમાન તે
દાસી સત્વર તેની શોધ લઈ આવી અને રાણીને કહેવા.

હાથી:-હે બાઈ ! તે પુરુષ આ નગરમાં જ રહે છે, તેનું નામ લલિતાંજ છે, સમુદ્રપ્રિય નામના સાર્થવાહનો તે પુત્ર છે તે સોભાજી વડે કામદેવ જેવો, બહેતિર કળાનો બાજુ, કુદિન અને સુવાન છે હે સ્વામિની ! તમારૂં મન તેના પર ઘોટતુ તે મોખ્ય જ છે. આટે મને આજ્ઞા આપો તો હું તમારા બનેનો મેળાપ કરાવી આપુ.

“ જી, જોમ જ કર ” જોમ કહીને રાણીએ પ્રેમરૂપી જાફરાને પ્રકુલિત કરવામાં મેલના જળ સમાન જોવા શ્લોકવાળો. જોકે લેખ તેણીના હાથમાં આપ્યો. પછી ફરીનું કામ કરવામાં કુચળતાવાળી તે હાસી લલિતાંજ પાસે ગઈ, અને તેને લલિતાંજને સંદેશો કહ્યા. પછી મનોહર વચન વડે લલિતાંજને તેણીની સાથે કીધા કરવાની ઇચ્છામાં પ્રવર્તાવી, તે ચતુર હાસીએ તેનું મન પ્રસન્ન કરવા આટે તેને લલિતાંજે મોકલાવેલો. પેલો લેખ આપ્યો લેખને હાથમાં લેતાં જ તેનાં શિર્ષમાં જળા સ્વપ્ના પ્રેમ પ્રકાશિત કરનારો તે લેખ લલિતાંજ વાંચવા લાગ્યો. તે શ્લોકનો અર્થ આ પ્રમાણે હતો.

“ હે સુહર ! બધારથી મેં આપને જોયા છે, ત્યારથી મીન જોવી હું સર્વ આપમથ જ રેણુ હું તેમો કૃપા કરીને મ્હારી સાથે સમાગમ કરે. ” આ પ્રમાણેનો લેખ વાંચીને તે બોલ્યો— ‘ હે ચતુર હાસી ! ક્યાં તે જાત પુરમાં રહેનારી રાણી અને ક્યાં હું વણિક પુત્ર ! રાજ્યની રાણીની સાથે હું ચિંકાર કરવાની ઇચ્છા કરૂં તે વાત મનમાં ખારી ચકાજ તેવી નથી, તેમ હું ધારતો જ્ય

નથી, તેથી હું તે વાતની હા કહી શકતો નથી. પૃથ્વી ઉપર રહેલો માણસ, જે ચંદ્રની કળાનો સ્પર્શ કરી શકે, તો જ રાજાની રાણી અન્ય પુરૂષના સંલોગનો વિષય થઈ શકે.” તે સાલળી દાસીએ કહ્યું.—“જેને કોઈની સહાય ન હોય, તેને તો આ સર્વ હુકમ છે, પરંતુ તમને તો હું સહાય કરનારી છું, તેથી હે સુદર ! તમે તેવી ચિંતા ન કરો. મારી બુદ્ધિના યોગે કોઈ પણ ન જાણે તેમ, હું તમને અતઃપુરમાં પહોંચાડીશ તે માટે તમે જરા પણ ભય રાખશો નહિ.” તે સાલળી લલિતાએ કહ્યું— ભલે ત્યારે મને યોગ્ય સમયે બોલાવજે.

“બહુ સારું.” એમ કહી તે દાસી શીઘ્રપણે ત્યાંથી નીકળીને રાણી પાસે આવી પહોંચી અને લલિતાએ સંબંધી સર્વ વૃત્તાંત કહ્યો તે વૃત્તાંત સાલળી રાણી અત્યંત હર્ષ પામી અને લલિતાગના સંગમનોજ વિચાર કરવા લાગી. તેવામાં તે નગરમાં કૌમુદિનો ઉત્સવ આવ્યો તે વખતે પ્રશસ્ત્ય ધાન્યના ખેતરોવાળી અને દૂધ જેવા ઉજવળ સરોવરના પાણીવાળી નગરની બહારની ભૂમિમાં રાજા અશ્વ બેલાવવાની ક્રીડા કરવા ગયો તેથી તે વખતે રાજમહેલ ચોતરફથી માણસ રહિત થયો, આ તકનો લાભ લઈ લલિતાએ તેજ દાસી દ્વારા લલિતાંગને બોલાવ્યો. દાસીએ પણ રાણીના વિનોદને અર્થે, નવિન યક્ષની પ્રતિમાના બહાને, તે પુરૂષને અતઃપુરમાં પ્રવેશ કરાવ્યો. ચિરકાળે એકઠા થયેલા તે લલિતા અને લલિતાંગ બંનેએ લતા અને વૃક્ષની પેઠે પરસ્પર ગાઢ આલિંગન કર્યું.

અનુમાન કરવામાં નિપુણતાવાળા અતાપુરના રક્ષકોએ ભણ્યું કે—“ નહીં આને અતાપુરમાં પરપુરપનો પ્રવેશ થયો છે જરેખર, આપણે ઉત્તરાવા છીએ.” એ પ્રમાણે તેઓ વિચાર કરતા હતા, તેવામાં અચકીય પૂર્ણ કરી રાજા પણ આંચો એટલે રક્ષકોએ તેને વિનવિ પૂર્વક કહ્યું:—“ અમને શકા છે કે અતાપુરમાં કોઈ પરપુરપ આંચો છે ” આ શાંતિની રાજાએ, શબ્દ, કરવી એવી પાઠકાનો ત્યાગ કરી, ચોરની ચેઠે પીએ પમલે અતાપુરમાં પ્રવેશ કર્યો દારમાંજ દ્રષ્ટિ રાખીને બેઠેલો પેલી અતુર ઢાસીએ રાજાને દ્રશ્યીજ આવતો એમ, એટલે તરત તેણે રાણીને અનુચિત પછી રાણીએ અને ઢાસીએ મળીને, ઘરમાંથી વાસીદાનો હજલો બહાર ફેંકી કે તેમ તે બર પુરપને ઉપાડીને ઉપરની બારીમાંથી બહાર ફેંકી દીધા, એટલે તે મહેલની સાઇજના ભાગમાં આવેલા મહેલના બાહ્યમાં (બાજ કુવામાં) પડ્યો અને છુદામાં છુવડની જેમ તેમાં જ સ્વાધને રહી નરકાવાસની જેવા અશુભિના સ્થાનરૂપ અને દુર્ગમના અનુભવને અપનારા તે દુવામાં તે પૂર્વે મુખ સભારતો પંડી રહી તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે:—એ હું આ દુવામાંથી કોઈ રીતે બહાર નીકળુ તો આવા માઠા પરિણામવાળા સોજ આટલેથીજ બચ કરે

હવે અહિં રાણી અને ઢાસી તેના પર નવા આવવાને લીધે હમિયા, તે દુવામાં એકુ સોજન નાખતી હતી, તે સોજન ખાઈને કુતરાની જેમ તે પુરપ દુવામાં રહી

રહ્યો જીવન ગુન્નરતો હતો. પછી જ્યારે વર્ષાઋતુ આવી ત્યારે, જેમ દુષ્ટ માણસ પાપથી ભરાય તેમ તે કૂવે ધરમાથી નીકળતા પાણી વડે ભરાઈ ગયો, એટલે તે પાણીએ અતિ વેગથી તેને શબ્દની પેઠે ઘસડી જઈને, કિણ્ણની બહાર આવેલી ખાઈમા નાખ્યો. તે પાણીના પૂરે તુંબડાની જેમ તેને ઉછાળીને ખાઈના કાઠા પર નાખ્યો, પાણીના પ્રહારોથી પીડા પામેલો તે પુરૂષ મૂર્છા પામ્યો. તે વખતે દૈવયોગે ત્યાં કુંજદેવીની જેમ તેની ધાવ માતા આવી ચડી તેણીએ તેને ત્યાં પડેલો જોયો, એટલે તેણી ગુપ્ત રીતે તેને પોતાને ઘેર લઈ ગઈ ત્યાં તેના કુટુંબીઓએ અભ્યંગ, સ્નાન અને ભોજનથી તેનું પાલન કર્યું. એટલે તે પ્રથમ છેદાયેલા અને પછી ઉગેલા વૃક્ષની જેમ ફેરીથી તાંબે થયો (ધર્મિ લલિતાગની કથા)

આ કથાનો ભાવાર્થ એ છે કે —જેવી રીતે લલિતાંગ કામભોગમા ખેદ વિનાનો રહેતો, તેવી રીતે મનુષ્યો પણ કામભોગમા ખેદ વિનાના રહે છે જે વિષયસુખ છે, તે રાણીના ઉપભોગ જેવું સમજવું, આરભે તે મધુર છે, પણ પરિણામે અત્યંત દુઃખદાયક છે. કુવામા વસવાની જેવો ગર્ભવાસ જાણવો તેમા માતાએ ભોજન કરેલા આહારપાણી વડે જે ગર્ભનું પોષણ થાય છે, તે એકા ભોજન જેવું સમજવું મેઘના જેવળથી ભરાઈ ગયેલા વિદ્યાના કુવામાથી ખાળના માર્ગે જે નીકળવું તે, પુદ્ગળથી વૃદ્ધિ પામેલા ગર્ભનું ચોક્કિ માર્ગે બહાર નીકળવું.

તેમ બાલુ મહેલની પાછળ રહેલી ખાઈમાં જે પાણુ તે
 ગર્જવાસથી નીકળીને સુતિકાચૂકમાં પડવા બરાબર સમ-
 જણુ જળથી જાણેલી ખાઈના કંઠિ રહેલા તેને જે મૂખે
 આવે તે, જણુ અને રૂપિરમય કોશથી જલાર નીકળેલા
 લવની બરાબર સમજણુ જેમ તેની ધાવમાતા તેના
 ફેરને મહાગાર થઈ તેમ જઈ લવને કર્મપરિણતિની
 મેળી બાલુવી. હવે જો કદાચ લલિતાંગના રૂપ પર મોહિત
 થયેલી રાણી ફરીથી તેને ઠાણી મારફતે અત.પુરમાં
 બોલાવે, તો તે ત્યાં ફરીથી આવ કે નહિ ?

આ સંજોગી જ જુહુમારની આંકે જીવેલા કણુ ન-
 નાથ, તે પુરુષ અજ્ઞપ જુહિવાળો હોય તો પણ, વિદ્યાર
 કુવામાં પડવાથી અનુભવેલા દુઃખને યાદ કરીને તે અત-
 પુરમાં કેમ આવે ? ત્યારે જ જુહુમારે કહ્યું :—કદાચ અજ્ઞ
 નના જો મોહવશ તે પુરુષ અત.પુરમાં આવે પણ જો
 પરતુ હું તો ગર્જમાં ઉત્તર થવાના કારણુ રૂપ તમને જ
 સમજીને, કહિ પણ તમને ચૂકવું નહિ કરે

આ પ્રમાણે જ જુહુમારનો દહ નિશ્ચય બાળીને તે
 આંકે પત્નીઓ પ્રતિજ્ઞા પામી અને જ જુહુમારને ખમા-
 વીને આ પ્રકારે કહેવા લાગી :—“ હે નાથ, જેમ તમે
 પોતે તરવા છંછો છો તેમ અમને પણ તારા મહાપુરુષ
 કેવળ પોતાનું ઉદર ભરવાથી સંતુષ્ટ થતા નથી, પરંતુ
 હમેશાં તેઓ પશુપતારી જ હોય છે ” આર પછી જ જુ-
 હુમારને તેના માતાપિતાઓ, સાસુસસરાઓ તથા નંડ

ઓઝો કહ્યું — “તહામે ખરેખરો ધર્મ જાણ્યો છે; તો હવે અમારે પણ તમારી સાથે પ્રવળ્યા લેવાનો છે.” આ વખતે પ્રભવ પણ બોલ્યો કે:—હે મિત્ર, હું મારા માતા પિતાની રજા લઈને જલ્દી આવીશ, અને અવશ્ય તમારી સાથે દિક્ષા લઈશ. જખુકુમારે પણ પ્રભવને કહ્યું — “હે મિત્ર, તું વિઘ્ન રહિત થા, અને શુભ કાર્યમાં વિલખ કરીશ નહિ.”

પછી જ્યારે પ્રભાતકાળ થયો ત્યારે મહા મનવાળા જખુકુમારે દિક્ષાના મહોત્સવની તૈયારી કરાવી આચારને જાણનાર જખુકુમારે ‘આવો આચાર છે’ એમ જાણીને પ્રથમ સ્નાન કર્યું, સર્વ અંગે પીઠી ચોળાવી અને રત્ન-મય અલકારો ધારણ કર્યા પછી અનાદિત નામના દેવે જેનું સાનિધ્ય કર્યું છે, એવા જખુકુમાર હજાર માણસોએ ઉપાડેલી શિબિકામાં બેઠા તે વખતે માગળિક વાજત્રો વાગવા લાગ્યા, મગળ પાઠકો મગળ બોલવા લાગ્યા; કુમારીકાઓ લુણ ઉતારવા લાગી કલ્પવૃક્ષની જેમ તે સમગ્ર જનને હિતકારક એવું દાન આપવા લાગ્યા અને લોકો તેમની પ્રસશા કરવા લાગ્યા.

એ રીતે કાશ્યપગોત્રી જખુકુમાર સુધર્મા સ્વામીના ચરણ કમળથી પવિત્ર થયેલા અને કલ્યાણની સપત્તિના સ્થાન રૂપ ઉદ્યાનમાં આવ્યા ત્યાં ગણધર મહારાજાએ શોભાવેલા ઉદ્યાનના દ્વાર પાસે તે આવ્યા, એટલે તરતજ મમતા રહિત થયેલા તે, જાણે સંસારથી ઉતર્યા હોય

તેમ શિબિજામાંથી નીચે ઉતરી અને આપત્તિ રૂપી શસ્ત્ર
 રૂને તારનાર મુખમાં સ્વામીના ચરણને પધાન નમાવીને
 તેમણે પ્રણામ કર્યો; અને પછી વિશિષ્ઠ કરી કે —હે પર-
 મેશ્વર, કૃપા કરી અને અને મહારાજ સ્વજનોને આ સત્સર
 આમરને વિષે નીકા સમાન ભેવી શિક્ષા આપે. આ પ્રમાણે
 પ્રાર્થના થવાથી શ્રી પદ્મ મળ્યું. પદ્મચર સંકલિત
 જ જુહુમારને વિષે પ્રમાણે શિક્ષા આપી. પ્રભવ પણ
 બીજે દિવસે માતા પિતાની રજા લઈ ત્યાં આવ્યો. અને
 જ જુહુમારની પાછળ તેણે શિક્ષા લીધી. તે પ્રભવમુનિ
 જ જુહુસ્વામીના ચરણ કમળમાં હસ રૂપ થવા કારણ કે
 છુટ્ટને પ્રભવને જ જુહુસ્વામીના શિષ્ય તરીકે સ્થાપ્યા.

હવે શ્રી મુખમોસ્વામીના ચરણ કમળની ઉપાસના
 કરવામાં શ્રમવધવાને પામેલા શ્રી જ જુહુસ્વામી કે સહકારી
 થકોને પણ નહિ બહુકારતા, પૃથ્વી પર વિચરવા લાભા.

(સર્વ ત્રીજી સમાપ્ત)

૧ જ જુહુમારને, તેમના માતા પિતાને, આઠ કન્યાઓને તથા
 તે આઠ કન્યાઓના માતાપિતાને એમ ૨૭ જણને

૨ પ્રથમ ચોરેશ્વર પદ્મ શિવ ચળની સમક્ષ સીસોને પાડું
 આપી તેમને ખાયાપીને પ્રભવાદિક ૫ ચોરે એમ એકદર ૫૨૦
 જણે મુખમો સ્વામી પાસે શિક્ષા લીધી.

સર્ગ ૪ થો.

એકદા શ્રી સુધર્મા ગણધર, જખુસ્વામી વિગેરે શિષ્યો સહિત પૃથ્વી પર વિહાર કરતા કરતા, ચપાનગરીએ પધાર્યા, અને નગરીની બહારના ઉદ્યાનમાં સમવસર્યા તે વખતે તેઓશ્રીના ચરણ કમળને વંદન કરવા માટે નગરજનોનાં ટોળેટોળા અત્યંત હર્ષપૂર્વક ઉદ્યાન તરફ જવા લાગ્યા. પગે ચાલતી નગરની ફેટલીએક સ્ત્રીઓ, પગના તુપુરનો રણકાર કરતી જવા લાગી, તે વખતે તેમના મસ્તકની વેણીઓ ઢીલી પડી જવાથી, તેમાંથી પુષ્પો ખરીને નીચે પડી જવા લાગ્યા ફેટલીએક સ્ત્રીઓ, પતિ સાથે રથમાં બેસીને જવા લાગી અને રથને ઉતાવળે હંકારવાનું સૂચન કરવા લાગી ફેટલીએક શ્રાવિકાઓ તો, ઘરનું બીજું બધું કામ છોડી દઇને, કેડમાં બાળકોને બેસાડી ઉદ્યાન તરફ જવા લાગી, તેથી તે વાનરવાળા વૃક્ષો જેવી શોભતી હતી. ચાલતા કુડળવાળા ફેટલાક શેઠીઆઓ ઘોડા પર બેસી, શ્વેત છત્રો વડે આકાશને કમળવાળું કરતા આવ્યા ઉતાવળથી જતા શ્રીમતોના પરસ્પર અથડાવાથી તૂટી ગયેલા હારના મોતીઓ વડે માર્ગની પૃથ્વી વ્યાપ્ત થઈ ગઈ.

આ વખતે ચપાનગરીમાં કૃષ્ણિક રાજા રાજ્ય કરતો હતો. આવી રીતે લોકોને જતા બેઠને, તે રાજા પોતાના છડીદારને પૂછવા લાગ્યો — “શું આજે નગરીની બહાર કેઈ દેવીની

યાત્રા છે ? કે કેઈ મેઘી તરફથી ઉજાળીનો મહોત્સવ
 છે ? કે કેઈ કોમુદિ-ઉત્સવ જેવો જીએ કેઈ ઉત્સવ
 આવેલો છે ? અથવા ઉદ્યાનના ચૈત્યમાં કેઈ વિશેષ પ્રકારની
 પૂજા છે ? કે ઉદ્યાનમાં કેઈ જૈન મુનિ મહાત્મા પધાર્યા છે ?
 કે જેથી આ પ્રમાણે સંજ્ઞાબદ્ધ નગરજનો વડપણેર તે
 તરફ જાય છે તે સંભળી છઠ્ઠીદારને જી હાથ બેઠી નમૂવા
 પૂર્વક રાજ્યને કહ્યું - 'હે સ્વામિનંદ ઉદ્યાનમાં શ્રી કુખમ્-
 સ્વામી સમવસથી છે તેથી નગરજનો તે ગણુપર મહા
 રાજ્યને વફા કરવા માટે ત્યાં જાય છે એક છત્રપાણી
 જિનસૂત્રી રૂપી રાજ્ય વિજય પામે છે.

આ સંભળી રૂઝિઠ રાજ્યને છઠ્ઠીદારને કહ્યું મરે
 ખર, આ નગરીના લોકોને ખબરવાદ વટે છે, કે જેઓ
 કુખમસ્વામીના વફાને અર્થ તરફને જાય છે જાહો ! કે
 જમૂતાવસ્થામાં છતાં પણ નિહાવસ્થાને પામ્યો છું ; કારણ
 કે મને ગણુપર મહારાજા અહીં પધારાની ખબર પણ ન
 પડી કંને કું જાણીથી તેઓશ્રીને વફા કરવા બદલ કેમકે
 તેઓ વામુની પેઠે અમરતિજાણ વિહારી હોવાથી જો
 કેમણે વધારે વજત રહેતા નથી. જોમ વિહારી આશન
 પરથી ઉભા થઈ પ્રપુલ્લિત કમળ સમાન નેત્રવાળા તે
 રાજ્યને, સદ્ગુણના કિરણોથી વણેલા હોય નહિ ! તેવા મિ
 ત્રેયત વજો રહેનાં; ને કાનમાં જી ધોતીના કુદ્દો પહેનાં;
 તે કુદ્દો સ્વચ્છ કિરણોમાં પુરામેલા હતા, તેઓ જાણે તે
 જામૂતનાં મિ કુદ્દજા હોય નહિ ! તેવા ચોસતા હતા, વળી

હૃદય પર તેણે નિર્મળ મોતીનો હાર પહેર્યો, તે જાણે
લાવણ્ય રૂપી નદીના કાઠા પર રહેલી શીણની રેખા જ
હોય નહિ ? તેવો તે હાર દીપ્તો હતો વળી તે કલ્પવૃક્ષ
સમાન રાજ્યે, બીજા પણ રત્નના અલકારો શરીર પર
ધારણ કર્યા. પછી તેણે આકાશ જેવું સ્વચ્છ અગરખું
પહેર્યું તેના છેડા વાયુથી ફરકતા હતા તેથી તે જાણે
રાજાનો સ્પર્શ થવાથી નાચ કરતું હોય નહિ ? તેમ લાગતું
હતું પછી તેણે સુગંધી પુષ્પની માળાવાળા પોતાના
મસ્તક પર કાજળ જેવો શ્યામ કેશ સમુહ (ચોટલો)
બધાવ્યો, તેથી તે ચંદ્રને આચ્છાદિત કરનાર વર્ષાઋતુના
વાદળા જેવો સુશોભિત દેખાવા લાગ્યો. પછી તે રાજા
કલ્યાણના કારણરૂપ એવા ભદ્ર હસ્તિ પર આરૂઢ થયો;
એટલે તે પર્વતપર ચડેલા સિંહની જેવો શોભવા લાગ્યો.
પછી આકાશમા વિજળીની રેખાની જેમ, અંકુશને
હાથથી ફેરવતો તે કુણ્ડિક રાજા, પોતાના બંને પગ વડે
હાથીને ચાલવાની પ્રેરણા આપવા લાગ્યો. હાથી પણ
' મહારા પગના ભારથી આ પૃથ્વી દબાઈ ન જાયો '
એમ ધારી કૃપા બતાવતો હોય તેમ, ધીરે ધીરે ચાલવા
લાગ્યો. મહોટી ગર્જના કરતો અને નિરતર મહજળ
વર્ષાવતો તે હાથી જાણે પૃથ્વી પર આવેલો મેઘ હોય
તેવો લોકોએ જોયો. પછી જાણે નૃત્ય કરતા હોય તેમ
કુદતા, જેના ઢીચણો મુખના અગ્રભાગનો સ્પર્શ કરતા
હતા, તથા જેના પર સ્વારો બેઠેલા હતા, એવા લાખો
અથો તે હાથીની ફરતા ફરી વળ્યા તે વખતે વિનય

સૂચવનારા અનેક ઉત્તમ વાનિત્રી વાગવા લાગ્યા તેના વખાણનાં જોએ તેનો જ્વનિ પરસ્પરના વાનિત્રીમાં જોડ કરી નાખ્યો. યોતરફ યજ્ઞ કરવા જોવા વાનિત્રીના પ્રતિ યોગને લીધે આકાશ, જો જોઈ મહોદ્ધ દેવી વાનિત્રી જોઈ નહિ ? તેવું જણાવા લાગ્યું.

આ રીતે પરિવાર સહિત રાજા મુખર્ચસ્વામીના ગરબકમળ વડે પવિત્ર યથેર્થાં વનના મધ્યભાગમાં ગાંધો પછી હાથીના કુલસ્યજ ઉપર અકુચનો પ્રકાર કરી તેને ઉભો રાખ્યો અને તે હાથીના બે જાણેલા ડોરડાને પાડીને તે મેઠ રાજા નીચે ઉતર્યો. પછી તે મહાપરાક્રમી રાજાએ પાકુકાનો ત્યાગ કર્યો. છત્ર ચામરને દૂર કર્યા, તેમજ પ્રતિહારના હાથનો ટેકો પણ મુઠ્ઠી લીધો. તે વખતે તે રાજા અજિતને લીધે પોતાને પણ સામાન્ય માણસ જેવો માનવા લાગ્યો. વહન કરવા આવકેને જોઈ તે હજારો પ્રકુલિત થયો અને દૂરથી જ મુખર્ચસ્વામીને જોઈ મસ્તક ઉપર અજળિ કરી તેણે તેમને વહન કર્યું. વહન કરીને, અષ્ટોર્ધાં અચેતર જોવા તે રાજા તેમના હસ્ત શિખની પેઠે તેમના મુખ તરફ જ દ્રષ્ટિ રાખીને તેમની સામે બેઠો.

પછી સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર કરુણાદક્ષિણા આ મુખર્ચ ગણુપર મોવાઓના કર્ણને અમૃતની પવળ સમાન જોવી ધર્મદેશના આપી દેશનાને જતે ગણુપરના સર્વ શિષ્યોને જોઈ રાજાએ જ ગુરુશ્રીને હૃદયીને પૂછ્યું કે કાચવનું આ મુનિદ્વં

રૂપ અદ્ભુત છે, સૌભાગ્ય અદ્ભુત છે અને તેજ પણ અદ્ભુત છે આમ સર્વ કાંઈ અદ્ભુત છે, કારણ કે તેમના કેશ ચમુનાના તરંગો જેવા ગુછળાવાળા અને શ્યામ છે, તેમના નેત્રો કણ્ઠ સુધી પહોંચેલા છે, તેમની નાસિકા વીણા જેવી છે; તેમના કણ્ઠ નેત્રરૂપી સરોવરને કાંઠે રહેલી બે છીપ-લીઓ જેવા છે, તેમનો કંઠ શબ જેવો છે, તેમનું વક્ત્ર સ્થળ કમાડ જેવું પહોળું છે, તેમના લાખા અને સરળ બે બાહુ ઠીંગણ સુધી પહોંચતા છે તેમનો મધ્ય ભાગ સુઠીમા પકડી શકાય તેવો પાતળો છે, તેમના સાથળ હાથીને બાધવાના સ્થલ જેવા છે, મૃગલીની જઘા જેવી તેમની જઘા છે, તથા તેમના હાથ પગ કમળની ઉપમા લાયક છે મારા જેવો સામાન્ય માણસ એમની રૂપ સપત્તિને શી રીતે કહી શકે? એ મહા ભાગ્યનું સૌભાગ્ય પણ મહારી વાણીનો વિષય થઈ શકે તેમ નથી બધુની સમાન એમને જોઈને મારૂ મન અત્યંત પ્રસન્ન થાય છે એમનું તેજ પણ અલૌકિક છે, કેમકે જેવું તેમનું રૂપ છે, તેવું તે તેજને લીધે અરાખર જોઈ શકાતું નથી જાણે કે સૂર્ય અને ચંદ્રનું તેજ જોઈને એકત્ર પિંડરૂપે કર્તું હોય નહિ? એવું મનોહર તેજ આ મહામુનિનું જણાય છે અથવા એ તપોનિધિના તેજે રાશિનું હું કેટલુંક વર્ણન કરું ? કેમકે વીજળી પણ તેમના પગના નખની કાતિ પાસે ઢાસી જેવી જણાય છે પ્રભુ! એ મુનિ કોણ છે?

આ પ્રમાણે રાજના પૂછવાથી શ્રી સુધર્મા ગણધરે

તેમને જ છુટકાના પુર્વ લખનું વૃત્તાંત કહ્યું, કે જે પહેલાં
શ્રી મહાવીર સ્વામીએ શ્રેણીક શબ્દને કહ્યું હતું તે કહીને
પછી સ્વામીએ કહ્યું—હો શબ્દ! પૂર્વ જન્મના તપથી આ
મહાત્માને આવા પ્રકાસ્તુ થય, સોભાજી અને તેજ પ્રાપ્ત થયું
છે એ અરમ શરીરી છે એટલે તેમનો આ ઉલ્લેા અર
છે અને તેઓ છેલ્લા કેવળી છે, તેઓ આજ જન્મમાં સિદ્ધ
થશે. વળી શ્રી મહાવીર સ્વામીએ કહ્યું છે કે—આ જ છુ
સ્વામી મોક્ષમાં જશે, ત્યાર પછી કોઈને મના પદ્મ સ્નાન
અને પરમ અવધિજ્ઞાન થશે નહિ. તેમજ આકારિક શરી
સ્ત્રી લગ્નિ બિન કશીપણું, પુલાક લગ્નિ, ઉપશમ શ્રેણી
કષ્ટ શ્રેણીનું આરોકણ અને છેલ્લાં ત્રણ આરિ (પરિકાર
વિશુદ્ધ, સુશ્મ સપશવ ને ચચાખ્યાત) એ હથ વસ્તુમાંથી
કોઈપણ કોઈને પ્રાપ્ત થશે નહિ એવ પ્રમાણે આગળ થયું
આજ આજ થયું થશે

આ પ્રમાણે સુધમી સ્વામીનાં વચન સાંભળી, તેમના
અવલોકનને જાન કરી કૃષિક શબ્દ પાછા અપાનગરીમાં
જશે. સુધમી સ્વામી પણ અસ્થિર સજિત તે સ્થાનેથી
વિદાર કરી શ્રી મહાવીર સ્વામી પાસે જયા, અને તેમની
આજે વિદાર કરવા લાગ્યા.

સુધમી સ્વામીએ પચાસ વર્ષની વયે દીક્ષા લીધી
હતી, અને બીશ વય સુધી તેમણે છેલ્લા તીર્થકર શ્રી
મહાવીર સ્વામીની સેવા કરી હતી. મહાવીર સ્વામી મોક્ષ
જવા પછી તીર્થને પ્રવર્તીવતા સુધમી અણુપર ત્યાર વર્ષ

સુધી હ્રસ્વસ્થપણે રહ્યા હતા ત્યાર પછી એટલે બાણુ
વર્ષની ઉમરે તેમને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. પછી આઠ વર્ષ
સુધી તેઓ લબ્ય પ્રાણીઓને બોધ દેતા પૃથ્વીપર વિચર્યા
સો વર્ષ પુર્ણ થયે પોતાનો નિર્વાણ સમય નજીક જાણ્યો.
ત્યારે તેમણે શ્રી જળુસ્વામીને ગણધર પદે સ્થાપન કર્યો

સર્વ પ્રાણી પર દયાવાળા શ્રી જળુસ્વામી પણ ઉગ્ર
તપ કરી, કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી લબ્ય પ્રાણીઓને પ્રતિ-
બોધ આપવા લાગ્યા. શ્રી મહાવીરસ્વામીના મોક્ષ દિવ-
સથી ચોસઠ વર્ષ ગયા, ત્યારે જળુસ્વામી પ્રભવમુનિને
પોતાના પદ પર સ્થાપી, સર્વ કર્મોનો ક્ષય કરી મોક્ષ
ગતિએ પહોંચ્યા (સર્ગ ૪ થો સમાપ્ત)

ઈતિ શ્રી જળુસ્વામી ચરિત્ર સમાપ્તમ્.

અમાઠીયાં ગ્રાહક યાદ ઉત્તેજન આપનાર સાહચર્યસ્થાની નામાવલી.

૧૫૧	શ્રીકૃષ્ણ રા. રા. શાહ પિત્રાંજનદાસ શીવલાલ & નામચંદ	બાપ સાવણ
૨	રા. રા. શેઠ મનલાલભાઈ પોપટલાલ	અમદાવાદ
૫	રા. રા. શેઠ બાલભારામ માલુકસાલ	"
૫	રા. રા. શેઠ સોમચંદ કરીલાલ	"
૫	રા. રા. શા. શ્રીમનલાલ માહાસુભરામ	"
૫	રા. રા. શા. રમજીલાલ બેચરદાસ	"
૫	રા. રા. રા. શા. સામળભાઈ ગીરધનદાસ	"
૧૪	રા. રા. જનલાલભાઈ સામળદાસ મારદલ લુંદા	લુંદા સુરેષ્ઠ સરસ્વતી
૨	રા. રા. મહેજી પાનાચંદ & પુરી બહેન	સરસ્વતી
૬	બાવસાર કરમોવનભાઈ પરસોતમ મારદલ	વીરમગામ
૬	બાવસાર ગીરધરલાલ બાપ કરમોવિદ્યાલ	કડી
૬	રા. રા. રવીલાલ ફેસલજીભાઈ	ફરેજ
૫	રા. રા. મોતીચંદભાઈ ખારસીભાઈ કરતક	નડીયાદ
૫	રા. બેઠાલાલભાઈ તારાચંદ	સમતર
૫	રા. મણીલાલ રાગચંદ	સમતર
૫	રા. રા. જયંતલાલ સાધચંદ શાહ	ખનમાક
૫	રા. રા. કાળચંદ બસરાજ અબમેરા	મંદરદા
૫	રા. ત્રિભોવનદાસ રજવાલ પરશુદાસ વીલોચીયા (રવામી)	
૫	મસતર જનલાલભાઈ ખીમજી	અમનગર
૫	મંધવી મોહનભાઈ કાનજી	અમનગર

જૈન ધર્મના ઉત્તમોત્તમ પુસ્તકો.

જૈનસિદ્ધાંતની વાર્તાઓ	ભા. ૧ લો	૦—૮—૦
	ભા. ૨ જો	૦—૮—૦
જૈન સાહિત્યની કથાઓ	ભા. ૧ લો.	૦—૫—૦
	ભા. ૨ જો.	૦—૫—૦
આદર્શ જૈન રત્નો		૦—૮—૦
જબ્બુસ્વામી ચરિત્ર		૦—૮—૦
દુ.ખી દેવતિ. (સામાજિક)	૨૫૦ પૃષ્ઠ	૦—૮—૦
જૈન સ્તુતિ (ગુજરાતી)		૦—૪—૦
” (બાળબોધ)		૦—૮—૦
જૈન સંઝાયમાળા ભાગ ૧-૨-૩-૪ દરેકના		૧—૮—૦
બાળગ્રંથાવળી શ્રેણી ૧-૨-૩-૪-૫-૬ દરેકના		૧—૮—૦
વૈરાગ્ય શતક ભાષાતર.		૧—૪—૦
તીર્થંકર ચરિત્ર		૨—૦—૦
જૈન કથા સંગ્રહ		૧—૦—૦
મહાવીર સ્વામી ચરિત્ર (વડોદરાનું)		૧-૧૨—૦
મહાવીર જીવન વિસ્તાર (સુશીલ)		૧—૦—૦
મહાવીરના દશ શ્રાવકો ૦-૧૦-૦ મહાવીર તત્ત્વપ્રકાશ		૦—૮—૦
મહાવીર ભક્ત મણિભદ્ર ૧—૮—૦ અર્પણ		૧—૦—૦
રાજકુમારી સુદર્શના યાને સમગ્ર વિહાર.		૨—૦—૦
ભાગ્ય વિધાયક ભામાશાહ કિવા મેવાડનો પુનરુદ્ધાર		૨—૦—૦
જૈન રામાયણ ભાગ ૧ લો		૨—૦—૦
પાડવ ચરિત્ર		૩—૦—૦
સમરાદિત્ય કેવળી ચરિત્ર.		૨—૮—૦
ચંદ્રકુમાર ચરિત્ર ભાગ ૧-૨		૨—૪—૦
અભયકુમાર ચરિત્ર ભાગ ૧-૨-૩		૪—૦—૦
પુરુષ સ્વામિ ચરિત્ર (સચિત્ર)		૨—૦—૦
વસ્તુપાળ ચરિત્ર		૧—૮—૦

આદિનાથ ચરિત્ર	૧-૮-
સુપ્રાચીનાથ ચરિત્ર. ભાગ ૧-૨	૪-૮-
અદ્વૈત ચરિત્ર.	૧-૧૨-
વિમળનાથ ચરિત્ર. ૧-૧૨-	૩- -
અસ્થિનાથ ચરિત્ર. ૧-૮-	૨- -
શાંતિનાથ ચરિત્ર. ૨- -	૨-૮-
પ્રતિભાકુમાર ચરિત્ર.	૧- -
ધ્રુવવીર જ્ઞાનકેવળી ચરિત્ર.	૩- -
મિત્રકર રૂપ ચરિત્ર.	૦-૧-
શૂન્ય ભાગ્ય કેવળી ચરિત્ર.	-૮-
મેધકુમાર ચરિત્ર.	-૪-
અદ્વૈતનાથ ચરિત્ર (સચિત્ર)	૨- -
અમલકારીકે વાગે વાગે પ્રત્યેક શુભ ચરિત્ર.	૧-૪-
મલયા સુદરી. ૧-૪-	સતી શ્રીલક્ષ્મીદેવી. -૮-
સતી અદ્વૈતનાથ -૩-	શાંતી સુધસા. -૩-
તરંગવતી ૦-૧ -	હૃદયી કેસર. ૧- -
લેન સતી સુને. ૧-૪-	આદ્ય લેન શ્રી સુને. ૧- -
સદાશિવ સુધસા	૧- -
ચિત્રાલેન પદ્માવતી.	૦-૧- -
પ્રતિભા સુદરી	૧-૪-
કનકાવતી.	૧-૪-
જ્યોત શ્રી	૧-૪-
નિમિસાર	૧- -
કમલેશ્વરી વાગે દેવી અકેની અમલકાર.	૧-૮-
મહિલા મહોદય ભાગ ૧-૨-૩	૪-૮-
આદ્ય રામાયણ	૧-૮-
વિમળ મતીના વિજય વાગે જ્ઞાનરાત્રી ચૈત્ર.	૧- -
પ્રજ્ઞા પ્રભાતી પદ્માવતી.	૧-૨-

અગ્રહરા પાર્શ્વનાથ.	૧—૨—૦
જૈનોના પ્રભાવિદ પુરુષો.	૧—૮—૦
ચપદ શ્રેષ્ઠિ.	૦—૧૪—૦
દાનવીર રત્નપાળ (સચિત્ર)	૧—૪—૦
ઉત્તમકુમાર મચિત્ર.	૧—૪—૦
મહારાજ ચંદ્રશેખર ભાગ ૧-૨	૧—૮—૦
કુમારપાળ ભૂપાળ ૧—૪—૦ સરિશ્વર ને સમ્રાટ	૩—૮—૦
કિર્તિશાળી કોચર	૦—૧૨—૦
જૈનોના મહાન પુરુષો	૧—૪—૦
જૈન દિક્ષા	૨—૦—૦
અમૃત સરિતા ભાગ ૧-૨	૩—૦—૦
ધર્મ રત્ન પ્રકરણ	૧—૦—૦
વિદ્યા વર્ણન,	૧—૦—૦
ધર્મ દેશના.	૧—૮—૦
શ્રાવક ઈર્તવ્ય ૧—૮—૦ જૈન જ્ઞાન ગીતા	૧—૦—૦
સામાયજ્ઞના પ્રયોગો ૦—૫—૦ રત્નાકર પચીસી	૦—૦—૯
આનંદધન બહોતેરી	૦—૮—૦
આનંદધન ચોવીસી (અર્થ સહિત)	૧—૦—૦
અધ્યાત્મક કલ્પદ્રુમ	૨—૮—૦
ધર્મ કલ્પદ્રુમ ૧—૮—૦ મોજ પ્રબધ	૧—૮—૦
પરિશિષ્ટ પર્વ ૧—૦—૦ જૈન ધર્મ	૨—૦—૦
કર્મત્રય ભાગ ૧ લો.	૧—૨—૦
,, ભાગ ૨ જો.	૧—૬—૦
ધર્મબિદુ ૧—૦—૦ દર્શન ચોવીસી	૦—૪—૦
જૈન પાઠમાળા	૦—૧૦—૦
યોગશાસ્ત્ર ૨—૦—૦ નરયદ્ર જૈન જ્યોતિષ	૩—૦—૦
વિવેક વિલાસ.	૩—૦—૦

હોય તો જો માણસને શોકસ વિજ્ઞાન મળે. કોઈપણ પ્રકારના જાંગા વિના સૂર્યરેખા ટક્કલી જાંગળી પાસેની જાંગળીના મૂળ પર્વત જતી હોય તો જોનો વિજ્ઞાન પણ જોવો જ જોઈપારો-જામ જ રહે.

શિષ્ય—હવેથીમાં સૂર્યરેખાને જાહેર ન્હાની ન્હાની ત્રણ-ચાર રેખાઓ પડી હોય તો ?

સુરિ—સૂર્યરેખાના સ્થાને તમે કહે છે તેમ ત્રોણ જાંગળી (ટક્કલી જાંગળી પાસેની) નીચે ન્હાની ન્હાની અનેક રેખાઓ પડી હોય તો પણ સારી જામ્મદયા બનાવે છે પણ જોકે સ્પષ્ટ સુરેખ જોય જતાવે છે કે જે માણસની સાધના અને જીવ પણ હોયે પદ્ધતિમાં જ રહેવાનાં.

શિષ્ય—પરંતુ આ રેખાના સ્થાન વિષે તો આપે સ્પષ્ટીકરણ જ ન કર્યું.

સુરિ—જામ્મરેખાની માફક આ સૂર્યરેખા હવેથીમાં નૂંદે નૂંદે ઠેકાણે ઉપલબ્ધ થાય છે. મોટે ભાગે તેનો ઉત્તમ જામ્મરેખાની પાસે મિલિજન ઉપરથી થાય. જામ્મરેખાની માફક આ સૂર્યરેખા પણ ઉપર છેક સૂર્યના પર્વત સુધી જાય. જામ્મરેખા અને સૂર્યરેખા વચ્ચે તફાવત જો છે કે જામ્મરેખા શનિના પર્વત ઉપર જાય છે જ્યારે સૂર્યરેખા જનામિકાના મૂળ પાસેના સૂર્યના પર્વત ઉપર પહોંચે છે જામ્મરેખાના જનામિકા સૂર્યરેખા તેની જગ્યા સારી છે જામ્મદીન, જામ્મો, જામ્મથી, જામ્મદિહ અને મદ્મુદિના

હાથમા સૂર્યરેખા નથી હોતી આર્યશાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે સૂર્યરેખાવાળો મનુષ્ય યશસ્વી, વિદ્વાન અને પ્રતિષ્ઠાપાત્ર ગણાય છે તે તેજસ્વી, નિરોગી અને દેખાવડો હોય છે આયુષ્યરેખા, અતઃકરણરેખા ઉત્તમ હોય અને સાથોસાથ સૂર્યરેખા પણ સ્પષ્ટ દેખાતી હોય તો ખીજી શુભ રેખાઓની ગેરહાજરીમા પણ તે માણસ દીર્ઘાયુષી તથા સતતિ અને સપત્તિયુક્ત નિવડે છે

શિષ્ય—મસ્તિષ્કરેખા ઉપરથી સૂર્યરેખા શરૂ થાય ખરી?

સૂરિ—એમ કવચિત્ અને છે એવા માણસનો ભાગ્યો-દય મધ્યમ અવસ્થાથી શરૂ થાય અને તે પોતાના બુદ્ધિ-બળથી માર્ગ કરે એને સફલાગ્ય જેવું કંઈ ન હોય

શિષ્ય—સૂર્યરેખામા વચમા ભાંગે પડ્યો હોય તો?

સૂરિ—ભાંગાના પ્રમાણમા સફલાગ્ય અને ક્ષતેહથી એ માણસ વચિત રહે, પણ સૂર્યરેખામા ખેટના જેવો આકાર દેખાય તો એને ભાંગે સમજી લેવાની જરૂર નથી એ ખેટ એક દિવસે એ માણસના જીવનમાં જરા અપયશ આણે એ સભવિત છે

શિષ્ય—ધારો કે સૂર્યરેખાની શાખાઓ જૂદા જૂદા પર્વત તરફ જતી હોય તો તેનું શું પરિણામ આવે?

સૂરિ—તો એનું પરિણામ પર્વતના શુણ્ણને અનુ-

સરતું આવે. કાળલા તરિકે સૂર્યરેખાની શાખા છુટના પૂર્વે તરફ જતી હોય તો એ માણસ સત્તા બતાવે. વચલી આંગળીના મૂળમાં રહેલા શનિના કુમર તરફ જતી હોય તો એના ઉપર ભાગ્યરેખાની કૃપા વરસતી રહે. રવિનો કુમર કે જે ટક્કલી આંગળી પાસેની આંગળીના મૂળમાં છે તે તરફ શાખા જતી હોય તો તે વિજય, સુખ અને જાહેર-છાવણીમાં કીર્તિ કમાવ. છુટના કુમર તરફ જતી હોય (ટક્કલી આંગળીના મૂળ તરફ) તો એને વેપાર ઉદ્યોગમાં ફતેહ મળે.

શિશ્વ—સૂર્યરેખા જ ન હોય તો ?

સૂરિ—સૂર્યરેખા વિનાના મનુષ્યના ભાગ્યમાં નશી બની લીલા જેવું કંઈ સંભવતું નથી એવા માણસો સુખી ન હોય એમ કહેવાનો હેતુ નથી તેજો સુખી સત્યથી, કીર્તિસ પદ હોઈ શકે, પણ એ ભાગ્યરેખા સારી રૂપમાં પડી હોય તો જમી ત્યાં એ માણસ પોતાનો માર્ગ કાઢે, પરંતુ જાહેરજનમાં એમની વાહવાહ ન બોલાય.

શિશ્વ—કુમરમાં સૂર્યરેખાના પ્રકાર અને / પ્રભાવ કહી સંભળાવ્યો ?

સૂરિ—પહેલી વાત તો એ જ છે કે સૂર્યરેખા બહુ પ્રભાવશાળી છે બીજી વાત એ છે કે ક્યાં તો, આશુપરેખા માંથી તે નીકળે, ક્યાં તો મસ્તિષ્કરેખામાંથી નીકળે, અને એમ

નહીં તો ચંદ્રના પહાડમાંથી અર્થાત્ હથેલીની મધ્યમાંથી અથવા હૃદયરેખામાંથી પણ નીકળે એનો પ્રભાવ પણ જૂદો જૂદો હોય છે આયુષરેખામાંથી નીકળે તો પોતાની બુદ્ધિ-મત્તાને લીધે તેમ જ અગત ગુણોના પ્રતાપે તેવી રેખાવાળો મનુષ્ય ક્રતેહ મેળવે હથેળીમાં બીજી કંઈ રેખાનો વિકાસ ન થયો હોય અને માત્ર સૂર્યરેખા જ દેખાતી હોય તો પણ પરિણામે એ રેખાવાળાને વિજય મળવાનો એમ ચોક્કસ સમજવું હવે ચંદ્રના પહાડમાંથી નીકળતી હોય તો નામના અને વિજયનું એ ચોખ્ખું ચિન્હ છે એમ માનવું, પરંતુ એ બધાનો બીજાની ઉપર આધાર હોય, એટલે કે બીજાના ભાગ્યબળની અસર નીચે એ માણસ આવે અને તેનો લાભ તે મેળવી જાય મસ્તિષ્કરેખા જો ઢાળ પડતી હોય તો એ માણસ સૂર્યરેખાના પ્રતાપે સાહિત્ય, કળા, કાવ્યમાં પ્રતિભાશાળી તરિકે ચમકે હથેલીની મધ્યમાંથી-મગળના પ્રદેશમાંથી સૂર્યરેખા નીકળતી હોય તો એ માણસ ભારે મહેનત, મુશ્કેલી અને પ્રયત્નના પરિણામે પગભર થાય હૃદયરેખામાંથી નીકળતી હોય તો એ રેખાવાળો મનુષ્યને કળાનો ઘણો સારો શોખ હોય, પરંતુ આવા માણસો પોતાની કલાપ્રીતિનો બહુ ઉપયોગ નથી કરી શકતા એટલું છતાં સૂર્યના પર્વતવાળી આગળી સપાટ અને અણીદાર હોય તો એવા માણસ નાટકીય કળામાં નામના મેળવે અને એની

સાથે મસ્તિશ્કરેખા સાફ પડી હોય તો તેઓ બહારજીવનમાં અને નાટ્યકળામાં પણ વિશિષ્ટતા પામે, માત્ર જોટલું ખર્ચ કે જીવનમાં વ્યવસ્થિતતા જરા મોટી મળે.

ટચલી આંગળી પાસેની જન્ને આંગળીઓ લગાઈમાં લગભગ ઝરખી હોય અને સૂર્યરેખા પડી હોય તો જે માણસ જુગારી હોય, સફામાં સાફ રૂબરૂ કમાય.

ખાસ કરીને સૂર્યરેખામાં લાગણીવશતા સુખ ભાગ લખવે છે મતલબ કે દુનીયાના અભિપ્રાયો ઉપર તે રમી છે.

મસ્તિશ્કરેખા સીધી પડી હોય અને સૂર્યરેખા પણ હોય તો જે માણસની દોલતવૃત્તિ જળવાન હોય.

સૂર્યના પર્વત ઉપર ઘણી રેખાઓ હોય તો તેથી કળાગ્રેમ સૂચવાય છે, પણ બીજા વિચારો જેના વિજયની આપે આવી ઉભા રહે. આવા માણસો હંમેશા ક્ષીર્તિના મૂખમાં હોય. ક્ષીર્તિની ખાતર તેઓ શંકા માટે.

સૂર્યરેખામાં વારાણ્ડ બિન્દુ જે ઘણું ચાર લક્ષ્ય બધામાં એવા માણસને કોઈ કાળે ૧૦૦૦ મળ્યા બિન્દુ ન રહે પણ જે હથેળી જ પોલી હોય તો સૂર્યરેખાનું કઈ મહત્ત્વ રહેતું નથી.

હથેલી પહોળી અને મુંદર આકૃતિની હોય જ્યાં સૂર્યરેખા ન હોય તો જે માણસને બહોત પરિશ્રમ કરવો પડે. કોઈવાર વિજય સાપડે પણ ખર્ચ મોટો લાગે એવા માણસો.

ગરીબીમા જ જીવન વીતાવે. પાછળથી કળાના કદરદાનો એવા મૃત કળારસિકોની પાછળ સ્મારકો ખડા કરે અને પૂજે એ વધુ સભવિત છે.

x

x

x

આરોગ્યરેખા

શિષ્ય—જેને આરોગ્યરેખા કહેવામા આવે છે તે કયા હોય છે ?

સૂરિ—ટચલી આગળીની નીચેથી શરૂ થાય છે અને આયુષરેખા તરફ વધે છે આર્યશાસ્ત્રોમા એને બુધની રેખા પણ કહે છે તેની ઉપરથી માણસની તન્દુરસ્તીનો નિર્ણય કરી શકાય છે આ રેખા દરેક માણસની હથેલીમા હોવી જ જોઈએ એવો નિયમ નથી

શિષ્ય—પણ એ રેખા જોવામા આવે તો શુ સમજવું ?

સૂરિ—નામ ઉપરથી જ એનો અર્થ થોડોઘણો તો સમજાય છે કેટલીકવાર આ રેખા ઘણી મોટી મોટી ઉમ્મરે દેખાય છે, કેટલાકને જન્મથી જ હોય છે માણસનું આરોગ્ય સુધરતું હોય તેમ જ વેપાર-ઉદ્યોગમા લાભ થતો હોય તે વખતે ક્વચિત્ આ રેખા ઉગે છે એ બે પ્રકારની હોય છે બુધના પર્વત ઉપરથી-ટચલી આગળી પાસેથી નીકળી, હથેલીના વચલા ભાગમા થઈ આયુષરેખાને મળે છે અને કોઈ વખત સૂર્યરેખાના શરૂઆતના ભાગમા ઉગમ

પાત્રી બુધના પવત તરફ ગયેલી દેખાય છે આ દેખા સળ મ
 અને અદૂટ હોય તો તે માણસ તા દુરસ્ત, ઉત્સાહી, બુદ્ધિ
 માન, યોગીન, ધર્મસ્વી બને. જો દેખાની સાથે સાથે સૂર્ય
 દેખા અને આશ્વરેખા ઉત્તમ પ્રકારે ઉઠેલી હોય તો તે માણસ
 હંમેશાં સુખી રહે, હરેક કાર્યમાં તેને ફતેહ મળે. બુધનો
 પવત ઉત્તમ પ્રકારે ઉઠેલો હોય અને આશ્વરેખા તેની
 ઉપર બનેલી હોય તો તે સ્વતંત્ર વેપાર-ઉદ્યોગ કરી પૈતાની
 ઉચ્ચતિ સાધે. વળી તે શરીરે મજબૂત, તદુરસ્ત બળવાન,
 દીર્ઘાયુષી પણ હોય. આશ્વરેખા સર્પાકાર જેવી હોય તો
 તે માણસથી બહુ સાવચેત રહેવું જોઈએ કારણકે તે માણસ
 મોટે ભાગે દુઝાળાજ બને છે અને તેને છાતીનું કંઈ
 લાગુ પડે છે. આવા માણસની હંમેશી ટાલી અને બીની
 જણાય તો તેને અકસ્માતથી મૃત્યુ ઉપજવાનો ભય રખાય
 છે ઠેકઠેકાણે આશ્વરેખા દૂટલી હોય તો તે અણસૂ
 શક્તિ નિશાની છે જેમ સમજવું આવી દૂટલી આશ્વરે-
 રેખા સાથે યનિનો પવત બધારે પડેલો અને ઉચ્ચ જણાતો
 હોય તો તેને કાંતની બીમારી લાગુ પડે.

શિખર—આશ્વરેખાની બીજી વિશિષ્ટતાઓ કય
 કય છે ?

સૂરિ—આમુષરેખા બે ન્હાની ન્હાની કડીઓથી સ ધા
 બેલી સાકળ જેવી હોય અને આશ્વરેખા પણ બાંધે તથા
 બારે હોય તો જો માણસની આખી જીવન અર્ધમાદા
 જેવી રહે.

આરોગ્યરેખા પોતે અથવા એની કોઈએક શાખા
જો આયુષરેખાને અડી જતી હોય તો તે ગંભીર માદગી
સૂચવે છે અને એમાથી મૃત્યુ પણ સભવે

આરોગ્યરેખામા ટાપુ કે 'ખેટ' જેવું ચિન્હ અને એ
મસ્તિષ્કરેખાની ઉપર-નજીકમાં જ હોય તો એને નાક તથા
ગળાનું દર્દ થાય એ જે ચિન્હ અરધું મસ્તિષ્કરેખાની
ઉપર અને અરધું નીચે હોય તો તેની તખીયત બહુ નાબુક
રહે અને તેને છાતી તથા ફેફસાનો વ્યાધિ હોય-ખાસ
કરીને આગળીના નખ લાખા અને બદામના આકારના હોય
તો એ લય વધુ પ્રમાણમા રહે

આયુષરેખા વચમાથી ટૂટતી હોય અને આરોગ્યરેખા
પોતે અથવા એની શાખા એ ભાગમાથી દાખલથતી હોય
તો મૃત્યુના લયની એ ચોખ્ખી નિશાની છે એમ જાણવું

આરોગ્યરેખા, આયુષરેખા પાસે જઈને તરતજ ખીજી
દિશામા પાછી વળી જતી હોય તો વ્યાધિ શમવાનું શુભ
ચિન્હ સમજવું અને એ માણસ દીર્ઘાયુષ લોગવે

શિષ્ય—આરોગ્યરેખા જ ન હોય તો ?

સૂરિ—કેટલાકોના મત પ્રમાણે એ ઘણું શુભ લક્ષણ
ગણાય છે, પરંતુ એટલું જાણી લેવું જરૂરનું છે કે આયુષ-
રેખાને જો આરોગ્યરેખા લેદતી હોય-વીંધતી હોય તો તે
સારું ચિન્હ નથી એ રેખા જેમ સીધી તેમ વધારે સારી.

(૧૬૮)

વિવેક વિદ્યાસ.

આશુવરેખા અને આશોઞ્વરેખાનો સમર્થ એક પ્રકારની નાનુકાઈનો પુરાવો છે.

આશોઞ્વરેખા ઊંઘી અને રક્તવર્ણી હોય તો તેને તાવની બીમારી રહે, વગવાળી, અનિશ્ચિત, અને ઠાળી હોય તો પેટનો વ્યાધિ રહે અને અસ્તિકરેખા પાસેથી જતી વેળા એનો આકાર ઘટ્ટ બનતો હોય તો એને માથાનું સુખત ઘટ્ટ રહે, આશોઞ્વરેખા દુઢક હોય તો તેની પાશનશક્તિ નબળી અને તબીબત પણ નાનુક વ હોય એમ માનવું.

સ્ત્રીના હાથ ઉપર આશોઞ્વરેખા પર અને હૃદયરેખાની પાસે વારાના આકારનું ચિન્હ હોય તો તેને સુવાવઠન પ્રસંગે જારે દુઃખ વેઠવું પડે. આશોઞ્વરેખા અપૂર્ણ હોય અને રક્ત હૃદયરેખા તથા અસ્તિકરેખાના મધ્યભાગમાંથી જ હૃદય પામી, એ બંને રેખાઓનું ભેદાયું કરતી હોય તો તે માણસને મગજની બીમારી લાગુ પડવાનો ભય રહે છે.

x

x

x

હાત-વિવાહ-લક્ષણ

શિખર—સામુદ્રિક ચાત્ર, લગ્ન વિવાહ, પ્રેમ, સસાર-સુખના સળધર્મા પણ કઈ પ્રકાર પાડે છે ?

સુરિ—સામુદ્રિક ચાત્રમાં લગ્નરેખા મળધર્મા વિસ્તૃત વિવેચન છે. આ લગ્નરેખા કયા અને કેવા પ્રકારની હોય છે તે તમારે પ્રથમ સમજી લેવું એમને દેખતી બાંજળીની

નીચે બુદ્ધનો પર્વત આવેલો છે તે તો તમે જાણો છો એ જ આગળી નીચે અને હૃદયરેખાની ઉપર લક્ષ્મી રેખાઓ અકાએલી હોય છે આ રેખાઓ સ્પષ્ટ અને સ્પષ્ટ હોય તો એ માણસનું લક્ષ-જીવન સુખી અને લક્ષરેખા જો હથેળાના નીચલા ભાગ તરફ ઝૂકી જતી હોય તો સહચરીનું મૃત્યુ થાય લક્ષરેખામાથી કાટા જેવો આકાર કુટતો હોય અને કાટાનું મૂળ હથેળી તરફ હોય તો વિયોગદુઃખ વેઠવું પડે, પણ એ જ આકાર હથેળીની ઉલટી બાજુએ કુટતો હોય તો વિવાહ પડેલા ઘણી મુશ્કેલીઓ, વિધ્ને અને વિયોગ વેઠવા પડે લક્ષરેખા, હથેળીમા વળ ખાતી હોય અને કાટાની જેમ કુટતી થકી અશુભના મૂળ તરફ ધસી જતી હોય તો એન છૂટાછેડા કર્યા વિના ન ચાલે

લક્ષરેખા જો ભાગ્યરેખાને વીધતી હોય તો લગ્ન પછી એ માણસ પ્રતિષ્ઠા અને પૈસાના વિષયમા પાછો પડે

લક્ષરેખામાથી કાટાનો આકાર કુટતો હોય અને એમાથી એક શાખા નીકળીને હૃદયરેખાને મળતી હોય, તેમજ હૃદયરેખા પણ નીચે નમતી હોય તો એ લક્ષ-જીવન સુખી ન થાય જેના હાથમા આવું ચિન્હ હોય તે બહુ ઠડક સ્વભાવનો હોય, ઠડકાઈથી પોતાનો અધિકાર જમાવવા મથે તેને લીધે વિયોગ કે છૂટાછેડા જેવું ભલે ન બને તો પણ કોઈ પ્રસંગે એકાદને આપઘાત કરવાનો અવસર આવે

લક્ષરેખામાંથી જોડાઈ શાખા નીકળી, મસ્તિશ્કરેખાને
મળી બચ તો ધણી-મળીનાણીના વિચારસેક' જહુ' તિવ
સ્વરૂપ ધરે અને મતસેકને લીધે હ મેઘાં કલેસ-ક કાસ માય'

લક્ષરેખાનો છેડો, લાખરેખાના ઉપલા ભાગને-ઉપર
ને ઉપર જ સ્પર્શી બચ તો જો લક્ષણવનનો અત જહુ
કરણાજનક ગાયે.

લક્ષરેખામાં બેટના જેવું જિન્દ હોય અને રેખા
નીચે નમતી હોય તો હાઈ જ્યાં મુખી લખનનો અત ન
ગાયે ત્યાં મુખી દુખમય જ રહે.

લક્ષરેખામાંથી જોડે મુંદર રેખા નીકળી, ત્રીજી જાંઘ
ળીની નીચે, સૂર્યરેખામાં મળી જતી હોય તો તે માલુસને
લખનમુખ, સ પત્તિ અને વશ ગાયે

લક્ષરેખામાંથી મંડાના જવો આકાર કુટતો હોય અને
પછી જોમાંથી જોડે શાખા નીકળતી હોય અને જોની ઉપર
બેટના જેવો આકાર હોય તેમજ સૂર્યરેખાને મળતી હોય
તો લક્ષણવન દુ ખી ગાય અને તેને કેટલી દાનિ વધા
નામીથી પણ સહેલી પડે.

બેટના જેવા આકારમાંથી જ લક્ષરેખા કુટતી હોય
તો અપહરણ કે બીજી કોવી મુશ્કેલી લખ પહેલાં વેઠવી
પડે, પણ જો રેખા ને સીધી-સ્પષ્ટ ગાલી જતી હોય તો
લખ પછીનું લખન મુખી ગાય.

લગ્નરેખા ઘણી ટુંકી હોય અને છેડે વળ ખાઈને ઉપર જતી હોય તો ઘણું કરીને એનું લગ્ન ન થાય

હૃદયરેખામાથી લગ્નરેખા જેમ વધારે આઘી તેમ લગ્નનો સમય પણ એટલો જ આઘો સમજી લેવો હૃદય-રેખાની પાસે જ લગ્નરેખા પડી હોય તો લગ્ન પણ વહેલા જ થાય

લગ્નરેખામાથી જો ન્હાની, સ્વચ્છ રેખાઓ ઉઠતી હોય અને આગળની દિશામા જતી હોય તો તેની ઉપર પુત્ર-પુત્રીઓની સખ્યા નક્કી કરી શકાય મજબૂત રેખાઓ પુત્રસૂચક છે અને ઝીણી રેખાઓ પુત્રીઓસૂચક છે સૂક્ષ્મ-દર્શક કાચમાથી જોવાથી સારી સમજણ પડે

શિષ્ય—પણ લગ્નરેખા તો બે-ત્રણ હોય છે ને ?

સૂરિ—ટચલી આંગળીની નીચે ખંડારના ભાગમાથી અદરના ભાગ તરફ જે આડી એક-બે-ત્રણ રેખાઓ બુધના પર્વત તરફ આવેલી છે તેને સ્ત્રી-સખી રેખાઓ કહેવામા આવે છે આપણા આર્યશાસ્ત્રોમા કહ્યું છે કે આ રેખાઓ ટુંકી અને ઝીણી હોય તો સમજવું કે તે માણસને સારી પ્રેમાળ સ્ત્રી મળે એ ત્રણે રેખાઓ લાંબી અને સ્પષ્ટ હોઈ બુધના પર્વતપરથી સૂર્યના પર્વત ઉપર ગયેલી હોય તો તે રેખાઓ વિવાહની સ્ત્રીઓ સૂચવે છે આ રેખાઓ જેટલી ઊંડી અને ભગ વગરની હોય તેટલા પ્રમાણમા સ્ત્રીનો ખ્યાર

વધારે ટકાઈ અને જળવાન હોય છે. છુપના પવ તને નહીં
જોજ મનારી રેખાઓ, વિવાહ વગરના પણ પ્યાર કરનારી
સીઓ. હથિવે છે રેખાઓની સખાના પ્રમાણમાં વિવા
હિત કે અવિવાહિત સીઓની સખા સમજવી.

શિષ્ય—હાથેના હોય છતાં હજી ન થયા હોય
જોમ બને ?

સૂરિ—કેટલાક માણસોના હાથમાં સીરેખા હોવા
છતાં તેમના હજી થયેલાં હોતાં નથી, પણ તેવા અવિવાહિત
માણસોના હાથ પરની સીરેખાઓ ટુછી હોઈ, તેની
હળપું જ્વારના ભાગ તરફ વધારે હોય છે. આવા માણ
સોના વિવાહકાળ પ્રાપ્ત થવા છતાં વિવાહ થઈ શકતા નથી.
સીરેખામાં જે રેખા સૌથી વધારે જાડી અને ઉંચી હેત
તે જ કાચમનુ સીસુબ હથિવે છે.

*

*

*

અસુઠો અને આંગળીઓ

શિષ્ય—કેટલાક સામુદ્રિક-ચાત્રીઓ અસુઠો અને
બીજી આંગળીઓ ઉપર બહુ ભાર મૂકે છે. મનુષ્યસ્વભા
વનો નિર્ણય કરવામાં તે બે મદદ લેવાય છે એવું શું
કારણ હશે ?

સૂરિ—જો વિષય ખરેખર સમજવા જેવો છે તેના
શાસ્ત્ર કરતા પણ આ વિષય કોઈ રીતે જોડો ઉપયોગી
નથી. અસુઠો અને આંગળીઓ જે અચૂક રીતે મનુષ્યના

સ્વભાવમા રહેલી સરળતા કે દુર્બળતાની સાક્ષી પૂરે છે. રેખાઓના આકાર-પ્રકાર સમજવામા, ઉકેલવામા ભૂલ થાય, પણ આગળી અને અંશુઠાની ભાષા તો બહુ સહેલાઈથી સમજી શકાય એવી હોય છે એક માણસના હાથના આગળા કે અંશુઠો દ્વરથી નીહાળી લઈએ તો પણ તે માણસની કેટલીક ખાસીઓ આપણે ઉકેલી શકીએ એટલે જ હું કહી રહ્યો છું કે આ આગળીઓની ભાષા ખાસ સમજવા જેવી છે

[શબ્દ—પહેલો અંશુઠો જ લઈએ]

સૂરિ—ખરેખર હાથની ભાષા વાચવામા અંશુઠો બહુ જ ઉપયોગી છે અંશુઠો જોતાની સાથે જ તમે કહી શકો કે આ માણસ કેટલો ઉદ્યોગી દ્રઢ ઇચ્છાશક્તિવાળો, કે આણસુ અથવા વિલાસી સ્વભાવનો છે પાવરધા બદ-માશેા જ્યારે પોતાનો શીકાર શોધતા હોય છે ત્યારે તેમની નજર માણસના અંશુઠા તરફ જ વળે છે અને અંશુઠા ઉપરથી જ પોતાનો શીકાર શોધી લે છે અંશુઠાની ભાષા બનતા સુધી સીધી-સરળ અને અર્થવાળી હોય છે પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો પણ કબૂલ કરે છે કે આપણા આર્ય વિદ્વાનોએ અંશુઠાની રચના, આકાર, તાકાત વિગેરે સંબંધમા જે વિવેચન અથવા સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે તે ખરે જ અપૂર્વ છે ઘણા જુના સમયથી અંશુઠાને ઘણું મહત્ત્વ આપવામા આન્યુ છે

શિષ્ય—જાળક પહેલપહેલુ જ મે ત્યારે જાણ્યાને
મુઠીમા શીઠી દે છે તેનુ શુ કારણ ?

સુરિ—જો જલુ ઉપયોગી છે જોટલો જ જાળક
મુઠીમા તેનુ સ્વાભાવિક રીતે રક્ષણ કરે છે પરન્તુ જાળક
જો મુઠી શીઠી જ રાખે—જાણકને જહાર ન રાખે તો સમ-
જવુ કે જાળકની તળીયત જલુ નાંબુક છે; માનસિક તેમજ
શારીરિક ક્ષિયો પશુ તે નિજજ હોવો જોઈએ. જનુભવીએ
કહે છે કે જાણકો જો કંઈ નેવુ તેવુ ઉપાંચ નથી. પ્રેમ
ન્યાય અને મનોભજ જો ત્રણ મહાશક્તિઓ—તે દુનીયા
ઉપર પિતાની સત્તા ચલાવે છે તે ત્રણેનુ નિર્દર્શન આ
જાણકમા મળી રહે છે

નખવાળા વેદામાં ઇશ્વરશક્તિ-મનોભજ.

બીજા વેદામાં ન્યાય-વિવેકશક્તિ

ત્રીજા વેદામાં પ્રેમ.

જાણકનો પહેલો વેદો નાનો હોય તો સમજવુ કે
તે માણસ અનેક પ્રકારની વસ્તુઓની ઇશ્વર બરાવે છે,
પશુ તેની પ્રાપ્તિ વિષે તેને પૂરી ખાત્રી નથી હોવી. વળી
જોના વેદાવાળે માણસ પિતાની ઇશ્વરતુસાર કામ કરી
શક્તો નથી. તેનુ મન અસ્થિર હોય છે, જોટલો તેના કામ
પશુ અનિશ્ચિત જ હોય છે જો માણસ બીજાને સારી સલાહ
આપી શકે પશુ પિતે તેનો લાભ લઇ શક્તો નથી. જો

વેઢા માણસની ઈચ્છાશક્તિ બતાવે છે પહેલો વેઢા મજ-
બૂત, જાડો અને જોરાવર હોય અને બીજો વેઢા નબળો
તથા ટુકો હોય તો તે માણસ પોતાની મરજીમા આવે
તેમ વર્તનારો, લહેરી અને સારી ભાવના ધરાવનારો હોય છે

અ શુઠાનો પહેલો વેઢા લાખો ન હોય-પહેળો હોય
તો તે માણસ દ્રઢ નિશ્ચયવાળો હોય તેની સ્મરણશક્તિ
નબળી હોય-સ્વેચ્છાચારી હોય અને પોતાના હિતમા હાનિ
જોડારી લે પહેલો વેઢા પ્રમાણ કરતા વધારે પહેળો હોય
તો તે ખેડીકરો, બુદ્ધિવગરનો, ગુસ્સાવાળો અને બડબડીયો
હોય આવો માણસ ક્રોધના આવેશમા ખુન પણ કરી બેસે
અહીં એક વાતતું સ્મરણ રાખવું જોઈએ અ શુઠાનો પહેલો
વેઢા ઉપર પ્રમાણે અશુભસૂચક હોય પણ હૃદયરેખા અને
મસ્તિકરેખા પુરેપુરી લાખી અને ઉત્તમ હોય તો તે વિવેક
વાપરી જાણે મન અને વિચાર ઉપર અ કુશ મૂકી શકે.
ગુસ્સાના આવેશમા ધૂળ ઉઠે પણ બનતા સુધી બીજાને
ત્રાસ ન આપે

અ શુઠો જો બહારની બાજુ ઉપર વાકો વળેલો હોય
તો તે મોજલો અને ખર્ચાળ હોય

અ શુઠાની લખાઈ છેક જ નાની હોય તો તેની મન
ઉપર કાબૂ ધરાવવાની શક્તિ ઘણી જ ઓછી હોય અ શુ-
ઠાની પાસેની આગળીના મૂળમા ગુરૂનો પર્વત છે ગુરૂનો
પહાડ વધુ ઉચો હોય અને અ શુઠો નાનો હોય તો તે

માણસ લપકાળાજ અને પોશાક પાછળ નાંકે જઈ કરી કરજદાર જનનારો હોય.

જાણીનો જીભે વેઠો દુઠો હોય-તેની જન્મે જાણીનો કાપેલી જેવી રેખાલી હોય તો તે માણસ જાણે હઠીલો અને પોતાનો જ કહો ખરો કરનારો હોય. જાણે માણસની મસ્તિષ્કરેખા જે લાળી હોય તો તે ઉપકાર કે અપકારને હંમેશાં માફ રાખે.

જાણી મોટો હોય અને હંમેશાં નરમ હોય તો તે માણસ મોટો જાણે પોતાના મિત્રો ઉપર આધાર રાખનારો રહે. જાણી લાંબો અને મજબૂત હોય તો તે વહેવારમાં અને પોતાના કર્મજીવમાં હંમેશાં વલ્લભ રહે. નાના જાણી ઠાવાળો માણસ હંમેશાં મનમોહી હોય છે તેમને સ્વતંત્ર વિચાર જેવું જાણે જ હોય છે અને તેથી તેઓ પોતાના માનસિક વરો ઊપર જ નામતા હોય છે.

જેની આંખોનો અલગ અલગ હોય-જાણી જોર દાર હોય તે માણસ પોતે સ્વતંત્રપણે વહેવાર જણાવે પણ ખીનતા લોકવનારો ન હોય. જે આવલની હોય નિરપૂર્ણ પણ હોય અને કંઈક આપણું હોય.

મધ્યમ આકારનો જાણી હોય તો તેની ઇચ્છાઓ વખત જતા પુરી પડે જેમ માની શકાય.

જાણી અદ્યની જાણીને વહેલો હોય તો તે અસ્થિર-

બુદ્ધિનો માણસ હોય. અશુઠાની શરૂઆતથી માડી છેક છેડા સુધી જે કે ત્રણ રેખાઓ નજરે પડતી હોય તો તે માણસ પ્રેમાળ હોય છે પહેલા વેઠા ઉપર જો એકાદ સ્પષ્ટ રેખા ઉઠેલી હોય તો શ્રીમત થાય અશુઠાના મૂળમાથી ઉત્પન્ન થએલી જે રેખાઓ ખીન્ન વેઠા સુધી ગએલી હોય તો માણસ બધાને પ્રિય થઈ પડે

સ્ત્રીના હાથ ઉપર-અશુઠાના ખીન્ન વેઠા ઉપર તારાનું ચિન્હ હોય તો તેને સપત્તિ મળે.

અશુઠાના પહેલા વેઠાને જો એકાદ રેખા ઘેરો ઘાલીને પડી હોય તો તેને કાંસીની સજા થવાનો ભય રહે છે અશુઠા ઉપરથી નીચે શુકના પહાડ પર જે રેખાઓ આવતી હોય તો સારી સપત્તિ મેળવે. અશુઠાના વેઠાના મધ્યભાગમા ચવના આકારનું ચિન્હ હોય તો તે માણસ મિષ્ટાન્નમા મોજ માનનારો, ઘરમા આનંદથી રહેનારો અને સુખી હોય બાકીની ચાર આગળીઓ ઉપર આવું ચિન્હ હોય તો તે છઠગીભર સુખ ભોગવે.

x

x

x

તર્જની

અશુઠા પાસેની પહેલી આગળી તે તર્જની. તે સીધી અને લાખી હોય તોજો માણસ પોતાની શક્તિ વધારનારો, ખીન્નઓ ઉપર હુકમ ચલાવનારો, સારી નામના મેળવનારો હોય આવા માણસની મસ્તકરેખા પણ લાખી

જને દબાવી જાવળી પણ મુંઝવે દોષ છે એ તર્જની
 ભેદજો તેથી પણ વધુ લાંબી—વચલી કરતાં પણ અધિક
 દોષ અને હાલની નરમ દોષ તો તે માણસ પોતાનું જ
 મુખ વપાસે અને જ્ઞાનદર્શી જીવન ગાળે તર્જની જે
 જાણીવાળી દોષ તો તે માણસ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિવાળો વિશેષ
 દોષ અને એના સમુદાયમાં ઠીક જ્ઞાતિ મેળવે ક્યારેય
 આકારની તર્જની તીવ્ર જુદીમતના સૂચવે તર્જનીનો ઉદ્દેશ
 દબાવેલા જેવા દોષ તો એ મહાજુદિનું બિન્દુ બધું
 જાણ માણસની તર્જનીનો પહેલો વેદો એ તદ્દન નાનકડો
 દોષ અને નખ પણ નાનો દોષ તો તે માણસ પુનર્વિચારક
 જાણ વિષય સાથે લગ્ન કરે દુહી તર્જનીવાળા મોટે
 જાણે પોતાને માથે કંઈ જવાબદારી નથી બેસતી તર્જની
 એ ત્રીજી જાંઝળી જેટલી જ લાંબી દોષ અને વચલી
 જાંઝળી કરતા દુહી દોષ તો તે શુભ લક્ષણ બધું
 જાણે માણસ સ્વાભિમાની વિચારશીલ હોય છે આ
 જાંઝળીનો પહેલો ઠાપો એ સ્પષ્ટ દીસતો દોષ તો તે શકા
 શીલ રહ્યા કરે તર્જની એ યાનિના પહાડ તરફ, ઢળવી
 દોષ તો તે ગર્વિષ્ઠ દોષ તર્જનીના મૂળનાથી એકાદ રેખા
 નીકળી સીધી બાજુ વેદાને જોળળી ત્રીજા વેદા ઉપર જતી
 દોષ તો તે માણસ જાણે વિચારસ્વત, જુદીયાળી અને
 વચલા દોષ.

તર્જનીના ત્રીજા ઠાપા ઉપર એકાદ વાંછી રેખા પડી

હોય તો તેને પારકુ ધન મળે. બીજા કાપા ઉપર આવી રેખા હોય તો તે અપ્રમાણિક અને બીજાને ત્રાસ આપનારો અને તર્જનીના પહેલા કાપાને એકાદ રેખા ઘેરો ઘાલતી હોય તો તે માણસ નબળો હોય અને તેના મસ્તકમા જખમ થાય બીજા કાપા ઉપર ચોકડીના આકારના બે ચિન્હ હોય તો તેને કોઈ ભારે શ્રીમત સાથે દોસ્તી થાય તર્જનીના પહેલા કાપા ઉપર જો તારાના આકારનું ચિન્હ હોય તો તે નસીબવત અને શ્રીમત નીવડે આવું તારાનું ચિન્હ બીજા કાપા ઉપર હોય તો તે ઉગ્ર અને હિમ્મતવાન પણ હોય આ તારાની સાથે જોડાણ કરનારી એકાદ રેખા હોય તો તે શાત સ્વભાવનો હોય. ત્રીજા કાપા ઉપર તારાનું ચિન્હ હોય તો તેવો માણસ વિષયી હોય બીજા વેઠા ઉપર અર્ધચંદ્ર મૂર્ખાઈનું લક્ષણ છે ત્રીજા વેઠા ઉપર હથેળીની પાછલી બાજુએ વાળ ઉગેલા હોય તો તે અશુભ ચિન્હ ગણાય છે એ માણસ ભારે ગુસ્સાવાળો હોય છે

તર્જની જો વચલી આગળી કરતા નાની હોય તો તે માણસ કુનેહબાજ હોય અને ક્રોધી પણ હોય આગળીના પહેલા વેઠાનો ભાગ બીજા વેઠા કરતા લાંબો હોય તો તે માણસ ધાર્મિક વિષયો વિષે સાડૂ વિવેચન કરી શકે.

લાંબી અને અણીદાર તર્જની ધાર્મિકપણાનું સૂચન કરે છે વચલી આગળીના પહેલા કાપા જેટલી જ તર્જની

(૧૮૦)

લાંબી હોય તો તેવો માણસ કાલિક હોય. તર્જની ઉપર
બંધતું અને કાપા ઉપર મળતું બિન્દુ હોય તો તે માણસ
મશસ્વી અને મુખી થાય. તર્જની ઉપર બંધતું બિન્દુ હોય
તો તે ઉચ્ચ અભિલાષાવાળો, સસારમુખમાં જાનક દેનાર
અને કૌમલોશી હોય. તર્જની નીચે ગુરૂના ખર્ત ઉપર
ઉભી નાની એ રેખાઓ હોય તો તે પરમાર્થી-પુરુષશાળી
હોય. આ નાની ઉભી રેખાઓ ઉપર જાડી રેખાઓ પડેલી
હોય તો તેના પુરુષકાર્યમાં વિઘ્ન નડે. તર્જની ઉપર યજ્ઞ
બિન્દુ મળતી અક્રિયતા અને ઉઠાવપણું જતાવે છે. અંગુઠા
અને તર્જની ઉપર બંધનાં બિન્દુ હોય અને કાપાના મધ્ય
ભાગ ઉપર મળતા બિન્દુ હોય તો તે સારૂ લક્ષણ મળ્યા
જેવો. માણસ પાતાની ઇચ્છાઓમાં ફતેહ મેળવે. તર્જ
નીના બીજા કે ત્રીજા કાપા ઉપર ચાર-ચાર ઉભી રેખાઓ
હોય તો ઘણું સારૂ લક્ષણ મળાય છે. રેખાની સંખ્યા
જોણી તેમ જોણું ફળ મળે. જોઈ રેખાવાળો મનુષ્ય વૈરા
અવૃત્તિવાળો તથા જોઈ ખજૂ રેખાવચરનો વજા સહ સહન
કરનારો હોય.

×

×

×

મધ્યમા-વચલી આંગળી

મધ્યમા જોટલો વચલી આંગળી જમુક માણસ દેહલો
સમવસૂચક અથવા વાતકાલિક નિર્ણય કરવાની શક્તિવાળો.
છે તે આ વચલી આંગળી ઉપરથી જાણી શકાય. મધ્યમા

જો બહુ જાડી લાખી મજબૂત હોય તો તેના મન ઉપર કાંઈપણ વાતની તરત અસર થયા વિના ન રહે એટલે કે ભયની વાત સાંભળી તે ભય પામે અને નિરાશ જેવો બની જાય આ આગળીનો પહેલો વેઠો લાખો હોય તો તેને ખેતીવાડીનો શોખ હોય આગળીઓ નરમ હોય અને વચલી આગળીનો બીજો વેઠો ઉત્તમ પ્રકારનો લાખો હોય તો તે માણસ શુભવિદ્યા-યોગ, જ્યોતિષ, સામુદ્રિક, મંત્ર, શાસ્ત્ર તથા વેદાત વિગેરેમા સારો રસ લે આ જ આંગળીનો ત્રીજો વેઠો લાખો અને મજબૂત હોય તો તે લોકપ્રિય થાય આગળીનો છેડો અણીદાર હોય એ ઠીક નથી. એની ઉપર બહુ ભરોસો મૂકી શકાય નહીં આવા માણસની મસ્તકરેખા પણ જો ટુકડી હોય તો તે ઠગારો અને નિર્લાજજ હોય વચલી આગળી અણીદાર હોય, અશુભો ટુકડો હોય અને શુકનો પર્વત વધારે સ્પષ્ટ ઉઠેલો હોય તો તે માણસ નિશ્ચિત સ્વભાવનો હોય કુદરતી રીતે આ આગળી ચપટી હોય છે, પણ તે વધારે ચપટી હોય તો તે શકાશીલ સ્વભાવ સૂચવે છે આ આગળી વધારે જાડી અને લાખી હોય તથા શનિનો પર્વત પણ વધારે ઉઠાવવાળો લાગતો હોય તો તે માણસ વાતવાતમા તપી જાય અને આપઘાત કરવા પણ તૈયાર થઈ જાય

જનાભિક્ષા

ટથલી જાંઝળી પાસેની-ત્રીજી જાગળીને જનાભિક્ષા કહેવામાં આવે છે આ જાંઝળી જે તર્જની નેટલી જ લાગી હોય અને તેનો પહેલો વેગ લાગે અને ઘણો હોય તો તે માણસ જાહેસ અને કળા કોશલ્યમાં સારી શક્તિ પ્રસાદિત હોય. કંઈ વેગ ઉત્તમ પ્રકારની કારીગરી-શાસ્ત્રનુ સુચન કરે છે જુગારી માણસોની જનાભિક્ષા અને વચલી જાંઝળી લગાઈમાં સરખી હોવાતું અને વચલી જાંઝળીનો જેટો જૂઠા ઉઠાવહાર તથા મજબૂત હોવાતું જણાયું છે સફો ખેલનારમાં પણ આ લક્ષણ હોય છે, પણ તે સાથે તેમનો બુદ્ધનો જર્વત ઉચ્ચ ઉઠેલો હોય છે તર્જની કર્ત્ત્વ પણ જનાભિક્ષા હોય તે તે માણસ અવિચારી અને સાહસિક હોઈ વળતોવળત જ કટમાં સપડાય. જનાભિક્ષાનો છેલ્લો ચિરસ આકારનો હોય તો તે પોતાની બુદ્ધિથી કંઈ નથી કળા શોધી કાઢે છે આવો માણસ પોતે બલે બહુ ખરિદમ કરી શકે તો નથી જનાભિક્ષા અણીદાર હોય તો તે સાચી હસીકતો કરતાં જનાવટી બાજતો વરફ વધુ આકર્ષક ચિરસ જનાભિક્ષાવાળો વધારે વહેવાવડાયેલો હોય છે આવા માણસનો અણુકો ખંદારની બાબુજર ટળતો હોય અને ઘડને પર્વત વધારે સ્પષ્ટ દેખાતો હોય તો તે નાટકનો શોખીન માન.

હથેળી ચોરસ હોય અને અનામિકા ચપટી હોય તો તે માણસ લડાયક દેખાવો ચીતરનારો બાહોશ ચિત્રકાર હોય. આ આગળીના બીજા વેઢાઓ કરતા ત્રીજો વેઢા કે કાપો વધારે મોટો દેખાતો હોય તો તેવો માણસ પોતાના મોજશોખની ખાતર નાણા મેળવવા બહુ ઇન્ટેન્ડર રહે.

આ આગળીના ત્રીજા વેઢાથી પહેલા વેઢા સુધી જો એકાદ રેખા સીધી ઉઠેલી હોય તો તે નસીબદાર હોય—મીઠો ।વગેરેનો માલેક થઈ સારા પ્રમાણમાં દોલત મેળવે, પણ જો એકને બદલે અનેક રેખાઓ હોય તો તે માણસ સ્ત્રીઓની જાળમાં સપડાઈ બરબાદ બની જાય.

ત્રીજા કાપા ઉપર જો કેટલીક સીધી રેખાઓ હોય તો તે વિદ્વાન અને સુખી હોય, પણ આ રેખાઓમાંથી એકાદ રેખા આ ત્રીજા વેઢાના કાપાની એક જ બાજુ ઉપર દીસતી હોય તે માણસ સારી નામના મેળવી સુખી થાય. ત્રીજા કાપાથી કેટલીક રેખાઓ નીચે અનામિકાના મૂળમાં જતી હોય તો તે જરા ગર્વિષ્ટ હોય—તેનું ભાષણ મોહ પમાડે અને સફાઈથી બીજાની ઉપર સારી છાપ પાડે આવી એક જ રેખા જો ઉપર જઈ બીજા કાપા સુધી પહોંચતી હોય તો તે માણસ પોતાના વર્તન અને પરાક્રમથી ધન કમાય.

ટપલી જાંઝળી

।

ઉસલી ટપલી જાંઝળીને કોથી જાંઝળી, કનિષ્ઠકા જગ્યા બુધની જાંઝળી પણ કહેવામાં આવે છે એ કે બીજી જાંઝળીઓની જેમ આ મજબૂત નથી હોતી, તે પણ તે ઉપરથી ઘણા જગત્સના વિષયો સમજી શકાય છે.

ટપલી જાંઝળી વધુ લાંબી હોય તે તે અમમ્ભાષિક પદ્ધતિ લક્ષણ છે જ્યાં અને પહેલી હોય તે તે માણસ બધાં કામમાં વધુ યોગ્ય છે. ટપલી જાંઝળી તજની જેટલી લાંબી હોય તે તેને ઇષ્ટ કાર્યસિદ્ધિ ન મળે, તેમજ તે બીજા ઉપર કબજૂ મરાવી શકે નહીં. જલ્દી ટપલી હોય તે પણ તેને નિરંતર નિરાશા જ મળતી રહે. અલુટો મજબૂત હોય, મસ્તિષ્કરણ પણ ટીકટીક લાગી હોય અને ટપલી જાંઝળી ટુકી હોય તે મલત્ત કરવાથી કોઈ કોઈ વાર કાઢે જાય.

ટપલી જાંઝળીનો પહેલો વેટો ઉંચા તરફ નાનો થતો હોય તે તે માણસ અનસ્થિત હોય. એ એ વેટો લાંબા હોય તે બિલકલામાં કુશળ હોય.

ટપલી જાંઝળીનો છેડો ધોરસ હોય ને પહેલો વેટો લાંબો હોય તે તે માણસ પાતાની છાપ બીજાની ઉપર પાડી શકે જાંઝળીનો છેડો ચપટો હોય તે તે માણસ શિષ્યચારી થા તે મત્રચારી થાય.

ટચલી આગળીનો જીજ્ઞે વેઠા લાખો હોય તો તેવો માણસ સારી લેખનશક્તિ ધરાવતો હોય, અને જો આ વેઠા ચોરસ તથા સ્પષ્ટ ઉઠેલો હોય તો તે હ્રીસાખી કામમા બાહોશ બને. ત્રીજો વેઠા સારો હોય તો તે વહેવારકૂશળ અને બુદ્ધિમાન ગણાય ટચલી આગળી ખરાબર સીધી ન હોય—વાકીચૂકી હોય તો તેના હાથમાથી ઘણીખરી સારી તક ચાલી જાય

બુધના પર્વત પાસેનો ટચલી આગળીનો જે ભાગ છે તે ત્રીજો વેઠા ગણાય છે તેના પરથી પહેલા વેઠા સુધી જો એકાદ ઉભી રેખા સીધી ઉપર ગએલી હોય તો તેવો માણસ ઉદારહીલનો અને શાસ્ત્રીય વિષયનો જ્ઞાતા હોય છે ટચલી આગળી ઉપર ત્રીજા વેઠાથી પહેલા વેઠા સુધી ત્રણ સીધી રેખાઓ ગએલી હોય તો તે ખ્યાલી અને દહેરી હોય પહેલા કાપા ઉપર કે વેઠા ઉપર જાડી—સીધી રેખા હોય તો તે આરોગ્ય છીનવી લે પહેલા કાપા ઉપર જો ચોકડીના આકારનું ચિન્હ હોય તો તેને ગરીબીમા-અવિવાહિત જીવગી શુભરવી પડે

x

x

x

સમય નક્કી કરવાની પદ્ધતિ

શિષ્ય—આયુષરેખા ઉપરથી જીવનના વર્ષો નક્કી થાય એમ આપે કહ્યું તેમ જ ક્યારે—કયા વર્ષે શુ શુ બનાવ

જને તે પશુ આપે સુખઁસુ, પરંતુ આશુષ તેમજ આશુ-
ષમાં જનનારા પ્રસન્નિનો સમય થી રીતે નક્કી કરવો એ
વાત હજી નથી ચર્ચાઈ

મુરિ—સામુદ્રિક જથ્થામાં એવી ઘોષ્ઠસ માહિતી
નથી. એ તો માત્ર સુખના કે અનુભવના આધારે જ નક્કી
કરી શકાય, છતાં પશ્ચિમના સામુદ્રિક-શાસ્ત્રીઓએ એ
સુખધર્માં ઘોઠી માહતી પૂરી પાછી છે ।

પહેલા હથેળીની છાપ એક કાગળ ઉપર પાઠવી
પછી એક સુતરના ટુકડાના શાફીવડે બદાર કાગળ નક્કી
કરવા. આમાંનો હરેક કાગળ પાંચ-પાંચ વરસનો હરેક હોઈ
અથા મળીને ૧૮ વિજ્ઞાનની જનેલી દોરી કુલ ૬૦ વરસ
જતાવશે તે જ પ્રમાણે હુંદરેખા અને લાગ્યરેખાનું પશુ
માપ લેવું અને હરેક રેખા કેટલા વર્ષે હરેકિ છે તે તપા-
સવું એ પ્રમાણે ત્રણે રેખાઓનું માપ એક સરખું આવે
તો આશુષનું અનુમાન ઘોષ્ઠસ નીકળ્યું એમ સમજી લેવું
દાખલા તરિકે આશુષરેખા ઉપરથી ૬૫ વરસનું માપ નીક-
ળતું હોય અને હુંદરેખા તથા લાગ્યરેખામાં પશુ એટ
લી જ લગાઈની હોય તો તે માણસ ૬૫ વરસનું આશુષ
સોજવશે એવો નિર્ણય આપી શકાય ॥ । ।

આશુષરેખા છેક નાની હોય અને હુંદરેખા તથા
લાગ્યરેખા વધારે લાંબી હોય તો આ બે રેખાના આધારે

જીંદગીના વર્ષો નક્કી કરવા આયુષનો નિર્ણય કરતી વખતે સકટ નિવારનારા, દીર્ઘ આયુષ દર્શાવનારા ચિન્હોનો પણ વિચાર કરવો એવા શુભ ચિન્હો પડ્યા હોય અને બન્ને હથેળીમાની રેખાઓથી જો સરખા જ વર્ષો દર્શાવાતા હોય તો તે માણસની જીંદગી તેટલા વર્ષો સુધીની રહેશે

જીંદગીના બીજા બનાવોનો નિર્ણય કરવો હોય તો તે બનાવો દર્શાવનારી રેખાઓ હથેળીમા ઉઠેલી છે કે નહીં તે પ્રથમ તપાસવું જો તે રેખા હોય તો તે જીંદગીના કયા ભાગમા ઉગમ પામેલી છે તે જોવું અને જે વર્ષમા તે રેખા ઉગતી હોય તે વર્ષમા એ બનાવ બનશે એમ નક્કી કરવું હાથલા તરિકે આયુષરેખામાથી નીકળતી અને ભાગ્યરેખાને છેદા વિના તેને મળનારી રેખા તથા આયુષરેખામાથી નીકળનારી અને જેના છેડાઓ ઉપર વળેલા હોય છે એવી રેખાઓ માણસને દ્રવ્યલાભ કરાવનારી, નોકરી અપાવનારી તથા બીજી રીતે પણ ઉન્નતિ કરનારી હોય છે આ રેખાઓની શરૂઆત આયુષના જે ભાગમા થતી હોય તે ભાગથી દર્શાવાતા વર્ષો તે માણસને નોકરી મળવાથી કે બીજા કોઈ કારણે દ્રવ્યનો લાભ મળશે એમ સમજવું આવી જ રેખા તે પછી થોડા અતરે ઉઠેલી દીસતી હોય તો તે માણસને તે રેખાના ઉગમથી દર્શાવતા વર્ષો પ્રમોશન મળવું જોઈએ, પણ જો આવી પડેલી રેખા બીજી એકાદ રેખાથી છેદાએલી હોય તો સમજવું કે તે

માણસની નોકરીમાં જોડાઈ વિદ્ય ઉભુ થયો. ફરીથી તેની જ રેખા ઉઠેલી હોય તો તેના ઉત્તમથી દર્શાવતા વર્ષે તે માણસને ફરીથી નોકરી મળશે અને તે વડે તેનો ઉદ્ધવ થશે જોમ સમજવું.

શિષ્ય—અમુક વિદ્યાર્થી ક્યારે પરીક્ષામાં પાસ થશે તે જાણવાનો સમય થી રીતે નહીં કરવો ?

સૂરિ—આમુખરેખામાંથી સુરના પહાડ ઉપર જાણેલી જોડ-મે-તણ રેખાઓ હોય છે તે તપાસવી આમુખરેખાના આંકડા તપાસતાં જો ઉત્તરના પહરમા વર્ષમાં આ રેખા ઉત્તમ પામતી હોય તો વિદ્યાર્થીને પહરમા વર્ષે પરીક્ષામાં પાસ થવાનો યોગ છે જોમ માનવું આ પ્રમાણેની આમુખરેખામાંથી છેઢાજોલી કે દુટ્ટેલી ન હોય તો વિદ્યાર્થીને થયે જાયના બીજાઓને નોકરીનો લાભ મળે.

શિષ્ય—જો પ્રમાણે રેખાઓ જ ન હોય તો ?

સૂરિ—અભવિત છે કે જોવી રેખાઓ ન પડ્ય હોય તો પછી હુદ્દરેખામાંથી જે વર્ષના વિલાસમાં સૂરના પર્વત ઉપર જાણેલી ઉર્ધ્વરેખા ઢીસતી હોય તે વર્ષે જોવો શુભ યોગ છે જોમ માનવું કદાચને જો રેખા ન પડ્ય હોય તો આમુખરેખા જોવી. તે ઉપરથી વર્ષ સુકર્ય કરવું, અને તે વર્ષની સામે આમુખરેખામાંથી ઉપર જાણેલી હોય તો તે રેખાની સામે આમુખરેખા ઉપર જે વર્ષ દર્શાવ્યું હોય તે

વર્ષે પરીક્ષામાં પાસ થશે અથવા નોકરી મળશે એમ માનવું.
આ રેખા પણ ન હોય તો તે ભાગ્યરેખામાંથી ઉપર ગએલી
શાખાઓ દીસતી હોય અને તે બીજી રેખાઓથી છેદા-
એલી ન હોય તો આવી શાખાઓ કુટવાનો જગ્યાએથી
દર્શાવતા વર્ષે તે માણસને ક્ષતેહ મળે તેવી જ રીતે શુકના
પહાડ ઉપરથી તથા મગળના પહાડ ઉપરથી આયુષ્યરેખા
સાથે જોડાણ કરનારી અથવા ગુરૂના પર્વત તરફ ઉપર
જનારી રેખાઓ પણ ઉત્પત્તિ દર્શાવનારી હોય છે બીજી
રેખાઓની ગેરહાજરીમા આયુષ્યરેખામાંથી સૂર્યના પર્વત
તરફ જનારી રેખાઓ તપાસવી

શિષ્ય—લગ્ન કે વિવાહનો નિર્ણય કરવો હોય તો ?

સૂરિ—વિવાહનો નિર્ણય કરવામા પ્રથમ તો સ્ત્રી-
સખધી રેખાઓ જોવી શુકના પહાડ ઉપરથી નીકળીને
આયુષ્યરેખા સાથે જોડાણ કરનારી રેખાઓને સ્ત્રીદાયક
રેખાઓ માનવામા આવે છે આવી રેખાઓ આગળ વધીને
મસ્તકરેખાને ઓળંગીને હૃયકરેખા કરતા પણ સહેજ
આગળ વધેલી હોય તો તેવી રેખાને વિવાહદર્શક ગણવી
જેમના લગ્ન સોળ કે અઠાર વરસની અદરની ઉમ્મરે થાય
છે તેમની વિવાહની રેખા શુકના પહાડ ઉપરથી નીકળવાને
બદલે અગુઠાના મૂળમા મગળ અને શુક આ બે ગ્રહોના
પર્વતો ઉપરથી નીકળી આયુષ્યરેખા સાથે જોડાણ કરે છે
કોઈ કોઈ વખતે ટચલી આગળીની નીચેના યુધના પર્વત

ઉપર બહારથી જાણ આવનારી રેખાઓ ઉપરથી લાગેના વિચાર કરવો પડે છે હુંદવરેખાથી ટચાલી જાંઝળીના મૂળ સુધીનું અંતર ઉપ વરસતું ગણવું, / અને આ અંતરના પદર વર્ણનો જોઈ જો પ્રમાણે સરખા પાંચ વિભાગ કરવા. આવા ધંધા વિભાગમાના પહેલા પદર વર્ણના વિભાગમાં ઉંઘી અને આંધી રેખા હોય તો તે વિવાહ કરાવનારી રેખા સમજવી. તે જ પ્રમાણે બાકીના ચાર વિભાગો ઉપરથી અને તેમાંની રેખાઓ પરથી સી-સબથી વિચાર કરી શકાય છે કેટલાકોના હાથમાં ત્રણ-ચાર રેખાઓ પણ ઉઠેલી હોવાય છે આવા હાથલામાં જો બધી રેખાઓને લગતુએક ન ગણવી.

શુકના પર્વત ઉપર આંધી-રપાઠ અને ઉંઘી જોઈ, જે કે ત્રણ રેખાઓ હોય છે આ રેખાઓ સીઓની સખ્યા દર્શાવે છે જો આ ઠેઠાણે જોઈ જ રેખા હોય તો તે તેનો જોઈ જ વિવાહ થાય અને રેખાને સ્થાન પરથી તે માણસના વિવાહગાળનો નિર્ણય પણ ઉપર જણાવ્યા મુજબ કરી શકાય.

વસ્તુત તમામ સ્ત્રી નહીંના દ્વારમૂલ છે એમ નિશ્ચયપૂર્વક કહેવું, એ એક પ્રકારનું સાદસ છે “જહુરત્તા જહુરત્તા” સસારમાં સતી સત્તારીઓ પણ હોય છે તેઓ મહાપુરુષોને જન્મ આપી, સેવા-પ્રેમની ભાવનાઓને મૂર્તિમત સ્વરૂપ આપી જગતને જે અનુપમ સૌંદર્ય અર્પે છે તેની પાસે યોગીઓ પણ હાથપાશ દિગ્મુક્ત મની બાંધ છે.

શિષ્ય—તો પછી સ્ત્રીઓની હક ઉપરાંત નિંદા કરવાનું મરણુ શું ?

સૂરિ—એને માટે એ કોઈ જવાબદાર હોય તો તે પુરુષ જ છે પુરુષોએ જ્યારે સ્ત્રીઓને કેવળ કામિની અને રમણી જનાવી લીધી અર્થાત્ નારી ભવિને માત્ર કામ-લોભ અને રમણ-ક્રિડાની એક પુતળી માની લીધી, ત્યારે કદસ્કા સાગર આચાર્યો અને ઉપદેશકોને એ મોહાંધકાર દૂર કરવા નારી ભવિ પ્રત્યે કઠોર શુભ પદ્ધતિ એ પુરુષ પિતાની મર્યાદા સલાબી શક્તા હોત તો સ્ત્રી ભવિની આવી અવમાનના કદાપિ થાત નહિ.

શિષ્ય—મર્યાદા આપ કેને કહે છે તે માટે બાલુ એકાએક

સૂરિ—પુરુષ અથવા સ્ત્રીએ વિવાહિત થવા પછી પોતાની વાસનાઓને મર્યાદિત કરવી એકાએક, એમ શાસ્ત્રમાં સ્પષ્ટપદ્યે કહેવામાં આવ્યું છે પુરુષ સ્ત્રીની કિંવા સ્ત્રી પુરુષનો ત્રમે તેવો ઉપલોભ કે ઉપયોગ ન કરી શકે સ્ત્રી-પુરુષના લગ્ન એ

પાશવવૃત્તિને પોષવા માટે નથી, પરંતુ ખરૂં જોતાં પરસ્પરને નિયમમાં રાખવા માટે છે. લગ્નને એક પ્રકારના પ્રદાયાર્થની જે ઉપમા આપવામાં આવી છે તે આ મર્યાદા કિંવા નિયમને લઈને જ લગ્ન એ ધાર્મિક બંધન છે, તે પુરૂષ અને સ્ત્રીને વ્યભિચારી થતા અટકાવે છે, પણ તે ક્યારે? જો દંપતી નિયમ અને યથાવિધિ રહી શકે તો જ અન્યથા સ્વચ્છ દંવર્ત્તન અને વ્યભિચારમાં વસ્તુતઃ કંઈ જ ભેદ નથી.

શિષ્ય—મર્યાદાનો આખો ખ્યાલ આવી શકે છે.

સૂરિ—સ્પષ્ટ ખ્યાલ આણવા માટે પુષ્કળ વિવેચન થવું જોઈએ. લગ્ન વખતે સ્ત્રી-પુરૂષ પરસ્પરને કેવા વચનો આપે છે, પરસ્પરમાં કેવી પ્રતિજ્ઞાઓ કરે છે, તે સઘળી મર્યાદાઓનું વર્ણન હાલતુરતમાં થઈ શકે નહીં.

શિષ્ય—ત્યારે એ વાતને યોગ્ય પ્રસંગ માટે રહેવા દેવી એ જ ઉચિત છે. પુરૂષે કેવી કન્યા સાથે લગ્ન કરવું ત્યાંથી જ આપણે વિષયની શરૂઆત કરીએ.

સૂરિ—બન્ધુ-બાધવ-વાળી, સારા લક્ષણયુક્ત, લાવણ્યવતી, ઉચ્ચ કૂળમાં જન્મેલી, ઉત્તમ જાતિની, રૂપવતી અને જેના શરીરમાં કોઈ જાતની ખામી નથી એવી કન્યા સાથે પુરૂષે લગ્ન કરવું.

શિષ્ય—ખીજા વિશેષણો તો ઠીક, પણ કન્યા, બન્ધુ અર્થાત્ ભાઈવાળી હોવી જોઈએ એમ કહેવાનો હેતુ શું હશે?

સૂરિ—એમાં વિવિધ હેતુઓ જોવામાં આવે છે. કોઈ

स्वामा पद्मसुती कुम्भनयना क्षामाद्री कस्तका
 स्मातागमवेदिनी वरतनुस्तुतनी सिन्धिवी ।
 बाह्याकापरता मत्तुमगतिः सङ्कुपुमार्त्तनी
 मत्तव कवि माचरेन कविता चित्रावमा चित्रिनी ॥

આવી પડ્યા હતા, તે વખતે જેમ બને તેમ જલદી પોતાની કન્યાઓને વિવાહિત કરી નિશ્ચિત થવાનો માર્ગ શોધાયેલો હોવો જોઈએ. કોઈ પણ રિવાજ યોગ્ય કારણ વિના જન્મતો નથી, પરંતુ તે કારણો દૂર થયા પછી તેવા રિવાજને વળગી રહેવું એ એક પ્રકારની જડતા સિવાય બીજું કોઈ જ નથી. મધ્યકાળની અધાધુની વખતે મુસલમાન અમીર ઉમરાવો હિંદુ કન્યાઓ સાથે વિવાહ કરવાની હંક પકડતા, એવા પ્રસંગો ઇતિહાસમાં ઘણીવાર જોવામાં આવે છે જે હિંદુ કન્યાઓ બાલ્યવયમાં જ વિવાહિત થઈ ગઈ હોય તો પછી વિધર્મીઓ તરફથી તેવી માગણી આવવાનો ભય રહે નહીં બાળલક્ષ્મીનો રિવાજ પ્રચલિત થવામાં આવા ગલીર કારણો જ હોવા જોઈએ.

શિષ્ય—બાળલગ્ન પ્રચલિત રહે નેથી આપને નુકશાન જેવું શું જણાય છે ?

સૂરિ—નુકશાન માત્ર એટલું જ કે સંસાર નર્કના રૂપમાં પલટાઈ જાય ! નિસ્તેજ મુખવાળા યુવક-યુવતીઓના ટોળા જ બાળલગ્નની ભય કરતાંનો પ્રચાર શું નથી કરી રહ્યા ? જે આય પૂર્વજો એક કાળે પોતાના યોગબળ અને આધ્યાત્મિક સામર્થ્ય વડે ઇંદ્રનું સિંહાસન ડોલાવી શકતા હતા તે પૂર્વજોના સંતાનોને આજે પેટ પુરતું અન્ન અને વસ્ત્ર મેળવવાના પણ સાસા પડે છે ! શરીરબળ અને મનોબળને નામે આજે મીંડું મૂકાયું છે ! યૌવન અને બળ એ શબ્દો માત્ર

કહે છે કે જે કન્યાને જન્મ-જાન્યવેા હોય તે કન્યા પુત્રરત્નને જન્મ આપવાની યોગ્યતા ધરાવી શકે છે અને જો કન્યાને માત્ર બહેનો જ હોય, જાણે એક પણ ન હોય તો મ્હોટે ભાવે પુત્રીઓને જ જ મ આપે છે પુત્ર જો જેમ મનુષ્ય છે, તેમ પુત્રી પણ મનુષ્ય છે વસ્તુતઃ કંઈ બહીર લાજ-કાર્તિનો આ પ્રશ્ન નથી તથાપિ મ્હોટે ભાવે પુત્રની ઈચ્છા વધારે ભલભલી બેવામાં આવે છે એટલા જ માટે આવેા નિશમ સૂચનાએ હશે. બીજો મત એવો છે કે જન્મ બેન અને બનેવીના આ પત્તિના સમયમાં ઉપયોગી થઈ શકે છે જો લાઈ ન હોય તો તે કન્યાને પોતાના પિતૃમુકમાં કાંઈ ભતનેા આધાર મળતો નથી ત્રીજુ કારણુ જો પણ કહેવાય છે કે જે કન્યાને જન્મ હોય છે ત પરપુરુષો પ્રત્યે જન્મુષ્ણાની પવિત્ર ભાવના રાખી શકે છે જેવી રીતે અનેક મતાતરો એમ શકાય છે

શિષ્ય—વારુ કન્યા વિવાહને યોગ્ય થઈ ક્યારે કહેવાય?

સૂરિ—જૂઠા જૂઠા દેશોમાં જો માટે જૂઠા જૂઠા નિશમો જણાવવામાં આવે છે મીખતા-પ્રધાન દેશમાં કન્યાઓ જહેલી વિવાહને યોગ્ય થાય છે, છતાં સેત્રા વર્ગની ઉમરનો જે નિશમ જાંધવામાં આવ્યો છે તે સમુચિત છે

શિષ્ય—ન્દાનપણમાં પુત્ર-પુત્રીઓને પરણાવી દેવાનો વિવાજ ક્યારે પ્રચલિત થયો હશે ?

સૂરિ—મને એમ લાગે છે કે હિન્દુ ઐતિહાસિક મધ્ય મુસલમાન ક્યારે સમાજ અને દેશ ઉકે છિત્તલિત અવસ્થામાં

રીતે પ્રમાણ કરતા ન્હાની હોય તો તે જેની તેની જોડે
ઠલહ કરનારી નિવડે

શિષ્ય—પગના અગુઠા ઉપરથી કઈ પરીક્ષા થઈ શકે?

સૂરિ—જે સ્ત્રીના પગનો અગુઠો થોડો ગોળ, વાકો,
સુકાયેલો, નાનો, ચપટો અથવા લાખો અને બીજી આગળી-
ઓથી જૂદો પડી ગયેલો હોય તો તે સ્ત્રી દૂષિત અર્થાત્
દોષવાળી જાણવી.

શિષ્ય—પગની પાની-પાટલી વિષે એવું કંઈ કથન છે?

સૂરિ—જે સ્ત્રીના પગની પાની-પાટલી મોટી હોય તે કૃપણ
થાય, લાખી હોય તો તે ક્રોધી થાય, ઉંચી હોય તો તે દુરાચા-
રિણી થાય અને ઉંચી-નીચી હોય તો તે નિંદનીય થાય.

શિષ્ય—તે સિવાય બીજા એવા ઘણા લક્ષણો હશે?

સૂરિ—સક્ષિપ્તમા જ તે સર્વ લક્ષણો એકી સાથે
કહી દઉં છું જે સ્ત્રી ચાલતા પગવડે ધૂળ ઉરાડે, જેના પગનો અ-
ગુઠો બીજી આગળીઓ કરતા બહુ જડો હોય, જે ચાલતી
વખતે પગને ચોક્કસ સ્થાને મૂકી શકે નહીં, જેના પગની
તર્જની ઘણી લાખી હોય, જેના પગ છુટી આગળીવાળા, જડા
અને પહોળા હોય, ચાલતા જેના પગમાથી શબ્દ થતો હોય,
જેની ઘુટી જડી હોય, જેને પગે પરસેવો ઘણો વળતો હોય,
જેના પગની પીંડી ઉંચી અને બધાયેલા જેવી હોય, જેની
જંઘા જડી અથવા કાગડા જેવી હોય, જેના ઢીંચણ માસ રહિત,
ચડાના તળીયા જેવા, ઢીલા સાધાવાળા અને કૃશ હોય, જેની

હિંદના જાપાદોષમાં જ રહી જવા છે એ સર્વ પરિણામ જાણ-
લભ એવા કુરિવાળેનું જ છે એમ કહ્યા વિના બાકતું નથી.

શિષ્ય—કુદાર્થ સમાજ અને દેશની અધોગતિમાં
જાણલભ નિમિત્તભૂત છે એમ જ ને ?

સુરિ—એક અનાર્જાની સાથે બીજા સેકડો અર્થ-
ચારા બેસાયેલા હોય છે બાળવયમાં જ જારામ્બ અને
શક્તિનો નાશ થઈ જવાથી 'મન પશુ છે' શિક્ષિત અને
અજ્ઞ બની જાય છે. પછી એ અનમા પાપને પ્રવેશ કરવામાં
બહુ અઠગથ્થ નહીં નથી. નજળું પડેલું મન દિવસે-નિવસે
કુરાબાર તરફ ધસતાતું જાય છે એવટે પાપની પર પરા એટલી
જાણી વૃદ્ધિમત થઈ જાય છે કે મૂળ કારણનો પતા લાગવો
એ પશુ મુશ્કેલ થઈ પડે છે. કહેવાની મતલબ એ જ છે
કે આવા કુરિવાળેને કૃતતામાં જ ફાળી દેવા બેઠાં.

શિષ્ય—આપણો વર્તમાન વિષય વધુ-પરીક્ષાનો હતો.
કેટલીક વધુનો ખતિફાવાના લક્ષણવાળી ગણાય છે તે
ચી રીતે ?

સુરિ—જે સ્ત્રીના પત્ની કનિષ્ઠા આદિ ચાર જાત
બીજામાં કનિષ્ઠાથી લઈને એક બે, ત્રણ અથવા, ચારે
આંત્રણીઓ બાકતી વખતે શૂંભિને અટકતી ન હોય તો તે
સ્ત્રી અનુક્રમે એક બે, ત્રણ તથા ચાર ભર્તારને મારે.

શિષ્ય—કકાસમિય નારીના લક્ષણો કેવા હોય ?

સુરિ—જે સ્ત્રીના પત્ની એકાદી આગળી કાષ્ઠ્ય

ખાંડત રેખાવાળું અથવા તદ્દન રેખા રહિત હોય, જેના માથાના વાળ લૂખા, જાડા, અણીએ ફાંટાવાળા અને કેડથી પણ નીચે ઉતરે એટલા લાંબા હોય, જેના એક રોમકૂપમાં એક કરતા વધારે અને જાડા રોમ હોય, જેના નખ કુલેલા, સફેદ અથવા સૂપડા જેવા હોય, જેની મસો આકરી હોવાથી જોઈ શકાય નહીં એવી હોય, જેના શરીરની કાંતિ ભૂરો રંગની હોય, જે ઘણી કાળી, ઘણી ગોરી, ઘણી જાડી, ઘણી પાતળી, ઘણી લાંબી, ઘણી ટૂંકી અને ખડખડા અંગવાળી હોય, જેના શરીરના આગળી વિગેરે અવયવો ઓછા અથવા અધિક હોય, જેની ચામડી શૂષ્ક તથા કઠણ હોય, જે શરીરની પવિત્રતા જાળવતી ન હોય, જેના શરીરમાં રોગ સચારી રહેલો હોય, જે સ્વધર્મનો દ્વેષ કરનારી હોય, પરધર્મને વિષે આસક્તિ ધરાવતી હોય, જે નીચ કર્મમાં પ્રીતિ રાખતી હોય, જેની માની તથા બેનની સંતતિ જીવવા પામતી ન હોય અથવા થોડી થતી હોય, જેને રસોઈ વિગેરે ગૃહ-કાર્યનું જ્ઞાન બરાબર ન હોય એવી કન્યા, ઉપર કહેલા અપલક્ષણોથી કા તો દુરાચારિણી, દુર્ભાગી, વધ્યા, દરિદ્રી, દુઃખી, અદ્યપચાયુષી, અધમા હોઈ તેનો ત્યાગ કરવો.

શિષ્ય—આપે જે લક્ષણો કહ્યા તે ઉપરથી એમ કહી શકાય કે જેનામાં સ્ત્રીઓને ઉચિત એવા રૂપ-રંગ-લાવણ્ય તથા સફળોનો કુદરતી રીતે જ અભાવ હોય એવી કન્યા સાથે વિવાહ કરવાથી વિવાહ કરનાર દ પતી સુખી ન થાય.

લગુનીનિ ધણી ધારાવાળી હોય, જેની કંઠ મુઠ્ઠી, સાંકડી અને પહેળાઈમાં ચોનીસ આંગળીથી વધારે થા બોલી હોય, તેનું ઉંદર મૂંઝગ, જ્ય તથા ભૂરા કોઢાના આકાર તેણે હોય, જેની નાભી ધણી ઉંચી હોય, જેને કૂખ ઠરણલીવાળી વાળના જામરાવાળી અને ઉંચી હોય, જેના બે સ્તનો વચ્ચે અઘરે આંગળીથી બોણું અથવા અધિક જ તર રહેતું હોય, જેના ઢાળા સ્તન ઉપર તલ અથવા કંઈ કાણુ બિન્દુ હોય, જેનો ઢાળો સ્તન, ચોનીનો ઢાળો જામ અને ઢાળો પાસે ઉંચી હોય, જેના જભા સાકઠા, પહેળા અને માંસ રહિત હોય, જેના અંધે ઉંચા તથા વાંકા હોય, જેની કાંજ ઉંઠી તથા માંસ વિનાની હોય, જેની ટોઠ મેઢા સરખી દુઠ્ઠી અથવા જમલા સરખી કિંવા ઉંટ સરખી લાળી હોય, જેણે મુખ વામ સરખું હોય, જેની કુહપથી કાળી હોય, કુસર્તા જેનાં માલમાં કુવા સરખા ખાંડા પઠવા હોય, જેની છલ કાળી સફેદ અથવા જાડી હોય, જે બહુ હાસ્ય કરનારી હોય, જેણે તાળવું કાઝા સરખું ઉંચું હોય, હાંતના પેઢા જાળુ રંગની સરખા હોય, જેની નજરમાં કટાક્ષજર્મા હોય, જેની આંખ બીલાહા તથા પારેવં સરખી અથવા કાળી અથવા જાળ હોય, જે છત્તું મોન રાજ નારી હોય કિંવા બહુ જલવાદ કરનારી હોય, જેનો નીચલો હોઠ માથુ મુખ તથા નાક બે બાકાં હોય, જેનાં કાન મુખમાં સરખા હોય, જેના હોઠ દુઠા અથવા લાંબા હોય, જેની જન્ને બ્રહ્મીઓ સાથે મળેલી હોય જેણે કપાળ વણ સાંકડું, ઉંચું નીચું, લાંબું, શામચાણું, તણુ આંગળાથી બોણું અથવા અધિક

ખંડિત રેખાવાળું અથવા તદ્દન રેખા રહિત હોય, જેના માથાના વાળ લૂખા, જાડા, આણીએ ફાંટાવાળા અને કેડથી પછુ નીચે ઉતરે એટલા લાખા હોય, જેના એક રોમકૃપમાં એક કરતા વધારે અને જાડા રોમ હોય, જેના નખ કુલેલા, સફેદ અથવા સૂપડા જેવા હોય, જેની મસો આકરી હોવાથી જોઈ શકાય નહીં એવી હોય, જેના શરીરની કાંતિ ભૂરા રંગની હોય, જે ઘણી કાળી, ઘણી ગોરી, ઘણી જાડી, ઘણી પાતળી, ઘણી લાખી, ઘણી ટુકડી અને ખડખડા અગવાળી હોય, જેના શરીરના આગળી વિગેરે અવયવો ઓછા અથવા અધિક હોય, જેની ચામડી શુષ્ક તથા કઠણ હોય, જે શરીરની પવિત્રતા જાળવતી ન હોય, જેના શરીરમાં રોગ સચારી રહેલો હોય, જે સ્વધર્મનો દ્વેષ કરનારી હોય, પરધર્મને વિષે આસક્તિ ધરાવતી હોય, જે નીચ કર્મમાં પ્રીતિ રાખતી હોય, જેની માની તથા યેનની સતતિ જીવવા પામતી ન હોય અથવા થોડી થતી હોય, જેને રસોઈ વિગેરે ગૃહ-કાર્યનું જ્ઞાન ખરાબર ન હોય એવી કન્યા, ઉપર કહેલા અપલક્ષણોથી કા તો દુરાચારિણી, દુર્ભાગી, વધ્યા, દરિદ્રી, દુઃખી, અદ્યપચાયુષી, અધમા હોઈ તેનો ત્યાગ કરવો.

શિષ્ય—આપે જે લક્ષણો કહ્યા તે ઉપરથી એમ કહી શકાય કે જેનામાં સ્ત્રીઓને ઉચિત એવા રૂપ-રંગ-લાવણ્ય તથા સદ્ગુણોનો કુદરતી રીતે જ અભાવ હોય એવી કન્યા સાથે વિવાહ કરવાથી વિવાહ કરનાર દ પત્ની સુખી ન થાય.

સૂરિ—જે નારીમા નારીસુલભ કામજતા, મધુસ્થા, મોહકતા, મૃદુકાર્ય-દુશળતા અને પ્રેમ આદિ તત્ત્વો ન હોય તેને નારીનું નામ થતી શકતું નથી આ તત્ત્વોની ખાણ પરીક્ષા હોય, પત્ર અને મુખ આદિ અવયવો ઉપરથી જઈ શકે છે દાખલા તરીકે જેના હાથ-પગ-મુખ વિગેરે જોયા તથા આંત્રણીઓ, ખડું યામવાળા હોય તેનામાં કઠોરતા અને સ્વચ્છતા વિશેષ પ્રમાણમાં હોય. શાસ્ત્રકારોએ આવી નારી જોને વિષ કન્યાની સગી જાહેનની ઉપમા આપી છે તેવી નારીનો પણ પ્રયત્નપૂર્વક ત્યાગ કરવો.

શિષ્ય—પુરુષના લામરાઓ-આવર્ત વિષે જેમ આપે કહ્યું હતું તેમ સ્ત્રીઓની બાજવમાં કઈ કહી શકાય ખરું ?

સૂરિ—જો સ્ત્રીઓને કેદ, કાટ, (ઠોકું) મસ્તક, ઉંચ અને કપાળ જોમના મધ્યભાગમાં તથા નાસિકાને ઉપરે લામરા સ્ત્રીમાં હોય તો તેને શુભ લેખવામાં નથી આવતો, તેમજ જો હાથે લાગે ઉલટા લામરા હોય તો તે પણ અશુભજ લામરામાં માત્ર જમણે લાગે અને બિંદીએ હાથે કપાળને જમણે લાગે સ્ત્રીમાં લામરા હોય તો તે શુભ ગણાય છે.

શિષ્ય—કન્યાઓના નામ ઉપરથી પણ લામરા શામ વાત કઈ કારણ ?

સૂરિ—કોઈ પણ રીતે દેવતા, ચર્ચા નહીં, પર્વત, નક્ષત્ર, પક્ષી અથવા, સેવક કે કોઈ લામર વસ્તુનું સૂચન થાય એવું કન્યાનું નામ પાડવું નહીં. જૂમિ, આન્ધ, લતા, સુન્દર

ન્હાનું વૃક્ષ, સિંહ, વાઘ અને કૂળ એવા નામ ધારણ કરનારી કન્યાઓને પણ પસંદગી આપવામા આવતી નથી, કારણ કેવળ એટલુ જ કે તેવા નામો કર્ણુને પ્રિય થઈ પડતા નથી અને જે વસ્તુ કર્ણુને પ્રિય ન હોય તે હૃદયને પ્રિય થાય એમ કેવી રીતે માની શકાય ?

શિષ્ય—આપ જેને વિષકન્યા કહો છો તે કેવી હોય ?

સૂરિ—મત્ર તથા ઔષધોના પ્રયોગથી કેટલીક કન્યાઓ વિષમય થઈ ગયાના વર્ણુનો શાસ્ત્રમા મળી આવે છે તેના લક્ષણોનુ વિવેચન કરતા શાસ્ત્રકારોએ એવા અર્થનુ કથન કરેલુ છે કે જેના કેશના તથા વસ્ત્રના સ્પર્શથી કુલની માળા કરમાઈ જાય, જેના સ્નાનના પાણીથી અનેકાનેક ક્ષુદ્ર જીવોનો ઘાત થાય, જેના ખીંછાનામા માકડ મરણ પામે, જેના વસ્ત્રમા જીવો પણ જીવતી ન રહી શકે, જેને કંઈ-વાતનો વિકાર ન થતા હુમેશા પિત્તવિકાર જ થાય, જેના જન્મ સમયે શનિ, રવિ તથા મંગળ એ ત્રણમાથી એક વાર, અશ્લેષા, શતતારકા અને કૃત્તિકા એ ત્રણમાંથી એક નક્ષત્ર તથા દ્વિતીયા, સપ્તમી અને દ્વાદશી એ ત્રણ તિથિમાંથી એક તિથિ હોય તો તે વિષકન્યા કહેવાય છે.

શિષ્ય—બાકી સામાન્ય સ્ત્રી-જાતિ પ્રત્યે કેવી નિષ્ઠા રાખવી જોઈએ ?

સૂરિ—ઉત્તમ પુરૂષો પોતાના ગુરુ-વડીલ, સ્વામી, મિત્ર, શિષ્ય અને સગામજાથી એટલાની સ્ત્રીઓ સાથે મા, જ્ઞેન તથા પુત્રી પ્રમાણે વર્તે છે એ ને એ વાત બીજા

શબ્દોમા કહું તો જેઓ પોતાના કરતાં વધોવૃદ્ધ હોય તેમને માતા સમાન, જેઓ સમવયસ્કે અથવા નરાનરીની 'હોય તેમને બહેન સમાન અને જેઓ ન્હાની હોય તેમને પુત્રી સમાન ગણવી એ ઉત્તમ ગુરૂઓનું એક અચૂક લક્ષણ છે

શિષ્ય—નીતિ કિંવા સહાચારનું એ પારણું જાણ કહ કેટલું મધુ અધોગતિને પામ્યું છે ?

સુરિ—તેનો ખ્યાલ કરતાં ખરેખર જેટલો શ્રામ જાડા થાય છે સહાચાર અથવા નીતિનું પાલન એ જ સમજ અથવા રાષ્ટ્રની મથામ સંપત્તિ કિંવા શક્તિ છે 'જ્યાં કદાચારરૂપી શક્તિની અવગણના થાય છે ત્યાં ઉન્નતિ, નાકો-જલાલી અને કલ્યાણની વાતો ફરવી એ બર્ષ વાઝૂર્ષિ' બનાવ સિવાય બીજું કંઈ જ નથી સૌ પ્રથમ મનુષ્યે પોતાનું આચરણ જીવનનું એકમાત્ર એકમાત્ર વ્યવસ્થાપન પામ્યું હોય તો પછી ઇશની કે દેવના અધિરાજની અમુદિ પણ કટાક્ષમાત્રથી અચૂતરૂપે રહી કસી શકાય છે

શિષ્ય—એવું આચરણ પુનઃ પ્રકટે એવો કંઈ ઉપાય ખરો ?

સુરિ—ઉપાય તો એક નહીં પણ અનેક છે માત્ર તે અન્યાયના બેટલું સામર્થ્ય અને તેની સાથે આચરણની શક્તિ સમજવા બેટલું ગુણિતનું એકમાત્ર એકમાત્ર વર્તમાન કાલે પોતાના વિલાસ-વૈભવોને તિલાંજલી આપી, સાદાઈ અને સાધુતામાં જીવન ગાળવા બેટલી વ્યવસ્થા વ્યવિ

તો વર્તમાન અધ.પતિત નીતિ પુનઃ ઉન્નવળ અને કલ્યાણ-
કર થયા વિના રહે નહીં ખોટા મોજશોખ અને વિલાસ-
મય વ્યવહારોનો સર્વથા પરિત્યાગ થવો જોઈએ આમ
થાય તો આપણે માટે સુવર્ણયુગ બહુ દૂર નથી

શિષ્ય—આપની એ ભવિષ્યવાણી ખરી નિવડો, એમ
પરમ કૃપાળુ પરમાત્મા પ્રત્યે અત કરણપૂર્વક પ્રાર્થુ છું

સૂરિ—એ ભવિષ્યવાણીને ખરી પાડવી કે ખોટી એ
તમારા જેવા જીજ્ઞાસુઓ ઉપર જ આધાર રાખે છે જો
પ્રત્યેક માણસ પોતે પોતાનું ચારિત્ર સુધારવાનું લક્ષ્ય લે
તો ધીમે ધીમે તેની અસર સમગ્ર સમાજ કે રાષ્ટ્ર ઉપર
થયા વિના કોઈ પણ કાળે ન રહે

શિષ્ય—અસ્તુ! કઈ કઈ શ્રીઓને પૂજ્ય માનવી જોઈએ?

સૂરિ—પોતાની સગી, કુંવારી સાધ્વી, યોગિની,
શરણે આવેલી અને આપણા ડરતા ઉંચી જાતની સ્ત્રીને
પૂજ્ય માની તેમના પ્રત્યે તેવો વ્યવહાર રાખવો એ ઉત્તમ
પુરૂષોનો આચાર છે

શિષ્ય—પોતાની સગી અથવા આત્મીય નારીને તો
સૌ કોઈ પૂજ્ય અથવા સન્માન્ય લેખી તેને ઘટતી સહાય
આપે એમા કાઈ આશ્ચર્ય નથી બાકીની સ્ત્રીઓને પૂજ્ય
માનવાનું કઈ કારણ ?

સૂરિ—કુંવારી કન્યા, સતી સાધ્વી નારી અથવા શર-
ણગતાનું રક્ષણ કરવું, એ પુરૂષ માત્રની પવિત્ર દરજ્જા છે.

તેમના પ્રત્યે પૂજ્યપુદ્ગિ ન હોય તો તન-મન-ધનથી તેમનું રક્ષણ ન થઈ શકે નિરાધાર અને અસરણ સ્ત્રીઓને સરણ આપી તેમના સતીત્વની રક્ષા કરવી, તેના જેવું પુણ્યકાર્ય બાકી નથી જ કોઈ હશે ! પુરુષોનો પુરુષાર્થ જો દીન, નિરાધાર અને નિર્દોષોના રક્ષણથી ઉપયોગમાં ન આવે તો જો પુરુષાશ્રમને વધ્યા જેવો નિષ્ફળ સમજવો જોઈએ. ઇતિહાસમાં ઘણીવાર વીર પુરુષોએ પોતાના મિત્ર માણના લોકો સતી સાધવી-અસહાય નારીઓના સતીત્વની રક્ષા કરી અમર નામના પ્રાપ્ત કરી છે એવા દ્રષ્ટાંતોના અવલોકનથી આપણે અજ્ઞાનિત થઈએ છીએ. મહાવીર પુરુષોના પમદે આશ્રય જો શું આપણે કતવ્ય નથી ?

શિશ્વ—સામાજિક અવહારને નિષ્ફળ અને સફળ સુંદર બનાવવાનો જો વિધિ કેવો સુંદર છે ? જો અસરણ અને અજળને આશ્રય ન મળે તો જમાવજી નીચ જ પડે સત્યા નાથ નીકળી જાય. આપણા દીર્ઘકર્ષી પૂર્વજોએ તે માટે આજ્ઞાથી જ કેવો સુંદર વિધિ-વિધાનો રચી રાખ્યાં છે ?

સુરિ—આપણા આશ્રય વિધિ-વિધાનોમાં કેળા. સામાજિક અવહારની વિશુદ્ધિ પ્રત્યે જ લક્ષ આપવામાં આવ્યું છે જો માન્યતા પ્રાપ્તિમૂલક છે તે ઉપરાંત કેટલાં જો મહાન ઉદ્દેશ પૂરું હોવો જોઈએ જો વાત આપણે ઘણીવાર સૂચી જઈએ છીએ. અસરણ, અજળ અને દીન-દરિદ્ર ઉપર જે અત્યાચાર

કરવામા આવે છે તે અત્યાચારથી જોટલુ તે અખળ અને દરિ-
દ્રનું બુર નથી થતુ તેથી સહસ્રગણું બુર સખળ અત્યાચારીનું થાય છે. આ એક એવો આધ્યાત્મિક સિદ્ધાંત છે કે જેનું સ્વપ્ન પણ અત્યાચારના જડવાદીઓને માટે અશક્ય છે.

શિષ્ય—એ સિદ્ધાંત સમજવા જોટલુ સામર્થ્ય મારામા નથી એ હું કબૂલ કરું છું, છતાં જો એ સખધી ભૂમિકા-રૂપે એ શબ્દો કહેશે તો મહોપકાર થશે

સૂરિ—ઉત્તમ પુરૂષોએ સાધ્વી, યોગીની અને શરણાગત નારીને પૂજ્ય માની તેના શીલનું સંરક્ષણ કરવું જોઈએ, એ આપણા ચાલુ ચર્ચાનો વિષય હતો કલ્પના કરો કે કેટલાક અણુધાર્યા સંયોગો વચ્ચે કિંવા અકસ્માતને લીધે એક કન્યા, સાધ્વી અથવા યોગિની ભયથી કપતી અને આશ્રયને માટે યાચના કરતી તમારી નિર્જન કુટીર પાસે આવી ચડે છે તમે તેને આ પ્રસંગે જો આશ્રય ન આપો, તેને પૂજ્ય કિંવા આશ્રય યોગ્ય માની સહાય ન આપો, એટલું જ નહીં બલકે તેને નિરાધાર માની અત્યાચાર કરવા તત્પર થાઓ તો તેજ વખતે તમે તમારૂં મનુષ્યત્વ ગુમાવી બેસો છો તેમા પણ અત્યાચાર કરનાર મનુષ્ય જ્યારે એમ સમજતો હોય છે કે અત્યારે મારા જીવનની સામે કોઈ આગળી પણ ચાંધી શકે તેમ નથી, ત્યારે એ અત્યાચારની ભયકરતા ઓર વૃદ્ધિ પામે છે સામે પ્રતિવાદ કરે એવી કોઈ વ્યક્તિના અભાવે તે મનુષ્ય પોતાના આત્માના ગજનભેદી અવાજને

પણ જુજળાની જે છે તે વળતે જાત્યાચારી મનુષ્યમાં જે પ્રથમ ઉત્પત્તિ, જાત્યાચારપરિણમતા પ્રવિષ્ટ થાય છે તે તેના સ્વભાવ વિવેકનો 'ધરસ' કરી નાંખે છે—તેને જામિજતિની જેમી હરે હર્ષ જાય છે જોમ કરું તો તે પણ અપૂર્ણ છે

શિષ્ય—અર્થાત્ જાચારણ નારીને પુણ્ય માનવામાં ન આવે તો તે જ હવે મનુષ્ય થીતાનું પુર્વપુરુષોપાઈત મનુષ્યત્વ તદ્દન જુમાની જેમ છે જોમ જ ને ?

સૂરિ—મનુષ્યમાંથી જો તેનું મનુષ્યત્વ વાસ્તુ જાય તો તે સિદ્ધ—આત્મ જેવા હિંસક પ્રાણી કરતાં પણ વધુ જાલકર બની જાય છે, જોમ શું કહેવાની જરૂર છે ? જોકે મનુષ્ય હિંસક પશુના જેવું જાય કરતું 'ધારણ' કરે તેથી સમાજને તો અલગત હાનિ લોગવવી જ પડે, પરંતુ જો કરતા પણ વિશેષ હાનિ તો તે નરપિશાચને થીતાને લોગ વવી પડે છે જો વાત સમજવા જેવી છે

શિષ્ય—આપના કૃપામસાહે જો વાત ચરિત્રિયિત મારા સમજવામાં આવી છે હવે આપણે આપણા મૂળ વિષય ઉપર આવીએ નારીજાતિ કયા કયા દુર્સંજોને લીધે તિરસ્કારને પાત્ર થઈ પડે છે જો વિવેક જાચાર લેટલી હરે આપણે આવી પહોંચ્યા હતા.

સૂરિ—જાતીકાર ન કરવા યોગ્ય સીંજોની સમજ આપતાં કેટલાક નીતિશરો દોષવાળી, બહુ લોભી, યામામામ કરનારી, જાચારણજાનવાળી અપવિત્ર અને નાટક વમાસામાં બહુ રમ લેનારી સીંજો ત્યાગ કરવાનું કરમાવે છે

શિષ્ય—‘દોષવાળી’ પદનો અર્થ અહીં કંઈ સ્પષ્ટ થતો નથી, કારણ કે દુરાચારાદિ દોષોનો ઉલ્લેખ તો આગળ જતાં પુનઃ પણ કરવામાં આવ્યો છે.

સૂરિ—ચારિત્રગત દોષોના નિષેધ સાથે શરીર સંબંધી દોષોનો પણ નિષેધ આ “દોષવાળી” પદથી કરવામાં આવ્યો છે. જેવી રીતે દુઃશીલતા, લોભ, મોહ અને અહંકાર આદિ દોષવાળી શ્રી અગીકારને યોગ્ય નથી રહેતી, તેવી રીતે બીજા શરીર સંબંધી દોષો જેનામાં હોય એવી શ્રીઓનો પણ ત્યાગ કરવો જોઈએ.

શિષ્ય—શરીરના દોષો ઉપર એવું મહત્ત્વ મૂકવાનું શુ કારણ હશે ?

સૂરિ—માત-પિતાના શારીરિક દોષો પુત્ર-પરિવારમાં ઉતરે છે એ તો તમે જાણતા જ હશે. વશપરપરા ઉતરે એવા રોગોથી જેઓ પીડાતા હોય તેમને લગ્ન કરવાનો અધિકાર મળી શકતો નથી પુરૂષ યોગ્ય કન્યાનું પાણીશ્રદ્ધણુ કરવા પહેલાં આવા દોષો તપાસવા જોઈએ તેવી જ રીતે કન્યાપક્ષના વાલીઓએ પણ એ વિષે સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ કરી લેવું જોઈએ.

શિષ્ય—તો પછી ઘણા શ્રી-પુરૂષોને અવિવાહિત અવસ્થામાં જ રહેવું પડે !

સૂરિ—એથી સંસારનું શુ સત્યાનાશ થઈ જવાનું હતું ! અંક રોગી-દૂષિત દપતી પોતાની પાછળ બે-ચાર પુત્ર-પુત્રીઓને પોતાના રોગનો વારસો આપી સ્વધામ

પહેલે જો સાફ કે સસારમાં જોટલી જનસંખ્યા ન્યૂન થવાય તે સાફ ? જોનો મુકાબલો તમે તમારા મનથી જ કરી લો. માત-પિતા થવાનો હક્ક સર્વ કોઈને જોઈ સરખો મળી શકતો નથી. જમો તેવા શોળી અને દરિદ્ર મુલામો પેઢા કરવાથી નથી ફળની મહત્તા વધતી કે નથી દેશનું કર્માણ થતું.

શિષ્ય—અત્યારની ચોગનીય દુર્દશાનું, આપ કહો છો તેમ તે પણ જોઈ કારણ હોય જોઈએ.

સૂરિ—જને તે સુખ કારણ છે જોઈ કહો તો પણ હરકત નથી પાંચ-દસ શોળી-પેળી બાળકોના પિતા જનજ કરતા જોઈ સળંગ અને પુરુષાર્થી પુત્રના પિતા જનવામાં વધારે ઔરવ રહેલું છે વિવિધ પ્રકારના શોગોનો વારસો આપી સમાજ અને દેશને દુર્દશાથી ભરત કરવા કરતા નિઃતાન મુજરી જવામાં વધારે ઔરવ રહેલું છે જોઈ પ્રસંગપાત કહી હવે મૂળ વાત ઉપર આવું છું.

શિષ્ય—કોપવાળી સીને અગ્રીકાર ન કરવી એ વચનનું રહસ્ય બરાબર સમજાવું તે પછીના વિશેષણોનું ચત્કિચિત્ રહસ્ય બાવની પાસે બાધવા માણુ છું.

સૂરિ—જદુ લોભવાળી સ્ત્રી કુટુંબમાં પણ કલેષ કહાસો ઉત્પન્ન કરે છે નબળાઈની સાથે લોભ મોહ આદિને કે રહેલા જ લોભ છે તો પણ જ્યાં જો લોભ-મોહની માત્રા વિશેષ પ્રમાણમાં હોય છે ત્યાં જો દાવાનળ પ્રકટાવે છે અને ચાંત સસારને કલેશથી બરમીભૂત કરી દે છે.

શિષ્ય—નિર્બળતાની સાથે લોભને શુ સળધ ?

સૂરિ—દ્રવ્ય કમાવા જેટલુ સામર્થ્ય નથી હોતુ ત્યા કુદરતી રીતે જ લોભ પોતાના સહચારીઓ સાથે નિવાસ કરે છે શ્રી-પ્રતિ મૂળે જ નિર્બળ ક્રિવા નમ્ર ગણાય છે તેની સાથે મોટા ભાગે તેમનામા અજ્ઞાન-અંધકાર વ્યાપેલો હોય છે આથી તે પોતાના પરમ આત્મીય સગા-બહાલાઓને પણ પોતાથી પર માગી લઈ તેમની સાથે પ્રપચ કરવા પ્રેરાય છે શ્રીઓને જો યથાર્થ જ્ઞાન આપવામા આવે, તેમની બુદ્ધિ અને મન સળધી શક્તિઓને કેળવવામા આવે તો તેમના સ્વાભાવિક ગણાતા લોભ-મોહાદિ દુર્ગુણો પણ દૂર થયા વિના રહે નહીં તેવી જ રીતે જે શ્રી નાટ્યાદિ વિલાસ-વૈભવોમા બહુ રસ લેતી હોય, પોતાના સગા-સળધીઓ પ્રત્યે નિરતર વૈરભાવ ધારણ કરતી હોય, અને અહુકારવાળી હોય તેવી શ્રીનો પણ ડાહ્યા પુરૂષોએ અગીકાર ન કરવો જોઈએ

શિષ્ય—અન્ય કય શ્રીઓ પ્રત્યે ઉદાસીનભાવ ધારણ કરવો જોઈએ ?

સૂરિ—કુલીન પુરૂષો જીવતા પતિની ધર્મપત્ની, વિધવા, પતિથી ત્યજાયેલી, આઠરેલા વ્રતનો ત્યાગ કરનારી તથા રાજ-દ્વારે જનારી શ્રીઓ પ્રત્યે વિકૃતભાવથી નીહાળતા નથી.

શિષ્ય—છેલ્લા બે દોષોનુ સ્પષ્ટીકરણ થવું જોઈએ

સૂરિ—વૃતભગ એ એક મહાન્ દોષ-પાપ ગણાય છે.

હીપેલા મતનો ભગ કરનાર પાતે તેના કહવા કૃષ્ણને જન-
સ્થમેષ લોમવે છે મતજાળતા એ માનસિક દ્રઢતાની પુરપુરી
ખાત્રી જતાવી જાય છે જાજળ વૃત્તિવાળાં સ્ત્રી-પુરુષોનો
વિશ્વાસ કરવો એ પોતાની યોગે દુઃખ અને નિરાશાને
જામત્રણ જાયવા જેવું છે જે સ્ત્રી કિંવા પુરુષ એક વાર
પોતાના મનની સાથે નિર્ણય કરી એકમત કિંવા પ્રતિજ્ઞા લે
અને બીજી ક્ષણે તે પ્રતિજ્ઞાનો ભગ કરે તેનો વિશ્વાસ શી રીતે
રાખી શકાય? જેઓ પોતાના મતનો ભગ કરે છે તેઓ
પોતાની બુદ્ધિની બેરફાઈથી અને કાચરપણાનો કહેરો પીટાવી
છે, એમ કહેવામાં કંઈ અતિશયોક્તિ નથી

શિશ્ય—રાજદ્વારે જનારી સ્ત્રી વર્જનીય બધામ તે
શા માટે ?

સૂરિ—રાજપ્રપચ્છાની કઢાવ્વી કાંઈ અતુલવીનાં મુખથી
સાંભળશે તો તમને ખાત્રી થશે કે રાજવૈભવો બહારથી જેટલા
મનોહર અને હલવાવનારા લાગે છે તેટલા જ અંતરમાં
પ્રપચ્છા-પેષા અને પાપોથી ભરેલા હોય છે રાજપ્રપચ્છામાં
પદ્મા પછી ખીર-લીર જણાતા પુરુષોની વિશુદ્ધિ અને
પ્રમાણિકતા પણ હંશુમત્તુ થવા લાગે તો પછી જાજળા બલિતું
તો પૂછવું જ શું ? રાજપ્રપચ્છામાં અનેક પ્રકારનાં કાવતરાઓ
લાદવા હોય છે, જે સ્ત્રી એ કાવતરાઓમાં જામ લે) છે તે
પ્રાચ પોતાના ખર્ગ અને શીલને બુદ્ધી બાજ છે એવી સ્ત્રી
સાથેનો જુદસ સાર જાગ્યે જ મુખમય નીવડે છે

શિષ્ય—પરસ્ત્રી અને વિધવા પ્રત્યેની આસક્તિ એ તો પ્રગટ વ્યભિચાર જ ગણાય ?

સૂરિ—શાસ્ત્રકારો પરસ્ત્રી પ્રત્યેની આસક્તિને કેવા સખ્ત શબ્દોમા તિસ્કારી કહાડે છે તે કદાચ તમે નહીં જાણતા હો. તેઓ તો એટલે સુધી કહે છે કે: “નરકરૂપ બદ્ધીખાને લઈ જનાર જે કોઈ ફૂલી આ સસારમા હોય, વૈરરૂપી ચિત્ર ચીતરવા માટે જે કોઈ ઉપયુક્ત ભીંત આ જગતમાં હોય અને યશરૂપી વૃક્ષને જમીનદોસ્ત કરે એવું જે કોઈ-પણ શસ્ત્ર આ લોકમા હોય તો તે કેવળ પરસ્ત્રી જ છે ” એવી પરસ્ત્રી પ્રતિની આસક્તિનો ત્યાગ કરવો એ હિતાવહ છે

શિષ્ય—વ્યભિચાર શબ્દ જૂઠા જૂઠા અર્થમા વધરાય છે એ શું સત્ય છે ?

સૂરિ—સાહિત્યના જૂઠા જૂઠા વિભાગોમા વ્યભિચાર શબ્દનો પ્રયોગ કરવામા આવે છે, પરંતુ તેનો મૂળ ભાવ કયાઈ પણ બદલાતો હોય એમ જણાતું નથી વ્યાકરણમા એક ધાતું પોતાના મૂળ અર્થનો ત્યાગ કરી અન્ય અર્થ ધ્વનિત કરે, તેને પ્રાયઃ વ્યભિચારિક ભાવ કહેવામા આવે છે આ પ્રયોગ પરપરા ઉપરથી પણ એટલું તો સૂચવાય છે કે સસારમા જે સ્ત્રી પુરૂષો પોતાને પ્રાપ્ત ન્યાય્ય રમણ સ્થાનને ત્યજી અન્ય સ્થાનમા રમણ કરવાની કામના રાખે તે વ્યભિચારી ગણાય

શિષ્ય—આપે તો લગ્નમાં પણ વ્યભિચાર હોવાનું એક પ્રસંગે જણાવ્યું હતું

હીપેલા મતનો ભગ કરનાર પોતે તેના કહવા ક્રીને જન-
શ્રમેન લોખવે છે મતભગતા એ માનસિક ક્રંદતાની પુરેપુરી
ખામી બતાવી આપે છે જ્યજળ વૃત્તિવાળા સ્ત્રી-પુરુષોનો
વિશ્વાસ કરવો એ પોતાની મેળે દુઃખ અને નિરાશાને
આમત્રણ આપવા લેવું છે જે સ્ત્રી ક્રિવા પુરુષ એક વાર
પોતાના મનની સાથે નિર્મલ કરી એકજન ક્રિવા પ્રતિજ્ઞા લે
અને બીજી ક્ષણે તે પ્રતિજ્ઞાનો ભગ કરે તેનો વિશ્વાસ થી રીતે
રાખી શકાય? જેઓ પોતાના મતનો ભગ કરે છે તેઓ
પોતાની બુદ્ધિની બેરહાસરી અને કાચરપણાનો હંદેશ પીટાવી
છે એમ કહેવામાં કાંઈ અતિશયોક્તિ નથી

શિશ્ય—રાજદારે જનારી સ્ત્રી વર્જનીય અણામ તે
શા માટે ?

સૂરિ—રાજમપણાની કહાવી કાંઈ જાનુસવીના મુખથી
સાંભળશે તો તમને ખાતરી થશે કે રાજવૈભવો બહારથી લેદલા
મનોહર અને લલચાવનારા લાગે છે તેદલા જ જાતરમાં
પ્રપચ્છ-પેચા અને પાપોથી ભરેલા હોય છે રાજમપણમાં
પદ્મ પત્ની ખીર-લીર અણાતા પુરુષોની વિશુદ્ધિ અને
પ્રમાણિકતા પણ હજુમજુ થવા લાગે તો પછી અજળા બલિતું
તો પૂછવું જ શું ? રાજમપણમાં અનેક પ્રકારનાં કાવતરાઓ
લાલના હોય છે જે સ્ત્રીને કાવતરાઓમાં લાગ લે છે તે
માથ પોતાના ધર્મ અને શીલને જુદી જાણ છે એવી સ્ત્રી
સામેનો ચુદસ જાર લાગ્યે જ મુખમય નીવડે છે

શિષ્ય—પરસ્ત્રી અને વિધવા પ્રત્યેની આસક્તિ એ તો પ્રગટ વ્યભિચાર જ ગણાય ?

સૂરિ—શાસ્ત્રકારો પરસ્ત્રી પ્રત્યેની આસક્તિને કેવા સખ્ત શબ્દોમા તિસ્કારી કહાડે છે તે કદાચ તમે નહીં જાણતા હો. તેઓ તો એટલે સુધી કહે છે કે. “નરકરૂપ બદીખાને લઈ જનાર જે કોઈ ફતી આ સસારમા હોય, વૈરરૂપી ચિત્ર ચીતરવા માટે જે કોઈ ઉપયુક્ત ભીંત આ જગતમાં હોય અને યશરૂપી વૃક્ષને જમીનદોસ્ત કરે એવું જે કોઈ-પણ શસ્ત્ર આ લોકમા હોય તો તે કેવળ પરસ્ત્રી જ છે” એવી પરસ્ત્રી પ્રતિની આસક્તિનો ત્યાગ કરવો એ હિતાવહ છે

શિષ્ય—વ્યભિચાર શબ્દ જૂદા જૂદા અર્થમા વપરાય છે એ શું સત્ય છે ?

સૂરિ—સાહિત્યના જૂદા જૂદા વિભાગોમા વ્યભિચાર શબ્દનો પ્રયોગ કરવામા આવે છે, પરંતુ તેનો મૂળ ભાવ કયાઈ પણ બદલાતો હોય એમ જણાતું નથી વ્યાકરણમા એક ધાતુ પોતાના મૂળ અર્થનો ત્યાગ કરી અન્ય અર્થ દ્વનિત કરે, તેને પ્રાયઃ વ્યભિચારિક ભાવ કહેવામા આવે છે આ પ્રયોગ પરપરા ઉપરથી પણ એટલું તો સૂચવાય છે કે સસારમા જે સ્ત્રી-પુરૂષો પોતાને પ્રાપ્ત ન્યાય્ય રમણ સ્થાનને ત્યજી અન્ય સ્થાનમા રમણ કરવાની કામના રાખે તે વ્યભિચારી ગણાય

શિષ્ય—આપે તો લગ્નમાં પણ વ્યભિચાર હોવાનું એક પ્રસંગે જણાવ્યું હતું

સુરિ—લક્ષ્મી પવિત્ર ધર્મીની જોડાયેલાં સ્ત્રી-પુરુષો જ્યારે પોતાની મર્યાદા અને વિવેકની સીમાને જોળી જાય છે, ત્યારે જો લગ્ન પશુ બાલિચારરૂપ જ બની રહે છે, જેમ કે તે જ વળતે રૂપરૂપણે કહી શકાયું કેટલું દરેક વસ્તુ પોતાની મર્યાદામાં જોય ત્યાંમુખી જ તે ઉપયોગી અને કુલકારક થાય છે જાણી ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ જણાવી વસ્તુને પણ દુરુપયોગ થઈ શકે છે, તો ખરી વિકારદશામાં અધ જનેલો મનુષ્ય લગ્નના કોલ-કસાર ઉપર પાણી ફેરવે જેમાં બાલ્યર્થ લેવું શું છે ? લગ્નના કલ્પો અને છુટોનો દુરુપયોગ ન થાય તેની સચારી-જનોએ જાણ જ સાવચેતી રાખવાની છે, કદાચ કે તેમ કરવું જો બાલિચારને ઉત્તેજન આપવા લેવું છે

શિષ્ય—લગ્ન સમયે કપડી પરરૂપરમું કેવા કોલ-કસાર કરે છે ?

સુરિ—સ્ત્રી અને પુરુષ બન્ને જણા વિવાહના સમયે “ ધર્મ, અર્થ અને કામ જો પ્રણેત્રુ આચરણુ જોડ-બીજને ભેદીને કરશું નહીં ” જેવી પ્રતિજ્ઞા કરી જગતની સમગ્ર પરરૂપરત્વ પશ્ચિમકણુ કરે છે

શિષ્ય—જો કસાર કિંવા પ્રતિજ્ઞા ફેટલા માણસો સમજતા હશે ?

સુરિ—માથ તમામ માણસો સમજે છે, જેકનો વિષય માત્ર જોડલો જ છે કે પ્રતિજ્ઞાનો પહેલો લાયક જાણ મનુષ્યોને થાક રહે છે જાણી છેલ્લો ભાગ કે જેમાં “ કામત

આચરણ એક-બીજાને છોડીને કરશુ નહિ” એવો ભાવ રહેલો છે તે તો એકેન્દ્રિયથી લઈ પંચેન્દ્રિય પર્યંતના તમામ પ્રાણીઓ સમજે છે, એટલું જ નહીં પણ જોઈએ તે કરતા પણ વધારે ચીવટથી એ કરારને વળગી રહે છે

શિષ્ય—આપનો એ કટાક્ષ યથાર્થ છે લગ્ન માત્ર કામ ભોગ અર્થે નહીં પણ ધર્મ-અર્થની સિદ્ધિ અર્થે પણ છે એ વાત પ્રાય ભૂલી જવામા આવે છે વ્યભિચારી મનુષ્યો તો એ ઝેલા પદનો અર્થ પણ સમજતા હશે કે નહીં એ શકા છે.

સૂરિ—જે સ્ત્રી કિંવા પુરૂષ વ્યભિચાર આદરે છે તે પોતાની પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરે છે એ તો સ્પષ્ટ જ છે, પરંતુ તેની સાથે વ્યભિચારી પુરૂષ પોતાની સ્ત્રીનો અને વ્યભિચારી સ્ત્રી પોતાના પતિનો પણ એક રીતે ઘાત કરે છે એમ કહીએ તો પણ ખોટું નથી

શિષ્ય—ખરૂં છે દ પત્નીમાથી એક જણ ત્યારે દુરાચારને માર્ગે વળે છે ત્યારે તે જો સ્ત્રી હોય તો તેના પતિને અને જો પતિ હોય તો તેની પત્નીને સ્વાભાવિક રીતે જ એવો આઘાત કરે છે કે જે આઘાતની અસહ્ય વેદના તેઓ જીવગીભર ભૂલી શકતા નથી અને કેટલીકવાર તો એ વેદના જ મનુષ્યનું જીવન અદરથી ફેલી ખાય છે, અને તેને રીખાવી રીખાવીને પ્રાણરહિત કરી નાખે છે

સૂરિ—પતિ-પત્નીમાથી એક જણ દુરાચારી બનતા સ્વર્ગ જેવા ગણાતા ગૃહસંસારમાં નર્કનો સંતાપ ઉતરે છે.

કૃષ્ણિક સુખની લાલચે કંપવૃક્ષ સમા ચીતળ તરવરના મૂળમાં સડો ફાળવે કરવો એ જીવિમાન મનુષ્યોને હિંચિત નથી. પ્રકટ વ્યભિચારને હીંપે અઘોર ત્રાસ અને દુઃખનું પાકળ ઘેરાય એમાં તો કંઈ નવાઈ જ નથી, પરંતુ પતિને પિતાની સ્ત્રી વ્યભિચારિણી હોવાની અને પત્નીને પિતાનો પતિ વ્યભિચારી હોવાની અપરાધ આચરતાં સુધામય રાસાર વિષમય જની બંધ છે કહેવાની મતલબ એ છે કે લગ્નના પવિત્ર ફાલનો જામ ન થાય તેની સ્ત્રી-પુરુષે જાહુ સખત સાવચેતી રાખવી એમજે એટલું જ જણ નથી, પણ તે સજાથી રાક્ષસ લાવવાનું કારણ સુધા ન મળે તેવા પ્રકારનો નિર્દોષ વ્યવહાર રાખવો એમજે.

શિષ્ય—આપણામાં વ્યવહારના જે નવ વાટો કહેવામાં આવે છે તેને બે બંધોવિત માત્રામાં વળગી રહેવામાં આવે તો એવી અપરાધને સ્થાન ન મળે.

સૂરિ—આજકાલના સાહસિક મુવકો એવી આપ્તજ્યને હસી કહાંકે છે તેટું પરિણામ પણ તેઓ હાથેહાથ મેળવે છે. દિનપ્રતિદિન વધતી જતી સ્વચ્છતાને હીંપે પતિ-પત્નીના પરસ્પરમાં એવો એમજે તેવો વિશ્વાસ ધરાવતા નથી. શ્રી કાંઈ પિતાના મનકલિપત પોરણ પ્રમાણે અન્યને નીકાળે છે તેવી દ્રષ્ટિ તેવી સૃષ્ટિ એ ન્યાય કંઈ ઊંક ખોટો નથી. તમારા મનમાં જો એમ અને અપરાધ હોય તો તમે અન્યના વર્તનમાં પણ એ વસ્તુ એવા વિના રહો નહીં. ચણીવાર મૂળ વ્યાધિના

છેક ગેરહાજરીમા વ્યાધિની આશંકા જ વ્યાધિ કરતા સહ-
સંગણું હું ખદાયક ક્રૂણ ઉપજાવે છે

શિષ્ય—વ્યભિચારી શ્રી-પુરૂષ પોતાનું પુન્ય ગુમાવી
દઈ માહોમાહે એક બીજાના ઘાતક નીવડે છે, એ વાત
ભરાબર મારા મગજમા ઉતરી ગઈ છે વ્યભિચારી મનુ-
ષ્યો પોતાના ક્ષણિક સુખની ખાતર મનુષ્યના પ્રાણને કેટલી
હાનિ કરે છે તેનો આપે બહુ સારો ખ્યાલ આવ્યો

સૂરિ—હજી તેમા બીજી પણ એક વાત વિચારવા
જેવી છે વ્યભિચારી શ્રી પોતાના પતિને અને વ્યભિચારી
પુરૂષ પોતાની સ્ત્રીને મર્મભેદક આઘાત કરે છે, એટલું જ
નહી પણ એક શ્રી પરપુરૂષની જોડે વ્યભિચાર કરે ત્યારે તે
પરપુરૂષની પરણેલી સ્ત્રીની ઘાત કરનારી થાય છે અને એક
પુરૂષ પરસ્ત્રીની જોડે વ્યભિચાર કરે ત્યારે પરસ્ત્રીના પતિનો
ઘાત કરનાર થાય છે આવી રીતે એક દુરાચાર કેટલા
નિર્દોષ મનુષ્યોના માર્ગમા કાટા બીછાવે છે તેનો તમે
સહેલાઈથી ખ્યાલ કરી શકશો

શિષ્ય—તદુપરાત વ્યભિચારી મનુષ્યો પોતાના પ્રાણ-
બળની હાનિ કરે તે તો જૂઠું જ !

સૂરિ—ધ્વજની તૃપ્તિ પાછળ દોડી મરી પીટનારા મનુ-
ષ્યોને એવો ખ્યાલ આવતો નથી, એ જ આ સસારની એક
મ્હોટામા મ્હોટી વિચિત્રતા છે પ્રત્યક્ષ પરિણામ નિહાળવા
છતા તે તરફ ઉપેક્ષા કે વૈરાગ્ય ઉદ્ભવતો નથી એ ખરેખર

દુર્ભાગ્યની વાર્તા છે એક ઇદ્રિયની તુલિ જ્યે બ્યારે મીન મત્સ્ય આદિ પ્રાણીઓ પોતાના પ્રિય પ્રાણેા સુમાવી દે છે, તો પછી પાંચ ઇદ્રિયોની બળમા ચીતરફથી દેશએલા મનુષ્યની કાનિજુ તો પૂછવું જ શુ ?

શિષ્ય—શ્રીની માનસિક પ્રસન્નતા તેને કુમાર્જે જતાં જટકાવે છે એમ મેં સાંભળ્યુ છે તે શુ સત્ય છે ?

સૂરિ—જર્વારની અનુપમ પ્રીતિ એ જ શ્રીને ખોટો માર્ગે જતાં જટકાવનાર અસરકારક ઉપાય છે એ જ શ્રીની માનસિક પ્રસન્નતાનુ મૂળ છે એના જેવુ સુરણ અને ઉપયોગી સત્ય બીજુ એક પણ નથી શ્રી-પુરૂષમાં એ અનન્ય પ્રેમભાવ હોય તો તેમના મનમા વિશ્વાસઘાત કે પાપકર્મની શકા સરખી પણ ન રહે. પુરૂષો બ્યારે પોતાની શ્રીની અને શ્રીઓ બ્યારે પોતાના પુરૂષોની કૃપાદ કદે, ત્યારે ઘણુંખરું તેમાં ઉભયને ખોટો લણેા દોષ રહેલો જ હોય એવુ અનુમાન કહાડવામાં આવ્યુ છે અનન્ય પ્રેમભાવ હોય ત્યાં વિકલ્પ કે વિતર્કને સ્થાન નથી મળી શકતુ પ્રેમ એ અમૃતનો ગરો છે. અમૃતનો ગરો બર્વામુખી વહેતો હોય ત્યાંમુખી ગટરના મલીન ઘરાનુ જળપાન કરવુ કેાને ગમે ? સસારમાં શ્રી-પુરૂષો હાથે કરીને શકા અને અવિશ્વાસને લીધે એ પ્રેમમુધાના પ્રવાહને ખાળી દે છે પરિણામે તેમને જીવનપર્વત રીનાવુ પડે છે

શિષ્ય—શ્રીની આસપાસ તેના રક્ષણને જ્યે ઘસીઓ વિગેરે રાખવાથી કંઈ લાભ ખરો ?

સૂરિ—દાસ-દાસીઓ મ્હોટે ભાગે એવાં કુત્સિત ચરિ-
ત્રવાળા અને હલકી જાતિના હોય છે કે તેમના સહવાસમાં
કુલીન કુળવધૂઓ પણ પોતાના વશાનુગત ટેક-નેકને
સાચવી શકતી નથી ઘણીવાર દાસ-દાસીઓ જ અનીતિનો
માર્ગ ખુલ્લો કરી આપે છે, કારણ કે તેમાં જ તેઓ પોતાની સ-
પૂર્ણ સ્વાર્થસિદ્ધિ સમજતા હોય છે વળી દાસ-દાસીઓની
બહુલતાને લીધે શ્રી જાતિની સ્વાભાવિક પરિશ્રમશીલતા
ખીલવા પામતી નથી અવકાશમાં અને આરામમાં ટેવાયેલું
મન અનેક જાતના તર્કવિતર્ક કરી પોતાના સ્વાસ્થ્યની
બરબાદી કરે છે જોઇએ તે કરતા અધિક દાસ-દાસીઓ
રાખવા એ પોતાની મેળે આધિ-વ્યાધિ-ઉપાધિને આમત્રણ
આપવા જેવું છે દરેક મનુષ્યે-પછી તે પુરૂષ હોય કે સ્ત્રી
તેણે પોતાની જરૂરીયાતો બનતા સુધી પોતાની મેળે જ પુરી
પાડવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઇએ જે પ્રજામાથી પરિશ્રમ કર-
વાની ટેવ ચાલી જાય છે તે પ્રજા એવી સુખશીલ અને વૈભવી
બની જાય છે કે તેની સ્થિતિ એક વૃદ્ધ અને અશક્ત રોગી
મનુષ્ય કરતા કોઇ રીતે ચકીયાતી રહેતી નથી

શિષ્ય—શ્રી પ્રસન્નતા પામે એવો કોઇ રાજમાર્ગ હશે?

સૂરિ—શ્રી જાતિના વયના ભેદને અનુલક્ષી મુખ્યત્વે
ચાર ભેદ પાડવામાં આવ્યા છે (૧) બાળા (૨) તરૂણી
(૩) પ્રૌઢા અને (૪) વૃદ્ધા

શિષ્ય—તે ભેદો કેવી રીતે સમજવા ?

સૂરિ—શ્રી સોળ વર્ષની ચામ ત્યાસુધી જાળા કહેવાય. ત્રીશ વર્ષની ચામ ત્યાસુધી તરૂણી કહેવાય, પચાસ વર્ષની ચામ ત્યાસુધી મધ્યવયની પ્રોઠા કહેવાય અને તે પછી વૃદ્ધા કહેવાય છે.

શિષ્ય—ત્યારે તેમની પ્રસન્નતા પ્રાપ્તિના માર્ગે પણ ભિન્ન ભિન્ન હશે ?

સૂરિ—જાળા યોગ્ય જીવસરે આપેલાં રમકડાં સારાં ફળફુલ તથા સુખદી આદિથી પ્રસન્ન થાય છે, તરૂણ જીવસ્થાતે આવેલી શ્રી સારાં વસ્ત્રો તથા આશૂપલોથી પ્રસન્ન થાય છે. મધ્યમ વયની પ્રોઠા શ્રી સતિકીડા વિવેક દૃઢતાથી પ્રસન્ન થાય છે અને વૃદ્ધા શ્રી મીઠા વચ્ચેના તથા આદરસત્કારથી પ્રસન્ન થાય છે.

શિષ્ય—જાણ ૩૫-૨૪ અને ૪૫ ઉપરથી શ્રી ભક્તિના ચાલકસ લેદો પાઠવામાં આવ્યા છે, એ શું સત્ય છે ?

સૂરિ—પદ્મિની, ચિત્રિણી, શંખિની અને હસ્તિની એમ ચાર પ્રકારની સ્ત્રીઓ શાસ્ત્રમાં કહેલી છે. વિવેકપુરેષો હા ઉપાયો અને વિધાનોથી તેમની પ્રસન્નતા મેળવે છે.

શિષ્ય—પદ્મિની વિગેરેનાં લક્ષણો કેવા હોય છે ?

સૂરિ—પદ્મિનીના જાતમાંથી કમળ સરખી મુગધ નીકળે છે. હસ્તિની સ્ત્રીનો મધ મધ જેવો હોય છે. ચિત્રિણીનો ઉગ્ર અને શંખિનીનો ખારો હોય છે. હસ્તિની સ્ત્રીના સાથજ, ચિત્રિણીની કેક શંખિનીના પગ અને પદ્મિનીનું મુખ સુંદર

હોય છે વાળ ઉપરથી પણ એ લેદો કળી શકાય છે હસ્તિની સ્ત્રીના કેશ ઝીણા, ચિત્રણીના વાકા, શખિનીના લાંબા અને પક્ષિનીના નિખિડ-ભરગચ્છ હોય છે

શિષ્ય—વિલાસી પુરુષો કામિનીઓને તત્કાળમાં વશીભૂત કરી શકે છે, તેનું શુ કારણ હશે ?

સૂરિ—તેઓ જે દિશાની પોતાની નાસિકા વહેતી હોય તે તરફ કામિનીને આસન ઉપર અથવા શય્યા પર બેસાડે છે આમ કરવાથી તે ઉન્મત્ત કામિનીઓ તત્કાળમાં જ વશીભૂત થઈ જાય છે.

શિષ્ય—એનું રહસ્ય શુ હશે ?

સૂરિ—કામ એ સ્પર્શેન્દ્રિયનો વિષય છે એ વાત તમે જાણતા હો. સ્પર્શેન્દ્રિયની વાસના જીવને કંઈ આજકાલની નથી જીવ જ્યારે એકેન્દ્રિયમાં હતો ત્યારે સ્પર્શેન્દ્રિયની લાલસા તો રહેલી જ હતી મતલબ કે અનાદિ કાળથી સ્પર્શેન્દ્રિયની લાલસા પ્રાણીમાત્રને અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ એવી પીડા આપતી રહી છે શ્વાસનો સ્પર્શ એ પણ એક ભૌતિક સ્પર્શ છે વાયુને જો કે આપણે જોઈ શકતા નથી, પરંતુ તેના સ્પર્શનો અનુભવ કરી શકીએ છીએ પુરુષની નાસિકામાંથી નીકળતો ઉજળું શ્વાસ કામિની ઉપર કોમળ-પ્રચ્છન્ન સ્પર્શનું કામ કરે છે વળી સુખાસન અને શય્યા એ પણ કામોત્તેજક સામગ્રી છે આવા સંયોગોમાં સયમ વિનાની કામોન્મત્ત કામિની વિલાસી પુરુષના કટાક્ષને ભોગ થઈ પડે એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી

શિષ્ય—હીજો ને અણધારી છુટ મેળવી સ્વચ્છ પુરોના પરિચયમા આવે તો તેમની પવિત્રતા કેટલી ભેગમમા આવી પડે તેનો જ્યાલ આપે કહેલી વિગત ઉપરથી આવી શકે છે જનતા સુધી પરપુરુષની સાથે વધારે પડતી છુટ નહીં લેવાનું જે ફરમાવવામાં આવ્યું છે તે પ્રાચ. આદ્ય કારણોને જ આભારી કથી એમ કહું હવે સ્પષ્ટપણે ભેદ શકું આપે જે અનુકૂળ પીઠ અને પ્રતિકૂળ પીઠનો સજ્જ પ્રયોગ કર્યો તેના આશય બરાબર ન સમજાશે.

સૂરિ—આપણે જેને સામાનિક સુખો કહીએ છીએ તે વસ્તુતઃ એક પ્રકારની પીઠારૂપ જ હોય છે જમથી આપણે તેને સુખ માની બેસીએ છીએ. હાખલા વરીકે કોઈ પણ એક પ્રકારની વિષમ-વાસના બ્યારે આપણા ઉપર કાબૂ મેળવે છે, ત્યારે તે વિષમની તૃપ્તિ અર્થે આપણે પ્રયત્ન કરીએ છીએ અને વિષમ-વાસનાના વેગને ઉપશાંત કરવામાં સુખનું આદ્ય પણ કરીએ છીએ. મનાઈ દ્રષ્ટિએ ભેદને તો વિષમ વાસના એક પ્રકારની પીઠ કહી, પરંતુ તે આપણા મનને અત્યંત એટલે આપણે તેમાં સુખનું આશય જુએ મતલબ કે તે સુખ પ્રતિજન્ય હતું મનાય મા તો તે પીઠ જ છે.

શિષ્ય—વિષમ ઉપર સમય શખવાની કાંઈ મુશ્કિલ રહ્યાથી ?

સૂરિ—મનને બુદ્ધિમાન પુરોએ મક્કટની ઉપમા

આપી છે મન જો સયમમા આવી જાય તો પછી વિષયરૂપી રાક્ષસોનું બહુ જોર ચાલતું નથી મર્કટ જેવી રીતે વૃક્ષની એક ડાળી ઉપરથી બીજી ડાળી ઉપર નિરતર કૂદતું રહે છે, તેવી રીતે મન એક વિષયને ત્યજી બીજા વિષય ઉપર કૂદાકૂદ કર્યા કરે છે મર્કટને જો યોગ્ય બધનથી બાધી લેવામા આવે તો તેનો વેગ ઘણો ન્યૂન થઈ જાય મનને પણ એવી જ રીતે જ્ઞાન, વિચાર અથવા સત્સમાગમરૂપી રસીથી બાધી લેવું જોઈએ

શિષ્ય—મનને વશ કરવાથી કામવિકાર ઉપર અસર થાય ખરી ?

સૂરિ—મન એ જ કામવિકારમા મુખ્ય ભાગ ભજવે છે. તમે જોઈ શકશો કે ઉદાગ અને તપશ્ચર્યામા રોકાએલું મન કામવિકારની પરવા કરતું નથી અવકાશ, પ્રમાદ અને વિલાસમય વાતાવરણ જ મનને કામવિકાર ભણી ખેંચી જાય છે મનુષ્ય જો પોતાના મનને પ્રમાદચ્ચરત બનવા ન દે તો પછી કામવિકારનો ભય અદૃશ્ય થઈ જાય એમ કહેવાની જરૂર નથી કામનું બીજું નામ મનસિજ છે બીજા શબ્દોમાં કહું તો મનો યત્ર સ્મરસ્તત્ર-અર્થાત્ મનની સાથે કામદેવ રહેલો જ છે મનમાથી જ કામનો જન્મ થાય છે વિષય ઉપર સયમ મેળવવાની જો તમે અતકરણપૂર્વક અભિલાષા રાખતા હો તો મનને વેગ રહિત બનાવી દેવું, બીજા પવિત્ર ધર્મ કાર્યોમા સદાસ કરી રાખવું, એ સિવાય બીજી એક પણ કીમતી યુક્તિ નથી યોગી અને ધ્યાની પુરૂષો એ જ યુક્તિ

જાજમાવી દૂતાઈ માય છે સસારીજનોએ પણ એ સુખિતનો મયાશક્તિ ઉપયોગ કરવો, બેઠાં.

શિષ્ય—આપે કહ્યું હતું કે લક્ષ્મિવિધિમા પત્ની પત્રે જાકુશ મૂકવામાં આવ્યો છે તે, કેવી રીતે ?

સૂરિ—પ્રથમ જાકુશ તો જો જ કે જ્યાં સુધી પુરુષ જોઈમાં જોઈએ પચીસ વર્ષની ઉંમરનો ન માય અને જ્યાં સોળ વર્ષની ન માય ત્યાં સુધી તેમને લગ્ન કરવાનો અધિકાર મળી શકતો નથી જાજઠાલ જો જાકુશની છેક આવમજ્જના કરવામાં આવે છે તેથી પ્રભુ પણ કેવી કાળ, નિ સત્વ અને ગુલામ બને છે તે આપણે જાણે પ્રત્યક્ષ નિહાળીએ છીએ. સ્ત્રી-પુરુષ જો ચોખ્ખો ઉંમરના મયા પછી જ લગ્નજામીથી બેઠાં તો તેમની સત્તિ પણ વીર્જવાનુ જુદિમાન અને સમર્થ બને. આપણા પ્રાચીન ઇતિહાસમાં જોવા સેકડો દ્રાપીદો મળી આવે છે જ્યાં સુધી આપણે જો દ્રાપીદોને નહીં જાકુશરીએ ત્યાં સુધી આપણે પ્રભાકીય ઉદાર મહિમ જવાનો નથી જો વાત નોખી રાખવા જેવી છે

શિષ્ય—જોવા જાકુશનો ઉદેશ શું હતો ?

સૂરિ—કારણ કે જો ઉંમરે સ્ત્રી-પુરુષ ઉભય પરિપક્વ વીર્જના હોય છે, તેથી પુત્ર પણ જોવા ઉત્પન્નમાય છે કે જે આ સુખ્ય, બળ અને અવરણનામાં કોઈથી ઉતરતા નથી જાનાં જર્તમાં પ્રથમે જાળકોને ૨૫ વર્ષની વય મતાં સુધી સુદ આજ મમાં રહી નિવાર્યાસનો સાથે મનસકમ કરે. પડતો

હતો. ગુરુકુળમાંથી પાછા ફર્યા પછી જ તેઓ લક્ષ્મણે યોગ્ય ગણાતા આપણે ઇતિહાસમાં પૂર્વજોની કીર્તિના અને વીરતાના જે યશોગાનો સાક્ષીઓ છીએ તે સર્વથા એને મન-સચમ અને અભ્યાસને જ આભારી હતા આજે લક્ષ્મણનામે જે ઢીંગલા-ઢીંગલીના વિવાહ કરવામાં આવે છે તેને કેવળ પ્રહસન સિવાય બીજું શું કહી શકાય ?

શિષ્ય—એ અ કુશની અવગણના કરવાથી શી હાનિ થાય છે તે સ્ફુટપણે જણાવશો ?

સૂરિ—શબ્દોદ્ધારા તેનું વર્ણન કરવા કરતા આજના અસ્થિ ચર્મસાર બાળક બાળિકાઓને અવલોકવાથી જ લક્ષ્મણ પ્રથમ-મૂળભૂત નિયમની અવગણના કરવાથી શી હાનિ થાય છે, તે નજરોનજર જોઈ શકશો હાથક કણને આરસીની જ-ફર રહેતી નથી જે પૂર્વજો એક વાર પોતાના ચરણથી ધરણીને પણ ધમધમાવતા હતા, જેમની હાકથી મેઘના ગર્ભ પણ ગળી જતા હતા અને જેમના બ્રુક્ષેપ માત્રથી દેવદેવીઓ પ્રકપાય-માન થયા હતા, તે પૂર્વજોના સત્તાનો આજે આવી કગાળ દશા થવામાં જો કોઈપણ કારણ હોય તો તે અયોગ્ય વયમાં થતા લક્ષ્મણે સિવાય બીજું કંઈ નથી દુકમાં કહું તો બાળ-લગ્નને લીધે સતતિ અદ્ય આયુષ્યવાળી, નિર્બળ, દરિદ્રી અને કુદ પ્રસુબ રોગવાળી કિંવા અપંગ બને છે.

શિષ્ય—ઘણી સ્ત્રીઓ ગર્ભાશયના દર્દોથી પીડાતી જોવામાં આવે છે તેનું પણ એ જ કારણ હશે ?

સૂરિ—જો વિષય જો કે વેલકને લગતો છે, તો પણ જોઈશું તો સામાન્ય ભુદ્ધિની મદદથી પણ સમજી શકાય છે કે જાળદબ્બથી જે ગર્જા રહે છે, તે પ્રાચ્ય ગર્જસ્થાનમાં જે નાશ પામે છે અને તેથી કરીને ગર્જા ધારણ કરનારા અને તેને કહાય કરનારા અવસરો પણ વિવિધ યોગેના યોગ થઈ પડે છે.

શિષ્ય—સમજા માત-પિતા પોતાની મરણ માફકના જાળદો પેઢા કરી શકે છે જો વાત શું સત્ય છે ?

સૂરિ—જો વાત અલ્પરશ સત્ય છે જાવનાજન જો જોવું અસાધારણ અને રેવીજન છે કે તેની સહાયતાથી મનુષ્ય પોતાની ઇચ્છાનુકૂળ ફળ જાળવાસે મેળવી શકે છે જાવનાનું જન જોઈ પ્રકારનું યોગજન જે છે જોઈ કરું તો પણ અતિ-શયોક્તિ નથી. સ્ત્રી-પુરુષ જો પ્રસન્ન ચિત્તવાળા અને પવિત્ર જાવનાવાળા હોય તો તેમની સત્યતા પણ પ્રસન્નતા અને પવિત્રતાથી પરિપૂર્ણ થાય જોઈ લેશમાત્ર શકા નથી.

શિષ્ય—જો રહસ્ય જેના વિસ્તારથી સમજાવ્યો.

સૂરિ—જેની રીતે માત-પિતાના જન-વીર્જની અલ્પ ગર્જા ઉપર થાય છે તેવી જે રીતે માત-પિતાની જાવના પણ ગર્જા ઉપર થાયી અલ્પુત અસર કરે છે મનુષ્ય પાંચ ભૂતનું અનેક માત્ર પુતળ જે નથી તેનામાં વિચારનું કિંવા જાવનાનું જોઈ જોવું સ્વર્ગીય અને અપ્રતિહ જન રહેલું છે કે તે જનનાં પ્રતાપે યોગીજો અસંલપિત થટનાજો થટાવી શકે છે. જાવા અલ્પો કે જે જાવનાજનની અલ્પ ગર્જા ઉપર થાય જોઈ

કઈ નવાઈ નથી એટલા માટે શ્રાશ્રમા કહેવામા આવ્યું છે કે પુરૂષ પ્રસન્નચિત્તથી એકાતમા શ્રી સેવવી, કારણ કે તે સમયે પિતાનું જેવું મન હોય તેવી સતતિ થાય છે

શિષ્ય—અર્થાત્ પુરૂષ અથવા સ્ત્રી ઇચ્છાનુસાર કામ-લોગ કરી શકે એનો નિષેધ થઈ જ ગયો, કારણ કે માત્ર કામ-વાસનાથી પ્રેરાયેલો મનુષ્ય પોતાના તન-મનને પવિત્ર, નિર્મળ કે પ્રસન્ન રાખી શકતો નથી, તેથી તેને સારી સતતિ ઉત્પન્ન કરવાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી

સૂરિ—આ સ્થળે લગ્નનો ખીજો નિયમ પણ યાદ રાખવો જોઈએ

શિષ્ય—તે જ આપણા ચાલુ વિષય હતો હવે તે જ બાબત ઉપર પ્રકાશ નાખો

સૂરિ—પુત્રાર્થમેવ સંભોગઃ અર્થાત્ પુત્રને અર્થે જ સંભોગ કરવાનો દપતીને અધિકાર છે. તે સિવાય પાશવ વાસનાથી પ્રેરાઈ વિષયસેવન કરવું એ પોતાની મેળે પશુત્વને ંહોરી લેવા જેવું છે. પુત્રને અર્થે જ લગ્ન કરવામા આવે છે, એવો વિવાહ વખતે સ્ત્રી-પુરૂષ પરસ્પરનો કોલ આપે છે જેઓ એ પ્રતિજ્ઞાનું વિસ્મરણ કરે તેઓ પ્રતિજ્ઞાલગ્ન પણ પાપ ંહોરે છે એમ કેમ ન કહેવાય ? પુત્રને અર્થે જ સંભોગનો અધિકાર છે, એમ કહેવાની મતલબ એવી નથી કે ગમે તેવા રોગી અને ભીડ પુત્રો ઉત્પન્ન કરવા માટે સંભોગ વિહિતકર્મ છે પુત્રનો અર્થ અહીં સખળ, આયુષ્યમાન અને વીર્યવાન

જોવો દેવાનો છે જાણી અપમ, દુલા-દામડા, કાણા ખેડા જાળકો તો બીજાનીઓ અને નરપશુઓ પણ પેદા કરી શકે છે; પરંતુ તેથી તેઓ અધિકારનો સદુપયોગ કરે છે એમ ન મળી શકાય ?

શિષ્ય—પુત્રોત્પત્તિ માટે જ વિષયસેવન છે એ વાત મારા હૃદયમાં આવી, તં સર્વથી ઊંચા ઉપનિષદો પણ કહે છે.

સુરિ—શ્રી ભગવાને પુષ્પવતી અર્ધાત્મ સતુવતી થાય અને એણે દિવસે જોક્ષતમાં સ્નાન કરી, પરપુરુષનું મુખ જોયા વિના પવિત્રપણે રહે ત્યારે જ ઉત્તમ પુરુષો તેને સેવવા એમ માને છે ઉત્તમ હક્ષ વિનાનો કામવિકાર હલકા-બસની અને બલિચારી મનુષ્યોને જ હોય છે જોવો વિકાર ધર્મ તથા ધન ઉભવનો નાશ કરે છે જોટલા માટે ધર્મ તથા ધનનો નાશ ન થાય એવી રીતે શ્રી-સેવન કરવું એ જ મુદ્દા મુદ્દાને ઉચિત છે.

શિષ્ય—વિહક્ષ કામવિકારથી ધર્મનો તો નાશ થાય જ કારણ કે જ્યાં અધર્મ કિંવા પ્રતિસાદ મનુ પામ હોય ત્યાં ધર્મ રહી જ ન શકે; પરંતુ ધનનો નાશ કેવી રીતે થાય તે સમજવું જોઈએ.

સુરિ—કામવિકારના પાળમાં સપડાયેલા મનુષ્યો ધન અને અધિકારને સુમાવી રસ્તાના બીજાની જની કેવી અધમ દશામાં પોતાનું જીવન પુરું કરે છે તેના જોક-જો નહીં પણ સેકડો દાખલાઓ આ સંસારમાં મળી રહેશે. જાલજલા પુરિ-

ન અને ધનવાન મનુષ્યો પણ આ વ્યસનની જાળમાં પડાયા પછી પોતાની બુદ્ધિ અને સપત્તિ શુભાવી દયા-ત્ર સ્થિતિમાં આવી પડે છે પરત્વી ઉપર સહેજ કુદષ્ટિ રવાથી રાવણ જેવા માન્ધાતાઓની સપદ પણ ધૂળમાં ખાઈ ગઈ, એ વાત કોણ નથી જાણતું ? તો પછી પામર મનુષ્યોનું તો કહેવું જ શું ?

શિષ્ય—આપ તેને વ્યસન કહો છો ?

સૂરિ—વ્યસન એટલે બધન-જાળ કામવિકાર જ્યારે વ્યસનરૂપે પરિણમે ત્યારે પછી કામીપુરુષને પોતાની અવસ્થા કે બરબાદીનું લેશ પણ લક્ષ રહેતું નથી જેવી રીતે જુગાર અને મદ્ય-માસના વ્યસનીઓ પ્રાણ જતા સુધી તેના મનમાંથી છટકી શકતા નથી, તેવી જ રીતે કામવિકારના પ્રબળ ક્ષાસામાં સપડાયા પછી બુદ્ધિમાન ગણાતા મનુષ્યો પણ છતી આખે આઘળા બની જાય છે ખરેખર કામાધ્ય મનુષ્યોની દશા બહુ દયાજનક હોય છે ? એ વિકાર વ્યસન-રૂપે ન પરિણમે એટલા માટે કરુણાવાન આચાર્યોએ કેટલા બધા અકુશો મૂક્યા છે ! પ્રથમ તો એ જ કે ચોક્કસ વય ન થાય ત્યાં સુધી લગ્ન ન થઈ શકે, બીજું સ્ત્રી ઋતુવતી થઈ સ્નાનાદિથી પવિત્ર ન બને ત્યાં સુધી તે સેવવા યોગ્ય ન ગણી શકાય, ત્રીજું એ કે પુત્રને અર્થે જ સ્ત્રી-સંલોગની મર્યાદા સાચવવી જોઈએ તે ઉપરાંત બીજા એવા ઘણા નિયમો છે

[શિષ્ય—હું તે જ નિયમો જાણવા માગુ છું

સૂરિ—જે સ્ત્રી જ્ઞાનવાળી હોય, નૃત્ય કરવાથી જેનું જાતિપાતિ સ્મરિત થઈ જવા હોય, આલસ્યથી થાકી ગયેલી હોય, છ માસનો ગર્ભ ઉદરમાં હોય, પ્રસૂતિ થવાને જોડે જ માસ થયો હોય એવી સ્ત્રી લોગવવા યોગ્ય નથી રહેલી તે ઉપરાંત કેટલાક આખાયોનો એવો પણ મત છે કે જ્યાં સુધી બાળક સ્તનપાન કરતું હોય ત્યાં સુધી તે સ્ત્રી જાન્યોત્તરે યોગ્ય ગણાવી નથી.

શિષ્ય—સ્ત્રીને માટે નિયમો કયા તેમ પુરૂષને માટે પણ હશે જ.

સૂરિ—પુરૂષે પુત્રોત્પત્તિ માટે જ વિવશસેવન કરવું છે એ વાત ખાસ કરીને લક્ષમાં રાખવાની છે તે ઉપરાંત પુરૂષે જે દિવસે ભારે લોભન ન કર્યું હોય, તૃપ્ત-સુખાદિની કેના જાગ્રમ્ભાવલેશ પણ ન હોય, સ્નાનાદિથી પરવારી જાણે જાન્યોત્તરે જાગ્રિત વિલેપન કર્યું હોય અને હૃદયમાં પ્રીતિ તથા સ્નેહની ઉર્મીઓ ઉછળતી હોય તો જ તે સ્ત્રીને લોગવી શકે છે.

શિષ્ય—મી—સમાગમ પૂર્વે વિલાસના દ્રવ્યોની ઇર્ષા ઇર્ષા બચમાં જાળવશક્તિ દર્શાવવામાં આવે તેમ જુ હેતુ હશે ?

સૂરિ—વિલાસમાં દ્રવ્યો કામોત્તેજ્ય હોવાથી તેની જાવશક્તિ દર્શાવવામાં આવે એમાં કંઈ નવીનતા નથી. વિલાસનાં વચનો વાસનાને ઉત્તેજવામાં શૌભી જાગ્રત્યનો ભાગ જાળવે છે ચૂનારી પુરૂષો દક્ષિણ નાસિકા વહેતી હોય ત્યારે

વિલાસના વચનોપૂર્વક શ્રીને કામવિકાર ઉપજતી શ્રી-
ઈદ્રિયના કમળાકાર મૂળ પ્રદેશમા વીર્ય સમકાળે મિશ્ર થાય
તેવી રીતે પુત્રને અર્થે સલોગ કરે છે પુત્રીની ઇચ્છાવાળા
પુરુષો કાળી નાસીકા વહેતી હોય ત્યારે ઉપર કહ્યું તે
પ્રમાણે કરે છે

શિષ્ય—તે તો ઠીક, પણ વિલાસના દ્રવ્યો અને
વચનોની જરૂર શી ? કામવિકાર તો કુદરતી રીતે જ
પ્રાણીમાત્રમાં રહેલો હોય છે

સૂરિ—તમારા એ પ્રશ્નના ઉત્તરમા એક બહુ જ અગ-
ત્યની વાત પ્રકટ કર્યા વિના ચાલતું નથી. કામવિકાર પ્રાણી-
માત્રમા પ્રત્યેક ક્ષણે વર્તમાન હોવો જ જોઈએ એમ માનવું
એ હદ ઉપરાંતની અજ્ઞાનતા છે જેઓ વિવેકી અને સચમ-
વાળા હોય છે, તેઓ લોકોત્તર ચિંતન અને અધ્યયનમા દત્ત-
ચિત્ત રહેતા હોવાથી એ વિકારનું બળ ઘણું અશે ન્યૂન થઈ
જાય છે તેમને તે વિકાર એક વ્યસનની પેઠે પીડા આપતો
નથી વ્યસની પુરુષોની દશા તો તેથી છેક ભિન્ન પ્રકારની હોય
છે તેમના મનમા તો ખાતા-પીતા-સૂતા-બેસતા અને
વેપાર ઉદ્યોગ કરતા એ કામાગ્નિ ધુધવાતો જ રહેતો હોય છે
એવો કામવિકાર ધર્મનો અને ધનનો નાશ કરે છે એમ
હું અગાઉથી જણાવી ગયો છું હવે સચમી પુરુષની વાત
કરીએ. તેઓના હૃદય-મનમા પ્રાય. જનહિત અને આત્મ-
હિતના દેવી વિચારો નિરતર ઘોળાયા કરતા હોય છે.

અલગત, તેઓ મધાર્થ યોગી કે સુનિની કથા કરતા વર્ષ નીચેની ખતિએ હોય છે; તે વધુ તેમજ સસારી ધાર્મ ધામર મનુષ્યો કરતાં ઉચ્ચકોટીનું હોય છે—અર્થાત તેઓ મહારિપુઓ ઉપર સુખ મેળવવામાં પ્રયત્નશીલ હોય છે. સ્થિતિ આવી છતાં પુત્રોત્પત્તિની દૃશ્ય ક્રિયા વસરવાની પ્રવૃત્તિ તેમને કામવિકારને શરણે જવાની પ્રેરણા કરે છે. અતરથી તેઓ સુખથી હોય તો વધુ તેમને તે શરણ લેવું પડે છે. આવા સંધોગોમાં તેઓ વિલાસી રહ્યો અને વચનેનું સહાય લે એ કેવળ સ્વાભાવિક છે, કારણ કે એ તેઓ માર્ગ ઉત્તેજક સામગ્રીની મહક ન હો તો ઉપશાંત થયેલા વિચાર સ્ફુરાવમાન થાય નહીં. કહેવાની મતલબ એવી છે કે નિર્ભય અને સુખઆરાધના કરવા તત્પર આવા સ્ત્રી-પુરુષને નિલાસની સામગ્રી એવા વિના જાણે નહીં જાણી કામપીડિત સ્ત્રી-પુરુષોને માટે તો તેની કશી જરૂર નથી તેમને માટે એવી સામગ્રી ઉલટું જળતામાં થી હોમવા જરાજર થાય છે.

શિષ્ય—વિકારનું સેવન કશું અને વળી સુખ સેવતે એ કેમ જને ?

સૂરિ—સાચીજનોએ જા વાત જાસ કરીને સમજેલી બેઠેલો. સસારનો મોટો ભાગ એમ જ માની બેઠેલો છે કે વિપવસેવન અને સુખમને પરસ્પરમાં કંઈ જ સબંધ નથી હોતો. પણ કહીએ તો સુખથી નર-નારીઓ વિપવને બેટણ ચોરબ આરોપી શકે છે તેમાનું લેશમાત્ર ખબર વિપથી

નર-નારીઓ આરોપી શકતા નથી. એક ઉદાહરણ લેવાથી આ વાત વધારે સ્પષ્ટ થશે. ધારો કે એક ખરેખર ક્ષત્રીયની નજરોનજર કોઈ એક નરાધમ નિર્જાળ પ્રાણી ઉપર જીલમ શુભરી રહ્યો છે. સ્વાભાવિક રીતે જ આવા પ્રસંગે ક્ષત્રીયનું લોહી ઉકળી આવ્યા વિના ન રહે ! સામે નરાધમ પણ જો પ્રબળ શક્તિવત્ હોય તો યુદ્ધ અનિવાર્ય થઈ પડે. યુદ્ધમાં જો પેલો ક્ષત્રીય પુરૂષ એકમાત્ર ક્રોધના વિકારથી જ પ્રેરાયેલો હોય તો તે પેલા અબળ પ્રાણીને બહુ ઉપયોગી ન થાય, પરંતુ તેની યુદ્ધપ્રવૃત્તિમાં અબળ રક્ષણ અને કર્તવ્યપ્રેમ પણ નવું દૈવીબળ પ્રેરી રહ્યા હોય છે. ક્રોધ તો ત્યાં ગૌણપણે જ વર્તીતો હોય છે. તેવી જ રીતે કામવિકારના સબધમાં પણ સમજ લેવું.

શિષ્ય—હજી એ વાત વિશેષ સ્પષ્ટ કરો એમ ઇચ્છુ છું.

સૂરિ—વિષયી મનુષ્યોના અંત કરણો જ નિરંતર કામાગ્નિથી સજાગતા રહે છે તેઓ એ અદૃશ્ય અગ્નિમાં પોતાના તન-મન-ધનની આહૂતી આપે છે એટલું જ નહીં પણ તેની સાથે ધર્મ, નીતિ અને મનુષ્યત્વને પણ બસમીભૂત કરી દે છે. મર્યાદાશીલ મનુષ્યોની સ્થિતિ તેથી છેક ભિન્ન પ્રકારની હોય છે. આપણે વિદ્યાસના દ્રવ્યો અને વચનો વિષે વાર્તાલાપ કરતા હતા અને એ જ આપણો આહુ વિષય છે. એ વાત તમે ભૂલી નહીં ગયા હો. હવે જેઓ ગૃહસ્થાવસ્થામાં રહેવા છતાં લૌકિક અને પારલૌકિક કર્તવ્ય કર્મમાં

દિન-રાત મથામુલ રહ્યા કરતા હોય, જેમની ચિત્તવૃત્તિ પોતાની ઔદિક ઉત્પત્તિ સાથે ધર્મ અને રાષ્ટ્રના હિતસાધનમાં પણ પ્રવર્ત્યા કરતી હોય, તેમના મનમાં અકસ્માત વિકારની અવૃત્તિ કેવી રીતે થઈ શકે ? વિલાસના કબ્બો અને સમારમુજા વચ્ચેનાની તે સ્થળે આવશ્યકતા પ્રવીત થાય છે

શિશ્ય—અબી કહપનાજો આપે ઉપજવી કહાવી હોય તેમ જણાય છે સસારમાં રહેવું અને વળી અવિકારી રહેવું એ તે બને જ કેમ ?

શૂરિ—ખરેખર કાળધર્મની પણ અલિકારી છે ! આજે જ વાત તમને કાઠપનિક અને અસુભવિત જેવી જણાય છે તે જ વાત આ પવિત્ર આર્યાવર્તમાં જોકે કાળે સર્વ સ્થળે પ્રચલિત અને સ્વાભાવિક હતી. આ જ પુરાતન ધર્મભૂમિમાં જોકે કાળે ઘટસ્થો. પણ સમગ્રીના એટલું જ ત્યાગ-સંયમ બળ દર્શાવતા હતા, અને એના જ પરિણામે મહાત્મા મહારાષ્ટ્રીઓ અને કર્મવીરોના પરાક્રમે જોઈ દેવો પણ અકિત થઈ જતા હતા. આશ્વત્થના આશીન ઇતિહાસ સૂક્ષ્મતાથી અવલોક્યો તો તમને ખાતરી થશે કે સમગ્રી માત-પિતાના સંતાનોવડે આ ભૂમિ જોકે કાળે ઉભરાતી હતી, જગતની સર્વ સપત્તિ તેના અરણ્યોમાં આબોટતી હતી; પરંતુ એ કાળ જ્યારે પસાર થઈ ગયો છે ત્યારે તેનું અધિક માહાત્મ્ય બાવામાં કઈ લાભ નથી કાલધર્મ પસંદો ખાશે અને ધર્મના વધાર્થી તત્વો સમાજના સમજવામાં આવશે, એટલે

અસભવિત અને અસ્વાભાવિક ગણાતી વાતો પણ સભવિત અને સ્વાભાવિક લેખાઈ જશે તે વિષે બહુ વાગ્વિસ્તાર કરવાની જરૂર નથી

શિષ્ય—હવે આપણે પ્રસ્તુત વિષય ઉપર આવીએ. ઋતુઓની સાથે સ્રી-સંલોગને કઈ સંબંધ હશે ?

સૂર—શરીરશાસ્ત્રના પડિતો કહે છે કે પુરૂષ ને ગ્રીષ્મ ઋતુમાં પખવાડીયે, હેમંત ઋતુમાં પ્રતિદિવસે અને બીજી ઋતુઓમાં ત્રણ દિવસે સ્રી-સંલોગ કરે તો તેના બળનો ક્ષય થાય નહીં

શિષ્ય—ઋતુઓનો સમય અને તે વિષયની ચચા જરા સ્પષ્ટતાપૂર્વક જાણવા માગુ છું

સૂરિ—એ સંબંધી સ્પષ્ટીકરણ આપણે બીજે પ્રસંગે કરીશું હાલતુરત ચાલતા વિષય માટે એટલું બસ થશે કે ચૈત્ર-વૈશાખને વસંતઋતુ, જ્યેષ્ઠ-આષાઢને ગ્રીષ્મઋતુ, શ્રાવણ-ભાદ્રપદને વર્ષાઋતુ, આશ્વિન-કાર્તિક માસને શરદઋતુ, માગશિર-પોષને હેમંત ઋતુ અને માઘ-ફાલ્ગુનને શિશિર ઋતુના નામથી ઓળખવામાં આવે છે હવે આ છઠ્ઠે ઋતુઓમાં સ્રી-સંલોગના નિયમ પણ જૂઠા જૂઠા છે એક સ્થળે એમ પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે બળવાન પુરૂષે વસંત તથા શરદ એ બે ઋતુમાં ત્રણ દિવસે, વર્ષા અને ગ્રીષ્મ એ બે ઋતુમાં પખવાડીયે તથા હેમંત અને શિશિર એ બે ઋતુમાં ઇચ્છા મારફત સ્રી-સંલોગ કરવો.

શિષ્ય—હ પત્નીમાં પરસ્પર પ્રેમભાવ હોવો જોઈએ,
પણ ઘણીવાર તેવો ભાવ નથી રહેતો તેનું શું કારણ ?

સૂરિ—શ્રી જ્યારે છોકા, જગાસુ, પાન, લોજન, લગુ-
નીતિ જોમાંનું કંઈ કરતી હોય, નકારા વેષ પહેરેલો હોય,
કાંઈ પુરૂષ સાથે વાર્તાલાપ કરતી હોય તે વખતે તે સ્ત્રીના
આસુ પુરૂષે જોવું નહીં, કારણ કે તેમ કરવાથી પુરૂષનું મન
શ્રી ઉપરથી ઉતરી જાય છે

શિષ્ય—શ્રીનું મન પુરૂષ ઉપરથી ઉતરી જવામાં શું
કારણ હશે ?

સૂરિ—વારંધડીએ આ પ્રતિ જોવા કરવાથી જાણવા
તો બીલકુલ ન જોવાથી, ઘણું જાણવાથી જાણવા તો બીલકુલ
ન જાણવાથી, પરદેશ જવાથી જાણવા તો અત્યંત પરિચયથી
જાને ઘણા જાણકારથી સ્ત્રીનો પુરૂષ પ્રત્યેનો પ્રેમ તૂટી
જાય છે

શિષ્ય—જાને જોટલા જ માટે જોમ કશું હશે કે—

કામીપુરૂષે કામવતી સ્ત્રીજોને વિષે પણ ઘણી ધર્મા, ઘણો
પ્રસન્ન, ઘણું જ્ઞાન જાને ઘણું જગુ—જાણવું જો જ્યાર વાનાનો
પરિત્યાગ કરવો જોઈએ "

સૂરિ—તેના હેતુજો પણ સ્પષ્ટ રીતે સમજી સમજાવે છે
જો પુરૂષ સ્ત્રીને વિષે ઘણી ધર્મા શણે તો તે કોષ પામે જો કુદ-
સ્તી છે તેવી જ રીતે ઘણો પ્રસન્ન કરે તો ઉદ્વેગ પામે, દબ્યા
દિક ઘણું જાણે તો સ્ત્રીનો લોભ વધતો જાય જાને દમેશાં

અતિશય આવ-જા કર્યા કરે તો શ્રી નિર્લજ્જ થાય એ વાત પણ દેખીતી જ છે

શિષ્ય—જે શ્રીનો રાગ પુરૂષ ઉપરથી ઉતરી ગયો હોય તો તે કેવી રીતે જાણી શકાય ?

સૂરિ—જે શ્રીનો રાગ પુરૂષ ઉપરથી ઉતરી ગયો હોય તે શ્રી પ્રેમસહિત વચન ન બોલે, સારી રીતે સામુ ન જુવે, બોલાવવાથી સામે ક્રોધ કરે, મનમા દ્વેષ રાખી પુરૂષના મિત્ર જેડે ઈર્ષા કરે, ભર્તારનો વિયોગ થવાથી ઉલટી પ્રસન્નતા પામે, ખોટા ખડાના કહાડી અદેખાઈ કર્યા કરે, ભર્તારના સયોગથી ખેદ પામે, મુખ મરડે, ખીછાના ઉપર પડી તુરત જ ઉઘી જાય, ભર્તારના સ્પર્શમાત્રથી પણ ઉદ્વેગ પામે, એટલું જ નહીં પણ ભર્તારના કોઈ પણ કામને તે વખાણે નહીં આવા લક્ષણો ઉપરથી શ્રીની રાગરહિતા કળી શકાય છે

શિષ્ય—કામોન્મત્ત થયેલી શ્રીના લક્ષણો પણ સાથે સાથે જ કહી દો

સૂરિ—કામવિકાર જામવા અશક્ત થયેલી અને સંભોગને અર્થે ઉન્મત્ત થયેલી શ્રી શરીર કપાવે છે, નાચે છે, હસે છે, આસુ ગાળે છે અને ઉંચે સ્વરે બોલે છે કિંવા તેને મળતા ચિન્હો દર્શાવે છે

શિષ્ય—પુરૂષના એવા કયા વર્તનો છે કે જેથી શ્રીના ચિત્તને આઘાત થાય ?

સૂરિ—શ્રીના પ્રેમવચન જાણવા તેણીએ હીપેલો કપડો, તેણીના કટાક્ષે કિંવા તેની સાથેની ચતિહીઠા બે સર્વ બાળતો બે બીજી શ્રી પાસે પ્રકટ કરવામાં આવે તો સ્ત્રીનું, મન બહુ બેઠ પામે છે અને પુરુષ પ્રત્યે વિરાગભાવ રાખે છે.

શિષ્ય—તે ઉપસંત સ્ત્રીની અપસંનતાનાં બીજાં પણ કારણો હશે ?

સૂરિ—કાલ્યા માણસોએ સ્ત્રીનાં રેખતાં નાકમાંથી સળે ખમ કાઢવા જવા કાર્યો કે જેથી જોનારના મનમાં દુઃખો ઉપજે તેમ ન કરવું, કારણ કે તેથી પણ સ્ત્રીનું મન પુરુષ ઉપરથી ઉતરી જાય છે અને બે સ્ત્રી-પુરુષ વચ્ચે કોઈકિંઈ ન હોય તો તેમનો સંસાર કઠવો ઝેર જેવો થઈ પડે એ વાત સ્પષ્ટ જ છે કલેશ અને વૈમનસ્વના મૂળ સૌ પ્રથમ નજીવી જાળતોળી જ શેષામ છે પછી વળત જતાં તેમાંથી અકુરો કુટે છે અને અતે સર્વનાથ થઈ જાય છે.

શિષ્ય—સતી સ્ત્રીનો પ્રેમ તો જમી તેવા સ મોઝેરમા વણ પર્વતની જેમ જાડત અને અજગ રહે છે એમ સાંભળ્યું છે

સૂરિ—માફ ઉક્ત કથન સામાન્ય સ્ત્રીઓને જ લાગુ પડે છે કુળલક્ષ્મી અને સતી-સાધ્વીઓ તો તેમાં અપવાદરૂપ છે જ કન્યા ઉપર કુળમાં ઉપજ પ્રકારના સંસ્કારો વચ્ચે ઉછરેલી હોય છે તે તો પિતાના જમી તેવા સુખ રહિત પતિને પણ દેવતાસ્થ માની તેની સેવા સુમ્મણમાં જ પરમાનંદ મેળે

છે. તેને તો દૈવી ઉપદ્રવો, શારીરિક વ્યાધિઓ, દુઃખ-
અઘાઓ પણ શુદ્ધ પ્રેમથી ચલિત કરી શકતા નથી.

શિષ્ય—લક્ષ્મી જેવી સ્ત્રીના લક્ષણો દુકામાં કહી
સંભળાવશે ?

સૂરિ—આપણા વાર્તાલાપમાં ઘણીવાર એ વિષે હું
ખોલી ચૂક્યો છું, છતાં દુકામાં પુનઃ કહું છું કે જે સ્ત્રી ડાહી,
સંતોષી, મધુર વચન બોલનારી, પતિનું ચિત્ત રાજી રહે તેમ
વર્તનારી, સમય જોઈને ખર્ચ કરનારી, ભર્તારના સૂઝ રહ્યા
પછી સુનારી અને તેના જગ્યા પહેલા જગૃત થનારી, પતિને
તેમજ વડીલોને જમાડી જમનારી, પોતાના પતિ, સાસુ તથા
સસરા વિગેરે પરિવારના દોષોને ઢાકનારી અને પરપુરૂષ
સાથે વિનય-વિવેક અને મર્યાદાપૂર્વક ચાલનારી હોય તેને
લક્ષ્મી સ્વરૂપ ક્રિયા શ્રેષ્ઠ સ્ત્રી માનવામાં આવે છે. વળી
આવી સ્ત્રીઓ મેળામાં, બજારમાં, તમાસાઓમાં કે નાટકા-
દિમાં બહુ પ્રવૃત્તિ રાખતી નથી, તેથી તેમની કીર્તિમાં કદિ
પણ કલક લાગવાનો ભય પણ રહેતો નથી.

શિષ્ય—આવી સન્નારીઓ પોતાના પતિ પ્રત્યે તેમજ
સાસુ-નણદાદિ પ્રત્યે કેવો વ્યવહાર રાખે છે ?

સૂરિ—સુશીલ સન્નારી પોતાના પતિને દૂરથી આવતા
જોઈ પ્રસન્નચિત્તે ઉતાવળથી ઉભી થાય છે અને નજીક આવતા
પોતાના ચરણ-કમળમાં દષ્ટિ સ્થાપી તેમને આસન આપી
એસારે છે ભર્તારની સાથે વાતચીત કરતા વદન ઉપર પ્રસન્નતા

અને લલ્લાનુકૂળ નમ્રતા છવાઈ રહે છે તેના મનમાં કપટ કે અવિવેકનો ઓળો પણ ઠહિ પડવા પામતો નથી. સાસુ પ્રમુખ વધીલોની સેવા—સુશ્રૂષા કરવામાં બેવી સત્કારીઓ ઠહિ આગસ કરવી નથી નણ્ડોની સાથેનો તેમનો વ્યવહાર છેક નમ્ર તથા સહૃદયતાવાળો હોય છે. ભર્તારના બાધવો ઉપર પણ અદ્ભુત મિત્રી હાખવે છે. પોતાની યોજના પ્રત્યે પણ તે બેવો. અમા મિત્ર વ્યવહાર રાખે છે કે બધે સગી બેનો હોય બેવો જ સાસુ માવ. દાસ—દાસીઓ પ્રત્યે પણ કુલીન સ્ત્રીઓ ક્રોધ કે ભર્તારના કરતી નથી ભર્તારના મિત્રમહા સાથે પણ નમ્રતા—પૂર્વક બાલે—બાલે છે મતલબ કે સત્કારીઓના પ્રત્યેક વ્યવહારમાં લલ્લા—નમ્રતા અને મિત્રીનું નિદર્શન સ્વાભાવિક રીતે જ થતા કરે છે.

શિબ—કુળ—લક્ષ્મીઓને કલ કલ્પ લેખાય બેવી જ તના કર્તવ્ય આ જમાનામાં ખાસ કરીને આપણામાં બુદ્ધિ મયા છે બે વાત શુ સત્ય છે ?

સુરિ—પાશ્ચાત્ય પ્રવૃત્તિના જ સર્ગથી બેવા ઘણા દોરો આપણા આર્થ સંસારમાં હાજર થઈ ગયા છે અને તે ખરેખર આર્થસત્કારીઓને કલ કલ્પ થઈ પડ્યા છે. આજકાલ આર્થ કુળવધૂઓ વિનાયકોથી ઘરના ખાસખાસ નિર્લભ્યપણે બેસી હાસ્યાવનોદ કરે છે તે અનુભવિત છે લલ્લા અને વિનય બે સ્ત્રી બલિનું પરમ ભૂષણ બધાય છે આ ઉપરથી હું સ્ત્રી બલિને છેક અધમ અને પામર અવસ્થામાં જ રાખવા માણુ છું એમ

માની લેવાનું નથી સ્વતંત્રતાની પણ સીમા હોવી જોઈએ. જે સ્વચ્છ દત્તા સ્ત્રીઓના સ્વભાવિક ગુણોને હરી લે તે સ્વચ્છ દત્તા સ્વતંત્રતાને નામે પોષણ પામે એ શું વાજબી ગણી શકાય ? વળી મ્હોડી રાત સુધી નાટક-નાચ વિગેરેના મેળા-વડાઓમા ફરવું અને પરપુરૂષની દષ્ટિએ મ્હડવું એ પણ આર્ય-કુળની લલનાઓને માટે શોભાયુક્ત ન ગણાય આવા ઘણા દોષો સતી સીતા અને સાવિત્રીના વંશમા ઉત્પન્ન થયેલી આર્ય અખળાઓમા અજાણતા દાખલ થઈ ગયા છે અને વળી તે વિના રોકટોક પુષ્ટ થતા જાય છે એ ખરેખર શોચનીય છે.

શિષ્ય—એ સિવાય બીજા કયા દોષો છે ?

સૂર—સ્ત્રીઓને માટે જે પોષાક નિર્માણ કરવામા આવ્યો છે તે તેમના માન-મરતબાને બધેસતો થઈ શકે તેવો છે, છતાં પાશ્ચાત્ય રૂઢીઓની દેખાદેખીથી કેટલી સ્ત્રીઓ એવો વિચિત્ર પહેરવેશ રાખે છે કે તેથી તટસ્થ દષ્ટાને ખરેખર શરમાવું પડે. વસ્ત્રથી ઢાકવા યોગ્ય અગોપાગો ખરાખર ઢંકાઈ રહે એવા જ પરિધાનો પસંદ કરવા જોઈએ આજકાલના સૂક્ષ્મ અને તકલાદી વસ્ત્રો એ ઉદ્દેશ સાચવી શકતા નથી અને તેથી છતે વસ્ત્રે અર્ધનગ્નાવસ્થા ઝોરી લેવામા આવે છે. આ બાબતમા તો આપણા પ્રાચીન પહેરવેશ બહુ જ વખાણવા યોગ્ય છે તે ઉપરાંત પારકા પુરૂષો સાથે બોલવું, કીડાકોતુક કરવું તથા ઉતાવળી ચાલથી ચાલવું એટલા વાના કુલીન સ્ત્રીઓને માટે ઉચિત નથી. પુરૂષોની પાસે પોતાને નહવરાવ-

વાનું, તેલ યોગ્યતાવાનું તથા પીઠ વિગેરે યોગ્યતાવાનું
જોટલાં કાર્યો આર્થજનનાઓએ કદાપિ ન કરાવવા. સોજત
ખજી એવી હોવી જોઈએ કે જેથી કીર્તિ અને કુળને ક્ષતિ
કલક ન લાગે. કાળજી તરીકે જોગણ, વેશ્યા, દાસી, કુલટ,
અને ચિતારી-રમયારી આદિ / સ્ત્રીઓના અતિ સહવાસથી
કુળકામિનીઓએ સદા દૂર રહેવું જોઈ હિતાવદ્ છે.

શિષ્ય—પતિ પરદેશ ગયો હોય તેવા વખતમાં કુલીન
સ્ત્રીઓએ કેવું વર્તન રાખવું જોઈએ ?

સુરિ—ભાવ્યાવસ્થામાં જેવી રીતે, પિતા પિતાની
પુત્રીનું પાલન-પોષણ કરે છે તેવી રીતે મુવાવસ્થામાં ભર્તાર
પિતાની સ્ત્રીનું પાલન-પોષણ કરવું જોઈએ. પાલન-પોષણનાં
યોગ્ય સાધનો પ્રાપ્ત કરવા ભર્તારને પરદેશ જવું પડે તો તેવે
વખતે સ્ત્રીએ પારકે ઘેર રહેવાનું કોષ કરવાનું, નીચ સ્ત્રી-પુ-
રુષોની સોજત કરવાનું બગીચા જેવા વિલાસ ક્ષેત્રોમાં ફરવા
ફરવાનું કે માંડી વાળવું જોઈએ, કારણ કે જોટલાં વાનાં કુલીન
સ્ત્રીને દોષ લગાડનારાં છે, જોમા કોઈ પણ પ્રકારનો શક નથી
બળી પતિ પરદેશ હોય તે વખતે નેત્ર આંજવવાનું આશુચ્છો
પહેરી અનકાન્તિ વધારવાનું, ગાવાનું નાચવાનું હાસ્ય-
વિનોદ તેમ જ કીકા-કોતુહલ કરવાનું તાંબુલ તથા મિઠાઈ
ખાવાનું બંધ કરવું જોઈએ. દુઃક્રમા જે પ્રકારના ખાન-પાન
અને અલકારોવટે ચિત્તની વૃત્તિ અવલતા પામે જોવા સર્વ
અવહારો ત્યજી દેવા જોઈએ. આ વાત જોટલી સાદી-સીધી
છે કે તે વિશે મુક્તિઓ આપવાની જરૂર નથી.

कदलि प्रभुत्वात्मी दीर्घनेत्रोऽति मीर-
 क्षणमसिद्धिदेह वीर्यनेत्रो मृगोऽयम् ।

दान इत आभागत द्वि परसिच रसिस्तो अति जट,
 मोहन मृगसे पुष्पकी जमी प्रसासा का कल्प

શિષ્ય—આપની સાથેના અત્યારસુધીના વાર્તાલા-
પથી મને ઘણું ઘણું નવું જાણવાનું મળ્યું છે આજે
આપણે આટલેથી જ આ વિષય બંધ કરીએ હવે પછી
હું ઋતુવતીના ધર્મો અને સત્તાનોત્પત્તિના સબધમા કેટ-
લોક જાણી લેવાનો પ્રયત્ન કરીશ

સૂરિ—આપણી આટલા દિવસની વાતચીત ઉપરથી
તમો કેટલું સમજી શક્યા હો તે મને ટુંકમાં જણાવો
ત્યારબાદ આપણે વિશેષ વિવેચનમાં ઉતરીશું.

શિષ્ય—વ્યક્તિ તથા નિશ્ચિના સુખ અને કલ્યાણની
સાથે સ્ત્રી-જાતિ કેવો સબધ ધરાવે છે તથા પરસ્પરની એક-
બીજા પ્રત્યે શી શી ફરજો છે તે આપના પ્રતાપે હું ઘણી સારી
રીતે સમજી શક્યો છું આપણી આર્યમહિલાઓએ કેવું ચારિત્ર
પાળવું જોઈએ, પોતાના જીવનને પુરૂષે કેવા ક્રમ-નિયમમાં
રાખવું જોઈએ, શરીર અને મનની સુંદરતા સાચવી રાખવા
માટે કેવી કેવી જાતની મર્યાદાઓ ઉભાં રાખવી જોઈએ,
તે બધું આપે સ્પષ્ટપણે પ્રતિપાદન કર્યું છે હું તે ઉપ-
રથી એટલું ખાત્રીપૂર્વક જાણી શક્યો છું કે વ્યક્તિ, સમાજ,
રાષ્ટ્ર, કિંવા દેશની ઉન્નતિ એકલા પુરૂષવર્ગ ઉપર જ નહીં
પણ સ્ત્રીવર્ગ ઉપર પણ રહેલી છે સ્ત્રી અને પુરૂષ મળીને
એક જ અંગ ધરાય છે એકના પાપ-પુણ્યના લાગીદાર
અન્યને થયા વિના ચાલતું નથી.

સૂરિ—બરાબર છે એક ચક્રવાળો રથ ઉપયોગી થતો

નથી, તેવી જ રીતે દેશ કે સમાજની પ્રગતિ પુરૂષરૂપી બેઠ
અકવરે ઘર્ષ શકતી નથી. મૂર્ખ, અજ્ઞાન અને બેઠી સ્ત્રીઓ
કોઈકાને ઉત્તમ ગુણોવાળી સતતિ પ્રકટાવી શકતી નથી.
હીંજલમાંથી જેમ હીંજલો જ પાકે તેમ અજ્ઞાન અને અભણ
સ્ત્રીઓના ઝર્ણમા પુરો પથ્થુ એવા જ પાકે જો નિન્સ દેહ છે.
પવિત્ર, મુશીલ અને ઉચ્ચ મનોભાવવાળી માતાઓના
આશિષની જાળમાં ઉપર જે અસર થાય છે તેનો પ્રભાવ આખા
દુનિયાપર્યંત આપેલો રહે છે તે વરસોના વરસો મુખીના
આચાર્યો-ઉપાધ્યાયોના શિષ્યવૃક્ષી પણ મળી શકતો નથી.

(૯) પુત્રોત્પત્તિ પ્રકરણ

શિષ્ય—અહાલે આપણે જે વિવચન અપૂર્વ રહી
અમે હતો તે જ હું આલે અર્થવા માણ હું પ્રભેદપતિનો
મુખ્ય આધાર થોના ઉપર છે અને સજળ પ્રભા કેમ પેલા
કરી શકાય જો વિવચની અવતારણા આલે જહુ ઉચ્ચોળી
ઘર્ષ પકરી જેમ હું માણ હું.

સૂરિ—સજળ પ્રભાની ઉત્પત્તિ માટે જાળવત તથા
વૃદ્ધિમા આદિ કુરૂદીઓને સર્વપ્રથમ વિલાંબથી આપી
રેવી બેઠબે, જેમ હું અત્યાર આગમજ કહી વાંચો હું
જાળવતની કુરૂદીથી અપાકવ ઝર્ણાશવને પ્રભેદપતિના અસર
માલે ઉદાવલો પડે છે અને તેણે પરિણામ જો આવે છે કે

જે પ્રજા ઉત્પન્ન થાય છે તે કા તો ટુંકા કદની, નખળા ખાંધાની કે ગિકણુ અથવા અદ્ય આયુષવાળી થઈ મૃત્યુ પામે છે એવી પ્રજાથી નથી પોતાનું હિત સધાતું કે નથી દેશનું કંઈ કદ્યાણુ થતું

શિષ્ય—શ્રીનું ગર્ભાશય પ્રજોત્પત્તિ માટે ક્યારે યોગ્ય થયું ગણાય ?

સૂરિ—અનુભવીઓનું કથન છે કે છત્રીશ વખત રજો-કર્શન થયા પછી ઉત્તમ પ્રજા પેદા થવા લાયક ગર્ભાશય બને છે તે પછી દરેક મહિને શ્રી ઋતુવંતી થાય તે દિવસથી સોળ દિવસ સુધી સ સાર-વ્યવહાર કરવાની મર્યાદા સૂચવવામા આવી છે એ સોળ દિવસની મર્યાદાને ઋતુકાળ કહે છે જે કૃષિકાર પોતાની વાડીમાં કુલ કે છાંડ રોપતા પહેલાં મોસમ અને નક્ષત્રનો વિચાર ન કરે તો તેનો શ્રમ સાર્થક થતો નથી તેવી જ રીતે યોગ્ય ઋતુકાળતો વિવેક કર્યા વિના ઋતુદાનનો ઉપયોગ કરવામા આવે તો ઉત્તમ સતતિ પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી. આશ્ચર્ય જેવું તો એ જ છે કે મનુષ્યો અનાજ અને ફળ-ફુલને માટે યોગ્ય સમય અને ક્ષેત્રનો બહુ જ ખારીક વિચાર કરી બીજ નિક્ષેપ કરે છે, પરંતુ જેના ઉપર ફળ અને દેશની મહત્તાનો ગભીર આધાર રહેલો છે એવા સતાનોના બીજનિક્ષેપ માટે લેશ પણ વિવેક વાપરવામા આવતો નથી.

શિષ્ય—એને માટે આપ કંઈ આવશ્યક સૂચનાઓ કરો છો ?

સુરિ—સીત શુદ્ધસ્થાન સત્તાન પેલા કરવાનું કૈવ
 છે અને પુરુષનું વીરું જીવ સ્વરૂપ છે જતુધર્મના પહેલા
 ચાર દિવસોમાં શુદ્ધાગની શુદ્ધિ થવા સુધી, સુવદ્ધ સીતોએ
 આટલા નિયમે તો અવસ્થાએ પાળવા એમને કે લેથી પ્રભ
 એભવદિત અને ખેડખાપણ વગરની થાય—સ્વસ્થતા
 સીતે હાથે તથા વિશેષ કરીને શાંતિએ કાઠું વસ્ત્રને બદ
 કરું નહીં, સંધ્યા સમયે બહાર ફરવું નહીં, નક્ષત્રો ભેગ
 નહીં, ખાતુના પાત્રમાં સોજન કરવું નહીં, કુલોની માળા
 પહેરવી નહીં આંખો આંધવી નહીં, દિવસે નિદ્રા લેવી નહીં
 અદનાદિ સુગંધી દ્રવ્યોનું વિલેપન કરવું નહીં, સ્નાન વિગેરે
 કરવું નહીં, પુષ્ટિ આપે એવું અન્ન ખાવું નહીં, / જરીસામાં
 પોતાનું મુખ નીકાળવું નહીં, પોતાની જાતુ દેવસ્થાન આ
 મળ, આયેના વાદ્ય આવજ, જળ સરવાના^૧ સ્વજ આગળ
 નાખવી નહીં

શિષ્ય—એ નિરેપાના હેતુઓ પણ સમજવા લેવા જ હશે?

સુરિ—સ્વસ્થતા સીતે દિવસે વિશેષ મુલે તો તે
 જતુકાળથી માત્ર થયેલી પ્રભ ઉદયથી થાય, એ તે કાજલ
 આજે તો તેનાં સત્તાનો આંખના થાય, એ તે ફદન ક્યો કરે
 તો સતતિની દ્રષ્ટિ નિહારવાળી થાય એ તે સ્નાન કરે તો
 પ્રભ ફળજ પાડે, તેલ મદન કરે તો સતતિ કોઈ-શેખવાળી
 થાય, નખ ઉતારે તો ખરાબ નખવાળી પ્રભ થાય દસે તો ઉક
 રાનાં દોઢ-વાલ-તાગવું—અમ વિગેરે અવરવો કાર્યા થાય,

બહુ બોલ બોલ કરે તો સતતિ પણ બહુબોલી અને લખાડ થાય, ઘાટા કહાડીને બોલે તો છોકરા બહેરા થાય, એવા એવા અનેક હેતુઓ આર્યઐથોમા આપવામા આવ્યા છે સારા સતાનોની ઇચ્છા રાખતી હોય તેવી સ્ત્રીઓએ ઋતુવાળા દિવસોમા બહુ જ શાંતિ અને મર્યાદાથી વર્તવું જોઈએ

શિષ્ય—ઋતુસ્નાનનો વિધિ પણ પ્રસંગોપાત જણાવશો.

સૂરિ—રજસ્વળા સ્ત્રી ચોથે દિવસે સ્નાન કરે તે ઋતુસ્નાનના નામથી ઓળખાય છે ઋતુદાનનો મમય પણ એ જ છે પતિપરાયણા સ્ત્રીએ એકાતમા સ્નાન કરી, સુંદર વસ્ત્રો પહેરી, અલકારો ધારણ કરી, કપાળમા તિલક કરી, પરપુરુષનુ મુખ નહીં જોતા પોતાના પતિનુ મુખ આનંદ-ઉદ્દાસ-પૂર્વક નિહાળવું જોઈએ

શિષ્ય—એનું શુ કારણ ?

સૂરિ—ઋતુસ્નાન કર્યા પછી જેવા પુરુષનુ મોહો જોવામાં આવે તેવા જ સંતાન પેદા થાય એવો નિયમ છે હવેજો પતિ ગેરહાજર હોય તો શુ કરવું એ પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે. એવે વખતે સ્ત્રીઓએ પોતાના બહાલા દીકરાનુ અથવા તો પોતાના કોઈ સહુણી સખ ધીનુ મુખદર્શન કરવું. એવો પણ સુયોગ ન હોય તો દર્પણની અંદર પોતાનુ પ્રતિબિમ્બ નિહાળે તે પણ ગનીમત ગણાય ઘરમા મહાન પુરુષોના ચિત્રો ટાંગવામા આવ્યા હોય અને તેના દર્શન કરવામા આવે તો પણ બહુ સુંદર અસર ઉપજવનારા થઈ પડે. ઋતુવતી નારી

જો પવિત્ર આચાર-વિચારવાળી હોય અને તેના મનમાં પવિત્રતાના જ વિચારો રચ્યા કરતા હોય તો કુદસ્તી રીતે જ તે પવિત્ર પુરુષોનાં દર્શન કરવાને પ્રેરાય. પતિદેવનું મુખ દર્શન આર્થ સંસારીઓને માટે પરમ પવિત્ર અને હિતકારક મનાય છે.

શિષ્ય—આપે કહ્યું કે ચતુર્દાનનો સમય પણ જો જ છે, તેમાં કંઈ વિશેષ વિધાન, છે ખરું ?

સૂરિ—સોળ રાત્રિ સુખી સ્ત્રીઓની ચતુ હોય ? તે સોળમાં પહેલી વણ રાત્રિ સંસોગના સંબંધમાં વળંબી જોવો. સર્વ આચાર્યોનો જોઈ મત છે, પણ કેટલાક ક્રાંતી રાત્રિને પણ વળંબાવ્યું કરમાવે છે. કારણ કે ક્રાંતી રાત્રિને જો મર્ત રહે તો તે અપ્ય આયુષવાળો, શુદ્ધરહિત, વિદ્યા તથા આચારથી ગ્રાહ્ય, હરિદ્ર અને કલેશ સોગવનારો થાય છે. ચતુર્દાન પછી જો પર્વતિચિત્તો-પૂર્ણિમા-અમાવાસ્યા અથવા આઠમ આવવી હોય તો તે તિથિઓમાં પ્રણયન મત પાળવું હિતાવહ છે. આ તિથિઓમાં નક્ષત્રની માનવરેક ઉપર જ અસર થાય તેનો વિચાર કરવાથી અણુથી કે પવિત્ર તિથિઓમાં પ્રણયન પાળવા જે ઉપદેશ કરવામાં આવ્યો છે તે સ્ત્રી-પુરુષ ઉભયને જોવો કમ્પાણકર્તા છે તેનો જ અતતિને પણ ઉપકારક મર્ત પડે છે. માત.સંધ્યા અને સાય.સંધ્યા સમયે પણ સંસોગનો નવેશ કરવામાં આવ્યો છે તે ઉપસાત સંક્રાંતિકાળ, ગાયો છુટવાની વેળા, અર્ધ

રાત અને બપોર પણ ઉક્ત કાર્યને માટે નિષિદ્ધ માનવામા આવ્યા છે,

શિષ્ય—સમય-અસમયનો ખ્યાલ કર્યા વિના જે પ્રજા ઉત્પન્ન કરવામા આવે તે અદ્ય આયુષવાળી અને નિર્બળ જ બને, એ ઘટના આ જમાનામા પ્રત્યક્ષ જોવામા આવે છે હવે પુત્ર-પુત્રીની ઉત્પત્તિમા કયા કયા નિયમો લાગુ પડે છે તે જાણવું જોઈએ.

સૂરિ—પરંતુ તે પહેલા એટલું યાદ રાખો કે ઉપરના નિયમોના પાલનપૂર્વક રાત્રિના દસ વાગ્યા પછી દર્પતના સંમેલનથી જે પ્રજા થાય છે તે ખરેખર ઉત્તમ નીવડે છે વિના ઇન્છાએ સ્ત્રી-સમાગમ કરનાર વિવિધ રોગને આમ-ત્રણ આપે છે, એટલું જ નહિ પણ સતાન પણ રોગી, દુર્બળ અને અદ્યાયુષી પેદા થાય છે આપણે સ્ત્રી પુરુષોની રૂચી-પ્રીતિનો વિષય અગાઉ ચર્ચી ગયા છીએ સંતાનોત્પત્તિમા રૂચી કિવા પ્રીતિ પણ અગત્યનો ભાગ ભજવે છે જો સ્ત્રીની રૂચી પુરુષ ઉપર ન હોય કિવા પુરુષની રૂચી સ્ત્રી પ્રત્યે ન હોય તો પુત્રોત્પત્તિ કરવા યોગ્ય કામવૃત્તિ જાગતી નથી અને તેથી ગર્ભ બધાતો નથી, કિવા બધાય તો તે સર્વાંગ સંપૂર્ણ હોતો નથી. સ્ત્રી-પુરુષ ઉભય જો પરસ્પરમા આસક્તિવાળા અને પ્રીતિપૂર્ણ હોય તો તેમનાથી જે સતાન થાય તે ઉત્તમ જ નીવડે,

શિષ્ય—મારા પ્રશ્નનો ઉત્તર તો હજી બાકી છે

સુરિ—હું તે જ વિષય ઉપર આવું છું નહાવણ આ મું
તે દિવસથી ગણતાં નવમી કે પદરમી રાત્રિએ જ્ઞાનક-
પૂજક દેવલીના સમાગમ થાય તો મુદર કન્યાની પ્રાપ્તિ થાય
તમાં પણ જો પદરમી રાત્રિએ જર્મ રહે તો મદાશામ-
શાળી, રાજવત્ર જણાવનારી, રાજ્યસુખમાં વિલસનારી,
વિશેષ પુરુષ ઉપાસન કરનારી, પવિત્રતા તથા બદાદર-રૂપ
શુભવત પુત્રી પેદા થાય છે પાંચમી રાત્રિએ જર્મ રહે તો
પણ પુત્રન જન્મ આપનારી પુત્રી થાય છે સાતમી રાત્રિ
જળને માટે અનિદ છે જોટલે કે તે રાત્રીએ જો જર્મ રહે છે
તેથી વાંજળી કન્યા પેદા થાય છે નવમી રાત્રિએ મુદર,
સોમાશ્વતી, વિદ્યાવતી, વીરનાબા થાય છે, અગ્રીયારમી
રાત્રિએ અધર્મી કન્યા થાય છે, તેરમી રાત્રિએ વર્ણકર
પ્રજા ઉત્પત્ત કરનારી કન્યા ઉદ્ભવે છે આ ઉપરથી જોઈ
શક્યા હશે કે સફળવતી અને વિદ્યાવતી પુત્રીને માટે તો
નવમી અને પદરમી રાત્રિ જ સર્વોત્તમ છે

શિષ્ય—પુત્રોત્પત્તિના સંજયમાં કોવી કંઈ વિધિ છે ?

સુરિ—પુત્ર પેદા કરવાની છતાસા ઢોલ તો છૂંદો, બાકી
મી દશમી, બારમી, ચૌદમી અને સોળમી રાત્રિએ દેવલીના
સમાગમ ઉપર કહેલા નિયમ મુજબ થાય તો શાશ્વત, શુભ
વાન તેમ જ રૂપવાન પુત્ર પેદા થાય એવું કથન છે તેમાં પણ
જો બાકીમી રાત્રીએ જર્મ રહે તો જગવાન અને બુદ્ધિમાન પુત્ર
થાય, દશમી રાત્રીએ રહે તો બેઠ શુભવત થાય. બારમી રાત્રીએ

સંતપુરૂષ થાય, ચૌદમીએ રાજ સમાન વૈભવ ભોગવનારો કિંવા રાજ્યનો ભોક્તા એવો પુત્ર થાય, અને સોળમીએ વિદ્વાન, વિનયી, સત્યવાદી, ઇદ્રિયોનું દમન કરનારો તથા સમસ્ત જીવને આશ્રય આપનારો પુત્ર પેદા થાય સ્વરશાસ્ત્રનું પણ વિધાન બાણુવા જેવું છે. સ્વરશાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે પુત્રીની ઇચ્છાવાળા પુરૂષોએ પોતાની ડાબી નાસિકા ચાલતી હોય તે વેળા અને પુત્રની ઇચ્છાવાળાઓએ પોતાની જમણી નાસિકા વહેતી હોય તે વેળા ખીજ નિક્ષેપ કરવો જોઈએ.

શિષ્ય—ખીજ શબ્દોમા કહ્યું તો ચોથી-છઠ્ઠી ઇત્યાદિ એકી સખ્યામા આવતી રાત્રીયે ગર્ભ રહે તો પુત્ર થાય અને પાચમી-સાતમી ઇત્યાદિ એકી સખ્યામા આવતી રાત્રીયે ગર્ભ રહે તો પુત્રી થાય, એવો આપના કથનનો આશય હોય એમ હું સમજું છું ગર્ભાધાન સખધી નક્ષત્રોની અસર પણ સારી-માઠી થતી જ હશે ?

સૂરિ—એ વખતે મધ્યા, દેવતી, મૂળ એ નક્ષત્રોનો ત્યાગ કરવો જોઈએ, કારણ કે એ નક્ષત્રોમા રહેલા ગર્ભનો જન્મ મૂળ અક્ષેષા નક્ષત્રમા થાય છે અને તે નક્ષત્રમા થયેલો જન્મ હું ખદાતા ગણાય છે, માટે તે ત્યજવા યોગ્ય જ છે ગર્ભાધાન નક્ષત્રથી દશમું જન્મનક્ષત્ર, જન્મનક્ષત્રથી દશમું કર્મનક્ષત્ર, અને કર્મનક્ષત્રથી પાચમું મૃત્યુનક્ષત્ર હોય છે, માટે તેઓનો ત્યાગ કરવો એ જ ક્ષિતાવહ છે સમાગમ સમયે પાપગ્રહો-જેવા કે રવિ, શનિ, મંગળ, રાહુ, કેતુ જો ત્રીજે, છઠ્ઠે અથવા

જાગીવારમે સ્થાને હોય, સૌમ્યજાત નેવા કે જુધ, શુક્ર, શુક્ર
ને બાદ પહેલે, ઘોષે, સાતમે, દશમે, પાંચમે જાગવા નવમે
સ્થાને હોય અને બાદમાં શુભ શકુના યોગમાં હોય તે
પુત્ર જન્મ થાય છે

શિષ્ય—ઋતુકાળ પછી જ સમાજમ સેવવાનો વિધિ
શા માટે પ્રતિષ્ઠાપાયો હશે ?

સૂરિ—ઋતુકાળે પુત્રલું લોહી નાશ પામે છે અને નવું
લોહી તેનું સ્થાન લે છે. આ વખતે જો પુરુષના વીર્યનું સમિ
શ્લેષ થાય તે સ્ત્રીના વર્તમાનમાં પોતાના કર્મના વશથી છબ
જવતરે જો નિઃસશય છે આમાં કર્મના વશથી જો પ્રયોગ
ખાસ થાદ શખવાનો છે કર્મના વશથી જ પ્રાણીમાત્રનું
ભાવી વશાય છે. નસીબમાં જો સતાનમુખ હોય તે તે મિત્ત્રા
વર્તુ નથી અને જો તેનું મુખ ન હોય તે કર્મ ઉપર કોઈના
અધિકાર થાલતો નથી. હું ખાઈ છું કે આ વાત તમને
વધારે વિવેચનકારા સમજાવવાની કશી જરૂર નથી

શિષ્ય—ખરું કર્મ ભાવી જાગવા જાદર તે સર્વમાં
પ્રધાનપણે જ છે સ્ત્રીના રક્ત અને પુરુષના વીર્યમાં ન્યૂના
મિત્તા હોય તે તેનું શું પરિણામ આવે ?

સૂરિ—સંયોગને સમયે જો સ્ત્રીનું લોહી અધિક હોય તે
કન્યા થાય અને પુરુષનું વીર્ય અધિક હોય તે પુત્ર થાય. જો
સ્ત્રીનું લોહી અને પુરુષનું વીર્ય સરખું હોય તે લેલી જે સતતિ

થાય તે નપુસક થાય એવો ફેટલાકોનો મત છે એટલા માટે પુરૂષોએ વીર્યવૃદ્ધિને માટે વીર્યનું રક્ષણ કરવું જોઈએ.

શિષ્ય—એવી કઈ વસ્તુઓ છે કે જેના ખાન-પાનથી વીર્યવૃદ્ધિ થાય ?

સૂરિ—જે કોઈ વસ્તુ મધુર, ચીકણી, પુષ્ટ કરનારી, બળને વધારનારી અને મનને હર્ષ ઉપજાવનારી હોય તે સર્વ વસ્તુઓ વૃથા કિંવા વીર્યની વૃદ્ધિ કરનારી લેખાય છે. દાખલા તરીકે દૂધ, અડદ, કૌચળીજ વિગેરે

શિષ્ય—ગર્ભ રહ્યો છે કે નહી તેની ખાત્રી કેવી રીતે કરી શકાય ?

સૂરિ—જ્યારે સ્ત્રીને ગર્ભ રહે છે, ત્યારે સુઘડસ્રો તત્કાળ જ તે જાણી શકે છે, છતાં નીચેના લક્ષણો ઉપરથી પણ ગર્ભ રહ્યાનું જાણી શકાય છે (૧) ગર્ભ રહ્યા પછી રજસ્વલા થતી નથી જો કે અપવાદ તરીકે કોઈ કોઈ વાર ગર્ભકાળ પુરો થતા સુધી અટકાવ આવે છે, પરંતુ તેના રગમા લાલાશ ઓછી હોય છે (૨) સ્તનના કદમાં વધારો થાય છે તેનો કાળો વ્યાસ મ્હોટો થઈ તે પર ઝીણા ઝીણા દાણા ઉપડી આવે છે. તેમાં દુધ આવે તથા ગાઠા ગાઠા જણાય છે (૩) સવારમાં ઉઠતા મ્હોમા મોળ આવે છે, બેચેની અને અરૂચી જેવું જણાયા કરે છે (૪) ચાર માસ પછી બાળકનું ફરકવું અનુભવાય છે (૫) પેટનું કદ વધતું જાય છે. જો કે બીજા રાગોથી પણ પેટ વધે છે, પણ સગર્ભાવસ્થામાં ક્રમશઃ પેટ વધે છે તેમજ તે સખ્ત

જાગીવારમી સ્થાને હોય, સૌમ્યજનક જેવા કે ભુષ, ભુઝ, શુક
ને બદલ પહેલે, શોષે, સાતમે, હથમે, પાવમે જાણવા નવમે
સ્થાને હોય અને બદલા શુભ શકના ચોગમાં હોય તે
પુત્ર જ મ શાય છે

શિષ્ય—જનુકાળ પછી જ સમાજમ સેવવાનો વિધિ
શા માટે પ્રતોષાયો હશે ?

સૂરિ—જનુકાળે પુરુષનું લોહી નાશ પામે છે અને નવ
લોહી તેનું સ્થાન લે છે જા વખતે જો પુરુષના વીરનું સંમિ
શ્લેષ થાય તો સ્ત્રીના અર્ધશયમાં પાતાના કર્મના વશથી છવ
અવતરે જો નિઃસશય છે જામાં કર્મના વશથી જો પ્રતોષ
આસ માફ શાળવાનો છે કર્મના વશથી જ પ્રાણીમાત્રનું
જાવી વઠાય છે નસીજમાં જો સતાનમુજ હોય તો તે મિથ્યા
જનું નથી અને જો તેનું મુજ ન હોય તો કર્મ ઉપર ક્રોધની
અધિકાર આવતો નથી. હું ખાઈ છું કે જા વાત વખતે
વધારે વિવેકનદારા જમજવવાની કશી જરૂર નથી.

શિષ્ય—ખર્ચ કર્મ જાવી જાણવા બદલ તો સર્વમાં
પ્રધાનપણે જ છે સ્ત્રીના શક્ત અને પુરુષના વીરમાં ન્યૂના
ધિક્તા હોય તો તેનું શું પરિણામ આવે ?

સૂરિ—સંલોગને સમયે જો સ્ત્રીનું લોહી અધિક હોય તે
કન્યા થાય અને પુરુષનું વીર અધિક હોય તો પુત્ર થાય જો
સ્ત્રીનું લોહી અને પુરુષનું વીર જરણુ હોય તો તેથી જે સતતિ

થાય તે નપુસક થાય એવો ફેટલાકોનો મત છે એટલા માટે પુરુષોએ વીર્યવૃદ્ધિને માટે વીર્યનું રક્ષણ કરવું જોઈએ

શિષ્ય—એવી કઈ વસ્તુઓ છે કે જેના ખાન-પાનથી વીર્યવૃદ્ધિ થાય ?

સૂરિ—જે કોઈ વસ્તુ મધુર, ચીકણી, પુષ્ટ કરનારી, બળને વધારનારી અને મનને હર્ષ ઉપજવનારી હોય તે સર્વ વસ્તુઓ વૃથા કિંવા વીર્યની વૃદ્ધિ કરનારી લેખાય છે દાખલા તરીકે દૂધ, અડદ, કૌચળીજ વિગેરે

શિષ્ય—ગર્ભ રહ્યો છે કે નહી તેની ખાત્રી કેવી રીતે કરી શકાય ?

સૂરિ—જ્યારે સ્ત્રીને ગર્ભ રહે છે, ત્યારે સુઘડસ્રી તત્કાળ જ તે જાણી શકે છે, છતાં નીચેના લક્ષણો ઉપરથી પણ ગર્ભ રહ્યાનું જાણી શકાય છે (૧) ગર્ભ રહ્યા પછી રજસ્વલા થતી નથી જો કે અપવાદ તરીકે કોઈ કોઈ વાર ગર્ભકાળ પુરો થતા સુધી અટકાવ આવે છે, પરંતુ તેના રગમા લાલાશ ઓછી હોય છે (૨) સ્તનના કદમાં વધારો થાય છે તેનો કાળો વ્યાસ મ્હોટો થઈ તે પર ઝીણા ઝીણા દાણા ઉપડી આવે છે. તેમાં દુધ આવે તથા ગાઠા ગાઠા જણાય છે (૩) સવારમાં ઉઠતા મ્હોમા મોળ આવે છે, બેચેની અને અરુચી જેવું જણાયા કરે છે (૪) ચાર માસ પછી ખાળકનું ફરકવું અનુભવાય છે (૫) પેટનું કદ વધતું જાય છે જો કે બીજા રોગોથી પણ પેટ વધે છે, પણ સગર્ભાવસ્થામાં કેમશઃ પેટ વધે છે તેમજ તે સખ્ત

પણ હાતું નથી. (૬) કુટી બહાર નીકળી આવે છે અને તે પિંટની આમટીની જરોનર થાય છે. (૭) ચરીર કાંતે તેજ સ્ત્રી અથવા નબળું દખામ છે. (૮) ઊંચા થઈ આવતા સમર્થ હોવાન થાય છે. (૯) ઊંચ થઈ પડે છે અથવા જોઈ ૫૫ થાય છે. (૧૦) કાળજીમાં બગવરા થાય છે. (૧૧) મોઢામાંથી લાગ પડવાથી કટાણે આવે છે. (૧૨) હાંતમ્મ દુખાવે. થાય છે અને તે અસહ્ય વેડના ઉપજાવે છે. (૧૩) જૂનમાં ફેરફાર થાય છે, મલકાઈ કે થઈ અથવા જોઈ પણ થઈ જાય. (૧૪) રોહર કિંવા જેને ભાગ-અભાગ કહેવામાં આવે છે તે ઉપજાવે છે અને તે મનને વાળવા છતાં ઇચ્છા પૂર્ણ કરવા કાંઈ આર્થ કરે છે.

શિષ્ય—ભાગ-અભાગ ઉપરથી જર્મની પ્રકૃતિ જાણી શકાય એ વાત સત્ય છે ?

સૂરિ—એમ કહેવામાં આવે છે કે જેવો જર્મ હોય છે તેવો જ રોહરો ઉપજાવે થાય છે. જર્મીન એ જલ અર્મી હોય તે રોહરો પણ જોવો જ થાય છે, જોટલો કે મર્મવતીને ઇવ દિ સ્ત્રી અને કુમૂત્યો કરવાના ભાગ થાય છે. રાજ-કીશ-પૂજ-માટી ખાવાનો હક્કવા હાલે છે એ સર્મી હોય તે મુદર ફળ-મિલા-મીકાઈ-તીર્થન-દન-દેવદર્શન-પૂજ-પ્રભાવતા-દયા અને સત્કૃત્ય કરવાનાં ભાગ ઉપજાવે થાય છે. વળી જેવું પણ અતુમાન જાંખવામાં આવ્યું છે કે પુત્રની માતાને પુરૂષ ભવિનાં

પદાર્થોનો અને પુત્રીની માતાને સ્ત્રી જાતિના પદાર્થોનો દોહલો-
મનોરથ થાય છે જે દોહલો થાય તે અવશ્ય પુરો પાડવો
જોઈએ, નહિતર ગર્ભ નાશ પામે અથવા કદરૂપો થાય

શિષ્ય—ગર્ભકાળ કેટલી મુદતનો ગણાય અને તે
ગર્ભમા પુત્ર છે કે પુત્રી તે કેમ જણાય?

સૂરિ—ગર્ભકાળ ૪૦ અઠવાડીયાનો એટલે ૨૮૦ દિવ-
સનો સામાન્યતઃ ગણાય છે, તો પણ વખતે થોડા દિવસની
વધ-ઘટ થઈ જાય છે હવે જો પુત્ર હોય તો તે ગર્ભિણી
સ્ત્રીનું જમણું પાસું વિશેષ પ્રમાણમા રોકે છે અને પુત્રી
હોય તો ડાબું પાસું રોકે છે જોડણી હોય તો બન્ને
ખાંભુઓ ભરાવદાર જણાય અને નપુસક હોય તો કુખના
મધ્યભાગમા સ્થાન લે એવો સાધારણ નિયમ છે કેટલીક
વાર સારી દાયણો પણ આ ગુંથવાડાભર્યા નિયમ વડે
ચોક્કસ નિશ્ચય કરી શકતી નથી

શિષ્ય—ગર્ભિણીએ ખાસ કરીને કયા-કયા નિયમોનું
પાલન કરવું જોઈએ ?

સૂરિ—સગર્ભાવસ્થામા સ્ત્રીએ ગર્ભના સંરક્ષણ માટે
અને પવિત્રતાને માટે નીચેના નિયમો યથાશક્તિ પાળવા એવો
આગ્રહ કરવામા આવ્યો છે—(૧) હમેશા શરીર તથા
વસ્ત્ર પવિત્ર રાખવા (૨) સુખાસન ન હોય એવા વાહનો
ઉપર બેસવું નહીં (૩) પુરૂષસગ સર્વથા બંધ કરવો (૪)
જઠરાગ્નિ બગડે નહીં એવા પ્રકારનું હલકું તથા રૂચીકર

પણ હાતું નથી. (૬) કુટી પહાર નીકળી આવે છે અને તે પેટની બામડીની બરોબર થાય છે (૭) શરીર કંતો તેજ સ્વી અથવા નળણ દેખાય છે (૮) ઉનવા થઈ નાવતા સગર્ભા દેશન થાય છે (૯) ઉંચ વધી પડે છે અથવા જોઈએ તેમ જાય છે (૧૦) કાળજીમાં બગવરા થાય છે (૧૧) જોઈમાંથી લાગ પડવાથી કટાણો આવે છે (૧૨) હાંતમાં દુખાવો થાય છે અને તે અસહ્ય વેડના ઉપજાવે છે (૧૩) જૂંખમાં ફેરફાર થાય છે, મતલબ કે વધી જાય અથવા જોઈએ તેમ જાય (૧૪) ડોહડો કિંવા જેને લાવા-અલાવા કહેવામાં આવે છે તે ઉજાવે છે અને તે મનને વાળવા છતાં ઇચ્છા પૂર્ણ કરવા શક્તિ માર્યા કરે છે.

શિષ્ય—લાવા-અલાવા ઉપરથી ગર્ભની પ્રકૃતિ જાણી શકાય એ વાત સત્ય છે ?

સૂરિ—એમ કહેવામાં આવે છે કે જેવો ગર્ભ હોય છે તેવો જ ડોહડો ઉત્પન્ન થાય છે. અર્થાત્ જો ગર્ભ ગાંઠીયો હોય તો ડોહડો પણ જોવો જ થાય છે; જોડો કે ગર્ભવતીને છવ્વિ હોય અને દુઃખીત્વે કરવાના લાવ થાય છે. શબ્દ—કોઈક—મૂળ—માટી ખાવાનો હાલવા હોય છે એ સકર્મી, હોય તો મુંઝવે ફળ—મેવા—મીઠાઈ—તીર્થંકર—દેવદર—પૂજા—પ્રભાવના—હવા અને સ્વરૂપ કરવાનાં લાવ ઉત્પન્ન થાય છે. વળી જોવું પણ અનુમાન નાંધવામાં આવ્યું છે કે પુત્રની માતાને પુરૂષ જાતિના

આ ભાવનાનું પરિણામ શું આવ્યું તે કૃષ્ણના જીવનમાં ચમકતા અક્ષરે ઝળકી રહ્યું છે. અકબરની માતાએ અકબર ગર્ભમાં હતો, તે વખતે પોતાની બાંધ-સાથળ ઉપર એક સુકિતવડે સુંદર કુલ કેતરી લીધું હતું. બાદમાં હુમાયુએ જ્યારે એ વિષે બેગમને પ્રશ્ન કર્યો ત્યારે તેણીએ જણાવ્યું કે “ મેં મારા પગ ઉપર આ સુંદર કુલ એટલા માટે કેતર્યું છે કે મારે જે પુત્ર થશે તેને પણ બરાબર આજ સ્થાને એવું જ કુલ થશે ” અને વસ્તુતઃ તેમ જ થયું. શિવાજીના પિતા શાહુરાબ તરુણાવસ્થામાં પ્રારભથી જ મ્હોટી મ્હોટી લડાઈઓમાં જોડાયા હતા તે વખતે તેમની સ્ત્રી પણ સાથે જ રહી તેમાં યથાશક્તિ ભાગ લેતી હતી શિવાજી મહારાજ જ્યારે ગર્ભમાં હતા તે પ્રસંગે પણ રાણી વીરતા-ધીરતા અને સહનશીલતા સાથે ગર્ભનું પાલન કરતા લડાઈની અંદર કેદ પકડાયા હતા કેદમાં પુરાવા છતાં તે વીર માતા હમેશા એવી જ પ્રાર્થના કરતા કે—“ મારો પુત્ર શૂર-વીર, સંશ્રામમાં વિજયી અને સ્વદેશ તથા સ્વધર્મનું રક્ષણ કરવામાં **एकमेवाद्वितीय** બને, એ જ એકમાત્ર મારી અભિલાષ છે. ” થોડા વખત પછી શિવાજીનો જન્મ થયો અને મ્હોટો થતાં તે સકલ્પબળના પ્રભાવથી મહાન્ વીર કેસરી, સ્વદેશમક્ત અને સ્વધર્મોદ્ધારક બની હિંદના ઇતિહાસમાં અજરામરતા પ્રાપ્ત કરી આવા અનેક ઉદાહરણો સંસારના ઇતિહાસમાં પગલે પગલે મળી આવે છે.

ચોક્કન કરવું (૫) મોટે ઘાટે લાંટા પાડીને ઓલવું નહીં
અતિશય દોષ, ચોક્ક કે ઇર્ષા વિગેરે કરનાં નહીં (૬) તેજ
વિગેરે પદાર્થોનું મઈન કરાવવું નહીં, ઘાટ લાગે તેવું કામ
કરવું નહીં, વાઘા જળી ભાર ઉપાડવો નહીં, ભૂખ તરસ વેઠવી
નહીં, તેમ જ લાલ-પીસાબના રાગને રોહી રાખવો નહીં
(૭) પવિત્ર પુરોહો અને સદી સત્કારીઓના અસ્તિત્વ સંબંધ-
વિચારવામાં તથા પર્મનું પવિત્ર કાર્યો કરવામાં સમયના સફ-
પયોગ કરવો (૮) ઝર્મીલીએ પોતાના દેહ-મનને પવિત્ર
રાખના ઉપરાંત બ્રાહ્મણ પશુ સર્વત્ર પવિત્રતા અને શુચિતા
પ્રવર્તવવી (૯) કૈષી રામવાળાઓના સસર્જથી તદ્દન
દૂર રહેવું (૧૦) સ્વદેશ તથા સ્વધર્મની ખાતર જે સ્ત્રી
પુરોહોએ પોતાના માણુ સમર્પ્યા હોય તેમના અસ્તિત્વ મનન
કરી તેવા સંસ્કાર બર્હસ્મ પુત્ર પુત્રીમાં હાખલ થાય એવી
ભાવના ભાવવી

શિષ્ય—જે ભાવનાની શું ખરેખર મર્મ ઉપર અસર
વર્તી હશે ?

સુરિ—જે ભાવનાની અસર એવી તેા નિશ્ચયિત્વથી છે
કે તેનાં જોઈ-બે જ નહીં પણ સંખ્યાબંધ દ્રશ્યો ઇતિહાસ-
માં મળી આવે છે કૃષ્ણ મહારાજ બ્યારે ગજ મંડલ
ત્યારે વસુદેવજીએ અને દેવદીપ્તજીએ સંકરણ કરી સંસ્કાર
આપ્યો હતો કે—“કંસે મારા હ બાળકોને માર્યા છે પણ
આ બાળક બચી જઈ કંસનો મંદ ઉતારે એવો થાઓ.”

આ ભાવનાનું પરિણામ શું આવ્યું તે કૃષ્ણના જીવનમાં ચમકતા અક્ષરે ઝળકી રહ્યું છે. અકબરની માતાએ અકબર ગર્ભમાં હતો, તે વખતે પોતાની જાઘ-સાથળ ઉપર એક ચુકિતવડે સુંદર કુલ કૌતરી લીધું હતું બાદશાહ હુમાયુએ જ્યારે એ વિષે બેગમને પ્રશ્ન કર્યો ત્યારે તેણીએ જણાવ્યું કે “ મેં મારા પગ ઉપર આ સુંદર કુલ એટલા માટે કૌતર્યું છે કે મારે જે પુત્ર થશે તેને પણ બરાબર આજ સ્થાને એવું જ કુલ થશે ” અને વસ્તુતઃ તેમ જ થયું. શિવાજીના પિતા શાહુરાજ તરૂણાવસ્થામાં પ્રારભથી જ મ્હોટી મ્હોટી લડાઈઓમાં જોડાયા હતા તે વખતે તેમની સ્ત્રી પણ સાથે જ રહી તેમાં યથાશક્તિ ભાગ લેતી હતી. શિવાજી મહારાજ જ્યારે ગર્ભમાં હતા તે પ્રસંગે પણ રાણી વીરતા-ધીરતા અને સહનશીલતા સાથે ગર્ભનું પાલન કરતા લડાઈની અદર કેદ પકડાયા હતા કેદમાં પુરાવા છતાં તે વીર માતા હમેશા એવી જ પ્રાર્થના કરતા કે—“ મારો પુત્ર શૂર-વીર, સત્રામમાં વિજયી અને સ્વદેશ તથા સ્વધર્મનું રક્ષણ કરવામાં **एकमेवाद्वितीय** બને, એ જ એકમાત્ર મારી અભિલાષા છે. ” થોડા વખત પછી શિવાજીનો જન્મ થયો અને મ્હોટો થતાં તે સકલબળના પ્રભાવથી મહાન્ વીર કેસરી, સ્વદેશમંકત અને સ્વધર્મોદ્ધારક બની હિંદના ઇતિહાસમાં અજરામરતા પ્રાપ્ત કરી આવા અનેક ઉદાહરણો સંસારના ઇતિહાસમાં પગલે પગલે મળી આવે છે.

શિષ્ય—આપનો ક્ષિતાશય હું જે જરાબર સમજી શક્યો હોઈ તો તે દુઃખમાં જોડહો જ, કે અર્થ રહેવા વખતે તથા અજાણ વખતે માતા સ્વદેશાભિમાની કિંવા પ્રભાવિક ધર્મવીરના-શક્તોનાં કે તત્ત્વજ્ઞાનીઓનાં વૃત્તાંતો ધ્યાનપૂર્વક સાંભળી મનન કરે તો તે વૃત્તાન્તોને અનુરૂપ સતતિ પેદા થાય છે તેમ જ જે હુબર-કળામાં સત્કર્માશોષ રાખે અથવા પોતાના દુરજ અને જ કળામાં નિપુણ બનાવવું હોય તે તે કળા ઉપર શોષ રાખે તો અવશ્ય તે જ કળામાં નિપુણ નિવઠનાર દુરજ કે પ્રાપ્ત થાય છે તેથી ઉત્કૃષ્ટ જે સત્કર્માઓ ઠટા શીસાક, ઘાડી-નિસો વિગેરેમાં લગતી રાખે અને દુરાચારમાં મગ્ન રહે તો બેચક તેણીના સત્તાનો પણ તેણે જ પાકે જાંબા માથી આમરૂઠ અને હોંનકામાંથી હોંબોળીઓ જ પાકે જે અભાષિત નિયમમાં પરિવર્તન થઈ શકતું નથી.

સુરિ—તમે કહ્યો તે જ મારો આશય છે જે આશય સિદ્ધ કરવાને માટે જી ડેળવણીની અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે, જોડહુ તો તમે વિના સંગે સ્વીકારી શક્યો. માતાઓ સંસ્થાવિત્ર, ઉદાર અને કૃત અત્તપર અને જોડહુ માટે તેમને શિક્ષણ પણ જેવું જ મળતું જોઈએ કે જેથી તેમની ગુણોની પરત્રતાની ભેટીઓ દૂર જાય. પોતાનું પોતાના કુટુંબનું ધર્મનું અને દેશનું ગૌરવ યોગ્ય રહેલું છે તે જરાબર સમજી શકે. બપો સુધી સીમા ન સુધરે ત્યાં સુધી સમાજ ઈતિ કે દેશની ઉત્થાનિત્તુ એક ઉપયોગી અમલદારીયાં પુલકાવવાઈ

જ રહેવાનું હું ધારું છું કે સ્ત્રી કેળવણીની આવશ્યકતા ઉપર જૂદા જૂદા પ્રસંગે મેં જે કહ્યું છે તે તમારા લક્ષ બહાર નહીં ગયું હોય

શિષ્ય—ગર્ભની ક્રમે ક્રમે કેવી રીતે ઉત્પત્તિ થાય છે, તે હજી આપે નથી કહ્યું. માટે તે વિષય ચર્ચાય તો ઠીક એવી મહારી ઇચ્છા છે

સૂરિ—પિતાનું વીર્ય તથા માતાનું લોહી એકત્ર થયા પછી એક પ્રકારનું કલલ અર્થાત્ સ્વરૂપ ઘડાય છે પછી સાત દિવસે તે કલલમાંથી અર્બુદ કહેતા પરપોટા જેવો આકાર બધાય છે, તે પછી સાત દિવસે અર્બુદની પેશી એટલે કે કોથળી જેવો આકાર તે ધારણ કરે છે અને તે પછી સાત દિવસે અદરથી નક્કર લાગ રચાવા લાગે છે

શિષ્ય—માસિક ક્રમોત્પત્તિ કેવી રીતે થતી હશે ?

સૂરિ—ગર્ભ પહેલે મહિને દોઢસો ચણાઈ જેટલો તોલમા હોય છે બીજે મહિને તે કરતા સહેજ વધે છે અને ત્રીજે મહિને તે ગર્ભ માતાના દીલમા દોહલો ઉત્પન્ન કરવાને શક્તિમાન થાય છે

શિષ્ય—ગર્ભના શુભાશુભ પ્રમાણે માતાને સુરચી તથા કુરચી ઉત્પન્ન થાય છે, એટલું જ નહીં પણ જે જાતિનો દોહલો થાય તે જ જાતિનો પુત્ર કે પુત્રી થાય એમ પણ આપે એકવાર અંગાઉ જણાવ્યું હતું તે મને બરાબર યાદ છે

સૂરિ—રોકડા પ્રમાણે સ્વમનું પણ જોતું જ સારું નરમું ફળ મળે છે એ માતાનો રોકડો પૂર્ણ ન થાય તે જર્જરે નુકશાન પહોંચે છે એ વાત મેં જમાઈ જણાવી હતી; પરંતુ તેમ જવામાં યુધ્ધ મારણ શું છે, તે જા પ્રસંગે મારે જણાવી દેવું જોઈએ. રોકડો પૂર્ણ ન થવાથી અર્ધજીના શરીરની જાદર રહેશે. વાસુ પ્રકોપ પામે છે અને તે કોપ પામેલો વાસુ જાનનો કવચિત્ નાશ કરે છે કિંવા તેને કદરૂપ બનાવી દે છે.

શિષ્ય—ત્રણ માસ વીતતાં અર્ધંતુ સ્વરૂપ કેવી રીતે સ્પષ્ટ થતું જાય છે ?

સૂરિ—ધીમે મહિને અર્ધ માતાના શરીરને ખુબ પુષ્ટ બતાવે છે અને પાંચમે મહિને તે અર્ધમાંથી હાથના નિં પડના બે, અને માથાનો જોક, એમ પાંચ જાણી સ્પષ્ટપણે બહાર આવે છે. છઠે મહિને તે અર્ધ પેતાના પિત્તને તથા લોહીને વધારે છે અને સાતમે મહિને મેં જે પેશીઓ સળધે આગળ વિવેચન કર્યું તેના તોલથી પાંચસો ગ્રામી વધી જાય છે. વળી તે અર્ધ નાભીથી નીકળતી સાતસો ગ્રામીઓ અને નવ ધમનીઓ પણ ઉત્પન્ન કરે છે.

શિષ્ય—જ્યારે જોક પ્રમાણ પૂરવાની રજા માસુ ધું, શી પુરૂષ અને નપુંસકના શરીર વચ્ચેના અગત્યનો ભેદ છે? કયો ?

સૂરિ—શીના શરીરમાં છસો ગ્રામી નાભીઓ હોય છે અને નપુંસકના શરીરમાં છસો સીત્તર હોય છે. એટલે કે ૩૬૫

કરતા સ્ત્રીના શરીરમા વીસ અને નપુંસકના શરીરમા ત્રીસ નાડીઓ ઓછી હોય છે વળી પુરુષાકાર શરીરમાં નવ દ્વાર હોય છે અને સ્ત્રી શરીરમા અગીયાર સોતદ્વાર હોય છે. હાત બત્રોશ હોવાનું સામાન્યતઃ ગણાય છે, પરંતુ કેઇ ભાગ્યશાળીને જ એટલા હાત હોય છે

શિષ્ય—હવે આપણે ગર્ભાધારણના મૂળ વિષય ઉપર આવીએ

સૂરિ—ગર્ભમા રહેલો જીવ પોતે, અહર રહેલા સૂતા-રની પેઠે શરીરની બાર પાસળીના કર ઠક તથા છ પાસળીઓ બનાવે છે પીઠના અસ્થિના અઢાર સાંધાઓ તથા પાંચ વામ જેટલું લાખુ જડું આતરડું પણ તે જ રચે છે. ગર્ભ આઠમે મહિને ઘણાખરો પરિપૂર્ણ થઇ જાય છે તે પહેલાં નવાણું લાખ રોમકુપ તથા દાઢીના, મૂછના અને માથાના સર્વ મળી સાડા ત્રણ કરોડ રોમ ઉત્પન્ન કરે છે. આઠમે મહિને તે ઓજ તથા આહાર ગ્રહણ કરવા લાગે છે એવી રીતે ગર્ભવાસમા રહેલો જીવ રજા (બસો સાડી સત્તોતેર) દિવસ વ્યતીત કરે છે.

શિષ્ય—ગર્ભાવસ્થામા તેની અવસ્થીતિ કેવા પ્રકારે હોય ?

સૂરિ—ગર્ભમા રહેલો જીવ માતાની પીઠ તરફ નીચે મુખ કરી, બે હાથ જોડી ઘણા ઢુઝમા દિવસો નિર્ગમન કરતો

હોય છે. અર્જુનવાસના દુઃખો-દર્દોના અહેવાલ ધર્માખરા આ
 આર્યોએ વિસ્તારથી વર્ણવ્યો છે તે વાંચતાં એવું અર્જુનવાસનું
 કષ્ટ પુના આત્માને ન સહન કરવું પડે એવી પ્રાર્થના કરવી
 એમને જન્મ અને મરણનાં દુઃખો ખરેખર ઘણા ત્રાસદાયક
 હોય છે તેના વાંચન અને સંવલુથી વૈરાગ્ય આવડે એ ઉપદેશ
 આપ છે; પણ તે વાત જવા દઈએ, અર્જુનવાસમાં રહેલો છપ્પ
 માતાના જઠરાધિષ્ઠી જ પરિપક્વ સાથ છે. માતાના આશ્રમ
 અને કમળી જામર તે અર્જુન સંપૂર્ણપણે અનુભવે છે. માતા
 ભગવતી હોય તે વખતે અર્જુન પણ ભગવતો હોય છે અને
 માતા સુતી હોય તે વખતે અર્જુન પણ આશ્રમ કરતા હોય
 છે. માતાના કુખે સુખી અને માતાના દુઃખે દુઃખી થવાનું
 તે અર્જુનના ભાગ્યમાં નિર્માલ્ય ઘણું જૂઠું હોય છે.

શિષ્ય—ભાગ્યવદ્ જ મેં વખતે પડેલા બ્રહ્મ-નક્ષત્રો
 ઉપરથી કઈ સૂચના મળતી હશે ?

સૂરિ—ભાગ્યશાળી અનુભવના જન્મને સમયે અમન્ય
 મૂળ નક્ષત્ર, અલેખા નક્ષત્ર, અવળે સ્થાને પડેલા બ્રહ્મ તથા
 ખરાબ દિવસ એટલાં વાત્તાં ન હોય તેમ જ તેવા સ્ત્રીઓની જા
 નકન્યા પ્રમદ વખતે માતાને બહુ કષ્ટ પણ અનુભવવું ન પડે.

શિષ્ય—પણ પ્રાણ કે તે જ નક્ષત્રો હાથે, તો પછી
 તેનું પરિણામ કેવું થાય ?

સૂરિ—પડેલાં આટલી વાત 'સક્ષમાં' રાખો કે જાને
 એક નક્ષત્ર લોભવતા આશરે સાક ઘટી લાગે છે નક્ષત્રના

લોગ ઠાળના ચોથા ભાગને પાયો કહે છે આ રીતે જોતા આશરે ૫૬૨ ઘડીનો એક પાયો લેખાય હવે, મૂળ નક્ષત્રનો પહેલો, બીજો તથા ત્રીજો પાયો અનુક્રમે પિતાનો, માતાનો તથા ધનનો નાશ કરે છે ચોથો પાયો શુભ ગણાય છે. આશ્લેષા નક્ષત્રનો પહેલો પાયો શુભ ગણાય છે, જ્યારે બીજો, ત્રીજો તથા ચોથો પાયો અનુક્રમે પિતાનો, માતાનો તથા ધનનો નાશ કરે છે મૂળ નક્ષત્રના ત્રીસ મુહૂર્ત્તમા પહેલો, બીજો, છઠ્ઠો, આઠમો, નવમો, ત્રેવીશમો તથા અઠ્ઠાવીશમો મુહૂર્ત્ત જન્મને સમયે હોય તો તે દુ ખદાયી જાણવો (બે ઘડીનો એક મુહૂર્ત્ત ગણાય)

શિષ્ય—કેટલાક જ્યોતિષીઓ વ્યભિચારથી ઉત્પન્ન થયેલી સતતિનુ અનુમાન બાધે છે તે કઇ રીતે બાધતા હશે?

સૂરિ—જો જન્મ સમયે રવિ, મંગળ, શનિ એમાંથી એક વાર, અપૂર્ણ નક્ષત્ર અને ભદ્રા તિથિ-બીજ, સાતમ કે બારશ એ ત્રણેનો યોગ થાય તો ઉત્પન્ન થયેલી સતતિ ઘણુંખર વ્યભિચારથી થયેલી મનાય છે તે ઉપરાત જો લગ્નને રવિ તથા ચદ્રમો હોય, લગ્નનો સ્વામી તથા ગુરુ લગ્નને જીવે નહીં અને ચતુર્થ સ્થાને પાપચહની સાથે ચદ્રમા તથા રવિ હોય તો સંતતિ પર પુરૂષથી પેદા થયેલી હોવી જોઇએ એમ જ્યોતિર્વિદો માને છે

શિષ્ય—બાળકને દાત ક્યારે આવે અને તેનું કળાકળ કેવી રીતે જણાય ?

સુરિ—જ મ દિવસથી માંડી એ વર્ષ પુરાં થાય તેટલી મુદતમાં બાળકને પુરાં થાંત આવે છે સાતમા વર્ષથી માંડી દસ વર્ષની અદર સર્વ થાંત એકવાર પછી જ્યાં પુન ઉત્તમ થાંતે છે સાત મહિનાની અદર એ બાળકને થાંત આવવા હામે જિંવા જન્મથી જ એ બાળક થાંત સહિત હોય તો તે નિશ્ચયથી ફળનો નાશ કરનાર બનાવ છે તે અપલક્ષણની શાંતિ માટે અર્પણ કરવાં.

અગ્રીસ થાંત એને સ ખૂણ હોય તો તે સન્ધ થાય, એકગ્રીસ હોય તે હોળી થાય, ત્રીસ હોય તો તે યૌદ્ધ પેશાવાર થાય જોગલુત્રીસ હોય તે હરિદ્રી થાય અને અઠાવીસ હોય તે મુખી થાય એવો નિયમ છે અઠાવીસ કરતાં જોછા થાંતવાળો મનુષ્ય ઉત્તમ પાત્ર હોખાતો નથી વળી કુદન—ઝાહરનાં ફૂલ જેવાં જેનાં થાંત સરખા, બીણાં, મુંચાળાં, જાંચ, લાલ પેશાવાળાં, લીલકાં ઢાઢવાળાં અને નક્કર હોય તે મનુષ્ય આ દોષમાં ધન ધાન્યની સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી મુખ હોયને ગર્વિન થના જેવા તથા વાધના જેવા થાંત હોય તો તે જ્ય એક વચ્ચા છે. પરંતુ એ હારથી ઉઘેલા, છૂસ છૂટા ઢાળાં, વિઠરાજ અને અઠળચકા અથવા ન્હાના મ્હોટા થાંત હોય તે સારા અજ્ઞાતા નથી તે પાપકારી અને દુઃખદાયી અજ્ઞાત છે.

શિષ્ય—હું મારું હું કે એ સ જાપે અહુ મ્હેવાઈ મુમ્મું
હવે હું ખાસ સૂળના કરવા જેવું હોય તો અજ્ઞાતી.

સુરિ—અથાણના ઉચ્છનાર પુરે જી સંયોગ કર્યા

પછી મળ-મૂત્રની શકા હોય તો તે ટાળવી અને શકા ન હોય તો મળ-મૂત્રનો ત્યાગ કરવાનું સ્થાનક કયા છે તે જોઈ રાખવું સર્વ આહારનો પરિત્યાગ કરવો પાસે જળ રાખવું બારણું બંધ કરવા પવિત્ર થઈ ઇષ્ટ દેવને નમસ્કાર કરી અપમૃત્યુની બીજ ટાળવી, પછી પોતે પવિત્ર થઈ રક્ષામંત્રથી પવિત્ર કરેલી પહોળી શય્યા ઉપર સારી રીતે ઓઢી ડાબે પડખે સૂઈ રહેવું.

શિષ્ય—આ સંભોગ પછી ઘટાનો નાદ ન થતો હોય તો પણ સાલળવામાં આવે તો ?

સૂરિ—એ એક બહુ જ ખરાબ અપશુકન ગણાય છે. ઘટા ન વાગતા હોય છતાં તેના નાદનો આભાસ કર્ણ ગોચર થાય તો તેવો આભાસ પામનાર મનુષ્ય પાત્ર માસમાં મૃત્યુ પામે એવું શુકનશાસ્ત્રનું વચન છે.

શિષ્ય—ભલા, નિદ્રા રાત્રે જ ખાસ કરીને આવતી હશે તેનું શું કારણ ?

સૂરિ—નિદ્રા એ વસ્તુતઃ તમોગુણી છે તમોગુણને અધિકારની ઉપમા આપવામાં આવી છે જીવના અનાદિ-કાળના તમોગુણરૂપી આવરણો જ્યાંસુધી દુર ન થાય ત્યાં સુધી તેને નિદ્રા વિના ચાલતું નથી હવે રાત્રે જ નિદ્રા કેમ આવે છે, તેનો ખુલાસો તમે સમજી શકશો નિદ્રા પોતે તમોગુણવાળી હોવાથી અધિકારની બહુલતાવાળા રાત્રિના સમયે જ પ્રગટ થાય છે.

શિષ્ય—નિદ્રા વખતે નાહીજો તથા ઈદ્રિયો શું કામ કરતી હશે ?

સૂરિ—તે વખતે સરળવાદક સ્તીત—નાહીજો કશી કશાઈ બંધ છે અને ઈદ્રિયો દિવસના અમને લીધે જોટલી નથી આછી ચણેલી હોય છે કે તે પોતાનું કામ જ થ કરે છે, છતાં મન તો તે વખતે પણ પોતાનું કામ કર્યાં જ કરતું હોય છે આપણને જે સ્વપ્ન આવે છે તે કેટલીક વાર અપ્રત્યક્ષ, મન ના જ પ્રત્યક્ષ હોય છે મન જે યોગ્ય ગતિ હોય છે તેના આશાસ આપણે સ્વપ્નમાત્રમાં જોઈ શકીએ છીએ.

શિષ્ય—નિદ્રા કેવા પ્રકારની હોય તો એમ જણવી ?

સૂરિ—જે નિદ્રામાં કેઈ પણ જાતનો વ્યાધાત્ત ન થાય, જે નિદ્રા દેહસા જેવા ઉપયોગી અવશ્યોન આરામથી કામ કરવા હમં શરીરના યાકને દૂર કરે તે નિદ્રા ઉત્તમ બલુવી અમૃતના સ્પર્શનથી જેમ લતા-વૃક્ષ હ મેશા લીલા અને હવામરા રહે છે તેવી જ રીત ઉત્તમ પ્રકારની નિદ્રાથી મનુષ્યના તન-મન પણ પ્રકૃષ્ટિત અને આરામ્ય રહે છે સારી નિદ્રા લેનારા મનુષ્યો લાગુ આમુષ્ય અને આરામ્ય બોમવે છે તેથી ઉલટું અર્થ વ્યાકુળતાવાગી તથા અમય વચરની નિદ્રા કાગરાગિની જરજ સારે છે નિદ્રા નહીં આવવાથી મનુષ્ય બેચેની અને ગમગીનીનાં શત્રુ પસાર કરે છે અને તેથી તેના આમુષ્યનો તથા આરામ્યનો પણ સ્વયં યાચ છે કેટલાક લોકો રાત્રે ઉજાગરાઓ કરી તન

મનની પાયમાલીને આમ ત્રણ કરે છે તે ઈચ્છવા યોગ્ય નથી રાત્રિનો સમય નિદ્રા અને ધર્મધ્યાન માટે જ નિર્માણ થયેલો છે. તેનો જેઓ પુરતો લાભ નહિ લેતા વ્યસનમાં કે વ્યભિચારમાં વ્યતિત કરે છે, તેઓ આ ભવમાં રોગ-શોકને બેઠારી લે છે, એટલું જ નહીં પણ પરભવમાયે તે પાપોનું અતિ ઉત્ત્ર પ્રાયશ્ચિત્ત તેમને કરવું પડે છે રાત્રિનો સમય જો શાંતિમાં અને ધર્માનંદમાં પસાર થાય તો બીજા દિવસનો પ્રકાશ મનને આહ્લાદ આપનારો થઈ પડે છે. વૈદિક શાસ્ત્રમાં કહે છે કે રાત્રિનો ઉજાગરો તે રૂક્ષ-લુપ્તો અને દિવસની નિદ્રા તે સ્નિગ્ધ-ચીકણી, ગણાય છે દિવસે બેસી રહેવું અને રાત્રિએ ઉદ્વેગ કરવો તે રૂક્ષ-સ્નિગ્ધ ગણાય છે.

શિષ્ય—શું ત્યારે દિવસે કદિ પણ ન જ સૂઈ રહેવું એમ આપ કહેવા માગો છો ?

સૂરિ—ક્રોધ, ભય, શોક, મદ્યપાન, સ્ત્રી સંલોગ, ભાર વહન તેમ જ વાહનમાં બેસી રહેવાથી અને અતિ થાક લાગવાથી દિવસે સૂઈ રહેવામાં હરકત નથી અતિસાર, શ્વાસ, તથા હેઠકી આદિ રોગોથી પીડાતા, ઘરડા, બાળક, દુર્બલ, માદગી લોગવવાથી ક્ષીણ થયેલાઓને તેમ જ ક્ષુધા, તૃષ્ણા, શૂળ વિગેરે રોગોથી પીડાયેલા અને અણર્ણાદિ રોગોથી ઉપદ્રવ પામેલા મનુષ્યોને દિવસના કોઈપણ ભાગમાં સૂઈ રહેવાને હરકત નથી, કારણ કે નિદ્રા લેવાથી ઉપર જે રોગીયો કદા તેમના શરીરમાંના વિષમ બનેલા ધાતુ સમ બને છે

જાને તેથી શરીરને પુષ્ટિ મળે છે નિદ્રાથી રસ-ધાતુ સ્નિગ્ધ
 બને છે અને સુદૃઢ કરી ધન થાય છે જોમ વૈવી કહે છે તે મનવા
 યોગ્ય છે. મેઢવાળા મનુષ્યોને માટે દિવસે સુષુ ક્રિતકર નથી

શિષ્ય—ભૂખ્યા પેટે સૂઈ રહેવાય તો ?

સુરિ—મનુષ્ય જો કામ પશુ જાયા વગર દિવસે સૂઈ
 રહે તો હોજરીને કામ કરવાનો પુષ્કળ સમય મળે છે અને
 તેથી તેની ખાવન શક્તિ ઉપર બહુ સારી અસર થાય છે.
 કેટલાકો તો જોડેથી સુષુ કહે છે કે ભૂખ્યા પેટે સૂઈ રહે-
 વામાં આવે તો પેટમાં કદાપિ ખાવાનું હોય તો તે પશુ
 પચી જાય છે શરીરને ઉચ્ચતરે કયો હોય અથવા કરવાનો
 હોય તો જમ્યા પછી થોડો વખત સૂઈ રહેવું જો યોગ્ય છે

શિષ્ય—શ્રીમ્મ રત્નમંદ વચ્ચા મનુષ્યો દિવસે જુન
 નિદ્રા લે છે તેનું કેમ ?

સુરિ—શ્રીમ્મ રત્નમંદ દિવાનિકા ગુહચાન નથી કરતી;
 કારણ કે તે વખતે શરીરમાં વાયુનો સમય થયેલો હોય છે
 હવા રૂઝ બનેલી હોય છે અને શત્રિ કુદ્રિ થઈ હોય છે,
 તેથી શ્રીમ્મમાં દિવસે સૂઈ રહેવું નિવિદ નથી. શ્રીમ્મ રત્નમંદ
 પડેલી ટેવ બીજી યાત્રા બેસતા દુરત જ દૂર કરી દેવી
 બેઠાએ નહીંતર જો ટેવ વખત જતાં મનુષ્યોને હેરાન કરે
 છે દિવસની નિદ્રા શ્રીમ્મ સિવાયની બીજી યાત્રામાં કરે પિત્તનો
 વિકાર ઉત્પન્ન કરે ॥

શિષ્ય—આપે રાત્રિ સખધી, સંતાનોત્પત્તિ સખધી તથા દુકામા ઐહિક અને પરલૌકિક કંટ્યાણુ સખધી જે ઉપદેશ મને આપ્યો છે તે મારા હૃદયમા ખરોખર કેાત-રાઈ રહ્યો છે હું બનતા સુધી તે ઉપદેશનુ મારા જીવનમા અક્ષરશ પાલન કરીશ

સૂરિ—તથાસ્તુ ! શુદ્ધ મનવાળા મનુષ્યે જે આ શાસ્ત્રીય આચાર-વિચારને દૃઢપણે વળગી રહે તો ધર્મ અર્થ અને કામ એ ત્રણે પુરૂષાર્થની સિદ્ધિ થાય, એટલુ જ નહીં પણ તે ત્રણે પુરૂષાર્થ મિત્ર જેવા બની રહે એ નિઃસંશય છે ધર્મ એ સઘળા પુરૂષાર્થોમા મુખ્ય ભાગ બનવે છે, તેના વિના બાકીના ત્રણ પુરૂષાર્થો વસ્તુતઃ પુરૂષાર્થના અભિધાનને જ યોગ્ય નથી રહેતા જીવનને ધર્મમય બનાવવાનો યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરજો હું તમારી સાથે જે દીલ જોલીને વાત કરૂ છુ તેનો હુરૂપયોગ કે જોટો અર્થ ઉઠાવશે નહીં આપણી વાતોમા કેટલીક વાતો એવી પણ છે કે જે અજ્ઞાન અને અનધિકારી મનુષ્યોને માટે શસ્ત્ર જેવી થઈ પડે, તેનો ઉપયોગ બહુજ વિવેકથી અને બુદ્ધિ-મત્તાથી કરવાનો છે એ લક્ષમાં રાખજો

(૧૦) ઋતુચર્યા. —

—

શિષ્ય—કઈ કઈ ઋતુમાં મનુષ્યે ખાસ કરીને કેવી રીતે વર્તવું જોઈએ એ વિશે વિવેચન કરવાનું જગ્યાઈ આપે કૃપુક્રમ કૃપુ

સુરિ—મને તે સ્મરણમાં જ છે 'શરીર' અને 'મનના' મુખ્ય ભેદ અર્થે કાળના જાણીને સમજી લેવા એ અત્યાવશ્યક છે. સર્વ ઠેઠાણે કાળનું મહાત્મ્ય પોતાનું જગત્ જગત્ ધરાવે છે એટલા માટે ઋતુને ઉચિત યાત્રા તેવી રીતે આહાર વિકાર કરવાથી રાગાદિ કલેશો દેશન કરતા નથી.

શિષ્ય—આપણે વસન્ત ઋતુથી જ પ્રારંભ કરીએ.

સુરિ—વસન્તને ઋતુરાજ કહેવામાં આવે છે આ ઋતુમાં હિંદુ દિગ્માનો પવન, આંખાની મજરીઓ, ધોળાંની પુષ્પ માળાઓ અને જાંબર તથા ઠોઠીલાના રસમય શુભનો રસિક હૃદયમાં આમોઘની ઉર્મીઓ ઉજાળવા શ્રદ્ધામન થાય છે આ ઋતુની વિશેષતા દુઃખમાં કહું તો તે જોડેલી જ છે કે કહેનો પ્રકોપ અતિશય માત્રામાં દેખાવ દે છે અને જહશ્ચિ મદ પડે છે કહના પ્રકોપની શાંતિને માટે અત્યામ કરવામાં તથા જોષધાદિના સેવનમાં આગલ્ય કરવામાં આવે તો શરીરને તેનું પરિણામ સહન કરવું પડે છે દિવસે નિદ્રા કરવી આ ઋતુમાં ઇંદ નથી ઠેડલાક વૈદ્યો કહની શાંતિને અર્થે વમન

આદના પ્રયોગો સૂચવે છે તે અનુકૂળતા પ્રમાણે અમ-
લમા મુકવા

શિષ્ય—ખાન-પાન સખધી સાવચેતી પણ રાખવી
જોઈએ ને ?

સૂરિ—કફને ઉત્તેજન ન મળે એવા જ ખાન-પાનો લેવા
એમ હું કહી ચુક્યો છું ઘણું સ્નિગ્ધ નહીં તથા જેની અદર
કડવો તથા તીખો રસ પ્રધાન હોય એવા દ્રવ્યો, શાલીચોખા
વિગેરે ઉઠ્ઠા ભોજનો વાપરવા હિતકર છે ઘણું ટાઢું, પચતા વાર
લાગે એવું, ઘી જેવા સ્નિગ્ધ રસોથી પરિપૂર્ણ—ચીકણ,
કાચું તથા પાતળું અન્ન આ ઋતુમા ન વાપરવું સરળત
વિગેરે પણ એવા જોઈએ કે જેથી કફના પ્રકોપને ઉત્તેજન
ન મળે તેનો ઉપયોગ પણ માફકસર કરવો કેટલાક શ્રીમતો
શરીરે મલયાગરનો, કેસરનો તથા ચદનનો લેપ કરે છે
તેમ કરવાથી તેમના દેહને શાંતિ તથા આરામ મળે છે
જેમને સગવડ તથા અવકાશ હોય તેમને એવા વિલેપનો
આ ઋતુમા ઉપયોગી થઈ પડે છે

શિષ્ય—શ્રીખમ ઋતુમાં કેવી રીતે વર્તવું ?

સૂરિ—આ ઋતુમા સૂર્ય, ભૂમિના સર્વ રસોને જેથી
લેવા પ્રયત્નશીલ રહ્યા કરે છે, શરીરમાથી બળ ઓછું થતું
હોય એવો ભાસ થયા કરે છે શ્રીખમમા મધુર, શીતળ,
સ્નિગ્ધ, પાતળું તથા જલદી પચી જાય એવું ભોજન ઉપાદેય
ગણાય છે ભેંસનું દૂધ, ઉત્તમ ચોખા તથા ઘી જેવા દ્રવ્યો

ખાવાથી યશોસ્તુ બળ સમવાઈ રહે છે. હહીં જમવા છાસ ઉપર બે પાણી રેખાય છે તેમાં કેટલાકે સાકર મેળવી તેનું પાન કરે છે. શીખ ઠ બેવા લોજનોથી તથા હાં સરજતોથી શીખની મરમી કેટલેક જથ્થે બોલી કરી ચકાવ છે. [વહાથી સ્ત્રી-પુરુષો શીખની આંહનીમાં ફરવાનું ઉઘાનોમાં વિહરવાનું અને મુજથી મુક્ત ખાન-પાન લેવાનું ખાસ કરીને પસંદ કરે છે. ધરતી બધારે સૂર્યનાં તાપથી તપી રહી હોય તે વખતે હવા મહત્તમ પડ્યા રહેવાનું જમવા કુવારા પાસે જઈ પોતાની પ્રિય સીના અગરૂપ લેણીના સ્પર્શથી શાંતિ પ્રાપ્ત કરવાનું ક્યો મુદ્દસ્તન હાથે જાળવી બાંબલેલા વીંછણાને પવન કિંવા ઉઘાનની હાડી લકરી આ યતુમાં મનને અતિશય આમૈત્ત ઉપ જાવનારી થઈ પડે છે. પવનથી જ્ઞાન હ ઉપભવતી તથા અહ માના કિશ્કી શોભતી અગાથીમાં શરીરે મુજથી ખામો થાવી મુદ્દસ્તો અને મુદ્દિલીઓ શત્રિ નિર્જમન કરે છે. ભુદિયાળી મનુષ્યોએ આ યતુમાં અતિ ખાટો કાને અને ખારો જે તણુ રસ તથા બરમાજમ લોજન ન કરતાં બ્યાવામ તથા ઉઘમમાં બહુ આજસ ન સેવવું. શી મર્મ દાહન મનોહર સરજતો, સહેલ તથા મુલાયમ વળો, મુજથી વિલેપનો અને બળાશયો વિભેર વસ્તુઓ મુનિ જોના મનને પશુ વિદ્વજ કરી દે છે.

શિષ્ય—વર્ષા યતુમાં રોજનો પ્રકોપ અકરમાત્ વધી પડે છે તે સાચો ?

સુરિ—કારણ કે જે યતુમાં વાહજાન્ય પવનથી, ભૂમિની

અ દરથી નિકળતી બાફથી અને જળર્ણિદુના યોગથી મનુષ્યના વાતાદિ દોષો પ્રકોપ પામે છે. એક તો ગ્રીષ્મના અસહ્ય તાપથી મનુષ્યનો દેહ દુર્બળ થઈ ગયેલો હોય અને તેમાં આવો પ્રકોપ થાય એટલે ઘેર ઘેર માદગીના બીછાના પડે એમાં કંઈ નવાઈ નથી, પરંતુ જો ખરાબર આજ વખતે વાત, પીત્ત, કફ તથા રસરક્ત પ્રમુખ ધાતુઓને સામ્ય સ્થિતિમાં રાખવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે તો પ્રકૃતિમાં ગંભીર ફેરફાર ન થાય ઋતુચર્યાના નિયમો લોકો લક્ષમાં રાખે તો મને ખાત્રી છે કે કેટલાક વહેમો અને ઉપદ્રવો તત્કાળમાં જ દૂર થઈ શકે.

શિષ્ય—ત્યારે વર્ષાઋતુમાં ખાસ કરીને કઈ જાતની સાવચેતી રાખવી જોઈએ ?

સૂરિ—આ ઋતુમાં કુવાનું તથા પુનર્વસુ નક્ષત્ર ખેઠા પછી જ વરસાદનું પાણી પીવું. તળાવનું તથા નદીનું પાણી પીવું આ ઋતુમાં હિતકારક નથી. ગ્રીષ્મમાં જળક્રિડા કરવાની જે ટેવ પડી ગઈ હોય તે વર્ષાના પ્રારંભથી જ દૂર કરી દેવી. અતિ ઉષ્ણ તડકામાં હરવા ફરવાનું, વાદળીયા તડકામાં મુસાફરી કરવાનું માડી વાળવું જોઈએ, અથવા તો એ તાપથી બચતા રહેવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જ્યારે સર્વત્ર શરદી પ્રસરી રહેતી હોય, ત્યારે ગૃહસ્થોએ અંગે કેસરનું વિલેપન કરી, પવન અથવા જળનો ઉપદ્રવ ન હોય તેવે સ્થળે ધગધગતા અંગારાવાળી સગડી પાસે બેસી, આસાએશ મેળવવી. આથી શીતનો હુમલો દૂર કરી શકાય છે. વર્ષાઋતુના

સબંધમાં કામ વિલાસી પુરુષોનું એવું કથન છે કે જે પુરુષ
આ યતુમાં કેશવલીને સુખથી તેલ-લગાડી આફ કરી રાખે,
રાતા તથા અદન-લોખાનના ધૂપથી સુખધિન બનેલા વસ્ત્રોનું
પરિધાન કરે, તેમજ પરિમિત લોચન કરે તેને 'સીલો' પે
તાના આત્મના ઉભળાઈથી આઘાત વિતા રહી શકતી નથી.

શિષ્ય—શરદ્યતુને વૈલોની માતાની ઉપમા આપ
વામાં આવી છે તે વચાર્થ જ છે કારણ કે એ યતુમાં
વૈલોલોકોને જાદુ મોટી કમાણી થાય છે.

સૂરિ—શરદ્યતુમાં આકરા સૂર્યના કિરણોના વાપથી
તપેલા મનુષ્યોનું પિત્ત પ્રાચ. કુપિત થાય છે અને તેથી સર્વત્ર
પિત્તજન્ય વિકારો ફાટી નીકળે છે. આવા વખતની આફર
ઠાઠા મનુષ્યોએ ક્રોધા લાગે તો જ મધુર, દહાકુ, શીતળ, શેડું
કઠવું તથા લીંબુ પચ્ચ લોચન લેવું જાણ્યો મનને કાનુભવ
રાખી શકે તેવા હાય છે તેઓ. આ કાળમાં પૂર્વ દિશાનો પવન
દહીં, અતિ બાવામ તરફ, ખારી વસ્તુ તથા તેલાદિ સ્નિગ્ધ
ખદાર્થનો મત્ત પૂર્વે પરિત્યાગ કરે છે. આમળા, દુધ તથા
શેરડીની સાફર કે બોળ જેવી વસ્તુઓ પરિમિત પ્રમાણમાં ખુદિ
આપનારી થઈ પડે છે કેટલાક અશ્વિતસકો આ યતુમાં ફસ
બેસાવવાની, લુખાની લેવાની, સફેદ ફુલોની માંગા પહેર
વાની સફેદ અદનનું વિલેપન કરવાની સંસારરતુ નિમળ
જળ પીવાની તથા રાત્રિએ યોડીવાક આદનીમા દરવા કરવાની
સલાહ આપે છે. એ સલાહ પ્રમાણે વિવેકપુર, સર વર્તવામાં

આવે તો શરદઋતુમા પિત્તનો અસહ્ય પ્રકોપ વધી પડવાની જે ફરીયાદ કરવામા આવે છે તે અદૃશ્ય થઇ જાય એ નિઃસંદેહ છે.

શિષ્ય—હવે હું ધાડુ છું કે હેમન્ત અને શિશિર ઋતુ સખધી જ ચર્ચા કહેવાની બાકી રહી છે

સૂરિ—હેમન્ત અને શિશિરની ઋતુચર્યામા બહુ મહત્વનો ભેદ નથી. હેમન્તમા ટાઢ ઘણી પડતી હોવાથી તથા રાત્રિ લાંબી થતી હોવાથી જઠરાગ્નિ પ્રદિપ્ત થાય છે, માટે આવખતે પ્રાતઃકાળના ભોજનમા બહુ વધારે પડતો વિલખ ન કરવો જોઇએ હવે કેવા પદાર્થો ભોજનમા વાપરવા એ પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે આ ઋતુમા ખાડુ, મીઠું, ઉન્હું, ચીકણ તથા ખાડુ અન્નપાન સેવવું એ સલાહભર્યું છે. સાવચેતી માત્ર એટલી જ રાખવાની કે કોઇ પણ પદાર્થ એવો તો નજ હોવો જોઇએ કે જે હોજરીને પચાવવો બારે થઇ પડે. વળી આ ઋતુમા અતિ સુગંધી તેલથી શરીરને મર્દન કરવાની તથા કેશરતુ ઉવટણુ લગાડવાની અને નવા વસ્ત્રો પહેરવાની પણ ભલામણ કરવામા આવી છે ઘર પણ એવું સ્વચ્છ અને ઉપદ્રવ રહિત હોવું જોઇએ કે જેથી પવનના અપાટાથી અને શીતથી રક્ષણ મેળવી શકાય. ઠપૂર તથા કૃષ્ણાગર ચદનના ધૂપની સુગંધી ફેલાયેલી હોય તો તે વધારે સાડું ગણાય ! ધગધગતા અંગારાની સગડી પાસે હોય તો શીતાદિ પ્રકોપો દેહને પજવી શકતા નથી કેટલાક શંગારપ્રિય વૈદ્યો અને કવિઓ કહે છે કે

જા સત્તુમાં શરીરે સુખથી જાગરાજ લગાડેલી, પુષ્ટ અને ઉચ્ચ સ્તનથી ચિત્તને જે ચનારી વરૂણી, તેમજ ક્રોમજ તથા ઉચ્ચ સ્પર્શવાળી શમ્બા જે બન્ને વસ્તુઓ ટાંકને દૂર કરવા શક્તિ માન શાય છે ચિત્તિર સત્તુમાં ઉત્તર દિશાના પવનથી હુખી ટાંક પડે છે. બેગ્લા માટે જે વળતે પણ કેમન્ત સત્તુના જ વિધાનો ઉપયોગી થઈ શકે છે આપણી સત્તુચર્ચા સજાથી વાતચીત અહીં પુરી થાય છે પણ તે જ સાથે મારે જણાવી દેવું બેઝમે કે જા નિશ્ચયો મે જે ઠણા છે તે કેવળ શરીરને કિંવા ઇન્દ્રિયોને ઉન્નત જનાવી દેવાના હેતુથી નથી કલ્યા; પરંતુ રાજોનો સમુદાય કે જે હ મિશ્રાં આપણા ઉપર હુમલો લઈ આવવાને તૈયાર હોય છે જેમ માનવામાં આવે છે જે રાજકૃષ્ણી સત્તુઓના પલખાથી ફેલી રીતે બથી સમજ અને પોતાના તન-મન સાથે કુદુ જ પસ્તિવારને નીરોળી કેમ રાણી સમજ જે સુવવવા માટે જ આ વિવેચન કર્યું છે

શિષ્ય—આપના કથનનો અર્થવા તો સૂચનનો દુરૂપ યોગ નહીં થાય અર્થવા તો તેનો યોગ્યો અર્થ નહીં જ્ઞવામાં આવે જે વિરે હું આપને ખાત્રી આપું છું. આપ પુત્ર પુત્ર જે વિવર ઉપર બાર મૂકી જે સ માર્ગ બતાવે છે તે માટે હું અતઃશ્રદ્ધાપૂર્વક આપનો ઉપકાર માનું છું હવે માત્ર અઠ જ વિષય સજાથી પ્રશ્ન બાકી રહ્યો છે અને તે એ જ છે કે આજા વપ દરમીયાન ફેલી રીતે વતવુ કે જેથી છપને કુતાર્થ થાય ?

સૂરિ—જા તમારા પ્રશ્ન થયો અહરવનો છે અને તેનો

ઉત્તર એક ધર્માચાર્ય તરીકે મારે બની શકે તેટલો અસરકારક આપવો જોઈએ. તમે જાણો છો કે આ મનુષ્યદેહ મળવો દેવતાઓને પણ દુર્લભ છે મહાપુણ્યના બળથી જ એ પ્રાપ્ત થાય છે જો આ વાત ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ આવી ગયો હોય તો મનુષ્ય જન્મને સાર્થક બનાવવા હ મેશા-હરઘડી ઉદ્યમશીલ રહેવું જોઈએ આ દુર્લભ નરભવમા એક ઘડી પણ નિર્ઘર્થક ન જાય, એક પગ પણ આત્મોન્નતિમા વિદ્યકર ન થાય એની સ્વાચ્છેતી રાખવી જોઈએ સજ્જન પુરૂષો આખો દિવસ એવા નિર્દોષ ઉદ્યમમા ગાળે છે કે તેથી તેઓને રાત્રિએ નિશ્ચિતતા-પૂર્વક શાત નિદ્રા આવ્યા વિના રહેતી નથી દાખલારૂપે પણ એમ કહેવામા આવે છે કે જે મનુષ્યો સમસ્ત દિવસ નિરૂદ્યમ-પણે પગ ઉપર પગ ચડાવી, લમણે હાથ દઈ બેસી રહે છે તેમની ઉપર નિદ્રાદેવી કૃપા દાખવી શકતી નથી જેઓ સતત પરિશ્રમ કર્યા કરે છે તેમને નિદ્રાની આરાધના માટે લેશમાત્ર પણ શ્રમ લેવો પડતો નથી. રાત્રે શાત નિદ્રા આણવા માટે જેવી રીતે શ્રમની જરૂર છે તેવી જ રીતે જીવનના છેલ્લા દિવસોમા ધર્મધ્યાન કરવાનો અવકાશ અને અનુકૂળતા મળી શકે એટલા માટે મનુષ્યોએ યૌવન દશામા યથાશક્તિ પરિશ્રમ લઈ જીવનને કૃતકૃત્ય બનાવવું જોઈએ યુવાન અવસ્થાને મોજમજાહ તથા એશઆરામમા ગુમાવી નાખનાર મનુષ્યો વૃદ્ધાવસ્થામા ધર્મકૃત્ય તો કરી શકતા જ નથી, પરંતુ દેહ અને મનને યથાયોગ્ય આરામ આપવામા પણ નિષ્ફળ નીવડે છે એટલા માટે જીવનની ઉજવણ અને ઉછળતી અવસ્થા કે જે

બોવનાવસ્થાના નામથી ઝોળખાય છે તે જીવસ્થાની અદ્ય પાતાની પ્રમાણિકતા, શુભનિષ્ઠા, અને, સદાચારશીલતાને મુરશિવ રાખી જોવો ઉદ્યમ કરવો કે, જેથી છાદ્યીના ઉદ્ધા દિવસો સુખ અને પરાપકારમાં વ્યતીત થઈ શકે.

શિષ્ય—જ્યારાં સરખા પ્રવૃત્તિવાળા યુદ્ધસ્થોથી બારે માસ ધર્મકરણી કેમ જની શકે ?

સૂરિ—મારે કહેવાનો આશય જોવો છે કે યાત્રિજે જાસ અને માટે લેવી રીતે દિવસના પરિભ્રમની અદ્ય છે તેવી અરીતે પ્રવૃત્તિવાળા યુદ્ધસ્થોએ જોવી પ્રવૃત્તિ સેવવી કે જેથી તેઓને શાંતિ સમય નિવૃત્તિ ક્રિયા ધર્મકરણીને માટે મળી શકે. આમાસના બાર માસમાં યુદ્ધસ્થો જાણવા ધધાદારીઓની પ્રવૃત્તિ કંઈક શાંત હોય છે જેઓ જાડ માસ સખ્ત ચિંતા અને ક્રમમાં પસાર કરે છે, તેઓ આતુર્માસના ચાર મહિના શાંતિ લેવાનું પસંદ કરે છે જ્યાં ચાર મહિના ધર્મધ્યાનને માટે જાસ અનુકૂળ થઈ પડે જોવી વ્યવસ્થા, જાપણા ઉપકારી જાણાઈ મહારાજોએ કરી છે હવે જો જાડ મહિના જાળસ ક્રિયા પ્રમાદમાં ગાળ્યા હોય તો આતુર્માસમાં પણ પુરતી શાંતિ કે ધર્મકરણીને માટે અનુકૂળતા પ્રાપ્ત થાય નહીં આતુર્માસની યત્ન ધર્મધ્યાનને માટે જલ્દી અનુકૂળ હોય છે તે વળતે કોઈ એક સ્થળે સુનિ મહારાજોની જોડવાઈ પણ મળી શકે. પૃથ્વીમાં સર્વવ મનોહરતા અને નવચંદ્રવતા વ્યાપી રહી હોય છે તેથી હૃદય

અને મન ઉપર તેની ઘણી સુદર અસર થાય છે આ બધી અનુકૂળતાઓ સાર્થક થાય એટલા માટે ઉદ્યમશીલ ગૃહસ્થોએ આઠ મહિનાનો ઉપયોગ નીતિમય-ન્યાયમય દ્રવ્યોપાર્જન અર્થે કરી લેવો.

શિષ્ય—ચાતુર્માસમા પણ ધર્મધ્યાન ન બની શકે તો વૃદ્ધાવસ્થા ઉપર મુલતવી રાખ્યું હોય તો કેમ ?

સૂરિ—વૃદ્ધાવસ્થા એ જો કે ધર્મધ્યાન કરવાની અવસ્થા ગણાય છે, પરંતુ એ અવસ્થા પ્રાપ્ત થશે કે વયમા જ કાળ આપણા શિરે ચડી બેસશે તેનો નિર્ણય કોણ કરી શકે તેમ છે ? જેઓ વૃદ્ધાવસ્થા ઉપર પોતાના આત્મકલ્યાણને મુલતવી રાખે છે, તેઓ સંપૂર્ણ આત્મહિત સાધી શકતા નથી વસ્તુતઃ તેને માટે કોઈ અવસ્થાની રાહ જોઈ બેસી રહેવું એ નિર્બળતા છે એવા ઘણા વૃદ્ધ પુરૂષોનો અનુભવ છે કે તેઓ પોતાની યૌવનાવસ્થાની ધારણા પ્રમાણે વૃદ્ધ વયમા ધર્મકર્મ કરી શકતા નથી, અને છેલ્લી વયે તન અને મનમા જે શિથિલતા વ્યાપી જાય છે તેનો ખ્યાલ કરતા એ અનુભવ અક્ષરશઃ સત્ય છે એમ કહી શકાય વૃદ્ધવય એ પરાધીનતામય અવસ્થા છે નથી તે વખતે પોતાના મન ઉપર સંપૂર્ણ કાબુ રહી શકતો કે નથી યાત્રા કે ગુરૂદર્શન માટે શારીરિક શ્રમ લઈ શકતો નર-ભવ પામવા છતાં જો ભવિષ્યનું જીવન ન સુધરે તો પછી અ-મૃત્યુ નરદેહ એળે ગયો એમ જ મનાય મારો કહેવાનો તાત્પર્ય એટલો જ છે કે બની શકે તો જીવન ધર્મમય-નીતિ-

મથ જનાવણુ, તેમ નહીં તો જાર માસમાં જાતુર્માસના જાર માસ સર્માયોગ અને વીતાવવા અને જોટહુ પણ ન જને તો વૃદ્ધવથ થતા અવસ્થા જાતમદિત સાધી લેવું હું જામળ જ કહી ગયો. હું કે જા છેલ્લી તક જાઅયોજે જ પ્રાપ્ત થાય છે અને પ્રાપ્ત થવા છતાં પણ તેનો સદુપયોગ કરી લેવાની તક તો કોઈ વિરહ નરને જ મળી શકે છે જા જાની જાજત જોવા છે કે તેનો નિર્ણય સો મનુષ્યે પિતપોતાની ઇચ્છા—અનુકૂળતા અને સુયોજો પ્રમાણે કરી લેવો જોઈએ. જોમાં જમારો ઉપ દેશ સ્વચ્છ નિર્ધારક થઈ પડે જોવો જાય શકે છે.

શિષ્ય—વર્ષની જાખરે ધર્મકૃત્ય કરવાની ખાસ સાવ ધેવી રાખીશું, પણ તેનો સ્પષ્ટ નિર્દેશ થઈ જવો જોઈએ.

સુરિ—જો સજાની વિસ્તૃત વર્ણના પાવે, જાન્ય કોઈ પ્રસંગે કરીશું હાલતુરત તો જોટહુ જ કહેવું જાય ગયો કે કલાવાન મનુષ્યોને જા જાવમાં જોવી કષ્ટપણ વસ્તુ પ્રાપ્ત કરી લેવી કે જેથી મરણ પામ્યા પછી પણ પવિત્ર જન્મ નિર્લસથી મળી શકે પોતાના સ્વધર્મી જાઈજોતની તથા મુનિમહારાજ જોતની જોવી સેવા—સુમ્મવા અને જાહિત—પૂજા કરવી, કે જેથી જાણે જાતમા પરમ પ્રસન્નતા પામી શકે વિવેકી પુરુષો પોતાના વૃદ્ધ માતપિતાની સેવા—જાકરી કરવાનું જૂલવા નથી, તેમ તેમને વીરંચાત્રા વિવેરે કરાવી સપુત તરફિની કીર્તિ મેળવવામાં પ્રમાદ પણ કરવા નથી જાણવા હજામાં જે કોઈ વૃદ્ધ જાવવા જાશક્ય હોય તેમને તેમની ઇચ્છા પ્રમાણે વીરં

યાત્રા વિગેરે કરાવવા પ્રતિવર્ષે ગુરૂ પાસે જઈ પોતાના પાપોનું પ્રાયશ્ચિત લેવું કારણ કે તેમ કરવાથી આત્મા શુદ્ધ, નિર્મળ અને અરિસા જેવો ઉજવળ બની શકે છે વર્ષના અતે એવું પ્રાયશ્ચિત દરેક સજ્જને અવશ્યમેવ કરવું જોઈએ એથી પાપપુન્યનો નાશ થઈ જાય છે અને આત્મા પોતાના સદ્ગુણોવાડે પ્રકાશી નિકળે છે “જન્મેલા મનુષ્યને અવશ્ય મરવું છે જ” એમ સૂચવવા અર્થે મોટા માણસોએ પોતાના પિતા-માતા વિગેરેનો સાવત્સરિક દિવસ પણ પૂજા, પ્રભાવના તથા સ્વામી-પ્રાત્સલ્ય આદિ કાર્યો દ્વારા ઉજવવો જોઈએ દુકામા પ્રતિવર્ષે કરવાના કાર્યોનો આટલો ખ્યાલ આપી શકાય બાકી તો પાપ-પુણ્ય અને તેના ફળાફળને માટે તો એક આખો દિવસ ચર્ચા કરીશું ત્યારે જ ઇકચિત્ સ્પષ્ટતા થશે.

શિષ્ય—દરેક શ્રાવકે દેશ-કાળ પ્રમાણે વર્તવું એવો ઉપદેશ ઠામ ઠામ કરવામા આવ્યો છે, પરંતુ કેવા દેશમા શ્રાવકે રહેવું જોઈએ તેનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ આવી શકતો નથી

સૂરિ—ત્યારે આજે આપણે એ જ વિષય સબધી વાર્તાલાપની શરૂઆત કરીએ જે દેશમા નિરૂપદ્રવપણે પોતાનો ધર્મ પામી શકાતો હોય, જે દેશની આસપાસ સરક્ષણાર્થે સારો કીલ્લો આવેલો હોય અને જે દેશમા વેપાર-ઉદ્યાગ સારી રીતે ચાલા શકતા હોય અને જે દેશમા પાણી-અન્ન-બળતણ વિગેરેની ગૃહસ્થોચિત જોગવાઈ મળી શકતી હોય, તે દેશમા મનુષ્યો વાસ કરે તો તેઓ એકદરે બહુ સુખ ભોગવી શકે, એ નિ સદેહ છે.

શિષ્ય—દેશમાં વસતાં મું માત્ર એટલી વાતોનો જ વિચાર કરવો ?

સૂરિ—નહીં, તે ઉપરાંત બીજી ઘણી બાજતો છે કે તેનો વિચાર શાશ્વત મનુષ્યો પોતાની મેજે જ કરી દે છે શાશ્વત તરીકે જ્યાં શુદ્ધી લોકો વસતા હોય, સત્યનો અને કુવૃત્તોનો અપહરણ થતો હોય, જ્યાં પવિત્રતા અને પ્રતિષ્ઠાને જાણી જાણે જોવો ભય ન હોય, જ્ઞાન કેવા સાધુ સમાજમનો લાભ મળવાની સતત વ્યવસ્થા હોય જોવા સર્વોચ્ચ જુદિમાન મનુષ્યોએ શીખી કહાડવા જેવું જો, કોઈ યોગ્ય દેશમાં વસતા પહેલાં દેશની સીમા, દેશના રાજાની રીતજાત, પોતાની શાંતિ અને સ્વયં મોજોની સંજ્ઞા તેમજ મિત્ર અને શત્રુઓનું સ્વરૂપ જરામર તપાસી લેવું જ્યાં રાજા છેક બાળક અવસ્થામાં હોય કેવા મૂર્ખ હોય, જ્યાં જોકે કરતાં અધિક રાજાઓનું સાસન ચાલતું હોય અથવા તો સીવાશાસ્ત્ર જેવું હોય તે દેશમાં વસવું નહીં.

શિષ્ય—પોતાના આવાસના—વસવાના સ્થાનકના અને સમગ્ર દેશના કલ્યાણને જર્ણ નિમિત્ત જોઈ જોઈ મેં પૂર્વે સાંભળ્યું હતું પ્રથમના સમયમાં જોઈ નિમિત્તિજાળો મળી આવતા અને તેઓ જે વાત પ્રકટ કરતા તે પ્રાચી સોળે સોળ જાના ખર્ચો કરતી, જે નિમિત્તચાઓનો મું છેક લોપ થઈ ગયો હતો ?

સૂરિ—નિમિત્તકમની કેટલીક ખાસ વાતો હજી પણ પ્રચલિત હોય જોઈ જોવામાં આવે છે જુદિયાળી કેવા

અનુભવી પુરૂષો ચોક્કસ ચિન્હોની ખારીક પરીક્ષા કરી દેશ કે ગામનું કલ્યાણ કિંવા અકલ્યાણ અગાઉથી જ ભાખી દે છે, પરંતુ એટલું યાદ રાખવું જોઈએ કે એવો નિર્ણય બાંધવો એ ઉતાવળીયા કિંવા અલ્પદર્શી મનુષ્યોનું કાર્ય નથી તેમા સૂક્ષ્મ તર્ક અને વિવેચનાની તેમજ સચત મનોભાવની બહુ જ જરૂર પડે છે પ્રત્યેક ચિન્હનું યથાર્થ સ્વરૂપ લક્ષમા આવી જાય તો તે ચિન્હ ઉપરથી પરિણામ શુ આવશે તે સહેલાઈથી કહી શકાય.

શિષ્ય—રાષ્ટ્રને શિરે કોઈ પણ પ્રકારનો ઉપદ્રવ આવી પડવાનો હોય અથવા તો શહેરમા કંઈ ઉત્પાત થવાનો હોય તો તે કેવા ચિન્હો ઉપરથી પારખી શકાય ?

સૂરિ—પરંતુ તે પહેલા ઉત્પાત કોને કહેવાય તે સ્પષ્ટ કરવું જોઈએ જે વસ્તુ હું મેશા પોતાના સ્વરૂપમા રહેતી હોય તેમા અકસ્માત ફેર થઈ જાય તેને ઉત્પાત કહેવામા આવે છે આવા ઉત્પાતો એક નહીં પણ અનેક પ્રકારના હોય છે ઉત્પાતના પરિણામે હુર્લિક્ષ, રાજ્યનાશ, પ્રજાનાશ તથા દેશની બરબાદી થાય

શિષ્ય—હવે રાષ્ટ્રને વિષે ઉપદ્રવ થવાનો હોય, નગરનો નાશ થવાનો હોય, મહાસત્રામ થવાનો હોય અથવા દેશ ભગ થવાનો હોય તો તે કેવા નિમિત્તો ઉપરથી જણાય તે અનુક્રમે જણાવવાની કૃપા કરશે

સૂરિ—જ્યાં ચિત્રામણની અથવા મહિરમાની પ્રતિમા-

જોના સ્વરૂપમાં કંઈ ફેરફાર થઈ જાય અથવા તે જો સ્વરૂપમાં કંઈ વિચિત્રતા દાખલ થઈ જાય તથા મંદિરની ભવન ઉપર અડવી દેખાય તો ત્યાં રાષ્ટ્ર વિગેરેને કોઈ ચોક્કસ પ્રકારનો ઉપદ્રવ સહન કરવો પડે બીજી બધા જગત્તર છવે સૂમિ ઉપર અને સૂચર છવે જગતમાં ચાલતા એવામાં આવે, નગરના છવે જ મહત્તમાં સ્થાપનાવક રીતે હરતા-હરતા હરિવોજર થાય, સિવાબીચાં અને કામચળોના કોણકલથી દિશાઓ સખાક માન થઈ રહે, જોવી જ્વતનો વિલક્ષણ વિચિત્ર ક્રમ થાય તે નગરનો નાજીક ભવિષ્યમાં નાશ થાય જોવું નિમિત્તશાસ્ત્ર કથન છે વળી છત્ર, કોટ, સેના વિગેરેમાંથી કોઈને જાણિને ઉપદ્રવ થાય તો રાજાને શિરે કોઈ આક્રમણ આવી, પડે, હથી-વાશી જગત દેખાય અથવા કુશીવાશી પડ્યા પડ્યા મ્યાનમાંથી જહાર નીકળી જાય તો સમજવું કે ચોક્કસ જગતમાં કુલ સમાપ્ત થવો જોઈએ. દેશસત્રુ લક્ષણ તો બહુ જ સ્પષ્ટ છે. અર્થાત મનુષ્યોમાં જ્યારે અન્યાય, દુરાચાર પરપીડન અને યા અપ્રજ્ઞ અતિશય માત્રામાં વૃદ્ધિ પામે ત્યારે જો દેશમાં મહા અનર્થકારી ઉદ્ભવ થાય જોમાં કંઈ શક નથી, ધર્મ-અદાચાર અને અ્યાય-અદ્વિસ્ય ઉપર જ પ્રજાની સ્થિતિનો પાથ નષ્ટ થયે છે. જો પાયામાં સઠો દાખલ થતાં પ્રજા પીમે પીમે વિનાશ તરફ પગલાં ભરે જોવો સર્વ કાલ પુરોચનો જોકમત છે.

શિષ્ય—જ્યાંકાળમાં જો, ઈન્દ્રધનુષ્ય દેખાય છે તે પશ્ચીમ કંઈ અનુમાન નીકળી શકે ખરું ?

સૂરિ—જો એ ઇન્દ્રધનુષ્ય દિવસે સૂર્યની સન્મુખ દેખાય તો તેમા કંઈ દોષ નથી, કારણ કે તેમ બનવું એ સ્વાભાવિક છે, પરંતુ એ જ પ્રકારની સ્થિતિ જો રાત્રીએ દેખાય તો તે અશુભ સમજવું એમા પણ પ્રાદ્ધાન્ય, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય તથા શુદ્રને માટે ભિન્નભિન્ન રંગોનું કથન કરવામા આવ્યું છે. અર્થાત્ રાત્રીના ભાગમા એ ઇન્દ્રધનુષ્ય જો સંકેદ દેખાય તો પ્રાદ્ધાન્યને, રાતું દેખાય તો ક્ષત્રીયને, પીળું દેખાય તો વૈશ્યને તથા કાળું દેખાય તો શુદ્રને નાશકારક થઈ પડે

શિષ્ય—જેમ ઇન્દ્રધનુષ્યના સળધમા છે, તેમ વનસ્પતિના વિષયમા પણ કંઈ વૈચિત્ર્ય જોવામા આવે તો ?

સૂરિ—જો વૃક્ષોને અકાળે ફુલ તથા ફળ આવે તો રાજકાંતિનો સમય નજીક આવી પહોંચેલો સમજવો અહીં એક સામાન્ય નિયમ લક્ષમા રાખવાનો છે ઉક્ત દુષ્ટ નિમિત્તો જો અદ્ય પ્રમાણમા હોય તો ઉપદ્રવ અદ્ય પ્રમાણમા જ સંભવે અને જો પ્રચુર પ્રમાણમા હોય તો ઉપદ્રવ પણ પ્રચુર માત્રામા દેખાવ દે ધનુષ્યના રાતા પીળા રંગો ઉપરથી વિવિધ ફૂલોના ઉપદ્રવો કળી શકાય છે, તેવી જ રીતે વનસ્પતિના વિચિત્રતાવાળા ફળ, ફુલો ઉપરથી પણ વિવિધ વર્ણના કદો કળી શકાય છે દાખલા તરીકે જો પીંપળો અકાળે-ફુલ-ફળ પામે તો તે પ્રાદ્ધાન્યને માટે ભયકારક ગણાય, ઉંબરાના વિષયમા જો તેમ બને તો તે ક્ષત્રીયોને માટે અનિષ્ટ ગણાય, વડાના સંબંધમા જો એમ થાય તો તે વૈશ્યને માટે કષ્ટદાયક

ગણાય અને એ પાંચ-પદ્ધતિમાં એવી વિવિધવૃત્તા દેખાય
તો શુદ્ધને માટે જાણ કર ગણાય.

શિષ્ય—દેશમાં દુઃખ પડવાનો દેખ તો તેનું અમ
સૂચન ઠેવી રીતે જાય ?

સૂરિ—એવું સૂચન અનેક નિમિત્તોદ્વારા મળી શકે છે.
નક્ષત્રમંડળની ગતિ-વિધિ જણ તેમાં જામત્વનો કામ જાણવે
છે નક્ષત્ર સજ ખી રચાઈ જાય કરતી વેળા હું એ વાત વિસ્તા
રથી જણાવીશ. યુ-પદ્ધતિ અને વનરૂપતિના આશ્ચર્યજનક
દેશકાર ઉપરથી પણ એની આગાહી મળી શકે છે ઉદાહરણાર્થે
એ વૃક્ષ ઉપર બીજી વૃક્ષ ઉમે, એક પત્ર ઉપર બીજી પત્ર
પાપજ પામતું એવામાં આવે દુઃખ ઉપર દુઃખ અને દુઃખ ઉપર
દુઃખ ઉમેરું દેખાય તો જામતમાં ઝેડાટો જાણ કર દુઃખમાં પડે
એમ મનાય છે તેજ પ્રમાણે જે સમયે મધેકુ મુકતું હોય તે
સમયે મધેકાની સાથે જ એ કોઈ બીજે નજવાળા છવમુકવા
લાગી જાય તો તે દુઃખાળની અવિશ્વાસની આવે છે એમ
સમજવું એક જાતિના છવો જાન્ય જાતિના છવો સાથે
જાણક કે મૈત્રુન કરતાં નથી, છતાં એ તેવો પ્રજા પ્રત્યક્ષ
દેખાય તે તેનું અનિદ્ર જાણીની સાળીવી માની લેવી
એકજો જાન્ય જાતિના છવોની સિદ્ધ જાતિના છવોને
વિષે સતતિ જાય અને મધેકી વીજાતી દેખાય તે પણ
મદાજાણ કર ગણાય છે વગી બીજાકાં, સર્પ અને માછલી

એ ત્રણ જીવો સિવાયના શેષ જીવો પોતાની જાતિના જીવોનું માસ ભક્ષણ કરતા નથી. છતાં જો ઉક્ત ત્રણ સિવાયના બીજા જીવો પોતાની જાતિના જીવોનું માસ ભક્ષણ કરતા દેખાય કિંવા કાગડા જેવા જીવો પોતાનું ભક્ષ્ય સતાડતા દૃષ્ટિગોચર થાય તો તેથી ધાન્યનો નાશ થાય એમ સમજ લેવું

શિષ્ય—દેશને શીરે કોઈ પ્રકારનો મહાભય આવી પડવાનો હોય, ત્યારે પશુ-પક્ષીઓ અને અન્ય વસ્તુઓમાં કેવો ફેરફાર થાય ?

સૂરિ—જો રાત્રિયે સર્વ જગોએ ગાયનો શબ્દ સંભળાય, જ્યાં ત્યાં કલહ થાય, દેડકાને શીળા ઉત્પન્ન થએલી દેખાય, સફેદ કાગડા, શ્વાન અને ગીધાદિ પ્રાણીઓ આમ-તેમ ભમ્યા કરે તો દેશનો નાશ થાય. જો પૂજવા યોગ્ય પુરૂષો પૂજા ન પામતા હલકા પુરૂષો પૂજા પામવા લાગે, હાથણીના ગંડસ્થળમાંથી મદ ઝરવા લાગે, શિયાળીયું દિવસે શબ્દ કરતું લાગે અને રાત્રીને વિષે તીવ્ર પક્ષી બોલવા લાગે તો જગતમાં કોઈપણ એક પ્રકારનો મહાભય આવવાનો છે એમ ધારી લેવું

શિષ્ય—ઉત્પાતનું ક્ષણ ક્યારે અને મુખ્યત્વે કોને સહન કરવું પડે ?

સૂરિ—ઉત્પાતનું ક્ષણ સામાન્યતઃ રાજાના અંતઃપુરમાં, નગરની સેનામાં, ભંડારખાનામાં, અશ્વશાળા કે હસ્તિશાળામાં, રાજાના શુદ્ધઓમાં, રાજામાં, રાજપુત્રમાં તેમજ પ્રધાન

આદિ મુર્ખ સ્થાનોમાં ઉપજ થાય છે ઉત્પાદન રૂળ ક્યારે
મળે એ પ્રશ્નના સંબંધમાં જણાવવાનું કે હાં તો એ-એ
માસમાં, એ-વર્ષમાં 'કિંવા' પ્રસંગે છ મહિનામાં કે પંચવ-
દ્ધિનામાં પણ રૂળનો જાણાસ પ્રકટ થાય. એ તેમ ન જને તો
એ ઉત્પાદન વર્ષ મયો જાણવો જને જનિત જરૂર પડે તો
તેની શાંતિ માટે પૂર્વ-પ્રભાવના જેવા ધર્મકૃત્યો કરી
તેની શાંતિ કરાવવી એ જ ઉચિત છે.

(શબ્દ—શુભનશાસ્ત્ર, લ્યોતિપદ્ધતિ તથા મન્ય
શાસ્ત્રોના કથન વિદ્યુત્તેજ્યમાં ઉપદ્રવ કરતાં લેવામાં
આવે છે તેનું શુભપણ ?

સુરિ—એ દેશની માઠી અવસ્થા જ સૂચવે છે. ભાવી ઉપર કોઈની અધિકાર બાકતો નથી એ વાત તો તમે ઘણી વાર સાંભળી હશે. મનુષ્યના સામ્ય જ એ પુરું હોય તો શુભ શાસન-નિમિત્તસ્થાનની અનુકૂળતા પણ કંઈ કામ આવતી નથી. તેવી જ રીતે એ દેશના સામ્ય પરવાર્યા હોય તો નિમિત્ત, શુભ, દેવદેવતા કે અપોતિષ, મત્ર વિગેરે કંઈ પણ ફળ આવતા નથી. આમ સાચું જોવારે જ ભાવી કેટલું પ્રજાન હોય છે, તેનો ખ્યાલ બાજણવેા કરી શકે છે, તે છતાં એટલું તો જાણ્યું છેવું જ લાગે છે કે દેશનો નાશ થવાનો હોય તે પહેલાં ઘણા ઉપદ્રવો અને અશુભો વિવિધરૂપે દેખાત રહે છે. દુહોતુ એર દેશમાં વધી પડે છે અગ્નીતિ અને અનાચારનું રાજ્ય ફેલાતુ બાક છે એક દેવતા અન્ય દેવતાનું સ્થાન પડાવી દે

છે આવા અણીના સમયે મનુષ્યે પોતાના શીલ અને ધર્મને વળગી રહેવું જોઈએ. એ સિવાય બીજું કંઈ કહેવું પ્રાયઃ નિરર્થક થઈ પડશે

શિષ્ય—આપે અગાઉ નક્ષત્ર સંબંધી વિચાર ચલાવવાનું કહ્યું હતું તે સ્મરણમાં હશે

સૂરિ—હવે આપણે એ જ વિષય ઉપર આવીએ છીએ. નક્ષત્રમંડળના ચાર ભાગ પાડવામાં આવ્યા છે (૧) વિશાખા, (૨) ભરણી, (૩) પુષ્ય, (૪) પૂર્વાશ્વિની, (૫) પૂર્વાભાદ્રપદા, (૬) મઘા અને (૭) કૃત્તિકા, એ સાત નક્ષત્રો અગ્નિમંડળના નામથી ઓળખાય છે (૧) ચિત્રા, (૨) હસ્તા, (૩) અશ્વિની, (૪) સ્વાતિ, (૫) મૃગશીર્ષ, (૬) પુનર્વસુ અને (૭) ઉત્તરાશ્વિની એ સાત નક્ષત્રો વાયુમંડળના નામથી ઓળખાય છે (૧) પૂર્વાષાઢા (૨) ઉત્તરાભાદ્રપદા (૩) અશ્લેષા (૪) આર્દ્રા, (૫) મૂળ, (૬) રેવતી અને (૭) શતતારકા. એ સાત નક્ષત્ર વૃજ્ઞમંડળના નામથી ઓળખાય છે (૧) અનુરાધા, (૨) અભિજિત (૩) જ્યેષ્ઠા, (૪) ઉત્તરાષાઢા, (૫) ધનિષ્ઠા, (૬) રોહિણી અને (૭) શ્રવણ એ સાત નક્ષત્ર મહેન્દ્રમંડળ એવા નામથી પરિચિત છે.

શિષ્ય—ઉત્પાતની સાથે એ મંડળોને શું સંબંધ ?

સૂરિ—ઉત્પાતની વ્યાખ્યા હું ધારૂં છું કે તમને એકવાર કહી ચુક્યો છું. ધરતીકંપ, ધૂળની વૃષ્ટિ, દિશાઓમાં દાહ, અકાળે વરસાદ એ બધા અણચિત વ્યાજના વોને ઉત્પાતના

નામથી સંજ્ઞાપનામાં આવે છે હવે જો ઉત્પાત વિવિધ મહત્ત્વામાં હોય તો તેનું ફળ પણ વિવિધ પ્રકારે જનુભવાય છે. જેમકે ઉત્પાત અગ્નિમહત્ત્વામાં હોય તો અગ્નિનો ઉપદ્રવ થાય અને વાતુ-મહત્ત્વામાં હોય તો વાતુનો ઉપદ્રવ થાય. જુદાં જુદાં અથવા, મહેદ્ર મહત્ત્વામાં ઉત્પાત શુભકારી હોવાય છે. માટે તેવા ઉત્પાત થવા હોય તો તે સર્વનું ફળ શુભ જ આવે. વળી મહત્ત્વામાં આધારે કંઈ દિશા, પાસ કરીને, ઉત્પાતથી પીડા પામશે, તેનો પણ નિર્ધાર થઈ શકે છે. અગ્નિમહત્ત્વામાં ઉત્પાત થાય તો દક્ષીણ દિશા પીડાય, વાતુમહત્ત્વામાં થાય તો ઉત્તર દિશા પીડાય, વરુણ મહત્ત્વામાં થાય તો પશ્ચિમ દિશા પીડાય, અને મહેદ્રમહત્ત્વામાં થાય તો પૂર્વ દિશા પીડાય એવો કથ છે. નક્ષત્રમહત્ત્વામાં સાથેના ઉત્પાતનો સબધ હવે ક્ષિપિત અથો સ્પષ્ટ થયો. હશે.

શિષ્ય—ઉત્પાત તો થવા પ્રકારના હોય છે.

સૂરિ—અતિવૃદ્ધિ જેમ ઉત્પાતમાં અંશાં, તેવી જ રીતે અનાવૃદ્ધિ એટલે વરસાદની છેક બેરહાબરી જો પછી ઉપદ્રવમાં જ અણાથ. તીક—ઉદરનો ઉપદ્રવ જો પછી ઉપદ્રવમાં જ અણાથ. દેશ ઉપર અન્ય રાજાનું સૈન્ય જાડી આવે અથવા તે રાજ્યના પાતાના સૈન્યમાં જ અવરહસ્ય બાને જો સર્વ ઉત્પાત જ અણાથ. આ સમજા ઉત્પાતોની મજબૂતરી કરવા. / જમને તો વળત બહુ નીકળી જાય અને આપણી ચર્ચા—અપૂર્વ રહી જાય. એટલા માટે કુઠમાં ઉત્પાતનો ખ્યાલ આપી રેવો મે આપશ્યક માન્યો છે.

बहुगुणबहुलं श्रीगङ्गाया नदीम् ।

महाकविनाम सन्ततं नृणां भाः ॥

(रामसेजरी)

શિષ્ય—વિશેષ સ્પષ્ટીકરણ અર્થે જ મારે એ પ્રશ્ન હતો. આપે મંડળ સળધી જે ઉપદ્રવો જણાવ્યા તેનું ક્ષણ ક્યારે મળે ?

સૂરિ—અગ્નિમંડળનું ક્ષણ આઠ મહીને, વરુણમંડળના ઉત્પાતનું ક્ષણ એક મહીને, મહેન્દ્રમંડળના ઉત્પાતનું ક્ષણ સાત રાત્રીએ અને વાયુમંડળનું ક્ષણ બે માસે પ્રાયઃ પ્રકટ થાય

શિષ્ય—દેશમા મોઘવારી-સોઘવારી કે અતિવૃષ્ટિ-અનાવૃષ્ટિ કે સુકાળ-દુકાળ પડવાના હોય તે કેવી રીતે જાણી શકાય ?

સૂરિ—પુનમના દિવસે જે ઠરાવેલું નક્ષત્ર આવે છે, તે મહિનાનું નક્ષત્ર ગણાય છે એ વાત તો તમે જાણતા જ હશો. દાખલા તરિકે ચૈત્રી પુનમને દિવસે ચિત્રા નક્ષત્ર જ આવે છે. હવે જો માસના નક્ષત્રથી પૂર્ણિમા ઓછી હોય તો વસ્તુઓના ભાવ ઘટે, સરખી હોય તો ભાવ પણ સરખાર હે અને અધિક હોય તો ભાવ પણ ઉછાળો મારે એવો સામાન્ય નિયમ છે. એક મહિનામા પાચ રવિવાર આવે તે પણ અશુભ ગણાય છે અનાવાસ્થાના દિવસે જો રવિવાર હોય તો મોઘવારી થાય એમ સમજવું વળી ઠર્કસંક્રાન્તિ-(દક્ષિણાયન) અને મકર-સંક્રાન્તિ-(ઉત્તરાયણ) રવિવારે, શનિવારે અથવા મંગળવારે થાય તો મોઘવારી, અતિવૃષ્ટિ, દુકાળ તથા યુદ્ધ પણ અનિવાર્ય જેવા જ થઈ પડે તુલા, વૃશ્ચિક, ધન, મકર, કુમ્ભ,

અને મીન જો છ સહાન્તિઓ પાતપાતાની તિથિથી બદલત
થાય તો દુકાશ આદિથી સર્વ જગતને પીડા થાય એવું
જ્યોતિર્વિદ્યાવિશ્વારોહાનું માનવું છે

શિષ્ય—અતિવૃદ્ધ અને અનાવૃદ્ધના સંબંધમાં શું
નિયમ છે ?

સૂરિ—કુલ અને મીન સહાન્તિની વચ્ચે રેહિણી
નક્ષત્ર આવે છે તે જો આઠમને દિવસે આવે તો અશ્વ, નવમીને
દિવસે આવે તો મધ્યમ અને દશમીને દિવસે આવે તો અધિક
વૃદ્ધિ થાય જો યાદ રાખવું. કેટલાક લોકો શકને મલુમત્તો કરી
તેમાં જો ઉમેરી જે સંખ્યા આવે તેને બારમી જાંતી નાંખે છે.
જામ જામ પડતા જો છેકરો સમ સંખ્યા જાણી રહે તો
અશ્વવૃદ્ધિ થાય અને વિષમ સંખ્યા જાણી રહે તો ધણી વૃદ્ધિ
થાય એમ કહે છે

અપાઠ વદિ દશમને દિવસે રેહિણી નક્ષત્ર હોય તો
સુકાળ થાય જગીશ્વરસના દિવસે હોય તો મધ્યમ વૃદ્ધિ થાય
અને બારસને દિવસે હોય તો દુકાળ પડે. સૂર્ય જે રાશીએ
હોય તે રાશીથી આગળ મળતો હોય તો તે વૃદ્ધિને હરકત
કરનારો જણાય છે મળતો વિગેરે મહા સૂર્યની રાશીના દક્ષિણ
જાવે અને અશ્વ જો ઉત્તર ભાગે હોય તો તેથી વૃદ્ધિના
નાશ થાય છે રેવતી, રેહિણી પુષ્ય, મધ્ય, ઉત્તરા અને પુન
ર્વસુ જ નક્ષત્રોને વિષે મળતો હોય તો જગતમાં અશ્વવૃદ્ધિ
થાય. ૧ માસમાં ચિત્રા સ્વાતી અને નિશાળા ને નક્ષ

ત્રોમા વૃષ્ટિ ન થાય તો ગર્ગ મુનિના કથનાનુસાર તે માસનાં વાદળાઓને પાણી વિનાના જ સમજી લેવા વાડવ મુનિના અભિપ્રાય પ્રમાણે સૂર્યની કક્ષે રાશીએ સંક્રાન્તિ થાય. તે દિવસે અશ્લેષા નક્ષત્ર હોય તો ખુબ વૃષ્ટિ થાય વળી એમ પણ કહેવામા આવે છે કે અષાઢ શુદ્ધિ પ્રતિપદાને દિવસે પુનર્વસુ નક્ષત્રનો જોટલો ભાગ હોય તેટલી જ ચોમાસામાં વૃષ્ટિ થાય

શિષ્ય—દેશમા કોઈપણ પ્રકારની મહામારી, દુખ, વ્યાધિ કે દુકાળ આદિ પડવાના હોય તો તે નક્ષત્રો ઉપરથી કેવી રીતે જાણી શકાય ?

સૂરિ—મકર, કર્ક, મેષ, વૃષભ અને મીન એ પાંચે રાશીમા સૂર્ય રાત્રીએ ડાળે પગે અને બાકીની સાત રાશીઓમાં જમણે પગે ચાલે છે હવે જો રાત્રીએ અને દિવસે કહેલો સંક્રાન્તિકાળ પોતપોતાની રાશીમા હોય તો તે સ્વાસ્થ્ય કરનારો ગણાય અને તેથી વિપરીત હોય તો તેનું ક્ષણ રોગ-શોકમા જ આવે એમ કહી શકાય આદ્રા નક્ષત્રના છેલ્લા પાયામા અથવા સ્વાતી નક્ષત્રમા રાહુ છતાં જો ચંદ્રમા રોહિણી શકટનો ભેદ કરે (આકાશમા ગાડા સરખા આકારના તારાઓ ક્ષાગણ માસમા સૂર્યાસ્ત સમે પશ્ચિમ દિશામા દેખાય છે તેને રોહિણી-શકટ કહે છે) તો તેથી દુર્ભિક્ષ-દુકાળ પડે જો મંગળ નીચે ગુરૂ અને ગુરૂ નીચે શનિ હોય તો મુસલ નામે યોગ થાય છે તે જગતમા મહા અનર્થકર ગણાય છે વળી

જ્યાં મુખી શનિ મીન રાશીમાં હોય, શુદ્ધ કર્ક રાશીમાં હોય, મગળ તુલા રાશીમાં હોય, ત્યાં મુખી જગતમાં ઉપરાઉપરી કદ પડ્યા કરે જોમ સારાણુ રીતે મનાય છે જો શનિ, શકું મગળ અને સૂર્ય જો બાર બ્રહ્મ પાંચમી અને બીજા સ્થાને પોતે આવે જયજા તેમની દ્રષ્ટિ જો સ્થાને પર આવે તો ઉપર કહેલા બાર જગતમાં જોકેક બ્રહ્મ પશુ દેશમાં મ્હોટો બળભગાદ મજાવી દે વળી શુક, શનિ, મગળ અને શુદ્ધ જોમાં કાર્ક પશુ બ્રહ્મ જો જ દ્રમાના મહત્તને લેશે તો કરોડો સુભટો—કેક વૈમાઓ સજામમા દેહ આપે અને તેથી સજામજૂમિ કરીએ ભૂત-પ્રેતોને માનવબળિહાન સમર્પી સદુદ્ધ કરે.

શિષ્ય—બીજા કઈ જોવા સામાન્ય નિયમો છે ખરા ?

સુરિ—બીજાનીને દિવસે જે વાર આવે તે ઉપર જણ દેટલાક મહાર જાંબવામાં આવે છે જાણલા તરિકે તે દિવસે મગળવાર હોય તો જાજિનો ઉપદ્રવ થાય જોમ મનાય છે અને સકાન્તિ સમીપમાં આવેલી હોય તો શુભ કાર્ક કરવાનું લોકો સુલતવી રાખે છે જ્યેષ્ઠ પદિ અમાવાસ્યાના દિવસે દેટલાકો સૂરના આશ્રમવાનુ સ્થાનક વિન્દુવટે નિશ્ચિત કરી રાખે છે અને તે પછી શુદ્ધ બીજને દિવસે જ દ્રમાની અસ્તક્રિયાની પરીક્રા કરે છે જોમાં જોવો નિયમ છે કે જો બીજનો જ દ્રમા સૂર્યથી ઉત્તરમાં આવે તો તેનું દ્રગ શુભ આવે અપાક શુદ્ધ પ્રતિપદાને દિવસે પુનર્વસુ નક્ષત્રનો નેટલો ભાગ હોય તેટલી ધ્યામસામાં જાદિ થાય જોવી માન્યતા છે.

શિષ્ય—ગૃહસ્થોને ગૃહ વિના ચાલતું નથી. એક ગૃહસ્થ પોતે ગમે તેવોં નિયમચરણ અને સાત્ત્વિકવૃત્તિવાળો હોય તો પણ જો તેનું ગૃહ અનિષ્ટ સંયોગોવાળું અથવા દોષવાળું હોય તો તે સંપૂર્ણ સુખ, સ્વાસ્થ્ય કે શાંતિ મેળવી શકતો નથી. મતલબ કે ગૃહસ્થના સુખ-હુંખ અને શોક-રોગનો આધાર જેવી રીતે તેના પોતાના આચાર-વિચાર ઉપર રહેલો છે, તેવી જ રીતે ઘરની બાધણી અને પસંદગી ઉપર પણ રહેલો છે. વસ્તુસ્થિતિ આ પ્રકારની હોવાથી હું આપની પાસેથી આજે ગૃહવિદ્યા સંબંધી કેટલાક સૂત્રો જાણવા માગું છું.

સૂરિ—તમારી માગણીને માન આપી આજે ગૃહ સંબંધી જ વાર્તાલાપ કરીશું. આપણા પ્રાચીન સાહિત્ય સ્તંભરમાં એ વિષયના પુષ્કળ ગ્રંથો મળી આવે છે એક કાળે આપણા દેશમાં એ વિદ્યાને અથવા એ વિદ્યાના જાણનાર પુરૂષોને અસાધારણ માન મળતું હતું મહાન રાજાઓ અને શ્રીમંતો એ વિદ્યાને ઉત્તેજન આપી અપ્રતિમ મંદિરો, દેવાલયો અને ધર્મશાળાઓ તૈયાર કરાવતા હતા, તેના કેટલાક નમુનાઓ આજે પણ આપણે જોઈ શકીએ છીએ. વર્તમાન કાળના પરમ પારંગત ગણાતા કારીગરો પણ એવા સ્થાનો નિહાળી આશ્ચર્યમુગ્ધ થઈ જાય છે આ રીતે ભૂતકાળના માહાત્મ્યની સ્તુતિ કરી હવે આપણે વિષય-પ્રવેશ કરીએ.

શિષ્ય—પહેલો સવાલ તો અમને ગૃહસ્થોને એ ઉદ્દેશ્ય-વે છે કે નવું ઘર બાંધવું હોય તો કયો મહિનો પસંદ કરવો?

સૂરિ—વૈશાક, શ્રવણ, માઝશર અને ફાગણ જો ચાર માસમાં નવું વર જ થાયવું, બીજા મહિનાઓમાં તેમ કરવું દિવાવદ નથી જો કે વૈશાકમહિરના મત પ્રમાણે તો પોષ માસમાં પણ નવું વર કરાવી શકાય. પૂર્નાષાદ્યોએ જોઈએ મહિનાના ફળાફળો પણ જતાવ્યા છે જેમકે એક માસમાં નવું વર જાપે તો શોક થાય, વૈશાકમાં જાપે તો પાન્ય વૃદ્ધિ થાય, લેઠમાં જાપે તો મરણ થાય, જ્યેષ્ઠમાં જાપે તો પશુઓનો નાશ થાય, ધાવણમાં જાપે તો ધનની વૃદ્ધિ થાય, શ્રાવણમાં જાપે તો વિનાશ થાય, આસોમાં જાપે તો કલેશ-કઠાસ થાય, કાર્તિકમાં જાપે તો સેવકનો નાશ થાય માઝશરમાં જાપે તો ધનની વૃદ્ધિ થાય, પોષમાં જાપે તો ઓની પ્રાપ્તિ થાય, માઢમાં જાપે તો અગ્નિનો ભય નહે અને ફાગણમાં જાપે તો લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ થાય. જેવી રીતે વાસ્તુશાસ્ત્રના અનુસારી જાણ્યોએ માર્ગક્રમ દાખવ્યો છે તે મુદતોએ લક્ષમાં રાખવો જોઈએ.

શિષ્ય—ધરતી મુખ કઈ દિશામાં હોવું જોઈએ ?

સૂરિ—કઈ સિદ્ધ મંત્ર અને કુલ જો ચારે રાશીમાં ની તમે તે જોઈ રાશીને વિષે સૂર્ય હોય ત્યારે પૂર્વ અથવા પશ્ચિમ દિશા સન્મુખ વર કરવું એક, વૃષભ, તુલા અને વૃશ્ચિક જો ચારમાંથી કેઈપણ રાશીને વિષે સૂર્ય હોય ત્યારે ઉત્તર અથવા દક્ષિણ દિશા સ મુખ વર કરવું ત્રિશુલ, કન્યા ધન અને મીન જો ચારમાંથી કેઈપણ રાશીને વિષે સૂર્ય હોય ત્યારે નવું વર ન કરાવવું જોવો કેટલાક અવગણેનો અભિપ્રાય છે.

શિષ્ય—ઘરની પહેલી આકાશી કયા નક્ષત્રમાં થઈ જવી જોઈએ ?

સૂરિ—પુષ્ય, હસ્ત, સ્વાતિ, વિશાખા, જ્યેષ્ઠા, શતતા-
રકા, રોહિણી, ઉત્તરા, ઉત્તરાષાઢા, ઉત્તરાભાદ્રપદા, મૃગ-
શીર્ષ, ચિત્રા, અનુરાધા, રેવતી એટલા નક્ષત્રોમાંનું કોઈપણ
નક્ષત્ર હોય ત્યારે ઘરનું પ્રથમ મૂત્ર અથવા પહેલી આકાશી
કરાવી લેવી એવો વિદ્વાનોનો મત છે

શિષ્ય—એક દરે કયું ગૃહ શુભ ગણાય ?

સૂરિ—જ્યા યોગ, નક્ષત્ર તથા તારા એ ત્રણે સારા,
લગ્નાશ સ્થિર અને વ્યય કરતા આય અધિક હોય તથા દ્વિર્દ્વા-
દશ-ખીઆખાડ, ત્રિ-ત્રિકોણ, ત્રણ-પાચ અથવા ત્રણ નવ
અને ષટકાષ્ટક (છ-આઠ) એ ત્રણ માઠા યોગ ન હોય તો
ઘર શુભ જાણવું વળી આય જેટલા અથવા આયથી અધિક
વ્યયને અને પોતાના ધણીને મળતા નામને ધારણ કરનાર,
યમના અશમા આવેલું, દુષ્ટ માસ, દુષ્ટ નક્ષત્ર તથા દુષ્ટ વાર
ઉપર બધાવેલું એવા ઘરનો પ્રયત્નથી ત્યાગ કરવો

શિષ્ય—આય અને વ્યય કોને કહેવાય અને તે કેટલ
પ્રકારના હોય તેમજ કયે કયે સ્થળે કેવો આય આપવો
તે સમજવું હજી બાકી છે

સૂરિ—લગાઈ અને પહોળાઈનો ગુણાકાર કરવાથી જે
સખ્યા આવે તેને આઠે ભાગતા જે શેષ આવે તે આય કહે-
વાય તે આયના આઠ પ્રકાર હોય છે લગાઈ અને પહોળા-

ઇના સુણાકારને આઠમી જાગતા શેષ જો જોઈ રહે તો તે ધ્વજ
આમ કહેવાય જો રહે તો ધ્રુમ, ત્રણ રહે તો શિલ, ચાર રહે
તો શ્યાન, પાંચ રહે તો વૃષભ, છ રહે તો બર્હજ, સાત રહે
તો જલ અને સમ આવે તો કાક, એ પ્રકારે આવના આઠ
પ્રકાર પાઠવામાં આવ્યા છે શિક્ષપથાસીઓએ તે બરાબર
જાણી લેવા બોધ્યો આઠે આવની અનુક્રમે પૂર્વ દિશાથી માંડી
આઠ દિશાઓને વિષે સ્થિતિ મનાય છે હવે કયો આવ કયે
ઠેકાણે આપવો તે જાણવું બોધ્યો ધ્વજ જલ અને શિલ
જો ત્રણ આવ પોતપોતાના સ્થાનકે એક જણાય છે ધ્વજ સર્વ
ઠેકાણે હેવો પણ વૃષભ અન્ય ઠેકાણે ન હેવો વૃષભ, શિલ
અને જલ જો ત્રણ આવ ખેટ-ગામડું ખર્વટ-ડુંગરી તળા
ટીમાં આવેલું ગામડું, તથા કોટ જો ત્રણને વિષે આપવાં જલ
નામક આવ વાપી-વાવ, કૂપ-કુવા અને તળાવને વિષે અપાય
છે આસન અને હાથીવારણા જો બેને વિષે શિલ આવ,
શબનને વિષે જલ આવ લોજનપાત્રને વિષે વૃષભ આવ અને
છત આદિકને વિષે ધ્વજ આવ હેવો ધ્રુમ આવ પાકસ્થાનમાં
તથા અગ્નિ ઉપર આજીવિકા ઘસાવનારા છુદાર વિભેરનાં
ઘરમાં અપાય છે, તેમજ ઝોઝી આદિ વ્યતિને વિષે શ્યાન
આવ આપવામાં આવે છે વેશ્યાને ઘરે બર્હજ આવ, બાકી
સ્ત્રી સર્વ કુટી-સુખ્યાને વિષે કાક આવ, તથા પ્રસાદ-દેવ-
મંદિર કિંવા રાજમહેલ અને નગરસ્થ વૃક્ષને વિષે વૃષ, શિલ
તથા જલ આવ આપવો જો યોગ્ય છે

શિષ્ય—ઘરની મૂળ શાંતી કઈ કહેવાય ? ઘરનું નક્ષત્ર

કયું ગણાય તથા વ્યય શી રીતે જાણી શકાય ? એ બધું સમજાવવાની કૃપા કરશે.

સૂરિ—ધીમે ધીમે હું એ જ વાત કહેવા ચાહતો હતો તબાઈ અને પહોળાઈનો ગુણાકાર કરવાથી જે સખ્યા આવે તેને જ્યોતિષીઓ ધરની મૂળ રાશી કહે છે અને મૂળ રાશીને આઠથી ગુણી સત્તાવીશે ભાગ દેતા જે શેષ રહે તે ધરનું નક્ષત્ર ગણાય છે. હવે નક્ષત્રની સખ્યાને આઠે ભાગતા જે શેષ રહે તેને ઘર વિષયક વ્યય એવું નામ આપવામા આવ્યું છે. જેવી રીતે આયના પ્રકારો આગળ વર્ણવ્યા, તે જ રીતે વ્યયના પણ ત્રણ ભેદ પડે છે વ્યય જો આયના જેટલો જ આવે તો તે પૈશાચ, આય કરતા વ્યય અધિક આવે તો તે રાક્ષસ અને ઓછો આવે તો તે યક્ષ વ્યય ગણાય છે આ ત્રણ વ્યયમા યક્ષવ્યયને ઉત્તમ ગણવામા આવ્યો છે આયની માફક વ્યયના પણ આઠ વિભાગ કરી શકાય છે નક્ષત્રની સખ્યાને આઠે ભાગતા શેષ એક રહે તો શાત, બે બાકી રહે તો પૌર, ત્રણ બાકી રહે તો ઉદ્યોત, ચાર શેષ રહે તો શ્રેયાનહ, પાંચ શેષ રહે તો મનોહર, છ રહે તો શ્રીવત્સ, સાત રહે તો વિભવ અને સમભાગ આવે તો ચિત્ત્ય વ્યય ગણાય છે

મૂળ રાશીમા વ્યયની અને ધરના નામાક્ષરની સખ્યા ઉમેરવી, તેને ત્રણે ભાગતા જે શેષ રહે તે અંશ જાણવો અ-શના ત્રણ ભેદ છે એક શેષ રહે તો ઈદ્રનો, બે શેષ રહે તો ચમનો અને સમ ભાગ ત્રુટે તો રાજનો અંશ સમજવો.

શિષ્ય—આમ, વ્યય તથા નક્ષત્ર સંજ્ઞાની વાત બધી જાણ હવે તારા કોને કહેવાય ? અને તેના કેટલા, લેટલા છે ? તે દુકમાં જણાવશે.

સુરિ—ધરના નક્ષત્રની અને ઘરધણીના નક્ષત્રની સંખ્યા એકત્ર કરી તેને નવે ભાગવા જે શેષ રહે તે તારા કહેવાય છે તારાના નવ લેટ પાઠવામાં આવ્યા છે નવમે ભાગ દેતાં જે એક શેષ રહે તે જ મ તારા, બે રહે તે મ પત્ત ત્રણ રહે તે વિપત્ત, ચાર રહે તે હોમ પાંચ રહે તે પ્રત્યર્થિ, છ રહે તે સાધની સાત રહે તે નૈષ્ઠની આઠ રહે તે મૈત્રિકા અને નવ રહે તે પરમ મૈત્રિકા તારા જણાય છે આ નવ તારાઓમાં યોધી, છટ્ટી અને નવમી તારા એક ત્રીણ પાંચમી અને સાતમી તારા અધમ, બાકીની મધ્યમ બાણવી આ ઉપસંત રાક્ષસ, દેવતા મનુષ્ય નામના જણ તથા નક્ષત્રો વિષે જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં બહુ લગભગ મુકત વર્ણન કર્યું છે જે સર્વ વાત અહીં કરવા બેસું તો તમને કદાચ કટાણો આવે. એટલા માટે સૂચન માત્ર આપીને આગળ વધવાનું મોઝ્ય ખાઈ છું.

શિષ્ય—ધરના સામાન્યતઃ કેટલા લેટ પાઠવામાં આવ્યા છે ?

સુરિ—સાધારણ રીતે ધરના સોળ લેટ છે તેના નામ તથા અર્થ આ પ્રમાણે —(૧) મુવ-સ્થિરતા રાખનાર, (૨) મન્ય—યશ આપનાર (૩) જય-ફલેદ આપનાર, (૪) નદ-આનંદ આપનાર, (૫) ખર્ચ-સ્નેહમા ભગ

પડાવનાર, (૬) કાન્તી-સુદરતા ઉપજાવનાર, (૭) મનોરમ
મનને પ્રીતિ ઉપજાવનાર, (૮) સુમુખ-સારા મુખવાળું
(૯) દુર્મુખ-ખરાબ મોંવાળું, (૧૦) કૂર-ભય ઉપજાવ-
નાર, (૧૧) સુપક્ષ-પરિવારને વધારનાર, (૧૨)
ધનદ-ધન આપનાર, (૧૩) ક્ષય-નાશ કરનાર, (૧૪)
આક્રંદ-શોક ઉપજાવનાર, (૧૫) વિપુલ-વૃદ્ધિ કરનાર,
(૧૬) વિજય-અતિ જય અર્પનાર એવી રીતે ઘરના
સોળપ્રકાર છે. ઘરના તથા નામના કળમા ભેદ ગણાતો
નથી એ યાદ રાખવું

શિષ્ય—આ સોળ ભેદો શા ઉપરથી પડ્યા હશે ?

સૂરિ—પિંગળશાસ્ત્રમા ચાર ગુરૂવર્ણનો જે સોળ
પ્રકારનો છદ જોવામા આવે છે, તેને જ અનુસરીને આ ભેદો
પડ્યા હોય એમ લાગે છે દરવાજા આગળનો ચોક અથવા
જેને અલિંક કહેવામા આવે છે, તે ઉપર ભેટોનો ઘણાખરો
આધાર રહે છે પિંગળશાસ્ત્રનો પ્રસ્તાર તમને આનંદ પામશે
એમ ધારી જરા વિષયાતર કરવો યોગ્ય ધાર છું છદમા
જેમ હ્રસ્વ-દીર્ઘ હોય તેમ અહીં પણ સમજી લેવું ઠાપલા
તરીકે ચાર ગુરૂ તે ધ્રુવ, એક હ્રસ્વ અને ત્રણ ગુરૂને ધાન્ય,
એક ગુરૂ, એક હ્રસ્વ અને બે ગુરૂ તે જય, બે હ્રસ્વ અને બે
ગુરૂ તે નંદ, બે ગુરૂ એક હ્રસ્વ અને એક ગુરૂ તે ખર, એક
હ્રસ્વ એક ગુરૂ, એક હ્રસ્વ અને એક ગુરૂ તે કાત, એક ગુરૂ
બે હ્રસ્વ અને એક ગુરૂ તે મનોરમ, ત્રણ હ્રસ્વ એક ગુરૂ તે

સુવસ્તુ, ત્રણ શુર જોઈ હોય તે દુર્ગુણ, ઇશ્વર પહેલો હોય
 અને વચલા બે શુર તે કુર, જોઈ શુર અને જોઈ હોય, જોઈ
 શુર જોઈ હોય તે વિપક્ષ, બે હોય જોઈ શુર અને જોઈ હોય
 તેને ખનક, બે શુર બે હોય તે કુલ, જોઈ હોય જોઈ શુર
 અને બે હોય તે આકાશ જોઈ શુર અને ત્રણ હોય તે વૈપુલ
 અને ચાર હોય તે વિજય વરો કહેવાય.

[શિષ્ય—આ બધા લેરોપલેરોનો મું આજકાલ વિચાર
 કરવામાં આવતો હશે ?]

સુરિ—એ શિષ્યવિદ્યા ઘણા કાળથી લેખ પામી ગઈ
 છે પરંતુ તેનો ઉદ્ધાર કરવો બહુ જ જરૂરનો છે કાવ્ય અને
 સંગીતમાં જેમ છંદ અને તાલના બંધનો હોય છે અને એ
 બંધનોથી જ કાવ્ય અને સંગીતની ખૂબ ખીલી નીકળે છે;
 તે જ પ્રકારે શિષ્યવિદ્યાના નિયમો સજ પે પશ્ચ સમજી લેવું
 તે નિયમોના પાલનથી શિષ્યપદ્ધતિ પ્રકાશી નીકળે છે.

[શિષ્ય—વરમાં પાછીઆર વિગેરે કયે રચને રાખવું
 જોઈએ ?]

સુરિ—વરના દક્ષિણ ભાગમાં પાકશાળા—સોડા પાછી
 પાટ છાંયા તથા દીપકનું સ્થાન બોલવાવું ઠાળી બાજુએ
 પશ્ચિમ દિશાએ લોજનાલય, ધન-ધાન્યાગર તથા દેવસ્થાનક
 હોવું જોઈએ. બહારના સૂર્યોદય થાય તે જ પૂર્વ દિશા ત્રણાવ
 જોવો નિયમ નથી. જેમ છિકમા જે દિશાએ સુખ હોય

તે પૂર્વ દિશા ગણાય છે તેમ ઘરની બાબતમા પણ જે દિશાએ ઘરનું દ્વાર હોય તેજ પૂર્વ દિશા તથા તેની અપેક્ષાએ બીજી દિશાઓ જાણી લેવી ઘરના માપના સબધમા પણ એવો નિયમ છે કે જ્યારે ઘર માપવું હોય ત્યારે હાથની સજ્યા મધ્ય ખુણાથી જ કરાય છે. ઘરના ચાલણા તથા પાટીયા સમસજ્યામા તેમજ ઘરના ખંડો વિષમ સજ્યામા હોવા જોઈએ.

શિષ્ય—આપે જે આય-વ્યય આદિનું શિક્ષણ આપ્યું તેમા કંઈ ફેરફાર થઈ જાય તો ?

સૂરિ—તો તેનું ફળ સારૂ આવતું નથી શીલ્પશાસ્ત્રમા એમ કહેવામા આવ્યું છે કે જો ઘરને વિષે આય જેવો જોઈએ તેવો ન હોય તો સુખ ન થાય, છ-આઠ હોય તો મરણ નીપજે, બીઆબારૂ હોય તો ધનનો ક્ષય થાય અને ત્રણ-પાચ તથા ત્રણ-નવ હોય તો પુત્રનાશ થાય ઘરને વિષે યમનો અશ હોય તો ઘરઘણીનું મરણ થાય, સાતમી-નૈઘની તારા હોય તો પણ મરણ થાય, પાચમી પ્રત્યરી તારા હોય તો ઘરઘણી નિસ્તેજ થઈ જાય, અને ત્રીજી વિપક્ષતારા હોય તો આપણા આવી પડે આ બધી વાતનો વિચાર કરતા તમને શું એમ નથી લાગતું કે પ્રાચીન શીલ્પવિદ્યાના અનુભવીઓની સલાહ લીધા વિના મદિર-પ્રાસાદ તથા મહેલાદિ બનાવવા ઉચિત નથી ? સઘળું કામ જો વિધિ અને નિયમ પુરઃસર થાય તો જ તે બળ-કીર્તિ-સુખ-આરોગ્ય અને સપત્તિ-અર્પે. બાકી સ્વચ્છંદતા અને તરગોથી કંઈનું કદ્યાણુ થયું

નથી અને કાચ જેવી આશા રાખવી એ પણ નિર્થક છે. મારે ફરીફરીથી કહેવાનું છે તે એ જ કે આપણા પ્રાચીન શાસ્ત્રો અને વિધિ-વિધાનનો ઉદ્ધાર થવો જોઈએ.

શિષ્ય—સરમા વેધદોષ કહેવાય છે તે કઈ રીતે ?

સૂરિ—દ્વારમા વૃક્ષનો, બીજના ઘરના જીણાનો, ઘાંચી તથા પાણીના અરટનો અને શેરડી પીણવાના ડાહુ વિગેરે જામનો વેધ આવવો ન જોઈએ તેવી જ રીતે બીજના ઘરના કાંલલાનો દ્વાર સામે કુવો હોય તેનો અને બહેર રસ્તાનો દોષ હોય તે પણ વેધદોષમાં આવી જાય છે ખાટે તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. ઘરના ઉપરના અથવા નીચેના પાટીયા એ જોઈ અથવા અધિક હોય છે તે તુલ્યવેધ કહેવાય છે એક જ હમા એ પાટીયા ઉંચા-નીચા હોય તો તે તાલુવેધ કહેવાય. ઘરની જમીન ઉંચી-નીચી હોય તો તે તલવેધ કહેવાય. એક જ ઘોડા એ સન્નુજમા હોય તો દ્વારવેધ કહેવાય, પણ એ એ હોય તો તેને દ્વારવેધ ન કહી શકાય.

શિષ્ય—કાંલલાથી પણ દ્વારવેધ થતો હશે ?

સૂરિ—વાસ્તુની છાતી, મસ્તક નાણી અને એ સ્તન એ પાંચ ઘરના મર્મસ્થાન કહેવાય છે એ પાંચ મર્મસ્થાનોમાં કાંલલા ન હોવા જોઈએ. દ્વારવેધની વાત હું હમણા જ કહી ગયો છું. દ્વારની ચમ્પે માલતી ચોખ્ખા ન ગણાય. ઘરની ભૂમિથી જમણી ભૂમિ છોડીને ઉપર કાંઈ વસ્તુના હોય તો તેને દ્વારવેધ ન કહી શકાય.

શિષ્ય—ઘર ઉપર વૃક્ષ તથા ધ્વજની છાયા પડતી હોય તો ?

સૂરિ—પહેલો તથા છેલ્લો પહોર છોડી બીજા તથા ત્રીજા પહોરની વૃક્ષની અથવા ધ્વજની છાયા ઘર ઉપર પડતી હોય તો તે સદાએ દુઃખ આપનારી જાણવી વળી ઘરના દ્વાર આગળ અરિહતની પુંક, ચડીની, મહાદેવની તથા સૂર્યની દ્રષ્ટિ, વાસુદેવનો ડાબો ભાગ અને પ્રજ્ઞાનો જમણો ભાગ હોય તો તે વર્જવો, એ ચાદ રાખવું

શિષ્ય—દુઃકામા હવે કયુ ઘર ગૃહસ્થને ઉચિત, લક્ષ્મીના નિવાસરૂપ અને રોગ-શોક રહિત ગણાય તે કહી દો

સૂરિ—જે ઘરમા વેધાદિના દોષો બીલકુલ ન હોય, જ્યાં ઘરનુ આખુ દગ નવુ હોય, જ્યાં પેસવાના અને નીકળવાના ઘણા ખારી-મારણા ન હોય, જ્યાં ધાન્યનો સત્રહ રદ્યા કરતો હોય, જ્યાં દેવતાઓની પ્રસન્ન મને પૂજા થતી હોય, જે ગૃહમા અતિથિ અને પરોણાઓનુ અતિ ઘણું આદર-સન્માન થતુ હોય, જ્યાં પડદાઓ રાતા રગના હોય, સ્વચ્છતાનુ સામ્રાજ્ય સર્વત્ર પ્રવર્તી રહ્યુ હોય, જ્યાં ન્હાના મોટાની યથાયોગ્ય મર્યાદા સચવાતી હોય, જ્યાં સૂર્યના કિરણો છાપરામાથી નીચે આવી શકતા ન હોય, જ્યાં દીપકનો પ્રકાશ સારી રીતે જગમગી રહેતો હોય, રોગી લોકોના રોગો ધીમે ધીમે ક્ષીણ થતા હોય અને જે ઘરમા ભૂખ્યાને અન્ન, તરસ્યાને પાણી, શ્રમિતને આરામ અને સર્વને આદરમાન

મળતા હોય તે ઘરમાં લક્ષ્મીદેવી હોયમાં નિવાસ કરીને
રહે જોમાં કોઈ પણ પ્રકારની યજ્ઞ નથી

શિષ્ય—અતિથિ-સેવાના સળખમાં આપે જગાઈ ને
ઠાઈ છે ને જરાજર આશ કમસ્વમા છે અતિથિજોની સેવાને
હું વહસ્ત્રલોકોનું પરમ શૂણ્ય માનું છું હવે પાટોચીજો
કેવા જોઈએ તે વાત આપના સીમુખથી બાહ્ય ઉત્તર છું.

સુરિ—જ્યાં મૂર્ખ, અધર્મી પાળે, મહા પાતકથી
બ્રહ્મ મયેલાજો, ઘોર લોકો, ચેપી રાત્રવાજાજોને, કોપી, જ
રાગ, જહાજરી, બાળીબારી, વિશ્વાસવાદી, દોષી, છુની,
હુટારાજો જેવા માણસો વસતા હોય ત્યાં આપણને જમી
તેલો લાજ મળતો હોય તો પણ તેમની નજીકમાં વસવું
અથવા તો તેમની સાથે જીવે કોઈ પણ પ્રકારનો વહેવાર
રાખવો જો જોઈએ આપણને પોતાને જ બારે ચમ પટે છે
પાટોચામાં જેવા લોકો કેવા જોઈએ કે જેઓ પ્રસન્નોપાત
આપણા મુખ-કુળમાં જાય લઈ શકે આપણને સારી સલાહ
આપી જનીવિના રસ્તે જતા રાહી શકે આપણા આત્મીય
માદક આપણા કમ્પાણમાં પોતાનું કમ્પાણ માનો શકે
સત્તાજો કરતાં પણ પાટોચીજો અધિક ઉપયોગી થઈ શકે
છે સારા અને ખાનદાન કુટુંબના માણસો જરાજર સહવાસમાં
પડ્યા પછી છુવાર થઈ જાય છે બેટલા માટે પાટોચા જેવો
હોવો જોઈએ કે જે આપણા સત્તાન અને સી-પરિવાર ઉપર
પણ ઉચી-નેતિક છાપ બેસારી શકે અતુલસ્વપ્રવતા જે

મનુષ્યનો એક સ્વભાવ છે અર્થાત્ બીજાને અમુક કામ કરતા જોઈ તે પ્રમાણે વર્તવાની આપણને કુદરતી રીતે જ ઇચ્છા ઉદ્ભવે છે તેમા પણ બાળક અને સ્ત્રીઓમાં તો આવેા સ્વ-ભાવ અધિક માત્રામાં હોય છે. હવે પાડોશીઓ જો હલકી વૃત્તિવાળા-અધર્મી અને ભક્ષ્યાભક્ષ્યમાં અવિવેકી હોય તો આપણા કુટુંબીઓ ઉપર તેની કેવી અસર થાય તેનો ખ્યાલ તમે સહેલાઈથી કરી શકશો. પાડોશીઓ સારા હોવા જોઈએ એ કથન ઉપર આપણા જીવન-મુખનો કેટલો આધાર રહેલો છે તે સમજી શકશો. પાડોશીઓ સારા હોવા એ જીવનની એક મોટી દહાણ મનાય છે તમારે પણ દરેક રીતે સારા પાડોશી બનાવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

શિષ્ય—ઘરમા શોભન સામગ્રી કેવી હોવી જોઈએ ?

સૂરિ—આ વિષયમા આર્યભાવના અને આર્ય સામગ્રી પ્રત્યેનો મારો પક્ષપાત તમને સ્પષ્ટપણે જણાઈ આવશે હું મોટા ખુરશી-ટેબલો, કીમતી ઝુમરો અને રંગ-બેરંગી પડદાઓને એટલા બધા ઉપયોગી તેમજ આવશ્યક માનતો નથી. તેને બદલે અતિથિઓને સહેલાઈથી આપી શકાય એવા આસનો, ત્રાખા, પીતળના કે સુવર્ણ-રજતના વાસણો અને ચામર-પંખો વિગેરેને બહુ સાદા તેમજ ઉપયોગી માનું છું. ઘરની શોભન સામગ્રી કે જેને લોકો આજકાલ ફરનીચર કહે છે, તેની પાછળ હજારો શ્રીનતો પોતાની શ્રીમંતાઈ બતાવવાના અયોગ્ય આવેશમા લાખો રૂપિયા ઠર

વર્ષે બરબાદ કરે છે આ બાબાઠબર અથવા પાશ્ચાત્ય જનુ-
 ઠરણને હું પસંદ કરતો નથી આપણને તદ્દન સાદાર્થ સાદું
 અને નિરાઠબર હોવું જોઈએ સમાજના સ્તીમતો કાચ
 અપભ્રંશ કરે તો તેથી બીજાને શું ? જોવો પ્રથમ પ્રણીવાર
 આ પછી સામે હાવવામાં આવે છે પરંતુ જોવો પ્રથમ કરના-
 રાઓ આપણા અર્થસંસારની કુટુંબભાજ સમજતા નથી
 અને તંથી જ તેઓ જોવા વિવિધ પ્રાંતો કરે છે આપણા
 સમાજનો એક સ્તીમત બ્યારે પરચાગાર માટે અનર્થક બન
 કરે છે ત્યારે તેનું જોઈને તેના બીજા મરીબ જનુ-પ્રાંધવોને
 પણ તેમ કયા વિના બાહ્ય નથી આપણ પરિવારને જે આવે
 છે કે એક પુરુષની અવિવારિતા એક સ્ત્રી રાત્રની માફક
 આખા સમાજમાં ફેલાઈ જાય છે અને તે એકદરે દાનિકારક
 થઈ પડે છે આપણા પૂર્વના હવા-પાણી જ જોવા છે કે
 તેને પશ્ચિમના દેશોનું અનુકરણ કરવાની કરી જ જરૂર
 નથી એક જાણે બાળક બજાર ઉપર દટાર બેસી બેસી
 અધ્યયન કરી શક્યો તેવું પુરસ્તી-ટેબલ ઉપર બેસીને
 નહીં કરી શકે છતાં સ્તીમતોને ત્યાં શોભન સામગ્રી
 તરીકે પુરસ્તી-ટેબલ બાદિની જ બહુશતા જોવામાં આવે
 છે તેના બાધ્ય સ્ત્રીના વિના બાળકોને બાહ્ય નથી અને
 તંથી બાળકોને બાળવથી જ પાશ્ચાત્ય સામગ્રી અતિથય
 આવરક દોષ અમ લાગે છે વસ્તુતઃ જો છાત્ર જ બાળ
 કના ભાવન્ય ઉપર બહુ ખરાબ અસર નીપજાવે છે

શિષ્ય—સમજ્યા પાશ્ચાત્ય અનુકરણો ઇચ્છ્યા એમ

નથી એ તો ખુલ્લું જ છે, પણ એક શુદ્ધ આર્ય ગૃહસ્થને ત્યાં કેવી જાતની સામગ્રી જોઈએ તે મારે જાણવું જોઈએ.

સૂરિ—ચ દન, દર્પણ, બળદ, વ્યજન-પંખો, આસન, અશ્વ, શખ, ઘૂત, દહીં તથા તાળાના વાસણો એટલી વસ્તુઓ ઘરની શોભાવૃદ્ધિ માટે ગૃહસ્થોએ અવશ્ય રાખવી જોઈએ. આને ગૃહસ્થને ત્યાં નહીં જેવું જ પશુ-પાલન થાય છે. ખરું જોતા પ્રત્યેક ગૃહસ્થને ત્યાં દહીં-દૂધ-ધી જેવાં શુદ્ધ-સાત્ત્વિક પદાર્થો અનાયાસે મળી શકે એટલા માટે ગાય-ભેંસ જેવા પશુઓ અવશ્ય હોવા જોઈએ ગામડાના લોકો હજી કેટલેક અંશે આ પૃથા સાચવી રહ્યા છે, પરંતુ શહેરનો મોહ પ્રતિદિન એટલો બધો વૃદ્ધિ પામતો જાય છે કે ગામડાઓ ભાગી શહેરો વસ્તીથી ઉભરાવા લાગ્યા છે અને તેનું ફળ એ આવ્યું છે કે શુદ્ધ ગૃહસ્થધર્મ પણ ધીમે ધીમે લોપ પામતો જાય છે. પશુપાલન કરવું એ જાણે ભરવાડ અને રખારી લોકોનું જ કામ હોય એમ મનાઈ ગયું છે આથી કરીને આપણને ધી-દૂધ-છાશ જેવા સાત્ત્વિક પદાર્થો સંપૂર્ણ શુદ્ધ મળી શકતા નથી અને જો તમને પોતાને જ તે ન મળે તો પછી તમારા અતિથિઓ કિવા ધર્મશુરોઓને તો તમે આપી જ કેવી રીતે શકો ? આહારના શુદ્ધિ ઉપર વિચાર અને આચારની શુદ્ધિનો ઘણો ખરો આધાર રહેલો છે એ તો તમે જાણતા જ હશે. ગાય-ભેંસ આદિ પશુઓનું જો તમારા સરખા ગૃહસ્થોથી ખરાબર પાલન-પોષણ થતું હોય તો

તમારા આચાર-વિચાર પણ શુદ્ધ અને જ્ઞાતિક રહે. આ જમાનામાં જો સત્ય બૂઝાઈ ગયું છે એટલા માટે મારે જો બાબત વિશે વિસ્તારથી બોલવું પડ્યું છે.

શિષ્ય—આપનું કહેવું જરાજર છે. ગૃહસ્થધર્મ પણ વાર્ધા કઈ કઈ સામગ્રી અત્યાવરણક છે તે પણ સમજાવું પરંતુ અતિસ્થિતિમાં સજાઈ જોકે વાત જરાજર મારા સમજવામાં નથી આવતી. અતિથિ તરીકે આવનાર મનુષ્યને જો અમારો વૈરી હોય તો પણ શું અમારે તેનો અપહર-સહાર કરવો ?

સુરિ—વૈરના બહાસમાં પ્રેમ આપવો જો અપણી સ ન્યાયન આજનીવિ છે. અગ્નિનું શમન જળથી જ થઈ શકે જો વાત જેટલી સાદી-સીધી અને સનાતન ॥ તેટલી જ વૈરીને પણ પ્રેમથી વશ કરવા જો વાત સાદી-સીધી અને સનાતન છે. અગ્નિને જોડવવા માટે જો કોઈ માણસ તેમાં લાકડા કે ઘાસ નાખે તો તેને આપણે મૂળે સિવાય જોઈ શું કરીએ ? તેવી જ રીતે વૈરીને વશ કરવા જો વૈરી કોઈનો આશ્રય દોષે તો તેને અજ્ઞાન કે પામર સિવાય જોઈ શું નામ ઘટે ? વૈરાગ્ય કોઈથી કે બહાર કોઈથી નહીં પણ સ્વમા શાંતિ કે પ્રાતિદ્યથી અમૃત સંનિવાથી જ શાંત થાય છે. બળી જોકે બીજી વાત પણ સમજી શકો. તમારો વૈરી તમારી પ્રત્યે વૈર રાખી કમ નો બોલે કારે કરતો બાક, તેની સાથે તમે પણ તમારા અત્યારથી વૈરના બીજ વાવી પાપણ કરતા બાકો તો તેથી તમને પીતાને કે જગતને શું વિશેષ લાજ થવાનો

હતો ? વૈરતુ પ્રમાણ જગતમા વધે તે સિવાય બીજું શું થાય ? એટલા માટે જ મેં તમને કહ્યું છે કે આપણે ઘેર આપણા વૈરી આવે તો પણ તેને શાત દ્રષ્ટિથી જોવો, મીઠી વાણીથી બોલાવવો, તેનો સત્કાર કરવા તેની સ્હામે જવું, તેને આસન આપી બેસવાની વિનંતી કરવી અને યથાશક્તિ સોજન-પાન તથા તાણુલ વિગેરે આપી તેનો શ્રમ દૂર કરવો. આમ કરવાથી તમારો એક વખતનો કદો શત્રુ પણ તમારો મિત્ર બની જશે જગતમા મૈત્રીભાવનો પ્રચાર કરવાને તેમજ વૈર-ક્રોધ ઓછા કરવાને એ જ એક રાજમાર્ગ છે.

શિષ્ય—આપની કીમતી સલાહ માટે આપનો જેટલો આભાર માનું તેટલો ઓછો જ છે હું મારા વૈરીઓ પ્રત્યે પણ ક્ષમા-પ્રીતિનું જળ છાટી મૈત્રીભાવનો પરિચય આપવાનો નિશ્ચય કરું છું હવે ઘરની આસપાસ કેવા વૃક્ષો હોવાં જોઈએ, તે વિષે કંઈ કહેશો ?

સૂરિ—પણ તે પહેલાં ઘરક્યા ક્યા સ્થાનોથી દૂર હોવું જોઈએ તે જાણવું ઉચિત છે ઘર જો દેવમંદિરની પાસે હોય તો હું ખ થાય, ચોટામા હોય તો હાનિ થાય, ધુતારાની તથા મત્રીની સામપમા હોય તો પુત્ર અને ધનનો નાશ થાય. હવે વૃક્ષોના વિષયમા એવી માન્યતા ચાલે છે કે ખજૂરી, દાડમી, કેળ, બોરડી અને બીજોડે જેવા વૃક્ષો જ્યાં ઉગી નીકળે તે ઘરનો સમૂળો નાશ થાય. પીપરનું વૃક્ષ હોય તે પણ સાફ નહીં, વળી પીપળો હોવો તે પણ ભયંકર ગણાય છે વડ હોય તો

રાજાનો ઉપદ્રવ કોઇ વખત આવી નહે અને ઉંબર દોષ તો નેત્ર—આંધ્રિ અનિવાર્ય થઇ પડે એમ કહેવાય છે એમાંથી રૂપ નીકળે એવા કાંઠા અથવા ચેલા દોષ તો તે લક્ષ્મીનો નાશ કરે કાંઠાવાળા વૃક્ષો શ નો જાય ઉપજાવે, ફલવાળું વૃક્ષ સતલીનો નાશ કરે. ફલવાળા વૃક્ષનું લાકડું પણ વાપરતું નહીં એમ કહે કોઇ કોઇનો એવો અભિપ્રાય પણ છે કે ઘરના અગ્નિના હસ્થિજ્ઞ ભાગમાં ઉંબર પશ્ચિમ ભાગમાં પાંચલો અને ઉત્તર ભાગમાં પાંચર દોષ તો તે મારા પ્રતીક સમાધાન.

શિષ્ય—ચૂંદની બાંધણી અને સમગ્રી વિષે જેવી રીતે સ્પષ્ટ સમજણ આપી તેવી રીતે મહિસની અભિરચના અને પ્રતિમા વિષે પણ કંઈ બતાવવા ચોક્કસ હકીકત કહેશો તો કૃપા થશે.

સુરિ—તું જે વિષે અગાઉ સંક્ષિપ્તમાં કહી ચુક્યો છું પરંતુ એટલાથી તમારા મનનું સમાધાન થવું દોષ એમ જણાતું નથી એટલા માટે જે વિષે ફરીથી વિગતવાર હકીકત રજૂ કરવાની મારી ફરજ સમજી છું પ્રથમ પ્રતિમાધિષ્ઠર હાથે, બગવાનની ઊંડી અથવા ઉંચી અને પ્રજાની પ્રતિમાએ, ચોરસ અવસ્થામાં જ દોની એમ કહે તેમાં પહેલી એટલે કે ઊંડી પ્રતિમા પર્વ કાચનવાળી દોની એમ કહે, પર્વ કાચન કેને કહેવાય ? એવો આ રથને પ્રથમ થશે. પ્રથમ જમણી બાજુ અને જમણા સાથળ ઉપર દાનો પત્ર અને દાનો દાથ સ્થાપન કરવો પછી ઠાળી બાજુ અને ઠાળા સાથળ ઉપર જમણો પત્ર અને જમણો દાથ મૂકવો એમ કરવાથી પર્વ

કાસનવાળા પ્રતિમા તૈયાર થાય છે હવે જો લગવાનની પ્રતિમા ઉભી હોય તો તેના જે ભુજ ઢીંચણુ સુધી લાખા જોઈએ જો કે ચિન્હ તો બને પ્રતિમાઓને એક સરખા જ હોય દાખલા તરિકે શ્રી વત્સ, ઉષ્ણીષ, ત્રણ છત્ર ઇત્યાદિ પરિવારમા કઈ ફેરફાર સહવતો નથી છત્રની રચનામા જે એક ખૂબી સમાએલી છે તે તમારે જાણવી જોઈએ. જો નાસિકા કાના અથ લાગ ઉપર ત્રણ છત્રના અથ લાગની સમરેખા આવે તો તે ત્રણ છત્ર સર્વોત્તમ ગણાય તે જ પ્રમાણે નાસિકા અને કપાળ એના મધ્ય લાગમા આડી રેખાથી કપોલનો વેધ થવો જોઈએ

શિષ્ય—પ્રતિમામા પાષાણની પસંદગીનું ધોરણ શા પ્રમાણે હશે ?

સૂરિ—પ્રતિમાના પરિવારમા પથ્થરનું વર્ણશકરત્વ અથવા વર્ણવૈચિત્ર્ય ન આવે તેનું લક્ષ રાખવું જોઈએ તેની સાથે પ્રતિમાનું પ્રમાણ પણ બે, ચાર, છ, આઠ ઇત્યાદિ સમ સંખ્યામા હોય તો તે પણ ઇષ્ટ ન જાણવું

શિષ્ય—સમચતુરસ્ર પ્રતિમા કઈ રીતે જાણી શકાય ?

સૂરિ—એક ઢીંચણુથી બીજા ઢીંચણુ સુધી આડું એક સૂત્ર, જમણા ઢીંચણુથી ડાબા બાજુ સુધી બીજું સૂત્ર, ડાબા ઢીંચણુથી જમણા બાજુ સુધી ત્રીજું સૂત્ર અને નીચેથી મસ્તક સુધી ચોથું સૂત્ર, એ ચાર સૂત્રનું પ્રમાણ સરખું આવે તો તે પ્રતિમા સમચતુરસ્ર કહેવાય જે ઢીંચણુની વચ્ચે આડું સૂત્ર

હેવુ અને સૂત્રથી નાભિ સુધી એક કાલિકા રાજવી જે રીતે
કરતાં નાભિથી સૂત્ર સુધી અઢાર આંગળાનું પ્રમાણ લેઈએ.

શિષ્ય—પ્રતિમાની ઉંચાઈનું પ્રમાણ કેવી રીતે
હોવું લેઈએ ?

સૂરિ—પ્રતિમાની ઉંચાઈનું પ્રમાણ નવ તાલ વ્યક્તિ
બાર આંગળોના એક તાલ થાય છે અહીં આંગળા કલાના ન
લેતાં પ્રતિમાના લેતાં ઉચી પ્રતિમાનું પ્રમાણ એક સો આઠ
અથવા અને ઊંઠી પ્રતિમાનું છપ્પન અથવા વ્યક્તિ ઉચી
પ્રતિમાના અઢીચાર સ્થાનક પણ તમારે જાણવા લેઈએ. (૧)
કપાળ (૨) નાસિકા, (૩) હૃદયથી, (૪) ગળું (૫) હૃદય, (૬)
નાભી, (૭) શુદ્ધ, (૮) સાથળ, (૯) હીંચણ (૧૦) બાલ અને
(૧૧) પગ જે અથના અઢીચાર સ્થાનકો જણાય છે તેમાં
કપાળે બાર નાસિકાએ પાંચ, હૃદયથીએ બાર, કોટે ત્રણ, હૃદયે
બાર નાભિએ બાર, શુદ્ધને વિષે બાર સાથળે બોલીશ, હીંચણે
બાર વલકને વિષે બોલીશ અને પગને વિષે બાર અથ સમ-
જવાળા આ પ્રમાણે હિસાબ કરતાં પ્રતિમાની ઉંચાઈના એક સો
આઠ અથ વરાળર મળી રહેશે. હવે ઊંઠી મૂર્તિના આઠ સ્થા-
નક અને છપ્પન અથ સ્થાનમા રાખી રહેા કપાળે બાર,
નાસિકાએ પાંચ, હૃદયથીએ બાર કોટે ત્રણ, હૃદયે બાર, ના-
ભિએ બાર અને હીંચણે બાર જે હિસાબે મેળ મળી રહે છે.

શિષ્ય—કઈ પ્રતિમા પૂજ્ય જણાય અને કઈ કઈ
પ્રતિમાઓ સમરાવી શકાય ?

સૂરિ—જેની પ્રતિષ્ઠા સો વર્ષ પહેલાં થઈ હોય, અથવા જે કોઈ ઉત્તમ આચાર્યે સ્થાપિત કરેલી હોય તે જિન-પ્રતિમા અલગ હોય તો પણ પૂજા કરવા યોગ્ય જ નાણુવી. શાસ્ત્રમા “જિન પ્રતિમાને જિન સમ ” ગણવાનો જે ઉપદેશ કરવામા આવ્યો છે તે તમારા ધ્યાન ખેંચાર તો નહીં જ હોય પ્રતિમા-પૂજનમા જેઓ શ્રદ્ધા ધરાવતા નથી તેઓ આ સ સારનો એક અલૌકિક દહાવો ગુમાવી બેસે છે, એમ કદાચ વિના ચાલતું નથી. પ્રતિમાદ્વારા પ્રભુની પૂજનો દહાવો ભાગ્યશાળી સ્ત્રી-પુરૂષો જ લઈ શકે છે જિન પ્રતિમાની સુસખરૂ આકૃતિના દૂરથી દર્શન કરવા માત્રથી જ શાતરસનો સાગર હૃદયમા ઉદ્ભાસ પામવા લાગે છે જગતની તમામ આધિ-વ્યાધિ ઉપાધિઓ તે ક્ષણને માટે છેક વિસરી જવાય છે જેઓને હૃદય છે, જેઓ સહૃદયતાની કીંમત આકી શકે છે, તેઓ નિત્ય પ્રતિમાનુ અર્ચન-પૂજન કરવાનું ચક્રતા નથી, એ વાત તો કેવળ હૃદયથી જ સમજી શકાય એવી છે તેમા દલીલો કે ચુક્તિઓ આપવી એ ખડુલતા છે હૃદયનો આનંદ અને ભાવ સમજાવવામા શબ્દો લગભગ નિર્બળ બની જાય છે, પરંતુ એ વાતને અત્યારે જવા દઈશું. કઈ પ્રતિમા સમરાવી શકાય એ પ્રશ્નના ઉત્તરમા જણાવવાનું કે ધાતુની, લેપની અથવા બીજી એવી પ્રતિમા કદાચિત ખંડિત થાય તો તે પાછી સમરાવી શકાય, પરંતુ કાષ્ટની અથવા પાષાણની પ્રતિમા હોય તો તે સમરાવવા લાયક ગણાતી નથી.

શિષ્ય—પ્રતિમાના ખંડિતપણા ઉપરથી કઈ યોગા-યોગ જાણી શકાય ખરા ?

સૂરિ—જો પ્રતિમાના નળ ખડિત થાય તો સત્તુ તરફથી જામ આવી પડે આંગળી ખડિત થાય તો દેશજનને ઉપદ્રવ નજીકમાં સહેવો પડે, જાકું ખડિત થાય તો કોઈ ખડુ પ્રકારનું જ ધન નહે, નાસિકા ખડિત થાય તો ફૂળ ફૂલ અને પત્ર ખડિત થાય તો ધન હાનિ સહવી પડે જોવી માન્યતા છે તે ઉપરાંત પ્રતિમાનું સિદ્ધાસન ખડિત થાય તો સ્થાનનો નાશ થાય બેસવાનું બાકુંન ખડિત થાય (જેવી રીતે કે હાથી, ઘોડા વિગેરે) તો બાકુંનનો નાશ થાય અને પ્રતિમાનો પરિવાર ખડિત થાય તો બાકરનો નાશ થાય જોવો ઉચ્ચેષ છે

શિષ્ય—કઈ પ્રતિમા ઘરમાં રાખવી અને કઈ પ્રતિમા દેરાસરમાં રાખવી એ વિષે કઈ નિર્ણય થઈ શકે ખરો ?

સૂરિ—જો પ્રતિમા જોઈ આંગળથી અથવા આંગળ સુધી ઉંચો હોય તો તે ઘરમાં પૂજવા યોગ્ય માની શકાય, પણ તે કરતા મોટી હોય તો તે મંદિરમાં રાખીને જ પૂજવી જોઈએ તે સિવાય કાદની, લેપની, ખત્તરની, હાતની, ચિત્રમણની લોહાની તેમ જ પરિવાર સંકિત પ્રતિમાઓ પણ ઘરમાં પૂજવા નહીં.

શિષ્ય—જિન પ્રતિમાના જાણ સ્વરૂપ કિંવા વધ-ઘટ ઉપરથી લાલ-હાનિનો સંભવ ખરો ?

સૂરિ—જિન પ્રતિમા જો ઉંચ સ્વરૂપવાળા જાણે તો તે પોતાના કરાવનારનો નાશ કરે છે અધિક જ મનાળા હોય તો કાસીનરનો નાશ કરે છે ફૂલ હોય તો દ્રવ્યનો નાશ થાય છે

સસલાના જેવું ઉઠર હોય તો દુર્ભિક્ષને ઉત્પન્ન કરે છે, નાક વાકુ હોય તો ઘણું દુઃખ ઉપજાવે છે, ટુકા અવયવના હોય તો ક્ષય કરનાર થાય છે, ચક્ષુ વિનાના હોય તો ચક્ષુનો નાશ કરે છે, સાકડા મુખના હોય તો ભોગસામગ્રીથી દૂર રાખે છે, નાની કેડના કે કેડ વિનાના હોય તો આચાર્યનો નાશ કરે છે, નાના જા ધના અથવા જ ધારહિત હોય તો ભાઈ, પુત્ર અને મિત્ર એમનો નાશ કરે છે, ટુકા હાથ-પગના અથવા હાથ-પગ વિનાના હોય તો ધનનો ક્ષય કરે છે પૂજા વગર ઘણા કાળ એમની એમ પડેલી પ્રતિમા જ્યાં ત્યાંથી ગ્રહણ કરવી નહીં એ પણ ધ્યાનમાં રાખવું પ્રતિમા ચત્તા હોય તો દ્રવ્યનો નાશ કરનારી થાય છે, નીચા મુખની હોય તો ચિતા ઉત્પન્ન કરાવનારી બાણવી, વાકી હોય તો મનમાં દુઃખાદિ ઉપજાવનારી અને નીચી-ઉંચી હોય તો પરદેશ મોકલનારી સમજવી.

શિષ્ય—પ્રતિમાજી કોણ અને શેમાંથી બનાવી શકે ?

સૂરિ—પ્રતિમાજી બનાવરાવવાનો અધિકાર સર્વ કોઈને એક સરખો મળી શકતો નથી ન્યાયથી ઉપાર્જીલું દ્રવ્ય જ તે પાછળ ખર્ચવું જોઈએ એક માણસ અનીતિ અને અસત્યથી ધન ઉપાર્જી અને પછી પ્રતિમાજી બનાવરાવી ધર્મ કરવાની અભિલાષા રાખે એ દેખીતી રીતે જ જોડું લાગે છે મનલબ્ધ એ છે કે અન્યાયથી ઉપાર્જીલા દ્રવ્યમાંથી પ્રતિમા બનાવનાર અને પ્રતિષ્ઠા કરનાર પોતાની ઇષ્ટ સિદ્ધિ કરવાને બદલે ઉલટી અધોગતિ કરે છે પ્રતિમાજી કયા પાયામાંથી બનાવી શકાય

જે પ્રમ મહત્વનો છે એમાં ધ્યાન રાખવાનું છે તે જ છે કે જેવો પરબર મેં જાતજ કહ્યું તેમ જાસ પસ દબીવાનો અને શાઓજી પદ્ધતિદરનો હોવો. એકજે કોઈજે મરકામ સાઈ જમુક પાવાણુ આપ્યો હોય તેમાંથી પ્રતિમા છ બનાવવામાં આવે તો તે પણ પુનઃદિગ્ધી બનારી ઉચ્ચતિમાં ફળપદ ન થતાં ઉભરી (વચકર થઈ પડે

શિષ્ય—પ્રતિમાની રચના અને પ્રાસાદના જ મારણ વચ્ચે કઈ સબધ હશે ખરો ?

સૂરિ—પ્રાસાદના યોગ્ય ભાગ એટલી પ્રતિમા પસદ કરવા યોગ્ય છે પણ ઉત્તમ લાલ પ્રાસિને જર્જે તે યોગ્ય ભાગમાં એક જાતજ જોઈ-વતી પણ કરી શકાય છે ડાહ્યા કરીતરો. પ્રાસાદના યોગ્ય ભાગનાં હથ ભાગ કરી, તે હથમાં એક ભાગ પ્રાસાદના યોગ્ય ભાગમાં જોઈ કરી જમવા નેમાં એક હથમાં ભાગ ઉમેરી તેટલા પ્રમાણની પ્રતિમા તેવાર કરે છે. સર્વે ખાતુઓની, રત્નની રત્નાદિની જમવા પ્રવાહની પ્રતિમાને આ નિયમ લાગુ પડતો નથી. જેને પ્રસન્ને પ્રતિમાના પ્રમાણ ઉપર પ્રાસાદનું પ્રમાણ દેવાનું નથી પણ હજીજાનુસાર જ પ્રમાણ રખાય છે.

શિષ્ય—પ્રાસાદના કયા ભાગમાં કોની કોની પ્રતિમા કરી દેાય તો ઠીક ?

સૂરિ—મહાવાના અર્ધભાગના પાંચ ભાગ ચિત્તિથી

કરવા, તેમા પ્રથમ ભાગમાં ચક્ષાદિકની સ્થાપના કરવી, બીજા ભાગમા સર્વે દેવીઓની સ્થાપના કરવી, ત્રીજા ભાગમા જિન, સૂર્ય, કાર્તિકેય તથા કૃષ્ણ એમની પ્રતિમા સ્થાપન કરવી, ચોથા ભાગમા બ્રહ્માની પ્રતિમા અને પાંચમા ભાગમા શિવલિંગની પ્રતિમા રાખવી.

શિષ્ય—પ્રતિમાની દૃષ્ટિ ઉચી—નીચી હોય તો ?

સૂરિ—જો પ્રતિમાજીની દૃષ્ટિ ઉચી હોય તો તે દ્રવ્યનો નાશ કરે, તિરછી હોય તો ભોગનો નાશ કરે, સ્તબ્ધ દૃષ્ટિ હોય તો દુઃખ આપે અને નીચી હોય તો કુળનો નાશ કરે આ બધી વાત હું એટલા માટે કહું છું કે શિલ્પકળાના અને પ્રતિમા રચનાના મુખ્ય મૂળ સૂત્રોનો ધરાધર અમલ થવો જોઈએ એવી મહત્ત્વની બાબતમા સ્વચ્છ દૃષ્ટિ—ઈચ્છાનુસાર વર્તવું એ કેાઈપણ રીતે હિતકર નથી

શિષ્ય—ત્યારે પ્રતિમાજીની દૃષ્ટિનું ધોરણ કયે પ્રકારે રાખવું જોઈએ ?

સૂરિ—સામા દ્વારની શાખાના નીચેથી આઠ ભાગ કરવા, તેમા જે આઠમો ભાગ બધા કરતાં ઉપર આવેલો હોય તે મૂકી દેવો અને તેની નીચેનો જે સાતમો ભાગ રહે તેના પાછા નીચેથી સાત ભાગ કરવા. આ સાત ભાગના છ ભાગ મૂકી દેવા અને ઉપરનો જે સાતમો ભાગ રહ્યો તેમા ગળાંશ—અષ્ટમાશ સંભવે છે, તે ગળાંશને વિષે કારી-મરોએ પ્રાસાદની અદર રહેલી પ્રતિમાની દૃષ્ટિ રાખવી.

શિષ્ય—પ્રાસાદની ભૂમિપરીક્ષા કેવી રીતે કરવી ?

સૂરિ—જે ઠેકાણે મહિર બાખવુ હોય તે ભૂમિ બોળ
જાકારની તથા વિશાનો ખમ ઉત્પન્ન કરે તેવી નહીં હોવી
જોઈએ. તે ચતુષ્કોણ—ચાખ ઢી, ધારા જાકારવાળી, નાવેલા
ધાન્યને ત્રણ દિવસમાં ઉઝાડનારી અને પૂર્વ, ઉત્તર અથવા
ઇશાન દિશા તરફ ઉતરતી હોય તે ભૂમિ જોઈ જાયવી રાક્ષ-
સાળી ભૂમિ પ્રસાદને માટે પસંદ કરવા યોગ્ય નથી. કારણ કે
તેવી ભૂમિ બાધિ ઉત્પન્ન કરે છે, પોલાણવાળી હોય તો તે
કારિદ્રપણું ઉપજાવે છે કાગેલી હોય તો તે મરણ નીપજાવે છે
અને શસ્ત્રવાળી હોય તો તે દુ ખર બાધ પડે છે

શિષ્ય—પણ તે શસ્ત્ર શી રીતે બાળી શકાય ?

સૂરિ—ભૂમિ ઉપર જોઈ ચતુષ્કોણ—ચાખડુ બન
લખવુ તેમાં નવ કોઠા કરવા. ચતુષ્કોણની બાજુ ઉપર પૂર્વથી
માંડી ઇશાન સુધી જાકે વિશાલો લખવી અને વચ્ચે
નવ કોઠામાં જતકરમે જ, ક, જ, ત જો હ, સ, પ અને ચ
જોમ નવ જાણેલા લખવા. તથા —

ઇ	પૂર્વ			અ
૩	પ	જ	ક	ક
	સ	ચ	જ	
	હ	એ	ત	
૧૧	પશ્ચિમ			ને

હવે પ્રશ્નમા જો “બ” આવે તો જાણવું કે પૂર્વ દિશામા ભૂમિની અદર દોઢ હાથ નીચે મનુષ્ય-શલ્ય અર્થાત્ માણસના હાડકા વિગેરે હોવા જોઈએ અને તેથી મનુષ્યનું મરણ નીપજે. જો “ક” આવે તો અગ્નિકોણમા ભૂમિની અદર બે હાથ નીચે ગર્દભ-શલ્ય અર્થાત્ ગર્ધેડાના હાડકા વિગેરે હોવા જોઈએ અને તે શલ્યથી રાજદંડ થાય કિંવા હમેશા ભયભીત સ્થિતિમા રહેવું પડે જો “વ” આવે તો દક્ષિણ દિશામા ભૂમિની અદર કેડ જેટલું ઉંડું મનુષ્ય-શલ્ય હોય એમ સમજવું અને તેથી ગૃહસ્વામીનું મરણ થાય જો “ત” આવે તો નૈઋત્ય દિશામા ભૂમિની અદર દોઢ હાથ નીચે શ્વ-શલ્ય અર્થાત્ કુતરાના હાડકા વિગેરે છે એમ જાણકોનું મરણ નીપજવે. જો “એ” આવે તો પશ્ચિમ દિશામા ભૂમિની અદર દોઢ હાથ નીચે બાળ-શલ્ય અર્થાત્ બાળકના હાડકા વિગેરે છે એમ સમજવું અને તેથી ગૃહસ્વામી-ધરમણીને પરદેશ વેઠવો પડે જો “હ” આવે તો વાયવ્ય દિશામા ભૂમિની અદર ચાર હાથ નીચે માણસના અગારા છે એમ જાણવું અને તેના પરિણામે સ્વપ્ન જોવામા આવે તો મિત્રનો નાશ થાય જો “સ” આવે તો ઉત્તર દિશામા ભૂમિની અદર કેડ જેટલું ઉંડું વિપ્ર-શલ્ય અર્થાત્ બ્રાહ્મણના હાડકા છે એમ સમજવું અને તેથી ગૃહસ્વામી કદાચ ધનવાન હોય તો પણ નિર્ધન અવસ્થામા આવી પડે. જો “પ” આવે તો ઇશાન દિશામા ભૂમિની અદર દોઢ હાથ નીચે ગો-શલ્ય અર્થાત્ ગાયના હાડકા વિગેરે છે એમ જાણવું અને તેથી ગૃહસ્વામીના ગો-

ધનનો—ગાય જેવા ઉપયોગી પશુઓનો નાશ થાય. વચ્ચે
કાઠામાં જે “૫” છે તે બે પ્રકારમાં આવે તો ભૂમિના મધ્ય
ભાગમાં છાતી જેટલા ઉંચાણમાં માણસના વાળ, ખોપરી,
જરમ તથા હોઢું છે જેમ જાણવું અને તેથી મરણ નીપજે
દીપક તથા માપક રજજીવડે પણ જોવા શુકનો બોધ શકાય
છે ખાણની કચી માટીનું કોઢીશું કશે તેમાં બાર દીવા કરવા
જે દિશાનો દીવો ઘણીવાર સુધી પ્રકાશિત રહે તે ભૂમિ તે
વર્ષન માટે સાચી જાણવી ભૂમિ માપતાં બે સૂત્ર ત્રુટી જાય
તો શેઝ થાય, મઠો પડી જાય અથવા ભાંગી જાય તો રમુ
તિનો નાશ થાય.

શિષ્ય—ત્યારે ભૂમિની અંદરથી કેવી વસ્તુઓ નીકળે
તો જિન પ્રાસાદને માટે તે ભૂમિ ઉત્તમ ગણાય ?

સુરિ—જે ભૂમિને ખોદતાં પાણી, પત્થર અને કાંકણ
નીકળે તે ભૂમિ ઉત્તમ ગણાય. ત્યાં જાગળ સોનાની વાસ્તુ
દેવમૂર્તિ નિધિઓ સ્થાપન કરવી.

શિષ્ય—પ્રાસાદની ઉચ્ચાર્ધ—પહોળાઈ—દુર્બલ અને
ખૂબ સખી કઈ વિશેષ રૂપ ટીકરણ મળે શકશે ?

સુરિ—પ્રાસાદની ઉચ્ચાર્ધ પેતાની ઉંમર ૥ કરતાં વધુ
મણી વધારે હોવી બોધજે જેમ વધુ કહેવામાં આવ્યું છે.
પ્રાસાદની જેટલી ઉચ્ચાર્ધ હોય તેટલી જ નિસ્તારણ જાં જગતી
કહેતાં કાટ કરાવવો જે મેલ ગણાય છે શોખડો જે મુગ કોડો

તેની બહાર જે સ્થિર કુંલી હોય છે, તેના બે ખુણાથી પ્રાસાદના હસ્તની સખ્યા જાણવી. મૂળ રેખાના ખુણામા જેટલી પહોળાઈ હોય તેને અનુસરી કળશને વિષે પહોળાઈ લેવી અને પહોળાઈથી લંબાઈ ચોણાબેગણી જાણવી ધ્વજના સંબંધમા જણાવવાનું કે પ્રાસાદ ઉપર ધ્વજ ચઢાવેલી ન હોય તો ત્યાં કરેલી પૂજા હોમ-જપ વિગેરે સર્વે નિષ્ક્રિય થાય છે, માટે ધ્વજ તો અવશ્યમેવ ચઢાવવી જિનપ્રાસાદ એક દિવસ પણ ધ્વજ રહિત ન રહેવો જોઈએ.

શિષ્ય—ધ્વજનું પ્રમાણ તથા ઘટનું સ્થાનક કઈ રીતે નિર્ધારવું ?

સૂરિ—પ્રકાશિત પ્રાસાદ ઉપર ધ્વજનો દડ પ્રાસાદની હસ્ત સખ્યાને અનુસારે કરવો, અને અધિકારવાળા પ્રાસાદ ઉપર મધ્ય પ્રાસાદના પ્રમાણથી ધ્વજનો દડ નિર્માણ કરવો ઘટ ગભારામા, રંગ-મડપમા તથા વલ્લનકમા હોવો યોગ્ય છે અને તેનું પ્રમાણ શુકનાસા સમાન જાણવું.

શિષ્ય—જીર્ણોદ્ધાર પછી નવું વાસ્તુ કરાવવું જ જોઈએ એવો કઈ નિયમ છે ?

સૂરિ—જીર્ણ થયેલા ઘરનો અથવા દેવમંદિરનો ઉદ્ધાર કરતાં જો તંત્ર દ્વાર તથા પ્રમાણ પહેલાની માફક જ રહેવા દીધું હોય તો નવું વાસ્તુ કરવાની જરૂર નથી, પરંતુ જો ફેરફાર કર્યો હોય તો નૂતન વાસ્તુની જરૂર રહે ખરી.

શિષ્ય—સ્તંભ તથા પાટીયા વિગેરેનું પ્રમાણ કેવી રીતે સમજવું ?

સૂરિ—સ્વતઃ તથા પાટીયા વિગેરેનું જે પ્રમાણ વાસ્તુ સાક્ષ્યમાં કહેવામાં આવ્યું છે તેજ મંદિરના મકામમાં પણ સુમણ હેતુ જે વિષે મારી જણાવણુ માત્ર જોટલીજ છે કે દુશીવાર કારીગરોની સલાહ લીધા પછીજ જેવાં કાર્યોમાં પ્રારંભ કરવો જણવા તો કેહાં વિદ્વાન આપુ—મુનિશજ પાસેથી તે સજાથી સંપૂર્ણ ખુલાસાઓ મેળવી લેવા.

શિષ્ય—પ્રતિમાલમાં પ્રકટ જામડળ લીધી નીકળે, જે માટે યોગ ઉપાય કરવો ?

સૂરિ—નિર્મલ આંધળમાં પીસેલી નિહીની છાદનો લાકડા ઉપર જણવા પાવાણુ ઉપર લેપ કરવાથી પ્રકટ જામ ડાળ ખીલી નીકળે છે જેમથી પ્રતિમાલ બનાવવા દોષ તે કાદવા તો પાવાણુ પર ઉચ્ચ વિધિ અનુસાર લેપ કરવો તે લેપથી જે મધ જેવું મઠગ પડે તો જરૂર ખોલત, રાજ સરખું પડે તો જેથી ભોગ સરખું પડે તો રાતો રેડકો, અકાચ સરખા રમતું પડે તો પાણી કપિત્થ સરખા રમતું પડે તો લવણી મદ્યક સરખા રમતું પડે તો રેડકો, શર્તું પડે તો કાચટો પીણું પડે તો ઓધાણુ કઠિલ વણુંતું પડે તો જરૂર દુશ્વળત્વ પડે તો સપ અને ચિત્ર વર્ણ પડે તો વાંછી અર્ધિ છવ-જાતુઓ તેની જરૂર ॥ જામ બાલુવું આ રીતે પરીક્ષા કરવામાં ન આવે અને છવ-જાતુઓ વધી જાય તો તેથી સતતિ તપસા પ્રાણુ અને રાજ્યનો પણ નાશ થાય.

શિષ્ય—પ્રતિમાલ બનાવવાના કાર્યમાં કેવા કેવા દોષો કેહાં ચક્રે કે જાણી તે નિવારવાની સાધનતા રાખી સકાય ?

સૂરિ—પ્રતિમાના કાષ્ટમા તેમજ પાપાણુમા પણ ને ખીલો, છિદ્ર, પોલાણુ, જીવના જાળાં, સાધા, મંડલાકાર, રેખાઓ તથા ગાર હોય તો તે મહા દોષમય ગણાય છે પ્રતિ-માજી નિમિત્તના પાપાણુ તથા કાષ્ટમા ક્વચિત્ લીસોટાઓ અથવા રેખાઓ પડેલી જોવામા આવે છે, પણ ને તે મૂળ વસ્તુના રંગને મળતી હોય તો તેમા કંઈ દોષ નથી, પણ ને મૂળ વસ્તુના વર્ણથી ભિન્ન વર્ણવાળી હોય તો તે દોષયુક્ત ગણાય છે એવા દોષો નિવારવાની સાવચેતી રાખવી એ જિન-પ્રતિમાના ભક્તોનું પરમ કર્તવ્ય છે

શિષ્ય—આજે શિષ્યકળા, પ્રતિમારચના અને પ્રાસાદ નિર્માણ જેવા બહુ ઉપયોગી વિષયોની લખાણુ ચર્ચા કરી આપને જે શ્રમ આપ્યો છે તે બદલ અતઃકરણપૂર્વક ક્ષમા આહુ છું આજે આટલેથી જ વિરમીએ એવી મારી પ્રાર્થના છે.

સૂરિ—તથાસ્તુ !

(૧૧) ગુરુ-શિષ્ય સબંધ.

શિષ્ય—“હીકરા તો દેવતાને પણ પ્રિય હોય છે ” એવા ભાવાર્થવાળી કહેવત આપે સાલળી હશે મનુષ્યોમા તો શું પરન્તુ પશુઓમા પણ ને સત્તાનપ્રેમ જોવામા આવે છે તે ઉપરથી જણાય છે કે એવો પ્રેમ પ્રાણી-જગત્મા સ્વા ભાવિક જ છે એ પ્રેમ ગૃહસ્થો શી રીતે સાર્થક કરી શકે એ પ્રશ્ન ઘણા મહત્વનો છે

સુરિ—પોતાના સત્તાને ઉપર પ્રેમ હોવો એ સ્વાભાવિક છે. યશુજીમાં પણ તેવો પ્રેમ જોવામાં આવે છે એ વાત તમે હમણાં જ કહી ગયા. હવે યશુજી અને મનુષ્યોમાં જે જે ભેદો હોઈ રહેલા છે તે એ છે કે યશુજી પોતાના સત્તાના પ્રેમ આશયે જે સત્તાને તેણે સત્તાને બદલાવ કરી શકતા નથી જાણતો, તેણે અમુક જાણે સત્તાને મુખી કરી શકે છે; પરંતુ પિતૃધર્મ કે માતૃધર્મની પરિસ્થિતિ તેટલી જ મહત્ત્વની નથી મનુષ્યોને શિરે તે વિષયમાં મર્યાદા જવાબ હારી રહેલી છે એ પ્રેમ પોતાના સત્તાને બદલાવ કરી શકે નહીં એ પ્રેમ પોતાના સત્તાને ઉચ્ચ શિક્ષણ આપી પુરુષાર્થ શિક્ષણે યોગ્ય બનાવી શકે નહીં, તે પ્રેમની કુ મર્યાદા કરી શકતો નથી. સંસ્કૃતમાં એક સ્થળે કહ્યું છે કે “એ માતાપિતા-જો પોતાના બાળકોને યોગ્ય શિક્ષણ આપતા નથી તેણે બાળકના પ્રેમીજો-વાલીજો કે રક્ષકો નથી, પણ ઉલટું તે તેમના કહાં યશુજી જ છે ”

શિષ્ય—માતાપિતા તે વળી યશુ હોઈ શકે ?

સુરિ—જરા વિચાર કરવાથી મારા કહેવાનો આશય તમે સમજી શકશો. નિર્દોષી—યશુ જ્યારે આપણું અદિત કરવાને કમર કસે છે ત્યારે આપણે તેની સામે બરાબર રક્ષણ કરવાને તેમજ મહત્ત્વની જાણે, કારણ કે તે વખતે આપણે જેટલું તે સ્પષ્ટ રીતે જ સમજતાં હોઈએ છીએ કે અમુક આપણે યશુ છે અને તેથી તેની દ્વારા આપણું મુક્ત કદિપણ

થઈ શકે નહીં; પરંતુ જ્યોત્સ્ના પ્રીતિ કે સ્નેહના રૂપમાં શત્રુત્વને છુપાવી રાખે છે તેઓની શત્રુતા આપણે કળી શકતા નથી અને તેથી તેની સામે આપણે આપણું રક્ષણ કરવાને તૈયાર થઈ શકતા નથી જે માતાપિતા પોતાના સંતાનને અણ-ઘટતા લાડ લડાવી સ્વચ્છંદી બનાવી મૂકે છે, જે માતાપિતા પોતાના બહાલા બચ્ચાઓને પૂરતું જ્ઞાન કે શિક્ષણ આપ્યા વિના વિલાસ, મોજશોખ અને વૈભવમાં ડુબાડી દે છે, તેઓ માતાપિતારૂપે પણ શત્રુની જ ગરજ સારે છે, એમ કેમ ન કહી શકાય ? હું પ્રથમ જ કહી ચૂક્યો કે સ્નેહભાવ દર્શાવવો, પ્રેમાધતા પ્રગટ કરવી એ તો પશુઓથી પણ બની શકે છે; પરંતુ મનુષ્ય ઉત્તમોત્તમ કોટીનું પ્રાણી હોવાથી તેની ફરજ તેટલેથી જ અટકતી નથી તેના પોતાના સંતાનના કલ્યાણની ખાતર અનેક વ્યવસ્થાઓ કરવાની હોય છે, અનેક પ્રકારની ચિંતાઓ વેઠવાની હોય છે પિતૃધર્મનું પાલન કરવું એ રમત વાત નથી પિતા થવાથી જ એ ધર્મનું પાલન નથી થઈ શકતું નથી, કેમકે પિતાની જવાબદારી ઘણી મોટી છે.

શિષ્ય—ત્યારે આપણે આજે એ જ વિષયની અવતારણા કરીએ પ્રથમ પ્રશ્ન એ ઉદ્ભવે છે કે બાળકને કેટલા વર્ષની વયે નિશાળે મૂકવો જોઈએ ?

સૂરિ—માતાપિતાએ પોતાના બાળકને પાંચમું વર્ષ બેઠા પછી ઉત્સવ કરી એવા કાળાચાર્યના હાથમાં સુપ્રત કરવો કે જે આચાર્ય શાતસ્વભાવનો હોય, શાઓના મર્મને

જૂનીપૂર્વક સમજી શકતો હોય, આજસ અને બસતકિ
 રોપોથી રહિત હોય, મરનામકર્મી હોય સુક્તિપૂર્વક મીઠી
 વાણી બોલી શકતો હોય, તેમજ શિષ્યના મનોભાવો અને
 કુદરતી શક્તિઓ વિશે સંપૂર્ણ અનુભવ ધરાવતો હોય.

શિષ્ય—જોવા કળાચાર્યો કયાં મળી શકે ?

સુરિ—જરૂર છે કે જોવા કળાચાર્યો આજકાલ સહે
 જમાં મળી શકતા નથી, પરંતુ બાર્થાવર્તમાં જોકે કાળે જોવા
 આચાર્યોના આશ્રમો હતા અને ત્યાં વિદ્યાર્થીઓ રાત્ર કે
 રકનો લેકલાવ રાત્રના વિના પોતાની શક્તિઓને કેળવી
 શકતા હતા. આજે જોવા આશ્રમોને લગભગ હોય જઈ
 ગયો છે જે ખરેખર બહુ શોભનીય છે; પરંતુ હવે તેના
 ઉદાર થવો જોઈએ જોમ અને લાગે છે.

શિષ્ય—પ્રથમના આશ્રમો અને અભ્યાસની શાળા
 જોમાં શું લેઈ હશે ?

સુરિ—જમીન-આશ્રમાન જેટલો લેઈ છે આજની
 શાળાઓ વિદ્યાર્થીઓને યોગ્ય સ્થિતિની ઉપલક્ષ્ય માફિતીઓ
 આપી શકે છે, પરંતુ જેને યથાર્થ જાણમાં કેળવણી કહેવામાં
 આવે છે અને જે વડે વિદ્યાર્થીઓની શારીરિક-માનસિક
 હાર્દિક અને આધ્યાત્મિક શક્તિઓ સંપૂર્ણ કેળવવી જોઈએ,
 તેવી કેળવણીને નામે તો પ્રાચીન મીઠું જ મૂકવું છે જોમ કહીએ
 તો બાકી શકે પૂર્વના કળાચાર્યો પોતાના શિષ્યોને અસુક
 પુસ્તક સજાથી છુટ્ટ-છવાડુ યાન આપવામાં જ પોતાના

તમામ સજ્જો સમાઈ જાય છે. એટલું છતાં જે લોકો સજ્જ કર્યા વિના ન રહી શકતા હોય તેમણે ભૂલેચૂકે પણ શિષ્યના મસ્તકમા કે હૃદયમા આઘાત ન કરવો ન છુટકે સજ્જ કરવી પડે તો ગુરુઓએ શિષ્યના શરીરના નીચલા ભાગમા થોડી શિક્ષા કરવી

શિષ્ય—ક્યા વિદ્યાર્થીઓ પોતાના ગુરુને આત્મપ્રિય થઈ પડે ?

સૂરિ—જેઓ પોતાના ઉપર કરેલા ઉપકારો જાણી શકતા હોય, પવિત્ર ચિત્તવડે સર્વની સાથે હળીમળી શકતા હોય, ખત અને ઉત્સાહ રાખી પોતાના નિત્યના યાઠો તૈયાર કરી શકતા હોય, તેમજ જેમનામા કૂડ-કપટ કે માયા-પ્રપંચનો છાટો સરખો પણ ન હોય એવા બુદ્ધિશાળી વિદ્યાર્થીઓ તેમના ગુરુઓને આત્મવત્ પ્રિય થઈ પડે છે એવા વિદ્યાર્થીઓને કેળવવા ગુરુઓ પોતાનો સર્વસ્વ ભોગ આપવાને પણ તૈયાર થઈ જાય છે જે વિદ્યાર્થીઓ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા છતાં ગુરુને વિષે અવિનય રાખે છે, ધર્મ ઉપર દ્વેષભાવ ધરાવે છે, પોતાના ગુણ અને બુદ્ધિમત્તા વિષે ભારે અહંકાર રાખે છે અને ગુણીજનો પ્રત્યે દ્વેષ ક્રિવા તિરસ્કારથી વર્તે છે; તેઓનું જ્ઞાન તેમને પોતાને કે સસારને ઉપયોગી થવાને બંદલે, ધૂળમા કાળકૂટના છાટા પડવાથી જેવી રીતે તે પ્રાણનાશક થઈ જાય, તેવી રીતે ઉદ્વદ્ધ શ્રાપરૂપ થઈ પડે છે વિદ્યા તો વિવેક અને વિનયથી જ શોભે છે

સુરિ—નેના દુઃખ ઉત્તર આપું તે તે માત્ર એટલો જ કે સખુ પ્રેમમય પ્રેમ વિનાનું શિષ્ય શિષ્યના હૃદય ઉપર કશી સારી અસર કરી શકતું નથી. પ્રેમના પરિણામે શુરના મુખમાંથી એવા મધુરવાણી શબ્દો નીકળે છે કે તેનું પુનઃ પુનઃ જાન કરવા છતાં શિષ્યે સતુલ્ય થતા નથી શુરના મુખની વાણી સામગવાની તેમની સન્નાયા કેમકે વધતી જાય છે. શુરનું સૌ પ્રથમ કતબ એ જ છે કે તેણે પોતાના શિષ્યનું માનસિક બધારણ સમજી લેવું. વિદ્યાર્થીઓને બાસ્તવ ન થાય કે અપ્રિય ન થાય એવા પ્રકારનું શુરનું શિષ્યપ્રતિ વક્તવ્ય હોવું જોઈએ. દેહલાક શિક્ષકો શિષ્યોને નિરતર ધમ્મીએ આપી કે માર મારી એવા નિર્લજ્જ કે કઠોર બનાવી દે છે કે એ શિષ્યોમાં અને જાનવરમાં મહત્વનો કંઈ ભેદ જ નથી રહેવા પામતો. નેતર કરવા નેત્રની શક્તિ ધણી અધિક હોય છે વિદ્યાર્થીઓને સજા કરવી એ જ મહીપદ્ય છે. બધા શુર-શિષ્ય વચ્ચે પ્રેમમય સંબંધ હોવ ત્યાં એ શક્ષત્રી રૂપીન ઉત્તેજન મળી શકતું નથી.

શિષ્ય—શુર કેટલા ઉત્તમ લક્ષણસુક્ત અને વિચારવાળો હોય, પણ શિષ્ય એને અનુકરણ ન હોય તો પછી શાસન સજા ક્યા વિના કેમ પાડે ?

સુરિ—પ્રેમ એ એક અપૂર્વ પ્રકારનો સ્પર્શ-સંપર્ક છે તેના સ્પર્શથી જમી તેવું થોળું પણ સુવર્ણ બની શકે છે. એનો સજા ક્યા વિના ન જ પાડે” એમ કહે છે તેણે પ્રેમનું મહાત્મ્ય સમજતા નથી શુરની તીવ્ર દક્ષિમાં જમતાની

તમામ સંજ્ઞાઓ સમાઈ જાય છે. એટલું છતાં જે લોકો સંજ્ઞા કર્યા વિના ન રહી શકતા હોય તેમણે ભૂલેચૂકે પણ શિષ્યના મસ્તકમા કે હૃદયમા આઘાત ન કરવો ન છુટકે સંજ્ઞા કરવી પડે તો ગુરુઓએ શિષ્યના શરીરના નીચલા ભાગમા થોડી શિક્ષા કરવી

શિષ્ય—કયા વિદ્યાર્થીઓ પોતાના ગુરુને આત્મપ્રિય થઈ પડે ?

સૂરિ—જેઓ પોતાના ઉપર કરેલા ઉપકારો જાણી શકતા હોય, પવિત્ર ચિત્તવડે સર્વની સાથે હુળીમળી શકતા હોય, ખત અને ઉત્સાહ રાખી પોતાના નિત્યના પાઠો તૈયાર કરી શકતા હોય, તેમજ જેમનામા કૂડ-કપટ કે માયા-પ્રપચનો છાટો સરખો પણ ન હોય એવા બુદ્ધિશાળી વિદ્યાર્થીઓ તેમના ગુરુઓને આત્મવત્ પ્રિય થઈ પડે છે એવા વિદ્યાર્થીઓને કેળવવા ગુરુઓ પોતાનો સર્વસ્વ ભોગ આપવાને પણ તૈયાર થઈ જાય છે જે વિદ્યાર્થીઓ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા છતાં ગુરુને વિષે અવિનય રાખે છે, ધર્મ ઉપર દ્વેષભાવ ધરાવે છે, પોતાના ગુણ અને બુદ્ધિમત્તા વિષે ભારે અહંકાર રાખે છે અને ગુણીજનો પ્રત્યે દ્વેષ ક્રિવા તિરસ્કારથી વર્તે છે; તેઓનું જ્ઞાન તેમને પોતાને કે સસારને ઉપયોગી થવાને બંદલે, ધૂળમા કાળકૂટના છાટા પડવાથી જેવી રીતે તે પ્રાણનાશક થઈ જાય, તેવી રીતે ઉન્નત શ્રાપરૂપ થઈ પડે છે વિદ્યા તો વિવેક અને વિનયથી જ શોભે છે.

પોતાના કળાભાવનુ જ વિદ્યાર્થીઓ નિરતર દિન ત્રિ તને છે, વચાસકિત સેવા—સુશ્રુષા કરી તેમને સતોષ આપે છે અને જેઓ પોતાની પ્રિયમા પ્રિય વસ્તુ પણ શુરને ચરણે ધરવા સહા દૃત્યુક રહે છે, તેવા વિદ્યાર્થીઓ શુરની અમા ધારણુ કૃપા સંપાદન કરી પોતાનું અલૌકિક કળાણુ સાધવા લાગ્યશાળી થઈ શકે છે શુરના ઉપકારના વિષયમાં જોડાઈ શુભી કહેવામા આન્યુ છે કે સિધ્ધ કલાજ પોતાના શુરને જામ—નમર રહિત પૂજી આપી કે તે તં પણ શુરના યજ્ઞમાથી મુક્ત થઈ શકે નહીં આવે અનવિધિ ઉપકાર કરનાર શુરવશ તુ શિષ્યોએ કેવલુ જનુમાન કરવુ જોઈએ તેના ખ્યાલ તમે પોતે જ કરી ક્યો. આજે જોવી શુરસકિતનો છાદો પણ શું કોઈ વિદ્યાર્થીમા મળી શકશે ?

શિષ્ય—હવે જોવા વિદ્યાર્થી પણ કોઈ હશે. ‘અદુરતા વસ્તુધરા’ જેમ જે કહેવાય છે તે કંઈ સાચ જોડુ નહિ હોય !

સૂરિ—જોવા વિદ્યાર્થીને હું જ પણ લાગ્યશાળી જ કહું. જ વિદ્યાર્થીઓ શુર અને શાસ્ત્ર ઉપર લલિત પ્રીતિ રાખી શકે છે જેઓ પોતાના શરીર પ્રત્યે જલકારી નહીં રાજતાં નિત્ય નિશાળી રહી શકે છે જેઓ વિનય, પરિશ્રમ અને બુદ્ધિમત્તા કાળજવામાં જ પણ ઉલટ ધરાને છે, તેમને અરેખશ લાગ્યશાળી વિદ્યાર્થીઓ જ લેખવા જોઈએ તેઓ પોતે ધન્ય છે જોડુ જ નહીં પણ તેમના માતપિતાને પણ ધન્ય છે તેઓ આત્મહિત સાથે જગત કળાણુ કરવાને પણ સમર્થ થઈ શકે છે.

શિષ્ય—વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં શિષ્યે કેવી રીતના નિયમો પાળવા જોઈએ ?

સૂરિ—ગુરુ પામે લાલુનાર શિષ્યે હુ મેશા સાદો અને સ્વાસ્થ્યકર આહાર લેવો પ્રદ્યુત્યનું કાય-મનો-વાકથી રક્ષણ કરવું, દયા-દાન આદિ અતરના ભાવોને કેળવવા હુ-મેશા લક્ષ રાખવું, કૌતુક-કૌતુહલ કે નાચ-રંગ જોવાનું સર્વથા માડી વાળવું, કોડી-પાના આદિથી જેજે વિવિધ રમતો રમાય છે તે તરફ નિત્ય ઉઠાસીન રહેવું, કોઈની મશ્કરી કરવી નહીં, પોતાના ગુરુનો હુ મેશા વિનય રાખવો વિદ્યાર્થીમાં એટલા વાના અવશ્યમેવ હોવા જોઈએ

શિષ્ય—શિષ્ય અવસ્થામાં કેવો પોષાક રાખવો જોઈએ ?

સૂરિ—સુયોગ્ય શિષ્યોએ પોતાની અવસ્થાને બધે-સતો થાય તેવો જ પોષાક ધારણ કરવો જોઈએ ગુરુના આશ્રમમાં રક કે ધનવાનપણાનો ભેદ રહેતો નથી, તેથી તે સર્વને એક જ પ્રકારનો પહેરવેશ રાખવો પડે છે આ પહેરવેશ તદ્દન આડખર રહિત, સ્વચ્છ અને સહજ પ્રાપ્ય હોવો જોઈએ

શિષ્ય—વિદ્યાર્થીએ પોતાના ગુરુજીને કેવી રીતે સંબોધવા ?

સૂરિ—પોતાના પૂજ્ય ગુરુજીને “પૂજ્ય” એવું પદ મૂકીને મૂળ નામથી જ બોલાવવા અર્થાત્ પૂજ્ય પદ વિના મૂળ નામથી ગુરુને સંબોધવા એ અવિનય બતાવે છે. એક નીતિકારે કહ્યું છે કે પુરૂષે પોતાનું, પોતાના ગુરુનું, પોતાની

ઓનું તથા કૃપણનું જોડણું મૂળ નામ ન લેવું; કારણ કે તેમ કરવાથી ધનનો અને આયુષ્યનો ક્ષય થાય છે

શિષ્ય—વિદ્યાર્થીએ શાળામાં કેવી રીતે પઠન-પાઠન કરવું ?

સૂરિ—વિદ્યાર્થીએ બહુ જ ઘટો પાઠીને તેમજ બહુ જ ખીમેથી બોલવું ન જોઈએ. મન બીજે સ્થળે જાય ત્યારે શાખીને પઠનો સભ્ય તૂટી જાય તેમજ સામાને સમજણ જ ન પડે એવી રીતે ખણ ન ભણવું જોઈએ. આ અવસ્થામાં એ ઉતાવળ કરવાની અથવા તે ખીમાયથી બોલવાની ટેવ પડી જાય છે તે જાણી કેમ કરતાં ડૂર થઈ શકતી નથી. મહોવિદ્યાર્થીએ શાળામાં હોય છે ત્યારથી પોતાની છાત્રને એવી વિદ્યુત ઠરી કે છે કે જાણી તેમનાથી સજ્જ ઉચ્ચાર થઈ શકે તે નથી અને હોઠોને તેમની વાણીમાં બેસે. જોઈએ તેવો રસ પડતો નથી. સાશંક એ છે કે બહુ જ સ્પષ્ટતાપૂર્વક સામાન્ય ભાર સાથે વાણી વડવાની ટેવ પાઠવી જોઈએ.

શિષ્ય—વિદ્યા પ્રાપ્તિમાં મુખ્ય કારણો કયા હશે ?

સૂરિ—મુખ્ય કારણો ત્રણ છે તેમાના પહેલા પાંચ જેવાં કે—વિદ્યાનુરાગ, નિષેમતા, વિનય, ઉદ્યમ અને ભુદ્ધિ એ વગેરે અતરંગ કારણો. બચાવ છે; કારણ કે તે કારણો ઉપરજ વિદ્યા પ્રાપ્તિનો મહોખરો આધાર રહેલો છે. આ પાંચ અતરંગ કારણોને ખીલવવાને વિદ્યાર્થીએ પોતે તેમજ તેમના વાલી

ઓએ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ જેવી રીતે આ અતરંગ કારણો કહ્યા તેવી જ રીતે બીજા પાત્ર બાહ્ય કારણો પણ છે જેમકે સહાધ્યાયીઓનો સહવાસ, ભોજન, વસ્ત્ર, ગુરુ તથા પુસ્તક આદિની જોગવાઈ વિગેરે મહાધ્યાયીઓ કિંવા સાથે ભણનારાઓનો સહવાસ ન હોય તો હરિક્ષાઈ કે સ્પર્ધા જામતી નથી અને તેથી પઠન-પાઠન કાર્યમાં ઉત્સાહ રહેતો નથી મનુષ્ય-પ્રાણી ઉપર દેખાદેખીની ઘણી અસર પડે છે વિદ્યાર્થીઓ જ્યારે સાથે મળી અભ્યાસ કરે છે ત્યારે તેઓ એક બીજાથી આગળ વધી જવાનો હોશભેર પ્રયત્ન કરે છે અને તેથી એક-દરે તેમને સર્વને સારો લાભ પ્રાપ્ત છે. સહવાસથી નવું જાણવાનું મળે છે, આલસ્ય કે જે મનુષ્યજાતિનો મહાન્ શત્રુ ગણાય છે તે અદૃશ્ય થઈ જાય છે કેટલાક માબાપો પોતાના બાળકોને શાળામાં નહીં મોકલતા છેક સ્વતંત્રપણે શિક્ષણ આપવાની કોશીષ કરતા જોવામાં આવે છે અલબત્ત, આવો શ્રમ બિલકુલ નિષ્ફળ જાય છે એમ હું કહેવા નથી માગતો, પરંતુ સહાધ્યાયીઓના સહવાસના પરિણામે જે ખત-ઉત્સાહ અને પ્રસન્નતા આવવા જોઈએ તે સંપૂર્ણ પ્રમાણમાં આવી શકતા નથી. પુસ્તક, ગુરુ તથા વસ્ત્ર વિગેરેની ઉપયોગિતા તો તમે જાણો છો જ એટલે એ વિષે વિસ્તાર કરવાની જરૂર નથી જે વિદ્યાર્થીઓ વસ્ત્ર તથા પુસ્તકનો ચિતાથી વેગળા રહી શકતા નથી, તેઓ પઠન-પાઠનમાં સંપૂર્ણ લક્ષ આપી શકતા નથી અને તેથી તેમનો ઘણો કીંમતી

સમય ફેટલીફવાર બરબાદ બાથ છે ગૃહસ્થાનુ કો કર્તવ્ય છે કે ને વિદ્યાર્થીનો પાસે પુરતાં પુસ્તકાદિના સાધનો નહોત્ય તેમને તે પૂરાં પાડવા અને કો રીતે જ્ઞાનપ્રધારના કાર્યમાં અસાધ્યતા સહાયક થવું

શિષ્ય—વિદ્યાનો આરભ કરવી વેળા વાર તહેવાર જોવાનો કંઈ વિધિ દરો કે ?

સૂરિ—વિદ્યાનો આરભ કરવો હોય તો શુદ્ધ સોમ અને બુધ કો ત્રણે વાર શ્રેષ્ઠ ગણાય છે, શુક્ર અને શનિની ગણના મધ્યમમાં થાય છે અને મંગલ તથા રાહિ અનિષ્ટ ગણાય છે નક્ષત્રોમાં પૂર્વાશ્લેષ્ણી, પૂર્વાષાઢા, પૂર્વાભાદ્રપદા મંગલ, મનિષા, મૂળ, અશ્વિની, હસ્ત, ચતુર્વારદા સ્વાતિ ચિત્રા, મૂળા, આર્દ્રા, પુનર્વસુ, પુષ્ય અને અશ્લેષા કો શ્રેષ્ઠ ગણવા પ્રસંગોપાત અશ્વિન ક્યારે મુલતવી રાખવું કો પશુ તમારે વ્યક્તી હેવું જોઈએ. અતુલરીએ, અમાવાસ્યાએ, શુક્લિમાએ, અષ્ટમીએ, મરણમુલકમા તથા અદ્ર—સૂર્યના મહાલયોગ વખતે વિદ્યાશ્રવન બાથ રાખવું જોવો (વિધિ છે તેવી જ રીતે અથારે ઉઠકાપાત થાય અર્થાત્ અનિન્ય ક્યેવા જળકના તારા આકાશમાંથી ખરવા લાગે ત્યારે તારાની પવન વાવા લાગે ત્યારે, શુભિક્ષ વતો દોષ ત્યારે મેઘની ગર્જના વખતે પોતાના સગા—બ્હાડા અથવા સગાં પીનાં પ્રેતકમ બાલતા હોય તે વેળા અકાળે નિજળી થતી હોય (આર્દ્રા નક્ષત્રની પહેલાં અને હસ્ત નક્ષત્ર ઉતર્યા પછી નિજળી થાય તે અકાળ નિજળી

કહેવાય) તે સમે, આચારબ્રહ્મ અને મલીન લોકોના સમાગ-
મમા, સ્મશાનમા, હુગ ધીવાળા સ્થાનમા, અપવિત્ર શરીર
હોય તેવા સંલોગોમા વિદ્યાધ્યયન મુલતવી રાખવું જોઈએ
વિદ્યામંદિર એ દેવમંદિર જેટલું જ પવિત્ર છે વિદ્યાનું
અધ્યયન પણ દેવપૂજા જેટલું જ પવિત્ર છે એટલા માટે તેમા
અપવિત્રતા કે અશુચિતાનો બાધ આવે તો તેટલીવાર અધ્ય-
યન પણ બંધ રાખવું એવો આશય છે

શિષ્ય—અભ્યાસમા સૌ પહેલા ભાષાઓનો અભ્યાસ
આવશ્યક છે, કારણ કે ભાષા ન આવડતી હોય તો બીજા વિષ-
યોનો અભ્યાસ ન થઈ શકે એ નિર્વિવાદ છે

સૂરિ—ભાષાઓ પણ વિવિધ પ્રકારની છે અને સૌ
ભાષામા યથાયોગ્ય સાહિત્ય પણ હોય છે મુખ્યત્વે છ ભાષા-
ઓનો અભ્યાસ જરૂરિયાતોએ કરવો જોઈએ આ છ ભાષા-
ઓના નામ નેચે પ્રમાણે છે —

(૧) સંસ્કૃત, (૨) પ્રાકૃત, (૩) શૌરસેની, (૪) માગધી,
(૫) પૈશાચી, (૬) અપભ્રંશ

શિષ્ય—ભાષાજ્ઞાન થયા પછી કયા કયા વિષયો જાણવા
જરૂરના છે ?

સૂરિ—વિદ્યાર્થી માહિત્યશાસ્ત્રના અભ્યાસથી દુવિતાની
રચના કરી શકે છે તર્કશાસ્ત્રના અભ્યાસથી વક્તા થઈ શકે છે,
નાતિશાસ્ત્રના અભ્યાસથી પરમ બુદ્ધિમાન બની શકે છે. એ-
ટલા માટે એ વિષયનો અભ્યાસ વિદ્યાર્થીઓએ યથાયોગ્ય

પ્રમાણમાં કરવો જોઈએ. તે ઉપરાંત પાટીજણિત, જોળમણિત
 ઘડમણિત, શઢમણિત અને બીજમણિત ઇત્યાદિ મણિત
 શાસ્ત્રનો અભ્યાસ પણ જાત્યાવશ્યક છે. મણિતના પૂરતા અ-
 ભ્યાસ વિના શાસ્ત્રીય વિષયો ભરાબર સમજાતા નથી જ્યોતિ-
 ષશાસ્ત્રમાં મણિત, સંહિતા અને હોરા જો ત્રણ ભાગો જાત-
 ત્વનો જાત જાણવો છે જ્યોતિ.શાસ્ત્રમાં પાશ્ર્વત જ્ઞા-
 માત્તા હોય તેમણે મણિતશાસ્ત્રના અંગેપાંચોનો ખાસ
 આકરપૂર્વક અભ્યાસ કરવો જોઈએ. સર્વ વિષયોમાં ધર્મ
 શાસ્ત્રનો વિષય અશસ્ત્રજ્ઞાન હોયવો છે ધર્મશાસ્ત્રના અભ્યાસ
 વિના જાન્ય વિષયો લગભગ નિરર્થક થઈ પડે છે જોટલુ જ
 નહીં પણ જ્યોત્ત્વ રસને લઈ જાય છે. ધર્મશાસ્ત્રના જ્ઞાન
 વિના પરીપકાર અને નીતિના સારજૂત મર્મો સમજાતા
 નથી અને જે વિદ્યા કિંચ જ્ઞાન પરીપકાર જર્થ નથી વપ-
 રાતું તેની કીમત જોઈ કુટી જઢામથી અધિક થઈ સકતી
 નથી પરમાર્થ જાણવાને માટે ધર્મનો અભ્યાસ જનિવાય છે

શિષ્ય—જો સિવાય બીજા વિષયો પણ હશે ખરા ?

સૂરિ—વૈષ્ણવશાસ્ત્ર, ચિત્રવિદ્યા લેખનકળા પશુ-પરીક્ષા
 વિગેરે જોવા ઘણા વિષયો છે કે જે જીવનમાં ધન-માન અને
 જ્ઞેમની પ્રાપ્તિ જર્થ જાતિ ઉપયોગી થઈ પડે છે વિદ્વાન લો
 કોની સલામાં જ્યોતિ પ્રવેશ કરવા માગતા હોય તેમણે ચિત્ર
 કળા તેમજ લેખનકળા જાવશ્ય જાણવી જોઈએ નહીંતર જમી
 તેવો જ્ઞાની હોય તો પણ તેની કહર થતાં વિદ્યજ જાય ॥

दीर्घा सुदीर्घमना वरसुरी वा,
 कामोपमोपरसिका गुणसीम्बुन्दा ।
 रक्षात्रयेण च विगुणिरंदासा
 समागच्छिरसिका किं सखिनी सा ॥

(रतिमंजरी)

રાજાની પાસે રહેનારાઓએ હાથી-ઘોડાના લક્ષણો જાસ કરીને જાણવા જોઈએ, કારણ કે રાજાને પોતાના રાજ્યરક્ષણને માટે તેમજ પ્રજાના સુખને માટે અશ્વ-હાથી વિગેરે રાખવા પડે છે એટલે તે વિષે સારી સલાહ આપનાર વિદ્વાનો રાજાના અને રાજ્યના પણ માનવ તા થઈ પડે છે

શિષ્ય—વૈદ્યકશાસ્ત્રમાં કઈ કઈ જાળતોનો સમાવેશ થાય છે ?

સૂરિ—રોગ ની પ્રકૃતિ, ઓસડ, વ્યાધ, સાત્ત્વ રોગીને સદ્વાર્થ વસ્તુની અંદર રહેલો એક ગુણ, શરીરમજા, વય, કાળ, દેશ, જઠરાગ્ની, વૈભવ અને પ્રાત્યારક એટલે રોગીની માવજત કરનાર કોણ છે એ સઘળી જાળતો વૈદ્યકશાસ્ત્રમાં એવા પુરૂષો પ્રથમ સમજી લે છે વૈદ્યકશાસ્ત્રથી ધન કમાઈ શકાય છે એટલું જ નહીં પણ યશ અને ધર્મની પણ સહેજે પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે જે પરોપકારી વૈદ્યા દર્દીઓની અતઃકરણપૂર્વક સેવા-સુશ્રવા કરે છે તેઓ પરલોકમાં સારૂ ફળ મેળવે છે એમાં કોઈ જાતનો શંક નથી દરેક ગૃહસ્થે ખની શકે તા થોડું-ઘણું વૈદ્યકશાસ્ત્ર અવશ્ય જાણવું જોઈએ વૈદ્યકના પણ આઠ લેઠ પાડવામાં આવ્યા છે.—

(૧) કાયચિકિત્સા, (૨) જાળચિકિત્સા, (૩) ભૂતચિકિત્સા, (૪) ઉર્ધ્વાંગ ચિકિત્સા, (૫) શલ્યચિકિત્સા, (૬) વિષ ચિકિત્સા, (૭) રસાયન અને (૮) વાણકરણ

શિષ્ય—એવા લેદો શા ઉપરથી પડ્યા હશે ?

સૂરિ—કાય જોટલે જઠરાગ્નિ-તેના વિકારથી જે રાગે
નીપજે તે મટાઠવાનો પ્રયત્ન કરવો તેને ઠામબિકિસા કહે-
વામાં આવે છે તે જ પ્રમાણે બાળકોને થતા રાગો મટાકવા
તે બાગબિકિસા, ભૂત-પિશાચ વિવેરેનો ઉપદ્રવ મટાકવો તે
ભૂતચિકિત્સા, હઠપચી ઉપર આવેલા મુખ, નાસિકા, કર્ણ,
નેત્ર, મસ્તક આદિ અવયવોના રાગોના ઉપાયો કરવા તે
ઉર્ધ્વાગબિકિત્સા, શસ્ત્ર જોટલે બાણની અણી જેવા પદાર્થો
શરીરમાં ઘોંઘાયા હોય તેનો ઉદાર કરવો તે શસ્ત્રબિકિત્સા,
સર્પાદિકના વિષના ઉપચાર કરવો તે વિષબિકિત્સા, વૃદ્ધાવ-
સ્થાને અટકાવવાનો તથા મુચારસ્થાને વધાર વખત ટકવી
શખવાનો ઉપાય કરવામાં આવે તે રસાયન અને જેથી સ્ત્રી-
સ લોચ બંધેજ કરી શકાય એવી શક્તિ ઉદ્દેરવાનો પ્રયત્ન
કરવો તે વાલકરણ કહેવાય છે

[શબ્દ—સામુદ્રિક શાસ્ત્ર નાન તથા આવશ્યક છે,
એમ અમારું આપે અને ત્યાર કહ્યું છે, જોટલે ઇરાદાપૂર્વક જ
તેનો ઉત્સર્ગ આપે નહીં કર્યો હોય ?

સૂરિ—પિતાના યશની નાંછા રાખનાર બહુ પુરુષ એ
સામુદ્રિકશાસ્ત્ર રત્નપરીક્ષાશાસ્ત્ર, સ્વપ્નશાસ્ત્ર, ચક્રુનશાસ્ત્ર,
વૃદ્ધિશાસ્ત્ર, જ પ્રસ્ફુરણશાસ્ત્ર અને શારીરિકશાસ્ત્ર જેવા
વિષયો બાણે તો તેમના બણે લાભ થાય એ તો છુટ્ટુ જ છે,
નિત્યના મૃદુસ્મૃતિ ૧ અવદારમાં ઉપર કહ્યા તે શાસ્ત્રો ઉપ-
યોગી થઈ પડે છે જોટલા માટે જુગમથી અવગત તો આદિર્ભક

શક્તિથી એ બાબતોનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ અહીં આ એક વાત મારે ખાસ કરીને કહેવાની જરૂર છે કામશાસ્ત્ર પણ એક ઉપયોગી વિષય છે. તેનું જ્ઞાન મેળવવું, પણ તેનો જ્યાં ત્યાં ફેલાવો ન કરવો. યોગ્ય પાત્ર પાસે જ એ વિષયની ચર્ચા થાય તો હાનિ નથી નાટ્યશાસ્ત્રનું જ્ઞાન પણ આવશ્યક છે, પરંતુ નાટકનો ધંધો કરવો એ ઇષ્ટ નથી આ ઉપરથી તમે જોઈ શકશો કે ચોક્કસ વિષયો એવા છે કે જે જાણવા એટલા બધા હાનિકારક નથી, પરંતુ તેનો આખું મીચીને દુરુપયોગ કરવો એ જ વસ્તુતઃ નુકશાનકારક છે

શિષ્ય—મત્રશાસ્ત્રના સબધમા પણ એમ જ હશે ?

સૂરિ—વિવેકી પુરૂષો મત્રશાસ્ત્રનો અભ્યાસ જેની તેની પાસે કરતા નથી તેમા સૌ પહેલા મત્ર આપનાર ગુરૂનો અતિ-શય વિચારવો જોઈએ જો ગુરૂ પોતે પવિત્ર આચાર-વિચાર ધરાવનારા હોય, સંપૂર્ણ પ્રભાવિકતાવાળા હોય તો જ તેમની પાસે મત્રનો અભ્યાસ કરવો કુત્સિત ગુરૂ પોતાના અકલ્યાણની સાથે શિષ્યનું પણ અકલ્યાણ જ કરે છે વળી મત્રના શ્રદ્ધાસુએ પ્રવૃત્તચર્ચા અને તપ-નિયમથી પોતાના તન-મનની ખરાબર વિશુદ્ધિ સાચવવી જોઈએ, મત્રોમા જ્ઞાન-મરણ જેવા કેટલાક એવા મત્રો છે કે જે લોકોનું અહિંત કરવામા જ ઉપયોગી થાય છે એવા કૂર મત્રોનું નામ લેવું એ પણ પાપ છે; તો પછી તેનો અંગીકાર તો કેમ થઈ શકે જ ? જે મત્રો-

વઠે પોતાનું જીને વિધિનું શુભ ન થાય તે મંત્રીનો ઉચ્ચાર
 સરખો પલ્લુ ઠાઠા મનુષ્યોએ ન કરવો જોઈએ. જગતમાં જે
 કોઈ મહાન મંત્ર દોષ તે જોઈ નવકાર મળે છે તેના સ્મ
 રણ જીને જાપથી એ કહે પ્રકારના ઉપદ્રવો દૂર થઈ શકે છે.
 જોવા મળ્યાજી જેવા પવિત્ર મંત્રને મૂછી જે લોકો ખાત
 કુદીના પાણી જેવા મહિન મંત્રીનો અપ્રભવ લે છે, તેઓ
 પોતાનું યજ્ઞર્થ કલ્યાણ સાધી શકતા નથી.

શિષ્ય—એ જો નવકાર મંત્રનો મહિમા જાપના કી-
 મુખથી જ પ્રસીધ્ધ સંભળ્યો છે અને તેમાં પૂર્ણ મહા છે

સૂરિ—જાણે જો મહા મંત્રલકારી પવિત્ર નવકારના
 સ્મરણ સાથે જ જાપણો જાપનો વાર્તાલાપ પુરા કરીશું તો
 'જોઈ પામને દો કાલ'ની કહેવત જરાજર ચાર્લક થશે.

શિષ્ય—જેવી જાણ.

—૨૨—

(૧૨) વિષ ચિકિત્સા

શિષ્ય—બધા કાલના વાર્તાલાપમાં વિષચિકિત્સાનો
 ઉલ્લેખ આપે કયો કરેલો. જાણે હું જો વિષમાં કંઈક
 અધિક જાણવાની ઇચ્છા રાખું છું.

સૂરિ—પહેલી વાત તો જો જ છે કે છવવાની ઇચ્છા
 રાખનાર સાં-પુરોએ જાણી શકે ત્યાંસુધી વધનાર, કોઈકો

ચલું, સોમલ વિગેરે સ્થાવર વિષનું લક્ષણ ન કરવું તથા જગમ વિષને ધારણ કરનારા સર્પાદિક જીવ-જંતુઓનો સ્પર્શ ન કરવો.

શિષ્ય—સર્પો મનુષ્યોને શા માટે કરડતા હોય ? તેમજ તે વિષ કેવી રીતે નિવૃત્ત થાય ?

સૂરિ—સર્પો કા તો કોઈ દેવ વિશેષની આજ્ઞાથી, કો-પથી, મદોન્મત્તપણાથી, ભૂખથી અથવા તો પૂર્વભવના વૈર-ભાવથી પોતાની જતના ન કરનાર બીજા પ્રાણીઓને કરડે છે સર્પાદિક પ્રાણીઓનું વિષ ઉતારનારા દેવ-દેવતાઓ, માત્રિકા તથા વૈદ્યો જન સમાજનો મોટો આગિર્વાદ મેળવે છે તે સિવાય ઝેરથી પીડાતા મનુષ્યનું જી શુદ્ધી, કુરકુલા, તોતલા તથા ગરડ એ ચાર જણુ રક્ષણ કરી શકે છે હવે ઝેર ઉતરાવવું હોય તો સૌ પ્રથમ ઝેરથી પીડાયલા માણસનું કાલ-લક્ષણ જોવું. અર્થાત્ જે વખતે ઝેર ચઢ્યું હોય તે વખતે કેવો હતો તે તપાસવું. પછી જીવવાના લક્ષણ જોવા અને તે પછી માંત્રિક લોકોને બોલાવવા વાર, તિથિ, રાશિ, નક્ષત્ર, દિશા, ડંખ, હૂત, વૈદ્ય અથવા માત્રિકને તેડવા જનાર માણસ, મર્મ-સ્થાન, ઝેરથી પીડાતો માણસ અને હુ સપ્રચાર પ્રમુખ કલા-ઓ એટલા વાના કાલના કહેનારા છે

શિષ્ય—વાર-તિથિ-નક્ષત્ર તથા દિશા વિગેરે સંબંધી વધારે ખુલાસો થવો જોઈએ.

સૂરિ—હું એ જ વાત કહેવા માગતો હતો. વારના

સ જાંબમાં જોવો નિશમ જાણવામાં આવ્યો છે કે મજબૂર,
 રવિવારે અને શનિવારે પ્રભાતકાળે તથા સાંજકાળે જાણવા
 સૂર્યની સંક્રાન્તિ વખતે જોને સૂર્યદશ ચાલ તે મરણ પામી
 દેવાંજનાજો સાથે કીકા કરે તિથિના સ જાંબમાં જોવો
 ઉદ્દેશ જોવામાં આવે છે કે પાંચમ, છઠ, આઠમ, નવમી અને
 દસમી કે જાંબમાં જોમાં કોઈ પણ તિથિજો સૂર્યદશ ચાલ તો
 તે માણસ અવશ્ય મરણ પામે. રાશિના સ જાંબમાં જોવું કહે
 વામાં આવ્યું છે કે જાંબમાં મોજથી હજી જાયેલી તિથિને
 દિવસે જોને સૂર્યદશ ચાલ તેનું જીવન સંશયાત્મક સમજવું
 જોઈતું તે જીવો કે મરી જાયે ત જોક શકારુદ વિષય બની
 રહે છે હવે હજી તિથિની જાણતમાં જોવો નિશમ છે કે મીન
 જાંબમાં ધન રાશીમાં જોય તો દ્વિતીયા (બીજ) કુલ
 જાંબમાં વૃષભ રાશીમાં જોય તો જતુર્વા (ચોથ) કંઈ
 જાંબમાં મેષ રાશીમાં જોય તો પછી (છઠ) કન્યા જાંબમાં
 મિથુન રાશીમાં જોય તો જાટમી (આઠમ) સિંહ જાંબમાં
 વૃશ્ચિક રાશીમાં જોય તો હસમી (દશમ) અને મકર જાંબમાં
 તુલા રાશીમાં જોય તો કાકરી (બારસ) હજી જાય છે નક્ષત્રના
 સ જાંબમાં જોવો નિશમ છે કે મૂળ, જ્યેષ્ઠા, મઘા પૂર્વાશ્વિની
 પૂર્વાષાઢા પૂર્વાભાદ્રપદા, જારથી, અશ્વિની કૃત્તિકા, આર્દ્રા
 વિશાખા અને રાહિણી જોમાં કોઈ પણ નક્ષત્રને વિશે જોને
 સૂર્યદશ ચાલ તેનું મરણ નીપજે વળી જોમ પણ કહેવામાં
 આવ્યું છે કે નૈમિત્તિક, આબેશ અને દક્ષિણજો તથા કિશા

મુકીને ખીજી કોઈપણ દિશાથી આવેલા સર્પાદિક જેને દંશ કરે તે માણસ જીવે એમા સંશય નથી

શિષ્ય—સર્પદંશના આકાર-પ્રકાર ઉપરથી દર્દીનું ભવિષ્ય સમજી શકાય ?

સૂરિ—જેમાંથી પાણી અને લોહી નીકળે જરૂર હોય એવા ચારદશ (૪૦) સાથે થયા હોય તો તે, એક જ દશ જે સોજવાળો, જલના ભરખા સરખો અને ઝીણો, કાગડાના પગ સરખા આકારવાળો, લોહીથી ઝરતો અને ખાડાવાળો હોય તો તે, ત્રણ રેખાવાળો કાળો અને સુકાયેલો હોય તો તે અવશ્ય પ્રાણ નાશ કરે, તેથી ઉલટું જે દંશ કીડીના ચટકા જેવો વિંધ્યા જેવો અને બળતરા તથા ખરજ ઉપજાવનારો ન હોય તો ઝેર વિનાનો સમજવો

શિષ્ય—દશ થયા પછી જે હૂત માત્રિકની પાસે જાય તે હૂતના હાવસાવ અને અગમ ગી ઉપરથી કઈ અનુમાન નીકળે ખરૂં ?

સૂરિ—જે હૂત માથે તેલ ચોળી, વાળ છુટા રાખી, ઉઘાડે માથે અને હાથમા શસ્ત્ર લઈ આવેલો હોય, લથડતા વચનો બોલતો હોય, બે હાથ ઉચા કરી ઉભો રહેલો હોય, રોગી કિંવા કિંવા આકૂળ-વ્યાકૂળતા ધરાવતો હોય, ગથેડું પાડું અથવા ઉંટ ઉપર બેસીને આવેલો હોય, ભયભીત જેવો જણાતો હોય, આખોમા ચચળતા પ્રકટી આવતી હોય, પહેરેલા વસ્ત્ર વિના ખીજું એકે વસ્ત્ર ન ધરાવતો હોય, મોઢું

સજ્જનમાં જોવો નિયમ જાણવામાં આવ્યો છે કે મજાજરે, રવિવારે અને શનિવારે પ્રસાતકાળે તથા સાંજકાળે જલવા સર્પદંત્રી સ્થાપિત વળતે જોને સર્પદંત્રી થાય તે મરણ પામી દેવાંજનાઓ સાથે ક્રીડા કરે તિથિના સજ્જનમાં જોવો ઉત્તેજ જોવામાં આવે છે કે પાંચમ, છઠ્ઠ, આઠમ, નવમી અને ઓઢશ કે અમાસ જોમાં કોઈ પણ તિથિએ સર્પદંત્રી થાય તે તે માણસ અવશ્ય મરણ પામે શાંતિના સજ્જનમાં જોવું કંઈ વામાં આવ્યું છે કે જાદુમાના યોગથી હજી થયેલી તિથિને દિવસે જોને સર્પદંત્રી થાય તેનું જીવન સંસારાત્મક સમજવું અર્થાત્ તે જીવે છે મરી જશે ત જોક શકારુપક વિષય બની રહે છે હવે હજી તિથિની જાણતમાં જોવો નિયમ છે કે મીન જલવા ધન રાશીમાં જોયે હોય તેા દિલીપ (બીજ) કુલ જલવા વૃષભ રાશીમાં જોયે હોય તેા અતુર્ક (ચિદ) કુલ જલવા મેષ રાશીમાં જોયે હોય તેા વહી (છક) કુલ જલવા મિથુન રાશીમાં જોયે હોય તેા અહમી (આઠમ) સિદ્ધ જલવા વૃશ્ચિક રાશીમાં જોયે હોય તેા હસમી (હથમ) અને મહા જલવા તુલા રાશીમાં જોયે હોય તેા દ્વારશી (બારસ) હજી થાય ॥ નક્ષત્રનાં સજ્જનમાં જોવો નિયમ છે કે મૂળ, અશ્લેષા, મયા, પૂર્વાશ્વિની પૂર્વાષાઢા પૂર્વાભાદ્રપદા, જયંતી, અશ્વિની દુત્તિકા, અશ્લેષા વિદ્યાખ્યા અને શરદિની જોમાં કોઈ પણ નક્ષત્રને વિષે જોને સર્પદંત્રી થાય તેણે મરણ નીપજે નથી જોમ પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે નેત્રીત્વ, આબોધ અને હક્ષિણને પણ વિદ્યા

ચૂક્યો છે માટે એને તમે મૂકી દો ” એમ જ કહે છે અર્થાત્ ઝેરથી પીડાતો માણસ જીવે નહીં એમ માત્રિકે સમજી લેવું. માત્રિકના ઘરમા પેસતાં જો દૂતનો જમણો પગ આગળ હોય તો ઝેરથી પીડાતો પુરૂષ છે અને ડાબો પગ આગળ હોય તો ઝેરથી પીડાતી સ્ત્રી છે એમ નિશ્ચયપૂર્વક જાણી શકાય. પછી આગળ આવીને દૂત ઉભો રહે અને પોતાના શરીરના જે ભાગને સ્પર્શ કરે તે ભાગને વિષે સર્પાદિકનો દશ થયો છે, એવી માત્રિક કલ્પના કરે તો તેમા કાંઈ ખોટું નથી હોવે ઉભા રહેલા દૂતની જોડાળી નાંસકા બહેતી લાગે તો “ઝેરથી પીડાતા માણસની વ્યથા મટશે ” એવી આશ્વાસનમયી વાણી-રૂપી સુખડી દૂતને આપવામા હરકત નથી, કારણ કે ડાબી નાસિકામાનો સ્વર જે દૂતનો ચાલતો હોય તે દૂત આ બાબ-તમા બહુ શ્રેષ્ઠ લેખાય છે કેટલાક માત્રિકો દૂતના સુખમાથી નીકળેલા અક્ષરોને ઝમણા કરી જે સખ્યા આવે તેને ત્રણે ભાગી નાખે છે અને એમ કરતા જો બાકી એક રહે તો દશ સારો થવાની આશા રાખે છે એવા બીજા પણુ ઘણા નિયમો છે જેમકે દૂત જો કોઈ વિદિશા-ખુણામા ઉભો ન રહેતા સ્પષ્ટ દિશામા ઉભો રહે, તેમજ નાસિકાદ્વારા અદર શ્વાસ લેતા પ્રશ્ન ન કરે પણ શ્વાસને ખડાર કાઢતા ધીમેથી પ્રશ્ન રજુ કરે તો રોગી જીવી જાય પ્રશ્ન કરી રહ્યા પછી દૂત જો પોતાનું સુખ બંધ રાખે તો કહેલા માણસનો તુરતમા જ આદર વો; કારણ કે તે રોગી યશ અપાવે છે અને દૂત જો પ્રશ્ન

હાંસીને કે છુર્ણુ પણ પહેરીને આવ્યો હોય, નદી ઉતરવાથી
 હોયપોય યાં જઈ હોય, રીંસાયેલા જેવો હામતો હોય
 તેવો ફૂત વેણ અથવા માંત્રિકને બોલાવવા આવે તો ઝેરથી
 પીડાતો રાગી મરણ પામે. જોઈ ઉલટું જે ફૂત સ્થિર મધુર
 વચન બોલનારો, હાથમાં ફુલ તથા અક્ષત હાથ આવેલો
 હોય, ખુવાની દિશા જો મૂંઝી હાથ પૂર આપક આપ દિશાએ
 માંની જો દિશામાં ઉલો રહેલો હોય રાગીની બાવનો
 અથવા ધર્મનો હોય તવો ફૂત, વેણ અથવા માંત્રિકને બોલા
 વના આવે નો ઝેરથી પીડાતા મનુષ્યનું ઝેર ઉતરી જવું
 જોઈએ એવું અનુમાન થઈ શકે

શિષ્ય—ફૂત જોઈ સાચે કેટલા મોઝલવા જોઈએ ?

સુરિ—ફૂત વિષમ સંજ્ઞામાં જોઈએ કે જોકે ત્રણ,
 પાંચ છંદ્યાદ પચાસમા મોઝલવા જેઠ અવાજ છે તેમજ
 શીને જો હાથ જયો હોય તો તેના તરફથી શી—ફૂત અને
 પુરુષને હાથ જયો હોય તો તેના તરફથી પુરુષ—ફૂત બંધ જો
 જેઠ અવાજ છે

શિષ્ય—ફૂત માંત્રિકની પાસે કે વેણની પાસે જઈને
 ઉલો રથો અને પોતાનો આવવાનો હેતુ કહી રથો હોય તે
 વખતની ફૂતના સ્થિતિ જોઈને કઈ અટકાવ થઈ શકે ખરી ?

સુરિ—ઝેરથી પીડાતા માણસનું નામ પ્રથમ હાથ પાછ-
 નથી જો ફૂત પેલા માંત્રિકનું નામ હોય તો માંત્રિકે બાણુ, કે
 આ ફૂત ' ઝેરથી પીડાતા માણસને ચમત્તુ આમ ત્રણ આપી

ઘેન ચડે, મ્હોમાથી લાળ અરે, નાસિકા સૂકાય, શરીર પીકું
 દેખાય, મ્હોમાથી જે શબ્દો નીકળે તે અનુનાસિકવાળા લાગે,
 એક વસ્તુમા ખીજી વસ્તુનો ભાસ થાય, બગાસા આવે, ઉલ-
 ટી થાય, સ્વર વિકૃત થઈ જાય, શરીરને છેલ્લા છતાં તેમાથી
 લોહી ન નીકળે, લાકડીનો આઘાત કરવા છતાં તેનું ચિન્હ
 અગ ઉપર ન થાય, જે સ્તનોની નીચે અને ગળામા ધબકારો
 સભળાતો બધ પડે, કાનની પાછળ દાતના આકાર પ્રગટ-
 પછે દેખાય, નિશ્વાસ ઠંડો જણાય, ડોક ઠરે નહીં, રોગીનું
 લોહી પાણીમા નાખવાથી તેલની માફક પસરી જાય, બન્ને
 હાથો બળથી ઉઘાડવા છતાં પોતાની મેળે ખીડાઈ જાય, રોગી
 પોતાની જાણને અથવા નાસિકાના અગ્ર ભાગને ન જોઈ શકે,
 પાંચે ઇંદ્રિયો પોતપોતાના વિષયો ન જાણી શકે, નાસિકામાથી
 જે શ્વાસ નીકળવો જોઈએ તે મુખમાથી નીકળવા લાગે, આ-
 ખો અને મુખ ખુલ્લા રહે, ચંદ્રમાને બદલે સૂર્ય દેખાય અને
 સૂર્યને બદલે ચંદ્રમા દેખાવા લાગે, કાખમા, જીભમા તથા
 બે કાનમા કાગડાના પગ સરખું નીલવર્ણ ચિન્હ દેખાય,
 અરીસામા તથા જળમા પોતાના મુખનું પ્રતિબિંબ નિહાળી
 ન શકાય, આગળ ખેઠેલાઓને રોગીના આખની કીકીઓ ન
 દેખાય, પેટ ઉપર સોજા ચડી આવ્યા હોય, નખો એકદમ
 કાળા પડવા લાગ્યા હોય, પરસેવો તથા શૂળ આવતું હોય,
 ગળેથી કોઈ ખાવાની વસ્તુ નીચે ઉતરી ન શકતી હોય, પેટમા
 આકળી આવતી હોય, રોમાચ ખડા થતા હોય, દાંત અને
 હાઠ એક બીજા સાથે ઘસાતા હોય, મુખમાથી ચીત્કાર શબ્દ

પછી પોતાનું મુખ ઉઘાડું રાખે તો તે હઠી મરણ પામ્યો હોતો જોઈએ જોમ માની શકાય. ખાશ કે દૂત શત્રિના સમયે માંત્રિકના નિવાસસ્થાને પહોંચે અને બધકારને લીધે દૂતનું મુખ બરાબર ન જોઈ શકાય તો માંત્રિક પુરૂષ પોતાના મુખના બધ ઘણા પ્રમુખ બિન્દો ઉપરથી નિર્ણય કરી લે.

શિષ્ય—શરીરની અંદર જોવા કયા મર્મસ્થાન છે કે જ્યાં વિવેક હશે ત્યાં તો તે પ્રાણુવાતક જ, શું પડે ?

સૂરિ—આપણા શરીરમાં જોવા ૧૬ મર્મસ્થાન છે તેમાં (૧) કંઠ, (૨) છાતી, (૩) લીંગ, (૪) મસ્તક, (૫) કાઠી, (૬) શુદ્ધા (૭) નાભ, (૮) બે લમ્બરનો મધ્યભાગ, (૯) નાભી, (૧૦) ડોક, (૧૧) બે સ્તન (૧૨) હાથ તથા પગનાં તળીયાં (૧૩) આંખનો કાન પાસેનો ભાગ, (૧૪) ખસો, (૧૫) કાન, (૧૬) કપાળ, (૧૭) જન્ન આંખો, (૧૮) કપાળનો આધાના વાળ પાસેનો ભાગ અને (૧૯) કાળ જો તલા સ્થાનકે જે માણસને કંઈ થાય તે પ્રાણ મૃત્યુ પામે.

શિષ્ય—જે માણસ પ્રાણુવાતક એરથી પીડા જામી રહેલો હોય તે કેવા લક્ષણા પ્રકટ કરે ?

સૂરિ—એરથી પીડાતા જે માણસના વાળ ત્રટે, આ મર્મ સહેદાં નિહુ દેખાય ગળું ફેલાઈ શરીર થડું પડવા લાગે, હેડછી આવે, ગાલ કંઈમાવા લાગે ફેર આવે, બિભાન બને, શરીર સુકાતું જાય, સૂઈ અને અદ્ર પ્રત્યક્ષ છતાં નજરે ન જોઈ શકાય, શરીર ઘૂંટી તૂટવા લાગે, આંખો રાત્રી યામ,

ઘેન ચડે, મ્હોમાથી લાળ ઝરે, નાસિકા સૂકાય, શરીર શીકું
 દેખાય, મ્હોમાથી જે શબ્દો નીકળે તે અનુનાસિકવાળા લાગે,
 એક વસ્તુમા ખીજી વસ્તુનો ભાસ થાય, બગાસા આવે, ઉલ-
 ટી થાય, સ્વર વિકૃત થઈ જાય, શરીરને છેદવા છતાં તેમાથી
 લોહી ન નીકળે, લાકડીનો આઘાત કરવા છતાં તેનું ચિન્હ
 અગ ઉપર ન થાય, બે સ્તનોની નીચે અને ગળામા ધબકારો
 સભળાતો બધ પડે, કાનની પાછળ દાતના આકાર પ્રગટ-
 પછું દેખાય, નિ શ્વાસ ઠંડો જણાય, ડાઠ ઠરે નહીં, રોગીનું
 લોહી પાણીમા નાખવાથી તેલની માફક પસરી જાય, બન્ને
 હોઠો બળથી ઉઘાડવા છતાં પોતાની મેળે ખીડાઈ જાય, રોગી
 પોતાની જામને અથવા નાસિકાના અગ્ર ભાગને ન જોઈ શકે,
 પાચે ઇદ્રિયો પોતપોતાના વિષયો ન જાણી શકે, નાસિકામાથી
 જે શ્વાસ નીકળવો જોઈએ તે મુખમાથી નીકળવા લાગે, આ-
 ખો અને મુખ ખુલ્લા રહે, ચંદ્રમાને બદલે સૂર્ય દેખાય અને
 સૂર્યને બદલે ચંદ્રમા દેખાવા લાગે, કાખમા, જીભમા તથા
 બે કાનમા કાગડાના પગ સરખું નીલવર્ણુ ચિન્હ દેખાય,
 અરીસામા તથા જળમા પોતાના મુખનું પ્રતિબિંબ નિહાળી
 ન શકાય, આગળ બેઠેલાઓને રોગીના આંખની કીકીઓ ન
 દેખાય, પેટ ઉપર સોજા ચડી આવ્યા હોય, નખો એકદમ
 કાળા પડવા લાગ્યા હોય, પરસેવો તથા શૂળ આવતું હોય,
 ગળેથી કોઈ ખાવાની વસ્તુ નીચે ઉતરી ન શકતી હોય, પેટમા
 આકળી આવતી હોય, રોમાચ ખડા થતા હોય, દાંત અને
 હોઠ એક બીજા સાથે ઘસાતા હોય, મુખમાથી ચીત્કાર શબ્દ

નિકળ્યા કરતો હોય, વારવાર મૂર્છા આવતી હોય, આંખો
 ફિવસના આગમાં સંકેદ સધ્યા સમયે શતી અને શત્રીના
 વળતે કાળી પડી જતી હોય તો તે ઝેરથી પીડાતો માણસ
 અવશ્ય મરણ પામે. આ જે લક્ષણો કહ્યા તે જાણ એક શત્રી
 માં હોવા એટલે જોય સમજવાનું નથી. કેટલાક લક્ષણો હોય
 અને ઘીલ ન પણ હોય એ જાનવાલેગ છે

શિષ્ય—કેવા લક્ષણવાળો હર્દી જથી બધ ?

મુરિ—ઝેરથી પીડાતા માણસને શરીરે કંઠા પાણીની
 ધાર કરવાથી જો તે શામાજ ઉભા કરે જાણવા હીલચાલ કરે
 તો મત્ર તેમજ જોવખાકિના ઉપચાર ક્રતેકમદ નીવડે અર્થાત્
 એવી સજાવાળો હર્દી સામે શાય, હાથના નખવડે પાણીના
 બિદુલો જ્યારે હર્દીની આંખમાં છાંટવામાં આવે તે જ
 વળતે જો ઝેરથી પીડાતો હર્દી પોતાની આંખો મીંચવા
 મંદી બાજતો સમજવું કે એવો હર્દી વિષથી મરણ ન પામે
 હર્દીના હાથના નખના માંસને નખવતી હાલવાથી
 હર્દી તે વેદના શાય તો સમજવું કે કલ વિપની અસર પુરા
 પ્રમાણમાં થઈ નથી અને તેથી હર્દી છૂલી બધ.

શિષ્ય—સર્પદશની સામે સ્થાનનો કઈ સબંધ દશે ?

મુરિ—ઈંડામાં, ચિતામાં, વાફામાં, પર્વતમાં, કાકના
 તળે, કુવા કંઠે જાણવા નદીના કિનારે, વેલડીઓ તથા લાકડી
 કંઠાએલા પ્રદેશમાં સ્થાનમાં અર્જવરમાં, પત્થરના ઢગ

લામાં, દેવસ્થાન આદિકમા જેને સર્પદંશ થાય તે અવશ્ય મરણ પામે એવો સ્થાનપ્રભાવ શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ છે

શિષ્ય—હવે સર્પનું વિષ કેવી રીતે ઉતારી શકાય ?

સૂરિ—પણ તે પહેલા ઝેરના પ્રકાર જાણવા જોઈએ અને એ પ્રકાર જરાજરા સમજી શકાય એટલા માટે નાગને વિષનો ઉદય કયે સમયે થાય તે જાણવું જોઈએ ઝેરના પ્રકાર જાણ્યા વિના ઝેરના ઉપાય જોઈએ તેવા કાર્યસાધક થતા નથી

શિષ્ય—ત્યારે સર્પના વિષનું અને સર્પનું સ્વરૂપ જ વર્ણવો સાથે તેના વિષનો ઉદયકાળ પણ દુકામા આવી જાય તો ઠીક

સૂરિ—વાયુમય વિષને ધારણ કરનારો અને જાતે બ્રાહ્મણ એવો અનંત નામનો નાગ રવિવારે પોણાચાર ઘડી સુધી ઝેરનો ઉદય ધારણ કરે છે તેને મસ્તકે કમલ હોય છે તથા શરીરે સફેદ વર્ણનો હોય છે ખીજો અગ્નિમય વિષને ધારણ કરનારો વાસુકી નામે ક્ષત્રીય જાતિનો નાગ સોમવારે પોણાચાર ઘડી સુધી ઝેરનો ઉદય ધારણ કરે છે તેનું શરીર સુંદર હોય છે, તેના માથા ઉપર નીલ કમળ હોય છે જગતનું રક્ષણ કરનાર અને પૃથ્વીમય વિષને ધારણ કરનાર તક્ષક નામે વૈશ્ય જાતિનો નાગ મંગળવારે પોણાચાર ઘડી સુધી ઝેરનો ઉદય ધારણ કરે છે તેનું શરીર રાતું હોય છે, તેને મસ્તકે સાથીઆનું ચિન્હ હોય છે જળમય વિષને ધા-

રણ કરનારો કઠેકઠેક નામે શુદ્ધ જ્ઞાતિનો નામ પુષ્કળારે પો-
 વાવાર ધડી સુખી ઝેરનો ઉદય ખાણુ કરે છે તેના શરીરનો
 રમ જાળન સરખો હોય છે તેના શરીર ઉપર ત્રણ રેખાઓ
 હોય છે આહેદ્ર વિષને ખાણુ કરનારો પદ્મ નામે શુદ્ધ
 જ્ઞાતિનો નામ બુદ્ધવારે પોવાવાર ધડી સુખી ઝેરનો ઉદય ખાણુ
 કરે છે તેના શરીરનો રમ સુવર્ણ સરખો હોય છે, તેના
 શરીર ઉપર બેઢા સરખા પાંચ સરેહ બિંદુઓ હોય છે
 જળમય વિષ ખાણુ કરનારો મહાપદ્મ નામે શુદ્ધ જ્ઞાતિનો
 નામ શુદ્ધવારે પોવાવાર ધડી સુખી ઝેરનો ઉદય ખાણુ કરે
 છે તેના શરીરનો રમ મેઘ સરખો હોય છે તેના મસ્તકે
 ત્રિશૂળ હોય છે તેજોમય વિષ ખાણુ કરનારો શઞ્જ નામે
 સૂત્રીયજ્ઞાતિનો નામ શાનિવારે પોવાવાર ધડી સુખી ઝેરનો
 ઉદય ખાણુ કરે છે તેના શરીરનો રમ જાણુ સરખો રાતો
 હોય છે તેને બે સરેહ રેખાઓ હોય છે વાસુમય વિષ
 ખાણુ કરનારો શદ્ધ સરખો કુલિકે નામે જાણુ જ્ઞાતિનો
 નામ સર્વવારને વિષે શાવકીયાના સુખી કાગળાં ઝેરનો ઉદય
 ખાણુ કરે છે તેના શરીરનો રમ સરેહ હોય છે

શિષ્ય—આપે જે વિષયની મરુના કરાવી તેમાં મુસા-
 ધ્ય અને દુ સાધ્ય કયા કયા હશે ?

સૂરિ—સામાન્ય રીતે દિવસ તથા રાત્રિનો સર્વ સમય
 વિષમય વજામ છે પણ તેમાં ત્રણ ભાગ પડે છે પ્રથમ અભિ-
 મય વિષ, મધ્યમાં આહેદ્ર વિષ અને પાછલે ભાગે જળમય

વિષ હવે પહેલુ અશ્મિભય વિષ મહા દુ સાધ્ય અને દુઃખ-
દાયક ગણાય છે, બીજુ માહેદ્ર વિષ કષ્ટસાધ્ય, એટલે કે મહે-
નતથી પણ ઉતરી શકે એવુ મનાય છે અને ત્રીજુ જળમય
વિષ સુસાધ્ય સુખેથી ઉતારી શકાય એવુ હોય છે

શિષ્ય—સુસાધ્ય હોવા છતા પણ જો તે વિષ દૂર
ન થાય તો ?

સૂરિ—તો ત્યા અપરાન્તયોગ બાણવો

શિષ્ય—અપરાતયોગની સ્થિતિનું પ્રમાણ કેવી રીતે
અકાય છે ?

સૂરિ—રાવવાર, રોહિણી નક્ષત્ર તથા અમાવાસ્યા હોય
તો બે પહોર સુધી અને સોમવાર, અશ્લેષા નક્ષત્ર તથા
અષ્ટમી તિથિ હોય તો ચાર પહોર સુધી વિષની મર્યાદા રહે
છે નવમીને દિવસે મગળવાર તથા ઉત્તરાશ્વિની નક્ષત્ર હોય
તો એક સરખી છ પહોર સુધી અને ચતુર્થીને દિવસે બુધ-
વાર તથા અનુરાધા નક્ષત્ર હોય તો આઠ પહોર સુધી વિષની
મર્યાદા રહે છે પ્રતિપદાને દિવસે ગુરુવાર તથા જ્યેષ્ઠા નક્ષત્ર
હોય તો સોળ પહોર સુધી અને તૃતીયાના દિવસે શુક્રવાર
તથા મઘા નક્ષત્ર હોય તો બત્રાંસ પહોર સુધી વિષની મર્યાદા
હોય છે ચતુર્દશીને દિવસે શનિવાર તથા આર્દ્રા નક્ષત્ર હોય
તો છ દિવસ સુધી વિષની મર્યાદા હોય છે અવી રીતે કેટ-
લાક લોકોએ યોગ, તિથિ, વાર અને નક્ષત્રના યોગથી
અપરાતયોગ માન્યો છે.

શિષ્ય—જો જ વાત જરા પ્રકાશાન્તરે અને સ્પષ્ટ તાથી સમજાવશો ?

સૂરિ—ભલે, પહેરનો પહેલો અને છેલ્લો અર્થભાગ દિવસ સળેખી વારના દિવસે તથા રાત્રિએ પણ જાણવો. કિં વસે તે તેના છાનો શેષ અને રાત્રિએ પાશ્વરનો શેષ હોય. ૭ સૂર્યાદિકને વિષે છઠ્ઠે વિષ્ણુ દિવસમાં રવિ, શુક્ર, બુધ, શનિ, શુક્ર અને મંગળ જાણવા તથા રાત્રિએ પાશ્વરે વિષ્ણુ રવિ, શુક્ર, શનિ, શુક્ર મંગળ શાંત અને બુધ જાણવા. જો પ્રમાણે નાજના અર્થ પ્રકર થયા જોમાં શનિને વિષે કાળ અપરાન્ત અને જીવ જોવી રીતે જો તથા વસ્તુઓ સમજવી.

સ્વિવારને દિવસે કાળ સર્પનો હસ થાય તો પણ માણસ અઠાવીશ ઘડી સુધી જીવે. તેટલો સમય બચીત ઘર્ષ જવા છતાં મરણ ન થાય તો કાળજી મર્ષ ત્રી વસ્તુ એમ સમજવું. રવિવારે વીશ ઘડી સુધી અપરાન્ત હોય છે તે તેટલી મુદત સુધી કેરળી પીડાતા માણસને સ્વસ્થ રાખે છે. પછી અઠાર ઘડી સુધી નિર્ભયપૂર્વક બેભાન બનાવી દે તે.

સોમવાર નિગેર દિવસોને વિષે પણ જો રીતે જ કાળની અને અપરાન્તની ઘડીઓ સમજી લેવી. તેમાં પહેલાં કાળની અને ત્યારબાદ અપરાન્તની ઘડીઓ અનુક્રમે આવે છે. અર્થાત્ સોમવારને દિવસે કાળની યોગીન, યોગીને સ્વસ્થ રાખનારી અપરાતની સોળ અને તે પછીની બેભાનપણાની અઠાર ઘડી સ્પષ્ટરીતે જણાવે છે. મંગળવારને દિવસે પહેલાં કાળ

ની વીશ, રોગીને સ્વસ્થ રાખનારી અપરાન્તની ખાર, તે પછી બેભાન રાખનારી મોહની છત્રીસ ઘડી હોય છે. બુધવારને દિવસે પહેલા કાળની સોળ ઘડી, પછી સ્વસ્થ રાખનારી અપરાન્તની આઠ ઘડી અને તે પછી દોઢ દિવસ સુધી મોહ-મૂર્છા રાખનારી મયાદા હોય છે. ગુરૂવારે કાળની ખાર, અપરાન્તની ચાર તથા મોહની બે દિવસ અને છ ઘડી સુધીની મયાદા હોય છે શુક્રવારે કાળની આઠ ઘડી, અપરાન્તની અઠાવીશ ઘડી અને તે પછી મોહની ચાર દિવસની મયાદા હોય છે. શનિવારને દિવસે કાળની ચાર ઘડી, અપરાન્તની ચોવીશ ઘડી અને મોહની સાડા છ દિવસ સમજવા. શનિવારે છેલ્લો અર્ધ ભાગ કાળનો, ગુરૂવારે છેલ્લી ઘડી અપરાન્તની હોય છે તથા સર્વ પહોરને છેડે નિરતર કાળ હોય એ નિર્વિવાદ છે

શિષ્ય—રોગીના દેહ ઉપરથી અપરાન્તની કઈ માહિતી મળે ?

સૂરિ—ઝેરથી પીડાતા રોગીના નાભિપ્રદેશના નીચલા ભાગમા જે બળેલા જેવો ફાડકો પ્રગટ રીતે દૃષ્ટિગોચર થઈ શકે તો તે લક્ષણ ઉપરથી જાણી શકાય કે અપરાન્ત યોગ વર્તમાન છે.

શિષ્ય—આપે જે નાગના પ્રકાર વર્ણુવ્યા તેમની ગતિ અને ક્રિયામા કઈ વિસિષ્ટતા હશે ?

સૂરિ—અનંત નામનો નાગ જમણી બાજુથી બુલે છે,

વાસુદેવ નામનો નામ ઠાળી બાબુથી બુવે છે તક્ક નામ
ઠાનને સ્પર્શ કરે છે અને કોર્ટક નામ નાકને સ્પર્શ કરે
છે પણ નામ ઠાળી સ્પર્શ કરે છે, મહાપદ્મ ધણે! આમ
મૂકે છે, શબ નામક નામ જૂન તરફ, જોઈ હસે છે અને
કુલીક નામનો નામ ઠાળી બાબુથી ચીંજાતો બલ છે

શિષ્ય—ઠાળતુ ઝેર ઠાળમા કેટલો વખત રહે અને
ત્યારપછી તે કેવી રીતે પ્રસરતુ બલ ?

સૂરિ—હાથને હાથે પ્રસરિલા હાથે જોઈ અપદ્મ
વચાકતાં જેટલો વખત હાથે તેને ઝેર નામનો ઠાળ
કહેવામાં આવે છે ઠાળમાં ઝેર બાલન માત્ર સુધી રહે
છે પછી કપાળ, ગાંઘ, ગુપ્ત, નાકીબો અને માટે ધાતુ
જોમાં પ્રસરી બલ છે

શિષ્ય—પણ ઝેર શરીરના કયા કયા ભાગ સુધી
પહોંચતું છે તે ચી રીતે બાળી શકાય ?

સૂરિ—ઝેર જો રસ ધાતુ સુધી પહોંચતું હોય તો
ખરબ ઉત્પન્ન કરે, લોહીમાં મળતું હોય તો શરીરના બાહ્ય
ભાગ ઉપર તાવ ઉપલવે, માસમાં મળતું હોય તો ઉલ્કા
ઉત્પન્ન કરે અને મેદ ધાતુમાં પહોંચતું હોય તો બન્ને બાંજને
નુકસાન કરે, હાઠમાં હોય તો મર્મસ્થાનકે પીડા કરે, મજ્જા
માં હોય તો શરીરની અંદર બગતરા ઉત્પન્ન કરે અને શુક્ર
ધાતુમાં હોય તો મૃત્યુ પમાડે. જો રીતે ધાતુના અનુક્રમથી
સ્પર્શના વિધાની અસર બાળી શકાય છે

શિષ્ય—ઝેર કયા લાગ સુધી પહોંચ્યું હોય ત્યાં-
સુધી સુસાધ્ય ગણાય ?

સૂરિ—રસ, લોહી, માસ અને મેદના સ્થાનક સુધી
વિષ પહોંચે તેટલામા જો તેની ચિકિત્સા કરવામા આવે તો તે
હર દરી શકાય છે. બાકીના સ્થાનકોમા તે કષ્ટસાધ્ય, અતિશય
કષ્ટસાધ્ય અને અસાધ્ય થતું જાય છે

શિષ્ય—જૂદી જૂદી જાતના વિષનો અસર પણ જૂદી
જૂદી થતી હશે ?

સૂરિ—અગ્નિમય વિષ હોય તો તેથી ઘણું તાપ લાગે,
વરુણુ વિષ હોય તો તેથી જડતા-મૂર્છાવસ્થા ઘણું લાભે
વખત ચાલે અને જો વાયુનુ વિષ હોય તો રોગીનો પ્રલાપ-
બકબકાટ ચાલ્યા કરે એ રીતે ઝેરના ત્રણ લક્ષણુ સામાન્ય
રીતે પ્રગલ્ભિત છે

શિષ્ય—દહીંનુ વિષ હર થશે કે નહીં તે તત્કાળમા
કેવી રીતે જાણી શકાય ?

સૂરિ—જેને સર્પદંશ થયો હોય તેની બન્ને આંખોમા
મરીનુ બારીક ચૂર્ણ આજવુ, જો એ અજનથી દહીંની
આખમાથી આસુ વહેવા લાગે તો સમજવું કે હજી
દહીંને માટે જીવવાની આશા છે ખરી જો એવુ પાણી ન
નીકળે તો જીવવાની આશા મૂકી દેવી

શિષ્ય—વિષમય સર્પદંશ થવા છતાં કેટલાક મનુષ્યો
અણીશુદ્ધ ખચી જાય છે તેનું શું કારણ ?

સૂરિ—જો કાશ્ય જાણુ તે જોય તે તમારે મનુષ્યની
 જમૂતકળા ક્યારે ક્યા સ્થાને જોય તે સમજવું જોઈએ.
 તમારા દિવારે જો જાણત જરા વિસ્તારથી કહીશ. શુદ્ધ
 પદ્મના પદ્મવાથી માંદી પુનઃ સુખી જનુક્રમે (૧) પમને
 જાણુ, (૨) પમને કંઠે, (૩) કુટિલે (૪) ઠીંગલે, (૫) લંબ
 ઉપર, (૬) નાભિમાં, (૭) હૃદયમાં (૮) સ્તનમાં (૯)
 કંઠમાં, (૧૦) નાકમાં, (૧૧) આંખમાં, (૧૨) કાનમાં,
 (૧૩) જે જમરમાં, (૧૪) લમણમાં ક્રિયા મસ્તકમાં
 જમૂતની કળા રહે છે કૃષ્ણપદ્મમાં—અધારીલામાં પદ્મવાથી
 માંદી જમાસ સુખી ઉપર ક્યાં તેથી જરાજર ઉઠતા કમમાં
 જોઈએ પદ્મવાને દિવસે મસ્તકમાં, બીજને દિવસે લમણમાં
 જો રીતે જમૂતની કળા રહે છે પુરુષ અને સ્ત્રીની જમૂતકળા-
 સ્થાનકમાં ફેર જોય છે પુરુષની જમણી બાજુએ અને સ્ત્રીની
 ઠાળી બાજુએ જમૂતની કળા જોય છે ઠાલ અને છવ પદ્મ
 જે જમૂત કળાની સાથે સાથે જ જોય છે હવે તમારે જાણ
 કરીને જે જાણવાની જરૂર છે, તે જોઈ કે જમૂતના સ્થાન
 કથી વિવનું સ્થાનક સાતમું જોય છે જમૂતના સ્થાનકને
 મજાળવાથી જમૂતની વૃદ્ધિ થાય છે અને વિવના સ્થાનકને
 મસાળવાથી વિવની વૃદ્ધિ થાય ॥ જમૂતની કળા જ્યાં વસતી
 જોય ત્યાં કાળસર્પનો રૂથ થાય તે પદ્મ તે વડે મૂર્યુ નીપ
 જતું નથી. વિવના સ્થાનકમાં નહીં રૂથ થાય પદ્મ તત્કળમાં
 પ્રાણનાશક થઈ પડે છે કામચાસના ભ્રમમાં ઉત્ત જમૂત-
 કળા સુખથી કેટલોક વિસ્તાર જોવામાં આવે છે ત્યાં જોવા

આશયનું કથન કરવામા આવ્યું છે કે અમૃતનું સ્થાનક મસ-
ળવાથી સ્ત્રીઓ પણ અવશ્ય વશ થાય છે વિશેષ કરીને ગુહ્ય
સ્થાને અમૃતકળા આવી હોય ત્યારે તેને મસળવાથી સ્ત્રીઓ
તત્કાળ વશીભૂત થઈ જાય છે તે ગમે તેમ હો. જે માણસને
સર્પદશ થયો હોય તે જો અમૃતકળાને વિષે રહેલા પ્રાણનું
પોતપોતાના આત્માને વિષે ચિંતન કરે તો તેથી વિષનો
નાશ થાય, એટલું જ નહીં પણ સતત એવો પ્રયત્ન કરના-
રની તરૂણ અવસ્થા દીર્ઘકાળ પર્યાંત ટકી રહે છે તેનું
શરીર કાંતમય બને છે અને વૃદ્ધાવસ્થાના કઠોર પળ-
માથી બચી જાય છે.

શિષ્ય—વિષ ઉતારવાના વહેવાર પ્રયોગો વિષે આપે
હજી કંઈ કહ્યું નથી.

સૂરિ—પહેલો ઉપાય કે જે બહુ સારો અને સહેજે
અજમાવી શકાય એવો છે તે જ કહ્યું જીભ તાળવે લગાડવાથી
જે અમૃત રસ ઝરે છે, તેનો ડાબ ઉપર લેપ કરવામા આવે તો
વિષનો ક્ષણમાત્રમા નાશ થાય છે ડાબાયેલા માણસને ઘી
પાવાથી, ચીસડા વિગેરે ભક્ષણ કરાવવાથી અને ડાબ ઉપર
કાનનો મેલ અથવા કળીચુનો લગાડવાથી પણ આરામ થઈ
જાય છે. ધોળી સાટોડીના મુળીયા પાણીમાં વાટીને પાવાથી
ઝેરની પીડા દૂર થાય છે સુદર્શનનો કંદ અથવા તુળસીના
મુળીયાં પાણીમા ઘસીને જ્ઞેને પાયા હોય તો પણ સારો
ફાયદો કરે છે. અગથીઆના પાન પાણીમા વાટી નાકમાં

તેનાં ધીપાં નાખ્યા હોય તો શશ્વસાદિક દોષ તથા વિપની
પીડા દૂર થાય છે એવા બીજા પદ્ય કેટલાક પ્રયોગો છે

શિષ્ય—આપે જે સરલ અને સહેજ પ્રાપ્ત પ્રયોગો
કહ્યા તે જસ ॥ આજે કેવળ વિપની ભર્મામા જ આપણે
પણોખરે સમય નીકળી ગયો. એવી વાતો ગુરૂમતથી ભલ્લી
હોય તો વધુ ઉપયોગી થાય એમ ધારી મેં આજે આપનો
આટલો કાંમતી સમય લીધો છે આચાર્ય મહારાજને જે
જ્ઞાનસાગરનું વિશેષણ લગાડવામાં આવે છે, તે ખરેખર સાર્થક
છે. આપની પાસે એવો કેાઈ વિષય નથી કે જેમા આપ ઉઠા
ન ઉતરી શકતા હો. આજે આટલેથી જ વાર્તાલાપ બંધ
રાખીશું. હવે પછી હું દર્શનશાસ્ત્ર સબંધી કિંમિત માંહી
મિળવવાની ઇચ્છાસા રાખું છું ।

(૧૭)

પદ્દર્શન-મિમાંસા

શિષ્ય—આજે પદ્દર્શનની મુખ્ય મુખ્ય વાતો આપની
પાસેથી બાણવા ઈચ્છુ છું જોન, મિમાંસક જોદ, સાંખ્ય,
શીવ અને નાસ્તિક એમ ॥ દર્શનો મારા સાંજાવામાં આવ્યા
છે, પણ તેમાં ચરસ્ચર શો લોક છે તેમજ તેમની તર્કપરપરા
કેવા પ્રકારની છે તે વિષે પ્રાચ. જ્ઞાન જ છું એમ કહું તો ખોટું
નથી. સદમ, સદેવ અને સદ્ગુરૂની પ્રાપ્તિ કરી શકે એટલા

માટે મનુષ્યોએ દર્શનશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ અને તેમા જે નિદોષ-અબાધ અને સર્વજ્ઞભાષિત લાગે તેનો સ્વીકાર કરી માનવજીવન સફળ કરવું જોઈએ દર્શનશાસ્ત્રના અભ્યાસથી આત્માને શાંતિ મળે છે, બુદ્ધિ નિર્મળ થાય છે એવો ચતુર્કિંચિત્ અનુભવ મને થયો છે, પરંતુ મારી પામર મતિ વિવિધ દર્શનોના ચર્ચા સ્વરૂપને પામી શકી નથી

સૂરિ—આપણે જૈન દર્શનથી જ આજનો વાર્તાલાપ શરૂ કરીએ સ્વધર્મની ખૂબીઓ જાણી લેવી અને તેનું માહાત્મ્ય વિચારવું એ પ્રત્યેક સ્વધર્મીની અનિવાર્ય ફરજ છે તેમા પણ જૈન દર્શન જેવું પવિત્ર, નિર્મળ અને સર્વજ્ઞભાષિત દર્શન પ્રાપ્ત થવા છતાં જે કોઈ પ્રમાદી-ખેદરકાર રહે તેને તો હું હીણભાગી જ લેખુ જૈન દર્શનમા સદ્દેવ, સદ્ગુરુ તથા સદ્ધર્મની જે સ્કંટ વર્ણના આપવામા આવી છે તેવી અન્ય કોઈપણ દર્શનમા નથી, એમ હું શ્રદ્ધાપૂર્વક કહી શકું છું શ્રી જિનદેવ એ જૈન દર્શનમા સદ્દેવરૂપે સુપ્રસિદ્ધ છે અષ્ટાદશ દોષો પૈકીનો એક પણ દોષ જેમનામા ન હોય તે સદ્દેવ જૈન ધર્મને સન્માનનીય છે

શિષ્ય—તે અઢાર દોષ કયા ?

સૂરિ—(૧) વીર્યાતરાય, (૨) લોગાતરાય, (૩) ઉપલોગાતરાય, (૪) દાનાતરાય, (૫) લાભાતરાય, (૬) નિદ્રા, (૭) ભય, (૮) અજ્ઞાન, (૯) દુઃખ, (૧૦) હાસ્ય, (૧૧) રતી, (૧૨) અરતી, (૧૩) રાગ, (૧૪) દ્વેષ,

(૧૫) અવિસ્તી, (૧૬) કામવિકાર, (૧૭) શોક અને (૧૮) મિથ્યાત્વ જોન દર્શનમાં સફળરૂ કોને કહેવાય તેને પણ સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ જણાયા નહોતો છે સમ્યક્જ્ઞાનને ઉપદેશ કરે તે સફળરૂ જણાય, અને જ્ઞાન, દર્શન તથા આત્મિક જો ત્રણે મળીને મોક્ષમાર્ગ કહેવાય છે. તેમજ જોનમતમાં “સ્વાહસ્તિ, સ્વાહ નાસ્તિ” ઉત્પાદિત જ્ઞાન વાળો સ્વાદ્યાસ તથા પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ જો બે પ્રમાણો મનાય છે સર્વ જગત દ્રવ્યથી નિત્ય અને પર્યાવર્તી અનિત્ય છે

શિષ્ય—સ્વાહ અસ્તિ અને સ્વાહ નાસ્તિ તેમજ દ્રવ્યથી નિત્ય અને પર્યાવર્તી અનિત્ય જો કથનનો ભાવ હાજરથી સમજાવશો ?

સુરિ—સ્વાહ અસ્તિ જોટલો જમુક અપેક્ષાજો છે અને સ્વાહ નાસ્તિ જોટલો જમુક અપેક્ષાજો નથી. હાજર તરિકે ઘડો જો ઘડાની અપેક્ષાજો વિવશાન છે, પણ વસ્ત્રની અપેક્ષાજો ઘડો જો વસ્ત્ર નથી. મતલબ કે જોકે જ વસ્તુમાં છે અને નથી જો જન્મે વાદ થટી શકે વધારે સ્પષ્ટ રીતે કહું તો તમારામાં તમારા પિતાની અપેક્ષાજો પુત્રત્વ છે પણ તમારા પુત્રની અપેક્ષાજો તમારામાં પિતૃત્વ હોઈ પુત્રત્વ નથી. વધારે વિસ્તાર થવાથી તમને કટાંગો આપશે જોમ બાપી જો ભર્તૃ હૃદયવતો નથી હું ખાઈ છું કે તમે ખાઈ કચિલાચામ સમજી શક્યા હશે. હવે દ્રવ્ય અને પર્યાવર્તી વાત કરૂં માટીનો ઘડો નાચ પામવા છતાં તેના ઉપાધનરૂપ જો માટી તેનો નાચ કદિ

થતો નથો એટલે ઘડો નાશ પામ્યો એમ કહેવામાં આવે ત્યારે પર્યાયરૂપ ઘડો નાશ પામ્યો એમ ગણાય, પણ માટીરૂપ દ્રવ્ય તો સદા વિદ્યમાન જ રહે છે. સુવર્ણના વિવિધ અલકારો બને છે તે તમે જાણો છો. સુવર્ણ એ દ્રવ્ય છે જ્યારે અલકાર એ પર્યાયરૂપ છે એક અલકારનો નાશ કરી બીજો અલકાર ઘડાવી શકાય છે અર્થાત્ એક પર્યાયનો નાશ થાય છે, પણ મૂળ દ્રવ્ય તો જેમનું તેમજ રહે છે. પર્યાય અને દ્રવ્યનું રહસ્ય એ જાણવાજોગ છે

શિષ્ય—આપણામાં જે નવતરવો સ્વીકારવામાં આવ્યા છે તે કયા કયા ?

સૂરિ—(૧) જીવ, (૨) અજીવ, (૩) પુણ્ય, (૪) પાપ, (૫) આશ્રવ, (૬) સંવર, (૭) બંધ, (૮) નિર્જરા અને (૯) મોક્ષ. કેટલાક આચાર્યો, પુણ્ય અને સંવર તથા પાપ અને આશ્રવને જૂદા જૂદા નહીં ગણાતા એકમા બીજાનો સમાવેશ કરી દે છે, તેથી તેમના દૃષ્ટિબિંદુથી સાત તરવો ગણાય છે વસ્તુતઃ તેમાં કંઈ મહત્ત્વનો ભેદ નથી.

શિષ્ય—જીવ-અજીવ વિગેરેની વ્યાખ્યા પણ હશે ને ?

સૂરિ—આગમાદિક ગ્રંથો અને સૂત્રોમાં તે વિષે જોઈએ તેટલો વસ્તુતઃ મળી આવે છે, તો પણ ટુકામાં તેની વ્યાખ્યા એવી રીતે આપી શકાય કે જેમાં ચેતના હોય તે જીવ, જેમાં તેવી ચેતના ન હોય તે અજીવ, કર્મના શુભ પદ્મગત તે પુણ્ય, કર્મના અશુભ પદ્મગત તે પાપ, જીવનો કર્મની સાથે સંબંધ

યવો તે જાણવ, જીવને જામન કરનારાં કર્મોને શાકવા તે સવર કર્મોનો જામ યવો તે જામ, કર્મોને જામાવવા તે નિર્જા અને જાઠે કર્મોને જાપાવી સવ પ્રકારના કર્મોથી છૂટા થવું તે મોક્ષ કી જિન જામવાને મોક્ષનું જે સ્વરૂપ જામ્યું છે તે પણ જાણવા જેવું છે જેમની જ્ઞાન દર્શન વીજ્ઞાને સ્થિતિ જે જાણે વસ્તુ જાનત-કાંઈ કાંઈ પણ નાશ ન પામે જેવી છે તથા જાઠ કર્મના જાપથી સિદ્ધશીલાએ રહેલા જીવનું પાણું જા સ સારમા જાપવાખર્ણુ રહેતું નથી તે સુષ્ટિ કહેવાય.

શિષ્ય—જેન જીવનું સ્વરૂપ કંઈ હોય ?

સુરિ—જોધો ધારણ કરનારા, જોખરી ઉપર પોતાનો નિર્વાહ કરનારા કંઈનો સોચ કરનારા, કાંઈપણ ઠેકાણે મમતા કે જાસક્ષિત ન રાખનારા અને જામશીલ જોવા સ્વેતાંજર જેમના સાધુઓ હોય છે દિગ્ગજર જેમના સાધુઓ કિંચિત્ જિજ્ઞાસ સ્વરૂપના હોય છે કંઈનો સોચ કરનારા, મોક્ષપીછનો જોધો હામમાં જામણ કરનારા, નાશ રહેનારા અને લીલા જાપનારના જામરે હાથ ઉપર લીલા લઈ ત્યાં જ ઉભા રહી જાહાર કરનારા જોવા દિગ્ગજરો જેમના સાધુઓ હોય છે.

શિષ્ય—દિગ્ગજર અને સ્વેતાંજર સાધુઓમાં મહત્વનો શો ભેદ છે તે તો કું સમજ્યો; પણ જાનને જામનાવના સિદ્ધાંતમા મહત્વનો શો ભેદ છે તે જરા કહેયો ?

સુરિ—કેવળી લોચન ન કરે અને સ્ત્રી મોક્ષ ન જામ જોમ દિગ્ગજરો કહે છે દિગ્ગજરો અને સ્વેતાંજરો વચ્ચે મોક્ષ

ટામા મ્હોટો અને સદાકાળનો જો કોઈ ભેદ હોય તો તે એ જ છે

શિષ્ય—હવે મિમાસક મતની મનીનતાઓ શુ છે ?

સૂરિ—મિમાસક મતમા પણ બે સંપ્રદાયો બેવામા આવે છે એક કર્મમિમાસક અને બીજો બ્રહ્મમિમાસક કુમારીલ ભટ્ટ અને પ્રભાકર કર્મમિમાસક તાગ્ડે સુપ્રસિદ્ધ છે વેદાતી લોકો બ્રહ્મમિમાસક હોવાથી તેઓ બ્રહ્મને માને છે

શિષ્ય—કુમારીલ ભટ્ટ, પ્રભાકર અને વેદાન્તીઓ વચ્ચે મતભેદ કયા છે ?

સૂરિ—ભટ્ટના મત પ્રમાણે પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, શબ્દ, ઉપમાન, અર્થાપત્તી અને અનુપલબ્ધી, એ છ પ્રમાણ ગણાય છે પ્રભાકરના મતાનુસાર અનુપલબ્ધી બાદ કરતા બાકી રહેલા પાચ પ્રમાણ ઉપર ભાર મૂકવામા આવે છે અદ્વૈતવાદી વેદાતીઓ પ્રભાકરના સ્વીકારેલા પ્રમાણને માને છે; છતાં મુક્તિની બાબતમા તેઓ જૂદા પડે છે, અર્થાત્ અદ્વૈતવાદી વેદાતીઓ સર્વ જગતને બ્રહ્મરૂપ માને છે અને પોતાના સ્વરૂપમા લય પામવુ એ જ તેમને મતે મુક્તિ મનાય છે

શિષ્ય—તેમનામા ભટ્ટ તથા સન્યાસીઓ હોય છે તેમની રહેણી-કરણી કેવી હોય છે ?

સૂરિ—પાપકર્મને વર્જનારો, ભણવું-ભણાવવું ઇત્યાદિક જ ક્રિયાઓને યથાવિધ કરનારો, શુદ્ધ અન્ન વિગેરે ન લેનારો, જનોઈ ધારણ કરનારો એવો બ્રાહ્મણ જાતિનો ગૃહસ્થ

સદૃશકેવાય છે વેદાન્તી મતના પ્રાધિક્ષ સન્ધ્યાસીઓ “ જન
વન ” એવા નામથી ઓળખાય છે તે સન્ધ્યાસીઓ જનોઈ
ધારણ કરવા નથી. તેઓ પ્રાધિક્ષને યેર જમી ૬ અને એક
પ્રકારને જ સહ્યસ્તુ માને છે આ સન્ધ્યાસીઓમાં પશુ ચાર
પ્રકાર હોય છે એક કુટીચર, બીજા જલુહક, ત્રીજા હસ અને
ચોથા પરમહસ. આ ચાર પ્રકારમાં એકથી બીજા અને
બીજાથી ત્રીજા એમ ઉત્તરોત્તર એક જણાય છે

શિષ્ય—બોદમતની માનીનવાઓ શી છે ?

સૂરિ—બોદો જુદાને દેવ તરિકે માને છે જનતને
સુષુપ્તકર કહે છે અને બાવસત્તા નામથી પ્રસિદ્ધ એવાં ચાર
તત્ત્વ સ્વીકારે છે આ ચારના નામ (૧) કુન્ન, (૨) બાવતન,
(૩) સમુદાય અને (૪) માર્ગ એ પ્રકારે છે

શિષ્ય—તેમની પ્રત્યેકની બાજબા પશુ હોવી એમ ?

સૂરિ—સ સારી જીવના સ્કંધ તે કુન્ન કહેવાય છે
બોદમત પ્રમાણે એવા પાંચ સ્કંધ છે (૧) વિજ્ઞાન સ્કંધ
(૨) વેદના સ્કંધ, (૩) સદ્ય સ્કંધ (૪) સસ્કાર સ્કંધ
અને (૫) રૂપ સ્કંધ. બાવતનના પ્રકાર બાર છે પાંચ
ઉદ્વિયો પાંચ ઉદ્વિયોના ચન્દાદિ વિષયો, અગ્નીધારમું ખન
અને બારમું ધમ આત્માત્મીય સ્વભાવ એવા નામથી
પ્રસિદ્ધ જે રાત-દેવાદિ પિકારો મનુષ્યના મનમાં સેત્રા થાય
છે તે સમુદાય કહેવાય ૬ સર્વ સસ્કારો કૃત્રિક છે એવી

જે દ્રઢ વાસના તે જ માર્ગ અને તે જ મોક્ષ એમ બૌદ્ધમત કહે છે તેઓ પ્રત્યક્ષ અને અનુમાન એવા બે જ પ્રમાણો માને છે.

શિષ્ય—બૌદ્ધોમા પેટા સપ્રદાયો હશે ?

સૂરિ—વૈભાવિક, સૌત્રાતિક, યોગાચાર અને માધ્યમિક એવા બૌદ્ધના ચાર સપ્રદાયો છે તેમા વૈભાવિક જ્ઞાનનો વિષય થઇ શકે એવી વસ્તુમાત્રને માને છે, જ્યારે સૌત્રાતિક લોકો કેવળ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી લેવાય એવી બાહ્ય વસ્તુને માનતા નથી યોગાચાર મતવાળાને આચાર સહિત બુદ્ધિ સમત છે. માધ્યામિક લોકો કેવળ પોતાને વિષે જ રહેલી સવિદ (જ્ઞાન) ને માને છે. એક વાત એ ચારે સપ્રદાયોને સમત છે અને તે એ જ કે રાગાદિ જ્ઞાનના સંતાનરૂપ વાસનાઓનો સમૂળ ઉચ્છેદ તે મુક્તિ

શિષ્ય—બૌદ્ધ સાધુનું બાહ્ય સ્વરૂપ કેવું હોય ?

સૂરિ—ચર્મ, કમડળ, શિરમુંડન, ચીર, બપોર પહેલા આહાર ગ્રહણ, સઘ અને રાતા વસ્ત્ર એટલી વસ્તુઓ બૌદ્ધમતના યતિઓએ માનેલી છે

શિષ્ય—સાખ્ય મતનો શો સિદ્ધાંત છે ?

સૂરિ—સાખ્ય લોકોમા કેટલાકે શિવને અને કેટલાકે વિષ્ણુને દેવ તરીકે માને છે, પરંતુ તત્ત્વોની ગણતરીમાં તેમની વચ્ચે કંઈ ભેદ નથી તેઓ કહે છે કે મુખ્યત્વે સત્ત્વ, રજ અને તમ એ રીતે ત્રણ ગુણ છે જ્યારે એ ત્રણે ગુણો

સામ્ય જીવજીવિમાં સરખા પ્રમાણમાં હોય ત્યારે તે પ્રકૃતિના નામથી જોવામાં છે

શિષ્ય—સામ્ય મતાનુયાયીઓ પ્રકૃતિમાંથી જગતની રચના કેવી રીતે માને છે ?

સૂરિ—પ્રકૃતિથી મહત્ત્વ, મહત્ત્વથી અહંકાર, અહંકારમાંથી પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો—પાંચ કર્મેન્દ્રિયો, શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને રૂપરસ જે પાંચ ત માત્ર તથા મન સાથે છે. પાંચ ત માત્રથી અનુક્રમે પૃથ્વી, અજ, તેજ, વાયુ અને આકાશ જે પાંચ મહાભૂતો થાય છે આ સર્વ ધૈર્વીશ તત્ત્વો પ્રકૃતિને વિસ્તાર થયે. હવે પ્રકૃતિથી ઉક વેગળો રહેલો પુરુષ છે તેને સાથે લેતા આ પચીશ તત્ત્વોથી થયેલું જગત સાંખ્યને મતે છે તેઓ પ્રત્યક્ષ, અદ્યમાન અને ઉપમાન જે રીતના ત્રણ પ્રમાણ માને છે

શિષ્ય—સાંખ્યવાદીઓએ સુહૃતની કથના કઈ કરી છે ?

સૂરિ—જ્યારે પ્રકૃતિ અને પુરુષ શૂદ્ધ પડે ત્યારે મોક્ષ થાય, જેવી સાંખ્યવાદીઓની કથના છે મોક્ષને તેઓ જ્યાં તિ જોવા નામથી જોજો છે તેમનામાં જન્યાસ્રીઓ હોય છે તેમાં કોઈ શિખાધારી હોય છે તો કોઈ જટાધારી હોય છે અને કોઈક મુંડાવાળા હોય છે તેઓ જગતમાં વસ પડે છે. વેવની જાળતમા તે લોકો જલુ તકરાર લેતા નથી માત્ર ઉપર કહેલા તત્ત્વોની જાળતમાં તેઓ જલુ હલ આગ્રહ ધરાવતા હોય છે

શિષ્ય—શૈવ મતના સ્વરૂપનો કંઈ ખ્યાલ આપશો ?

સૂરિ—શૈવદર્શનમાં ન્યાય અને વૈશેષિક એ બે નામનાં તર્ક મત છે. ન્યાય મતમા સોળ તત્વો છે અને વૈશેષિક મતમા છ તત્વો છે છતાં ખુબી એ છે કે સોળ તત્ત્વ માનના રાઓના અને છ તત્ત્વ માનનારાઓમા તીવ્ર મતભેદ નથી કારણ કે સોળ તત્ત્વોનો સમાવેશ પણ છ તત્ત્વોમા થઈ જાય છે બન્નેના મતમા શિવ દેવ સ્વરૂપ મનાય છે તે નિત્ય, સૃષ્ટિ-સ્થિતિ (રક્ષા) અને સંહારનો કર્તા લેખાય છે પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, ઉપમાન અને શબ્દ એ ચાર પ્રમાણ ન્યાયમતને સમાન્ય છે, જ્યારે વૈશેષિકમત પ્રત્યક્ષ, અનુમાન અને શબ્દ એવા માત્ર ત્રણ પ્રમાણો જ માને છે

શિષ્ય—આપે ન્યાયમતે જે સોળ પદાર્થો અને વૈશેષિકમતે છ પદાર્થો કહ્યા તે કયા કયા ?

સૂરિ—(૧) પ્રમાણ, (૨) પ્રમેય, (૩) સશય, (૪) પ્રયોજન (૫) દ્રષ્ટાત, (૬) સિદ્ધાત, (૭) અવયવ, (૮) તર્ક, (૯) નિર્ણય, (૧૦) વાદ, (૧૧) જલ્પ, (૧૨) વિતંડા, (૧૩) હેત્વાભાસ, (૧૪) છળ, (૧૫) વ્રતિ અને (૧૬) નિગ્રહસ્થાન એ સોળ પદાર્થો ન્યાયમતમા છે; જ્યારે (૧) દ્રવ્ય, (૨) ગુણ, (૩) કર્મ, (૪) સામાન્ય, (૫) વિશેષ અને (૬) સમવાય એ છ પદાર્થો વૈશેષિકને મતે છે.

શિષ્ય—વૈશેષિક મતમા જે છ પદાર્થો માન્ય હોવાનું આપે જણાવ્યું તેનો કંઈ વિસ્તાર હશે ?

સૂરિ—વૈશેષિકો દ્રવ્યના નવ લોહ પાઠે છે—જોમકે (૧) પૃથ્વી (૨) જળ, (૩) તેજ, (૪) વાયુ, (૫) આકાશ, (૬) કાળ, (૭) દિશા, (૮) આત્મા અને (૯) મન આ નવ પદાર્થોમાં પૃથ્વી, જલ, તેજ અને વાયુ એ ચાર દ્રવ્ય કારણરૂપથી નિત્ય અને કાર્ત્ત્વરૂપે અનિત્ય અણ્ણાદ છે આકાશ, દિશા, કાળ, આત્મા તથા મનને કેવળ નિત્ય મનવાર્થ આવે છે વૈશેષિક મતમાં શુણ્ણી સખ્યા ૨૪ની છે અને તે અનુક્રમે આ પ્રમાણે લેખાય—(૧) રૂપ, (૨) રૂપ, (૩) રસ, (૪) ગંધ, (૫) સખ્યા, (૬) પરિમાણ, (૭) પુષ્કલ્ત્વ, (૮) સંયોગ, (૯) વિભાગ (૧૦) પરત્વ, (૧૧) અપરત્વ, (૧૨) ભુદિ, (૧૩) સૌખ્ય, (૧૪) દુઃખ, (૧૫) ઇચ્છા, (૧૬) કેવ, (૧૭) પ્રયત્ન, (૧૮) કર્મ (૧૯) અકર્મ, (૨૦) સ્વકાર, (૨૧) શુદ્ધત્વ, (૨૨) દૃષ્યત્વ, (૨૩) સ્નેહ, અને (૨૪) શબ્દકર્મના પચ્ચ તેજો પાંચ ભાગ પાડે છે (૧) ઉત્તરેષ્ણુ જોટલે ઉપર રે ક્વુ તે (૨) અપરેષ્ણુ જોટલે નીચે રે ક્વુ તે (૩) આંત્રજન જોટલે જોશી લેવુ તે (૪) પ્રસારણ જોટલે પહોણુ કરવું તે અને (૫) ગમન જોટલે જવુ તે એ પ્રમાણે કર્મ પચ્ચ પાંચ પ્રકારના હોય છે જોમ તેજો કહે છે. સામાન્યના જે પ્રકાર છે (૧) પર તથા (૨) અપર. વિશેષત્વ નિત્ય દ્રવ્ય ઉપર રહેનારા વિશેષ પરમાણુઓમાં હોય છે અવયવ અને અવયવી, શુણ્ણ અને શુણ્ણી ઇત્યાદિ અમુત સિદ્ધ વસ્તુમાં માંહોમાહે રહેલો જે આધારાપિત જાતરૂપ સંગ્રહ

તે વૈશેષિક મતે સમવાય કહેવાય છે. સમવાયથી સમવેત વસ્તુનું જ્ઞાન થાય છે

શિષ્ય—નૈયાયિકો અને વૈશેષિકોની મુક્તિ સખધી માન્યતા કેવી છે ?

સૂરિ—શબ્દ, સ્પર્શ વિગેરે વિષયો, ઇન્દ્રિય, બુદ્ધિ, શરીર, સુખ અને દુઃખ એટલી વસ્તુનો અત્યંત અભાવ થયા પછી જે એક આત્માનું રહેવું તેને ન્યાય મતાનુયાયી-નૈયાયિક લોકો મુક્તિ કહે છે વૈશેષિક લોકો એમ કહે છે કે ચાવીસ ગુણો જે ઉપર ગણાવ્યા તેમાના (૧) બુદ્ધિ (૨) સુખ (૩) દુઃખ, (૪) ઇન્દ્રિય, (૫) દ્રેષ (૬) પ્રયત્ન, (૭) ધર્મ, (૮) અધર્મ અને (૯) સંસ્કાર એ નવ ગુણોનો સમૂહો નાશ થવાથી મુક્તિની પ્રાપ્તિ થઈ ગણાય.

શિષ્ય—તેમના મતના સાધુઓનું સ્વરૂપ કેવું હોય ?

સૂરિ—આધાર-પાત્ર, ભસ્મ, કોપીન-લગોટી, જટા અને યજ્ઞોપવિત-જનોઘ એટલા વાના ધારણ કરનારા તાપસો મત્ર તથા આચારના ભેદથી ચાર પ્રકારના હોય છે (૧) શૈવ, (૨) પાશુપત (૩) મહાવ્રતધાર અને (૪) કાલમુખ

શિષ્ય—નાસ્તિકોના મતવ્યમા બહુ માલ નહીં હોય ?

સૂરિ—જેઓ આત્મા, પુણ્ય, પાપ કે પરલોક જેવી વસ્તુને બિલકુલ માનતા ન હોય તેઓ નાસ્તિક ગણાય છે તેઓ પદાર્થ તથા દ્રવ્ય-ગુણની મુક્તિ-પ્રત્યુક્તિમા ઝાઝુ

માણુ મારતા નથી. તેઓ સર્વ વસ્તુને પણ મહામૃતમાંથી જડમાંથી બનેલી માની લે છે. આત્મા જેવી કેાઈ વસ્તુને સ્વીકારવાની માયાદૃઢતા પકડતા નથી. પ્રમાણમાં પણ તેઓ કેવળ જોઈ જ પ્રમાણુ સ્વીકારે છે અને તે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ મતલબ છે જે પ્રત્યક્ષ થઈ શકે જોમ હોય તેના જ સ્વીકાર કરવો. બાકી બીજા પ્રમાણુની પરવા ન કરવી જોવો નાસ્તિકમતનો આશય છે.

શિષ્ય—પદ્ધતિની સંક્ષિપ્ત બાબત આપતાં આપે જે પ્રમાણુનો ઉલ્લેખ કર્યો તેનો સવિસ્તર ખુલાસો હજી નથી થયો.

સુરિ—પાશ્વેષ્ઠિયોને જે પાતપોતાના વિષયોનું જ્ઞાન થાય તે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુથી ઉત્પન્ન થયેલું જ્ઞાન મળ્યાન આ પ્રમાણુ ઘટ્ટાનરૂપે જોડું પડતું નથી, કારણ કે તે સાચું સ્પષ્ટ હોય છે કેાઈ જોઈ કેતુ ઉપરથી અચૂકની કક્ષપના કરી લેવી તે અનુમાનજન્ય જ્ઞાન કહેવાય છે. હાજલ તરિકે પૂમાડા કેળી ત્યાં જામિ હાવાનું કહેવું તે અનુમાન. પૂર્વ અનુમાન, શેષ અનુમાન અને સામાન્ય અનુમાન જોમ અનુમાનના પાંચ પ્રકાર છે. વરસાદ અનુદૂગવણે વરસશે તો “અનિષ્કર્મ” સારો પાક ઉતરશે” જેવી કક્ષપના કરવી તે પૂર્વ અનુમાન, નદીનું પૂર જોઈ તં ઉપરથી કયાં વરસાદ થયો દશે જોમ માનવું તં શેષ અનુમાન અને રવિને અસ્ત પામતો જોઈ તે ઉપરથી સૂર્યની મનિની કક્ષપના કરવી જે સામાન્ય અનુ

માન કહેવાય સાદૃશ્યથી એટલે સરખાપણાથી કોઈ ચોક્કસ વસ્તુ સિદ્ધ કરવી તે ઉપમિતિ પ્રમાણ ગણાય. જેમકે બળદ અને રોઝ બંનેના સાસ્નાદિ અવયવો સરખા હોવાથી બળદ સરખો રોઝ કહેવો તે ઉપમિતિ જાણવી. આમ પુરૂષ કહેતા જેમનામા રાગ-દ્વેષ આદિ દોષો નથી એવા પુરૂષનું કથન તે આમ વાક્ય અથવા આગમ કહેવાય. આગમ પણ એક પ્રમાણ સ્વરૂપ ગણાય છે ભિન્ન ભિન્ન મતવાદીઓના આમ પુરૂષો પણ ભિન્ન ભિન્ન હોય છે. શબ્દાર્થનું જ્ઞાન બરાબર ન થતું હોય તો તે બરાબર થવાને અર્થે જે પ્રમાણ લેવાય તે અર્થાપત્તિ કહેવાય દ્રષ્ટાંત તરિકે “ ભણનારો બાળક દિવસે ભોજન કરતો નથી ” તથાપિ તે રૂપ-પુષ્ટ રહે છે આ વાક્યનો અર્થ બરાબર બધણેસતો નથી, કારણ કે ભોજન વિના દેહ સબળ અને પુષ્ટ કેમ રહે એ પ્રશ્નનો ખુલાસો થવો બાકી રહે છે ભણનારો બાળક દિવસે ભોજન કરતો નથી અને છતાં જો રૂપ-પુષ્ટ રહે છે તો તે રાત્રી કાળે ભોજન કરતો હોવો જોઈએ એમ અર્થાત્ જ સિદ્ધ થઈ જાય છે. આનું નામ અર્થાપત્તિ આ પાંચે પ્રમાણોથી જે વસ્તુ સિદ્ધ ન થાય તે અભાવ પ્રમાણથી સિદ્ધ કરાય છે જેમકે ઓરડામા ઘડો નથી, કારણ કે તે જણાતો નથી આ અભાવ પ્રમાણ થયું. વાદીઓએ તત્ત્વના પ્રમાણથી પોતપોતાના મતનું આ રીતે સ્થાપન કર્યું છે બાકી પરમાર્થથી જે સત્ય અને તત્ત્વ હોય તે જે વડે સધાય તે પ્રમાણ કહેવાય

શિષ્ય—જે જાણ શાસ્ત્રો અને રહસ્યો અમારા હાથમાં
ક્યાંથી હોય ?

ગુરુ—મનુષ્ય માત્રે જાણ શાસ્ત્રો અને રહસ્યો સમજવા
જ જોઈએ અને એ સમજાય તો જ તેનું કર્મણુ થાય
જેવો કઈ નિયમ નથી એક અક્ષર પણ એ સમજાયે શીખ્યો
હોય અને આચારમાં ઉતર્યો હોય તો તે બહુ ક્ષિપતી વર્ષ
પહે છે મોટાં ઘોષાઓ કંકર્ય કરવા કરતાં આચારમાં જની
શકે તેટલું નીતિમાન અને આચારિયન બનવું એ હજાર
હરજને ઉત્તમ છે હાથ મણુ રાખ કરતાં આચારની એક રતિ
જોટલી માત્ર મહા મૂલ્યવાન ગણાય છે મારી, કહેવાની
મતલબ જોટલી જ છે કે જે શીખે તે જરાબર શીખે, જોટ-
લું જ નહીં પણ તેને તમારા વર્તનમાં—વ્યવહારમાં આવવા
શે. હાથ—પગ અજાણપણથી તરી શકાય એમ ખેંચાઈથી
જુઓ પાછા કરવી અને વખત આવે ફળી મરવું તેના કરતાં
જો રાત્રને ક્રિયામાં મૂકી જીવન જમાવી લેવું એ શુ જોડું
છે ? પાળેલા પોપટ “ બીલી આવે તો ઉડી જવું—બીલી
આવે તો ઉડી જવું ” એમ જોખ્યા કરે પણ બીલી આવવી
પોપટનું ગળું હલાવે અને છતાં ઉડવાનું ન સૂઝે તો તે
જોખેલા માનની ક્ષિપત કંટલી જાંકવી ? મારે પુનઃ-
પુનઃ કહેવાનું છે તે જોડું જ કે શાસ્ત્રના રહસ્યો લલે થાકા
સમજો, પણ તેને મદ્યપૂર્વક અમલમાં મૂકતા બાજો. આત્મ
હિતનો એ જ શબ્દમાત્ર છે

શિષ્ય—જમ જેવા જુદસૈને સામાન્ય નીતિની જા-

રાખડી પણ ન આવડતી હોય તો પછી ઉચ્ચ નીતિ અને ધર્મમય જીવનની સૂઝ તો ક્યાથી જ પડે ? કેમ જોલણ ? કેમ જોલણ ? કેમ ચાલણ ? અને વ્યવહારમાં કેવી રીતે વર્તણું ? એ જ હજી અમારે સમજવાનું બાકી છે.

સૂરિ—પ્રસંગોપાત આજે આપણે એ જ નૈતિક વાર્તાલાપ ઉપર આવીશું તો ઠીક થશે. પ્રથમ વાણીનો વિષય લઈએ વાણી એક શાસ્ત્ર છે તેનો ઉપયોગ મરજીમાં આવે તેમ સ્વચ્છ હૃદયે કે ઉદ્ધતપણે કરી નાખવાનો નથી. એક સ્થળે કહ્યું છે કે વાણીમાં જ મનુષ્યનું મૂલ્ય વસે છે એક વ્યક્તિની વાણી એવી હોય છે કે તે આપણને સાબળવી પણ ગમતી નથી જ્યારે બીજા કોઈની વાણી એવી હોય છે કે આપણે પુનઃ પુનઃ સાબળવા છતાં તૃપ્ત થતા નથી. તપના પ્રકારોમાં વાણીના તપને પણ સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. વાણીને અકુશમાં રાખવી, જરૂર પડે ત્યારે સત્ય-મનોહારી વાણી વહવી એ વાણીનો તપ ગણાય છે.

શિષ્ય—સભામાં તથા સામાન્ય ક્ષેત્રમાં મનુષ્યે કેવી રીતે જોલણ કે જોથી તે સર્વને પ્રિય થઈ પડે ?

સૂરિ—ઠાઠા માણસે પોતાના હેતુને સ્પષ્ટતાપૂર્વક રજૂ કરનાર, સ્વાર્થને સાધનાર, થોડું, મીઠું, અહંકાર વિનાનું અને કાર્યને સાધે તેવું સચુક્તિક અને વિચારપૂર્વકનું વચન ઉચ્ચારવું. સભામાં કોઈ કંઈ પૂછે અથવા જોલવાનું પ્રાપ્ત થાય તો નિર્ભંગ સત્ય, મિદ્ધ, ઉદ્દૃખલતા વિનાનું તથા

હીનતા રહિત વચન જોવી રીતે બોલવું કે જેથી જોતાજોનાં
મન પ્રસન્ન થાય અને વક્તા તરફ માનણુદિ ઉદ્ભવે. હું મેં
અવહારમાં પણ ઉદાર, વિક્રમા વિનાની, બેવીર, ઉચિત,
સ્થિર અને અપર્યાપ્ત વચરની વાણી બોલવી' આપણા વચ
નથી કોઇના મર્મનો લેહ ન થવો જોઇએ અર્થાત્, કોઇનું
હિલ ધરાદાપૂવક ન દુઃખવું જોઇએ.

શિષ્ય—શ્રીમા માણસોની વાણીમાં મનમોહકશક્તિ
કેમ છે તેનું શું કારણ હશે ?

સુરિ—તેઓ હું મેં સજ્જન અતુલરતુ જ બોલે
છે તેમની બાબતમાં આકરણનો દોષ કે પરસ્પર વિરુદ્ધતા
જેવું કંઈ હોતું નથી સામાન્ય માણસોની આફક તેઓ
વાત કરતાં કરતા જઠજઠ હસતા નથી કે જમી તેવું કઠોર
કે અસ્પષ્ટ વચન પણ નાંખી દેતા નથી વાત કરતાં હસવું
આવે તો પણ કુલીન પુરુષો માત્ર હોક પહોળા થાય તેટ
જ ન સ્મિત—હાસ્ય કરે છે મર્માદાતુ ઉલ્લસન કરી જોઈ
હસી પડવું એ અભદ્રતા ગણાય છે હસવું જોવું હોવું જોઇએ
કે જે અવસરને કે પ્રસન્નને અતુલજી હોય વાત વાતમાં હસી
પડવું એ યોગ્ય નથી

શિષ્ય—આપણી કોઈ પ્રશ્ન સા કા અથવા નિંદા કરે
તો તે વખતે શું કરવું

સુરિ—આજકાલિ વિગેરે લોકોના મુખથી પ્રશ્ન સા સાંભળી
મર્મથી કુલાઈ જવું એ મૂર્ખ માણસનું એક પ્રકાર લક્ષણ છે

શાત અને સુર પુરૂષો એવી વાણી સાલળી ગર્વમા આવી જતા નથી કદાચ પડિત લોકો પ્રશંસા કરે તો તેથી અભિમાન ઉપજે અને એ વાસ્તવિક છે, પણ તેવે પ્રસંગે અભિમાન તો ન જ આવવું જોઈએ એવે પ્રસંગે પોતાની પ્રશંસા સાંભળી પોતાના ગુણનો નિશ્ચય કરવો અને એ ગુણને વધારે ખીલવવો એ જ કર્ત્તવ્ય છે આપણે પોતે પણ પારકાનો ગુણ સ્વરૂપ પ્રમાણમા હોય તો તેને મ્હોટો કરી જોવો અને યથા-પ્રસંગે તેની પ્રશંસા પણ કરવી એમા એકદર આપણને પોતાને જ લાભ થાય છે ગુણ પ્રત્યે આદરબુદ્ધિ ન હોય તો માણસ પશુવત્ ગણાય છે ગુણાનુરાગથી જ આપણામા મ્હોટા સદ્ગુણો દાખલ થઈ શકે છે ગુણાનુરાગી મનુષ્ય અન્યની ગુણાવલી જોઈ પ્રકુહિત થાય, પણ પોતાના ગુણની જાહેર ખબર જ્યાં ત્યાં ફેલાવવાનું મથન તો નહાપિ કાળે પણ ન જ કરે જેઓ પોતાના મહાન ગુણને અદ્વરૂપે જોઈ શકે તે જ અન્યના અદ્વરૂપ ગુણને મહાનરૂપે નીરખી શકે તમે પૂછ્યું કે કોઈ આપણી નિંદા કરે તો શું કરવું ? એવા સમયે નિંદા સાંભળી ઉશ્કેરાઈ ન જતા નિહકના શબ્દોનો ગૂઢ અભિપ્રાય સમજવાનો પ્રયત્ન કરવો અને આપણામા નિંદા કરવા જેવા કંઈ અશો હોય તો તેનો ત્યાગ કરવા સદા ઉજમાળ રહેવું શઠ પ્રતિ શાઠ્ય કરવું એ નીતિ ઉત્તમ કોટીની નથી અને એટલા માટે ભૂડા વચન કહેનારને સામા તેવા જ વચનો સંભળાવવા એ સજ્જનોને માટે પશસનીય નથી.

શિષ્ય—ન જોત્યામાં નવ ગુણ જોય માની કેટલાકો તદન મોનપણે ઊંચી રહે છે એ શું ધર્મ ગણાય ?

સૂરિ—જોણવાનો યોગ્ય જવસર પ્રાપ્ત થવા છતાં મોન સેવવું એ હિંતકારક નથી. હા, યોગીઓ અને મુનિઓને માટે જોઈ નહીં બાળત હોય એ સ્થળે વાતની મધુરતા સાચવી શકાવી હોય, હોકોનું હિંત વધુ ચક્રતું હોય, આપણું પોતાનું બધું કામ જોવા સુ યોગો વિદ્યમાન હોય, રાજા તથા પ્રજા ઉભાવને કલ્યાણકર મહાં ચક્રતું જોવી સ્વસ્થિતિ હોય ત્યાં જાળજા ધર્મને બાધ ન આવે તથા દેશ-કાળને બાધેસતુ કામ જોવું વચન જોણવામાં કઈ હરકત નથી મોનર હેતુ સાફ છે, પણ તે કયે પ્રસંગે તેનો વિચાર કરવો જોઈએ એ સ્થળે પોતાની તથા પારકાની ગુણ વાત પ્રકટ થઈ જવાનો ભય રહેતો હોય ત્યાં કેવળ જ વળા મર્મી જ હોદાતા હોય અને ત્યાં આપણને ઉરકેરણ જવાનું નિમિત્ત મળતું હોય તેવે સ્થળે મોન રહેવું એ જાણવત વિધેય છે હાથ પ્રાપ્તો સાંભળવા છતાં બહેરા રહી ચકે છે એનો પરમાર્થ જોવા સમજવાનો છે કે પોતાને શુસ્સો ઉપજે એવી વાણી સાંભળવા છતાં તેઓ તે પ્રત્યે બધિર બેવા જ બની રહે છે અને તેથી તે આશ્વેષરૂપી જનનજાણ પોતાની યોગે જ નિષ્ક્રાંત થઈ જાય છે. વિવેકી પુરુષને તેવું વચનજાણ વીધી ચક્રતું નથી.

શિષ્ય—કોઈ વખતે આપણે પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવવાની આવશ્યકતા આવી પડે તો ?

સૂત્ર—અભિપ્રાય આપતા પહેલાં મૂળ વાતનો અને તેની સાથે સબધ ધરાવનારી યુક્તિઓનો શાતાત્રિયત્વે વિચાર કરવો જોઈએ. મગજને સમતોલ રાખી બધી બાબતોનો વિચાર કરી જે અભિપ્રાય આપવામાં આવે તે જ આદરણીય થઈ શકે છે. આપણા અભિપ્રાયની કીમત આપણે પોતે પ્રથમ આકૃતા શીખવું જોઈએ જેમને પોતાના અભિપ્રાયની કીમત નથી અને વાતવાતમાં અભિપ્રાય ફેંકી દે છે, તેઓ હાસ્યાસ્પદ થયા વગર રહેતા નથી. ધારો કે કોઈ વિષય એવો હોય કે જે વિષે આપણે પોતે જ ચોક્કસ અભિપ્રાય બાધવાને અશક્ત હોઈએ, તેવે વખતે પોતાનો સ્પષ્ટ અભિપ્રાય મુલતવી રાખવામાં જ ખરૂં ગારવ સમાજેલું છે. આખો મીચીને કોઈની હામાં હા મેળવી દેવી અને ચાલતી વેલમાં ચઢી બેસવું એ બુદ્ધિમત્તાનું પરિચાયક નથી, “હા, એ તો એમ જ છે” એવો સ્પષ્ટ અને ભારદર્શક અભિપ્રાય આપતા પહેલાં ખૂબ વિચાર કરવો કેટલાક માણસો વિનામાંગ્યે સલાહ આપવાને અથવા શિખામણ આપવાને તૈયાર થઈ જાય છે તે પણ અનુચિત છે જે સ્થળે આપણી સલાહ અથવા શિખામણ ઉપયોગી થાય એવી ખાત્રી રખાતી હોય ત્યાં જ સલાહ કે વા શિખામણના શબ્દો ઉચ્ચારવા વળુમાંગી સલાહ આપવાથી કંઈ સારું પરિણામ આવતું નથી, બદલે કેટલીકવાર કલેશ-કંકાસ પણ થઈ જાય છે વિના પૂછે કોઈને કંઈ કહેવું તે એક મ્હોટું સાહસ ગણાય છે, એ વાત યાદ રાખશે.

શિષ્ય—કદાચ કેમને કઠોર શબ્દો સજ્જાનનાનો

પ્રશ્ન આવી પડે તો ?

સૂરિ—તો તેવે પ્રશ્ને અન્યોક્તિ-અન્યોક્તિ કે કાંઈ

મિથ્યુર્વક વચ્ચનોઆર કરવો એ સહિસલાભત છે જનતાં
મુખી કોઈનું વાકું ન જોઈવું, કઠોર વાણીમાં પશુ ધર્મ કે કૌં
ન હોઈ એમજો પીતાના માળાપ, મંદો માણસ, આંવાઈ,
અતિથિ, ખણી તપસ્વી, વૃદ્ધ, જાળક, દુર્જન, વૈદ્ય, પીતાના
લાઠકવાયા સંતાન, બાકર સસરા આગિત, સજ્જાની તથા
મિત્ર એટલાની સાથે આપણ કે વાર્તાલાપ કરતાં કઠોર કે
અપ્રિય શબ્દોઆર ન થાય તે જાળતનું ખાસ લક્ષ રાખવું
એ એવું લક્ષ રાખવામાં ન આવે તો કલેશ મતાં પાર લાગવી
નથી જાળકે, વૃદ્ધો, તપસ્વીએ તથા અપ્રિયો કઠોર વાક્ય
સહન કરી શકતાં નથી તેમના વિત્ત એટલા જમાં દુર્જન
જની જમાં હોય છે કે તેઓ નહીં જાળતમાં એકદમ ઉશ્કે
રાઈ જાય છે અને કાંઈને વાચ જનાવી રે, છે એટલા મટે
ઉપર જે ભવતા મતુઓ જણાવ્યા તમની સાથે સજ્જા અને
મધુરતાવાળે જ વાણીભવદાર આહુ રાખવો. ખાસ કરીને
જ્યાં કઈ કાર્ય કરાવી લેવું હોય ત્યાંતોજહુ જ નમનરાખવી
અન્યોક્તિ અને દ્રષ્ટાંતવાળી મીઠી-મધુરી વાણીથી કાર્ય
સમાપ્ત હોય તો પછી કઠોર વાણી વડી બાજી જગાડી નાજ
વાનું કલેશ જુદિમાન નર ઇચ્છે ?

શિષ્ય—વાર્તાલાપ દરમિયાન વચ્ચમાં જોઈ નાજવું
હોય તો ?

સૂરિ—કોઈ પણ માણસ વાત કરતું હોય ત્યારે તેની વચ્ચે જોઈ ઉઠવું એ અશિષ્ટતા છે પ્રથમ તો તે શું કહેવા માગે છે તે બરાબર સાંભળવું અને ત્યારપછી નિરાતે તેનો ઉત્તર વાળવો જાણ કરીને આપણા માલેક અથવા ગુરૂના વચન ઉપર તકરાર કરવાનું તો હમેશા મુલતવી રાખવું જ જોઈએ તેઓ વાત કરતા હોય તેવે વખતે એકદમ ઉતાવળા થઈ વચ્ચે કોઈ કાળે પણ ન જોડાવું એવો ઉપદેશ કરવામાં આવ્યો છે વચ્ચે જોડાવાથી કાતો રસ ક્ષતી થાય છે અથવા તો કોઈને ક્રોધ ભરાવાનું નિમિત્ત મળે છે આપણે જો જોડાવાનું હોય તે જ જો આપણી પહેલા કોઈએ કહી નાખ્યું હોય તો પછી વધારે વખત બરબાદ કરવાની આવશ્યકતા રહેતી નથી એવી વેળાએ તો પોતાના અભિપ્રાયને મળતું અન્ય કોઈનું વચન હોય તો તેને જ પ્રમાણ કરી દેવું આથી સમયની સાર્થકતા થાય છે

શિષ્ય—પુનરુક્તિ દોષ ન કરવો એ જ આપનો કહેવાનો આશય છે ને ?

સૂરિ—કેટલાકોને એકની એક વાત ફરી ફરીને કરવાની ટેવ હોય છે તેથી તે લોકોમાં અપ્રિય થઈ પડે છે એક જ વાત પકડી રાખી તેના ઉપર ચુ થણા ચુ થ્યા કરવા એ શુદ્ધતા સૂચવે છે વાતમાં લોકોને રસ પડવો જોઈએ જો એવો રસ ન પડે તો જોડનારનો શ્રમ પ્રાય નિષ્ફળ જ નાય છે અહીં આ એક વાત ચાહ રાખવાની છે અનુવાદ, આદર, અર્દ્રબાઈ,

અન્યોક્તિ, સજ્જમ, હેતુ, આશય, સ્તુતિ, વીર્યા અને સમસ્ત એટલામા કાંઈ કારણ હોય તો પુનરુક્તિ હોય અણુતો નથી.

શિષ્ય—કેમને કઈ વચન આપવું હોય તો તે પહેલાં કેટલી જાણતોનો વિચાર કરવો ?

સુરિ—પહેલી મહત્ત્વની જાણત તો એ જ કે હું જે વચન આપું છું તે મારાથી બરાબર પચી શક્યો કે નહીં ? તેનો પુણપણે વિચાર કરવો. વિચારના જતે જો આપણા મનમાં જોવો કદ નિમિષ જમાવ કે વચનપાલનમાં કોઈ ભૂતની દરકત નહીં આવે તો જ વચન આપવું વચન આપ્યા પછી પ્રાણાતે તે ધાળવું જ જોઈએ જોવો કદ નિમિષી પુરોનો. આમલ હોય છે આપણા ઇતિહાસમા કેટલાયે મહાપુરુષોએ પોતાના વચન અને ૭૬ને બાદ રાજ્યચક્રિ અને પ્રાણનો પણ લોગ આપ્યો છે આપણે જો જ નેક-ટેકવાળા પિતાના સુતાનો છીએ એટલા માટે આપણે પણ વચાયકિત નેક-ટેક અને વચનનું પરિપાલન કરવાને તૈયાર રહેવું જોઈએ. આજ કાલ કેટલાક મૂઢરથો ઉદારતાપૂર્વક ધોક્કસ પ્રકારનું વચન તો આપી દે છે પણ તેનું પાલન કરવાની બિલકુલ દરકાર કરતા નથી. ઘણા માણસો અમુક મૂઢરથને ત્યાં અડા-ફેરા આપી ઉઘટે નિરાશ બની નિશ્વાસ નાંજે છે પોતાથી ન બની શકે એમ હોય તો આજીની ના પાડી કેવી, જરૂર કોઈને આ-

શામા ને આશામા રજળતો મૂકી દેવો એ કૂરતા છે. વચન કેટલી સુદતમા પાળી શકાશે તેનો પણ વચન આપતા પહેલા વિચાર કરી લેવો જોઈએ. આપણો સમય નિષ્ફળ ન જાય એટલા માટે જેટલી કાળજી આપણે રાખીએ છીએ તેટલી જ કાળજી અન્યને માટે પણ રાખવી જોઈએ આપણા આગસ કિંવા પ્રમાદને લીધે અન્યનો સમય ખરબાદ જાય એ આપણને પોતાને અસહ્ય લાગવું જોઈએ વખત કોઈને માટે રાહ જોતો નથી તેમા પણ ગરીબ-દીન-આશ્રિત જનોને ટુક સમયમા ઘણા કામો કરવાના હોય છે, તેથી કરીને આપવામા આવેલું વચન કેટલી સુદતમા ફળીભૂત થશે તેની મર્યાદા બાધીને જ કોઈને વચન આપવું

શિષ્ય—આપે આજે વાગસ ચમ અને વચન આપવા વિષે જે વિવેચન કર્યું તે મારા મનમા ખરાખર ઠસી ગયું છે. હું યથાસાધ્ય કોઈ કાળે અસત્ય, અપ્રિય અને અનાવશ્યક વાણી નહીં બોલવાનો નિશ્ચય કરૂ છું, એટલું જ નહીં પણ કોઈને વચન આપી વચનથી બેદરકાર નહીં રહેવાની દૃઢતા મારામા આવે એમ અત કરણપૂર્વક ઇચ્છું છું હવે વાણીની માફક દૃષ્ટિના વિષયોનું નૈતિક જ્ઞાન આપના તરફથી પ્રાપ્ત થાય એવી પ્રાર્થના કરવાની તક લઉં છું

સૂરિ—શું જોવું અને શું ન જોવું એ વિષે બહુ વિસ્તાર કરવાની મને જરૂર નથી અપૂર્વ તીર્થસ્થાનો, જૂદા જૂદા દેશો, વિવિધ પ્રકારની મનોરજક વસ્તુઓ, અલૌકિક

પુરો, છાયા પુરો તથા શકુનો જોવાને મનુષ્યને સ્વાભા-
વિક રીતે જ શોખ હોય છે તીર્થસ્થાનોમા જવાથી આત્મા
નિર્મળ થાય છે ત્યાંના પવિત્ર વાતાવરણમા થોડો કાળ
નિવાસ કરવાથી આપણો દેહ તથા આત્મા પણ પવિત્ર બને છે
સફળરૂપે સમાજમ પણ જોવા સ્થળોમા બની શકે છે વિવિધ
દેશોમાં પ્રવાસ કરવાથી ગૃહસ્થાને ઘણું ઘણું નવીન ભણ-
વાનું અને શીખવાનું મળી આવે છે જોથી જ્ઞાનમા અને
અનુભવમાં વૃદ્ધિ થાય છે વિવિધ વસ્તુઓ નિહાળવાથી તેની
ઉપયોગિતા સમજાય છે અને જો રીતે હુંગર તથા કળાને ઉત્તે-
જન મળે છે અલોકિક પુરોના દશનનો કાલ તે પૂર્વના
કોઇ મહાપુરુષના યોગે જ પ્રાપ્ત થતો હોવાથી તે વિદેશી
વિવેચન કરવાની ઠઈ આવશ્યકતા હોય જોમ અને હામનું
નથી છાયા પુરોના દશન પણ જોક આશ્ચર્યજનક ઐતિહાસ
આ સંસારમા લેખાય છે શુકન વિદેહુ આમળ વિસ્તારથી
ગાલી ચૂકયો હું જોટલો પુનરુજ્જિત કરવાની જરૂર નથી.

શિષ્ય—કય કય વસ્તુઓ ન જોવી ?

સૂરિ—સર્વજ્ઞ સૂર્ય વરુ જોવા કરવું જો સારું નથી,
કારણ કે જોમ કરવાથી દષ્ટિ બગડી જાય છે સૂર્ય-અક્રમ
મહાજ્ઞ જોવાનો પણ કેટલાક પ્રયોગોમાં નિરેધ કરવામા આવ્યો
છે મોટા કુવાની આફર પાણી જોવા જતાં ઘણાને અક્ષર આવી
જાય છે અને સહેજ બહારત થતાં પ્રાણની દાનિ પણ થઇ બેસે
છે. જોટલા માટે ઉઠા-સમરીમા કુવામાં ઉઠી દષ્ટિ નાખવાનો

પ્રયત્ન ન કરવો—સ ધ્યાકાળને સમયે આકાશ તરફ જોવું એ પણ અનિષ્ટ ગણાય છે તે ઉપરાંત ડાહ્યા મનુષ્યો સ્ત્રી-પુરુષનો સંલોગ, નગ્ન અવસ્થામાં રહેલી તરુણ સ્ત્રી, બાળકન્યાની યોની અને પશુની રતિકીડા ભૂલેચૂકે પણ નિહાળતા નથી કેટલાકે કોને પોતાના મુખનું પ્રતિબિંબ તેલમાં, જળમાં, ચળકતા હથિયારમાં, મૂત્રમાં તથા લોહમાં જોવાની આદત હોય છે. એવી આદત નિહવા યોગ્ય મનાય, છે કારણ કે તેમ કરવાથી આયુષ્ય તૂટે એવો ઉલ્લેખ શાસ્ત્રમાં મળી આવે છે.

શિષ્ય—વિવિધ વિકારોને લીધે મનુષ્યની દૃષ્ટિ પણ વિકૃત બની જાય એ શું સત્ય છે ?

સૂરિ—ક્રોધ, ક્ષોભ, કામ અને વ્યગ્રતાને લીધે દૃષ્ટિમાં પણ તેવો ફેરફાર થઈ જાય છે મનુષ્યની દૃષ્ટિ તેના હૃદયનું પ્રતિબિંબ સૂચવી આપે છે એક ભાવ અથવા વિચાર શુભ રાખવાને મનુષ્ય ગમી તેટલો પ્રયત્ન કરે તો પણ તેની દૃષ્ટિ એટલી બધી સત્યવક્તા હોય છે કે તેના હૃદયના ભાવો, દૃષ્ટિમાં પ્રકટ થયા વિના રહી શકતા નથી અનુભવી અને વિચારશીલ મહાત્માઓ સામા મનુષ્યની દૃષ્ટિ જોતાની સાથે જ તેના હૃદયને વાચી લે છે અને ત્યાં જોયો વિકાર પ્રધાનપણે પ્રવર્તે છે તેનો નિર્ણય કરી લે છે

શિષ્ય—મનુષ્યની દૃષ્ટિમાં તેનું હૃદય કેવી રીતે વાચી શકાય ?

સૂરિ—પ્રસન્ન મનુષ્યની હાલિ સરહ તથા ઉજ્જવળતા વાળી હોય છે જ્યારે તમે કોઈ મનુષ્યની હાલિમાં સરહતા તથા ઉજ્જવળતા જાણો ત્યારે સમજવું કે સામે માણસ પરમ પ્રસન્નતામાં છે કોઈમાં જોય ત્યારે તેવા માણસની હાલિ જોઈ જાપણને સજ લાગે છે એ હાલિ નાંદી અને જલપ્રદ લાગતી હોય તે હાલિવાળા મનુષ્યના હૃદયમાં કોઈપણ ધમધમી રહેતી હોય જોમ સમજવું પ્રકૃષ્ટિત હાલિ ઉદાર અને પુણ્યમય હૃદયની સાક્ષી જાણે છે થાપી પુરુષની હાલિ નીચી, જન શિત્તવાળાની શૂન્યતાવાળી, રાગી પુરુષની પાછી વળનારી, મધ્યસ્થ પુરુષની મધ્યપ્રદેશમાં રહેનારી, સંસ્કૃત પુરુષની સરળ, નિરૂદ્ધેશ માણસની આડી—જરણી કામી પુરુષની વિકા વાળી, અરોગ્ય કરનાર માણસની જમરના વારવાર મરઠને લીધે વકવાવાળી મરોન્મત પુરુષની આમતેમ જમનારી, પુરુષની જાંસુથી મલીન થયેલી ચારની વચળ, નિકાળું મનુષ્યની જ્ઞાન વિનાની અને હશે ગયેલા માણસની હાલિ જાણે પ્રસન્નતાવાળી હોય છે આ સિવાય બીજા પક્ષ હાલિના વળ જોઈ છે પરન્તુ તે જાણવું વર્જન કરવાનો અત્યારે પ્રસન્ન

શિબ—નેત્ર—પરીજાલાશ મનુષ્યનું જાણી શકાય એ કયા નિયમ પ્રમાણે ?

સૂરિ—જાણના ઉદા રાગ તથા સ્વાસ્થ્યવશ રીતે મન હોવા જોઈએ, કીકીના એ પકળા સફેદ તેમજ હોય તો ઉત્તમ મળાય છે તેવીજ રીતે કીકી :

कारो कारो बल महापापी पर निरुद्ध,
 चर्महीन बुद्धिहीन कामरत सदासु रिक्त,
 दिवस दिन उन्मत्त मृग बीषणद्वारा
 सबजातिगणों रमते मृग चतुर मतभारा ।

(माहल कवि)

નિર્મળ હોય તો તે ઉત્કૃષ્ટ ગણાય મનુષ્યના સ્વભાવ તથા આતરભાવમાં જેમ જેમ ફેરફાર થાય તેમ તેમ નેત્રના સ્વરૂપમા પણ ફેરફાર થાય એવો નિયમ છે. મનુષ્યમા જ્યારે અધ-મતા પ્રવેશ કરે છે ત્યારે તેની દૃષ્ટિ પણ ખરાબ વર્ણવાળી, ભૂરા રંગની ભમતી અને ચ ચળતાવાળી બનતી જાય છે. કુદ-રતી રીતે જેની દૃષ્ટિમા ચોક્કસ લક્ષણો હોય તે ઉપરથી જો તેના ભાવીનું અનુમાન જાણવામા આવે તો તે અક્ષરશઃ સત્ય નિવડે

શિષ્ય—હું પણ એ જ જાણુવા માગુ છું

સૂરિ—હરતાળ જેવી જેની આખો હોય તે ચક્રવર્તી થાય, નીલવર્ણવાળી જેની આખો હોય તે અહ કારી થાય, રાતી હોય તો રાજા થાય, ઘોળી હોય તો જ્ઞાની થાય અને મધ સરખા ભૂરા રંગની હોય તો મોટો દ્રવ્યવાન થાય, હાથીના જેવી જેની આખો હોય તે ઠોઠ મોટો સેનાધિપતિ થાય, લાળી આખોવાળો મનુષ્ય દીર્ઘાયુષી થાય, પહોળા નેત્રવાળો મનુષ્ય સારા સુખનો ભોક્તા થાય અને જેની આખ પારે-વાને મળતી હોય તે પારેવા જેવો કામવિહ્વળ થાય

શિષ્ય—ઉત્તમ નેત્રનું સ્વરૂપ તો આપે કહ્યું, પણ મધ્યમ, નિર્ધન અને પાપી પુરુષોની આખમા કેવી જાતની વિશેષતા હોય તે જાણર નથી સમજાયું.

સૂરિ—મધ્યમ ઠોટીના પુરુષોની આખ નોળીઆ જેવી અથવા મયૂરના જેવી હોય છે કાગડા-દેડકા જેવી તથા ધૂમા-ડાના રંગ જેવી આખવાળા માણસ ખૂબ હલકી ઠોટીના ગ

જ્ઞાન છે કૂર આંખવાળો પુરુષ દુષ્ટ, કુકઠા સરળી આંખવાળો
 ઠણઝાખેર, સર્પના જેવી આંખવાળો નેત્રશળી અને બીલા
 ઢના જેવી આંખવાળો મનુષ્ય પાપી હોય છે સ્થામ આખ-
 વાળો મનુષ્ય દેવશાળી દિનજ્ઞ આંખવાળો હોળી, બઢી
 આખવાળો બુદ્ધિમાન અને દીન આંખવાળો નિર્ધન હોય છે.
 ઉઢી આખ દીર્ઘ આયુષ્ય સૂચવે છે ઉઘલી આંખ અપાચુષ
 સૂચવે છે અને તદન યોગ આંખ અતિ અપાચુષ પ્રકટ કરે
 છે પાતળી-લુપી અને જેમાંથી પાણી ઝર્ચા કરતું હોય તેવી
 આંખો નિર્ધનતા બહેર કરે છે આંખો માણસ કૂર હોય,
 કાણે તં ચઢી પશુ વધારે, કેકર નેત્રવાળો કાણાથી પશુ અ-
 ધિક્ક કૂરતાવાળો અને કાકર નેત્રવાળો તેા સૌથી અધિક્ક કૂર
 હોય છે.

શિષ્ય—શૂત-પ્રેતવાળી આંખોની પરીક્ષા શી રીતે
 થાય ? વૈદો નેત્ર બોર્ષ વાત-પિત્ત અને કફનું નિદાન કરે છે
 તે શી રીતે ?

સૂરિ—શૂત વળગેલા માણસની દષ્ટિ પ્રાપ્ત ઉચ્ચ ને ઉચ્ચ
 જ રહે છે પુરુષ જોને વળગે છે તે માણસની દષ્ટિ મીઠાચેલી
 રહે છે અને દેવતા વળગેલા માણસની દષ્ટિ દુ સ્પર્શ-આકરી
 હોય છે ચાકિની વળગેલા માણસની દષ્ટિ નોમુ બેનારી તથા
 ભવાનક હોય છે રેપલાથી પીઠાતા મનુષ્યની દષ્ટિ શૂન્યતામય
 વચગ તથા ભયતસ્ત હોય છે વાત રાત્રથી પીઠાતા મનુષ્યની
 દષ્ટિ શાલી તથા સ્થામ વર્ણની હોય છે પિત્ત રાત્રવાળાની

પીળી તથા પોપટના પીછા જેવી લીલા રંગની હોય છે. કદ્દરોગવાળાની દૃષ્ટિ મિશ્ર હોય છે વૈદ્યો નેત્રમાના વર્ણની ખારીક પરીક્ષા કરી વાત-પિત્ત તેમજ કદ્દની ચિકિત્સા કરે છે

શિષ્ય—આપે વાણી તથા દૃષ્ટિ સળધી જે નીતિ-નિયમો સૂચવ્યા તેવી રીતે ગતિ સળધે કંઈ ખાસ કહેવા જેવું આપને લાગે છે ?

સૂરિ—ક્યારે કયા જવું, કેવી રીતે ચાલવું, ચાલતી વખતે દૃષ્ટિ કયા આગળ રાખવી, માર્ગમા કંઈ વસ્તુઓ ન ઓળંગવી, ખહાર ગામ જવા-નોકળતા પહેલા શું શું ન કરવું, કોઈને વળાવવા જવું હોય તો કયા સુધી જઈને પાછું ફરવું, હાથી, ગાડા અને શીંગડાવાળા પશુઓથી કેટલું દૂર રહેવું, માર્ગમા વિસામો લેવાની જરૂર પડે તો કયે કયે સ્થળે ન ઉતરવું એ બધી બાબતો ગૃહસ્થોએ જાણવી જોઈએ આપણા નૈતિક ગ્રંથોમા ઉપલી બાબતોનો ચક્રમણ વિધિના મથાળા નીચે ઉલ્લેખ મળી આવે છે

શિષ્ય—આપે જે ચક્રમણ સળધી પ્રશ્ના ઉભા કર્યા તેનો ખુલાસો મળે તો પણ અમારે માટે બસ ગણાય

સૂરિ—પહેલી વાત ગૃહસ્થોએ જવા-આવવા સળધી લક્ષમા રાખવા જેવી છે તે એ છે કે વિના કામે વિના પ્રયોજને કોઈને ત્યા જવું નહીં કદાચ જવું પડે તો પણ જેટલો સમય બેસવાની જરૂર હોય તેથી વધુ વખત ગમ્યા હાકતા બેસી રહેવું નહીં, કારણ કે એમ કરવાથી બનેનો સમય

શિષ્ય—માર્ગમા હાથી, ઘોડા કે ગાડા સામા મળે તો તેમનાથી કેટલું દૂર રહેવું ?

સૂરિ—માર્ગે જતા હાથી સામે દેખાય તો તેનાથી એક હજાર હાથ દૂર ખસી જવું, ગાડાથી માત્ર પાંચ હાથ, ઘોડાથી અને શીંગડાવાળા પ્રાણીમાત્રથી દશ હાથ દૂર રહી ચાલવું એ સલામતી ભરેલું છે

શિષ્ય—રસ્તે ચાલતા નદી કે સરોવર આવે તો ?

સૂરિ—તો વહાણમા બેસવાને કંઈ વાધો નથી, પણ વહાણ તફાવત જીર્ણ થઈ ગયેલું હોય તો તેનો આશ્રય ન લેવો. બુદ્ધિમાન મનુષ્યો જળમા અથવા સ્થળમા રહેલા વિષમ કિંદાઓ, ત્રિષમ અટવીઓ તથા ઉંડું પાણી એટલી વસ્તુઓનું કંઈ સાધન વિના ઉદ્ધવન કરતા નથી એટલા માટે એવા પ્રસંગે કોઈએક સાધનનો આશ્રય લેવામા હરકત નથી નદીમા કે જળાશયમા પાણી બહુ ઉંડું નહીં હોય એમ વગર વિચારે માની લઈ કૂદી પડવું એ જીવને જોખમમા નાખવા ખરાબર ગણાય

શિષ્ય—મુસાફરીમા કોઈ સ્થાને આશ્રય લેવો હોય તો કેવું સ્થળ શોધવું ?

સૂરિ—મુસાફરીમા ઠગારા લોકો, કૂર માણસો, નરપિ-શાઓ તથા ચુગલીખોરોના ઘણા ઉપદ્રવો નડે છે એ ઉપદ્ર-વોથી દૂર રહેવું હોય તો એવા લુચ્ચા અને ઠગારાઓના

સુરિ—પોતાના કોઈ સ્નેહીજન પરદેશ જતા હોય તો તેમને નદીના પાર સુધી, ગાયોના સ્થાનક સુધી, શાયલ કે વડ જેવા પ્રધાણા વૃક્ષ સુધી અથવા જળાશય સુધી જગાવી પાર્શ્વ વળવું જોઈએ.

શિષ્ય—માર્ગે મુસાફરી કરતાં કેટલી જાતની સાવ-જીવી રાખવી ?

સુરિ—કોઈ ઘણા માણસને કે વિદ્યાસુ માત્રદર્શકને સાથે લીધા વિના અભાવે, જયવાળા માર્ગમાં જવું એ દાવે કરીને જોખમ ખેડવા જેવું છે અભાવે માણસોની સાથે તેમજ નેત્રકેની સાથે તદન અપારે અથવા રાત્રીને સમયે મુસાફરી ન કરવી કોઈ કોઈ સ્થળે પોતાના સમ્રાજ્યની સાથે પણ માટે ન વ્યાસવું એવો કથક નિવેદ્ય મગી આવે છે મુસાફરી છાળી રોય તો સાથે જાતું હોવાનું જૂલુ નદી, જ્યાં મુકામ કર્યા હોય ત્યાં તદન જોરશોરપણે ઉધવું આંખ જોખમકારક છ મુસાફરીમાં નોકર વર્ગ ઉપર દર ઉપરાંતનો વિદ્યાસુ રાખવાની તંત્ર આઈ પરિણામ આવતું નથી. રાત્રીને જખતે વૃક્ષ નીચે પગા રહેવું એ પણ ઇચ્છ્યા ગોચર નથી.

શિષ્ય—માત્રમાં યાત્રા લામે તો ?

સુરિ—તો દાખી પાદા જેવા મુદર માળી ઉપર મેમી મુસાફરી કરવામાં દરકન નથી પરંતુ જરૂરીની ઇચ્છા રાખ નાર પુરૂષ યાત્રા લામે તો પણ પાદા ગર્વિય ઉદ તથા આવની પીડ ઉપર તો નજ મેમનું જો જો.

ધાન થઈ ગયા હવે મને સામાન્ય ગૃહસ્થ-નીતિના સબં-
ધમાં કંઈ પૂછવાપણું રહ્યું નથી

સૂરિ—પરંતુ માત્ર એટલા ખુલાસાઓમાં જ ગૃહસ્થની
સર્વ પ્રકારની વહેવાર નીતિઓનો સમાવેશ થઈ જાય છે એમ
માની લેશો તો પાછળથી પસ્તાવું પડશે હજી ગૃહસ્થોને
માટે વિશેષે કરીને જે નિયમો અત્યાવશ્યક છે, અને જેની
ઉપર સાસારિક સુખ-સમૃદ્ધિ અને કીર્તિનો આધાર રહેલો
છે, તેવો વિશેષ ઉપદેશ તો બાકી જ રહી ગયો છે જ્યારે
તમે એ વિશેષ ઉપદેશ સાંભળશો ત્યારે તમને એવી પક્ષી
ખાત્રી થશે કે વિશેષોપદેશ ન સાંભળ્યો હોત તો અત્યાર
સુધીનો વાર્તાલાપ પ્રાય અપૂર્ણ જ રહી જાત એક ગૃહસ્થ
પુરૂષ સસારમાં સુખ-શાન્તિપૂર્વક જીવન ગુજારતા કેવી-
રીતે યશ-માન-મોલો જાળવી શકે તે એકી સાથે વિશેષ-
ઉપદેશમાં જ કહી દેવા માટે મેં બકી રાખ્યું છે આજના
જેટલી બળવતી જીજ્ઞાસા રાખી કાલે આવશો તો તમને ઘણું
નવું જાણવાનું મળશે એમ હું માનું છું

(૧૪) કર્તવ્ય—વિચારણા.

શિષ્ય—આજે આપે નીતિ સબંધી વિશેષ ઉપદેશ
સાંભળાવવાનું કહ્યું હતું

સૂરિ—વિશેષ ઉપદેશમાં મારે ઘણો અગત્યની વાતો

આશ્રમોમાં ઠહાપિ કાળે પણ આશાએસ લેવા ન ઉતરવું એટ
 હુ જ નહીં પણ ઉપર કહ્યા તેવા લોકો સાથે વાતચીત કરવાનો
 કે કબજતો હરવાહરવાનો પણ પ્રસંગ ન થાકવો. ખરાબ
 મિત્ર જેમ આપણી અંદર રહી ખીંચે ખીંચે ફેલાયે જાય
 તેવી રીતે હુઆ અને હાજોર માણસો પ્રથમ ઉપર ઉપ
 રથી મીઠું બોલી મોહપાશમાં ફસાવીને ધન અને લોકો
 સુધી લે છે મારો કહેવાનો હેતુ એવો છે કે કચારાના ઘરમાં,
 ભરજાણમાં અણિમના ઘરમાં, ધમના સ્થાનકમાં તથા
 પાણીની પરબમાં ઉતારો ન રાખવો તેમજ ત્યાં લાખા વળત
 સુધી વાતાના જપાટા મારતા બેસી પણ ન રહેવું. બદીખાતું,
 ફાંસી હવાનું સ્થાનક, જુઝારીનો અળાદો અથા પોતાનો
 એકવાર પરાભવ થયો હોય તેવું સ્થાનક બાહ્યાર તથા
 અન્વના અત પુરમાં આશ્રમ ન લેવો જે સ્થાન મનને પ્રથમ
 દ્રષ્ટિએ જ અણમથો ઉપભવે એ સ્થાનનો પરિત્યાગ કરી દેવો.
 સમશાનમાં શૂન્ય સ્થાનકમાં, બબ્બરમાં કૌતસ તથા મુકે
 ધામ અથા છવાયેલું ચઢતું હોય તેવા સ્થાનમાં, આવતા-જતાં
 કદ ઉપભવ એવા સ્થાનકમાં, કચરા કીચકવાળા મકાનમાં,
 ખારી જૂનિમાં, વૃક્ષની ઉપર, પગતની કુક ઉપર નહીં અથવા
 કુવાને કાંઈ રાજ, વાજ, જોપરી તથા અમારા જે અબ્યાએ
 પઠ્યા હોય તેવા સ્થાને પણ આશ્રમ લેવા ન ઉતરવું એવો
 મારો પુરોષોનો નિર્નિવાહ અભિપ્રાય છે

શિષ્ય—આજે મણીખરી વહેવારિક ખાજતોના સમા

શિષ્ય—ખરેખર, ગૃહસ્થોએમ સલત ચલાવવાને માટે જેવું સ્થાન પસંદ કરવું તે તો પ્રત્યેકે જાણુવું જ જોઈએ

સૂરિ—જ્યા ઉપરનો ભાગ ઉઘાડો ન હોય, પેસવા-નીક-
ળવાનું દ્વાર એક જ હોય, ચોકી વાળાની બેઠકપણ દૂર હોય,
શકા પ્રમુખ કરવા જેવું કાંઈ ન હોય, સકડાસ ન હોય ત્યા
મસલત કરવાનું સ્થાનક ગૃહસ્થોએ નક્કી કરવું જોઈએ
આવા સ્થાનકમાં બહુ થાભલાઓ ન હોય તે પણ તપાસવું,
કારણ કે થાભલાની વચમાં કોઈ ભરાઈ બેસે અને ખાનગી
વાતનો ભેદ પામી જાય તો મનોરથના બધા કિલ્લાઓ તૂટી
પડે મસલતના સ્થાનની દીવાલો તેમજ ગોખ પણ એવા ન
હોવા જોઈએ કે જેમાંથી બોલનારના શબ્દો સ્પષ્ટપણે બહાર
નીકળી જાય રાજાઓ બનતા સુધી લોચરામાં અથવા દૂરના
જંગલોમાં જઈ મસલત ચલાવે છે તે એ જ હેતુથી રાજા મસ-
લત ચલાવવા માટે પોતે એકલો ખાનગી સ્થાનમાં જતો નથી,
પણ પોતાની સાથે ત્રણ અથવા પાંચ વિશ્વાસુ મંત્રીઓને
પણ લઈ જાય છે એકાતમાં વિશ્વાસઘાત થવાનો કુદરતી
રીતે જ ડર લાગ્યા કરે છે એટલા માટે બહુ દૂરના નિર્જન
સ્થાનમાં મસલત ચલાવવા જવું હોય તો કોઈ વિશ્વાસુ મિત્ર
કે અનુચરને સાથે લેવો એ ઠીક ગણાય અને શકે ત્યાંસુધી
આળસુ, વેષધારી, દીર્ઘસૂત્રી અને ક્ષુદ્રબુદ્ધિના મનુષ્યોની
સાથે મસલત ન કરવી, કારણ કે તેઓની સાથે મસલત
ચલાવવાથી કંઈ મહત્વનો લાભ મળતો નથી જેઓ પોતે જ

રજુ કરવાની છે. આત્મારમુખી આપણે જે એક વિષયને લક્ષ-
માં રાખી ચાર્તારાપ હજાવતા તેમ આજના વિષયમાં નાદ
બની શકે, કારણ કે હું કઈ એક જ જાગત ઉપર વિશેષ
કથન નથી રજુ કરવા ઇચ્છતો. મતલબ એ છે કે સિદ્ધ સિદ્ધ
વિષયો ઉપર જર્જા બહાવવાની હોવાથી એક વાતનો બીજી
વાત સાથે સંબંધ ન જણાય તો તેથી બહાવણો નહીં. એ
વાત તો પ્રકટ જ છે અને તે એ કે વિષયને જોઈએ સાથે
જાહેર દેખીતો સંબંધ ન હોય, તો પણ જીવનને તો એ જામી
વાતો સાથે એક સરખો સંબંધ રહેલો જ છે.

શિષ્ય—મને તેમના દરકત નથી ખાસ પૂછવા જેવું
હશે તો જ આપને પ્રશ્ન કરીશ બાહ્ય આપના અસંબંધ
જણાવ્યું ઉપદેશને માટે મારું હૃદય તો ખુલ્લું જ રહેશે એવી
ખાતરી આપું છું.

સૂરિ—અસ્તુ ! આપણે આજ રમુખી જે સ્થળે જ્ઞાન
જર્જા કરતા જાણ્યા છીએ તે સ્થળ એક ધર્મસ્થાનક તરિકે
પ્રસિદ્ધ છે. અહીંના આપણી જ્ઞાનમેણી બાલવી હોય તેવે
વખતે જમે તે જાવીને જેથી બધા અને પિતાની બુદ્ધિ કે
ચેતના અનુસાર બાહ્યમૂલ્ય નિઃશ્વાર બિંદુ લઈ બધા એમાં
આપણને કરી હાનિ ન જ હોય, જરૂરે એવો પ્રસંગ જ્ઞાનક
ઉપજાવે એમ કહું તો પણ અતિશયેક્ષિત ન જણાય, પરંતુ
જુદસ્થ પુરૂષની તમામ વાતો પ્રકટમાં જ કરવા એવી હોય
એમ નથી જનતું તેમને મસલત બહાવવાને માટે ખાસ
સ્થાનોની પસંદગી કરવી પડે છે.

શિષ્ય—ખરેખર, ગૃહસ્થોએમ સલત ચલાવવાને માટે કેવું સ્થાન પસંદ કરવું તે તો પ્રત્યેકે જાણવું જ જોઈએ

સૂરિ—જ્યા ઉપરનો ભાગ ઉઘાડો ન હોય, પેસવા-નીકળવાનું દ્વાર એક જ હોય, ચોકી વાળાની બેઠકપણ દૂર હોય, શકા પ્રસુખ કરવા જેવું કાંઈ ન હોય, સકડાસ ન હોય ત્યાં મસલત કરવાનું સ્થાનક ગૃહસ્થોએ નક્કી કરવું જોઈએ. આવા સ્થાનકમાં બહુ થાલલાઓ ન હોય તે પણ તપાસવું, કારણ કે થાલલાની વચમાં કેઈ ભરાઈ બેસે અને ખાનગી વાતનો લેદ પામી જાય તો મનોરથના બધા કિલ્લાઓ તૂટી પડે. મસલતના સ્થાનની હીવાલો તેમજ ગોખ પણ એવા ન હોવા જોઈએ કે જેમાંથી બોલનારના શબ્દો સ્પષ્ટપણે બહાર નીકળી જાય. રાજાઓ બનતા સુધી લોચરામાં અથવા દૂરના જ ગલ્લોમાં જઈ મસલત ચલાવે છે તે એ જ હેતુથી રાજા મસલત ચલાવવા માટે પોતે એકલો ખાનગી સ્થાનમાં જતો નથી, પણ પોતાની સાથે ત્રણ અથવા પાંચ વિશ્વાસુ મંત્રીઓને પણ લઈ જાય છે. એકાતમાં વિશ્વાસઘાત થવાનો કુદરતી રીતે જ ડર લાગ્યા કરે છે એટલા માટે બહુ દૂરના નિર્જન સ્થાનમાં મસલત ચલાવવા જવું હોય તો કેઈ વિશ્વાસુ મિત્ર કે અનુચરને સાથે લેવો એ ઠીક ગણાય. બની શકે ત્યાંસુધી આગસુ, વેષધારી, દીર્ઘસૂત્રી અને ક્ષુદ્રબુદ્ધિના મનુષ્યોની સાથે મસલત ન કરવી, કારણ કે તેવાઓની સાથે મસલત ચલાવવાથી કંઈ મહત્વનો લાભ મળતો નથી. જેઓ પોતે જ

આજસુ દીર્ઘસૂત્રી અને ઢોળી હોય તે આપણું કાર્યકર્મ દૂર કરવામાં કેવી રીતે ઉપયોગી થાય ? મસલતના સબખર્મ બીજી પણ એક વાત હવેમા રાખવા જેવી છે મસલત પૂરી થઈ ગયા ત્હી ત્યાંને ત્યાં હાથે વખત બેસી રહેવાથી ઢોળ આવતા-જતા પચિત્તને ચકા કરવાનું કારણ પ્રાપ્ત થાય છે અને મસલત કરનારના સબખર્મ વિવિધ વિચિત્ર અકલ્યાણો જન્માર આવે છે જન્મતમા વિવિધ વિચિત્ર પ્રકૃતીવાળા અસખ્ય મનુષ્યો હોય છે તેઓ પોતાની કુદ બુદ્ધિ અનુસાર કલ્પનાઓ કરે છે અને આપણા ઉપાદેશોને પણ બચ્ચે જનાવી દે છે એક સ્વર્ગે હાથે છે કે-સમાજમાં કોમી, સુખના હોણી અને કુપણ હોઠો મોટા પ્રમાણમાં વસતા હોય છે તે સમાજ પોતાનું કલ્યાણ સાધી શકતો નથી. વિચાર કરો કે જ્યાં સૌ ઢોળ પોતપોતાની સુખ સમ્પત્તિ અને સમૃદ્ધિ વધારવામા બાધાતૂર બેવા જની ગયા હોય ત્યાં પોતાના અન્ય ખર્મજ ખુબોને ઉદ્ધાર કરવા નેટહો અચાલ પણ કેમ ઉઠાવે ? જે સમાજમાં આત્મલોચન, પરદિવ અને ત્યાગના વરવો અદ્વૈત થઈ ગયા હોય તે સમાજ કિંમ્મ જિત થઈ જાય, એના શોભન થાજલા ઇતિહાસના પ્રશ્નોમાં મળી આવે છે

“હું નિર્જન છું મારાથી શું થઈ શકે ?” એવા નિર્જનતાના વિચારોને કુદચર્મ સ્થાન આપનાથી શ્રેયી-વધી શક્તિ હોય છે તે પણ હુસ થઈ જાય છે એક વિદ્વાન નીતિ

કારે તો એટલે સુધી કહ્યું છે કે વિવેકી પુરૂષે હું મેશા મ્હોટા મનોરથો કરવા, કારણ કે દૈવ પણ જેના જેવા મનોરથો હોય છે તેવા જ રૂપો આપવાને નિરતર પ્રયત્ન કરે છે નિરાશા અને દુઃખથી દળાઈ ન જતા સસારયુદ્ધમાં પ્રસન્નમને સદા તત્પર રહેનાર ગૃહસ્થ સર્વત્ર વિજયી નીવડે છે. કલેશ કે દુઃખને તાબે થઈ જવાથી કલેશાદિ આપત્તિઓ ચાલી જતી નથી ઉલટું તે પોતાનો ભય કર પ્રભાવ દાખવી મનુષ્યોનું સત્ત્વ ચુસી લે છે ગમે તેવી વિપત્તિ આવી પડે તો પણ પુરૂષાર્થી જનોએ પોતાનું કર્તવ્ય ન ચૂકવું કર્તવ્યશીલ પુરૂષ વહેલો ચા મ્હોટો આખરે વિજયલક્ષ્મીની વરમાળ પહેરવા સાગ્યશાળી થાય છે કાયર કેવા બીકણ મનુષ્યો કે જેઓ નજીવી આકૃત દૂરથી જોઈને ગભરાઈ જાય છે, તેઓ પોતાના પૂર્વના ઉદ્ધમના રૂળને પણ શુભાવી એસે છે કેટલાક કળાવાન અને વિચારવાન મનુષ્યો પણ ખુદારથી જોતા એવા નિર્બળ અને કાયર જેવા જણાય છે કે તેમને જોઈ આપણને દયા આવ્યા વિના ન રહે. સસારીઓની મધ્યમાં આવા ભોળા-ભદ્રિક પ્રાણીઓ અણુ-ધાર્યા છુદાઈ જાય છે

શિષ્ય—આપનું કહેવું યથાર્થ છે, પણ તેથી બચવાનો કઈ ઉપાય બતાવશો ?

સૂરિ—જયની વાછા કરનાર પુરૂષે સર્વ કાર્યોમાં પોતાનું સામર્થ્ય બતાવી આપવું જોઈએ “અમે લોકોના પાદ-પ્રહાર નીચે ચગદી જવાને માટે ઉત્પન્ન નથી થયા, પણ કઈક

કરી બતાવવાને આ જગતમાં અમારૂં અવતરણ થયું છે ”
 જોમ છાવી ઠાકીને દર્શાવોદ્દાશ સસારને સિદ્ધ કરી આપવું
 જોઇએ. સારા કળાવાન મનુષ્યો પણ તેમની અધારી કોટ
 હીમાં જૂએ પડ્યા રહેતા અને જમી તે રીતે જીવન નીભાવતા
 જોવામાં આવે. ■ શું તેઓ ધારે તો સ્વાર્થની સાથે જગત
 ઉપર ઉપકાર ન કરી શકે? પણ નહીં, તેઓ પોતાનું આત્મ
 વીજ સ્ફુરાવી જ્ઞાન મેદાનમાં આવી શકતા નથી અને તેથી
 તેમના કાર્યની કદર પણ થઇ શકતી નથી. જોટલા માટે જ
 જોકે ક્યારે વાજળી રીતે કહેવામાં આવ્યું છે કે ઠાકા પુર
 પોતે ઉત્તમ જોવી કંઈ પણ પોતાની પ્રસિદ્ધિ રાખવી. કોઇ
 પણ કળાવાન-કસબી મનુષ્યે અધારા જુવામાં પડી રહી જીવ
 નને બચાવે એવું નહીં જનાવી રેવું જોઇએ. જગતમાં કોટલીક
 વાર બાંધા આઠ જર કરવાની પણ જરૂર પડે છે. જોકે સર
 જતાથી કામ નથી આવતું જોટલા વાસ્તે પોતાના મનની
 સરજતા-અદિકતા સર્વ ક્યારે પ્રગટ થઇ જાય જોવો. દેખાવ ન
 કરવા બેવધારના કોટીમાં જ્યાં જ્યાં પુટતા અને આઠ જરની
 જરૂર જણાય ત્યાં ત્યાં તેનો આશ્રય લેવો જોઇએ. આઠ જર ન
 રાખનાર માણસની પ્રાચ માનખંડના ભાષ છે, માટે જુદા
 યાત્રી પુરે પોતાનો આઠ જર કોઈ પણ ક્યારે ન મૂકવો.

કોટલાક મૂઢશ્યો ધોડાપણા મીઠા શબ્દો સાંભળી જમી
 તેની ઉપર વિશ્વાસ મૂકી ગ્રંથ મર્મ બાધ છે. સસારના બીજા
 સમામમાં જોવી વિશ્વાસ નિભાવતા બાધકર મર્મ પડે છે વિ

વેડી પુરૂષો ખારીક કસોટી કર્યા વિના કોઈની ઉપર વિશ્વાસ રાખતા નથી તેમા પણ કેવલીભાષિત ધર્મની ઉત્થાપના કરનારા, પોતાનો મત સ્થાપવાના કદાચહુથી આર્ત, રોદ્ર ધ્યાન કરનારા, પાખડી, નિર્દય, ચવન દેશના રહીશ, ઠગ, એક વાર આપણી સાથે લડેલા-ઝઘડેલા, ખાળક, સ્ત્રીઓ, સોની, જળ, અગ્નિ, સ્વામી, અસત્ય બોલનારા, નીચ લોકો, આળસુ, પરાક્રમી, લડવૈયા, કૃતમ્ન, ચોર અને નાસ્તિક એટલા લોકોનો કોઈ કાળે પણ વિશ્વાસ ન જ કરવો, એમ આપણા પ્રાચીન ગ્રંથોમા અનેક પ્રસંગોએ પૂરવાર કરવામા આવ્યું છે. આ ઉપરથી સત્પુરૂષોનો પણ ખિલકુલ વિશ્વાસ ન કરવો એમ માની લેવાનું નથી આપણે જેની પાસે હ મેશા રહેતા હોઈએ, પ્રસંગોપાત જેમની પાસે નિરતર આવ-જા થયા કરતી હોય અને જેમનામા ઠરેલપણુ વિગેરે ગુણોની ખાત્રી થઈ ચૂકી હોય તેમની સાથે વિશ્વાસયુક્ત પ્રસંગો પાડવામા વાઘો ન લઈ શકાય સમાગમ વિના પુરૂષની કે સ્ત્રીની પરીક્ષા થતી નથી. એટલા માટે પ્રથમ સામાન્ય પ્રસંગો પાડી અમુક માણસ વિશ્વાસપાત્ર છે કે નહીં તેનો નિર્ણય કરવો અને ત્યારપછી તદ્દનુસાર વર્તન રાખવું પરિચય અથવા સત-સમાગમના પરિણામે જો કોઈ શાત-ક્ષમાશીલ અને ત્યાગી પુરૂષના સત્સગનો લાભ મળે તો તેને જીવનનું એક મહદ્લાભ માનવું. એવા પુરૂષો ઉપર વિશ્વાસ કિંવા શ્રદ્ધા મૂકવામા કોઈ જાતનો ખાધ નથી ક્ષમાશીલ પુરૂષો જગતમાં બહુ

દુર્લભ છે તેઓ જગતના આશ્રયો અને સકટો મુજે મોઢે
 સહન કરવાને દેવાયેલા હોવાથી આપણા અસભ્ય રહેવાને
 માટે વાંધો ઉઠાવતા નથી; પરંતુ જોનો અર્થ જોવો તો ન જ
 થવો જોઈએ કે સમાચીલ પુરૂષ પ્રત્યે નિહાચ-ફર જનવું જો
 સાહસલાભવ છે સુગંધી ચઢનનું મગન કરવા છતાં જાન
 તો આખર સુધી પોતાનું કર્તવ્ય જાળવે જાય છે અને
 જગતને સુગંધી પૂરી પાડે છે સત્પુરૂષો પશ્ચ તેવી જ રીતે
 પોતાનો ધર્મ જાળવે છે પરંતુ આપણે તેમના પ્રત્યે જેમ
 અને તેમ ભક્તિવાન અને મદાવાન જનવાની કેશોપ કરવી
 જોઈએ. મલય પર્વત ઉપરના સામના તથા બીજાં જોવા વૃક્ષ
 ચઢનના સગમાં રહેવાથી જાન સરળા જ જની જાય છે
 જોવી કિંવદંતી છે જો જક પદાર્થ આવી રીતે સમાજમનો
 ઉત્તમ લાભ લઈ જો લાભ વિશ્વશાંતિ રાખી શકતા હોય તો
 મનુષ્ય પ્રાણીને મહાપુરૂષોની સારી સેવતનો લાભ લઈ
 આત્મકલ્યાણ કરવા શા માટે ઉજમાજ ન થવું ? મોઢા
 પકિતો ધર્મશાસ્ત્રના પારમત્વ પુરૂષો, સાશ ઉપદેશકો અને
 પ્રોત્સાહના પુરૂષોની સેવા કરવાનો પ્રસન્ન કવચિત્ જ પ્રાપ્ત
 થાય છે જોવો પ્રસન્ન જાણ્યોને પ્રાપ્ત થાય તો તે શાર્દૂલ
 કરવા બહુ નહીં. બહારથી સાશ લાગતા માણસના વચનમાં
 અથવા અવહારમાં શિથિલતા-દબા કે અવહારથી વિદ્યુત
 વર્તન જોવામાં આવે તો કાલ્યા પુરૂષોને તેથી વારમાઈ નહીં
 જતાં જોવા મનુષ્યોનો સમાજમ વર્જવો, કારણ કે જે માણસ

પોતાનું હિત કે કલ્યાણ ન કરી શકે તે આપણું કલ્યાણ શી રીતે કરે ? સજ્જનની પરીક્ષા કરવામા તેના હીનકુળનો બહુ લાભો ખ્યાલ દોડાવવાની આવશ્યકતા નથી હીનકુળમા ભાગ્ય-દોષને લીધે મનુષ્ય ઉત્પન્ન થાય તેથી કરીને તે હીન જ હોય અને સદા હીન જ રહે એમ કંઈ જ નથી ગમે તેવા કુળનો માણસ પોતાના પરાક્રમથી, તપસ્યાથી, જ્ઞાનથી અને ધનથી ક્ષણ-માત્રમા સારા કુલીન લોકોમા ગણાય છે જ્યારે એથી ઉલટું અપકર્મો-પાપકર્મો અને ભય કર આચારોથી ક્ષણમાત્રમા પોતાની કુલીનતા ગુમાવી દે છે ઉત્તમ દરજ્જે ચડતી વખતે મનુષ્ય માત્રે એક સાવચેતી રાખવી જોઈએ. જે પદાર્થ જેટલો ઉંચો ચડે છે તેટલો જ પાછો કાળપ્રભાવે કે અન્ય કોઈ અદૃષ્ટ કારણે પાછો પડે છે મનુષ્યના સંબંધમા પણ પ્રાય તેમજ બનતું જોવામા આવ્યું છે અને આવે છે. વિધિની અનુકૂળતાને લઈને ઉંચે દરજ્જે ચડેલા પુરૂષો જ્યારે અધ પાત પામે છે ત્યારે તે તેમને અસહ્ય થઈ પડે છે ધન, દોલત અને વૈભવના ગિરિ-શિખરે ચડી પાછું નીચે પડવાનું પ્રાપ્ત થાય તો તેવે વખતે ચિત્તને ખૂબ દ્રઢ બનાવી સંસારની અનિત્યતા અથવા અસ્થિરતા ચિતવી પ્રસન્નતાપૂર્વક સઘળું વેદી લેવું જોઈએ જો તેટલું સામર્થ્ય અતરાતમામા ન હોય તો ખડેતર છે કે ઉન્નતિના શિખરે પહોંચવા કરતા મધ્યમ સ્થિતિમા જ સતુષ્ટ બની સરળતા અને સાદાર્થમા જ ખરૂં સુખ માની લેવું માઈ કુળ કેવું ? મેં શાસ્ત્રનો કેટલો અભ્યાસ કર્યો છે ?

મારે આજે ખાત્ર કરીને ક્યા ક્યા કર્તવ્યો કરવાના છે? મારી
 આવક અને ખાવક કેટલી છે? મારા વચનમાં કેટલી શક્તિ રહેલી
 છે? મારે કેટલો શ્રમ લેવાનો છે? મારો બુદ્ધિવૈભવ કેટલો છે?
 મારી શક્તિ કેટલા પ્રમાણમાં છે? મારા દુરમનો ક્યા ક્યા છે?
 હું કોણ છું? હમણાં કેવો કાળ વર્તે છે? મારા હાથમાં કેવા
 કેવા સાધનો છે? મારા સહાયકો કોણ કોણ છે? મારા કાર્યનું
 પરિણામ શું આવશે? દેશ તથા કાળની આખા સમાજ ઉપર
 કેવી અસર થઈ રહી છે? મારી સામર્થ્ય કેટલી છે? મારા
 વિરોધીઓ અને અમુક વિષયમાં બીજી લેવાનો પ્રયત્ન કરે તો
 તેમની સામે કેવા ઉત્તરો તૈયાર રાખવા? આવી અને બીજી
 અનેક લાભદાયક ચૂંટણીઓ વિચારવી જોઈએ. અનિચારીય છે,
 જ્યાં ત્યાં પ્રવેશ કરવાથી આખરે માનદાની ઘાવ છે એટલે
 હું જ નહીં પણ જે કઈ સાધન-સામગ્રી પાસે હોય તે પણ
 સુમાવી દેવી પડે છે. વિચાર એ જ મનુષ્યોનું મનુષ્યત્વ છે.
 અવિધ્ય માટે તૈયારીઓ કરવી અને એ તૈયારીઓ જરાજર
 ઘાવ એટલા માટે પોતાનો વર્તમાન અને ભૂતકાળ બરાબર
 વિચારવો એ કાઠા પુરુષોનું પ્રધાન લક્ષણ હોય છે. એઓ
 ઉપર કદાચ તેવા પ્રશ્નો વિચારી અમાઉથી તેના નિર્ણયો કરી
 શકે છે તેઓ બાબદારમાં કદાપિ નાગ્રીપાસ ચલા, નથી
 જીવન એક પ્રકારનો સમામ છે સમામમાં-મુદ્ધમાં જતા
 પહેલાં સૈનિક જેવી રીતે પોતાના સામર્થ્ય અને સાધનની
 બધી તૈયારીઓ કરી લે, તેવી જ રીતે મનુષ્ય માત્રે બાબદાર

સંગ્રામમા પડતા પહેલા આસપાસની તમામ પરિસ્થિતિનો એકાગ્રચિત્તે વિચાર કરી લેવો જોઈએ. પોતાની શક્તિ ઉપર હદ ઉપરાતનો વિશ્વાસ રાખનાર મનુષ્ય જેવી રીતે ખુવાર થાય છે, તેવી જ રીતે પોતાની શક્તિ ઉપર લેશમાત્ર વિશ્વાસ નહીં રાખનાર મનુષ્ય પણ ખુવાર થાય છે. પોતાનો યથાર્થ શક્તિ અને સાધનના સખધમા યોગ્ય અભિમાન હોવું એ વિજયની અર્ધી ખાત્રી છે. વિજયની પ્રાપ્તિમા વિઘ્ન નડે તો તેથી નિરાશ ન થવું. આશાની સાથે નિરાશા તો વળગેલી જ છે. એ ઠંઠોનો નાશ થઈ શકે તેમ નથી જેમ સુખની સાથે દુઃખ, આનંદની સાથે શોક, એક બીજાની પાછળ લાગેલા જ છે, તેવી રીતે લાલ અને હાનિ, જય અને પરાજયના સખધમાં પણ સમજી લેવું મનુષ્યે પોતાથી બને તેટલો પ્રયત્ન કરવો. પરિણામ તો હમેશા પૂર્વના સચિતાનુસાર જ આવી મળે છે. જો આપણને એમ લાગે કે કોઈ એક પ્રકારનો દૈવી ઉપદ્રવ અથવા માનુષી વિરોધ સદતર નડ્યા કરે છે તો દૈવી ઉપદ્રવ દૂર કરવાને પુણ્યકાર્ય-શાતિકર્મ કરવા અને માનુષી ઉપદ્રવ હોય તો તે પોતાનાં બળ અને બુદ્ધિ-પરાક્રમથી દૂર કરવો, પરંતુ હતાશ થઈને લમણે હાથ મૂકીને બેસી તો ન જ રહેવું. ઉત્તમ પુરૂષો વિઘ્નથી પુનઃ પુનઃ પરાભૂત થવા છતાં પોતાના પ્રારબ્ધ કાર્યને કદિ પણ ત્યજતા નથી. આખર સુધી પ્રમાણિકતા અને સત્યનિષ્ઠાપૂર્વક તે હેતુને વળગી રહે છે. તમારે પણ એવી જ રીતે ઉત્તમ પુરૂષની કોટીમા પ્રવેશ કરવાનો ઉત્સાહ દર્શાવવો જોઈએ.

મનુષ્ય એક સામાજિક પ્રાણી છે તે જોઈએ. રહી શકતો નથી તેને પોતાના કુટુંબીઓ, સમાસજનીઓ અને આઠોશીપાટોશીઓ સાથે બ્યવહારિક સંબંધોમાં આવ્યા વિના જીવતું નથી. સમાજમાં રહેનારે પોતાના મુખ-સત્ર-વઠની સાથે પોતાની બાસપાસના સમા-સ્નેહીઓના મુખ-સત્રવઠનો પણ વિચાર કરવો જોઈએ. જે તે તેમ ન કરે તે તે મહાસ્વાર્થી ગણાય અને સ્વાર્થાધ મનુષ્ય તથા જનનમાં તે સર્વનો ખીંકારપાત્ર બધું પડે છે તે ઉપરાંત તે પોતાના આત્માને પણ બચાવે જીવિતિએ હાથ બાંધે. સમાજમાંના એક પ્રાણી તરીકે મનુષ્યે ઘણાં ઘણાં સંબંધો પાળવા જત્યાવ સ્વક. “આપણે કોઈને વચન આપ્યું હોય તે તે ગમે તે હોય પણ પાળવું” એ વાત બધા સુધી સમાજમાં પ્રતિષ્ઠા પૂર્વક રહેવું હોય ત્યાં સુધી બાસ સમરણમાં રાખવી. તેની સાથે એક નીતિકાર જોમ પણ રહે છે કે—“કળૂદ કરેલા વચનનો બચ, બધું વસ્તુનો શોક અને કોઈનો નિદાસન એ વસ્તુ વાળાં કોઈ કાળે પણ ન કરવા.” આ સ્પષ્ટ કથન વિશે હું ખાઈ છું કે વિશેષ વિવેચનની જરૂર નથી.

શિષ્ય—સમાજમાં હું મેંશાં સ્થિતિના અને કુટુંબના હમદા તે બાલતા જ હોય. જ્યારે સમાજના એક જ જ તરીકે કેવું વલણ લેવું ?

સૂરિ—જે બ્યક્તિ પોતાની છવી શક્તિએ સ્થિતિ, કોમ કે કુટુંબના કુખ-કષ્ટ દૂર કરવાનો પ્રયત્ન ન કરે તે બલિદ્રોહી

ગણાય સમાજના એક અંગ તરિકે ને આપણે ગણાવા ઇચ્છતા હોઈએ તો જાતિ કે કોમના સુખ-દુખને આપણે પોતાના જ સુખ-દુખ માની લેવા નોઈએ પેટને દઈ પીકા થતી હોય તો હાથ-પગ વિગેરે અવયવો શુ બેદરકારપણે બેસી રહે ખરા? શુ તે વખતે આખ-કાન-નાક-જીભ વિગેરે મળી પેટને કહેવા લાગી જાય કે-“સારૂ સારૂ ખાવાનુ તો તું ભરી રાખે છે, અમે તારા હુ ખમા શા માટે મદદ કરીએ?” અ ગાળીભાવમા એવા વિવાદને સ્થાન નથી સમાજના એક અંગ તરિકે આપણે સમાજના હુ.ખ-કષ્ટની અવગણના ન કરવી નોઈએ કોમ કે જ્ઞાતિમા ને કલેશ અને કુસપ ચાલતા હોય તો કોમના એક પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થ તરિકે તમારે તે કલેશ-કુસપ દૂર કરવા એ તમારૂ અન્યતમ કર્તવ્ય છે કોમની નિદા અથવા અવનતિ એ તમારી પોતાની જ નિદા અથવા અવનતિ છે કોઈ પણ કોમમા જ્યારે કુસપ વધે છે ત્યારે ખુદારના લોકો કોમની નિદા તો કરે છે જ, પરંતુ તેની સાથે કોમના પ્રતિષ્ઠિત આગેવાનો અને માનનીય ગૃહસ્થોની પણ અપકીર્તિ કર્યા વિના રહેતા નથી, અને એમ બને એ તદ્દન સંભવિત છે સારાશ એ છે કે જ્ઞાતિની, સઘની કે સમાજની કુસપ-કલેશવાળી સ્થિતિ સુધારવાનુ નિરંતર લક્ષ રાખવુ નોઈએ “જ્ઞાતિમા કુસપ ચાલે છે એમા અમને શુ ?” એમ વિચારી ઉપેક્ષા ન કરવી એક સ્થળે કહ્યું છે કે-“જ્ઞાતિઓ એક-બીજાની સાથે કલેશ-કુસપ કરવાથી પ્રાયઃ

પાશમાંથી યાં જાય છે તે જ શાંતિ બે કોઈ-બીજાની સાથે
સુખ અને સફળાવધૂર્વક વર્તન—અવહાર રાખે તે જાણમાં જેમ
કમલિની વધે તેમ વૃદ્ધિ પામે. આપણી શાંતિબો, જળમ્બ
કમલિની વધે અને પૂર ભગવાની ખીસે તેવી રીતે ઉન્નતિમાં
આગળ વધે અને પ્રકૃષ્ટિત થાય એવો દરેક પ્રવત્ન શાંતિના
હિતચિંતકોએ અને શાંતિના સેવકોએ કરવો જોઈએ.

શિષ્ય—શાંતિમાં વૈર-વિરોધ કેમ વધતા હશે અને
તે વૈર-વિરોધનું નિકટન રીતે શાથ ?

સૂરિ—મતલેહને લીધે પ્રાચલ શાંતિમાં ભાગ કે તક
પડી જાય છે મતલેહનું બોધ યાં ચક્રતું નથી, કશું કે
મતલેહ અનિવાર્ય છે, પણ બે મતલેહને પરિણામે ઉપજનારા
વૈર-વિરોધ અટકાવવાં હોય તે કાઢા મનુષ્યોએ જહુમતીને
માન આપી શાંતિની એકતા જાળવી રાખવી જોઈએ. ‘હું જ
ખરા, માફ ખાતું’ જ શુ જોઈએ એવો દુરાગ્રહ રાખવાથી
કલેશના મૂળ રોપાય છે આપણા પ્રમાણિક મતલેહો. જલ
જલ રત્ન કરવા અને શાંતિનું બોને સમજાવવાનો પ્રવત્ન
કરવો, પરંતુ અમે તે કોણે તે મતલેહને માન મળવું જ જોઈએ
અને તેનો સ્વીકાર કરવો જ જોઈએ એવો આગ્રહ શાંતિના
હિતેથીએને માટે થોડા ન અણાવ. હું આગળ જ કહી ગયો
હું કે સમાજમાં રહેનાર પ્રાણીને જળીવાર પીવાની ઇચ્છાએ
મનોરથો અને થોજનાઓના સબધમાં સબમિત શુ પડે
છે આવા મતલેહના-પ્રસંગમાં પણ સબમ, શાંતિ અને

ધીરજતાથી કામ લેવું એ શ્રેયસ્કર છે વૈર-વિરોધની આગાહી થતા જ કેટલાક ડાહ્યા ગણાતા પુરૂષો જ્ઞાતિની આગેવાનીમાંથી ખસી જાય છે, એ પણ ઇચ્છવા યોગ્ય નથી સુદ્ધ મનુષ્યે સર્વ શુભ કાર્યોમાં આગેવાનીભર્યો લાગ લેવા અમુક જોખમે પણ તૈયાર રહેવું જોઈએ જો આવો ભાગ નિષ્પૃહતાપૂર્વક અને સેવાની ભાવનાથી લેવાય તો તે ઘણું જ ઉત્તમ ગણાય. કપટતાવાળી નિષ્પૃહતા બનાવનાર મનુષ્યો પણ જો પોતાના ઉદ્દેશો ભલી રીતે પાર પાડે છે, તો પછી અત કરણપૂર્વક જે માણસ નિષ્પૃહતા ધરાવતો હોય તે સમાજનું સઘળું દારિદ્ર્ય જોતજોતામાં દૂર કરી દે એમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવું શું છે ? આગેવાનોમાં એક ગુણ મુખ્યત્વે હોવો જોઈએ અને તે એ જ કે અનિર્ધાર્ય અર્થાત્ આગેવાનમાં ઇર્ષ્યા કે મત્સર ન હોવા જોઈએ ઇર્ષ્યા અને મત્સરવાળો આગેવાન જ્ઞાતિરૂપી જહાજને ભરદરીએ લઈ જઈ ઉંધું વાળી દે છે તેમ કરતાં તેને લેશ પણ આચકો નથી લાગતો, કારણ કે તે પોતે ઇર્ષ્યા, અને મત્સરતાની ડાકણોના પંજમાં એવો આખાદ રીતે ફસા-એલો હોય છે કે તેને સારા-નરસાનો વિચાર કરવા નેટલો અવકાશ પણ મળી શકતો નથી એટલા જ માટે કહેવામાં આવ્યું છે કે સારા પુરૂષોએ ઇર્ષ્યા-મત્સરતાથી કોઈપણ કાર્ય કરવા ઉત્સુક ન થવું, તેમજ કોઈ સુયોગ્ય પાત્ર પ્રત્યે પણ ઇર્ષ્યા-મત્સરભાવ ધારણ ન કરવો જ્ઞાતિના એક આગેવાન બનવા માગતા હો તો આ સૂત્ર ખાસ સ્મરણમાં રાખશો.

સમાજના શુભેચ્છકોને શિરે એક બીજી પણ જવાબ
 દારી રહેલી છે. પોતાનો કોઈ મિત્ર કે સ્વધર્મી જન્મુ જણ
 ધારી આશ્વર્યમાં આવી પડ્યો હોય તો તેને તન-મન-ધનનો
 સોજ આપી બચાવવો અને તેને સારી સ્થિતિમાં લાવી મૂકવો
 એ શક્તિના સર્વ તરિકેનું એક મુખ્ય ઈર્ષ્ય છે. વિચાર
 કરો કે આપણી પાસે પૂરતી સત્તા અને સપ્તિ હોય અને
 એટલું છતાં આપણે આપણા સ્વધર્મી જન્મુઓ, મિત્રો અને
 ભાઈ-બહેનોને કોઈ પણ રીતે ઉપયોગી ન થઈ શકીએ તો
 તે સત્તા તથા સપ્તિ શું કામની ? દીન જન્મુઓ અને બે-
 નોના ઉદ્ધારમાં જ સત્તા કિંવા સપ્તિની ખરી સાચી કલ્યાણ રહેલી
 છે. બાકી ખાવું-પીવું-એકાગ્રાસમ કરવું એ તો કાચર અને
 કોઈ મનુષ્યોની પણ જની શરૂ છે, પણ તેમાં કઈ પુરુષાર્થ
 નથી. હાથ મનુષ્યે ફરિકી જવશમાં આવી પડેલા પોતાના
 મિત્રની, સ્વધર્મી જન્મુની પોતાની અપેક્ષાને ફૂલ મર્ચા
 હાથ અને કુણ્ડમાં એક દરબજના હોય તેવા માણસની તેમજ
 વિધવા કે વાંછણી બેનનો અશક્તિ આસના-વાસના
 અવસ્થા કરવી એમને બહુસ્વર્ગ થઈ ગયાઓ રીતે પાળવા
 ઉચ્છતા સજ્જનોએ ઉક્ત ઈશન હૃદયમાં સ્મરણમાં રાખવું
 એટલું જ બસ નથી તેનું પાલન પણ મનુષ્યોએ.

શિષ્ય—આ જગતમાં કો કોઈ લોકમિત્ર થવા જનતું
 કરે છે, છતાં કેટલાકો લોકમિત્ર થવાને બદલે ઉલટા હાથ
 સ્પર્ક થઈ પડે છે તેનું શું કારણ ?

સૂરિ—જેઓ આદરમાનપૂર્વક દાન આપી શકે છે, અવસર યોગ્ય ડાકા શબ્દો બોલી લોકોનું દિલરંજન કરી શકે છે અને પ્રસંગ પડ્યે ન્યાયયુક્ત શૌર્ય—બળ દર્શાવવામા જેઓ પાછી પાની નથી કરતા, તેઓ ત્રણે જગતને વશ કરે એવા લોકપ્રિય થઈ પડે છે માત્ર મ્હોટી મ્હોટી વાતો કરવાથી અથવા સારા સારા વસ્ત્રાભૂષણો સજવાથી કોઈ લોકપ્રિય થઈ શકતું નથી. મીઠી વાણી, સરળ હૃદય, ત્યાગ અને સંયમ વગેરે વસ્તુઓ લોકપ્રિયતા સ્પાદન કરવામા અનિવાર્ય અગત્ય ધરાવે છે સારા વસ્ત્રાભૂષણોની બિલકુલ જરૂર જ નથી, એમ હું નથી કહેવા માગતો પોતાની પાસે પુષ્કળ દ્રવ્ય હોય અને તેના પ્રમાણમા સાજસબ્જ રાખવી એમા કંઈ હરકત નથી, પણ કેવળ પોતાની મ્હોટાઈ દેખાડવાને જે ઉભવળ વેશ પહેરે તે લોકોની દૃષ્ટિમા રૂચીકર થઈ શકતો નથી તેની સાથે કૃપણ કે કબુલની માફક છે; હલકા અને ચીથરેહાલ જેવા મેલાગંદા વસ્ત્રો પહેરવાથી પણ લોકપ્રિયતા પોતાની વગમાળ પહેરાવી દેતી નથી વસ્તુતઃ અસમર્થ હોવા છતાં જેઓ સમર્થ પુરૂષોની સામે બાથ લીડી પાછા પડે છે અને વૈરના કીડાઓને હૃદયમા નિરતર પોષણ આપે છે, તેઓ પણ લોકપ્રિય થવાને બદલે ઉલટા હાસ્યાસ્પદ જ થઈ પડે છે જે પોતે અદેખાઈથી પૂરેપૂરે ભરેલો હોય છતાં સતી સ્ત્રીની વાછા રાખે, નિર્ધન હોવા છતાં ગણિકાનો અતિશય પ્રેમપાત્ર બનવાની અભિલાષા રાખે અને વયોવૃદ્ધ થયા છતાં બાળવયની કન્યકા

સાથે પાણીજલદણુ કરવા ઇચ્છે તેવી જાતના મનુષ્યો સર્વત્ર મિહિરારને પાત્ર જાણી જાય છે લોકપ્રિય જનતા માંગતા મનુષ્યોએ આ દોષોનો સર્વથા ત્યાગ કરવો.

શિષ્ય—ખરેખર જોવા જોવા દોષોને લીધે ઘણાજાત જાણેવાનો અને પ્રતિષ્ઠિતો પણ પોતાનું માન-પદ-મર્યાદા અને મિલો વિગેરે સુખાવી મેલે ॥

શૂરિ—બીજા પણ અનેક કારણોથી માણસો લોકમાન્ય પ્રિય થઈ પડે છે એ માણસનના માણસોની સાથે વાત અને બનદારમાં જોકે જલ્દનથી રાજાની જેમ મોન અને ગાંધીર્ષ ધારણ કરે જે દુર્બળ લોકોને ઉપદ્રવ કરવાના કામમાં ઘણું ઉત્સાહ ધરાવે અને જે પોતાને બહુમાન મળવાને લીધે જાદ મરથી કુલાઈ જાય તે પોતાની લોકપ્રિયતા ઉપર જ કુલાઈનો વા કરે છે જેમ કહેવામાં અતિશયોક્તિ નથી. એ માણસ દુર્બળ જાણ્યે દીન-ગરીબદુઃખો કરીને બેસી રહે, જે સુખી જવ સ્વાર્માં પણ જાણી દુર્બળના સમસ્યા મુશ્કેલી કરે અને વળી કુકર્મો કરવામાં પાત્ર વાળીને ન બુલે જોવા દુર્બળ ચિત્તવળા માણસોની તો જાણે છે પણ મરકરી કરે છે એ કમ લોકોના સુખથી પોતાના વળાણ સાંભળી શૂલ ખાઈ બેસે, હિતિ મેળવવા માટે કુપાત્રોને ઉત્તેજન આપે અને પોતાનું ખર્ચ હિત યોગ્ય રહેલું છે તેનો વિચાર ન કરે જોવા/માણસો પણ સમાજમાં માન્યતા જાણી જાય છે એ જે પ્રખર વિદ્વાન હું જેમ સમજાવે જલ્દનથી કર્યા કરે, 'હું મહાન કર્મચોવી છું,' જેમ

સમજી પોતાની ખડાઈ હાકયા કરે અને “હું શૂરવીર પુરુ-
ષોમાં અગ્રણી છું” એમ સમજી સૌને પોતાની બેદરકારી દે-
ખાડે તે પુરુષ અતે મિથ્યાભિમાનમાં ને મિથ્યાભિમાનમાં જ
ધન-કીર્તિ વિગેરે હારી જાય છે જે માણસ લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ
થવાથી વિકાર પામે, વાચાળતામાં જ પાડિત્ય સમાયેલું છે
એમ માની પોતાને પડિતમાં ગણાવે અને જોશીના કહેવા
માત્રથી પોતે બવિધ્યમાં રાજા થશે એમ માની રાજપદની
વાછા રાખ્યા કરે તેઓ પ્રકટપણે મૂર્ખતા બતાવી લોકોમાં
દયાપાત્ર થઈ પડે છે જે માણસ કોઈ ન સમજે એવા કલ્પિત
વચનો બોલી પોતાને કવિ માને, પડિત પુરુષોની સલામાં
પોતાના વખાણુ પોતે જ કર્યા કરે અને જે શાસ્ત્રનું નામ દવ-
ભમાં પણ ન સાંભળ્યું હોય એવા શાસ્ત્રની વ્યાખ્યા કરવા
તૈયાર થઈ જાય તે માણસને લોકો છોટેથી નવ ગજના નમસ્કાર
કરી સતોષ માને છે. જે ઘણા ખુશામતીવાળા મીઠા વચનો
બોલી ત્રાસ ઉપજાવે, હસતા હસતા પારકાના મર્મ લેદવાનો
પ્રયત્ન કરે અને પોતે નિર્ગુણી છતાં ગુણી પુરુષોની નિંદા કર-
વામાં અગ્રભાગ લે તે માણસ જનસમુદાયમાં કરવતના જેવો
ગણાઈ જાય છે અર્થાત તેની જીલમાં કરવતની માફક માત્ર
ગમે તેમ દાપી નાખવાની જ શક્તિ છે, એમ બધે મનાઈ જાય
છે. જે પોતે અવિદ્વાન છતાં મ્હોટી ખૂમો પાડી પોતાની વિદ્વત્તા
જાહેર કરવા મથે, જે કૃપણ પુરુષ પાસેથી પણ મ્હોટા ધનના
અદલોની ઇચ્છા રાખે અને અવસર જાણ્યા વિના બધાં ત્યાં

માણુ મારે તેવા માણસો પણ આકરા થઈ પડે છે ઉપર કદા તે દોષોમાંથી જોકે દોષાપણ હોય તો તે કારે જનમંદારક થાય છે ખરેખરા દોષમિત્ર યત્ન હોય અને જે રીતે દોષહિત કરવું હોય તો ઉચ્ચ વિવેચનમાં મનુષ્યની જે આત્મીયો જતા વવામાં આવી છે તે ઉપર વિચાર કરશે અને દોષો હોય તો તેનું પ્રજ્ઞાસન કરી દોષોના સ્થાને શુભનો અભિરેક કરાશે તો આપણે મમ સાર્થક થશે.

શિષ્ય—પરંતુ લાંબા કાળના દોષો દૂર કરવા જે કે સહજ નથી. આપના જેવા કૃપાળુ મહાત્માઓના કૃપા-પ્રસારે કદાચ તેમ બની શકે, પરંતુ અમે પિતે અમારી જાતને મુખારીએ જો તો અચકચ જેવું જ લાગે છે.

સૂરિ—શુદ્ધિ તો માત્ર અશુભીનિર્દેશ કરે જાણે પિતાના આત્માને કુમાર્ને જતો અટકાવવામાં તો સૌ સૌનો આત્મા જ મુખ્ય કામ લાગવે છે તમને બીજો કોઈ આત્માને મુખારી કે જોમ જે માનશે તો તમે કોઈ કાળે પણ તમારા ઉદ્ધાર નહીં કરી શકો. આત્માનો ઉદ્ધાર આત્મા જ કરી શકે છે તે સ્વર્ગે બહાણી મદદો કઈ વિશેષ કામ નથી કરી શકવી. અમુદ્ધમાં અપારે ભરતી આવે છે ત્યારે આપણને હવન્યાર જેવો ભાસ થાય છે કે આ મિત્રજો આખા વિશ્વનો ભાસ કરી જશે કે શું? પરંતુ પિતાની મર્માદાએ પહોંચ્યા પછી ભરતીના મિત્રજો પિતાની મેળે જ પાછા ફરે છે અને વિશાળ

સમુદ્રમા સમાઈ જાય છે વિચાર કરો કે આ ભરતીને કોણ અટકાવે છે ? સમુદ્ર પોતે જ કે ળીળુ કોઈ ? જો સમુદ્રની પ્રચંડ ભરતીને સમુદ્ર પોતે જ અટકાવી શકે છે, તો પછી મનુષ્ય માત્ર પોતાની કુત્સિત પ્રવૃત્તિઓને કેમ પાછી વાળી ન શકે ?

શિષ્ય—આપની યુક્તિ એવી સજ્જડ હોય છે કે તેની સામે કંઈ બોલવા જેવું જ રહેતું નથી.

સૂરિ—હવે સારા અને સમાન્ય ગણાતા ગૃહસ્થો પણ કેવી રીતે ખુવાર થઈ જાય છે તે વિષે બે શબ્દો કહી આજનો આ વિશેષોદ્દેશ સમાપ્ત કરીશું.

શિષ્ય—ઘણા માનનીય અને અખૂટ લક્ષ્મીસંપન્ન ગૃહસ્થોને મેં દરિદ્રાવસ્થામા ટળવળતા અને પોતાના વિવિધ પાપોનો પશ્ચાત્તાપ કરતા પ્રત્યક્ષ નીહાળ્યા છે, પરંતુ એવી શોચનીય સ્થિતિ પ્રાપ્ત થવામા શું કારણો હશે તેની પુરેપુરી કલ્પના થઈ શકી નથી. આજે આપે એક એવા વિષયની અવતરણા કરી છે કે જે ગૃહસ્થને એ વિષય સામળવાનો પ્રસંગ મળે તે ખરેખર જ પોતાને ભાગ્યશાળી સમજે.

સૂરિ—પ્રમાણિકતા અને નીતિની રક્ષા કરી શકાય એવા વ્યાપાર-ધંધા છોડી દઈ ચોરી-બુગારી જેવા હીણા ધંધામા બહોળું દ્રવ્ય પ્રાપ્ત થશે એવી જે કોઈ આશા રાખે, સતી શક્તિએ ઉદ્ધમ કરવામા આગસ રાખે, કુળ મેળવવાનો વખત આવે તે જ અવસરે ભોગવિલાસમાં પડી રહી કાળને

બધ વીતાવી દે, યોગ્ય સમય ન હોય ત્યારે ફાગટનો મમ
લે) શત્રુઓની મધ્યમા રહેવા છતાં તેમના તરફ ભ્રમને
તેટલો આવેલ ન રહેતા ઉઠે. તેમનો વિશ્વાસ રાણે, તેવો
માણસ લક્ષ્મી કે ઉજ્જતિ મેળવી શકતો નથી. કદાચ મેળવે તો
પણ તે બિરસ્થાયી રહી શકતી નથી. પાપમય પ્રધાનોથી
કાંઈને સુધીર્ઘિ અને સપત્તિ મળે ન શુ સ્વમય મે, જનવા
યોગ્ય છે ? શાસ્ત્રમાં જોમ સ્પષ્ટપણે કહેવામાં આવ્યું છે કે જે
માણસ ધર્મનો દ્રોહ કરીને સુખની ઇચ્છા રાણે, અત્યાચ
કરવા છતાં ઉજ્જતિની ખાશા રાણે તથા પોતાનો, જોકે વખત
જત આવવાનો છે જોમ નિઃશયપૂર્વક, માની પુણ્ય અને
ધર્મરૂપ ભાતું ન જામે, તે આ લોકમાં અને પસંદગમાં કુખી
થાક જોમા કંઈ નવાઈ નથી.

પોતાની મોટાઈ અને ધન-મિલકત લાખા વખત સુધી
ટકી રહે, જે માટે ગૃહસ્થાને ઘણી ઘણી બાતની સાવચેતીઓ
રાખવાની હોય છે. હવે લોકોના સપાટમાં ચલેલું પડુ ન
આવી જવાય, કમ તથા કુલટા સીંચોના વચન સાંભળી આ
પણ હાથથી નહીં કરવાના કાચો ન થઈ જાય તથા સારા પુર-
પોની અવગણના ન થાય જે બધા જાણતોને. પરંતુ પગલે
વિચાર કરવો પડે છે. જો કોઈ લોકોની સાથે હરીફાઈમાં
ઉતરી ધન ઉઘાડી દે છે પોતાની સી ઉપર કોમ કરી બીલે
જાવડી પરણવા તૈયાર થઈ જાય છે, તેમજ સી ઉપર અસ્થિત
આસક્તિ રાખી છુદ્ધિ અને વિવેકને વેચી દે છે, તે મનુષ્ય

પાછળથી પશ્ચાન્તાપના સાગરમાં ડૂબી જાય છે. વેશ્યાના જી-
રની સાથે વૈર કરનાર, સ્ત્રીના ભયથી ભીખારોએને દાન આ-
પવામાં સંકોચ રાખનાર, તેમજ દુર્લભ વસ્તુ દઈને પણ સ્ત્રીની
સાથે વિષયલોગ કરનાર પુરૂષ પોતાની તથા પોતાના પૂર્વ-
જ્ઞેની કમાએલી પ્રતિષ્ઠા તથા ધન-દોલત ઉપર પાણી ફેરવે
છે એમાં શક નથી. જેઓ બુદ્ધિબળનો પૂરેપૂરો સહુપયોગ
કર્યા વિના કાર્યની સિદ્ધિ વાંછે છે, દુ.ખના દરીયામાં ડુમકી
ખાવા છતાં પોતાને પરમ સુખી બતાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે
અને જેવું કળે તે પણ ઘરખાર ખરીદી પોતાની મોટાઈનો
ઢંઢેરો પીટાવે છે, તે પુરૂષ મૂર્ખના સરદારોમાં પોતાનું નામ
અંત્ર ભાગે નોંધાવે છે. ઉઠાઉ અને દુરાચારી પુત્રના હાથમાં
સર્વસ્વ ધન-સંપત્તિ અર્પણ કરી પોતે દૈન્ય લોગવનારે,
સ્ત્રીના તાબામાં બંધુ સમર્પી દઈ ભીખ માગનાર અને દાન
દઈ પાછળથી પસ્તાવો કરનાર માણસોની સ્થિતિ ખરેખર
દયાજનક થઈ હોય છે. જે કોઈ દુષ્ટ મંત્રિથી બેદરકાર રહે,
કૃતક્ર માણસ તરફથી ઉપકારની આશા રાખે અને દુષ્ટ રાજા
પાસેથી ન્યાય મેળવવાની ઇચ્છા રાખે તે પોતાની ચઢતી
આ ભવમાં તો કદિ પણ કરી શકે નહીં. જે વેપારી માણસો
બચાવ કરવા ચોરમાર્ગે ધ ધો ખેડવા જાય, જે માણસ લોજ-
નના અવસરે કોપે ભરાઈ રીસ કરે અને પોતાના કુળના
મદથી ચાકરી કરવામાં શરમ જેવું સમજે, એવા મદમતી
મનુષ્યો પણ સ સારમાં સુખી થઈ શકતા નથી. જે કીમીયામાં

ધન ખોવે, જે રસાયણ ઉપર અનહદ પ્રીતિ રાજે તથા પરી
 ક્ષાને માટે એર ખાતાં પણ વિચાર ન કરે તે મનુષ્ય હાથે
 કરીને અનર્થને આમ ત્રણ આપે છે એમ કહીએ તેા ખોટું
 નથી જે પોતાની છાની વાત કહીને પવન શય્યા, જે કુર્મ
 કરીને પોતાના આકરનો કર રાજે તથા જે કોમળા આવેશમ્
 આવી અક્ષય કરી નાજે તે ત્રણે જાતના પુરુષ કામને માટે
 અપવશના સ્થાનક જેવા જની જાય છે જે માણસ ગુણનો
 અભ્યાસ કરવામાં લાગુમાત્ર પણ રૂચી ન કરે, એથી ઉદ્ધતુ જે
 દોષ કહવામાં થયી ઉત્ક્રાંત રાજે તથા જે ઘણું ખેડને શાકની
 રક્ષા કરે તેવા માણસો લક્ષ્મીદેવીની કૃપા મેળવી શકતા નથી
 એટલે લક્ષ્મી હોય તે પણ કમ કમ યાહી જાય છે જે શયી
 હોવા છતાં પરહેજ ન રાજે શિષ્યમણુ દેવા આવે તેની
 ઉપર ક્રોધ કરે, શયી નહીં હોવા છતાં બેઠેથી ફવાજો ખાધા
 કરે, તે આરોગ્ય અને ધનથી સુવાર ઘર મૃત્યુ પામે એ નિ.શક
 છે જે પોતાની સ્ત્રી મુંદર છતાં પરકીની વાસના રાજે, સ્ત્રોત
 તૈયાર થવા પછી જલાર કરવા નીકળી જાય અથવા બીજા
 ક્ષમમાં રાકાઈ જાય, તેમજ પોતે દરિદ્ર હોવા છતાં વાતો
 અને જાણી પચાતોમાંથી નવશે ન થાય તે પુરુષ મૂર્ખ અને
 આજીવનના સરદાર તરિકે સર્વ પ્રસિદ્ધ થાય છે, એટલું જ
 નહીં પણ તન-મન-ધનની પણ પાપમાલી કરે છે

જેઓ પાવકાની કારી-નરસી વસ્તુઓને પોતાની માની
 લઈ તે ઉપર વેપાર ખેડવા લાગી જાય તથા પોતાના કુળને

અમુક કાર્ય શોભાસ્પદ થશે કે નહીં તેનો વિચાર કર્યા વિના હીન ધધામા દ્રવ્યની લાલચથી અંપલાય, તેઓ જનસમા-જની વચમાં મ્હોટાઈ મેળવી શકતા નથી જેઓ હુ મેશા પોતાના ભિત્રને પણ ઉદ્દેગ ઉપજાવે, ઠગ લોકોને ભરોસે ઠગાઈ જાય અને પોતે ગુણી છતા ખીજા ગુણી પુરૂષોની અદેખાઈ કરે તે ત્રણે પુરૂષોની કળા કોઈને કશા ઉપયોગમાં આવતી નથી જે દૂત થઈ સદેશો ભૂક્ષી જાય, જે ગવૈયો થઈ કઠોર સ્વરે ગાય, તથા જે યોગી ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહે તે ત્રણે પુરૂષો જ્યા જ્યા જાય ત્યા ત્યા ઉદ્દેગ-ખેદ ઉપજાવનારા થઈ પડે છે જેઓ મોભાદાર મહાજામાં જઈ કુટેવને લીધે કાખ વગાડે, સીસોટીઓ મારે, કારણ વિના તરખલાના કટકા કરે, શરીરને વાજીત્રની પેઠે વગાડવા લાગે, દાત વતી નખ ઉતારવા કે નખથી ભૂમિ ખોતરવા લાગી જાય તેઓ પોતાની જગલ્લી-પણાની ટેવને લીધે માનપાત્ર થઈ શકતા નથી માણસોના દેખતા રાજા વિગેરેના અવર્ણવાદ બોલવા, ગુણી પુરૂષોની નિંદા કરવી તથા દુરાચારી માણસોના વખાણ કરવા એ સ કટ શિર પર ઝોરી લેવા જેવું છે ગૃહસ્થાશ્રમીઓએ (૧) ધરના છિદ્ર, (૨) મત્ર, (૩) ધન, (૪) આયુષ્ય, (૫) મર્મ વચન (૬) ઠગાઈ, (૭) અપમાન તથા (૮) પોતાનો ધર્મ એ આઠ વાના કોઈની પાસે કદિ પણ પ્રગટ ન કરવા.

મનુષ્યોને આખા જન્મમાં પગલે પગલે જે કૃત્યો કરવાં પડે છે અને જે જે વિદ્યોની સામે થવું પડે છે તેમજ જે જે

સાવધતાએ શખની પટે છે તે સર્વંતુ વર્ણન, પુનરુદ્ધિનો દોષ ક્ષયિત ન્હોતો સમને પણ તમારી સમજ રજુ કરું છે ક્ષયિત વિવેકપૂર્વક એ એ ઉપાયો અને સાવધતાઓનું શરૂ લેશો તો તમારો ગૃહસ્થાશ્રમ પરમ સુખ અને આનંદના નિકેતન સરખો બની રહેશે એમ કહેવાની જરૂર નથી મે તમને આ વાર્તાલાપની સરૂઆતમાં જ કહી દીધું હતું કે ગૃહસ્થોક્ષિત કર્તવ્યોના સંબંધમાં જિલ જિલ વિષયો ઉપર મારે પ્રતિષ્ઠિત સ્વરૂપે જોટણ બધું કહેવાતું હતું કે તે સર્વનો જોડાળીના સાથે સંબંધ સાંધવો લમલમ અશક્ય જ હતો; તમારે ગૃહસ્થ થમને જ્યાંસુધી લાભેવળે છે ત્યાંસુધી મને ખાતરી છે કે મારા આજના વક્તવ્યમાંથી પ્રચુર ઉપદેશ સામગ્રી તમને મળી રહેશે. મારા ઉપદેશને તમારે અદ્ભુત, જળખી જ રહેવું જોઈએ એમ પણ હું કહેવાતું સાદસ કરી શકતો નથી એ સ્થળે એ ઉપદેશને અમલમાં મૂકવાની આવશ્યકતા આવે તે સ્થળે તેનો જરૂર વિવેકથી ઉપયોગ કરવો; તેમાં પણ દેશકાળની પરિસ્થિતિ નિવાસ્તી એ સોચી વિશેષ અગત્યનું છે. માત્ર શબ્દોને વળગી રહેનાર ઉપદેશનું અર્થ રહસ્ય સમજી શકતો નથી મને ખાતરી છે કે તમારામાં એ યોગ્યતા હું જોતાં આનંદો છું તે યોગ્યતા તમને તમારા નિર્ણયોમાં અવશ્યમેવ માર્ગદર્શક થઈ પડશે.

શિષ્ય—આપનો આજનો ગૃહસ્થાશ્રમ સંબંધીનો ઉપદેશ હું કામમને માટે મારા હૃદયમંદિરના સિદ્ધાસન ઉપર

પરમ માનબુદ્ધિપૂર્વક સાચવી રાખીશ અને આપે સૂચન્યું તેમ યથાશક્તિ-યથામતિ વિવેક વાપરી તેનો ઉપયોગ કરીશ. આપ એક ત્યાગી પુરૂષ હોવા છતાં મારા જેવા ગૃહસ્થોને જે સદ્બોધામૃતનું પાન કરાવો છો તે બદલ આપનો કેવા કીમતી શબ્દોમા આભાર માનવો તે હું વિચારી શકતો નથી અને એટલા માટે આપના પવિત્ર પાદપદ્મમા એકવાર પુનઃ નમન કરી કૃતાર્થ થવાની ભાવના રાખું છું.

(૧૫) સ્વરશાસ્ત્ર.

શિષ્ય—આપે આગળ એક વખત સ્વરશાસ્ત્ર વિષે મુખ્ય મુખ્ય વાતો કહેવાનું સ્વીકાર્યું હતું તે આપના સ્મરણમા હશે.

સૂરિ—સ્વરશાસ્ત્ર એક ઘણું જ પવિત્ર શાસ્ત્ર છે. તે વડે વ્યવહાર અને આત્મકલ્યાણની સાધના થઈ શકે છે શ્રીજિ-નેદ્ર દેવ તથા ગણધર મહારાજાઓ પણ આ શાસ્ત્રના પ્રાણાયામ આદિ અગ-ઉપાગો બહુ સારી રીતે બાણતા હોવા જોઈએ એમ શાસ્ત્ર વચનો ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે જુના-ગમમા પણ લખ્યું છે કે—‘શ્રી મહાવીર ભગવાનની પછી ચૌદમી પાટે શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી થયા તેમણે સૂક્ષ્મ પ્રાણાયામના ધ્યાનનું પરાવર્તન કર્યું હતું, તે વખતે સમસ્ત સદે મળી તેમને વિજ્ઞાસિ પણ કરી હતી જૈન ઇતિહાસમા પણ

જોવા અનેકાનેક દ્રષ્ટાંતો મળી આવે છે પૂર્વના જે મહાત્મા
અધ્યાત્મયોગી પુરુષોના વર્ણનો આપણે સાંભળીએ છીએ
તેઓ સદગા પ્રાપ્ત યોગાભ્યાસની વિધિ સંપૂર્ણ રીતે અવગત
હતા અને જોને પ્રતાપે તેઓ મહાત્મ સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરી
શકતા હતા. આજકાલ જોઈ તો યરીરની શક્તિ જ ક્ષીણ
પ્રાપ્ત થઈ છે તેમજ લોકોને મહા પશુ જેવી ભ્રમણે તેની રહી
નથી ! આવી સ્થિતિમાં સ્વરશાસ્ત્ર સમજવાની તકલીફ મોટી
અને યા માટે હો ? યોગાભ્યાસ પ્રાણાયામ વિવેકે આત્મકથના
દ્વારા અમલનો ભાગ ભજવે છે પ્રાણાયામની જે રસ ભૂમિ
કાળો ઠંડી છે તેમાં સ્વરશાસ્ત્ર આવી બાજ છે સ્વરશાસ્ત્રના
અભ્યાસથી મહાત્મ હ્રુત લોકો બાળી શકાય છે એટલું જ નહીં
પણ અનેક રોગોની પણ નિવૃત્તિ થઈ શકે છે

શિષ્ય—સ્વરોદયનો અભ્યાસ વર્તમાન જમાનામાં
કેમ લોપ પામી ગયો હશે ?

સૂરિ—સ્વરોદય પદનો અર્થ જાણવા નીકળવો તે છે
તેમાં શ્વાસને જોળળી લેવાની જૂની આબરવી ભ્રમણે સ્વરો-
દયના પાર મત પુરુષો નાક ઉપર હાથ રાખતાં જ કેટલીક હ્રુત
વાતોના રહસ્યો બિરપત્ પોતાની દ્રષ્ટિ આજગ ભ્રમણ થઈ છે
કેટલાક કારણોને લીધે બુદ્ધિશીલ આ વિષયનો સંપૂર્ણ અભ્યાસ
કરી શકતા નથી. પહેલી વાત તો એજ છે કે આ વિષય
થયો ઠંડિય છે અને તેમાં અનેક સાધનોની અપરજ્ઞતા પડે
છે બીજી આ વિષયના જે પ્રાચીન ગ્રંથો મળી આવે છે તેમાં

ઘણી વાતો અતિ કઠિન તથા સંક્ષિપ્ત હોય છે તેથી તે સહેલાઈપૂર્વક સમજી શકાતી નથી ત્રીજી આજઠાલ એ વિષયનું ગુરુગમપૂર્વક જ્ઞાન આપી શકે એવા યોગી-મહાત્માઓ હુલ્લે છે આટલી મુશ્કેલીઓ છતાં તેની પાછળ લાગ્યા રહે છે તેઓમા ભાગ્યે જ કોઈ ક્ષતોદ્ભવ થાય છે

શિષ્ય—સ્વરશાસ્ત્રનું સ્વરૂપ તથા તેના આવશ્યક નિયમો કયા કયા છે ?

સૂરિ—નાસિકાની અદરથી જે શ્વાસ નીકળે છે તેને સ્વર કહેવામા આવે છે સ્થિરચિત્તે તે વિષે વિચાર કરવાથી શુભાશુભ કાર્યોનો નિર્ણય થઈ શકે છે. આ સ્વરનો સંબંધ નાડીઓ સાથે હોય છે. શરીરમા નાડીઓ તો જો કે ઘણી છે, પણ તેમા ૨૪ નાડીઓ મુખ્ય ગણાય છે ૨૪ માં પણ ૬ નાડીઓ અતિ પ્રધાન અને ૬ માયે ત્રણ નાડીઓ અતિશય પ્રધાન મનાય છે એ ત્રણના નામ અનુક્રમે, ઈંગલા, પિંગલા અને સુષુમ્ના છે નાંકની જમણી તરફથી જે શ્વાસ નીકળે છે તેને ઈંગલા નાડી અથવા સૂર્યસ્વર કહેવામા આવે છે ડાબી તરફથી નીકળે તેને પિંગલા નાડી અથવા ચંદ્રસ્વર કહેવામા આવે છે તથા બન્ને બાજુએથી સમાન શ્વાસ નીકળે અથવા થોડી વાર જમણી બાજુએથી અને થોડી વાર ડાબી બાજુએથી નીકળે તેને સુષુમ્ના અથવા સુખમતા સ્વર કહેવામા આવે છે. આવો સ્વર પ્રાયઃ સ્વર બદલવાનો હોય છે તે જ પ્રખતે ચાલે છે-સારા નિરોગી માણસને દિવસ રાત્રી દરમી-

ધાન કહાકે કહાકે બ્રહ્મ અને સૂર્ય સ્વરની ગદગદગદગદ થવા કરે છે ઠાળી બાજુનો ચાલતો હોય ત્યારે સૂર્ય ઉડવ બાજુનો.
 શિષ્ય—બ્રહ્મસ્વર ચાલતો હોય ત્યારે ઠેવી બાતનાં કાર્યો કર્યા હોય તો ઠીક ગણાય ?

સૂરિ—શીતલ અને સ્થિર કાર્યો બ્રહ્મસ્વર ચાલતો હોય તેવે સમયે કરવા ચોખ્ખ ગણાય. ઢાળતા તરિકે કોઈ નવા મહિસ્તી શરૂઆત કરવી હોય, પાચો ન ખાવવો હોય, મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરવી હોય, મંદિર ઉપર દંડ તથા કલશ ચઢાવવાં હોય, ધર્મશાળા, ઉપાસના, વિદ્યાશાળા, પુસ્તકાલય, ઘર, ફકાન, ગદ, મહેલ વિગેરે બનાવવા હોય, ને દાન દેવું હોય, નગરમાં પ્રવેશ કરવો હોય નવા ઘરમાં રહેવા જવું હોય, નવા કપડા તથા ઘરેણાં ખરીદવાં હોય, પહેરવા હોય, અભિષેકાર લેવો હોય, જોષધ ખનાવવું હોય, જામ-ગંજીયા બનાવવો હોય, રાત્રી જેવા મોટા માણસો સાથે વાઈબધી જાંઘવા જવું હોય તથા યોગનો અભ્યાસ કરવો હોય, ઇત્યાદિ કાર્યો બ્રહ્મસ્વર ચાલતો હોય તે વખતે કર્યા, હોય તો મહા કર્મના લુકારી અને સફળ થાય.

શિષ્ય—ત્યારે સૂચનાથી ચાલતી હોય તે વખતે કેવળ કાર્યો કરવાં બેઠ્યો ?

સૂરિ—હર અને શર કાર્યો આ સૂર્યસ્વર વખતે ઉચિત ગણાય છે ઢાળતા તરિકે વિચારણા કરવો હોય, જ્ઞાન

સાધના તથા મત્ર કે દેવની આરાધના કરવી હોય, અરજી કરવી હોય, વૈરી સાથે લડત ચલાવવી હોય, સર્પનું ઝેર ઉતરાવવું હોય, વિઘ્નની શાંતિ કરવી હોય, હાથી-ઘોડા જેવા વાહનોપયોગી પશુ ખરીદવા હોય, લોજન-સ્નાન-વ્યાપાર વિગેરે કરવા હોય, સ્ત્રીને ઋતુદાન દેવું હોય, વૈરીના મક્કા-નમાં દાખલ થવું હોય, કોઈની પાસેથી રૂપીયા ઉછીના લેવા હોય અથવા દેવા હોય તો સૂર્યસ્વરમા લાભદાયક થાય. સ્વરની અદલ-બદલ થવાની હોય તે વખતે પાચ-સાત મિનીટ સુધી બંને સ્વર ચાલે છે, તેને સુધુમ્ના કહે છે આ સ્વર ચાલતો હોય તે વખતે કંઈ પણ કાર્ય ન કરવું, કારણ કે તેવે સમયે કાર્ય કરવાથી લાભને બદલે ઉલટી હાની થાય છે

શિષ્ય—ક્યારે કંઈ નાડી ચાલતી હોય તો શ્રેષ્ઠ ગણાય?

સૂરિ—મહીનામા કૃષ્ણપક્ષ તથા શુકલપક્ષ એમ બે પખવાડીયા આવે છે, તેમા અધારીયાનો સ્વામી સૂર્ય અને અજવાળીયાનો સ્વામી ચંદ્ર ગણાય છે હવે જો કૃષ્ણપક્ષની પ્રતિપદાના દિવસે પ્રાત્ર કાળે સૂર્યસ્વર ચાલે તો આખું પખવાડીયું આનંદમા પસાર થાય શુકલપક્ષની પ્રતિપદાના દિવસે પ્રાત્ર કાળે ચંદ્રસ્વર ચાલે તો તે પખવાડીયું બહુ સુખ અને આનંદ આપનારું થઈ પડે તેથી ઉલટું બને અર્થાત્ ચંદ્રની તિથિમા (શુકલપક્ષની પ્રતિપદાના પ્રાત્ર કાળે) સૂર્યસ્વર ચાલે તો કલેશ અને પીડા સહન કરવી પડે તેમજ

દ્રવ્યની પણ ક્ષતિ થાય; તેજ પ્રકારે સૂર્યની તિથિમાં (કૃષ્ણ પક્ષની પ્રતિપદાના પ્રાતઃકાળે) જો અદ્રસ્વર આવે તો પીડા, કલેશ તથા અવ્યજ્ઞતા અને શબનો ભય આવી નહે. કઠાચ કૃષ્ણ અને શુકલપક્ષના પઠવાને દિને પ્રાતઃકાળમાં સુષુપ્ત સ્વર આવતો જણાય તો આખા માસમાં લાલ-હાળો સરખે સરવાળે થઈ રહે.

શિષ્ય—પખવાડીયાના પહરે દિવસે વિવે જો જ નિયમ લાગુ પડે ?

સુરિ—અધારીયાની પહર તિથિઓમાં અનુક્રમે ત્રણ ત્રણ તિથિઓ સૂર્ય અને અદ્રની હોય છે. જેમકે પદ્મવે, બીજ અને ત્રીજ જો ત્રણ તિથિઓ સૂર્યની અને ચોથ, પાંચમ તથા છઠ્ઠું જો ત્રણ અદ્રની ગણાય. આ રીતે અમાવાસ્યા સુધી સમજી લેવું તેમાં અદ્રની તિથિમાં અદ્રસ્વર અને સૂર્યની તિથિમાં સૂર્યસ્વર આવતો હોય તે કલ્યાણકારી ગણાય. અવવાળીયામાં પણ લગભગ જોવો જ નિયમ છે તેમાં અનુક્રમે ત્રણ ત્રણ તિથિઓ અદ્ર તથા સૂર્યની હોય છે જેમકે પદ્મવે, બીજ અને ત્રીજ જો ત્રણ અદ્રની તથા ચોથ, પાંચમ અને છઠ્ઠું જો ત્રણ સૂર્યની ગણાય. આ રીતે પૂર્ણિમા પર્વત સમજી લેવું અદ્ર તિથિમાં અદ્રસ્વર અને સૂર્ય તિથિમાં સૂર્ય સ્વર પ્રાતઃકાળે આવે તે કલ્યાણકારી લેખાય.

શિષ્ય—રાશીઓમાં કઈ કઈ રાશીઓ અદ્ર તથા સૂર્યની ગણાય ?

સૂરિ—વૃશ્ચિક, સિંહ, વૃષ તથા કુંભ એ ચાર રાશીઓ અદ્રસ્વરની ગણાય છે તે વખતે સ્થિર કાર્યો કર્યા હોય તો ઉત્તમ ફળ પ્રાપ્ત થાય. કર્ક, મકર, તુલા, તથા મેષ એ ચાર રાશી સૂર્યસ્વરની ગણાય છે તે વખતે ચર કાર્યો કર્યા હોય તો લાભદાયક થાય મીન, મિથુન, ધન અને કન્યા એ ચાર સુધુન્નાની દ્રસ્વભાવ લગ્નરાશી ગણાય છે, તે વખતે કાર્ય કરવાથી ઉલટી હાનિ થાય બાર રાશીયો ઉપરથી બાર મહિના પણ સમજી લેવા અથાત સંક્રાન્તિ પ્રમાણે સૂર્ય, ચંદ્ર તથા સુધુન્નાનો નિર્ણય થઈ શકે

શિષ્ય—પ્રશ્ન ૧૧ચારની સાથે સ્વરશાસ્ત્રનો શો સંબંધ છે ?

સૂરિ—જો કોઈ માણસ પોતાના કોઈ કાર્યને અંગે પ્રશ્ન કરવા આવે અને તે સમયે તે આપણી સામે, ડાબી બાજુએ અથવા ઉંચે રહે, તેમજ આપણો ચંદ્રસ્વર ચાલતો હોય તો કહી દેવું જોઈએ કે—જા, તારું કાર્ય સિદ્ધ થશે જો આપણી નીચે, પાછળ અથવા જમણી બાજુ ઉભો રહી પ્રશ્ન કરે અને તે વખતે આપણો સૂર્યસ્વર ચાલતો હોય તો પણ કહી દેવું કે—તારું કાર્ય સિદ્ધ થશે જો કોઈ જમણી તરફ ઉભો રહી પ્રશ્ન કરે અને તે વખતે આપણો સૂર્યસ્વર ચાલતો હોય તથા લગ્ન, વાર અને તિથિ એ બધાનો યોગ મળી રહે તો કહેવું કે “તારું કાર્ય અવશ્યમેવ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરશે ” આ સ્થળે એક વાત સ્મરણમા રાખવાની છે મંગળ, શનિ અને રવિ

જો વારોને વિષે સૂર્યસ્વર તથા સોમ, બુધ શુક્ર અને શુક્રને વિષે ચંદ્રસ્વર સ્વામી તુલ્ય બધામ છે જો પ્રકાર્તા આપણી જમણી બાબુ ઉલો રહી અથવા બેસી સવાલ કરે અને તે વખતે આપણે ચંદ્રસ્વર બાલતો હોય તો સૂર્યની તિથિ અને વાર વિના તે ખાલી દિયાનો પ્રકાર સિદ્ધ ન થાય. જો કોઈ આપણી પાછળ ઉલો રહી પ્રકાર કરે અને તે વખતે આપણે ચંદ્રસ્વર બાલતો હોય તો કહી રેવું કે—“વાઈ ઠાર્ક સિદ્ધ નહીં થાય.” જો કોઈ ઠાળી બાબુ ઉલો રહી પ્રકાર કરે અને તે વખતે આપણે સુમસ્વર બાલતો હોય તો / ચંદ્રયોગ સ્વરના વિના તે ઠાર્ક સિદ્ધ ન થાય. જો જ પ્રકારે જો કોઈ આપણી સામે આવી અથવા ઉલો રહી પ્રકાર કરે તથા તે વખતે સૂર્ય સ્વર બાલતો હોય તો ચંદ્રસ્વરના સવળા યોગે મળ્યા વિના તે ઠાર્ક કોઈ કાળે સિદ્ધ ન થાય.

શિષ્ય—સ્વરમાં પાંચ તત્ત્વનો પણ સમાવેશ થાય છે તે શી રીતે?

સૂરિ—સ્વર જ્ઞાનની સામે પાંચ તત્ત્વ અને તેમના રંગ, આકાર તથા કાળજી જ્ઞાન ખાસ આવશ્યક બધામ છે પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ અને આકાશ જો પાંચ તત્ત્વ બધામ છે તેમાં પહેલા બે પૃથ્વી અને જળનો સ્વામી ચંદ્ર અને છેલ્લા બધાનો સ્વામી સૂર્ય છે પૃથ્વી તત્ત્વનો વર્ણ પીળો, જળ તત્ત્વનો સફેદ, અગ્નિ તત્ત્વનો લાલ, વાયુ તત્ત્વનો ભૂરો તથા આકાશના કાળો હોય છે પૃથ્વી તત્ત્વ સામે આવે છે તથા

નાસિકાની ખડાર ૧૨ આગળ સુધી દૂર જાય છે અને તેના સ્વરની સાથે સમયોરસ આકાર ધારણ કરે છે. જળતત્ત્વ નીચે તરફ ચાલે છે, તે નાસિકાથી સોળ આગળ દૂર જાય છે અને ચંદ્રમાની માફક ગોળ આકાર ધારણ કરે છે અગ્નિતત્ત્વ ઉપરની દિશાએ ચાલે છે, તે નાસિકાથી આઠ આગળ દૂર જાય છે અને ધ્વજની સમાન આકાર લે છે આકાશતત્ત્વ નાસિકાની અદરજ ચાલે છે અર્થાત્ બન્ને સ્વરોમા રહે છે. આકાશ શૂન્ય પદાર્થ હોવાથી તેનો આકાર નથી હોતો નાક ઉપર આગળી રાખ્યા પછી જો શ્વાસ બાર આગળ દૂર જતો જણાય તો પૃથ્વી તત્ત્વ, સોળ આગળ દૂર જાય તો જળતત્ત્વ એમ અનુક્રમે સમજી લેવું. પ્રત્યેક સ્વર એક એક કલાક વહે છે તેમા પૃથ્વીતત્ત્વ પચાસ પળ, જળતત્ત્વ આળીસ પળ, અગ્નિતત્ત્વ ત્રીશ પળ, વાયુતત્ત્વ વીશ પળ અને આકાશતત્ત્વ દશ પળ એવી રીતે ત્રણે નાડીઓ, ત્રણે સ્વરો ઉકત પાચે તત્ત્વોની સાથે દિવસ અને રાત પ્રકાશિત થયા કરે છે

શિષ્ય—પણ એ પાચે તત્ત્વોનું જ્ઞાન સહેજે શી રીતે થાય ?

સૂરિ—જે રગો મે આગળ વર્ણુવ્યા તે પાચે રગોની પાચ ગોળીઓ તથા એક વિચિત્ર રગની ગોળી બનાવવી આ છ ગોળીઓ પાસે રાખી લેવી જ્યારે મનમા કોઈ એક તત્ત્વનો વિચાર આવે ત્યારે પેલી છ ગોળીઓમાથી એક ગોળી આળ મીચીને ઉપાડી લેવી જો ગોળીનો અને આપણા

મનનો તરંગ એક સરખો આવે તો તત્ત્વ મળ્યા લેખાવ. અથવા
તો કોઈ એક તટસ્થને કહેવું કે તમે કોઈ એક વર્ણની ધારણા
કરો. પછી બ્યારે તે એક રંગની કલ્પના કરે ત્યારે આપણે
આપણા નાકમાંના આલતા સ્વર ઉપરથી તત્ત્વનો નિર્ણય
કરવો. અને તે ઉપરથી તટસ્થ પુરૂષના મનનો રંગ કહી દેવો
જો આપણે કહેલો અને પેલા તટસ્થનો ખારેલો રંગ એક
સરખો મળી આવે તો તત્ત્વનું મીલન થયામોઝ થયું માનવું
અથવા તો કઠાવ્ય હર્ષણને જરાબર હોઈ પાસે લઈ લઈ તેની
ઉપર ભેરથી શાસ ઊઠવો. એમ ક્યાંથી હર્ષણ ઉપર જેના
આકારનું ચિન્હ શામ તે આકારની હું આગળ કહી ગયો તે
આકારની સાથે સરખામણી કરવી. આમ કરવાથી પણ તત્ત્વનો
ચરિત્ર્ય થઈ શકશે. તમે જો તમારા પોતાના ચિહ્નને જો જુ
કાવડે જામ કરો. નાકનાં નસકોશ વચલી જ્યાંમળીએ પડી
જામે કરો, ઊંઘી અને અનામિકાવડે ખોઈ જામે કરો. અને
અશુદ્ધની જોડેની તર્જનીવડે જાળ જામે કરો. તો આ
સ્થિતિમા પણ વણે જામે ખીમી ખીમી પીળા, પેળા, રાતા,
ભૂરા અને બીજા કોઈ પણ ભવતની ઉપાધી વગરના તત્ત્વો જોઈ
શકશે. સુરૂપમર્મૂર્તિ જો આ તત્ત્વોને જરાબર અસ્થાસ
કરો એવ તો જાવીનાં પરિણામો થયાં જરા હસ્તામલ
કવત થઈ શકે.

શિષ્ય—સ્વરમાં ઉદિત થતા તત્ત્વોદ્ધારા ચર્ચકળ શી
રીતે બાળી શકાય ?

સૂરિ—જ્યારે મેષ રાશીની સંક્રાન્તિ થાય ત્યારે શ્વાસ-
ને રોકી સ્વરમાના તત્ત્વને નિહાળવો. જો તે વખતે ચંદ્ર સ્વ-
રમા પૃથ્વીતત્ત્વ ચાલતું જણાય તો સમજવું કે વરસાદ બહુ
સારું આવશે, રાજા-પ્રજા સુખમાં રહેશે, પશુઓને માટે ઘાસ
પુષ્કળ ઉગી નીકળશે, રોગ-શોક-ભય આદિ ઉપદ્રવો નહીં
નડે, તેમજ ચંદ્ર સ્વરમા જળતત્ત્વ જણાય તો પણ તે ઉત્તમ
ગણાય, કારણ કે વરસાદ બહુ થાય, અપરિમિત ધાન્ય પેદા
થાય, પ્રજા સુખી થાય, રાજા અને પ્રજા ધર્મમાર્ગે ચાલે
અને પુણ્ય, દાન તથા ધર્મની ઉન્નતિ થાય હવે જો તે જ
વખતે સૂર્યસ્વરમા પૃથ્વીતત્ત્વ અને જળતત્ત્વ ચાલતું જણાય
તો સમજવું કે કૃષ્ણ જેવું જોઈએ તેવું સારું નહીં આવે
ઉપર કહ્યા તે સમયે જો બે સ્વરોમાંના કોઈ પણ સ્વરમાં
તે અગ્નિતત્ત્વ ચાલતું લાગે તો સમજવું કે વરસાદ બરાબર
નહીં થાય, રોગ-પીડાનો ઉપદ્રવ વધશે, હુલિંક્ષ પડશે અને
દેશમાં હુ બ ફેલાશે, તેમજ ગમે તે સ્વરમા, ઉક્ત સમયે
'વાયુતત્ત્વ ચાલતું જણાય તો સમજવું કે રાજ્યમાં વિગ્રહ-
લડાઈ થશે, વરસાદ પુરતો નહીં થાય, પશુઓને માટે યથા-
યોગ્ય ઘાસ ચારો નહીં થાય, આકાશતત્ત્વ ચાલતું જણાય
તો મ્હોટો ભય કર હુકાળ પડશે તથા પશુઓ ઘાસ ચારા
વિના ટળવળશે એમ સમજવું

શિષ્ય—તે સિવાય સ્વરશાસ્ત્ર ઉપરથી વર્ષોક્ષણ જાણુ-
વાની બીજી પણ રીતિઓ હશે શું ?

સૂરિ—જે યેત્ર શુદ્ધ પડવાને દિવસે પ્રાતઃકાળે અદ્વૈત
 રમા પૃથ્વીતત્ત્વ ચાલતું હાય તેા વરસાદ પુરુષ પડે, જર્
 બદુ સારૂ નિવડે, શાન્ત-મન ઉભવને દિવસારી યાવ. જે તે
 દિવસે અદ્વૈતરમા જગતત્ત્વ જવાવ તો જર્ પર્ણુજ સારૂ
 યાવ તથા અજ તંમજ ધમની અતિથિવ વૃદ્ધિ થાવ, સપથે
 પ્રકારે જ્ઞાનદ-મ મગ વર્તે જે તે દિવસે પ્રાતઃકાળે સુરસ્વ-
 રમા પૃથ્વીતત્ત્વ અથવા જગતત્ત્વ ચાલતું હોય તેા જર્ મધ્યમ
 પ્રકારતું સમજવું, અર્થાત્ સાધારણ રૂગ મળે. જે તે દિવસે
 પ્રાતઃકાળમા અદ્વૈતરમા અથવા સુરસ્વરમા અતિથિયતું
 અને આશર જે ત્રણ વર્તવા ચાલતાં હોય તેા મેવ-સ કાન્તિની
 આશુજ રૂગ સમજી લેતું અર્થાત્ સુરસ્વરમા અતિથિતત્ત્વ
 ચાલતું હોય તેા મનમા શાન્ત-ચોદ ઉદભવે, દુર્ભિદ્ધ પડે,
 શાન્તના ચિત્તમાં યેન ન રહે સુરસ્વરમાં વાતુવત્ત્વ ચાલતું
 હાય તેા શાન્ત્યમા હાઇ-અખેડો થાય, વૃદ્ધિ જોઈ પડે તથા
 જે સુરસ્વરમા મુપુરના ચાલતી હોય તો પેતાનું મૃત્યુ થાય,
 ઇત્રજ મનો પ્રસન્ન આવે અને કોઇ રથને ઘાસ વારે. થાવ ને
 કોઇ રથને દુ કાળ પડે તે ઉપશાવ જોઈ ત્રીણ રીત પવુ જર્
 રૂગ અવધવાની છે. જે માથ શુદ્ધિ સમગ્રીએ અથવા અસુવ
 તુલીયાના દિવસે પ્રાતઃકાળમાં અદ્વૈતરમા પૃથ્વીતત્ત્વ અથવા
 જગતત્ત્વ ચાલતું હોય તેા પૂર્વ કર્મ તં પ્રમાણે તેનું રૂગ જોઈ
 સમજવું. જે તે જ દિવસે તે જ સમયે અતિ આદિ વળે
 તત્ત્વે ચાલતાં હોય તેા તેનું રૂગ નિહુદ પ્રકારતું સમજવું
 જે તે જ દિવસે તે જ સમયે સુરસ્વરમાં પૃથ્વીતત્ત્વ અને

જળતત્ત્વ ચાલતું હોય તો સાધારણ કૂળ સમજવું. જો તે જ દિવસે તે જ સમયે છેદ્યા ત્રણે તત્ત્વો ચાલતા હોય તો તેનું કૂળ આગળ કહ્યું તે પ્રમાણે વિચારી લેવું

શિષ્ય—પોતાના શરીર, કુટુંબ તથા ધન-સપત્તિ સાથે સ્વરશાસ્ત્રનો શો સબંધ હશે ?

સૂર—જો ચૈત્ર શુદ્ધિ પ્રતિપદાને દિવસે પ્રાતઃકાળે ચંદ્રસ્વર ચાલતો ન હોય તો ત્રણ મહીનાની અદર હૃદયમાં બહુ જ ક્લેશ અને ચિંતા ઉત્પન્ન થાય, ચૈત્ર શુદ્ધ બીજને દિવસે પ્રાતઃકાળે ચંદ્રસ્વર ન ચાલતો હોય તો પરદેશ વેઠવો પડે અને ત્યાં અધિક દુઃખ ભોગવવું પડે એમ સમજવું તે જ પ્રમાણે ચૈત્ર શુદ્ધિ ત્રીજને દિને ચંદ્રસ્વર ન ચાલતો હોય તો શરીરમાં ગરમી, પિત્તજ્વર, રક્તવિકાર વિગેરે રોગો થાય એથ, પાચન, છઠ્ઠા સાતમ અને આઠમને દિને તેમ થાય તો અનુક્રમે નવ માસમાં મૃત્યુ થાય, રાજ્ય તરફથી કાંઈ ભય આવી પડે, ચાલુ વર્ષની અદર જ ભાઈનું મરણ થાય, ચાલુ વર્ષમાં જ સ્ત્રીનું મૃત્યુ થાય, તથા આ વર્ષમાં જ કષ્ટ તેમજ પીડા પ્રાપ્ત થાય, સુખ મળે તો તેટલો ભાગ્યચોગી સમજવો તે ઉપરાંત જો ઉપલા દિવસોમાં ચંદ્રસ્વરમાં પૃથ્વીતત્ત્વ તથા જળતત્ત્વ આદિ શુભતત્ત્વ ચાલતા જણાય તો તે શ્રેષ્ઠ સમજવા.

શિષ્ય—પાચ તત્ત્વો ઉપરથી વિવિધ પ્રશ્નોના ખુલાસા શી રીતે થઈ શકે ?

સૂરિ—ચંદ્રસ્વરમાં જ્યારે પૃથ્વીતત્ત્વ વા જળતત્ત્વ

સ્વરમા અગ્નિતત્ત્વ આદિતત્ત્વો ચાલતા હોય તો સમજવું કે-
 “રોગીના શરીરમા મિશ્રિત રોગો છે” ને પ્રશ્ન કરતી વેળા
 સૂર્યસ્વરમા અગ્નિ, વાયુ અથવા આકાશતત્ત્વ ચાલતું હોય તો
 સમજવું કે-“રોગીના શરીરમા એક જ રોગ છે” પરંતુ ને
 પ્રશ્નસમયે સૂર્યસ્વરમા પૃથ્વીતત્ત્વ અથવા જળતત્ત્વ વર્તતું
 હોય તો સમજવું કે-“રોગીના શરીરમા એકથી અધિક
 રોગો રહેલા છે.” ધ્યાનમા રાખવું કે વાયુ અને પિત્તનો
 સ્વામી સૂર્ય છે કફનો સ્વામી ચંદ્ર તથા સન્નિપાતનો સ્વામી
 સુધુમ્ના છે ને કોઈ પુરૂષ ચાલતા સ્વર તરફથી આવી
 ચાલતા સ્વરની તરફ ઉભો રહી અથવા બેસી પ્રશ્ન કરે તો
 કહી દેવું કે-“જા તારો મનોરથ સિદ્ધ થશે” ને કોઈ પુરૂષ
 ખાલી સ્વર તરફથી આવી, ખાલી સ્વરની તરફ જ ઉભો રહી
 અથવા બેસી પ્રશ્ન કરે તો કહેવું કે-“તમારું કોઈ પણ કાર્ય
 સિદ્ધ નહીં થાય” ને કોઈ પુરૂષ ખાલી સ્વર તરફથી આવી
 ચાલતા સ્વરની બાજુમા ઉભો રહી અથવા બેસી પ્રશ્નકરે તો
 કહેવું કે-“તમારું કાર્ય બેશક સિદ્ધ થશે” ને કોઈ પુરૂષ
 ચાલતા સ્વર તરફથી આવી, ખાલી સ્વરતરફ ઉભો રહી
 અથવા બેસી પ્રશ્ન કરે તો કહી દેવું કે-“તમારું કાર્ય સિદ્ધ
 નહીં થાય” ને શુક્રવારે વાયુતત્ત્વ, શનિવારે આકાશતત્ત્વ,
 બુધવારે પૃથ્વીતત્ત્વ, સોમવારે જળતત્ત્વ અને શુક્રવારે અગ્નિ-
 તત્ત્વ પ્રાતઃકાળમા ચાલતું જણાય તો સમજવું કે-“શરીર-
 માનો પૂર્વનો કોઈ મોટો રોગ મટી જવો નેમ્યો”

શિષ્ય—પરદેશ જનું હોય ત્યારે સ્વરશાસ્ત્ર ઉપરથી કઈ સૂચન થાય ખરું ?

સૂરિ—જે પુરુષ બદ્ધસ્વર બેઠો હોય તેણે દક્ષિણ અને પશ્ચિમ દિશામાં પરદેશ જાય તે પરદેશમાં મુખથી ફેરી આવી પોતાના ઘરમાં મુખોપલોચ કરે. સૂર્યસ્વરમાં પૂર્વ અને ઉત્તરની તરફ પરદેશ જોઈએ શુભકારી બધાંય. બદ્ધસ્વરમાં પૂર્વ અને ઉત્તરની તરફ પરદેશજનન કરવું સાફ નથી. સૂર્યસ્વરમાં દક્ષિણ અને પશ્ચિમની તરફ પરદેશ જવું ઠીક નહીં. ઉર્ધ્વ દિશા બદ્ધસ્વરની હોવાય છે એટલા માટે બદ્ધસ્વરમાં 'પર્વત આદિ ઉર્ધ્વ' દિશામાં જવું સાફ છે. પૃથ્વીના તળ ભાગને સ્વામી સૂર્ય છે એટલા માટે સૂર્યસ્વરમાં પૃથ્વીના 'તળભાગમાં જવું સાફ છે પરંતુ મુખના સ્વરમાં પૃથ્વીના તળ તરફ પ્રયાણ કરવું એ ઠીક નથી.

શિષ્ય—પરદેશમાં રહેલા કોઈ જનની સ્થિતિ કેવી રીતે સમજી શકાય ?

સૂરિ—પ્રથમ કસ્ટી વળતે તમે તે સ્વર આશરે હોય ખણી એ તમા જાણતલ્ય વર્તવું હોય તે ઉત્તરમાં એટલું જ કહેવું કે— સર્વ કામો સિદ્ધ કરીને તે ખરેખરી તુરતમાં જ આવી જશે. એ પૃથ્વીતલ્ય તમે તે સ્વરમાં વર્તવું હોય તે કહેવું કે—“તે પુરુષ પોતાના સ્થાને બેઠો છે, તેને કાંઈ ખણી જાતની તકલીફ નથી.” એ વાયુતલ્ય પ્રવર્તવું હોય તે કહેવું કે—“તે પુરુષ એક સ્થાનેથી બીજે સ્થાને ગયો છે તથા

તેના હૃદયમાં ચિંતા ઉત્પન્ન થઈ રહી છે” જો અગ્નિતત્ત્વ ચાલતું હોય તો પ્રશ્ન કર્તાને કહેવું કે—“ તેના શરીરમાં રોગ છે” જો આકાશતત્ત્વ ચાલતું હોય તો કહેવું કે—“ તે પુરુષ આ સંસારમાં જીવિત નથી”

શિષ્ય—સ્વરશાસ્ત્ર સખંધી ખીજ કઈ પ્રકીર્ણ બાબતો જાણવાનેગ છે ખરી ?

સૂરિ—ક્યાંઈ જતા પહેલા અથવા ઉંઘમાંથી ઉઠવા પછી બિછાનાથી નીચે પગ માડતી વેળા જો ચંદ્રસ્વર ચાલતો હોય અને વાર પણ ચંદ્રમાનો હોય તો પહેલા ચાર પગલા ડાબા પગથી મૂકવા. જો સૂર્યનો વાર હોય અને સૂર્યસ્વર ચાલતો હોય તો પહેલા ત્રણ પગલા જમણા પગથી માડવા આવી રીતે જે માણસ તત્ત્વ વિગેરેનું જ્ઞાન મેળવી તદનુસાર વર્તે તેના પ્રાય સઘળા કાર્યો સિદ્ધ થાય એમા શકા કરવા જેવું નથી પશ્ચિમ દિશા જળતત્ત્વ રૂપ છે, દક્ષિણ દિશા પૃથ્વીતત્ત્વરૂપ છે, ઉત્તર દિશા અગ્નિતત્ત્વરૂપ છે, પૂર્વ દિશા વાયુતત્ત્વરૂપ છે તથા આકાશની દિશા સ્થિર છે જય, તુષ્ટિ, પ્રુષ્ટિ, રતિ, ખેલકૂદ અને હાસ્ય એ છ અવસ્થાઓ ચંદ્રસ્વરની ગણાય છે જવર, નિદ્રા, પરિશ્રમ અને કપન એ ચાર અવસ્થાઓ જ્યારે ચંદ્રસ્વરમાં વાયુતત્ત્વ તથા અગ્નિતત્ત્વ ચાલતા હોય ત્યારે શરીરમાં ઉત્પન્ન થાય છે. ચંદ્રસ્વરમાં આકાશતત્ત્વ ચાલે ત્યારે આયુષ્યનો ક્ષય અથવા મૃત્યુ થાય મનુષ્ય જો સૂર્યસ્વર વખતે ભોજન કરે, ચંદ્રસ્વર વખતે પાણી

પીવે અને દાઢે પકળે સૂવે તો તેના શરીરમાં કશું પણ શામ
 ન થાય તેથી ઉઘડું અદ્વિત્યમાં યોજન અને સૂર્યસ્વરમાં
 જળપાન કરે તો શામ થવા વિના રહે નહીં. યોજને માટે જનું
 હોય તો અદ્વિત્ય અને પેશાબને અર્થે કે શયનને માટે જનું
 હોય તો સૂર્યસ્વર ઉત્તમ વર્ણન છે જે કેાંઈ માણસ જોવો
 અશક્ય રાખે કે દિવસનો ઉદય થતાં જ અદ્વિત્ય બાહુ કરે
 અને રાત્રિ પડતાં સૂર્યસ્વર બાહુ કરે તો તે સંપૂર્ણ આયુષ્ય
 બાળવા બાબતોની ચાલ જે બાહુ પહેરમાં સૂર્યસ્વર જ બાંહે
 અને તેમાં વાસુદેવ હોય તો તેનું આયુષ્ય ત્રણ વર્ષનું સમણ
 હેવું જે સોળ પહેર સુધી સૂર્યસ્વર જ બાંધ્યા કરે. અદ્વિત્ય
 મુરલિ બાંધે જ નહીં તો તેનું બે વર્ષની અદરનું આયુષ્ય
 સમણ હેવું જે ત્રણ દિવસ સુધી જોઈ સરખો સૂર્યસ્વર
 બાંધ્યા કરે તો જોઈ વર્ષમાં મૃત્યુ થાય જે સોળ દિવસ સુધી
 બરાબર સૂર્યસ્વર જ બાંધ્યા કરે તો જોઈ મહિનામાં મૃત્યુ
 આવવું જોઈએ. જે જોઈ મહિના સુધી સૂર્યસ્વર નિરતર
 બાંધ્યા કરે તો બે દિવસનું આયુષ્ય સમણ હેવું જે સૂર્ય અદ્વિત્ય
 અને મુખનામાંથી જોઈ સ્વર ન બાંધે પણ મુખથી જ શ્વાસ
 હેવો પડે તો બાર મહિનાં મૃત્યુ બાંધે. જે બાંધે
 દિવસ અદ્વિત્ય બાંધે તમા બાંધી રાત સૂર્યસ્વર બાંધે તો
 આયુષ્ય ઘણું લાંબુ હોવું જોઈએ. જે બાંધે દિવસ સૂર્યસ્વર
 બાંધે અને બાંધી રાત બરાબર અદ્વિત્ય બાંધે તો તેનું આયુષ્ય
 બરાબર છ મહિનામાં પુરૂ થઈ જવું જોઈએ જે બાર, બાંધ
 બાર સોળ અથવા વીસ દિવસ અને રાત બરાબર અદ્વિત્ય

ચાલે તો તેનું આયુષ્ય બહુ લાંબુ હોય એમ સમજવું જો
ત્રણ રાત અને ત્રણ દિવસ સુધી સુષુમ્ના ચાલે તો એક
વર્ષનું આયુષ્ય અને જો ચાર દિવસ સુધી ખરાબર સુષુમ્ના
ચાલે તો છ મહિનાનું આયુષ્ય સમજી લેવું જોઈએ.

શિષ્ય—સ્વરશાસ્ત્રના આધારે પુત્ર કે પુત્રી પેદા થશે,
એમ શી રીતે કહી શકાય ?

સૂરિ—જ્યારે ચંદ્રસ્વર ચાલતો હોય ત્યારે સામેથી
આવી કોઈ પ્રશ્ન કરે કે—ગર્ભવતીને પુત્ર થશે કે પુત્રી? તો ઉત્ત-
રમાં કહેવું કે “પુત્રી થશે” સૂર્યસ્વર ચાલતો હોય અને સામે
આવી કોઈ પ્રશ્ન કરે તો “પુત્ર” અને સુષુમ્ના ચાલતી હોય
ત્યારે પ્રશ્ન કરે તો “નપુસક” થશે એમ કહેવું જ્યારે સૂર્ય-
સ્વર ચાલતો હોય ત્યારે સામેથી આવી કોઈ સવાલ કરે અને
સવાલ કરનારનો પોતાનો ચંદ્રસ્વર ચાલતો હોય તો કહેવું
કે “પુત્ર થશે તો ખરો, પણ તે લાંબો વખત જીવશે નહીં”
જો પ્રશ્ન વખતે બન્નેનો સૂર્યસ્વર ચાલતો હોય તો કહેવું કે
“પુત્ર થશે અને ચિરજીવી થશે” જો આપણો ચંદ્રસ્વર
ચાલતો હોય અને પ્રશ્નકર્તાનો સૂર્યસ્વર ચાલતો હોય તો
કહેવું કે “પુત્રી થશે અને દીર્ઘાયુષી થશે” જો સૂર્યસ્વરના
પૃથ્વીતત્ત્વમાં તેજ દિવસે પ્રશ્ન કરે તો કહેવું કે “પુત્ર થશે
અને તે રૂપવાન, રાજ્યવાન તથા સુખી થશે.” જો સૂર્યસ્વરમાં
જળતત્ત્વ ચાલતું હોય તો કહેવું કે “પુત્ર થશે અને તે સુખી,
ધનવાન અને છ રસોનો ભોગી થશે” જો ચંદ્રસ્વરમાં ઉક્ત

જન્ને તત્ત્વ-પૃથ્વી અને જળ વર્તમાન હોય તો કહેવું કે “પુત્રી થયે અને તે પણ ઉપર કહ્યાં તેવાં લક્ષણવાળી થયે” એ ઉક્ત સ્વરમા અગ્નિતત્ત્વ આવતું હોય તો કહેવું કે “અર્ધ અળી જયે અને કાશ સતતી થયે તો પણ તે છવયે નહીં” એ વાયુતત્ત્વ આવતું હોય તો કહેવું કે “ધ્રં તો પિંદાકૃતિ બધાઈ જયે અને નહીં તો અર્ધ પછી જયે”, એ સૂર્યસ્વરમા આકાશતત્ત્વ આવતું હોય તો નયુસકની અને ચંદ્રસ્વરમા આકાશતત્ત્વ આવતું હોય તો વૈશ્વા પુત્રની ઉત્પત્તિ થાય એમ પ્રશ્નકર્તાને કહી દેવું સુપુખ્ત સ્વર આવતો હોય તે વળતે કોઈ પ્રશ્ન કરે તો કહેવું કે “એ પુત્રીઓ થયે” જન્ને સ્વરો આવતા હોય તે વળતે અર્ધ સજખી એ કોઈ પ્રશ્ન કરે અને તે વળતે ચંદ્રસ્વર તેલથી આલી રહ્યા હોય તો કહેવું કે “એ કન્યાઓ થયે” સૂર્યસ્વર તેલથી આવતો હોય તો કહેવું કે “એ પુત્રો થયે” એવી રીતે અર્ધ સજખી પ્રશ્નોનાં સુદાસા સ્વર થાઅને અવલની સમજાવેવાનાં છે.

શિષ્ય—પ્રશ્નોપાત એક વિશેષ પ્રશ્ન પૂછી જાકનેા વિષય સમાપ્ત કરીશું પરમામ જર્તા ને શુક્લ થાય તેમાં ક્યા ક્યા શુક્લ એમ અને ક્યા ક્યા નિશુક્લ બાધુવા ?

સૂરિ—પરમામ જતી વળતે એ કુમારી કન્યા, સધવા સ્ત્રી, માથ, બરેલો, ધડો, દહીં, લોરી, ચણે, ઉત્તમ ફળ, પુષ્પ-મળા પૂમાદા વિનાનો દેવતા ચોદા, કાળી વચ્ચ, બળદ, શાબ્દ, માટી, અમ્મર, સોપારી છત્રી, તેમાર લોકજનનો માળ, વેસ્થા,

ચોરોનુ ટોળુ, અરીસો, માસ, મધ, મુકુટ, મધુવાળુ, ધૂત, ગોરોચન, ભાત, રત્ન, વીણા, કમળ, સિંહાસન, તમામ પ્રકારના હથીઆરો, મૃદંગ આદિ બધા વાજીત્રો, ગીત, ધ્વનિ, સપુત્રસ્ત્રી, વાછઠા સાથે ગાય, ઘોઝેલા વસ્ત્રો લઈ આવતો ઘોળી, ઝોઘા અને મુહપત્તિવાળા સાધુ, તિલકવાળો બ્રાહ્મણ, વગાડવાનુ નગારું તથા ધ્વજ-પતાકા આદિ શુભ પદાર્થો સામે મળે અથવા વિદાય થતી વખતે “ પધારો ! ફત્તેહ કરીને આવો ! ંહેલા ંહેલા વાંછિત ફળ પ્રાપ્ત કરો ” એવા ઉદ્ગારો સાંભળવામાં આવે તો સમજવુ કે આપણું ધારેલુ અવશ્યમેવ સિદ્ધ થાય એમા કોઈ પણ પ્રકારનો શક નથી.

જો પરગામ જતા સામે અથવા જમણી બાજુ છોંક થાય, કાટામા વસ્ત્ર ભરાઈ જાય-ફાટી જાય, કાટો લાગે, કોઈ અકળાતુ હોય એવો શબ્દ સાંભળવામા આવે અથવા સાપ કે બિલાડી નજરે પડે તો ગમન મુલતવી રાખવુ જોઈએ. ચાલતી વખતે નીલચાસ, મોર, ભરદ્વાજ તથા નોળીઓ નજરે પડે તે સારા ગણાય છે. સુરધાનુ ડાળી તરફ બોલવુ, રાજના ડાળી બાજુએ દર્શન થવા, ડાળી બાજુએ ગધેડાનું મળવુ ઉત્તરોત્તર વધારે સારા ગણાય છે જમણી તરફ નાહર મળે તો ઉત્તમ ઋદ્ધિ-સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય. તમામ પ્રકારના નખના શસ્ત્રો ડાળી બાજુએ નીકળતી વખતે મળે અને દાખલ થતી વખતે જમણી બાજુએ મળે તો મગળકારી થાય. ઘેરથી નીકળતી વેળા ગધેડુ ડાળી બાજુએ અને

આમમાં હાજર થતાં જમણી જાણુ મળે તો તે સારૂ જણાય.
 આમળ-પાછળ અમેકુ સુરતુ ડોષ તે પણ સારા શુદ્ધનમાં
 દેખાય છે જાણતી વખતે બર્હા મેયુન કરતો જણાય તો
 ધનનો લાભ તથા કાર્યની સિદ્ધિ થાય પોષ્ટ ઢાળી જાણુને
 બોલે તો ભવ જમણી જાણુને બોલે તો મહાલાભ, મુકેલી
 લાકડી ઉપર બેસી બોલે તો ભવ અને સામે જાણીને બોલે
 તો બન્ધનનુ દુખ નહે મેન્ય બે સામે જાણીને બોલે તો જલક,
 જમણી જાણુને બોલે તો લાભ સુખ, ઢાળી જાણુને બોલે
 તો અશુભ તથા પીઠ પાછળ બોલે તો મિત્ર-સમાગમ થાય
 આમની બહાર નીકળતાં બે બચ્ચો પોતાના ઢાળા વચ્ચે
 ઉપાડી જમણા પમના આધાર ઉભો રહેલો દેખાય તો લકઢી
 ને લાભ થાય પ્રસન્ન થયેલો બચ્ચો બોલતો સજગ્ય
 જમણા આકાશની તરફ ઉઠતો જણાય તો જન્મ અને દુખનો
 લાભ તથા સુતોષ થાય જો તે જાણતીવ બની ઉઠતો લાભ
 તો ભવ ઉપજ કરે જો આમથી નીકળતાં બેકધી બધીક
 બધવા બેક સ્થાને બેઠેલા દેખાય તો મહાલાભ અને સુતોષ
 ઉપજે, તેમજ જાણતીવ બની ઉઠતા દેખાય તો ભવ ઉપજ
 કરે જો સારસ પક્ષી ઢાળી જાણુ દેખાય તો મહા સુખ, લાભ
 અને સુતોષ થાય જો તે બેઠેલુ દેખાય તો મિત્ર સમાગમ,
 જો સામે બોલતુ જણાય તો રાજાની કૃપા પ્રાપ્ત થાય તથા જો
 બેકુ બેક સામે બોલતુ ડોષ તો સીનો લાભ થાય, પરંતુ
 જમણી જાણુ આગળનું મળવું નિષિદ્ધ છે જતી વખતે
 યીટોડી સામે બોલે તો કાર્યની સિદ્ધિ થાય તથા ઢાળી જાણુ

બોલે તો તેનું કૃણ નિકૃષ્ટ મળે. જતી વખતે જળકુકડી પાણીમાં
 બોલતી હોય તો કાર્યની સિદ્ધિ થાય પણ ને પાણીની ખંડાર
 નીકળી બોલતી હોય તો નિકૃષ્ટ કૃણ મળે ગામમાંથી નીકળતી
 વખતે મોર એક શબ્દ એકવાર બોલે તો લાભ, બે વાર બોલે તો
 સ્ત્રી લાભ, ત્રણ વાર બોલે તો દ્રવ્ય લાભ, ચાર વાર બોલે તો
 રાજાની કૃપા તથા પાત્ર વાર બોલે તો કલ્યાણ થાય છે ને
 નાશ્યતો થકો મોર દેખાય તો ઉત્સાહ ઉત્પન્ન થાય, મગજકારી
 તથા લાભદાયક પણ ગણાય સમગ્રી પોતાના આહારની સાથે
 વૃક્ષની ઉપર બેઠેલી જણાય તો મોટો લાભ થાય ને આહાર
 વગરની બેઠેલી હોય તો પરગામ જવું નિષ્ફળ થાય. ને ડાળી
 તરફ બોલતી હોય તો ઉત્તમ કૃણ થાય તથા જમણી બાજુ
 બોલતી હોય તો ઉત્તમ કૃણ ન કૃણે ને ધ્રુવડ ડાળી બાજુ
 બોલતું હોય તો ઉત્તમ કૃણ પ્રાપ્ત થાય, ને જમણી તરફ
 બોલતું હોય તો ભય ઉત્પન્ન થાય, ને પીઠની પછવાડે
 બોલતું હોય તો વૈરી વશમાં આવે, ને સામે બોલતું જણાય
 તો ભય ઉત્પન્ન થાય, ને અધિક શબ્દ કરતું હોય તો અધિક
 વૈરીમાં ઉત્પન્ન કરે, ને ઘરની ઉપર બોલે તો સ્ત્રીનું મૃત્યુ થાય
 અથવા કોઈ એક ગૃહજન મરણ પામે. ને બરાબર ત્રણ
 દિવસ સુધી બોલે તો ચોરી થશે એવું સૂચન સમજવું
 ચાલતી વખતે કયુતર જમણી બાજુ મળે તો લાભકારી
 ગણાય, ડાળી તરફ મળે તો ભાઈ અને પરિજનને કષ્ટ ઉત્પન્ન
 કરે, પાછળ ચાલતું હોય તો ઉત્તમ કૃણ પ્રાપ્ત થાય ને મુરઘો
 સ્થિરતાપૂર્વક ડાળી બાજુએ શબ્દ કરતો જણાય તો લાભ

જાને સુખ થાય, પણ જો જામળીત બની જાયતો હોય તો જામ
 અને કહેશ ઉપજાવે જો નિહકક પછી સામે જામવા જામળી
 જામળીને ક્ષીર વૃક્ષ ઉપર બેસીને જાયે તો સુખ અને લાજ
 થાય. જો જામળી જામળીને તોરણ ઉપર બેસે તો અત્યંત લાજ
 અને કાર્ત્તિક થાય. જો તે કાળી તરફ સ્થિતિએ જાયતો
 જાયે તો ઉત્તમ ફળ પ્રાપ્ત થાય, પણ જો તે વૃષ્ણાપ બેઠો રહે
 તો ઉત્તમ ફળ ન મળે. નિહકક અને નીલિયા પછીનું કર્મન
 શુભકારી ગણાય છે. પરમામ જ્યાં તેનું કર્મન થાય તો સર્વ
 સ પાતિઓ આવી મળે. પરદેશ જતા જામવા કોઈ પણ શુભ
 કાર્ત્તિક આરભ કરતા જો જામણે કાળી જામળીને કુદ ઉપર
 બેઠેલો દેખાય તો હર્ષ અને કમ્પાણ ઉપજાવનારો ગણાય જો
 સામે કુદ ઉપર બેઠેલો ગણાય તો તે પણ શુભકારક ગણાય;
 પરંતુ જો જો જામણે લકતા લકતા શરીર ઉપર આવીને પડે
 તો અશુભસૂચક ગણાય. જેમ અને તો વસ્ત્રસંહિત સ્નાન અને
 કાળ પદાર્થનું દાન કરી નાંખવું જોઈએ સર્વ દેવ નિવૃત્ત થઈ
 જશે કરોળીઓ. જો કાળી જામળીની જામળી તરફ ઉતરે તો
 તે દિવસ પરમામ જવાનું શુભતવી શાખનું જો કાળી જામળીને
 જાળ જાયતો દેખાય તો કાર્ત્તિક થાય. જો જામળી તરફથી
 કાળી જામળીને ઉતરે તો પણ શુભ ગણાય છે. જો પત્ર ઉપર થઈ
 જાય ઉપર જડે તો અત્યંત પ્રાપ્ત થાય, જો ગંગા સુધી જડે તો
 વસ્ત્ર અને આભૂષણની પ્રાપ્તિ થાય, જો મસ્તક પર્વત જડે તો
 રાજમાન પ્રાપ્ત થાય તથા શરીર ઉપર જડે તો વસ્ત્રની પ્રાપ્તિ
 થાય. જો કદરે તેનું ઉપર જડવું શુભકારક અને નીચે ઉતરવું તે

અશુભકારી ગણાય છે કાનખનુરો ડાબી તરફ ઉતરે તો તે શુભ ગણાય, પણ જો જમણી બાજુએ ઉતરે તેમજ માથા ઉપર કે શરીર ઉપર ચઢે તો તે ખરાબ ગણાય. જો હાથી પોતાના જમણા દાંત ઉપર કે શરીર ઉપર સૂઠ રાખીને અથવા સૂઠને ઉછાળતો સામે આવતો જણાય તો સુખ, લાભ અને સંતોષ થાય તથા ડાબો બાજુ કિંવા બીજી કોઈપણ દિશાએ સૂઠ રાખીને આવતો જણાય તો સામાન્ય ક્ષણ પ્રાપ્ત થાય હાથીનું સામે મળવું શુકનમા સાડ ગણાય છે જો ઘોડો પોતાના આગલા જમણા પગથી પૃથ્વી ખોદતો જણાય અથવા દાંતવડે પોતાના જમણા અગને ખજવાળતો હોય તો સર્વ કાર્યોની સિદ્ધિ થાય, પણ જો ડાબો પગ ફેલાવીને ઉલો હોય તો કલેશ થાય. ઘોડા સામે મળે તે શુભકારી ગણાય છે ઉંટ ડાબો બાજુએ ખોલે તે સાડ, જમણી બાજુએ ખોલે તો કલેશકારી અને ઉંટડી સામે મળે તો શુભ શુકન ગણાય ગામમાંથી નીકળતા જો બળદ પોતાના ડાબા સીંગડા અને પગથી ધરતી ખોદતા જણાય તો સાડ ગણાય, કારણ કે તેથી સુખ અને લાભની પ્રાપ્તિ થાય, પણ જો જમણા અગથી પૃથ્વી ખોદતો લાગે તો અશુભ જાણવું બળદ અને પાડો એકઠા ઉલેલા નજરે પડે તો પણ અશુભ ગણાય, એવી સ્થિતિમા પરગામ જવાનું બંધ રાખવું છતાં જો કોઈ જાય તો તેના પ્રાણનો સંદેહ સમજી લેવો. ગર્જના કરતો સાઠ સામે મળે તો તે સારો ગણાય જો ગાય ડાબી તરફ શબ્દ કરતી જણાય અથવા વાછડાને દૂધ પાતી દેખાય તો લાભ, સુખ અને સંતોષની પ્રાપ્તિ થાય, પણ

બે સોંછી રાને ગામ બોલે તો કસેય ઉપજાવે બે ગઈલ
 ઢાળી તરફ જાય તો સુખ અને સતોય થાય, પાછળની બાજુ
 અથવા જમણી તરફ જાય તો કસેય થાય. બે ગઈલો પર
 સ્પર્શ્યાં બેઠાં બીજાની કાંધને ખોળેજતા ઉભા હોય, ઘાવ દેખા
 ઠતા હોય, અથવા ઢાળી તરફ જતા હોય તો બહુ જ લાલ
 અને સુખ થાય, રાખમાં આઘોટતા અથવા હલવા લાગે તો
 અશુભ અને કસેયકારી ગણાય. બે નીકળતી વખતે ગઈલ ઢાળી
 બાજુએ અથાજ કસે અને ઢાળલ થતી વખતે જમણી તરફ
 બોલે તો શુભકારી ગણાય. પરગામ જતાં પાંદરે જમણી તરફ
 મળે તો તે સારા ગણાય. મધ્યાન્હકાળ પછી ઢાળી બાજુ મળે
 તો ખુબ શુભકારી જ ગણાય. બે કુતરેા સુખમાં કઈ ભક્ષ્ય
 પદાર્થ લઈ સામે મળે તો સુખ, કાર્ત્તસિદ્ધિ અને લાલ થાય.
 ખીલેલા વૃક્ષની નીચે વાસીયા, લીલી કચારીજોમાં, દારૂની
 ઉટ ઉપર, પાન્યના હમણા ઉપર બે કુતરેા પેચાળ કરતો
 ગણાય તો મહા લાલ અને સુખની પ્રાપ્તિ થાય. બે તે ઢાળી
 બાજુએ ઉતરે અથવા લાલ, પેટ, હૃદય તથા પાછલા જમણા
 પરને આંટતો અથવા જ જવાળતો નધરે પડે તો લાલ થાય.
 બે સુરક્ષ ઉપર, સ્મશાનમાં અથવા ખેતર ઉપર પેચાળ કરતો
 દેખાય તો બહુ કદ ઉત્પલ થાય. જોમ સમજવું જોવું શુભ
 જોઈ પરદેશ ન જવું વિદાય થતાં બે કુતરે ઉચ્ચ સ્થાને બેસી
 કાન, મસ્તક અને હૃદયને જ જવાળતું કિંચા આટતું દેખાય
 અથવા બે કુતરાઓ બેઠા કરતા ગણાય તો કાર્ત્તસિદ્ધિ થાય.

જે તે જમીન ઉપર આજોટતુ અથવા પોતાના ઘણી સાથે લાડ કરતુ ખાટલા કે પાટ ઉપર બેઠેલું દેખાય તો તે મ્હોટો કલેશ ઉપજાવે નીકળતી વખતે પોતાના મુખમા કોઇપણ બાતનો લક્ષ્ય પદાર્થ લઇ બિલાડી સામે આવતી જણાય તો લાલ અને કુશળ થાય, પણ જે બે બિલાડીઓ અદરઅંદર લડતી અને ધુર ધુર શબ્દ કરતી હોય તો ઠીક ન ગણાય જે બિલાડી આડી ઉતરે તો ગ્રામાતર જવાનું માડીવાળવુ છછું-દરનું ડાબી બાજુએ ઉતરવું ઉત્તમ તથા જમણી બાજુએ ઉતરવુ ખરાબ ગણાય છે પરગામ જતા જે પ્રાત કાળમા હરણાઓ જમણી તરફ ઉતરે તો સારૂ, પરતુ જે તે પોતાના સીંગડાને ઠોકતા, માથાને હલાવતા, મળ-મૂત્ર કરતા તથા છીંકતા હોય તેમજ જમણી તરફ ઉતરતા હોય તે ઠીક ન ગણાય પહારગામ જતા શૃંગલાનુ ડાબી બાજુ બોલવું તથા દાખલ થતા જમણી બાજુ બોલવું ઉત્તમ ગણાય છે

શિષ્ય—સ્વરશાસ્ત્ર તથા શુકનશાસ્ત્રના વિવેચનમાં આજે ઘણો સમય નીકળી ગયો છે પુણ્ય-પાપ સબધી વિચાર હવે આવતી કાલને માટે રહેવા દઇએ એ જ ઉચિત ગણાશે

સૂરિ—તથાસ્તુ !

(૧૬) ધર્મધર્મ વિવેક

શિષ્ય—જાતમકલવાણના સાધકોએ પાપ-પુણ્યનો જ ખરેખર રીતે વાચ અને તેની નિર્જરા રીતે કરી સમજાવે એ વિષય જરાબર સમજી લેવો એમને એમ આપે વણીવાર કહું છે જાણે હું અનુક્રમે પાપ-પુણ્ય સંજોગી જ, ક્રિમવી ઉપદેશ આપના મી સુખથી સાંભળવા હમ્મું છું ।

સૂર—પાપ-પુણ્યની જાતમા ઉપર રીતે અસર થાય છે એ વિષય તત્ત્વજ્ઞાન ક્રિયા અધ્યાત્મવિદ્યાને લગતો છે, એટલે પાપર અથવા મૂઠ મનુષ્યો અત્માના સ્વાભાવિક નિર્મળ સ્વરૂપના અને પાપના આવરણને વધારે અસ્પષ્ટ ન સમજી શકે એ જનવાલોગ છે પાપકર્મથી અત્માની અખૂટ શક્તિ એ કેમ દગાઈ થકે અને તેથી આત્મિક પ્રગતિમાં કેટલો વિલંબ થાય એ વાત પણ કો કોઈ ન સમજી શકે, પરંતુ પાપના દુષ્ટતા તે સર્વત્ર એવામાં આવે છે પાપના પરિણામે મનુષ્ય માત્રને જે કઠોર ટક સહન કરવો પડે છે તે તે મને તે સ્વર્ગ પ્રત્યક્ષ થઈ શકે એમ છે, છતાં જાણે છે કે કદાચકે લીધે મનુષ્યો પાપજી કહ્યું કળ આજવા છતાં તેથી નિવૃત્ત થઈ શકતા નથી. નીશામાં અધ્ધૂર જનેલા હાડીયા લોકો જેની રીતે પેતાના વન-મન-મનની પ્રત્યક્ષ હાની નીકાળવા છતાં સમજી શકતા નથી તેવી રીતે સંસાર-અમણમાં જ જાનક માનનાશ લેવો પાપ અને તેનાં પરિણામોને પ્રત્યક્ષ અનુભવવા

છતા તે થકી વિરમતા નથી જેઓ છોટી આખે આધળા બનવા માગતા હોય તેમને વિશેષ શું કહી શકાય ?

શિષ્ય—પાપકર્મ શી શી રીતે બધાય ?

સૂરિ—જીવહિ સ્ના, મદ્યપાન, અસત્ય, ભાષણે, ચોરી અને ચાડી એ પાપ મનુષ્યને નરકમાં લઈ જનારાં ભય કરૂંત ગણાય છે. પારકાને ઠગવાથી, મોટો આરભ કરવાથી, પરિગ્રહ રાખવાથી, કદાચરૂથી, પરસ્ત્રીના સંગથી, અભક્ષ્ય વસ્તુનું ભક્ષણ કરવાથી, વિકથા અને ખોટી પ્રરૂપણા કરવાથી, પોતાના આત્માને વથમા નહીં રાખવાથી, કૃષ્ણ, કપોત અને નીલ એ ત્રણ લેશ્યાથી, માઠા અધ્યવસાયથી તથા આર્ત—રોદ્ર ધ્યાન કરવાથી, દુ.ખને ઉપજવનારૂં, સતાપને વધારનારૂં, જન્મ-મરણના ત્રાસદાયક દુ.ખને આપનારૂં અને નારકીના દુ.ખોમા નાખનારૂં પાપકર્મ બધાય છે.

શિષ્ય—આપે કહ્યું કે પાપનું ફળ સસારમાં પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે તો તે કયું ફળ ?

સૂરિ—તમે આ સસારમાં કોઈવાર કોઈ માણસને પાગળો, ઠુંઠો, દુર્ભાગી, વિધેયી અને નપુસક જેવો નીહાળ્યો છે ? તેમ થવામાં શા શા હેતુઓ રહેલા હોવા જોઈએ તે વિષે કદિ વિચાર કર્યો છે ? એક માણસને મજબૂત હાથ-પગાદિ અવયવો છતાં ખમા-ખમાના અવાજો સાથે પાલખીમાં બેસી જતો જોઈએ છીએ અને એક માણસને દેહમાં પૂરતી શક્તિ ન હોવા છતાં મજબૂરી કરતો અને મરણતોલ અવસ્થામાં દિવસો

સુખાર્થે જોઈએ છીએ તેનું શું કારણ ? આ સ્થિતિના લોકમાં
 કઈ પણ મદદરૂપનું કારણ તો હોયુ જ જોઈએ. જાતું કારણ
 બીજું કઈ જ નહીં પણ પૂર્વનાં પાપ-પુણ્ય જ સમજી લેવાં.
 મનુષ્ય પોતાની સાથે પૂર્વકર્મનું જે જાતું લઈને આવે છે તેનો
 જ પ્રભુ. સંસારમાં ઉપસોગ કરે છે એ જો જાતું પુણ્યકર્મનું
 હોય તો તે સર્વત્ર માન-આદર અને સુખસાતિ લોચવે અને
 એ પાપકર્મનું હોય તો તે બધાં દુઃખ-નિરાશા અને આપત્તિ
 જોઈ શકાય છે. જ રહે મનુષ્યની ચત માન સ્થિતિ ઉપરથી
 જ પાપ-પુણ્યનાં ફળનો નિર્ધાર થઈ શકે છે. આ જુદી અને
 સ્પષ્ટ વાત પણ જેણે જોઈ અને સમજી શકતા નથી, તેઓ
 સંસારના ચક્રમાં સ્વરૂપને કહી પણ સમજી શકતા નથી એક
 જાતના રાજાને ત્યાં રોકે કારણ કરે છે અને એક જાતના જોઈ
 બરીજ કુપદ્રીમાં જ મ દે છે કે ત્યાં ગર્ભવતીને પણ પુરૂં પિ
 પણ ન મળી શકતું હોય, તો જામી આ નવા જાળકનો તો જાવ
 જ કોણ પૂછે ? પાપ-પુણ્યની પ્રેરણા એ ન માનવામાં આવે
 તો ઉક્ત સમસ્યાનો નિર્ણય થઈ શકતો નથી. દુઃખમાં પાપથી
 જ માણસ પારકનો દાસ, મલિન, કોલિયો, બિાજદો, મુગો,
 અને દરિદ્રી થાય છે પૂર્વના પાપને લીધે જ મનુષ્ય નારકી
 અને પશુપીનીમાં જ મ કારણ કરી અસહ્ય દુઃખો અને શાવ
 નાજો વેડે છે પાપને પ્રતાપે જ મનુષ્ય હીનદુઃખ, મતિમંદ
 તથા ધર્મ અર્થ કામ અને મોક્ષ એ ચાર પુરુષાર્થોથી જદ
 અને સદા રોગી રહે છે. આ સંસારમાં જીવેને જે કઈ માફ

પ્રાપ્ત થાય, મનને જે કાંઈ પણ દુ ખ પ્રાપ્ત થાય તે સર્વ પાપનું જ ફળ સમજવું પાપ-પુણ્યના પાયા ઉપરજ આ વિશ્વની સ્થિતિ રહેલી છે. આ રીતે જેઓ પાપના કારણોનો વિચાર કરી શકતા હોય, પાપથી કેવા કેવા દુઃખો-કષ્ટો-વેદનાઓ વેઠવી પડે છે તેનો મનમા સાક્ષાત્કાર કરી શકતા હોય, તેઓ હમેશા પાપના હેતુઓ ધ્યાનમા રાખી પુણ્યનો સંચય કરવાને જ પ્રયત્નશીલ રહે છે જો તમે પણ સુખમા રહેવાની ઇચ્છા રાખતા હો તો તમારે પણ પાપના હેતુઓથી બચવાને સતત ઉદ્યમશીલ રહેવું જોઈએ

શિષ્ય—પાપથી બચવાનાં માર્ગો દર્શાવો તો આ પાપર પ્રાણી ઉપર મહા ઉપકાર થાય.

સૂરિ—જીવો આ લોકમા કષાય, વિષય, પ્રમાદ, આર્ત-રોદ્રધ્યાન, વિરતિનો અભાવ અને અજ્ઞાનથી જ નવા કર્મો બાધે છે, એમ શાસ્ત્ર તથા ગુરુમુખદ્વારા હજારો વાર સાબળવામાં આવ્યું હશે. સંસારને એક બદિખાનાની ઉપમા આપવામાં આવી છે બદિખાનાના જીવતા-જાગતા પહેરેગીર તરિકે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ આદિ કષાયો કામ કરી રહ્યા છે. જીવરૂપી બદિખાનને એ જ પોળીઆઓ સંસારમા મજબૂત રીતે પકડી રાખે છે

શિષ્ય—ક્રોધ, માન, માયા, લોભ વિગેરે શી રીતે જીવને પકડી રાખે છે?

સૂરિ—ક્રોધ એક દાવાનળ સરખો પણ ગણાય છે.

કોપથી માણસ પોતાને તો હાનિ કરે છે જ, પરંતુ તેની સાથે બીજાને પણ હાનિ ઉપજાવતો જાય છે જેવી રીતે જોકે ઘરમાં લાવેલી જાત વખતસર કાળુમાં ન આવે તો બીજા ધરને, ત્રીજા ધરને અને જો રીતે પીએ પીએ અનેક ઘરોને સગત્રાવવી બાધી જાય, તેવી રીતે કોપ કયાય પણ પોતાના આત્માની શુભ સંપત્તિને બાળતો મોકો આસપાસના મનુષ્યોને પણ તુક્યાન કરતો જાય છે કોપાવેશમાં મનુષ્ય પોતાનું હિત વિચારી શકતો નથી, તેથી તેનો સ સાર વૃદ્ધિ પામે છે અચોત જાડિખાનાની સુકવ લખાવી જાય છે નિવેદી પુરુષોએ કોપને દુર્મતિનું જોકે મહા કારણ માનીને તે ઘડી જાણનાર પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. વૈદ્યકોશિક નાગની પૂર્વ જાવની દેહાણી કોપનું લક્ષ્ય કર પરિણામ રજુ કરે છે તે વિચારવું .

અભિમાનના પણ અનેક પ્રકાર જોવામાં આવે છે કે ઇંડને ફોડવું, કોઈને જલિતું કોઈને પોતાની વપસ્યાનું તો કોઈને ફરવું, બળવું લાગવું, શાસ્ત્રપાનવું કે લશ્મીનું પણ અભિમાન છે જાણા અભિમાનથી મનુષ્ય કુલાઈ જાય છે અને જગતને—જગતના પ્રાણીઓને તુલ્યત્વ ગળી ઠકાડે છે અભિમાનને લીધે જ રાવણની લકાનો નાશ થયો જેમ કેટલાક માનસશાસ્ત્રવેત્તાઓ કહે છે જા કલ્પલક્ષુર સ સાર કે જ્યાં મનુષ્યના જૂન—જલિ—બળ—દમ્ય વિશેષે વિરક્ષણ સ્થેવાનાં નથી, જેનો વિચાર જોકે કામે અનિવાર્ય છે, તેનું અભિમાન મુખ્યત્વે સિવાય જાણે જ કોઈને યોગ્ય નાપે । જે વસ્તુ આપણી પોતાની નથી તેનું અભિમાન આપણે શી રીતે

રાખી શકીએ ? આત્માની સમૃદ્ધિનું—સત્તાનું અભિમાન રાખી એ સમૃદ્ધિના ભંડારો ખુલ્લાં રાખ્યા હોય તો આપણને પોતાને તેમજ જગતને પણ લાભ થાય, પરંતુ એથી ઉલટું ઉપર કહી તેવી ક્ષણિક વસ્તુઓનું અભિમાન કરવાથી તેજ વસ્તુઓ પરભવમા હલકારપે પ્રાપ્ત થાય છે. અર્થાત્, કૂળના અભિમાનીઓ પરભવમા હલકું કૂળ અને રૂપના અભિમાનીઓ પરભવમા ઘૂણાપાત્ર થવાય એવું રૂપ પામે છે. એ રીતે અભિમાની જીવોની સસાર ભ્રમણા વધતી જાય છે.

માયા-કપટ એ દૌર્ભાગ્યને ઉત્પન્ન કરનાર, દુર્ગતિએ પહોંચાડનાર તથા પુરૂષને સ્ત્રીનો જન્મ આપનાર હોઈ વિવેકી પુરૂષોએ માયા-કપટનો સર્વથા ત્યાગ કરવો જોઈએ. શ્રી મહિનાથ ભગવાને પોતાના પૂર્વભવમા તપસ્યાના સબધમા માયા-કપટનું સેવન કર્યું તેથી તેમને સ્ત્રીવેદપણું પ્રાપ્ત થયું. માયાવી કે કપટી સ્ત્રી-પુરૂષ આ વિશ્વમા કોઈના પ્રીતિપાત્ર થઈ શકતા નથી, એટલું જ નહીં પણ પરભવમાયે તેના વિષમય કળો તેમને ચાખવા પડે છે.

સફેદ વસ્ત્ર ઠાજળમા ઝોળવાથી જેમ મલીન થાય છે તથા આછણથી દુધ જેમ બગડી જાય છે તેમ સ્ત્રી-પુરૂષના સખ્યાબધ ગુણો એક માત્ર લોભના દુર્ગુણથી મલીન થઈ જાય છે કૃપણ પુરૂષ કે સ્ત્રીનું મ્હો જોવું એ પણ સસારમાં એક અપશુકન ગણાય છે. પુણ્નલ ઉપર લોભ રાખવા કરતાં જો આત્મિક શ્રદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા તરફ તેવો લોભ રાખવામા આવે તો મનુષ્ય જાતિનું કેટલું બધું કલ્યાણ થાય ?

‘જે માણસ ઉપરના ચાર કષાયો ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરી પોતાની છદ્ધિયો ઉપર સર્વમ રાખતા રીતે તેને શુભીરતા, ઝભીરતા, ઉદારતા, શુભ ધ્યાન, અધ્યયન અને તપસ્યની પ્રાપ્તિ થવા વિના રહે નહીં.

શિષ્ય—પાપના પરિણામો તંબા ઠારણો સમભવ્ય. તેથી જ રીતે પુણ્યનાં પરિણામો અને ઠારણો ભવ્યમાં હોય તો પુણ્યભરણુ સરલ થાય જોમ હું માનું છું તો કૃપા કરીને પુણ્યના વિવચનમાં જરા વિશેષ સમજણ આપ્યો.

સુરિ—પુણ્યનાં શુભ પરિણામો જોટલા જ્યાં વિવિધ પ્રકારનાં હોય છે કે તેનો સંપૂર્ણ જ્ઞાન આપવો અશક્ય છે. પુણ્ય કિંવા ધર્મથી જ જગતમાં પ્રગટા કરવા યોગ્ય હજી, ઉત્તમ ભવિ, મનોહર રૂપ તથા આશ્ચર્યજનક સૌમાન્ય પ્રાપ્ત થાય છે પુણ્યથી જ મનુષ્યોને, નીશાંગીપણું લાંબુ આયુષ્ય, લોભવના યોગ્ય મન તથા જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. વધારે શું કહું ધર્મથી જ આ વિશ્વમાં મેલની વૃદ્ધિ થાય છે પુણ્યથી જ સર્વત્ર વિશુદ્ધિ જળવાઈ રહે છે, ધર્મથી જ સમુદ્ર પોતાની અર્થાદાને કૌંઠ મળે પણ ઊઠતો નથી, આ જગતમાં જેટલું સુંદર-મનોહર-સુખકર તથા જ્ઞાનપ્રકર છે એ જ્યાં પુણ્યનો જ પ્રતાપ સમજવો. ધર્મના પ્રભાવથી જ પૃથ્વી રસાવલે જતી નથી ભય છે ધર્મથી જ મનુષ્યો ચાર પુણ્યોની સિદ્ધિ કરી શકે છે સ્વર્ગ, મોક્ષ વિગેરે બીજાં જે કૌંઠ અનન્યમતી ચીજ લખને મળે છે તે સર્વ ધર્મના પ્રભાવથી જ હોય છે. પુણ્યનો

પ્રભાવ આથી વધુ અસરકારક શબ્દોમા વર્ણવવાને હું અશક્ત છું.

શિષ્ય—આપ જે ધર્મનો આવો અનહદ પ્રભાવ વર્ણવો છો તેનો પ્રત્યક્ષ પૂરાવો આ આ જગતમા કેમ દેશ્યમાન નહીં થતો હોય ?

સૂરિ—જગતમા જ્યવતો ધર્મ, પરલોક, દેવ અને તત્ત્વ એ ચારે છે જ, એમા ગિલકુલ શકા કરવા જેવું નથી, પણ મનુષ્યમાં પોતાનામા જે સત્ત્વ જોઇએ તે કયા છે ? શસ્ત્ર-અસ્ત્ર બધા વર્તમાન હોય પણ લડનારમા-પોતાનામા જ જો સત્ત્વ-માલ ન હોય તો પછી સાધનો ગિચારા એકલા શું કરી શકે ? ધર્મનો પ્રભાવ દ્રષ્ટિગોચર ન થાય તો તે દોષ ધર્મનો નહિ, પરંતુ મનુષ્યનો જ લેખાવો જોઇએ.

શિષ્ય—મનુષ્યનો દોષ શી રીતે ?

સૂરિ—જે મનુષ્ય પોતાના માઠા અધ્યવસાયોને લઇને પોતાની ઈર્દિયોને સયમમા ન રાખે, ચિત્તવૃત્તિને જ્યા ત્યા ભટકવા દે, સ સારના પૌદ્ગલિક ભોગોપભોગમાથી ક્ષણમાત્રનો પણ અવકાશ ન મેળવી શકે અને એટલું છતા એમ કહે કે “ધર્મનું કંઈ પરિણામ ન આવ્યું ધર્મનો પ્રભાવ કંઈ પત્યક્ષ ન થયો” તો તે એક પ્રકારનો મિથ્યાલાપ નહીં તો બીજું શું કહેવાય ? જો એક માણસ પોતાના મનને જ કાબૂમા ન રાખી શકે અને છતા દેવ-દેવતાઓને વશ કરવાની સાધનાઓ કરે તો તે શી રીતે કૃણીભૂત થાય ? જ્યા સુધી આપણે આપણી

પોતાની મનોવૃત્તિઓને આંતર્યુળી ન કરી શકીએ ત્યાં સુધી ધર્મનો કે કેવળીના વચનનો શંકા કાઢવો એ પોતાની હલકાઈ બતાવવા એવું છે. કહ્યું પણ છે કે—“કુશરુ, કુકિયા, પૂર્વજાના જ તત્ત્વ તથા કળદોષને લીધે કેવળીનાં વચન પ્રમાણે ફળ ન આપે તો તેમાં કેવળીના વચનનો શેા દોષ ?” મનુષ્ય માત્રે પોતાનું આત્મવીર્ય પ્રકટાવવું જોઈએ. સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા પૂર્વક સફળરૂતુ સરણ લઈ, સુવિહિત ક્રિયાઓદ્વારા ધર્મનું પાલન કરવું જોઈએ. એ આટલું સાચું તો ધર્મનો પ્રભાવ પ્રત્યક્ષ થવા વિના રહે નહીં. માઠા અધ્યવસાયોને લીધે સ્ત્રિય આલેહી સિદ્ધિઓ પણ, આલી બાજ છે, તો પછી એ સિદ્ધિઓનો પત્તો પણ નથી અને કેશવ બાણે તે કેટલીયે દૂર હશે તેવી સિદ્ધિઓ કેવળ ચર્તા અને હાથી પ્રાપ્ત કરવાની અભિલાષા રાખવી એ નિરવક છે. ધર્મ પ્રત્યે આદરભુક્તિ ઉદ્ભવવી જોઈએ. જેમ આદર ન કરનાર માણસ પાસે ઠાંઈ જતું નથી તેમ ધર્મ પ્રત્યે અનાદર રાખનાર માણસ પાસે ધર્મ-પ્રભાવ કે શક્તિ-સિદ્ધિ પણ જઈ શકતી નથી.

એ લેખી પોતાના મનમાં જેમ માની બેઠા છે કે—“જ મને આ જગમાં મુંઢર શરીર મનોરમ લાખો તથા રાજકૃપા વિશેષે અનાયાસે પ્રાપ્ત થઈ શક્યાં છે તો પછી જમને હવે ધર્મ કરવાની શી જરૂર છે ?” તેઓ સસારના ચમત્કાર સ્વરૂપને નહીં સમજી શકવાને લીધે જ જેમ બહે છે. આ નિધર સસારમાં ઠાંઈનું શરીર કે રૂપ, ધન-માન્ય કે કુટુંબ-પરિવાર અજર-અમર રહી શક્યા છે ? એ વસ્તુમાં સંલેખણે પરિવ

તર્ત્તન થયા કરે છે તેની ઉપર આસક્તિ રાખી બેસી રહેવું એ માનવ-જીવનરૂપી રત્નને કાચની માફક ફેંકી દેવા બરાબર છે રાજાની કૃપા, ધન, પ્રીતિ, દેહ, દુર્જન અને આયુષ્ય એટલી વસ્તુઓને વિઘટતા વાર લાગતી નથી. છતાં જેઓ સસારના પૌદ્ગલિક વ્યામોહમાં ફસાઈ, પાપ-પુણ્યમાં રહેલો પ્રત્યક્ષ ભેદ જોઈ કે વિચારી શકતા નથી, સદ્ગુણો ઉપદેશ સાંભળી તે પ્રમાણે વર્તી શકતા નથી તેમની સ્થિતિ ખરેખર શોચનીય-દયાજનક છે સુતેલા માણસો જેવી રીતે ફેગટ-મા જ રાત્રી વીતાવી દે છે. તેવી રીતે ધર્માચરણ વિનાની પ્રમાદી જીંદગી ગુજારનાર પોતાના મનુષ્યત્વને ફેગટ જ ગુમાવી દે છે મારો કથિતાશય માત્ર એટલો જ છે કે હરકોઈ પ્રકારે ધર્માચરણ કરવું, ધર્મનું તત્ત્વ સમજવું અને જીવનને ધર્મમય બનાવવું. એટલું કરશે તો પછી ધર્મનો પ્રભાવ અનુભવવાને તમારે દૂર નહીં જવું પડે ધર્મ પોતે જ તમને તેનો પોતાનો પ્રભાવ બતાવશે

શિષ્ય—આપ જે ધર્મની આટલી પ્રશંસા કરો છો તેનું કઈ સ્વરૂપ કે પ્રકાર વર્ણવશો ?

સૂરિ—તે ધર્મના દાન, શીલ, તપસ્યા અને ભાવના એમ ચાર પ્રકાર છે, અને તેથી ક્રમે ક્રમે સુક્તિ પણ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે દાન, શીલ, તપ અને ભાવ વિના ધર્મ કેવા પ્રકારનો હોય તેની કલ્પના થઈ શકતી નથી જેઓ એ ચાર વસ્તુઓનું યથાયોગ્ય સ્વરૂપ વિચારી શકતા નથી તેમને

ધર્મની વાતો કરવાનો પણ અધિકાર મળી શકતો નથી. ' માથા અમુક ધર્મ મેઠ છે ' એમ જણા માથુસો વાતવાવમાં કદાચ કરે છે અને વસ્તુતઃ પોતાના ધર્મ સમદાયનું સૌને ન્યૂનાધિક પ્રમાણમાં અભિમાન ઢોલ એ સ્વાભાવિક છે એક સ્થળે મેઠ ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવતાં સપ્ટપચ્છે કહેવામાં આવ્યું છે કે—
 “ તપસ્વા, ક્રમા, મુદ્રતા, આર્જવતા, સત્ય, પવિત્રતા, અપ-
 રિમ્ભ, દયા, પ્રહાસ્યર્થ અને દાન એ હસ વસ્તુઓ. જેમાં કોઈ
 તે ધર્મ મેઠ ગણાય છે ” થમ પરીક્ષામાં જા વાત થઈ
 રાખવી જોઈએ, તેમજ ઉજ્જવ હસ વાતોમાંથી કંઈ વાતનું
 પાલન આપણાથી થાય છે તેનો આત્મસાક્ષીએ વિચાર કરી-
 ને જ પોતાની ખાર્મિકતાની જાણ થઈકવી જોઈએ. કેટલાક
 માથુસો તપ, ક્રમા, દયા, સત્યને નામે ખેડાડું આમળા નેપુ
 મીડું મુદ્રવતા હેમ, છતાં પરમ ખાર્મિક પુરુષોમાં અપવાનો
 હલ કર્યા વિના રહેતા નથી સાચા ખાર્મિકની અને ધર્મની
 પણ ક્યોટી ઉજ્જવ કચ્છ ઉપરથી સહેજે કરી શકાય છે.

શિષ્ય—ધર્મો જાણ હરિએ જોવાં તો જ્યાં એક
 સરખા જ લાગે છે તેનું કેમ ?

સુરિ—જાણુ દ્રુષ અને આકાશનું દ્રુષ જાણ હરિએ
 જોતા તો એક સરખું જ સ્વચ્છ અને શુભ ગણાય છે, પરંતુ
 તેટલા જ ઉપરથી તે જન્મેમાં એક જ પ્રકારના મુલો છે એમ
 ક્યો બુદ્ધિમાન કહી શકે? જાણ દેખાવ ઉપરથી કેઈ વસ્તુનો
 નિષ્કર કરવો એ હમેશા નિઝાનત નથી હોતો. સામરમાનું

જળ ઉપરથી જોતા સર્વ સ્થળે એકસરખું ઉંડું હોય એવો ભાસ થાય, પરંતુ ડાહ્યો માણસ એમ વિના વિચારે, માની લેતો નથી તેવી જ રીતે ખંડારથી જોતા સર્વ ધર્મો સમાન લાગતા હોય તેથી કરીને સર્વધર્મમાં દયા, ક્ષમા, મૃદુતા સત્ય, પ્રસન્નચર્ય વિગેરેનું સ્વરૂપ એક જ પ્રકારે વર્ણવામા આવ્યું હશે એમ માની લેવાનું નથી શુદ્ધ પરિણામવાળો માણસ દાન, શીલ, તપ અને ભાવના તારતમ્ય ઉપરથી ધર્મની કસોટી કરી સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રનું પાલન કરે તો તેવા નર-પુગવને મુક્તિરૂપી સ્ત્રી બળાત્કારે પણ આલિંગન કરે એમા શક નથી—અર્થાત્ એવો પુરૂષસિ હ સહેજે શિવવધૂને વરે

શિષ્ય—દાન, શીલ, તપ તથા ભાવનાનું સ્વરૂપ જરા વિસ્તારથી સમજાવશો ?

સૂરિ—દાનના ચાર પ્રકાર છે (૧) જ્ઞાનદાન (૨) અભયદાન (૩) ધર્મોપકરણ દાન—અર્થાત્ વસ્ત્ર, પાત્ર પ્રમુખ વસ્તુઓનું દાન અને (૪) અનુકંપાદાન. જ્ઞાનદાન સર્વોત્કૃષ્ટ છે. જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવો, સત્યાસત્ય સમજી શકે એવા પ્રકારની વિદ્યાવૃદ્ધિ કરવી એ જ્ઞાનદાન ગણાય છે જ્ઞાન વિનાનો નર પશુવત્ મનાય છે આપણા સ્વધર્મબંધુઓ તથા માનવ બંધુઓને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય એવી વ્યવસ્થા કરવી એ જ્ઞાનદાનનો ઉત્તમ પ્રકાર છે. જીવને મૃત્યુના પન્થમાથી મુક્ત કરવો એ અભયદાન છે, શત્રુએ પણ તેના દુશ્મનોથી અભય આપવું એ જેમ ક્ષત્રીયોનો ધર્મ છે, તેવી જ રીતે પ્રાણીમાત્રને પો-

તાના આત્મવત્ લેખી તેમજુ રક્ષણ કરવું જો દ્વિતીય જ્ઞાનનો
 એક પ્રકાર મનાય છે ધર્મોપદેશજ્ઞ જ્ઞાનમાં વસ્તુજ્ઞાન તથા પાપ
 જ્ઞાનનો સમાવેશ થઈ જાય છે જે ત્માળી, જ્ઞાની અને સર્વમી
 પુરુષોને વસ્તુ કે પાપ વિશેની જાણવશતા હોય તેમને તે
 જ્ઞાન અને શક્તિપૂર્વક અર્થજ્ઞ કરવાં જો આ તૃતીય જ્ઞાનનો
 મુખ્ય હેતુ છે એણે અનુક્રમજ્ઞાન-કોઈ પ્રાણીને જૂળ-તરસ
 કે પરિશ્રમથી રીજાતું જોઈ તેને જાહેર, પાણી કે અન્ન
 આપી શકતા ઉપજીવણી જો આ ચતુર્થ પ્રકારનો મૂળ ઉદ્દેશ
 છે ધર્મો પુરુષો આ જ્ઞાને જ્ઞાનના સ્વરૂપ વિચારી એજ
 પ્રસંગે તેનું પાલન કરવા શકતા નથી એક વાત ખાસ યાદ
 રાખવાની છે કે-કેવળ જ્ઞાન કરવાથી જ ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય
 એમ માની લેવાનું નથી જ્ઞાનશીલતાની પાછલ ધર્મભુક્તિ
 ભ્રમજ્ઞે, શુભભાવના ભ્રમજ્ઞે, જૂતદયા ભ્રમજ્ઞે, કેટલાક લોકો
 પોતાની પ્રસિદ્ધિને જાતેર મોટા મોટા જ્ઞાનો કરે છે, પણ
 તેના દ્વિતીયજ્ઞાનની વિવેકી પુરુષો જાણે પ્રશંસા કરતા નથી.
 દ્વિતીય જ્ઞાન જ્ઞાન કરવું જો એક પ્રકારનું અસન મથામ
 છે અસનમા લાગ્યા વિવેક કે સદ્ગુણતા નથી હોતી અને
 તેથી જ્ઞાન રેનારની આર્થિક પ્રગતિમાં તેવું જ્ઞાન સદાયક
 થઈ શકતું નથી જ્ઞાન આપવી વેળા પાત્રાપાત્રનો પણ વિચાર
 કરવાનો છે કુપાત્રે જ્ઞાન આપવું તે પણ કલ્યાણકારી નથી;
 કારણ કે સર્જને દ્રવ્ય પાવાથી વિષ સિવાય અન્ય કંઈ વસ્તુની
 જુદી કંઈ શકે ? જે જ્ઞાન કપટથી, અહંકારથી, ધર્મથી કે
 ઉપકારનો નહતો વાળવાને અર્થે દેવાય તે પણ લગભગ

વ્યર્થ જ નાચ છે મેં કહ્યું તેમ એવા દાનમાં કા તો કીર્તિની લાલસા અથવા વ્યાપારી લાલની વૃત્તિ રહેલી હોય છે દાન તો વિશુદ્ધિ અત કરણપૂર્વક કોઈ પણ પ્રકારના બદલાની ઇચ્છા વિના અને ધર્મબુદ્ધિથી જ થવું જોઈએ

હવે શીલનો વિષય લઈએ જે પુરૂષ હૃદયમાં વૈરાગ્ય-ભાવ આણી સ્ત્રીને એક શૃંગલારૂપ ગણે અને વિષય-કીડાને વિષવત્ માને તે મોટો વિવેકી ગણાય છે શીલવૃત્ત પાળવા ની જીજ્ઞાસાવાળાઓએ પરમ વિવેકના ચક્ષુ ઉઘાડી સ્ત્રી-પુરૂષની ચથાર્થ રચના વિચારી બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરવાને ઉદ્ધ-મશીલ થવું જોઈએ ત્યાગી અને સયમી મુનિવરો આજીવન એ વૃત્તનું પાલન કરે છે તેમની વાત એક બાબતે રહેવા દઈએ તોપણ આ લોકમાં તથા પરલોકમાં સુખી થવા ઇચ્છતા ગૃહસ્થમાત્રે ઉચિત એવું શીલવૃત્ત પાળવું જ જોઈએ

શિષ્ય—ગૃહસ્થો શી રીતે શીલવૃત્ત પાળી શકે ?

સૂરિ—જે પુરૂષ પોતાની-સ્વસ્ત્રીમાં સતોષ માની તિર્યચની, દેવતાની અને ભુવનપતિની સ્ત્રીઓનો તથા મનુ-ષ્યમાં પરસ્ત્રીનો ત્યાગ કરે તે ગૃહસ્થોચિત શીલવૃત્ત કહેવાય બુદ્ધિવાન અને સદાચારપરાયણ સ્ત્રી-પુરૂષોએ આવું શીલવૃત્ત અવશ્યમેવ પાળવું જોઈએ જે પ્રમાદને લીધે કોઈ સમયે કવચિત્ સ્ત્રીના મોહક અંગોપાંગો ઉપર દ્રષ્ટિ નાચ અને વૃત્તિ ક્ષુબ્ધ થાય તો તેવે પ્રસંગે મનુષ્યના શરીરમાં રહેલી મળ-મૂત્ર વિગેરે ઘૃણાજનક વસ્તુઓને ચિતવી તે ઉપર વૈરાગ્ય આ-

સુવે. જ વસ્તુ બહારથી સુદર જાને મનમોહક જવાય છે તે
 વસ્તુતઃ કેવા દુર્જની પદાર્થોથી, પરિપૂર્ણ છે એવું, ધ્યાન કરી
 વિષય-વાસનાને શાંતિ શાખવી એ જ, વિવેકી પુરુષોત્તમ, પ્રધાન
 કર્તૃ થ છે જે શકેલને આમલીયાઓએ કદાપિ ન જોયું હોય
 તે દોહો પોતાના સુદ બામણની જ પ્રશંસા કરે, તેવી રીતે
 જોએ જ્ઞાતમાના પરમાનંદનો અનુભવ દેવાને છેક નિમ્નજ
 નિવંડેલા હોય છે તેઓ જ વિષયસેવનમાં મુખની ક્રમખા
 કરી પોતાના જ્ઞાતમામકર્ષને શુભાવી રહે છે વસ્તુતઃ. જ્ઞાન,
 દર્શન અને આશ્ચર્યને જ જ્ઞાનક છે તેની પાસે વિષયનો
 જ્ઞાનક તો એક જિ દુમાત્ર પશુ નથી પરમાનંદમાં મંત્ર
 રહેનાર સર્વથી પુરુષોને વિષય-વાસના રબ્બી શકતી નથી,
 કારણ કે તેઓ એક એવા અદ્ભુત જ્ઞાનકસામરમાં સ્નાન
 કરતા હોય છે કે તેમને વિષય-વાસનાના બધા પાણીમાં પડ
 થતું રહે જ નહિ. બૃહસ્પતિ પુરુષોએ અને સ્ત્રીઓએ બધાકર્મ
 સ્વકારા અને સ્વપતિમાં ત્રતોષ માની બૃહસ્પતિચિત્ત શીલ
 પાળવાનો હરેક પ્રયત્ન કરવો જોઈએ શીલના મહાત્મ્યના
 અનેક અપૂર્ણ દ્રષ્ટાંતો શાસ્ત્રમાં મળી આવે છે । શીલવૃત્ત
 શુદ્ધિત્વ સિદ્ધાસન બનાવી શકે છે એ વાત તો તમે સાંભળી જ
 હશે આ વૃત્ત સાધુ-મુનિઓને જરૂર ઉપયોગી છે તેટલું જ
 બૃહસ્પતિને પણ છે

શિષ્ય—તપના પ્રકાર તથા સ્વરૂપ વિષે કંઈ વિવેચન
 કર્યો ।

સૂરિ—તપના એકંદરે બાર પ્રકાર વર્ણવવામાં આવ્યા છે. પ્રથમ છ પ્રકાર બાહ્ય તપના અને બાકીના છ અતરંગ તપના. બાહ્ય તપમા (૧) રસત્યાગ (૨) કાયકલેશ (૩) ઉભ્રા-દરી-પ્રમાણ કરતા ઓછો આહાર (૪) ઉપવાસ (૫) અગ્નિ-પાગ સંકાચીને ઘેસવું તે અને (૬) વૃત્તિસંક્ષેપ ઇત્યાદિ તપો-નો સમાવેશ થાય છે. અતરંગ તપમા (૧) પ્રાયશ્ચિત્ત (૨) શુભધ્યાન (૩) સ્વાધ્યાય (૪) વિનય (૫) વૈયાવચ્ચ અને (૬) કાઉસગ્ગ એ છ બાબતો આવી જાય છે. ખરો તપસ્વી સૌ પ્રથમ પોતાનાં મનના પરિણામોને શુદ્ધ કરી, સર્વ ઇન્દ્રિયોને સમાધિમા રાખી, સર્વ પ્રકારના આરભ-સમારભોનો ત્યાગ કરી હૃ.ખના સમુદાયને ટાળવાને અર્થે તપસ્યા કરે છે જે અદ્ય બુદ્ધિવાળો માણસ જગતમા પૂજનિક થવાને માટે કોઈ એક સામાનિક લાભ અર્થે કે બાકી પ્રસિદ્ધિને અર્થે તપસ્યા કરી શરીરને સૂકવે છે તે તપસ્યાનું ખરૂં ફળ મેળવી શકતો નથી. વિવેક વગર તપસ્યા કરવાથી માત્ર શરીરને તાપ ઉપજે છે એટલું જ બાકી એવા અજ્ઞાન કષોથી બહુ ફળ પ્રાપ્ત થતું નથી. તપશ્ચર્યા જ્ઞાન, વિવેક અને પવિત્ર ઉદ્દેશની સિદ્ધિ અર્થે જ થવી જોઈએ.

શિષ્ય—ભાવના એટલે શું ? તે કેટલા પ્રકારની છે ?

સૂરિ—સત્ય અને હિતકર દ્રઢવિચાર કે જે જીવન ઉપર ચિરસ્થાયી અસર કરે તેને ભાવના કહેવામાં આવે છે. મનુષ્ય વૈરાગ્ય યોગ પાળી શકે એટલા માટે બાર ભાવનાઓ-

રૂપી ભૂમિદ્વય શાસ્ત્રકારે નક્કી કરી છે (૧) અનિત્ય ભાવના (૨) અચરણ ભાવના, (૩) સંસાર ભાવના, (૪) જ્યેષ્ઠ ભાવના, (૫) અન્યત્વ ભાવના, (૬) અશુભી ભાવના, (૭) આશ્રય ભાવના, (૮) સંવર ભાવના, (૯) નિર્જન ભાવના (૧૦) લોક ભાવના, (૧૧) મોખિદુર્લભ ભાવના અને (૧૨) પ્રભુ ભાવના. આ ભાવનાઓની સાથે જો શાસ્ત્રોક્ત, ક્રિયાઓ કરવામાં આવે તો મોક્ષ પ્રાપ્તિમાં તે અન્યત્વનો ભાગ લગવે. અંધારા અને પાંચાળના પેળાપથી જેમ જોઈ બીજા પરસ્પરને પરમાપયોથી મહં પડે તેવી રીતે ક્રિયાની સાથે દુષ્ટાન્ય ભાવનાઓ પણ પરસ્પરને સંક્રાંતિ મહં પડે જો નિર્વિવાદ છે.

પહેલી અનિત્ય ભાવનાદ્વારા આ જગતની અનિત્યતાનો વિચાર કરવાનો છે. આ શરીર, મુલાવસ્થા, ધન-દોહલત અને જો સિવાય સજ્જા પ્રકારના સુખસન્નિભો અનિત્ય છે. જેમ માની સંસાર ઉપરનો મોટો દુઃખ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો. બીજી અચરણ ભાવનાદ્વારા આ જગતના પદાર્થો કે સ્થાનો સંબંધીઓ પણ જાતે કઈ જ ઠામ આવતા નથી જેમ જિવ વગાડુ છે. ઉદાત્તા અકર્ષણ વિશેષ પણ કોઈમર્મદા પૂરી થયે મરણ પામે છે, તેમને જોઈ મહં પણ કોઈ બચાવી રાખી શકતું નથી તો પછી અન્ય સામાન્ય નર મારીઓની તો વાત જ શું પૂછવી ? જગતમાં મરણ સમયે કોઈ કોઈને ચરણ આપી શકતું નથી. શોને પોતાની આત્મની સુદૃઢ પૂરી કરીને આવી નીકળવું પડે છે. આવી ભાવના બાવી આત્માને કમૂલ

બધનોથી અલગ કરતા જવું અને સાથે સાથે સૂક્ષ્મ શક્તિ-
ઓની ખીલવટ કરવી એ આ ભાવનાનો હેતુ છે. ત્રીજા-સંસાર
ભાવના છે એ ભાવનાદ્વારા સંસારની અસારતા વિચારવાની
છે. તે આ રીતે કે જીવ સંસારરૂપ નાટકમાં નાટકીયાની પેઠે
કર્મના યોગે ઉત્તમ, મધ્યમ તથા અધમ એવા નાનવિધ વેષ
ધારણ કરે છે. વસ્તુતઃ તે તેની મૂળ અને ચિરસ્થાયી સ્થિતિ
નથી આમ વિચારી વૈરાગ્યવાન થવું એ આ ભાવનાનો ઉપ-
દેશ છે સંસાર ભાવનાવડે રાગ-દ્વેષનો ત્યાગ કરતા શીખવું
જોઈએ સંસાર દુઃખમય છે, પરિવર્તનશીલ છે અને જન્મ-
મરણના ચક્રમાં ફરતા ખરી રીતે લેશમાત્ર સુખ નથી, એવી
ઠઠ માન્યતા રાખવી. ચોથી એકત્વ ભાવનાદ્વારા આત્માનું
એકાકીપણું ચિતવવાનું છે. જીવ એકલો જન્મ લે છે, મરણ
પણ એકલો જ પામે છે અને સુખ-દુઃખ પણ તે એકલો જ
ભોગવે છે, ખીલે કોઈપણ તેના જન્મ-મરણ અને સુખ-
દુઃખાદિમાં ભાગ પડાવી શકતું નથી પાચમી અન્યત્વભાવના-
દ્વારા સમજવાનું કે જેવી રીતે આત્મા એકલો જ કર્તા અને
લોકતા છે તેવી રીતે સર્વ વસ્તુઓથી અર્થાત્ દેહ, ધન, ખાં-
ધવ, મિત્ર વિગેરેથી તદ્દન ન્યારો છે દેહ, ખાધવ કે ધનની ચ-
ડતી પડતીમાં આત્માએ રાગ-દ્વેષ ન માનવો જોઈએ. છઠી
અશુચી ભાવના મનુષ્યને તેના દેહનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજ-
વામાં મદદ કરે છે જે દેહ ઉપર આટલો બધો મોહ રાખવામાં
આવે છે, જે દેહની ખાતર ન્હાના-મ્હોટા પાપકર્મો કરવામાં
આવે છે, તે દેહ કેવા અપવિત્ર પદાર્થોથી ભરેલો છે તેનું અ-

શુદ્ધી જાવનાદોરા મનુષ્યને જ્ઞાન થવું જોઈએ. રસ, લોહી, માંસ, મેદ, દાઢકાં, મજ્જા અને વીર્ય જે સાત ધાતુઓથી બનેલું અને નવદારથી વીંટળાયેલું જોવું શરીર પવિત્ર ક્યાંથી હોઈ શકે ? અને જોવા અપવિત્ર દેહ ઉપર બહુ મોટું શાખવો જે કુંડ પુરેપોને કેમ છાલે ? હવે જ્ઞાતમા કેવી રીતે નિર્મળ અને પ્રગતિશીલ બને જો સચાહ કલો ચાલ છે જ્ઞાતમા હું છે તે સંમજ્જા પછી અને દેહ તથા સંસારનું સ્વરૂપ વિચાર્યા પછી જ્ઞાતમાને કર્મરૂપી જે મેલ જાણ્યો હોય તે દૂર કરવા જ જમાળ થવું જોઈએ કર્મી કેવી રીતે જ્ઞાતમાને લાગે છે અને શી રીતે તેમને જટકાવવા તેમજ વીજેરી નાખવા જે વિધિનું સૂચન આજ્ઞાપ સવર તથા નિર્જેરા જાવનામાં ચાલ છે મિ આત્મ, અવિરતી, કયાજ, વિષજ, પ્રમાદ તથા આર્ત-રોદ ધ્યાન આદિ જે દોષોથી જ્ઞાતમાને કર્મી જળે છે તે દોષોનું જ્ઞાન મેળવવું અને જાવના જાવવી કે જે દોષો આરામાંથી દૂર થવા જ જોઈએ આ જાવના આજ્ઞાપ જાવનાના ન્યામથી જોળખાય છે નવા કર્મ જ્ઞાતમાને જળે નહીં તેટલા માટે કર્મ જળે તેવા દોષોનો નિરોધ કરવો અર્થાત્ સમ્યગ્જ્ઞાનનું સજ્જવડે મિ આત્મને હક્કવું, વિરતીદારા અવિરતીનો રોધ કરવો, જમાવડે ક્રોધનો પરાજય કરવો છત્વાદિ વિધિનો સવર જાવનામાં જમાવેસ ચાલ છે જે પુરેથી આ જાવનાનું અવલનન બહી સવરદારા નવા કર્મની ઉત્પત્તિને રોકી શકે છે તેનો ખરે ખર ધન્ય છે સાક્ષમાં જેમ સ્વપ્નપણે કહેવામાં આવ્યું છે કે “નવા કર્મની ઉત્પત્તિને જટકાવનાર સવરને હું નમસ્કાર

કરું છું, કારણ કે સંવર સમતારુપ શસ્ત્રથી શુભાશુભ કર્મોને તોડી નાખે છે ”-જૂના કર્મોને ખપાવવાનું કાર્ય નવમી નિર્જરા ભાવનાવડે બળવવાનું રહે છે મહાત્મા પુરૂષો સારા સ્વયમથી અને નિષ્કામ તપસ્યારૂપ અગ્નિથી સંસાર વધારનારા કર્મોને બાળીને ભસ્મીભૂત કરી દે છે આ વાત લક્ષ્મી રાખી આત્માને કર્મથી મુક્ત કરવાની ભાવના રાખવી તે નિર્જરા ભાવના ગણાય. લોકનો વિસ્તાર કેવો છે, કેટલો છે અને કેવી કેવી ઋદ્ધિવાળા જીવો તેમાં રહેલા છે, કેવી કણ્ણીદ્વારા તેઓ ઋદ્ધિને પ્રાપ્ત થયેલા છે અને ઉચ્ચતમ ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત કરનાર સિદ્ધભગવાન કયા વિરાજ રહ્યા છે, તેનું ચિંતન આ દશમી લોકભાવનાદ્વારા કરવાનું છે શાસ્ત્ર-અથોમા લોકનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે વર્ણવવામા આવ્યું છે -“સીધો સરાવળો નીચે અને ઉંધો સરાવળો ઉપર રાખ્યો હોય તો તે શરાલ સપુટ કહેવાય તે શરાલ સપુટની નીચે એક ઉંધો સરાવળો રાખ્યો હોય તેવા આકારમા રહેલા આ જગત ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને લય પામનારા જીવ, અજીવ પ્રમુખ દ્રવ્યથી પરિપૂર્ણ ભરેલું છે એમ સાધકે ચિંતવવાનું છે.” સત્યજ્ઞાન દુર્લભ છે માટે સર્વજ્ઞ ભગવાને પ્રરૂપેલા સિદ્ધાંતો ઉપર શ્રદ્ધા રાખવી, સતને સત તરિકે અને અસતને અસત તરિકે ઓળખવું તથા તેમા પારગત થવું એ ભાવનાને “બોધિદુર્લભ” એવું નામ આપવામા આવ્યું છે કોઈક આસન્નસિદ્ધ જીવ જ પરિપૂર્ણ ધ્રુવિયોવાળો મનુષ્ય ભવ પામી શ્રુત, શુરૂ વિગેરે સામગ્રીઓનો યોગ મેળવી તત્ત્વ નિશ્ચય કરી બોધ પામે છે. બોધિદુર્લભ

જાવનાવડે તત્ત્વ નિર્ભય અને સમ્મત મહાનમાં કમલ. આ-
ગળ વધતું જોજ આ જાવનાનો ઉદ્દેશ છે ઉછા જાવના ધર્મ
જાવના છે. કેવળજ્ઞાની તીર્થંકર પ્રભુએ જગતના કિંવાર્થે
હોઠોને જે જ્ઞાન આપ્યું છે અને શ્રેષ્ઠ ધર્મનું જે સંસ્કરણ સમ-
જાન્યુ છે તે ઉપર સંપૂર્ણ મહાશાસ્ત્રી દેશવિરતિ તથા સર્વ
વિરતિરૂપ ઉપદેશવેદા ધર્મનું પાલન કરવું જો આપણું
કર્તવ્ય છે આ ઉછી જાવનાના જિતનથી તેમજ અનુસરણથી
આત્મા શ્રેય સાધી શકે છે જાવના વિનોની કિંવા જેવી
જોમને તેવી જાણ થતી નથી. શુભશ્ચાનકની શ્રેણીને જાણ
માટે પણ આવી જાવનાઓની જાવરશકતા સ્વીકારવામાં
આવે છે. હું પ્રથમ આજ્ઞા અને પાળણના દર્શનથી સુચવી
ગયો છું કે કિંવા અને જાવનાને જોઈ બીજા સાથે થયો જાહ
સળધે રહેલો છે શ્રી કિંવા પણ જો ઉપરનું જાવનાની
મહદૂપવક કરવામાં આવે તો તે આત્માને જહુ મેક્કર થઈ
પડે છે જાન્યુ એવાને શુભશ્ચાનકપૂર્વક ઉપર કહી તેવી
જાર જાવનાઓ જાવવી; કારણ કે તે જાવનાઓ એવો,
સંસાર નાશ કરવામાં અગ્રિય શત્રુના કાલ બનાવે છે.

(૧૭) એવતત્ત્વ

શિષ્ય—આપણે વાર્તાલાપ સમાપ્તિને પામે છે
પહેલાં તત્ત્વના સળધમાં કઈક જાણવાનું થયે જોઈ મહારી
નમ્ર પ્રાર્થના છે

સૂરિ—તમારી આ તત્ત્વજ્ઞાસા સાક્ષી મને ખરેખર અત્યાનંદ થાય છે. અત્યારસુધી મેં તમારી ચાચનાને માન આપી કેટલાક વ્યવહારના તથા પરમાર્થના વિષયો ચર્ચ્યા છે, પરંતુ તત્ત્વ સંબંધી વાત કરવાનો જેવો જોઈએ તેવો પ્રસંગ મળ્યો નથી. ખરૂં છે કે પૂર્વભવના શુભ સંસ્કારથી અથવા સદ્ગુરૂના પ્રસાદથી જ કોઈ શુદ્ધ મનવાળા જીવને તત્ત્વ જાણવાની—સમજવાની જ્ઞાસા થાય છે. પાજરા ઉપર મોહી રહેલા પામર મનુષ્યો પાજરાને જ ચત્નથી સાચવ્યા કરે છે, પણ તેમા રહેલા હસરૂપ જીવનું શું થાય છે તેની તેઓ ખડું પરવા રાખતા નથી પાજરાનું રક્ષણ કરવું એ જ્ઞાન અલબત્ત જરૂરનું છે, પણ તેના કરતાં એઅધિક જરૂરનું તો જીવનું કલ્યાણ કેમ થાય તે ચિંતવવાનું છે. તમને આજે જીવતત્ત્વ સમજવાની ઇચ્છા ઉદ્ભવી એ તમારું સદ્ભાગ્ય સૂચવી આપે છે જગતમા એવા ઘણા પડિતો મળી આવશે કે જે વિવિધ કળાઓ અને પ્રપંચોના સંબંધમા અસાધારણ જ્ઞાન ધરાવતા હોય, પરંતુ જ્યાસુધી અધ્યાત્મવિદ્યાનું જ્ઞાન ન થાય ત્યાસુધી ખીજ કોઈપણ કળા કે શાસ્ત્ર જીવનું—આત્માનું શ્રેય કરી શકતું નથી જેવી રીતે અજ્ઞાન લોકોનો સસાર પાત્રવાસણ વિગેરે સાધનોથી નિત્ય વધતો જાય છે તેવી રીતે પડિત ગણાતા લોકોનો સસાર પણ અધ્યાત્મજ્ઞાન વગરના ખીજા ઘણા નકામા શાસ્ત્રોથી વધતો જાય છે ઘણા વિદ્વાનો વિવિધ પ્રકારના પુસ્તકો લખી ‘જગતનું કલ્યાણ કરીએ છીએ’ એવી મિથ્યા બડાઈ હાકે છે, પરંતુ પૂછું છું કે

જોગજ સરખાં જણા બધો સ્વવાધી શું લાભ થવાનો હોતો ?
 ખરા પકિત અને ગુણગુણે તો ચરીત્રી જ હવ રહેલા દિવ્ય
 જ્યોતિર્ફલે બેઠા હવત્તવનો વિચાર કરવો જો જ તેમને
 માટે યોગ્યરૂપ છે

શિષ્ય—પકિત તેમજ જ્ઞાની પુણ્યોને તો 'તત્ત્વ'
 હસાયા અવશ્યમેવ થવી જોઈએ, છતાં પણ જ્ઞાને તેમ જનનું
 જોવામાં નથી આવતું એનું શું કારણ હશે ?

સુરિ—વાતો સાંભળવી અને ચાલીત્રી વર્ણાંજી કરવી
 જો વર્ણ સહેતું છે, પણ વણા જૂના કાળના મહિન સરકાયો
 તેમજ જૂના અભ્યાસોથી મુક્ત થવું જો સરલ વિષય નથી.
 જલજલા રાત્રી અને મુરઝા જણાવા મનુષ્યો પણ જાવી તત્ત્વની
 જાનતમાં તો જાણક જેવા જ જોવામાં આવે છે 'હું મુખી
 હું, અથવા હુંખી હું હું બેરો હું અથવા કાળો હું હું
 મજબૂત હું અથવા નબળો હું હું કીમતો હું અથવા લાંબો
 હું હું મુવાન હું અથવા વૃદ્ધ હું "જેવા નિહર્યો કિંવા
 અધ્યવસાયોથી કોઈ નિરલ નરજ મુક્ત થઈ શકે છે જેવા
 અધ્યવસાયો જોટલા બધા લાંબા કાળથી આપણામાં વર કરીને
 રહેલા છે કે સજ પ્રયત્ન અને સતત પરિશીલન સિવાય તે
 દોષોથી નિવૃત્ત ન થઈ શકાય કેટલાક માણસો આ જમતમાં
 જોવા પણ જોવામાં આવે છે કે જેમણે તત્ત્વના અભ્યાસની
 પાછળ કઈક પરિશ્રમ કર્યો હોય પરંતુ એનું છતાંયે જો
 તેમનામાં જ્ઞાતિ અને પાળકના નિચારો રહી ગયા હોય તો

સમજવું કે તેમનો શ્રમ નિષ્ફળ જ ગયો છે એવા મનુષ્યે તત્ત્વ કદાચ સાંભળ્યું હોય તો તે વાર્તારૂપે સાંભળ્યું હોય, પણ પરમાર્થથી તો તત્ત્વની વાતનો નિર્ધાર નહીં જ કર્યો હોય એવી ખાત્રી મળી શકે છે તત્ત્વની વાત કયા સુધી, બરાબર સમજવામા આવી છે અને તે કેટલે અંશે પરિણમી છે તેનો તોલ કેવળ એક જ વાત ઉપરથી કરી શકાય જ્યાં સુધી પોતાનું અને પારકું એવો ભેદ રહ્યો હોય ત્યાંસુધી તત્ત્વની વાત લેશમાત્ર પણ સમજવામા નથી આવી એમ સમજી લેવું. જ્યાં સુધી નગરમા અને ગામડામા તફાવત દેખાય ત્યાંસુધી તત્ત્વની વાત નથી પરિણમી એમ માની લેવું. તત્ત્વ સમજવું અને પચાવવું એ મહાભાગ પુરૂષોથી જ બની શકે છે તેવા પુરૂષનું કુટુંબ પણ તેવું જ મહાભાગ હોય છે, તત્ત્વવિચારકોનું કુટુંબ કેવું હોય તે વિષે કહેવામા આવ્યું છે કે એવા પુરૂષોના પિતા ધર્મ, માતા ક્ષમા, ભાઈ દયા, અને પુત્ર સદ્ગુણ હોય છે એ સિવાય બીજું સર્વ તેમને ભ્રમરૂપ જ લાગે છે

શિષ્ય—યોગી પુરૂષો જ તત્ત્વને સમજી શકે એવો આપના કથનનો આશય હોય એમ જણાય છે યોગ-સાધના વિષે કંઈ ઉપદેશ મળશે ખરો ?

સૂરિ—યોગીઓને ઘરબાર નથી હોતા એ તો તમે જાણતા જ હશે પગરૂપ મજબૂત પાયાવાળું, કેડરૂપ મધ્ય ભાગવાળું, ભૂજરૂપ ભુગળવાળું, સાત ધાતુરૂપ ભીંતવાળું

જાને નવ દાસવાળુ એવુ ચરીર'તે જ જાતાં ચોળીતુ ધર દોષ છે છતાં સંભાષિને માટે એક જાસ સ્થાનની આવશ્યકતા જાનવામાં આવે છે સત્યુત્તરોએ સંભાષિને જર્જર એવુ સ્થાનક થોપી કહાડવુ કે જે મનોહર, ચાંત, એકાંતવાળુ, સ્વચ્છ, વિશાળ, સરલ તથા સમતા ઉપજવનારું હોય તેથી વિપરીત પ્રકારનું—ચૂક બિત્તવૃત્તિને વિક્ષિપ્ત કરી નાંખે છે અને તેથી મનની એકાગ્રતામાં વિચ્છેદ થાય છે સ્થાનની ચોખ્ખતા કરતાં પણ સાધકનો ચોખ્ખતા વિશે તો જલ્દી જ સુક્રમ રીતે વિચાર કરવાનો છે એ કોઈને ચોજ સાધનાનો કે જ્ઞાનનો એક સરખો અધિકાર મળી શકતો નથી

શિષ્ય—ધ્યાન કરવાનો અધિકારી કોણ હોઈ શકે ?

સૂરિ—જેનો જ કરાણિ કોઈદિ હોય, રસાદિ ખાતુ અને મલ સમાન હોય, અર્થાત્ નૈયકશ્યામર્થ જેટલું જેટલું પ્રમાણુ હોઈ છે તે તેટલા જ પ્રમાણુમાં હોય તથા જેનાં ઉદ્વિગ્ન અને મન મુગ્ધસજ હોય તેવો સ્વસ્થ પુરૂષ યોગ—ધ્યાન કરવાનો અધિકારી ગણાય છે આ સ્વસ્થતા ઉપરાંત નીચેનો શુદ્ધો પણ તેટલા જ આવશ્યક છે એ માટે શાળવુ જે પદાસન વાળીને બેસી શકતો હોય ઉદ્વિગ્નને વશ રાખવામાં નિષ્ફળ હોય કોષ વિગેરે કષાયોને વશ ન થતો હોય, ચીત—ઉચ્ચ પ્રમુખ પરિમહોથી પરાજન પામીશો ન હોય, નિષ્કલ—લોગ પ્રત્યે વૈરાગ્યભાવ પ્રજાવનારો હોય, પિતાનાં દેહ ઉપર પણ મૂર્છા ન રાખતો હોય, જાજ તથા રકને ધરણી દ્વિષી એક

શકતો હોય, પવનની માફક ઠેાંઠ ઠેકાણે પ્રતિબંધ ન રાખનારો હોય પર્વતની પેઠે નિશ્ચળ, ચદ્રમાની પેઠે જગતને આનંદ ઉપજાવનારો, બાળકની પેઠે સરલ સ્વભાવનો, સર્વ ક્રિયાઓમાં નિર્લેપ રહેનારો, પોતાને વિષે પોતાને જાણનારો, જગતને આત્મતુલ્ય જાણનારો, મોક્ષમાર્ગને વિષે આસક્ત થયેલો તથા સ સારથી વૈરાગ્ય પામેલો હોય એવો બુદ્ધિ-શાળી પુરૂષ ધ્યાનક્રિયા કરવાને યોગ્ય ગણાય છે.

શિષ્ય—યોગીઓના ચિત્તની સ્થિતિ કેવા પ્રકારની હોય?

સૂરિ—ખરા યોગીઓનું ચિત્ત સર્વથા નિર્મળ હોય છે એવા યોગી પૂર્વના પુણ્યયોગે જ મળે છે એક સ્થળે કહ્યું છે કે કુલીન, પડિત તથા સુશીલ પુરૂષો સહેલાઈથી જગતમાં મળી આવે છે, પરંતુ તત્ત્વના જાણ અને વિશુદ્ધ ચિત્તવાળા યોગીઓ મળવા બહુ દુર્લભ છે કેટલાકો બહારથી તો બહુ જ સ્વચ્છ દેખાવનો પ્રયત્ન કરે છે, પરંતુ તેમના અંતઃકરણમાં ઉતરીને જોઈએ તો ત્યાં કામ-ક્રોધ-માન-માયાદિના કીડાઓ ઉછળી રહ્યા હોય છે તમે જ કહો કે આવી ઉપરની સ્વચ્છતાથી જીવનું કલ્યાણ શી રીતે થાય ? લીંબોળી જ્યારે પાકે છે ત્યારે તેમાં કઈંક મિષ્ટતા આવે છે, પણ અદર તપાસીને જોઈએ તો જાણાય કે લીંબોળીનું બીજ તો હજી જેવું ને તેવું જ કડવું રહી ગયું છે મહત્ત્વની વાત તો એ છે કે મિષ્ટતા કે સ્વચ્છતા અદરથી આવવી જોઈએ યોગીઓની ચિત્તવૃત્તિ બહારથી અને અદરથી મમાન વાવવાળી હોય છે તેઓ જ્યારે ધ્યાનાવ-

સ્વામાં તદ્દિન મોય છે ત્યારે તેમનો ઈશ્વર, આત્મા જન્મતને લગભગ ઘેલા જેવું જ નીકળે છે, છતાં જૂળી બે છે કે તેમ નામાં સમજાવ જોઈએ જાણે જણીર હોય છે કે જન્મતને ઉપ દાસ કરતા નથી. જન્મનની મર્યાદાનો પશુ ભજ સવા દેતા નથી તેમનું કોઈ આવીને અપમાન કરે તો પશુ તેઓ સામાન્ય માણસની માફક ક્રોધ કે વેરથી ધમધમી ઉઠતા નથી - જેમના મનમાં વિકરણે ઉદ્ભવતા હોય તેઓ જ અમુક વસ્તુને, માન અને અમુક વસ્તુને અપમાન બોલે, પરંતુ જ્યાં વિકરણનો જ અભ્યાસ હોય ત્યાં માન-અપમાન આકિની ક્રૂપના શી રીતે સળવે ? સાધક પુરુષોને જેમ પશુ નથી લાગતું કે “અહો હો! આ જન્મતમા મારા કેટલા બધા અનુયાયીઓ છે ? હું કેવો ભાવ્યદાળી છું !” તેમ જેવો શોક પણ નથી થતો કે “અરે રે! આ જન્મતમા મારે જેમણે તેટલા અનુયાયીઓ નથી ! હોહો કેટલા કુલાઓ છે !” મતલબ કે સાધકો અને નિર્મલ આત્માવાળા યોગીઓને જેવી બાબતમાં દુઃખ-શોક થતો નથી વિચાર કરો કે જે માણસને જૂદી જૂદી ફાળાના આત્માની અને મનની સાથે સીધી મૈત્રી બધાઈ હોય તેને યોગમાં વિશ્વ ઉપજાવે જેવા સ્વલ્પ ઈશ્વરથી મિત્રોની સાથે કોતુહલ કરવાની ઇચ્છા જ શી રીતે ઉદ્ભવે ? ઇશ્વરે તો અનુકરણ માત્ર શ્રી રાજાની સાથે જ્યાં સીધો સંબંધ જાણતો હોય ત્યાં યોગીવાઓનો કે રક્ષકનો ભાવ હોય પૂછે ?

(રિષ્ટ—યોગીઓ અભ્યાસ હોય તેમજ અપેક્ષા પી નારા અને અમરમાત્રી અણાય છે બે શું સત્ય હશે ?

સૂરિ—એક રીતે એ સત્ય છે યોગીઓ નહી ખાઇ શકાય એવી વસ્તુને ખાનારા ગણાય છે, તે આ રીતે:—કાળ સર્વ વસ્તુનું ભક્ષણ કરી જાય છે, કાળનો પાત્ર વસ્તુમાત્રને જીર્ણ બનાવી દે છે, કાળનું ભક્ષણ કોઈ કરી શકતું નથી, પરંતુ આ જગતમા યોગીઓ જ એવા છે કે જે કાળનું પણ ભક્ષણ કરી જાય છે, અર્થાત્ સમાધિ અવસ્થામા કાળનો પ્રભાવ યોગીઓ ઉપર આઘી શકતો નથી, હવે નહોં પીવા યોગ્ય વસ્તુ પીનારા કેવી રીતે ગણાય તેનો વિચાર કરીએ. બ્રહ્મામૃતરૂપી કળા આ સંસારમા કોઈ પી શકતું નથી યોગીઓ તે બ્રહ્મામૃતનું ઘુંટડા ભરી ભરીને પાન કરે છે એટલા માટે તેઓ અપેય પીનારા ગણાય છે. જ્યાં કોઈથી જઈ શકાય નહીં એવે સ્થાને યોગીઓ પહોંચી જાય છે પરમપદરૂપ અગમ્ય સ્થાનકે પણ યોગીઓ પહોંચી શકે છે એટલા માટે તેમને અગમ્યગામી કહેવામા આવે તો તે ખોટું નથી યોગીઓ ખરા બ્રહ્મચારી ગણાય છે આત્માનું બીજું નામ બ્રહ્મ છે બ્રહ્મા જ રમણ કરનાર તથા બ્રહ્મનું જ મનન—ચિંતવન કરનાર પુરૂષ ખરો બ્રહ્મચારી ગણાય છે જેણે સ્ત્રીનો કે વિષયસંલોગનો ત્યાગ કર્યો હોય, પરંતુ આત્મતત્ત્વ ચિંતનમા રસ લેતો ન હોય તો તે ખરેખરો બ્રહ્મચારી ન ગણાય કામલોગને વર્જનારો સાધક સ્થૂલ બ્રહ્મચારી કહેવાય, બાકી બ્રહ્મના આનંદમા તટ્ત્વીન રહેનારને જ ખરેખરા બ્રહ્મચારીનું નામ ઘટી શકે. સ્થૂલ બ્રહ્મચર્ય તો નપુસક પણ પાળી શકે; પરંતુ આત્મધ્યાન વિનાનું તે બ્રહ્મચર્ય એટલું બધું પ્રશસનીય નથી.

શિખર—મૈત્રી-પ્રમોદ-કરુણા તથા માધ્યસ્થે આદિ
 ભાવનાનું સ્વરૂપ તથા બહિરાત્મા, 'જીવરાત્રી' અને 'અ-
 માત્મા વચ્ચેનો લેહ' બતાવેલો છે.

સૂરિ—હવે કર્મના વચ્ચે 'અનિદ' બાંધીને 'ધારણ' કરે
 છે, પણ કર્મથી 'હુડાયેલા' હોવને તેમ કરવાની 'જરૂર' પડતી
 નથી એટલા માટે મુક્તિ હોવને 'જિહ્વા' કહેવામાં આવે
 છે આ જગતમાં કોઈ પણ હવે હું બી મેં થાય, કોઈ પણ હવે
 થાય ન કરે, સંપૂર્ણ 'જગત' માધ્યમે આનંદ હોય તે તો સાદું
 જોવી જે મતિ તે મૈત્રી ભાવના કહેવાય છે 'કોઈ' કાંઈ કોઈની
 સાથે રાજ-કેષ વિગેરે કરવા નહીં, કોઈને રાજ-કેષ કરતાં
 જોઈ સુચી થવું નહીં, જગતના પ્રાણીમાત્રને 'પેલાના' મિત્ર-
 વત્ત લખી તેમના મુખમાં આપણું જરૂર મુખ છે જેમ માનવ
 તે મૈત્રીભાવના કહેવાય. કોપરકિત આચરણ કરનાર અને કર્મ
 ના સર્વ સ્વરૂપને બાલુનાર જેવા સત્યરૂપોના કુલ ઉપર રાજ તે
 પ્રમોદ ભાવના કહેવાય. સંતો મહાત્માઓ અને પરાપક્ષી
 પુત્રોનાં કુલ જોઈ જે કુલોની પ્રથા કરવી જે પ્રમોદ ભાવ-
 નાનો ઉપદેશ છે હરી જયેલા, રાજથી પીકાતા, દીન અને
 હવનનાં સાધનો જેની થયે સુચી થવાં હોય તેવાં પ્રાણીઓને
 જોઈ શક્તિ અનુસાર તેમની જરૂરીઆતો પૂરી પાડવી, તેમને
 મુખ ઉપર જેમ કરવું જે કરુણા ભાવનાના નામથી શાશ્વત્ત
 પ્રસિદ્ધ છે આ જગતમાં કરુણા ભાવના યોગ્ય પ્રાણીઓના કર્મ

તોટો છે ? જ્યાં જ્યાં કોઈ દુઃખી, અસહાય કે ત્રાસદાયક અવસ્થામાં હોય ત્યાં ત્યાંથી તેમનો ઉદ્ધાર કરવા પ્રયત્ન કરવો એ આ કર્મણી ભાવનાનો કાર્યપ્રદેશ છે એમ પ્રસંગોપાત મારે કહી દેવું જોઈએ. મોહાધતાને લીધે કર્મનો દ્વેષ કરનારા, બીક રાખ્યા વિના પાપના પ્રદેશમાં ધુમનારા અને પોતે જ પોતાનાં વખાણ કરનારા એવા લોકોનો તિરસ્કાર ન કરતાં તેમના પ્રત્યે ઉપેક્ષા કરવી, તેમના તરફ બહુ ધ્યાન ન આપવું—એ “ માધ્યસ્થ ભાવના ” કહેવાય છે. એક માણસ ગમે તેવો દુર્ગુણી કે બ્રહ્મ હોય તો પણ તેનો તિરસ્કાર ન કરતા મધ્યસ્થ વૃત્તિથી સમજાવવો અને એટલું છતાં ન સમજે તો આપણે આપણા આત્માને તો કોઈપણ કાળે કલુષિત ન થવા દેવો કેટલીકવાર એવું બને છે કે એક દુરાચારી માણસને ઉપદેશ આપવા જતા અથવા સુધારવા જતા આપણે પોતે જ એટલા બધા તિવ્ર અને ઉશ્કેરાએલી વૃત્તિવાળા બની જઈએ છીએ કે સામા આત્માનું હિત થવું તો દૂર રહ્યું, પણ આપણે પોતે જ આપણા આત્માને મલીન બનાવતા હોઈએ છીએ એવે પ્રસંગે માધ્યસ્થ ભાવનાનું અવલંબન લેવું એ જ સ્વપરને હિતાવહ છે.

લક્ષ્મી અને શરીરાદિ પદાર્થો “ બહિરાત્મા ” ગણાય છે શરીરનો અધિષ્ઠાયક તથા કર્મવડે બધાયેલો જીવ “ અતરાત્મા ” કહેવાય છે ભય, આશાક્ષા, વિકલ્પ અને કર્મનો લેપ એ ચાર વાંના જેના જતા રહ્યા હોય, જેના આત્મીય

સુષો નાશ જાણવા ક્ષય ન થઈ શકે એવા હોય) જાણત
જેના જન ત સુષુ હોય એવો છવ “પરમાત્મા” ગણાય છે.

શિષ્ય—પ્રત્યેક છવ શું પરમાત્મા બની શકે ?

સુરિ—જેમ વનસ્પતિના પોષણી હોતાનું સોનું થાય
છે તેમ છવ પણ પરમાત્માના ધ્યાનથી પોતે જ પરમાત્મા
બની શકે છે. ધ્યાનમાં આત્મવિચારણાને પ્રધાન સ્થાન આપ-
વામાં આવે છે એ જૂઠવાતું નથી. આત્મવિચાર વિના કેવળ
શાસ્ત્રમાં રહેલા ધ્યાનથી કંઈપણ ફળ નીપજતું નથી. પાણીમાં
ફોંડોના પડછાવા પડેલા તો તમે જોવા હશે, તે પડછાવામાંનાં
ફોંડો ખાવાથી શું ઠોઠને કઠાપિ કાઢે તુલિ થાય ખરી? તેવી
જ રીતે શાસ્ત્રમાં ધ્યાનનું વર્ણન કરવામાં આ મુ છે. જેમ
કઘા ફરે, તે સભાથી વિવેચન પણ મુખથી બોલ્યા ફરે, પરંતુ
આત્મવિચારણા સાથે ધ્યાનમાં પ્રવેશ ન કરે તો તેવા શાસ્ત્ર-
મત ધ્યાનથી છવનું શી રીતે કસ્યાણ થાય ?

શિષ્ય—ધ્યાન કેટલા પ્રકારનાં છે અને તે કયા કયા ?

સુરિ—રૂપસ્થ, પરસ્થ, પિંડસ્થ અને રૂપાતીત એ રીતે
ચાર પ્રકારનાં ધ્યાનો. સસારરૂપ સમુદ્ર તરી જગ્યામાં નોંધ સ્વ-
રૂપ ગણાય છે. સાધક પ્રથમ એક વસ્તુનું રૂપ જુવે છે પછી
પડે કરી તે એક વસ્તુની સ્તવના ફરે છે, તે પછી પિંડને વિચે-
ત મધ્ય થાય છે અને પછી અનુક્રમે રૂપાતીત થાય છે. એ રીતે
ચાર પ્રકારના ધ્યાનની સંક્ષિપ્ત વ્યાખ્યા સમજી લેવી.

શિષ્ય—દ્રષ્ટાત સાથે એ ચારે ધ્યાનનું રહસ્ય સમ-
બંધશે ?

સૂરિ—તીર્થ કર ભગવાનનું જેવું રૂપ છે તેવા રૂપનું
આલ્મન લઈને જે ભગવાનનું હૃદયથી ધ્યાન કરવું તે રૂપસ્થ
કહેવાય છે વિદ્યામા, મંત્રમા, ગુરૂની કે દેવની સ્તુતિમા અને
બીજી પણ પવિત્ર વસ્તુની સ્તુતિમા જે ધ્યાન ધરવામા આવે
તેને પદસ્થ ધ્યાન કહેવામા આવે છે તેમા વિવિધ હેતુઓને
અર્થે પદના કે મંત્રના અક્ષરો જૂદા જૂદા વર્ણુમા ચિતવવાના
હોય છે ઉદાહરણાર્થે સ્તબન કરવું હોય તો મંત્રાક્ષરો સોના
સરખા પીળા, વશીકરણ કરવું હોય તો રાતા, કોઈને ક્ષોભ
પમાડવો હોય તો પરવાળા સરખા ગુલાબી રંગના, મારણ
કરવું હોય તો કાળા, દ્રેષ ઉપજાવવો હોય તો ધૂમાડા જેવા
રંગના, શાંતિ પ્રસાવવી હોય તો ચંદ્રમા સરખા સફેદ અને
આકર્ષણ કરવું હોય તો રાતા રંગના મંત્રાક્ષરો ચિતવવા
એવો નિયમ છે પરંતુ હું એક વાર્તાલાપ દરમીયાન તમને
કહી ચૂક્યો છું કે મારણની કે ઉદ્વેગ ફેલાવવાની સાધના એ
બહુ જ હલકા પ્રકારની છે અને તેના સાધકને ઉડી અધો-
ગતિએ લઈ જાય છે ભૂલેચૂકે પણ એવી મલીન સાધનાના
પાશમા ન ફસાવું તન્મય ભાવથી શુદ્ધ એવું જે કાંઈ
શરીરમા દેવતાદિકનું ધ્યાન કરવામા આવે તેને પિડસ્થ
ધ્યાન કહેવામા આવે છે

શિષ્ય—કોઈ કોઈ સાધક આ સ્થળે કુભક-રેચક
આદિની વિધિ બતાવે છે તે શા માટે ?

સૂરિ—હાળી વાટેથી પ્રાણવાયુને શરીરમાં ભરી તે જ બાબુથી પાછો વાયુને બહાર કઢાવે. અને જો રીતે મનને પ્રકાપદે ધર્મ જમુ જોવો વિધિ છે, પણ જો મન સ્થિર રહી શકતું હોય તો દેવકાવિના, અવ્યાસની બહુ જરૂર પડતી નથી. મનની સ્થિરતા હોય તો વાયુ પણ પોતાની મેળે જ સ્થિર થઈ બંધ છે જેઓ મન સ્થિર ન કરી શકતા હોય તેઓ મુજબ-દેવકાવિના વિધિથી લાભ મેળવી શકે

શિષ્ય—મનને કાળમાં શી રીતે બંધ શકાય ?

સૂરિ—મન ઘણું બળાળ છે પ્રત્યેક ધર્મ નિમેષમાં તે તે ત્રણે લોકમાં ફરી વળે જોવી તેની ગતિ છે, છતાં અધર્મ જેવું તો જો છે કે યુક્તિથી સ્થિર કરી શકાય છે. મનને કોઈ કોઈ સ્થળે સર્પની પણ ઉપમા આપવામાં આવે છે. બળાળ મન જો કંઈ બાધા ન નહે તો સર્પની માફક પોતાની ઇચ્છા તુસાર ગમે ત્યાં ભ્રમણ બાધ અને જોવે વળતે જો, તેની સ્વચ્છ હતા સામે અવરોધ મૂકવા બંધજો તો સર્પની પેઠે ક્ષોભ પણ પામે છે. મનને સ્થિર કરવામાં જે જોઈ મહાન સંકટ આવના વિપ્ન નહે છે તે અજ્ઞાનતાનું જો મનરૂપી નેત્ર બંધ સુધી અજ્ઞાનરૂપ અધકારથી નીંટળાયેલું હોય છે ત્યાંસુધી તે બિચારૂ તત્ત્વ ડેળી શકતું નથી અને તેથી તે વિવશમાં જ મુગ્ધ થઈ છે સ્થિરતા પ્રાપ્ત કરવી અશક્ય થઈ પડે છે. અજ્ઞાનતા દૂર કરવા મનને કાણે કાણે સમબલરુ જોઈએ-કે, કે મન ! જન્મ, મરણ ધન અને દારિક્ષ જે ચાર પોતપોતાના કાળે

થયા જ કરે છે. ! તું-ફોગટ એની ચિંતા અને હાથવેળ કરી શા માટે વ્યથિત થાય છે ? તારે એ બધાની સાથે કયા લાભો સંબંધ છે ?" આત્મી રીતે વિવેકમય પ્રશ્નોમા મનને તહીન કરવાથી અને યોગ્ય માર્ગે વાળવાથી તે કાળુમા આવી જાય છે. પછી તો જેમ પવન વિનાના ઘરમા હીપક સ્થિર રહે તેમ મનની સર્વ વાસનાઓનો લય થવાથી પડિત પુરૂષો જગતમા સિદ્ધની પેઠે નિરતર સ્થિર થઈને રહે છે મન સ્થિર થવાથી અમૂલ્ય તત્ત્વવિચારરૂપ રત્નો પણ સ્હેજે પ્રાપ્ત થઈ જાય છે. સમુદ્રમા જ્યારે મોજા ઉછળતા બધ થઈ જાય ત્યારે સમુદ્રના તળીયે રહેલા રત્નો પ્રગટપણે જોઈ શકાય. તેવી જ રીતે વિકલ્પોનો સર્વથા અભાવ થવાથી આત્માની ચૈતન્ય જ્યોતિ પ્રગટ થાય છે અને એ જ્યોતિમા અનેક અણુમૂલ્ય રત્ન સામગ્રી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે મન સમતાને પ્રાપ્ત થાય ત પછી ઈદ્રિયોને વિષયને વિષે જોડવાની કે વિષયથી વારવાની જરૂર રહેતી નથી મનની સમતા પોતાની મેળે જ ઈદ્રિયોને શાત કરી દે છે ઈદ્રિયો સ્વાભાવિક રીતે જ પોતપોતાના વિષયોને વિષે દોડી જાય છે, પણ તે ઈદ્રિયોની પાછળનું મન જો રાગ-દ્વેષની મુક્ત હોય તો તેથી બહુ હાનિ થતી નથી મનની વિશુદ્ધિ ઉપર જ ઘણાખરો આધાર રહેલો છે એ વાત તમે સમજી શક્યા હશે મનના આદેશમા રહેલો ઈદ્રિયોનો સમૂહ પોતાની ઈચ્છા માફક ભલે ગમે તે વિષયને વિષે જાય, પણ તેને વાળવો નહીં, કારણ કે અજ્ઞાતકારથી વાળવા જતા તે સિદ્ધ સરખો શ્વાબ પામે છે.

મતલબ એ છે કે મનને હકથી કે જળથી ફેરવે ' કરવાને જડથી તેને ખીંચે ખીંચે ફેરવતાં શુદ્ધ જનાવણુ જોઈએ. હક કિવા જળથી શકેછું મન શાક્ય સમયને માટે ઠાળૂંચાં જાણી બધું હોય તેમ હોય છે; પરંતુ તેનો પ્રત્યાઘાત' સામાન્ય 'હોવાને માટે જસદા ઘડ પડે છે જળવાન જ્ઞાતમાણો જે તેવા જ્ઞાનને સદન કરે શકે છે. જોઈતા ' માટે જ્ઞાન-વિવેક' અને વૈરાગ્ય પૂર્વક મનને 'સમમત્રા રાજવુ' એ સૌથી વધારે હિતાવહ છે '.

શિષ્ય—રૂપાવીત ધ્યાનનું સ્વરૂપ શી રીતે ચિત્તવૃત્તિ?

સૂરિ—કર્મદોષ વિનાના, નિરાકાર અને ચિદાનુકૂળ સિદ્ધ પરમાત્માનું ચિત્તન કરવું તે “ રૂપાવીત ” ધ્યાન કહેવાય છે. સુખ્ય વિગ્રેણુ જિજ્ઞાસુ હોય અને તેના કાસ્તી પોતાણુ ક્ષત્રી નાખી હોય તેમજ જિજ્ઞાસુ સસ્થાન તેજોમય હોય એવા સ્વરૂપને વિષે રૂપાવીતની કલ્પના થાય છે. તેજ કાને કહેવાય એ પ્રશ્ન પણ વિચારવા એવો છે. જે રૂપાવ તે તત્ત્વ ન હોય અને જે તત્ત્વ હોય તે રૂપાવ નહીં જોઈએ દેહ અને જ્ઞાતમાના મધ્યસ્થ ભાવને તેજ તત્ત્વ કહેવામા આવે ॥

શિષ્ય—જ્ઞાતમાના સ્વરૂપ વિષે વધુ કઈ વજાન્ય સમજાવે છે ?

સૂરિ—નિઠ્ઠ સ્થેલી ઇન્દ્રિયો પણ જ્ઞાતમાને દેખી શકતી નથી; છતાં જ્ઞાતમા તો ઇન્દ્રિયોને નીહાળતો જ હોય છે એ કારણને લીધે ક્ષેત્રજ્ઞ જ્ઞાતમાને અદ્વિત્ય પણ કહેવામા આવે.

છે અન્ય ક્ષેત્રનું વાવેલું ખીજ ખીજ જ કોઈના ક્ષેત્રમાં વવાય છે અને તે ક્ષેત્રમાં ક્ષેત્રજ્ઞ તો ઉગે જ જાય છે એ એક મોટું આશ્ચર્ય ગણાય છે. અનિ સૂક્ષ્મ પરમાણુ અને સર્વવ્યાપી આકાશ એ બન્ને વસ્તુને પોતાના માહાત્મ્યથી જીતનારા પરમાત્મા હો મેશા વહનીય જ છે તેમના સ્મરણમાત્રથી સ સાર સાગર શોષાઈને ખાળોચિયા જેવો બની જાય છે અગત્ય ઋષિ જેવી રીતે સમુદ્રનું પાન કરી ગયા હતા તેવી રીતે પરમાત્માના ધ્યાનથી સ સાર પણ એક કોગળા જેટલો જ બની જાય છે આત્માની અનેક ઋદ્ધિ-સિદ્ધિઓને ભૂલી જઈ જે લોકો બાહ્ય દ્રવ્ય-ધન-દોલત પ્રાપ્ત કરવા તનતોડ પ્રયત્ન કરે છે તેમની સ્થિતિ ખરેખર દયાજનક જ ગણવી જોઈએ ભંડારમાં અસખ્ય દ્રવ્ય ભર્યું હોય અને છતાં ઘરે ઘરે ભીખ માગવા જાય તેના જેવી ખીજ મૂર્ખતા કઈ હોઈ શકે ? આત્માની સમૃદ્ધિનો પાર હજી સુધી કોઈ પામી શક્યુ નથી. એવી સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા પ્રતિ જે લોકો બેઠરકાર રહે છે તેઓ સાચુ સુખ શી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકે ? તેમના ભાગ્યમાં તો રખડવાનું અને કુટાવાનું જ નિર્માયેલું હોય છે કસ્તુરી-વાળો મૃગ જેવી રીતે પોતાની નાભીમાં કસ્તુરી હોવા છતાં કસ્તુરીની ખાતર જ ગલોમાં રખડી-રખડી પોતાનું જીવન નિષ્ફળ ગુમાવી નાખે છે, તેવી રીતે આત્માની શક્તિ અને સમૃદ્ધિ ઉપર વિશ્વાસ નહીં રાખનારા મનુષ્યો પણ પોતાનું જીવન વ્યર્થ જ વિતાવી નાખે છે, એમ કહીએ તો ખોટું નથી.

શિષ્ય—સસાર, મોક્ષ તથા સર્ગજાગીનો શો અર્થ કરવો જોઈએ ?

સૂરિ—કર્મથી વીંટળાયેલા જીવને પડિતો સસાર કહે છે કર્મથી મુક્ત થયેલા જીવને મોક્ષ કહે છે જે જીવ કર્મ કરીને સ્થિત થાય અને કેવળજ્ઞાનથી સુખ સમાન પ્રકાશી, લોક તથા અલોકને બાંહે તે કેવળી બ્રહ્મ, તેમને સર્વ જાગી પણ કહી શકાય. જીવ શુભાશુભ કર્મનો અત્યંત ક્ષય થવાથી ત્યારે જોઈકાદી થાય છે ત્યારે તે જ જીવ શૂન્ય પણ કહેવાય છે.

શિષ્ય—ત્યારે ધ્યાન કેના આત્માનું કરવું ?

સૂરિ—કાશ્યા પુરૂષે ત્રણ લિંગથી મૂકાયેલા સિદ્ધ, જ્યેષ્ઠ નિરંજન, નિસકાર જેવા આત્માનું ધ્યાન કરવું જેવા આત્મધ્યાનથી છિદ્રો વધીમૂત થાય છે શરીર કંજનું થાય છે કામગતા ઉત્પન્ન થાય છે, મન, વચન અને કાયા પરમ પ્રસન્ન રહે છે ચેતનાને ઉદય થાય છે સુખ, મત્સર, કામ વિહાર, અહંકાર, કપટ, ભય, ક્રોધ, નિદ્રા અને લોભ ઇત્યાદિ વિકારનો નાશ થાય છે.

શિષ્ય—ધ્યાનાવસ્થામાં રહેલો જીવ બહારથી કેવો દેખાય ?

સૂરિ—અભ્યાસથી ધ્યાનમાં તટ્પીન થયેલો અને પરમાત્માનાં ઈશનથી અનુકર્યો જીવ અમૃત દેવ તે પણ સુનેતાની પેઠે નિર્ભય દેખાય છે વિવેકી પુરૂષોએ મન, વચન,

અને કાંચાથી આર ભ-સં માર ભ વળી, સર્વત્ર ઉઠાસીનપણે વર્તી નિશ્ચળ રહેવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કેંટલાકો એવો પ્રશ્ન કરે છે કે પુણ્યના અર્થે પણ શું આર ભ ન કરવો? મુક્તિની અભિલાષા રાખનારાઓ એવો પ્રયત્ન કરવા ઇચ્છતા નથી, કારણ કે પાપ-પુણ્યનો સમૂળો નાશ થાય ત્યારે જ મુક્તાવસ્થા મળે એવો જગપ્રસિદ્ધ નિયમ છે કહેવાની મતલબ એટલી જ છે કે પાપ-પુણ્ય બન્નેને વિષે સમતા રાખવી એ સુમુક્ષુઓનો આતરિક ઉદ્દેશ હોય છે. તમારે પણ સંસારમાં જ્યાં કાંઈ સુખ જેવું જણાય ત્યાં દ્રષ્ટિભ્રમ કે દ્રષ્ટિનો ભેદ સમજી તે પ્રત્યે ઉઠાસીન ભાવ જ ધારણ કરવો. વેદ, યજ્ઞ, તપ-સ્યા, શાસ્ત્ર, સયમ એ સર્વેને એકઠા કરીએ તો પણ તે બધા સમતાની-બરાબરી કરી શકતા નથી તત્ત્વના વિચારકો સમતા પ્રાપ્તિના રાજમાર્ગે પ્રયાણ કરવા પોતાનો અભ્યાસ આલુ રાખે છે પછી તે ગમે તે ધર્મ કે સપ્રદાયના હોય તેની ચિંતા કરવાની રહેતી નથી જૂદા જૂદા રગની સર્વ ગાયોને વિષે દૂધ તો એક જ પ્રકારના રગનું હોય છે તેમ ધર્મનું બાહ્ય સ્વરૂપ જૂદા જૂદા પ્રકારનું હોવા છતાં પરમ તત્ત્વ તો એક જ હોય છે, અને તત્ત્વના અભ્યાસીઓ એ જ તત્ત્વનો સ્વીકાર કરી આત્મહિતના માર્ગમા આગળ વધે છે

શિષ્ય—આર્વાક આદિ નાસ્તિકો જે આત્માનો અસ્વીકાર કરે છે તેમને કાંઈ યુક્તિપૂર્વક ઉત્તર આપવામા આવે છે શું?

સૂરિ—તેમની વિચિત્ર શકાઓ અને તેના અરકારક

ઉત્તરે બધાવાળોજ છે તેઓ, એક એવી હલીલ કરે છે કે—
 “ મોઢે લાજ ઘાટાઠી મબખૂત બધે કરેલી કેઠીમાં એક ચાર
 રાખ્યો હતો, તે મરણ પામ્યો. હવે છિદ્ર વિનાની તે વસ્તુ
 માંથી ચારનો છવ પહાર, શી રીતે નીકળ્યો ? , તેમજ તેના
 શરીરે બીજા કૃમિરૂપ છવ પહાર હતા તે શી રીતે બહાર
 પેદા ? ” આનો અસરકારક ઉત્તર એવી રીતે બાળવામાં આવે
 છે કે કેઠીમાં ચાર હતો તેણે બધારે શ અમ્બનિ કર્યો ત્યારે તે
 અવાજ બહાર સી રીતે નીકળ્યો ? બીજો પ્રશ્ન એ પણ ઉદ્ધ-
 ભવે છે કે અગ્નિ તો આકારવાળો છે; છતાં તે લોહના ખમ
 ખમતા બેઘામાં શી રીતે હાખલ થઈ બાજ છે ? એ સાકાર
 વસ્તુ અન્ય વસ્તુમાં પેસી જને નીકળી શકે છે તો છવરૂપ
 નિરાકાર પદાર્થ કેઠીમાંથી બહાર નીકળે જને બહાર હાખલ
 થાય એમાં આશ્ચર્ય થમવા જેવું શું ? ” આવે ઉત્તર સાંભળી
 નાસ્તિકો છવરૂપ અસ્તિત્વ માનવા તૈયાર થઈ બાજ છે

શિષ્ય—છવરૂપ અસ્તિત્વ હોય તો પછી તે કેનાતો
 કેમ નથી ? એ પ્રશ્ન તો ઉદ્ધભવે જ બેઠ્યો.

સૂરિ—નાસ્તિકોની એ શકાનું સમાધાન પણ બહુ
 મુંઝવે રીતે કરવામાં આવ્યું છે અરણી વૃક્ષમાં અદરશરૂપે
 અગ્નિ રહેલો હોય છે એમ સી કેઈ સ્વીકારે છે, પરંતુ તે
 વૃક્ષના ઠટકેઠટકા કરી નાખીએ તો પણ અદર રહેલો સાકાર
 અગ્નિ નજરે પડતો નથી એ સાકાર વસ્તુ પણ નથી પ્રત્યક્ષ

થઈ શકતી તો પછી જીવને સ્થૂલ દ્રવિથી નીહાળ્યા પછી જ તેનો સ્વીકાર કરવો એ કદાચહ નહીં તો બીજું શું કહેવાય ?

શિષ્ય—નાસ્તિકો આ સ્થળે ત્રીજો પ્રશ્ન એવો કરે છે કે ભલે જીવ પ્રત્યક્ષપણે ન દેખાય, પણ તેનો તોલ તો થવો જોઈએ ને ? એક ચોરને જીવતો તોળીએ અને પછી તુરતમાં જ તેને શ્વાસરોધથી મારી નાખીને તોળીએ તો પણ તોલમાં કંઈ વધઘટ થતી નથી તેનું શું કારણ ?

સૂરિ—પાણી ભરવાની જે મશક આવે છે તે તો તમે જોઈ હશે. એ મશકને ખાલી તોળીએ કે પવન ભરીને તોળીએ તો પણ તેના વજનમાં કંઈ ફેરફાર થતો નથી તેનું શું કારણ ? પવનનું જેમ વજન થઈ શકતું નથી તેવી રીતે જીવનું પણ વજન થઈ શકતું નથી વજન થાય તો જ વસ્તુ સિદ્ધ થાય એમ માનવું એ બુદ્ધિભ્રમ શતા છે

શિષ્ય—નાસ્તિકો કંઈ એટલી યુક્તિઓ સાંભળીને જ એસી ન રહે કેટલાક નાસ્તિકો કહે છે કે—“ ચૈતન્ય માનવામાં અમને હરકત નથી, પણ તે ચૈતન્ય કેવું છે ? જેમ જળ, લોટ વિગેરે વસ્તુઓના મિશ્રણથી એક નવી જ વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય છે અને વિવિધ દ્રવ્યોના મિશ્રણથી મધમાં માદક શક્તિ આવે છે તેવી રીતે અચેતન પાત્ર મહાભૂતના સમેલનથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થાય છે, તે જ જો જીવ સ્વરૂપ મનાતું હોય તો અમે એટલું માનવાને તૈયાર છીએ ”

સૂરિ—પણ ચૈતન્ય તેવું મિશ્રણજન્ય નથી એ વાતની

જેવી જોઈએ તેવી ખાત્રી/ખાપી શકાય તેમ છે વસ્તુઓ જુદી જુદી રીતે છતાં જો વસ્તુઓના મિશ્રણમાં કંઈક અદ્ભુત પ્રકારની શક્તિ ખાત્રી બાકી જેમ માનવુ જો અસંભવ છે, મિશ્રણમાં તે જ શક્તિ ખાત્રી શકે કે જે મૂળ પદાર્થમાં ઘોઠ મળે અથવા પછી વર્તમાન રીતે જો વસ્તુમાં જ શક્તિ તો હોય તો પછી સમુદાયમાં તે શી રીતે/આવે ? ઘણા બીજા, માણસોને જોઈ જાયો સમાજમાં કરીએ તો શું / ઘણા બીજા અજવાળી સરવીરપણું ઉત્પન્ન થાય ખરું ? જે સરવીરપણું ઠાઠ / જોઈ બંધિતમાં હોય તે જ સમુદાયમાં જુદા આવે, મૂળ ન / હોય તો પછી તેની શાખા શકાય જ કેમ ? નાસ્તિકો જો, આ વાતનો વિચાર કરે અને વિવિધ વસ્તુઓના ધર્મોનું મનન કરે તો તેમને હવેનું સ્વયં સિદ્ધ થિતનું સમજાયા વિના રહે નહીં.

શિષ્ય—નાસ્તિકો પ્રત્યક્ષ સિવાયના બીજા પ્રમાણને માનતા જ નથી તે કેમ ?

સૂરિ—તે તેમની મ્હોઠામાં મ્હોટી જાતિ છે અનુમાન પ્રમાણનો આધાર લીધા વિના આવતું નથી હુમયના દોષના ઉપરથી જ જેમ વામુનું અનુમાન નીકળી શકે છે 'તેવી' રીતે હવે પછી અનુમાન ઉપરથી જ સિદ્ધ થઈ શકે છે જેમ, મુદર બીજમાં અકુર, સૂર્મકાંતમણિમાં અગ્નિ અને અદ્ભુતમણિમાં અજ રહેલાં છે અને તે સુજિતથી જ સિદ્ધ કરી શકાય છે

યુક્તિ કે અનુમાન વિના ખાલી પ્રત્યક્ષ પ્રમાણને જ વળગી રહેવું એ ખોટો મતાગ્રહ છે મતનો અધ આગ્રહ હોય ત્યાં સુધી કોઈ વસ્તુ સંપૂર્ણ રીતે ઝોળખી જ કેમ શકાય ?

શિષ્ય—અનુમાન કે યુક્તિ વિના ન જ ચાલે એમ કહેવાનું શું પ્રયોજન ?

સૂરિ—પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ જ ને માનવામાં આવે તો “ તારામાં બુદ્ધિ છે કે નહીં ” એ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવો ભારે થઈ પડે પ્રત્યક્ષ થઈ શકે એ જ વસ્તુને ને તમે માનતા હો તો બુદ્ધિ કે જે પ્રત્યક્ષપણે નોંધ શકાતી નથી, પરંતુ કેવળ લક્ષણ ઉપરથી જ જાણી શકાય તેમ છે તેનો સ્વીકાર શા માટે કરો છો ? ધારો કે તમારું કોઈ સગું બહારગામ ગયું હોય, ને તમે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ જ માનતા હો તો તમારું તે સગું તમારી નજરે નથી પડતું માટે તે મરી ગયું હોવું જોઈએ એમ શું તમે કહી શકશો ? આપણે નથી નોંધ શકતા એટલા માટે તે વસ્તુ વિશ્વમાં વિદ્યમાન જ ન હોય એમ કહેવું તે ઘોર અજ્ઞાનતા છે જેમ તલમાં તેલ, લાકડામાં અગ્નિ, દૂધમાં ઘી અને ફુલમાં સુગંધી રહેલી જ છે અને તે તેના યુક્તિસંગત લક્ષણો ઉપરથી નક્કી કરી શકાય છે, તેવી જ રીતે જીવ પણ શરીરમાં રહેલો છે એમ યુક્તિથી સિદ્ધ કરી શકાય છે

શિષ્ય—જીવનું અસ્તિત્વ સિદ્ધ કરવામાં શા શી યુક્તિઓ છે

સૂરિ—પ્રત્યેક જીવતા શરીરમાં જીવ નિશ્ચયથી રહેલો

જ છે જોમ સજ્જા, વિજ્ઞાન, વૈતન્ય, ચિત્ત વિગેરે લક્ષણો ઉપ
 રથી સહેજે સિદ્ધ થઈ શકે છે જાણકને વિષે ખાવવાની, સક્રોચ
 પામવાના સ્વભાવવાળી વનસ્પતિમા જાય, અચોક્ક વૃક્ષને વિષે
 મૈથુન તથા બિહ્ન વૃક્ષને વિષે અર્ધસાગર કંપવાની જે સજ્જા
 રહેલી છે તે ચારે સજ્જાઓ જીવને વિષે હોય છે જ સ્થાવર
 અને જ જમ જીવોમાં પણ ઉદ્વિગોને અપેક્ષાએ થોડુ ઘણું
 વૈતન્ય તો નિશ્ચયે કરીને હોય છે જ, જોમ શક્ત કરવા
 જેવું નથી

શિષ્ય—તો પછી મનુષ્યમાં જ્ઞાનતુ વધતા—જોમ
 પણ કેમ જોવામાં આવે છે જોમ કોઈ પૂછે તો ?

સૂરિ—જ્ઞાતામાં તો સમજા આત્માઓમાં જ્ઞાન સરજી
 જ હોય છે, પણ મતિ, કૃતિ જનથી મનપર્યંજ તથા કેવળ
 જે પાંચ નિર્મળ જ્ઞાનોમાં કેટલુંક કેમ કેમલે જ્ઞાનાંતરંગના
 તુટવાથી જ પ્રકટ થાય છે જોમાં જીવજાતકમંત્રિ હવ જેટલા
 પ્રમાણમાં હોય તેટલા જ પ્રમાણમાં જ્ઞાનશક્તિ જોયે. ચિત્તની
 બાબત પણ આ સ્થાને હમજી લેવી જોઈએ. અતીત, અત્ય
 મત અને વર્તમાન જોમ ત્રણે કાળના વિષયની ચિંતાને હ મેટા
 ખાસ કરનાર તથા નાનાવિષય સંકલ્પ—વિકલ્પવાળું ચિત્ત હોય
 છે નાસ્તિકોને આવી રીતે તથ્ય ગ્રહણ કરવાની જીજ્ઞાસા-
 વૃત્તિથી વિષય અર્થે તો તેમને જ્ઞાન નિરૂપર જ ચલાવે પ્રસન્ન
 આવે. નાસ્તિકોની નિઃસાર રહીશો. નાસ્તિકો પાસે જીલકુલ
 આલી શકતી નથી. જરૂર જો પૂછે તો નાસ્તિકને પ્રશ્ન કરવાની

પણ સત્તા નથી, પરંતુ તેમનો નાસ્તિકપણાનો અહંકાર જ તેમને બધું બોલાવે છે

શિષ્ય—આપણે ધ્યાનનો મૂળ વિષય હતો તે મૂકી

હવે આસ્તિક-નાસ્તિકની ચર્ચામાં ઉતરી પડ્યા.

સૂરિ—આ ચર્ચાને પણ ધ્યાનની સાથે સ્વીકૃતિ સબંધ રહેલો છે જો આત્મા વસ્તુ સિદ્ધ કરવામાં ન આવે તો કોણ કોનું ધ્યાન કરે ? આત્માની સિદ્ધિ કરવી એ સર્વ આસ્તિક દર્શનોનું મુખ્ય લક્ષ હોય છે આપણે પણ એ આત્મસિદ્ધિને માટે જ આસ્તિક-નાસ્તિકની યુક્તિપૂર્ણ દલીલો ચર્ચા કરી હતી છેવટે આત્મા સિદ્ધ થયો. જે આસ્તિકો આત્માનો સ્વીકાર કરી ધ્યાન કરે છે તેમની ઉપર હુ ખ, કઠણ રોગ તથા મનના વિકારો પોતાનો હુમલો લઈ જઈ શકતા નથી. ધ્યાની પુરૂષના હાથમાં સિદ્ધિ રમી રહેલી જ હોય છે સર્વ પ્રકારના કલ્યાણો શુભ ધ્યાની પુરૂષના ચરણની આગળ નોકરની માફક રાહ જોતા ઉભા રહે છે તેમને માઠા કર્મ લાગ્યા હોય તો તે કર્મો પણ કમળતત્ત્વની પેઠે સહજમાં તૂટી જાય છે ધ્યાનને જગતમાં સર્વોપરી પદવી આપવામાં આવી છે તે સાર્થક છે, એમ ઉપરના વિવેચનથી સ્પષ્ટ થયું હશે

શિષ્ય—આજે આત્મકલ્યાણના અનેક વિષયો ઉપર ચર્ચા થઈ ગઈ. ધ્યાનની સ્તુતિ કર્યા પછી વિષયની સમાપ્તિ કરવી યોગ્ય થઈ પડશે એમ માની આજે એટલેથી જ વિરમવાની પ્રાર્થના કરૂ છું.

(૧૮૧) મૃત્યુ વિષે

F 1

શિષ્ય—સંસારમાં જે કોઈ મોટામાં મોટો હોય હોય
 અને જે રાજા મહારાજાઓથી લઈ જેકે ગરીબમાં ગરીબને
 પણ જેકે સરખી રીતે જાણ પમાડતો હોય તે તે મૃત્યુને જ
 હાથ છે જેમ હાથગાળ સૌ કોઈ સ્વીકારે છે. જે મૃત્યુને કદ
 જે આણસને માથે ન હોય તે તે આ સંસારનું સ્વરૂપ આજે
 કેવું હોય તે કહી શકાતું નથી. મૃત્યુના જમણી જ કેટલાક
 હોયો સહાચારના માર્ગે જાય છે મૃત્યુના હાથને લીધે જ હોઈ
 પાપકર્મ કરતાં પાણું લાગીને જીવે છે મોતના કેટલાક જ
 કાષ્ટ છે જેમ પણ જોઈએ જણાય છે મહાપુરુષોને—સાધુ
 જોને મૃત્યુ મોટાત્વરૂપ થઈ પડે છે તે વસ્તુ સમજ સહા-
 રને જવાનક લાગે છે તે મહાપુરુષોને તદ્દન સામાન્ય જણાય
 છે તેવું શું કદરણ હશે તે જમણતું નથી જોટલા માટે જાજનો
 છેલ્લી દિવસ જે વિષયમાં જ નિતાવવાની અને સમાધિ—મૃત્યુ
 સજાની જે શબ્દો જાણના કીડુખથી સાંભળવાની મારી
 ગાંધા છે હું સૌ પહેલું જણાવ્યું માણું છું તે જો છે કે મૃત્યુ
 સમિપ આવેલું થી રીતે જાણી શકાય ?

૦૧

સુરિ—માઠા જમણી પોતાની પ્રકૃતિના જાણવાવાળી,
 માઠા નિમિત્તોથી માઠા પ્રકૃતિઓથી તથા હું સજાર કિંવા સ્વ-
 રના દેશકારથી મરણ સમિપમાં આવેલું હોય જોવી, કદપતા
 થઈ શકે, પરંતુ તમે જે મૃત્યુને મહાજાણ કર માની બેઠા છે તેને

તેટલુ બધું ભય કર માનવાનું શું કારણ છે તે હું સમજી શકતો નથી. વિદ્વાન હોય કે સાવ જડ જોવો મનુષ્ય હોય તો પણ સર્વ જીવોને એકવાર મરવાનું તો છે જ, તો પછી વિવેકી પુરુષોએ મૃત્યુનું નામ સાભળીને કે તેને પોતાની પાસે આવતું જોઈને શા માટે ગભરાઈ જવું જોઈએ ? અદ્ય-ધન છતાં દાન દેવાની ઈચ્છા, દુઃખ આવવા છતાં મનની સ્થિરતા તથા મરણ સમિપ આવવા છતાં ધીરતા એ સત્પુરુષોનો સામાન્ય સ્વભાવ જ હોય છે તથાપિ મૃત્યુ મહા ભય કર અને ત્રાસદાયક લાગતું હોય તો ફરીથી મરણ ન થાય એવું કાઈપણ કૃત્ય કરવું એ સર્વોત્તમ છે સારા પુરુષો પુનઃ પુનઃ જન્મ ધારણ કરી વિશ્વના કલ્યાણની ખાતર સ સારમા આવતા હોય તો તે એક રીતે વખાણવા યોગ્ય ગણી શકાય, પરંતુ અવિરતિ અને કષાય પરિપૂર્ણ જીવો પુનઃ પુનઃ જન્મે અને મરે એ તો ખરેખર તેમને માટે શરમભરેલું છે.

શિષ્ય—જીવને મૃત્યુ જ ન આવે એવો કઈ ઉપાય છે ખરો ?

સૂરિ—સર્વ વસ્તુઓની શક્તિ જાણવા છતાં તથા સર્વ વસ્તુઓ પાસે હોવા છતાં શ્રી જિનભગવાનની જાણમા પણ મૃત્યુને દૂર કહાડવાનો કે આયુષ્ય વધારવાનો ઉપાય આપ્યો નહીં એ જ બતાવી આપે છે કે મૃત્યુ તો પ્રાણીમાત્રને માટે અનિવાર્ય જ છે વિચાર કરો કે જગતમા મૃત્યુ ન હોય તો આ લોકની શી સ્થિતિ થાય ? સર્વ જીવના પૂર્વજો તો દૂર રહો,

પણ હરેક જીવ જો જગતમાં સ્થિર રહે તો પણ ; જાણી જાણી
લોક તેટલાથી ભરાઈ જાય

શિષ્ય—મૃત્યુ સુધારે જોવો તો કઈ ઉપાય હશે ને ?

સુરિ—વિવેચી પુરુષો મરણ નજીક જાંચે પ્રાચીન, પ્રત્યક્ષ, અભવકાળ તથા દેવગુરુના સમજાવે જ વાંચે છે મૃત્યુ સુધારવાને માટે મત—તપ—જપ વિગેરે ઉત્તમમાં ઉત્તમ સાધનો છે તપસ્યા વિગેરેનો ઉદ્દેશ પણ સમાધિ મરણનો જ હોવો જોઈ છે જોકે સમયે કહ્યું છે કે જાણેલી તપસ્યા, સમ્યક્ પ્રકારે જાણેલુ જ્ઞાન અને સારી પેઠે પાળેલુ મત જો જાણેલું કળ સમાધિ મરણ વળતે પ્રકટ થવા વિના રહેતું નથી. જે માણસ મરણ સમયે જ્ઞાનસ્થાન ન કરે પણ શાંતિમાં રહે તે માણસ તિર્થ જ અથવા નરક શાંતિમાં જવો નથી. જે માણસ જાણુ જીવન ધર્મમય બનીત કરે તે સમાધિ મૃત્યુ પામી દેવતા થાય અને જે અનશન કરી કાળધર્મ પામે તે તો દેવતાનો પણ સ્વામી થાય.

શિષ્ય—પુણ્યશાળી પુરુષો દેહત્યાગ કેવી રીતે કરતા હશે ?

સુરિ—જાણવાવશ્યથી મોટી ચિરકાળ સુખી કરેલાં સુદૃઢવટે પોતાનો જન્મ સફળ કરીને, ધર્મસ્થાનને વિષે પોતાનું મન તણીન રાખનારા અને મોહનો ત્યાગ કરવાને અર્થે પ્રયત્ન કરનારા જોવા પુણ્યશાળી લોકો અવસર જાંચે

પોતાના આયુષ્યનો છેડો વિશેષ જ્ઞાનથી જાણીને ઉપર કહેલી રીતે અર્થાત્ ધ્યાન-ત્યાગ તથા વૃત્તોચ્ચાર સાથે દેહનો ત્યાગ કરે છે જે પુરૂષ પોતાનું મરણ જાણે, જે મોહનીય કર્મનો અત્યંત ક્ષય કરી લોકના અતે રહેલા શાશ્વતપદને-મુક્તિ-પદને પામે તે જ પુરૂષ જગતમા શ્રેષ્ઠ, મનુષ્યોમા શિરોમણિ, સુભટોનો અગ્રેસર, વખાણવા લાયક, પંડિત, કળામાં કૃશ્ણ, મુનિરાજ, યોગી, જ્ઞાની તથા ગુણી લોકોમા શ્રેષ્ઠ ગણાય.

શિષ્ય—આજે આપની વાણી સાક્ષી મૃત્યુનો ઘણો ખરો ભય દૂર થયો તપ-જપ અને વ્રત વિગેરેને સમાધિ મરણની સાથે શો સંબંધ છે તે પણ સમજાયું હવે તપ-જપનો ઉદ્દેશ સમજાયાથી તેમાં વધારે રસ પડશે એમ મને લાગે છે આપે મારા જાળોચિત પ્રશ્નોને પણ વધાવી લઈ જે ગંભીર અને ઉપકારક ખુલાસાઓ કર્યા છે તેનો ખદલો હું આ ભવમા તો કોઈ રીતે વાળી શકું તેમ નથી આપે મને વાર્તાલાપ દરમિયાન વ્યવહાર અને પરમાર્થનું જે જ્ઞાન આપ્યું છે, તે હું હમેશા મારા સ્મરણમા બહારમા સચ્ચી રાખીશ. આપની ધર્માશિષ મારા જેવા યામર મનુષ્યનું તથા વિશ્વનું કલ્યાણ કરો એજ મહારી એક માત્ર અંતિમ યાચના છે.

આ અથમા સ્થળે સ્થળે સૂરિ અને શિષ્યનો જે નામો-લેખ કરવામા આવ્યો છે તેમનો સક્ષિપ્ત પરિચય આ પ્રકારે છે.—

સૂરિ

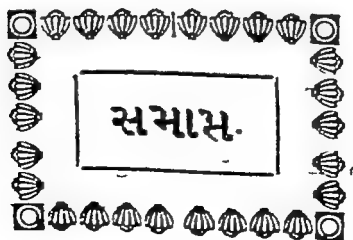
જાણના, રક્ષાની પેઠે જગતને પ્રીતિ ઉપલવનાર અને
 ક્ષેપાસજનનો રૂપ કોણીલાળોથી બાસ, એવા, "વાચક"
 ગચ્છમાં લેનમતરૂપ નગરીનું રક્ષણ કરનારો-અલ્લે કે એક
 મહા કોટ જ હોયની ? અને ગદિરૂપ શૂરવીરોથી કદાપિ હાર
 ન પામે એવા તેમજ સ્મિરતા વિગેરે સમુદ્ધોનું એક મહોદ્ધ
 વસતિસ્થાન જ હોયની ? એવા શ્રી રાણિકપ્રભુ મહં મયા છે
 શ્રી હનુદેવ સુરમહારાજના શુદ્ધોની લીલા તેા કઈ અશ્મૂત જ
 છે કાણુ કે તે શુદ્ધો વિદ્વંજનના મસ્તકરૂપ હોવાકાને કોઈ
 કાળે પણ મૂકતા નથી. અર્થાત વિદ્વાનો પણ જે હનુદેવ સુર
 મહારાજના શુદ્ધોને સસ્મર્તા-પ્રશસ્ત કરે છે તે હનુદેવ સુર
 મહારાજની અલ્પસેવાથી કદવાણની પર પરા પામેલા એવા શ્રી
 [જનકવત્સુર નામે આચાર્ય કે જે સર્વ આચાર્યોમાં પ્રસિદ્ધ
 જ છે તેમને પ્રસ્તુત મ મમા "સૂરિ" તરિકે સ્વીકારવા.

શિષ્ય

"બાહુમા" વચરૂપ સમુદ્રને ઉદ્ધાસ પમાડવાને જ
 દ્રમા સમાન એવો શ્રી હિદર્ગસિહ નામે, બાબાલીપુરનો એક
 રાજા મહં ગમે છે તે રાજાને મલો વિધાસુ તથા તેના ભાડા
 ભારની રક્ષા કરવામાં નિપુણ એવો દેવપાળ નામે એક
 મહેટો મલી હતો. તે મત્રી જુદિરૂપ નદનવનમાં જઈને
 સરખો અર્થાત જાદુયાળીઓની સભાને ચોખાવે એવો હતો.

તેને સર્વ ધર્મોના આધાર, જ્ઞાનશાળી લોકોમા અગ્રેસર, સર્વ પુણ્યોનું વસતિસ્થાન, તથા જાણે કે સર્વ સપદાઓની ખાણ કેમ ન હોય એવો પવિત્ર, બુદ્ધિશાળી, વિવેકથી વિકાસ પામતા મનને ધારણ કરનારો અને વાયડ વશમા ઉત્પન્ન થયેલો એવો “ધનપાળ” નામનો માનેલો પુત્ર હતો તે ધનપાળ જ પ્રસ્તુત થયેલાનો શિષ્ય. શ્રી જિનદત્તમૂરિજીએ ધનપાળના મનને સતોષ પમાડવા ખાતર જ આ વિવેક-વિકાસ નામે ગ્રંથ રચ્યો છે. અતે પ્રાર્થવાનું કે.—

નાગકુમારનો સ્વામી ધરણે દ્ર દેવ, સ્ફુરણ પામતી સર્વે કળાઓને શોભાવનાર અને સર્વજ્ઞ એવા શ્રી યુગાદિનાથ ઋષભદેવ ભગવાનની અતિશય ભક્તિ જ્યાસુધી પ્રગટ કરે છે, ત્યાસુધી પડિત પુણ્યોવડે આદરપૂર્વક વાર વાર પઠન કરાતો એવો આ ગ્રંથ ચિરકાળ જયવત રહો !

ઉત્તમકુમાર ચરિત્ર-સચિત્ર.

કર્તા—પ્રભાવક શ્રી હનંતર્પસુરિવિરચિત,
આ મહાન્ સમસ્તો પુસ્તકના મંથર્મા
નીચેના વિષયો આપેલા છે :

(૧) ગંગા કિનારે જ્ઞાનક (૨) વારાણસી
નગરી, (૩) કમ્પરીયા, (૪) અમ્પરીયા,
(૫) કુલમીને પિત્તર, (૬) મહાભસા, (૭)
પરનારી સહોદર, (૮) કુબેરકંતની કુળુકિ (૯)
ચક્રિત હૃદયા મહાભસા, (૧૦) પાપનો મહો કુબો,
(૧૧) તિલોત્તમાને મેળાપ, (૧૨) વિશ્વકર્માનો
અવતાર (૧૩) સર્પદશ, (૧૪) ઉપકારનો જલો
(૧૫) પરસ્પર પ્રેમ જાગતિ, (૧૬) સહસ્ર કળા, (૧૭)
ત્રિલોચનાની ચિંતા (૧૮) વિષમયોગ, (૧૯) સ્વામી
અને શેઠ (૨૦) પક્ષીની પઠિતાલ, (૨૧) અભયદાન,
(૨૨) જલુશની શોકી (૨૩) શત્રુ મિત્ર મયો (૨૪)
પુત્ર સ્મરણ, (૨૫) બોપાજગમા સુદ, (૨૬) કેવળી
કવિત પૂજાવ, (૨૭) ઉપસદાર કિમત રૂ. ૧-૮-૦

સર્વો—મિથલ હીરલ જોન જુઠસેલર

૧૦ પાપુની-મુંબઈ નં ૩

છેલ્લી આવૃત્તિનો ખાસ વધારો.

ૐ

ત્રિલોકપૂજ્ય, શ્રી જૈન ગર્ગાચાર્ય મહાપુરુષે

રાજ અગ્રસેન પાસે કહેલી

પ્રબલિતકારિણી.

શકુનાવલી.

(શ્રીખરતર જુહાદાસદ્વારક પંડિત યુક્તિવારિધી
રામચંદ્રિસારમુનિરચિત.)

શકુનાવલી.

જ્ઞાનમા જ આનંદ માનનાર, કર્મરૂપી વૈરીઓને જીતનાર, તરણુતારણુ, સર્વજ્ઞ શ્રી મહાવીર તીર્થંકર પ્રભુને નમસ્કાર કરી, શ્રી ગૌતમ ગણેશનું સ્મરણુ કરી, શ્રી શારદા-દેવીની કૃપાથી આ શકુનાવલી નામના ગ્રંથનું શુભરાત્રી સાધામા અવતરણુ કરીએ છીએ.

સત્યથી જ સસાર ચાલે છે દયાધર્મ એ સત્યધર્મનો પાયો છે એમ વિચારી, નીચે કહેલી વિધિ પ્રમાણે મન્ત્રાદિનો ઉચ્ચાર કરી સોપારી, બેઆની, ચારઆની કે વાંટી-વડે, મનમા ધારેલ પ્રશ્નનો ઉત્તર નીચેના કોઠા ઉપરથી મેળવી લેવો. એકને એક પ્રશ્નનો એકથી વધારે વાર જવાબ મેળવવાની હઠ ન પકડવી. કેટલાક માણસો પોતાનો મનગમતો ઉત્તર મેળવવા બે ત્રણ વાર કોશેષ કરે છે, પણ તે ઠીક ન

બધાજ રાજાના કુકર્મની જેમ દેવલીના વચનને ચઢાવી
માથે ચઢાવવું જોઈએ. છાંદુ યવુ જાથવા નરનું યવુ તેનો
આધાર દેવજ કમ ઉપર છે તીર્થઠેર મહારાજ તો
આપણા પ્રદેશનો માત્ર જવાબ જ આપી શકે

મન અને શરીરથી શુદ્ધ બની, ધૂપ-દીપ પ્રકટાવી જો
શુદ્ધમહારાજ હાજર હોય તો તેમની રૂબરૂના —

ૐ નમો મગવતી કુષ્માંઢથી સર્વકાર્યપ્રસાદની
સર્વનિમિત્તપ્રકાશિની યશેહિ યશેહિ વરં દેહિ વરં દેહિ
હસિ હસિ, માર્તંગાનિ સત્યં વ્રુહિ સત્યં વ્રુહિ સ્વાહા ॥

આ મંત્રનો સાત વાર પાઠ બહુવો અને શુદ્ધમહા
રાજની પાસે જ મનમાં ધારણા પ્રણવ સમાધાન સાંભળવું
ઉપરનો મંત્ર સાત વાર બહુ થાય.

મહાવીરં મમસ્કૃત્ય, કેવલજ્ઞાનમાસ્તરં ।

વચયે સદ્ગુણ્યા દર્શં, શ્રેય યન સુમાશુરં ॥

જેમ કહી “શત્રુ હોય તે જ પંહાર આવશે, અસત્રુ
દૂર રહેશે ” જેમ બોલી, નીચેના કોટક ઉપર વચ્ચે વખત
હોયની પ્રદક્ષિણા આપી જમી તે જ ક ઉપર “આંજળી મૂકવી
પાશાની મહાદેવી પદ્મ ઉત્તર મેળવી શકાય છે

१११	११२	११३	११४	१२१, १२२, १२३	१२४		
१३१	१३२	१३३	१३४	१४१	१४२	१४३	१४४
२११	२१२	२१३	२१४	२२१	२२२	२२३	२२४
२३१	२३२	२३३	२३४	२४१	२४२	२४३	२४४
३११	३१२	३१३	३१४	३२१	३२२	३२३	३२४
३३१	३३२	३३३	३३४	३४१	३४२	३४३	३४४
४११	४१२	४१३	४१४	४२१	४२२	४२३	४२४
४३१	४३२	४३३	४३४	४४१	४४२	४४३	४४४

ખુલાસા.

(૧૧૧) હે જાણી ! હવે તમારે માટે જાહુ સારા દિવસો આવવાના છે તમે જે મોટા મનોરથો કરી રાખ્યા છે તે સિદ્ધ થવા લેઈએ, લક્ષ્યમાં તમારો વિકલ્પ થવાનો, વ્યાપારમાં પણ લાભ જ મળવાનો.

(૧૧૨) પ્રમથ પૂછનાર જાણી ! તું જે કાર્યની સિદ્ધિને માટે આતુર છે તેને હજી વાર છે હમણાં તો બીજા ધર્મ ધ્યાનમાં લક્ષ્ય આપ અને દેવાધિદેવનું ધ્યાન કર. જે રાત્રીએ તને સ્વપ્ન આવે અને તેમાં કામદા, ક્રુપક, બીજા જાણના માણીએ અને મચ્છરા લેવામાં આવે, તેમજ આખા સરી-રને તેજ દાબ્યુ હોય એવો જાસ આવ જાય તો કાળે નાચ લેવામાં આવે તો સમજજે કે તારે માટે આ જવાબ જરાબર જ છે.

(૧૧૩) જાણી ! તારા કલેશ અને જિવાના દિવસો હવે અમા સમજ તું જે સ્થાન જાયવા ધનની ઇચ્છા રાખી રહ્યો છે અને તું જે સંસ્થાની શોધમાં છે તે તને થોડા વખતમાં જાણી મળવા લેઈએ. જાણી નિશાની એ કે તારા પેટ ઉપર તલ, મસો જાયવા કોઈ માત્ર કંઈક જિહ્વ છે.

(૧૧૪) પ્રિય જાણી ! તારૂં આ મુકન જાહુ કલ્યાણકારી છે તારા કુળની વૃદ્ધિ થશે, જમીનનો લાભ થશે, ધન તેમજ

પુત્રની પ્રાપ્તિ થશે તારા પ્રિયમિત્રના પણ ખતે દર્શન થશે, કોઈની સાથે તારો નવો સબંધ જોડાશે ત્રણ મહીનાની અંદર તારા મનોરથો સિદ્ધ થવા જોઈએ તું દેવ-ગુરૂની ભક્તિ કરજે આ વાતની ખાત્રી કરવી હોય તો જો, તારા શરીરને ખતે ખાળુએ મસ, તલ અથવા ઘાના ચિહ્ન છે

(૧૨૧) હે જીજ્ઞાસુ ! તે તારા મનમાં કોઈ એક સારા સ્થાનની આશા રાખી છે, કોઈ સજ્જન પુરૂષના સત્સંગ માટે આતૂરતા ધરાવે છે. તારી એ આશા અને આતૂરતા ફલિભૂત થશે ધાતુ તથા ધનસંપત્તિ અને મિત્ર, પરિવાર વિગેરે પણ પહેલાની જેમ તને આવી મળશે. તારૂં જીવન માન-સન્માન પણ તને પ્રાપ્ત થશે હવે તારા માર્ગમાં કોઈ જાતનું વિઘ્ન નથી તું તારા સ્વપ્નમાં કોઈ વડીલ પુરૂષને જુવે તો આ વાતની જરૂર ખાત્રી રાખજે

(૧૨૨) બંધુ ! ધન, દોલત અને યશનો લાભ તેને જરૂર થવો જોઈએ તને સારૂં કામ-ઠેકાણું અને સન્માન મળશે તારી મનવાંછિત વસ્તુ તને આવી મળશે હવે નિઃશંક બની કામ કર, તારા પાપકર્મોનો હવે નાશ થયો છે, તારૂં કલ્યાણ નજીકમાં છે આ વાતનો પૂરાવો એટલો જ કે તું સ્વપ્નમાં અથવા જાગૃતિમાં કોઈક ઝઘડો અથવા લડાઈ જોશે

(૧૨૩) પ્રિય ભાઈ ! તારા કામની અને ધનની સિદ્ધિ થશે. તારા મનમાં જે મામલા-મુકદ્દમાની ચિંતા છે તે તારે માટે સફળ થશે. તારા કુટુંબની ચઢતી ઠળા થશે. સ્ત્રીની

પ્રાપ્તિ તેમજ સ્વજન-સ્નેહી પણ આવી મળશે. ઘણા દિવસના તારા મનોરથ ફળશે. આની નિશાની એ કે તારા ઘરમાં એક કલેશ-કકાસ થઈ ગયા છે અને કદાચ પાંચ દિવસ ઉપર જ તને તારી સ્ત્રી સમક્ષી બારે શીઠર થઈ દલી.

(૧૨૪) બાઈ ! તું તારા ભાઈઓ અને ભાઈબહેનો મળવા બહુ આતુર છે જરૂર થોડા વખતમાં તને તેમની ભેટ મળી જોઈએ તારે પુણ્ય બહુ સારું છે થઈ પણ સારા છે તારી કુલદેવીનો કૃપાથી તારે કામ ૧૧૨ પડશે.

(૧૩૧) કે પુષ્કળ ભાઈ ! સ્થાન, ધન-ધાન્યની ચિંતા દલે મૂકી દેજે તારી જમી બેઠેની થોડા વખતમાં જ ધોવાઈ જશે તને જે ખોટા આવી પડી છે અને તારે જે કામ બમ દલું છે તે સુધરી જશે અને તને લાભ થશે. સ્વપ્નમાં જે બાઠ જોવામાં આવે તે ઉપલી વાતની આની રાખજે.

(૧૩૨) બાઈ ! તારા મનોરથ ફળશે અને તે ફળવા જ જોઈએ તારી સ્ત્રી સાથે તને ઘણી જ મીતિ છે એ જ આ વાતનો પૂરાવો.

(૧૩૩) બહાણી બાઈ ! તારા શરીરમાં જીભારી પેદા થાય અને ધનનો નાશ થાય તેમ છે તારે કોઈક સ્વને બેધાઈ રહેવું પડે જોવો સમય છે તારા માથે મોટી મુશ્કેલી બહુમી રહી છે તે જે મોટા મનસુબા કરી રાખ્યા છે તે પાર પાડવા તારે કંઠલાક વિધોની સાથે જવું પડશે.

(૧૩૪) તારા હૃદયમા રાજકાજની, સરકારની અથવા તો સોના-ચાદીની તેમજ પરદેશને લગતી પ્રીકર ઘર કરી એઠી છે. તુ તારા દુશ્મનને જીતવા માગે છે, પણ તે બધા કામ ધીમે ધીમે સિદ્ધ થશે હવે તને તુકશાન નહીં વેઠવું પડે. તારા પાપ ક્ષય થવા આવ્યા છે. શ્રી વીતરાગ દેવની ભક્તિપૂર્વક સેવા કરજે, એટલે તુ સુખી થશે

(૧૪૧) હે પૂછનાર બધુ ! તને કોઈ એક વ્યાપાર વિષે બારે પ્રીકર છે બીજી પણ ન્હાની મોટી ચિંતાઓથી તુ અકળાય છે એ બધામાથી તુ છુટો થશે તારે ત્યાં મંગળ વર્તશે આજથી એક અઠવાડીયાની અદર તને કોઈક ખાસ લાભ થશે અથવા તો તારા વિચારો સુધરી જશે

(૧૪૨) પ્રિય ભાઈ ! તને તારા ધન-ધાન્ય અને ઘરની બહુ ચિંતા છે, પણ હવે તારા કુટુંબની ઉન્નતિ થવાની છે, તારૂં કલ્યાણ થવાનું છે, તને સારા દોસ્તોની સોબત મળશે, તારૂં જે કંઈ જોવાયું છે તે તને પ્રાપ્ત થશે. આ વાતનો પૂરાવો એ છે કે તુ તારા ઘરમા અથવા ઘરની બહાર ક્યાંઈ કલેશ-કકાસ થયેલો અથવા થતો નેશે

(૧૪૩) હે ભાવિક ! તારી મન કામના સિદ્ધ થશે. તારૂં શુભ થશે અને તારે ત્યાં પુત્રની પ્રાપ્તિ થશે આ વાતની નિશાની એ છે કે તુ સ્વપ્નમા બહારગામ ગએલો તને નેશે

(૧૪૪) હે મહાનુભાવે ! તારા બધા કામ પાર પડશે.

તને સ પત્તિ જાવી મળશે. જા વાતની તને જોટલાથી જ જાત્રી થશે કે તું જે કામ પાર પડેલા જોવા માગે છે તે જખા તને સ્વપ્નમાં દેખાશે, જાણવા તો સ્વપ્નમાં કોઈ તીર્થસ્થ મહાશક્તી પ્રતિમા, મંદિર કિંવા જાદુમાના ઈર્ષન થશે.

(૨૧૧) જે જાઈ! તે તારા મનમાં જહુ જારે મનોરથ ક્યો છે તારી મન સ જાંખી પૂરી કર પચુ જારે છે; છતાં જખાં સારા નાના થશે. તને તારા પ્રિય જાઈજો. અને સનેહીજોની મુલાકાત થશે. પુરાવો જોટલા જ કે સ્વપ્નમાં તું કોઈ જોઈ ઉંચા મહાનમાં જાણવા તો કુબર ઉપર જઈયો હશે/જાણવા તો જઈયો જોશે.

(૨૧૨) પ્રિય જાંખુ! હવે તારા બહુ સારા છે તારી કૃત્તેહ થવાની છે તને તારા મિત્રો જાવી મળશે. તારા વિચાર પછી તારા કુળની સારી વૃદ્ધ થશે. સોના-ચાંદી વિગેરેમાં તને સારી સ પત્તિ પ્રાપ્ત થશે. જાનો પુરાવો જે જ કે સ્વપ્ન માં તે ગ્રામ જા જળદ જોયો છે જાણવા જોયો તું પરદેશ જવાનો વિચાર કરે છે તે કુજડેવની કૃપાથી સિદ્ધ થશે.

(૨૧૩) જાઈ! તું કોઈ દિવસ અર્થાત્ જે પત્રવાળાં જીવ સ જાંખી જિવા રાખી રહ્યો છે તે કામ તો -પચાં સારાં વિચારી રાખ્યા છે પચુ તે જોઈ મહીનાની જાદુર સિદ્ધ થશે. તને તારા જાઈજો અને સત્પુરુષનો સમાગમ થશે. તારું શરીર મુખરશે તારી વળી જાવનાજો સિદ્ધ થશે, જોટલુ પાદ રાખતે કે તારા માતાપિતાની જરાજર જાદિત કરતે

તારા સગાસંબંધી પાસેથી જે આશા રાખે છે તે પાર પડશે. આ વાતની ખાત્રી એ છે કે તેં રાત્રીએ પ્રત્યક્ષ અથવા સ્વપ્નમા સ્ત્રી સાથે વિષય સેવ્યો છે

(૨૧૪) પ્રિય ભાઈ ! તારા ન્હાના-મોટા કેટલાક કામ બગડી ગયા છે, તને નુકશાન પણ થયું છે, કોઈ કોઈ જગ્યાએ તારૂં લેણું બાકી રહી ગયું છે, કોઈ કોઈએ તને દગો પણ દીધો છે, પરંતુ થોડે દૂર ગયા પછી તને લાભ થશે આજે તે સ્વપ્નમા દેવ-દેવી અથવા કુલના વડીલોના દર્શન કર્યા છે અથવા નદી જોઈ છે અથવા તો કોઈસત્પુરુષનો સમાગમ થયો છે

(૨૨૧) મહાશય ! આજ સુધી તે જે કામ કર્યાં તેમા તને કલેશ અને નિરાશા જ મળી છે, સુખ નથી મળ્યું તુ તારા દિલમા તારૂં સુખ અને ધન વાછે છે મોટી અને સારી જગ્યાએ જવાનો ચિંતા ધરાવે છે, પણ તારૂં ચિત્ત અચળ છે, એટલું છતાં તારા હૃદય અને કલેશનો આરો હવે આવવો જોઈએ. તારૂં ભલું થવું જોઈએ આ નીશાની એ છે કે સ્વપ્નમા તુ વૃક્ષ જોશે.

(૨૨૨) મહાનુભાવ ! પૂર્વકર્મના પ્રતાપે તારે સજ્જનોની સાથે વઢવાડ થઈ છે અને દુર્જનો સાથે દોસ્તી થઈ છે. એ દોસ્તો પણ હવે તારા માર્ગમા તને નડ્યા કરે છે. તું હુ મેશા ચિંતાતુર રહ્યા કરે છે અને જે મહાન કામ તે માથે લીધું છે તેનું શું થશે તેનો પ્રીકર કરે છે, પરંતુ હજી થોડા

દિવસની વાર છે તારી આવના ફળશે. તારા જે પાપ કર્મ બાકી છે તે પૂર્ણ થયે તુ આરી સ્થિતિને પ્રાપ્ત થશે.

(૨૨૩) દે ભાઈ ! તે અત્યારે તારા મનમાં જે સકલ્પો કર્યા છે તે સ્વિત્ર નથી પારકાના ધનનો આશરો લઈ તું બ્રાહ્મણમાં મીઠો નહો કલ્યા માગે છે, પરંતુ જોવી પીતે શ્રીમદાઈ મળવી મુશ્કેલી છે હાલ તો તને અદૃશ મળશે, પણ પવિત્ર દીક્ષા લેવાર કર ત જે ખરાબ-પાપી પ્રપચ્છ પારી રાખ્યો છે તેનો ત્યાગ કર, અને પ્રમાણિકતા રાખતો જાનો પુરાવો જોડો જ કે સ્વપ્નમાં તું ખરાબ દિવસ જોશે.

(૨૨૪) ભાઈ ! તારા મનમાં પરસ્પરી મુઝાધી વિચારોની ઢોળી સળગ્યા કરે છે અને જોને લીધે તું અનેક પ્રકારની વિઝાબજા સદન કરે છે રણકપટો, હાવવોમ અને કલેશ તે બધું વેઠવા છે પણ હવે જો બધાનો અત આપવાનો અને તું મુખી થવાનો તારા ચિત્તાના દિવસો નીકળી ગયા જોમ માનવ દેવમુક્તી અકિતમાં ચિત્ત પરોવ, કુળદેવની પૂજા કર તારું કલ્યાણ થશે.

(૨૨૫) દે ભ્રાતૃ ! તને અકસ્માત-અણધારી ધન સંપત્તિ આવી મળશે, તું નહીં ખારતો દેઝ એવે કમળેથી પી-સાની પ્રાપ્તિ થશે. જોકે મદીનાની અદૃશ તારી કામનાઓ સિદ્ધ થશે તારૂં આશ્ચર્યજનકી તૈયારીમાં છે આ પાતનો પુરાવો જો જ કે ત સ્ત્રી સંબંધી વાર્તાસાપ કર્યો છે અથવા તો તું સ્વપ્નમાં સહે વાદ, સૂનું ઘર, ઉજ્જડ મેદાન, કિંવા સકુલ તળાવ જોશે.

(૨૩૨) હે મિત્ર ! તે બહુ મુશ્કેલ કામ હાથ ધર્યું છે, તેમા ક્ષતેહ તો તારાથી દૂર જ રહેવાની તને તેમા ક્ષયદો નહીં થાય, કાર્યસિદ્ધિની આશા ન રાખ આ વાતની સત્યતા એટલા ઉપરથી જણાશે કે સ્વપ્નમા તુ ભેસ ભેશે

(૨૩૩) ભાઈ ! તને હમણા થોડા જ વખતથી અણુ-ધારી એક યોજના સૂઝી આવી છે તુ પારકાના કામની ચિંતા વધારે રાખે છે તારા મનમા જે ચિંતાનો અભિસ્રજાગ્યા કરે છે તે ભારે તીવ્ર છે, તને અદરથી તે દાહ સજાગાવે છે તે જે અનર્થ વિચારી રાખ્યો છે તેનો ત્યાગ કરજે અને તેને બદલે બીજુ કામ હાથમા લેજે. ગોત્રદેવીની આરાધના કરજે, એથી તારૂ કલ્યાણ થશે પુરાવો એ જ કે તારા ઘરમા કલેશ છે એવો અથવા તુ ખડાર ફરે છે એવો ભાસ થશે અથવા તો સ્વપ્નમા તને દેવતાના દર્શન થશે

(૨૩૪) હે ભવ્યાત્મા ! તારા કામકાજનો કંઈ પાર નથી, પણ તને ધનની પ્રાપ્ત થશે કુટુંબ સબધી કાળજીથી તુ ઘણીવાર મુઝાઈ જાય છે અને હુ.બી થાય છે, એટલુ જ નહીં પણ ઘર-ઠેકાણાની અને ખેતર-જમીનની ચિંતા પણ તને પજવે છે તારા મનમા પાપ નથી, એટલે તારી બધી ચિંતાઓ થોડા વખતમા નાશ પામશે પુરાવો એ કે સ્વપ્નમા તુ ગાય-ભેસ કે તુ તને પોતાનો પાણીમા તરતો ભેશે તારા હુ ખનો કિનારો હવે સામે જ દેખાય છે તારી બુદ્ધિ સારી છે શુદ્ધ ભકિતપૂર્વક કૃતદેવતાનુ ધ્યાન ધરજે.

(૨૪૧) ભાઈ ! તને વિવાહ સબંધી જિતા રહ્યા કરે છે તું કમાવા માટે જાણવા તો કેાઈ જોઈ લાભને માટે જુદાર જવા માગે છે તારી મનઃકામના જલદી સિદ્ધ થશે તારી જલદી કમા થશે આ વાતનો પુરાવો જો કે તે વિવેક સેવવાની વાત કરી છે

(૨૪૨) ભાઈ ! તને તારા પરદેશ ગંગોત્રી સ્થળન સબંધીજોની જિતા છે તેમને ત્યાં જાણે લાભો વખત થઈ ગયો છે તું તેમને જલદી પાછા આવેલા જોવા ઉત્તેજીત છે તે જે મનસુબો થયો છે તે બહુ સારો છે, પરંતુ ભાવી પ્રગલ્ભ છે તારા મનોરથ જોઈકમ પાર પડે જોવો સંભવ નથી.

(૨૪૩) હે ભાઈ ! તારા રોગ-ચોર અને દુષ્ટ દૂર થવા સમય તારા મુખના દિવસો નજીક આવી પહોંચ્યા છે તારી મનચાંછિત યોજના પાર પડશે તારે માથે લટકી રહેલા ઉપદ્રવો શાત થઈ જશે અત્યારે જ મારે જિતવા જવાથી તને લાભ થશે.

(૨૪૪) હે પૂછનાર ભાઈ ! તારા દિલમાં જે શ્રીકૃષ્ણ જિતા છે તે દૂર થશે અને તારૂં કસ્તાબુ થશે તને હવે દરેક સ્થળે સિદ્ધિ જ મળવી જોઈએ. જો તારા શુષ્ક જમ ઉપર તલનું નિશાન દોષ તો આ વાત સાચી જ સમજાને

(૩૧૧) ભાઈ ! જુ દેશાવરમાં જવાનો વિચાર કરે છે અને ત્યાં સાફ સ્થાન-ઠેઠાણું મળશે કે કેમ? તેની જિતા કરે છે, પણ જો દુગહેની અને શુરૂદેવનું અતઃકરણપૂર્વક ધ્યાન

આરાધન કરશે તો તારા વિદ્નો વિનાશને પામશે અને તને સારો લાભ મળશે. પુરાવો એ કે તુ સ્વપ્નમા કોઈ એક પહાડ અથવા ઉચ્ચ સ્થાનના દર્શન કરશે.

(૩૧૨) ભાવિક ભાઈ ! તારા મનોરથ પૂર્ણ થશે તને ધનનો લાભ દેખીતો જ છે તારા કુટુંબની વૃદ્ધિ અને તારા શરીરનું સુખ તને ધીમે ધીમે પ્રાપ્ત થશે દેવતાઓ અને અહોની જે પીડા તુ પહેલેથી ભોગવે છે તે દેવાધિદેવની આરાધનાથી દૂર થશે, ઉપસર્ગ સૌ દૂર થશે, તારા નવા કામ ક્ષણભૂત થશે આ વાતનો પુરાવો એ જ કે તુ સ્વપ્નમા ગાય, ઘોડો અથવા હાથી વિગેરે જોશે

(૩૧૩) પ્રિય બન્ધુ ! તારી પૈસા સખધી ચિંતા એ મુખ્ય ચિંતા છે તુ દિલનો જરા નરમ માણસ છે, તેથી તારા દુશ્મનો તને દબાવી પોતાનો સ્વાથ સાધી જાય છે તારા મિત્રો પણ તને જેવા જોઈએ તેવા કામમા નથી આવતા. તું બહુ ભોળો હોવાથી તારો પૈસો બીજા લોકો ઉડાવી જાય છે; પરંતુ હવે તારી ચિંતા વધારે વાર નહીં ટકે તારા હૃદયે દૂર થશે અને તારૂં કલ્યાણ થશે આનો પુરાવો એ જ કે તારા ઘરમા એક કલ્પઓ થઈ ગયો છે અથવા થશે.

(૩૧૪) હે ભાગ્યવાન ! આ શુકનના જેવું બીજું કલ્યાણકારી શુકન નહીં હોય. તું હવે નિશ્ચિત બની તારા મનોરથ સફળ થએલા જોવા ઉત્સુક છે, એ બધા મનોરથ ધીમે ધીમે પાર પડશે આનો પુરાવો એ કે સ્વપ્નમા તુ

વરસાદ પડતો જોયે જમવા તો સ પત્તિ, તળાવ માં માછલી
જેવી સ્ત્રીને નજરે પડશે.

(૩૨૧) કે મહાત્મભાવ ! તારે માટે આ શુભ સાર
નથી તે જે કામ કરવાનો વિચાર કરી રાખ્યો છે તે ઠીક
નથી. હજી એક મહીના સુધી તારા પાપકર્મનો ઉદય છે. માટે
હમણા નવા કામનો વિચાર ન કર સરસ્વતી જમવા રાજ તર-
ફથી તને જાણત નહે જોવો. સંભવ છે માટે તું આ સ્વ-
ર્ગનો ત્યાગ કરી બીજે કથાપ્રક જાણ્યો જશે પછી તું જાણ-
તથી છેટો થઈ શકશે. પુરાવો જો જ કે સ્વપ્નમાં તું ગવૈયાનો
જમવા કોઈ મોકાડું શકે જોશે.

(૩૨૨) જાણી ! જરાજર એક મહીનાથી તું પૈસાનો
જાપ જપે છે તારા મનમાં ઉદ્વેગ અને ઉપાધી તો પાશવાર
છે, પરંતુ હવે તારા દુરમનો પણ પિતાની દુરમનાવટ છોડી
તારા દોસ્ત બની જશે તારૂં જાળ્યું પુલક છે એટલે તારી
સુખ-સપત્તિ વૃદ્ધિ પામશે. ખનનો જાણ તો જરૂર થવાનો
સરકાર જમવા રાજ તરફથી તને સ માન પણ મળવાનું
જાનો પુરાવો જો જ કે તે મિથુન સંજથી વાતો કરી છે.

(૩૨૩) કે બન્ધુ ! તારા જાળ્યો ઉદય થશે જાણ છે
હવે તને તરલીક કે કુળ જેવું કશું જ નકવાનું નથી તને
સ્વેવાને સારૂં સ્થાન, ખનનો જાણ, મિત્ર મિત્રો અને સુજન
નોનો સત્સંગ જાણી મળશે તાજ બધા દુઝો નાશ પામશે
તું હવે બેન્દ્રીકર શકે જા વાતનો પુરાવો જો કે તું
સ્વપ્નમાં તારા મિત્ર સગા-સુજનીઓને નીહાળશે.

(૩૨૪) હે ભાગ્યશાલીન ! તારા મકાન અને જમીનની વૃદ્ધિ થશે વ્યાપારમાં પણ તને સારો લાભ મળવાનો. તે મનમાં જે મોટા મનોરથો બાંધી રાખ્યા છે તે પાર પડવાના. તારા દિલમાં જે એક મોટી ચિંતા ધર કરી રહી છે તે કાઢી નાખજે પુરાવો એટલો જ કે તારા માથામાં એક જખમનું નિશાન છે અથવા રાત્રીએ તું કંઈએ કરીને સૂતો હશે.

(૩૩૧) હે પ્રિય પૃથ્વક ! તને તારા કામકાજની, કુટુંબકબીલાની, ઘરખારની તેમજ પૈસાની બહુ જ ચિંતા રહ્યા કરે છે. ધનવૃદ્ધિ અને પુત્ર પ્રાપ્તિ માટે અહોનિશ ચિંતા ચસત રહે છે. કુળદેવની ભક્તિ કરજે એથી તને આખરે લાભ જ મળશે. સ્વપ્નમાં જો તું ગાય જુઓ તો શુકનને વિષે સંદેહ ન આણીશ.

(૩૩૨) ભાઈ ! તારે માથે આપત્તિ છે એ વાત ખરી છે. તારા મિત્રો અને ભાઈઓ પણ તને અનુકૂળ નથી, તારી એકે યોજના પાર પડતી નથી અને તને કશો સારો લાભ મળતો નથી એટલા માટે હવે પરદેશ જવું એ જ સુનાસીબ છે. ત્યાં તને ધનનો લાભ થશે. આ વાતની ખાત્રી એ કે સ્વપ્નમાં તું તારા ભાઈઓ અને મિત્રોને જોશે.

(૩૩૩) હે ભાવિક ભાઈ ! તારા મનના પવચારો પાર ઉતરવા જોઈએ, સાર વ્યવહારની તને ભારે પ્રીતિ છે. સગાં-સગાંઓની કાળજી પણ કંઈ ચોંટી નથી, પણ હવે તારા મનોરથ બધા ફળે એવા સારા સંયોગો આવતા જાય છે.

(૩૩૪) જાણ ! તું હવે જિતા ન કરતો. તારા દુ.ખના દિવસો વધી ગયા છે તને કોઈક સારા માણસની સોજવ થશે તારા વખામ દુ.ખોનો નાશ થવો જોઈએ અને તને ફતેહ મળવી જોઈએ.

(૩૪૧) પ્રિય જનનુ ! તું કોઈ જોક પરાયા માણસ સાથે પ્રીતિ જાણવા ઉત્સુક છે ગજરામણુ છેલ્લી દેએ, તારૂં સારૂં જ થવાનું નિશ્ચયિત છે તને સુખ તથા ધન-ધાન્યની સારી પ્રાપ્તિ થશે સારા માણસની સોજવ થશે.

(૩૪૨) હે મહાશય ! કોઈ જોક પરાયા માણસની સાથે મળવા અને વાતચીત કરવાની તને અભિલાષા છે તારા પદ અને સ્થાનની વૃદ્ધિ થવાની છે પ્રજાની વૃદ્ધિ અને આરોગ્યની પ્રાપ્તિ થવું તને થશે. સ્વપ્નમાં જો તું રૂઝ જુએ તો સમજાશે કે આ શુકન તારે માટે નિર્ણયક નથી.

(૩૪૩) જાણ ! તને તારા કોઈ દોસ્તે અથવા શત્રુએ ભારે દગ્ગે લીધો છે અને જોઈ કરીને તું જાદુ મોટી મુરદેલીમાં આવી પડ્યો છે; પરંતુ આ શુકનથી અણાવ છે કે હજી થોડા દિવસ સુધી તારા જીવને ઘેન નહીં પડે. તારી શુભ થએલી યીજ પાછી મળે જોવો સંભવ નથી છતાં વખત જતા તારૂં કમ્યાલુ થશે જો વાત થોડકસ છે.

(૩૪૪) હે મહાનુભાવ ! તારા કેટલાક કર્મો જાદુ ઉમદા છે અને તેના અદ્ભુતમાં તારા મનોવાહિનિ દગ્ગા જોઈએ તને તારા અપાર તેમજ મિત્રો અને સ્નેહીઓની જે ૧૭૯

રહે છે તે દૂર થઇ જશે. આ વાતનો પુરાવો એ કે તારા મા-થામા કોઇ એક સ્થાને વાગ્યાનું નિશાન છે. તુ હવે આગસ તણ ઉદ્ધમ કરજે, કારણ કે સદ્માગ્ય તારી રાહ જુએ છે.

(૪૧૧) હે પ્રશ્નકર્તા ભાઈ ! સાત વર્ષથી તુ આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિથી પીડાય છે તને ધનનો લાભ જેવો જોઇએ તેવો થતો નથી તેમ તારૂં શરીર પણ સારૂં રહેતું નથી ચિત્તની અચળતા તો પારાવાર છે તે જે એક કામ માથે લીધું હતું તેમા તુકશાન ગયું છે, પણ હવે પ્રસન્ન બની કામ કરજે. તારી આધિ-વ્યાધિ-ઉપાધિ દૂર થઇ જશે અને તુ સુખી થશે થોડા જ વખતમા તને ધન, ધાન્ય અને સુખની પ્રાપ્તિ સારી રીતે થવી જોઇએ.

(૪૧૨) ભાઈ ! તુ સ્ત્રી સંબંધી ચિંતાથી સંજગ્યા કરે છે તારી કેટલીક થાપણ અથવા લેણું લોકોમા દબાઇ ગયું છે, અને તને આજકાલ કરીને અળગો રાખે છે ધન સંબંધી તકારારોમા પણ તને કંતેહ નથી મળતી હજી થોડા દિવસની રાહ જો, ત્યારબાદ તારા પાસા સવળા પડશે.

(૪૧૩) પ્રિય બન્ધુ ! તારા મનમા પૈસાની ચિંતા મુખ્યતાએ કરીને છે તુ તારા ખ્યારા મિત્રને મળવા માટે ઇતેજર છે તારો હવે વિજય થવાનો તને હવે એક એવું કેકાર્ણું મળવાનું કે જ્યાંથી તને કોઇ ડગાવી નહીં શકે પુત્રનો લાભ થશે પરદેશ જવા છતાં તુ ત્યાં કુશળક્ષેમ રહી શકશે. થોડા દિવસ પછી તારી ઘણી ઉન્નતિ થશે તુ સ્વપ્નમાં

ક્રમ જુએ તો માનજે કે એ શુકન સાવ સત્ય જ નીવડવાનું

(૪૧૪) જાણ ! વીતરાજ દેવની કૃપાથી તારે માટે
આ શુકન સારામાં સારું છે તને કોઈ એક દ્વિપદ અથવા
કોઈ એક મનુષ્ય સ્થિતિની ચિંતા છે તે એક મહિનાની
અદર મટી જીવી જોઈએ. પૈસાની પ્રાપ્તિ અને મિત્રની સુલા
ઠાવ થવાની, તારે શરીર સુખરવાનું તેમજ મનની આકાંક્ષાઓ
પણ પૂરેપૂરી પાર પડવાની.

(૪૨૧) કે જન્માત્મા ! તું પૈસાદાર જનવાની
ઉત્ક્રાંતિ રાખે છે દુનિયામાં તારી પ્રતિષ્ઠા વધશે, પરદેશ
જવાથી તારા મનોરથ ફળશે અને તને સારા મિત્રોનો લાભ
થશે. શાસનદેવીના શરણે જ. તે તને વધી જતના સરળ
માર્ગ જતાવશે. આ વાતનું પ્રમાણ એ છે કે તું સ્વપ્નમાં
ધન જોશે અથવા તો તે જી સજીવી વાતચીત કરી છે

(૪૨૨) જાણ ! તને જનુ મોટાઈ મેળવવાની મહ
સ્વાકાંક્ષા છે, પણ તારી પાછળ દરિદ્રતા જોવી રીતે લાગે પડી
છે કે તને માત્ર સૂવતો નથી અને સુવાળ છે તારી/સુવળનું
પાર નથી તું પારકાના કામ કરી આવે છે પણ જરા નથી
મળતો. પણ વર્જી તારી આ સ્થિતિ જાણી આવે છે એટલા
માટે હવે જુના કામ પદમાં મૂકી નવા કામમાં ચિંતને પડે
તેમાં તને ફાળે મળશે. તું રાત્રે સ્વપ્નાં જુએ છે પણ તેની
તને કરી સમજણ પડતી નથી પણ તું તારા કુળધર્મને

ખરાખર વળગી રહેજે, દેવ-શુરની ભક્તિ કરજે, તારા સર્વ મનોરથ સિદ્ધ થશે.

(૪૨૩) હે ભદ્રિક લાઇ ! તારો વિજય થશે. શત્રુ-ઓતુ સત્યાનાશ જશે. ધન અને ધાન્યની પ્રાપ્તિ થશે. સજ્જનોની સોખત થશે તારા કુટુંબમા કુશળક્ષેમ વર્તશે હવે તારા પાપનો ક્ષય થવા બેઠો છે તુ જે કામ હાથ ધરીશ તેમાં તારી ફતેહ થશે સ્વપ્નમા જો જાડ જોવામા આવે તો આ શુકન તારે માટે જ છે એમ શ્રદ્ધાથી માનજે

(૪૨૪) બન્ધુ ! તુ એક બહુ બારે ચિંતાથી પીડાય છે, પણ હવે તો તને પૈસાની પ્રાપ્તિ સારી થવી જોઈ એએવો તારો ગ્રહયોગ છે તને સુખ અને કલ્યાણ આવી મળશે. સજ્જનોની સોખત થશે પૈસા સંબંધી ચિંતા દૂર થશે. મનને આનંદમા રાખજે, કારણ કે તારા હુ બના દિવસો આજથી અસ્ત પામે છે

(૪૩૧) હે ભવી જીવ ! આ શુકનથી તારું આયુષ બહુ લાંબુ છે એમ માનજે. તુ કેટલીક નકામી ચિંતાઓ રાખે છે તે ઠીક નથી તારો મિત્ર-વિયોગ હવે પૂરો થાય છે અને તે થોડા જ દિવસમા તને આવી મળશે. તારા મનોરથ ફળીભૂત થશે, દુઃખ-દોહડા દૂર જશે. દેશાંતર જવાથી તને મોટો લાભ થશે એટલું જ નહીં પણ તુ કુશળક્ષેમ પાછો સ્વદેશમા ફરી શકશે. જો સ્વપ્નમા તું ઉંચો પહાડ ચડે અથવા કોઈ મકાન જેવું જોવામા આવે અથવા તારા હાથ-પગ

ઉપર ફેલાવું નીચાન ઢોલ તો આ શુકન તદ્દન સત્ત્વ જ છે
એમ સમજજો

(૪૭૨) હે ભાઈ ! તારા/બધા દુ ખ-દોહન દ્વરે થવા
સમજ તારૂં કલ્યાણ હવે/યવુ જ ભોઈભો તને જોઈ જ્ઞાન
વિશે બહુ જિંતા છે તેમજ તું ઠોઈ/જોઈ જણને મળવ; બહુ
આતુર હીં ખીમી ખીમી જો બધું પાર પડશે/ દેશાવર સેવનાથી
તને ખનની સારી પ્રાપ્તિ થશે અને પાછે મુખ-મેનથી શરે
આવી શકશે

(૪૭૩) હે મહાનુભાવ ! પિઠેલા તારી પાસે થયેલ
ખન હતું અને તારા મિત્રો/તથા આઈજો વગેરે કુટુંબીજનો
તારી આજ્ઞા પ્રમાણે જરાજર આલતા; પરંતુ/તારા ફેટલાક
અવિચારી કૃત્યોથી તારૂં પુરુષ જવાઈ/મરુ છે પરંતુ હવે
શ્રીકર ન કર. તને ખન તો જરૂર મળવાનું મન પ્રસન્ન થશે,
તારા સ્વપ્નાં સાચાં ઠરશે

(૪૭૪) ભાઈ ! તું જેનો નાથ થયેલો એવા માટે છે
તેને હજી વાર છે તું જે નસતુ સિદ્ધ થયેલી એવા માટે છે
તેને પણ થોડો સમય લાગશે. ધીરજ/રાખી શાકું/એવા કર

(૪૭૫) પ્રિય જન્મુ ! તારા આસજનોના દુ ખે તું
દુઃખી/મામ છે પણ તારૂં જો દુઃખ અને કલેશ દ્વરે મંદ
જોઈએ. તે બહુ શ્રીકરમાં તારા જુના દિવસો/વીતાળ્યા છે
હજી તારા પ્રકની ખીટા પાળ પળવાડીયા અથવા પીચ દિવ-
જની જાણી છે તે જે કામ તારા મનમાં નિર્ધારી રાખ્યું છે તે

હમણા મુલતવી રાખજે, કારણ કે તેમા તને લાભ નહી મળે.
ખીજી કામ કર અને તેમા તને લાભ થશે

(૪૪૨) ભાઈ ! તું જે કામ હાથમા લે છે તેમા કમ-
ભાગ્યે પાછો પડે છે તારો કોઈ પ્રયત્ન સિદ્ધ નથી થતો આ
શકુન તારે માટે લાભકારક નથી, માટે પહેલાના વિચાર
માડી વાળી ખીજી કામમા મનને પરોવ

(૪૪૩) હે પ્રશ્નકર્તા ભાઈ ! તુ ખીજીને માટે પ્રાણુ
આપવા સૂધી તૈયાર છે, પણ તું તારે પોતાને માટે જે કામ
હાથ ધરે છે તેમા તને નાસીપાસ જ થવું પડશે તને ક્યાઈ
જશ મળતો નથી જીની ચોજનાઓ બધીજેમની તેમજ રહેવા
દે અને ખીજી કામ હાથ ધર તેમા તને જરૂર ફત્તેહ મળશે.

(૪૪૪) હે દેવાણુપ્રિય ! તું જે કામનો વારંવાર
વિચાર કરે છે તે હવે તુરતમા જ ફત્તેહમદ થવાનું તને
પુત્રનો તેમજ સારા સ્થાનનો લાભ મળવાનો ગચ્છેલી વસ્તુ
ફરીથી તને પ્રાપ્ત થશે ધનનો લાભ તો તને બહુ જ થોડી
મુદતમા થવો જોઈએ

છેલ્લી આવૃત્તિનો ખાસ વધારો

યુરોપની ધરાને ધ્રુવનાર

નેપોલીયનની

પ્રિય શત્રુનાવલી.

જોમ કહેવાય છે કે મુશાપમાં નેપાલીયને એ ઉપરાછાપરી ફેરવેલા મેળવી પુત્તી અને સર્વત્ર પાતાનો વિજય લાવટો ફરકાવ્યો હતો તેમાં મ્હોટે ભાવે આ રમણશાસ્ત્રી અથવા શકુનાવલીનો જ પ્રભાવ હતો. લઠાઇમાં ઉતરતા પહેલાં તે પાતાના શકુન અથવા નિમિત્તને જોઈને વિચારતો અને પછી પરિણામની હરકત કરી વિના ઠેક સુધી કાઢતો.

કેટલાકોને હિંદુશાસ્ત્રની શકુનાવલી ઉપર ભારે મદદ હોય છે તો કેટલાકોને વિના રમણશાસ્ત્ર ઉપર ભારે વિશ્વાસ હોય છે જો જન્મે પ્રકારના લાઇએને ઉપયોગી થઈ પડે તે માટે શકુનાવલી સાથે અહિં રમણનો પ્રયોગ પણ જાપવામાં આવે છે એ લાઇએની મદદ રમણ પ્રત્યે હોય તેમને આ લાઇએ અવશ્ય ઉપયોગી થઈ પડશે.

રમલ શકુનાવળી.

આ પુસ્તકમાં પ્રશ્નોના ખુલાસાઓ મેળવવાની એકાદ બે શકુનાવલીઓ, બીજી તરફ આપવામાં આવેલી છે, જે જો કે આ નાના અથવા સંપૂર્ણ ગણાશે તથાપિ તે પ્રશ્નો-ઉત્તરાવળીઓ આપણા શાસ્ત્રોને આધારે આપવામાં આવી છે, ત્યારે આ શકુનાવલી અંગ્રેજી શાસ્ત્રના આધારે આપવામાં આવી છે એ શકુનાવલી ફ્રાન્સના ધરતી-ધ્રુવનાર શહેનશાહ નેપોલિયન બોનાપાર્ટના પુસ્તક સઅહમાંથી મળી આવેલી જણાવવામાં આવે છે તે જો કે બહુ વિસ્તીર્ણ છે, પણ તેમાંથી અગત્ય જોગ જ પ્રશ્નો તારવી કહાડી તેની શકુનાવલી આ જગે આપવામાં આવી છે —

નીચે લખેલા દિવસો પૈકીના એક પણ દિવસે આ પ્રશ્નો-મીનો કોઈપણ પ્રશ્ન જોવો નહિ અથવા કામ આરભવું નહિ

નામ	તારીખો
જાનેવારી	૧-૨-૪-૬-૧૦-૨૦-૨૨,
ફેબ્રુઆરી	૬-૧૭-૨૮
માર્ચ	૨૪-૨૬
એપ્રિલ	૧૦-૨૭-૨૮
મે	૭-૮

જુન.....	૨૭
જુલાઈ	૧૭-૨૧
ઐઝાહ	૨૦-૨૨.
સપ્ટેમ્બર	૫-૩૦
ઑક્ટોબર	૬
નવેમ્બર	૩-૨૬
ડિસેમ્બર	૬-૧૦-૧૫.

—❖❖❖—
પ્રથમ બેવાની રીત.
—❖❖❖—

પ્રથમ એક સ્ટેટ ઉપર બધવા કાગળ ઉપર તમારા ધ્યાનમાં આવે તેટલા મીઠાં • બધવા શૂન્યની બાદ હાર નીચે મુજબ મારવી.—

૦૦૦૦૦૦ ૦૦૦૦૦ • ૦૦ ૦૦ ૦૦	}	દરેક મીઠાંની હાર બધી જુઓ અને બેઠી હોય તે બે મીઠાં અને બેઠી હોય તે એક મીઠાં બેઠી
----------------------------------	---	--

નીચે પ્રમાણે —

૦૦ ૦ ૦૦ ૦	}	જુઓ ઉપરની રીત મુજબ બધો.
--------------------	---	-------------------------

ઉપર મુજબ જ્યારે નક્કી તમારા લખેલા મીઠા આવે અને તૈયાર થાય પછી પ્રશ્ન જોવાની રીત નીચે મુજબ છે —

ઉપર ગતાવ્યા મુજબ પ્રશ્ન જોવા માટે શૂન્યની માળા તૈયાર થઈ એટલે પ્રશ્નના કોઠાના માઠા ઉપર જે માળાઓ છે તેમા પોતે તૈયાર કરેલી માળા શોધી મેળવવી પછી કોઠાની ડાબી બાજુએ જે અ કો છે તેમા પોતાના પ્રશ્નનો અંક જોવો પછી પોતાની શોધેલી માળા સામે તે પ્રશ્નની લીટી ઉપર જે અક્ષર આવશે તે અક્ષરના પાનામા શૂન્યોની માળા સામે પ્રશ્નનો જવાબ મળશે દાખલા તરિકે “આજને દહાડે મને લાલ થશે કે નહીં” એ પ્રશ્નનો જવાબ શોધવો છે આ પ્રશ્નનો આક ૧૫ છે, અને શૂન્યની માળા તો એ રીતે| ૦૦૦ આપણે તૈયાર કરી લીધા છે હવે આપણે તૈયાર| ૦૦૦ કરેલી શૂન્યની માળા નીચે ૧૫ મા આકની સામે ‘ત’ આવે છે માટે ‘ત’ નો કોઠો તપાસવો, તેમા આપણી શૂન્યની માળા સામે જ આપણા પ્રશ્નનો જવાબ તૈયાર મળશે

નીચેના મહત્તમ પેઢીનો કોઈ પણ તમારા આત્મા આવે તે પ્રશ્ન પૂરો.

મારી ઈચ્છા પૂરી થશે કે નહિ ?

મને મારા કામમાં જરા મજાશે કે નહિ ?

મને મારા ખર્ચામાં લાભ થશે કે નહિ ?

મને પરદેશમાં રહેવું પડશે કે નહિ ?

મામ તથેહો પાછો આવશે કે નહિ ?

મારી ચોરાચેલી મીઠકત પાછી મળશે કે નહિ ?

મારો મિત્ર મારી સાથે પ્રમાણિકપણે આવે છે કે નહિ ?

મને યુસાફરી કરવી પડશે કે નહિ ?

તે માણસ મને આવે છે કે નહિ ?

આ લગન સફળ થશે કે નહિ ?

મને ક્યા પ્રકારની સ્ત્રી જવવા વર મળશે ?

તે બાઈડીને છોડશે થશે કે છોડશે ?

તે રાત્રી સારા થશે કે નહિ ?

તે કેલમાથી છૂટશે કે નહિ ?

આજને હટાટે મન લાભ થશે કે નહિ ?

મારું સ્વપ્ન શું બતાવે છે ?

અ કા

	૦	૦૦	૦	૦૦	૦૦	૦૦	૦૦	૦	૦	૦૦	૦	૦	૦૦	૦	૦	૦	૦૦
	૦	૦	૦૦	૦	૦૦	૦૦	૦	૦૦	૦	૦	૦	૦૦	૦૦	૦	૦૦	૦	૦૦
	૦	૦૦	૦	૦	૦૦	૦	૦	૦	૦૦	૦	૦૦	૦૦	૦૦	૦૦	૦	૦	૦૦
	૦	૦	૦	૦૦	૦	૦૦	૦	૦	૦૦	૦૦	૦૦	૦૦	૦	૦	૦	૦	૦૦
૧	ક	ખ	ગ	ઘ	ઙ	ચ	જ	ઝ	ઞ	ટ	ઠ	ડ	ઢ	ણ	ત		
૨	ખ	ગ	ઘ	ઙ	ચ	જ	ઝ	ઞ	ટ	ઠ	ડ	ઢ	ણ	ત	ક		
૩	ગ	ઘ	ઙ	ચ	જ	ઝ	ઞ	ટ	ઠ	ડ	ઢ	ણ	ત	ક	ખ		
૪	ઘ	ઙ	ચ	જ	ઝ	ઞ	ટ	ઠ	ડ	ઢ	ણ	ત	ક	ખ	ગ		
૫	ઙ	ચ	જ	ઝ	ઞ	ટ	ઠ	ડ	ઢ	ણ	ત	ક	ખ	ગ	ઘ		
૬	ચ	જ	ઝ	ઞ	ટ	ઠ	ડ	ઢ	ણ	ત	ક	ખ	ગ	ઘ	ઙ		
૭	જ	ઝ	ઞ	ટ	ઠ	ડ	ઢ	ણ	ત	ક	ખ	ગ	ઘ	ઙ	ચ		
૮	ઝ	ઞ	ટ	ઠ	ડ	ઢ	ણ	ત	ક	ખ	ગ	ઘ	ઙ	ચ	જ		
૯	ઞ	ટ	ઠ	ડ	ઢ	ણ	ત	ક	ખ	ગ	ઘ	ઙ	ચ	જ	ઝ		
૧૦	ટ	ઠ	ડ	ઢ	ણ	ત	ક	ખ	ગ	ઘ	ઙ	ચ	જ	ઝ	ઞ		
૧૧	ઠ	ડ	ઢ	ણ	ત	ક	ખ	ગ	ઘ	ઙ	ચ	જ	ઝ	ઞ	ટ		
૧૨	ડ	ઢ	ણ	ત	ક	ખ	ગ	ઘ	ઙ	ચ	જ	ઝ	ઞ	ટ	ઠ		
૧૩	ઢ	ણ	ત	ક	ખ	ગ	ઘ	ઙ	ચ	જ	ઝ	ઞ	ટ	ઠ	ડ		
૧૪	ણ	ત	ક	ખ	ગ	ઘ	ઙ	ચ	જ	ઝ	ઞ	ટ	ઠ	ડ	ઢ		
૧૫	ત	ક	ખ	ગ	ઘ	ઙ	ચ	જ	ઝ	ઞ	ટ	ઠ	ડ	ઢ	ણ		
૧૬	ક	ખ	ગ	ઘ	ઙ	ચ	જ	ઝ	ઞ	ટ	ઠ	ડ	ઢ	ણ	ત		

આ ઉપરના પ્રશ્નોના ક્રમાં ઉપરથી ઘરોઘર જવાબ મળશે.

ક ક

જે તું ધન્ય છે તે તને જલદીથી મળશે.

કુળ તથા સહત છે

જે તું કાંઈ જાણ કરે છે તે ઉપર સાવધ રહે નહિ
તો તારા ઉપર સહત પડશે.

તે કદિ મરશે અને તેના જાન તેના મિત્રને ઘણી ખાસ્તી
લાગે છે

તે હાલ જીવે, પણ તેને મરવાનો ભય છે

જેક સારી રૂપાળી પણ કલેસ કરનારી છોકરી થશે.

તને જેક ધર્માત્મા તથા સારા શુભવાળી સ્ત્રી મળશે.

જે તું જા સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરીશ તો જોખિતે ઠેકા
લેવી થતુ પેઠા થશે.

જે તું જા પ્રીતિ છોડીશ તો સારું છે કેમકે તે હશે
શની ખરી નથી

તું મુસાફરી કરવી દોડી દે, તેથી તારો સ્વાર્થ જ
વાનો નથી.

તારી ધારાઈ ગયેલી મીઠાકાત પાછી મળવાની નથી.

મામ ગયેલો પાછો જાનવેલી આવશે.

હુમણાં જે ઠેકાણે તું છે ત્યાંથી તું, ખસવાનો નથી.

સારા કામમાં પરમેશ્વર તુને સારો આશ્રય આપશે,
તુ હીણ બાગ્યવાન છે તેથી સહાય થવાને તુ પરમે-
શ્વર પાસે આજીજી કર.

તમે બનેમા સાચી તથા કપટવગરની મિત્રાઈ છે

ખ સ્વ.

જે લાભ તાહરા નસીબમા છે, તે લેવાને 'બીજા' એકને
લોભ પેદા થયો છે

જે કાંઈ તારી આશાઓ છે તે તુ હુમણા છોડી દે

કોઈ એક પુરૂષથી તારા ઉપર કૃપા તથા મહેરબાની
થશે એમ દેખાયું છે.

તારા કેટલાએક શત્રુઓ છે તે તને, કાસામાં નાખીને
હુઝમ દેશે

મોટી મહેનતથી તને ફરીથી મારી અથવા રજા
મળશે

તે રાગી છે, તે બચવાનો નથી

તે બાયડીને છાકરા થશે, તે બણેલો તથા શાણો થશે.

તને જોઈ માતળર પડે જોવાની મળશે.

આ લગ્નથી તને મોટું લાભ તથા દોહત મળશે.

આ પ્રીત જોઈ પ્રમાણિક તથા નિષ્કપટી માણસથી છે,

મુસાફરીમાં પરમેશ્વર તારી સજાએ રહેશે તથા તારું
— કલ્યાણ હશે. —

જો ખોટો તથા કમ મિત્ર છે તેથી હુશીયાર રહે.

તારી ચીજ તને જોડાજોડ મળશે.

સ્નેહલાવ આપે તારાથી જે પાપું જવાતું નથી

તારું રહેવાતું જાડોમાં નથી માટે જગા જલદવાની
તેવારીમા રહેશે

તને લાલ જવાનો નથી માટે કાણો મળેને હુશીયાર
રહે.

અ ગ

પરમેશ્વરના આશીર્વાદથી તને મોટો લાલ મળે.

ખરેખર તું લાગ્યમદીન છે પરમેશ્વરની સદાવતા સાથે
તેની પ્રાર્થના કર.

તારી ઇચ્છાઓ જે નિર્મલ હશે તો પૂરી પડશે

તારા મિત્રો શાંતિ તથા વૃદ્ધિ છે એમ દેખાય છે

આજ સારી પેઠે હુશિયાર રહે, નહિ તો તારા પર
સકટ પડશે

તે કેદીઓને માફી અથવા છુટ મળવી ઘણી મુશ્કેલ
પડશે.

તે રોંગી સાજો થઇને આગળ શરીરસ પત્તિ તથા
દ્રવ્યસ પત્તિ લોગવશે.

તે સ્ત્રીને છોડરી થશે અને દુઃખ પડશે.

તે માણસ પાસે ઘણું ધન નથી, તે મધ્યમ અવસ્થાનો છે.

આ લગ્ન કરીશ નહિ, કરશે તો દુઃખી થઈશ

લગ્નને માટે સ્ત્રીની ખુશામત કરવી છોડી દે, તેથી
તારો નાશ થશે

તાડ મુસાફરી જવું મિથ્યા છે ઘેર રહીશ તો સાફ છે

ખરી તથા નિષ્કંપટી મિત્રાઈ ઉપર વિશ્વાસ રાખ

જે તે ખોયું છે તે ફરી મળવાનું નથી

જામ'જમેદો માણસ / આજાવી, માટે, તુને, મળ	૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦
વાનો નથી	૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦
જ્યાં છે ત્યાં જ રહેવું હાલ થઈ રહ્યું છે :	૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦

ધ ષ

બીજા દેશમાં તને પુષ્કળ ખેનદોહત મળશે.	૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦
પ્રમાણિકપણે જો તું રહેશે તો તને જમાણું મળશે.	૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦
પરમેશ્વર તારા નકાશ બાબતે ખરેલીને તને જેથ તથા મુખ આપશે.	૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦
તું પોતાની કષ્ટના શેરવ નહિ તો હું ખો તથા દિલ ખીર ચાકશ.	૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦
તારા ઉચોગમા ચણાં વિધિ આદર્શ આવશે જોમ દેખાય છે	૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦
જે કંઈ વાસનાઓ આજ તારા મનમાં હોય તે કાઢી નાંખ.	૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦
આ વખત પણ તે કંઈ જોનો જામ ફરીથી જલાસ થશે.	૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦
શાગીરુ હું જ વધુ દિવસનું તથા સંદેહવાળું થશે.	૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦
તે શીને જોઈ સ્વરૂપવાન તથા આગળ પકનારો જોવો છોકરા થશે.	૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦

તે પુરૂષ હલકી પદવીનો છે પણ પ્રમાણિક મનનો છે.
એ લગ્ન તારા કલ્યાણની તથા સપત્તિની વૃદ્ધિ કરશે.
તારૂં સારૂં બોલતો નથી એવા એક પુરૂષ ઉપર પ્રીતિ
કરે છે.

આગળ પાછળ વિચારી જોઈને તું ચાલશે તો તારી
મુસાફરી સફળ થશે

તે જે બોલે છે તેવું તેના મનમાં નથી, કેમકે તે ખોટા
મનનો છે

કાંઈ પૈસા ખર્ચ કર્યાથી તથા શ્રમથી તારી વસ્તુ તને
ફરી મળશે

અમમ ગયેલાને ફરીથી જોવાની આશા રાખીશ નહિ

૬૬

પરદેશ ગયેલો પાછો આવશે પણ જેમ તું તેની રાહ
જોવે છે તે પ્રમાણુ તે વહેલો આવવાનો નથી.

તું પોતાના મિત્રોમાં રહે તેથી કરીને તારૂં સારૂં થશે
જે તું બોલે છે તે તને આગળ મળશે

તું બાગ્યહીન છે માટે પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કર તથા
પ્રમાણિકપણે રહે

જેક મિત્રથી તારી જાણા પૂરી થશે

તારૂં સ્વપ્ન જોમ કહે છે કે-તારા મનુષ્યો છે તે તારા
નાશ કરવા તથા દુઃખ દેવાનો ઉદ્દેશ કરે છે

સ ભાળ, જેક વેરી તારી સાથે કલુષો કરીને તને
દુઃખમાં નાખવાનો ઉદ્દેશ કરે છે

કેદીને જિતા તથા દુઃખ મોટું છે અને તેનો છુટકો
થવાનો સંભવ નથી.

શાળી જાલવીથી સાથે થશે અને હવે તેને ભવ નથી

તે સીને છોડવી થશે તે જાળરૂ તથા માનવાળી થશે.
તને કાફી સ્ત્રી જાળવા વર મળશે તે અસંભવી
હવે પાવનીનો થશે.

જા લખતી તને મુશ્કેલી પેદા થશે માટે કહાણ્યુ ધર.

તેની પ્રીત તારા ઉપર જોડી છે તથા બીજા ઉપર
નથી છે

હવે તું મુશ્કેલી કરીશ નહિ તેથી તને સંકટ પેદા
થશે.

જા માણસ ભલો તથા વચર કપડનો તથા સારૂ માન
જાળવા લાગે છે

તારી જોવાયેલી જાણ મળવાની નથી.

ચ પ.

ઉતાવળ નહિ કરીશ તો તારી જણસ તને પાછી મળશે.

ગામ ગયેલા માણસનું પાછું આવવું તેના હાથમા નથી.

પરદેશમા તને લાભ થશે તથા જશ મળશે

ધીરજ ધરીને રહે, નસીબમા મોટો લાભ થવાનો છે.

હમણા તારૂ કામ થવાને મોટી અડચણ છે

તારા ઉપર સકટ તથા દુખ પડશે એમ દેખાય છે.

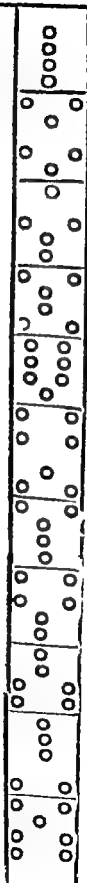
આ-દહાડા નઠારા છે માટે તુ તારી ધારણા ફેરવ.

કેદીનો ખધ છુટો થઈને છુટી જશે.

તે રાગી સારો થશે, તે વિષે સંદેહ છે.

તે જ્ઞાને સારો શોભીતો છાકરો થશે.

તને એક ગમતા સ્વભાવનો વર અથવા સ્ત્રી મળશે

तारी धारणां तारी शक्ति तथा समाधानने नाश

৪৭২। ১ ৫১ ১৫ ১ ১০ ১০ ১ ১ ১ ১০

આ પ્રીતિ હ મેશની તથા જરી છે માટે ઉદ્ધિય નહિ.

ત્ર યુગાદી ઇશ્વરનો 'ખારબ' ર લેધો'તને દુઃખ

ସମ୍ପାଦନା ନକସା

ક્રમણ તારી ઉપજાવે નિમૂના છે. ૫

ને તુ જા મિત્ર ઉપર વિશ્વાસ રાખીશ તો તને, દુઃખ
પેડા થશે.

१०५

॥ भिन्न श्रीमत् सख्यया कृत्वा सख्यी वाते साधे ॥

વારે આ તોટા ખીરજમીં શેડવો ભેષ્યો.

આમ જયેલેા માણસ બેઠાબેઠા પાછો આવશે.

૬ પોતાના સર્નાવહાવામાં રહે તેથી વાશ ઉપરની
આજ્ઞા મટશે.

તારા ૫ ધામા તને લાજ મનાર નથી

વાણી ઉપર ચરમિશ્વર દુપા કસો

નહિ બને.

તુ તારા મોતાના શત્રુના હાથમાંથી વહેલો છુટીશ.

તારા ઉપર આક્રમ આવે છે તેમાં તને કષ્ટ પડશે.

તે કેદી સુવા વગર છુટવાનો નથી.

પરમેશ્વરની કૃપાથી તે રોગી સારો થશે.

તે બાઇડીને એક છોકરી થશે પણ તેનું શરીર રોગી રહેશે

તને એક જુવાન શોભીતી સ્ત્રી અથવા પુરુષ મળશે.

આ લગ્ન રહેવા દેવાથી તને સુખ થવાનું નથી

આ પ્રીતિ તું છોડી દે

કોઈ વખત તને બહાર મુસાફરી કરવી પડશે પણ કોઈક અચાનક કારણથી પાછું તારે ઘેર આવવું પડશે.

જ જ.

તું પરદેશ જવા નીકળ, તેથી તારા મનમાં છે તેવું થશે.

તારા દેખી મિત્ર તારા ઉપર વેર રાજે ॥

તારી જોવાયલી મિલકત પાછી મળવાની અલ્યા ॥
દેખા ॥

કાંઈ એક ક્ષમ માટે તેનાથી પાછુ અર્થાતુ નથી ॥

પરદેશમાં તારૂં આમ મોડુ છે ॥

આ પ્રમાણે તુ મૂંઝી દે જોઈએ તારૂં સારૂં થશે ॥

ને તુ ઇચ્છે છે તં તને મળશે ॥

આજ તારૂં નથીજ ઉપદેશે એમ દેખાય છે ॥

તુ પોતાનાં છવને ખીરજ આપ્ય તારૂં જલદીથી
નથીજ ઉપદેશે

વણા હદાહા તે કેવળમાં જલદીને છુટે થશે ॥

તે રાખી સારા થશે ॥

તં ક્રીને એક નિશાની છોકરા થશે ॥

મોઢા હદાહામાં જ તુ પોતાની બેશબરીના સાથે લખ
કરીય ॥

વારાપર મહત્ત્વ આપશે એવી જે વને બીજા તે દૂર
મનુષ્યોને દેખાય છે

જે તાસ વેરીઓ વાર નહાર મનુષ્યો જે તે વિશે, તે
કુશિયાર રહે

શ્રેષ્ઠા કિવસ પછી તે કેવી વિચેની વારી વિવિધ મટશે

જે મહી વને સુખ મળતું નથી તેવી સ્ત્રી મળવા
પુરુષથી વધુ હરશે

પરમેશ્વર તે રાખીને ફરીથી વહુરતી-વધા-ચક્તિ
આપશે

સર્વત્ર સાર કરનાર જે પરમેશ્વર તે ઉપર તુ જાણે
શાખ

તે સ્ત્રીને એક જાણી શીખીવી ભાકરી થશે

એ હવે વારી મરણ પ્રભાવે મનાર નથી

૩૧ જ

મહી વિવિધિ લોગવવા પછી મુખી મળ્યા

એક પ્રમાણિક માણસથી આજની પ્રીતિ છે

સુસાફરીમાં વારી જાણાવી થશે

તુ આ માણસની દોસ્તી ઉપર વિશ્વાસ રાખીશ નહિ.

તારી જણસ ચોરાઈ ગઈ પણ તેના ચોરને સજા મળશે.

તુ મુસાફરીથી ફેટલાએક દહાડા સુધી આવવાનો નથી

પરદેશમાં તને દ્રવ્ય તથા સુખ મળશે.

હમણા તારા કામની સિદ્ધિ થવાની નથી.

તારૂં કામ સિદ્ધ થશે.

‘તુ પોતાની ધારણા ફેરવ એટલે તારૂં સારૂં થશે

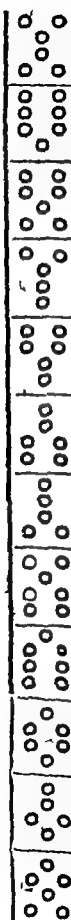
તારા પાસે ઘણા ઠગો છે એમ દેખાય છે

તે કેહી છુટશે

તે રોગી મરશે.

તે બાયડીને છાકરો થશે.

‘તુ સંપત્તી રહે એટલે તારૂં કામ વહેલું થશે.

તાડે લક્ષ્મણે પુરુષોત્તમ ૭ ૧૫ ૧ ૧૧ ૧૫ ૫ ૧ ૧૨

તને જોકે મુંઝવેલું સ્ત્રી'જાણવા'વર મળશે
 જ્યાં લક્ષ્મણે મળ્યાં વિદ્યા પદ્યો
 જ્યાં પ્રીતિ જોઈ ત્યાં જાણશે
 મુસાફરીમાં તને હેવ સામેલ થશે
 તારા ઉપર તે માણસની પ્રીતિ'જરી છે, તું વિશ્વાસ રાખ
 તારી વસ્તુ તને પાછી મળવાની નથી ખબર તેના કારને
 સભા થશે
 જામ બેઠેલા માણસ વહેલો પેસાદાર થાને જાણશે
 જો તું ઘર જશે તો તારું સાફ થશે
 તને કવો લાભ મનાર નથી
 તને સહત ત્યાં જ પેદા થશે

તારી મરણ પ્રમાણે તાર કામ થશે.

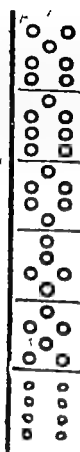
તને પૈસા મળશે એમ દેખાય છે.

શત્રુની અદેખાઈને લીધે તુ સાર કરશે.

તે કેદીને કેદખાનામાં ઘણા દિવસ રહેવું પડશે.

તે રોગી સાને થશે.

તે બાયડીને છોકરી થશે

ઠ ઠ.

આ બાયડીને એક છોકરો થશે.

ઘણા પૈસા ખર્ચ્યાથી તથા ઘણી મહેનત કર્યાથી તારું લગ્ન થશે.

તે લગ્ન સારી રીતે થશે

સ્ત્રી અથવા પુરૂષ આ વખત તારા થના છત્ટે છે

બહારગામ દુર્યાથી તારું સારું થશે

તે માણસ ઉપર થયો વિવાસ સખીયા ના

જેક મુકરર કરેલા વખતે તારી જોવાયેલી વસ્તુ મળશે.

મુસાફરનું પાણી ખાવવું તેની વાલચલણ ઉપરથી
જાણીત નથી.

પરદેશમાં તારી મરણ પ્રમાણે સિદ્ધ થશે.

લાલની આગા રાખીશ તે દેશકટ છે

તારી ઇચ્છા કરતાં તને વધુ મળશે. ૪

જે કદ તારી ઇચ્છાઓ છે તે વહેલી પૂરી પડશે

તને હાથની વાતનું માણ આપશે જેમ દેખાય છે.

અશાન નસીબ વિષે તને કદ જિંતા, કરવી પડશે નહીં

કેાઈ જોઈને હયા આબ્યાથી તે જેટલી છુટો મશે.

રાખીનું કાફું એવું સંભવિત નથી

૬૬.

તે રાગી સારો થશે પણ ઘણા દિવસ જીવવાનો નથી

તે બાયડીને છાકરો થશે

તને એક સારો કુળવાન પુરુષ અથવા સ્ત્રી મળશે.

આ લગ્ન તુને કાઠ ફળવાનું નથી

થોડો વખત ધીરજ રાખ, તારા ઉપર તેની મોટી
પ્રીત છે

ઘરમાથી બહાર જઇશ નહિ

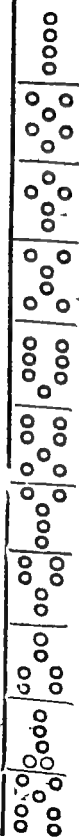
આ માણસ ખરો મિત્ર છે

તારી ચોરી મળવાની નથી

સુસાકર વહેલો પાછો આવનાર નથી

પરદેશમાં તું નઠારી સ્ત્રીઓથી દૂર રહે નહિ તો તુંને
હાનિ થશે.

જે કાંઈ થાકે તું ધરતે છે તે વહેલું મેળશે.

તને મોઢો જથ મગશે.

જે ક્ષણ તારા નસીબમાં લખ્યું છે તેમાં તું સતેજ
માન.

કુળ અપ્પને મુખ મગશે જોમ દેખાય છે

તારૂં નસીબ વહેણ ઉઘડશે જોમ દેખાય છે

તે કંઠખાનામાં જ મરી જશે.

૬૬

તે કેદી મોટા હરજથી છુટશે.

તે ચાગીનું લખણ સંભવિત નથી.

તે બાપડીને ઇલાકેશ થશે. તે ઘણા દિવસ લખશે.

તેને જોઈ સારા મુવજાગી શ્રી અધરા પુરૂષ મગશે.

આ લખ કરવામાં વાર લગાડીયા નહિ, તને મુખ છે

તારા ઉપર કોઈ પણ પ્રીતિ કરતું નથી.

નિશ્ચયે કરી તુ મુસાફરી જા.

તે મિત્ર નથી પણ છાનો વૈરી છે

તારી ચોરાયેલી વસ્તુ જલદી મળશે

તે મુસાફરીથી પાછો આવનાર નથી

પરદેશમાં એક સ્ત્રીથી તારું નસીબ ઉઘડશે.

તુ પોતાના લાલ થકી ઠગાયો જમ્મશ.

તારા નઠારા ભાગ્યનો નાશ થશે ને તુ સુખી થમ્મશ.

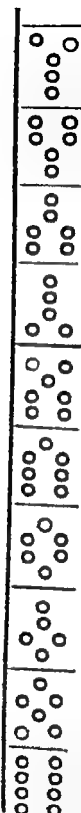
તારી આશા ફેકટ છે; હુમણા તારૂં ભાગ્ય ઉલટું છે

તુ એકાદી સારી વાત વહેલો સાંભળીશ

તારા ઉપર નઠારૂં ભાગ્ય ટાપી રહ્યું છે

પૂ. ગા.

આ દિવસોમાં તારા સુખની વૃદ્ધિ થશે.

આ દેવી પોતાના ચતુના હાથમાંથી છુટેથી

તે રાગી સાથે થયે તથા ઘણા દિવસ જીવે,

તે બાઇને ઉઠાશે થશે.

જેક જીવાન પૈસાદાર સી અથવા પુરુષ સાથે લગ્ન
કરશે.

તુ લગ્ન કરવાની ઉતાવળ કર જેથી તને સુંખ મળશે.

તે માલુસ તને દિલથી આડે છે

પરદેશમાં તારા કામની સિદ્ધિ થવાની નથી

આ મિત્ર સેના કરતાં વધારે ગુલને છે

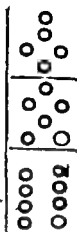
તારી જોવાયેલી અલુસ પાછી મળવાની નથી

તે રાગી થયેા બેભાર છે માટે તેનાથી પાછુ અવાગુ
ભી

તુ પોતાની મહેનત ઉપર નિવાસ રાખ તથા ધેર રહે.

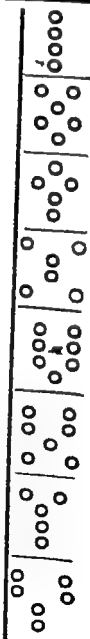
તુ જીવીથી ધેર રહે, જામ્મવાન થઈશ.

તુ તારા સારા ભાગ્ય ઉપર વિશ્વાસ રાખીશ નહિ.
જે તુ ઇચ્છે છે તે તુને મળતું જ જશે
તારૂં સ્વપ્ન એમ કહે છે કે આજ તુ હુશીઆર રહે
નહિ તો એકાએક ભોખમમા પડશે

ત ત.

તુ તારા મિત્રોમા ઘણું સુખ તથા આનંદ ભોગવીશ
એમ દેખાય છે
આ દહાડા ઘણા નઠારા છે
જે તુ હમણાં હુ ખ ભોગવે છે તો આગળ મોટી
આખરૂં મેળવશે
તે રોગી સારો થશે પણ ખચીત મરશે
તે બાઇડીને છોકરો થશે તે આગળ સારો નીવડશે
એક નઠારા સ્વભાવની માતબર સ્ત્રી અથવા વર
મળશે
આ સ્ત્રી યા પુરૂષ સાથે લગ્ન કરીશ તો મૂકરું સુખ
મળશે
આ માણસની તારા ઉપર પ્રીત છે પણ ઉઘાડી
કરવા ચાહતો નથી

તુ નિર્ભયપ્રજ્વાળી મુસાફરી ના.

તેના ઉપર વિશ્વાસ સખીય નહિ, તે અચળ તથા -
કપટી છે

તને વિચિત્ર રીતે તારી ઝેલમેલી મીઠાસ પાછી
મળશે

મુસાફર ઘણે વહેલો આવશે -

તુ પરદેશમાં મુખ તથા શાન્તિથી રહીશ.

ને તુ પ્રમાણિકપણે રહેશે તો જશ પામશે .

હજી તુ નેશવમાં તથા હોલતમાં રહીશ.

તુ પોતાની હમણાંની સ્થિતિમાં રહીશ તો ચાક છે

જૈન જ્યોતિષશાસ્ત્રનો મહાન્ ગ્રંથ.

ચોદ પૂર્વધર શ્રુતકેવળી શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીએ રચેલી

શ્રી ભદ્રબાહુસંહિતા.

(સંવાદ રૂપે તૈયાર કરનાર રા. સુશીલ)

કિમત રૂ. ત્રણ પૌણેજ અલગ

આ હર્લભ અને અમૂલ્ય ગ્રંથમા સૂર્ય, ચંદ્ર અને
બીજા ગ્રહોની ગતિ સ્થિતિ ઉપરથી આ પૃથ્વી ઉપર કેવી
જાતની અસર થાય છે તેનું વિગતવાર સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં
આવ્યું છે. વીજળી, વરસાદ, ઉલ્કાપાત અને ખાધા ખો-
રાકીની ચીજોના ભાવ, રૂ વિગેરેની તેજ-મઠી, વિવિધ સ્વ-
ભોના પરિણામ તેમજ બીજા દેવી વિદ્યાઓ વિષે એક
ખાણક પણ સમજી શકે એવી રીતે વિવેચન કરવામાં આ-
વ્યું છે લગભગ કેવળી ભગવાન જેટલું અપૂર્વ જ્ઞાન ધરા-
વનાર પૂર્વાચાર્યોની કૃતિ વિષે અભિપ્રાય આપવો એ સહજ
ગણાય, એમ ધારી અમે તે વિષે માનજ રહીએ છીએ

આ ગ્રંથ એક ગરીબથી લઈ લક્ષાધિપતિને, એક શ્રાવ-
કથી લઈ મુનિમહારાજને એક સરખો ઉપયોગી થઈ પડે તેમ
છે, કારણ કે તેમાં વ્યવહાર અને બીજા જાણુવા જેવી વાતોના
ખુબખુબીથી ખુલાસા કરવામાં આવ્યા છે.

ભવિષ્ય ભાવકળા ।

માને

ભવિષ્ય બાણુવાની વિદ્યા.

કર્તા તલકચ દ સીરચ દ કીન જ્યોતિષી.

પૃષ્ઠ સ ખ્યા પૃષ્ઠ કિમત રૂા ૫-૦-૦ પોસ્ટેજ અલગ.

આ જાનુસ્ય ગ્રંથ દરેક-ગૃહસ્થે લાવી પાતાનું ભવિષ્ય
સંદેશાઈથી જાણી શકે છે, કારણ કે કુકળી જનાવવાની
ઉદ્દેશ્યમાં ઉત્તરી રીત જતાવી છે આ ગ્રંથથી ખાસ, કરીને
જર્ણ કેવું નીવડશે, તેણ-મદીનું સ્વરૂપ તથા સારા નરસા
બદો કયે કયે જાતે પાતાનું સ્વરૂપ, જવાવે છે અને તેને કયા
બદો વધારે ખરાબ જનાવે છે તેનું સ્પષ્ટીકરણ સંદેશાઈથી
સમજી શકાય છે સંસ્કૃત ભૂમિના આધારે છઠ પ્રજાંધ
વિચરથી પણ પુસ્તકને સરસ જનાવ્યું છે આ પુસ્તકમાં
લગભગ ૪૨૬ વિષયોમાં શુકનશાસ્ત્ર, સામુદ્રિકશાસ્ત્ર સ્ત્રી,
પુરુષ પરીક્ષા, સ્વપ્નદર્શન, ભૂગોળ અને ખેતીનાં આય તથા
સૂર્ય, ચંદ્રગતિ, બદોને શાંત કરવાની વિધિ આદિ અનેક
રૂઢી વિદ્યાઓ સામાન્ય જાનમાસી પણ સમજી શકે તેવી રીતે
વિસ્તારપૂર્વક ગ્રંથનામાં આવેલ છે પાત્રી મુદ્ર જાઈ-ઈત્ર
કિંમત રૂા. ૫-૦-૦ વી પી. પોસ્ટેજ અલગ

ગોહીલની શાલ, પામધુની-મુળઈ ન ૩

